

Múltba nézek...

Adalékok Bánréve történetéhez,
Ezdegei Bessenyő Pál bán

Rónaföldi Zoltán

Rónaföldi Zoltán

Múltba nézek...

Adalékok Bánréve történetéhez

Ezdegei Bessenyő Pál bán

2014.

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Ne add el! — Ezt a művet nem használhatod fel kereskedelmi célokra.

Ne változtasd! — Ezt a művet nem módosíthatod és nem készíthetsz belőle átdolgozást, származékos művet.

*„A múlt olyan, mint valami régi barát.
Néha csak úgy beállít hívatlanul, és el se megy!”*

Kate Morton

Amikor az 1950-es évek második felében kisiskolás voltam Bánrévén, talán 1959-ben, a „lakóhelyismeret” című tantárgy óráin hallottam először a település történetéről. A település birtokosa a titokzatos bán, akinek réve volt a Sajó folyón. Ebből következett a falu neve, amit mi kisgyerekek is teljesen logikusnak találtunk. Arról akkor még szó sem esett, hogy a település elődje Nehe község, amely majd egyre terjeszkedik – természetesen a kornak megfelelő mértékben csak - és ennek egyik része lesz Bánréve. Nehe község aztán egyre inkább háttérbe szorul és az addigi kisebb rész Rev, Réw, aztán egyszer csak, mind többször kerül említésre. A korábbi Nehe, Kisnehe lassan feledésbe megy majd. Aztán egyszer majd lesz Bánréve is.

A bán számomra sokáig valami titokzatos személyiség volt, akinek igazán sem nevét, sem egyéb dolgát nem ismertem. Amikor aztán elkezdtem a település történetével foglalkozni egyre inkább érdekelni kezdett, ki volt ő, mikor élt, mivel foglalkozott, milyenek voltak akkor a körülmények?

Nem fűztem nagy reményeket a kutatások elkezdése előtt ahhoz, hogy sok és mértékadó adatot, utalást, emléket találjak majd. Kellemesen kellett csalódnom, mert a középkori Magyarország királyi kancelláriája, a bíróságok, a nádorok iratai, a vármegyék, a prépostságok, mind, mind számos oklevelet hagytak hátra ezekből a korokból. Hála aztán történészeknek – akik e korokkal foglalkoztak – sok-sok oklevél és ezek fordítása maradt fenn, amelyek az Országos Levéltár különböző gyűjteményeiben kereshetők és megtalálhatók. A személyek beazonosíthatók, a történetek a településekhez és időpontokhoz hozzárendelhetők.

Ezdegi Bessenyő Pál alakja ilyen formán nagyvonalakban megrajzolható, a korban elhelyezhető, sok dolgára fény deríthető, még így hat évszázad távlatából is.

A pontos születési idejére vonatkozóan eddig adatot nem találtam. Az 1436-ban bekövetkezett halálozási időpontjából mondjuk 60... 70 évet visszaszámolva 1360... 1370 kör-

nyékén vagyunk.¹ Ebből aztán adódik, hogy a XIV. század utolsó harmadában lehetett a születése.

Amint azt neve is sugallja nagyon valószínű, hogy őseit a besenyők (becsenek) között kellene keresnünk. A család a fellelt adatok alapján a Tomaj nemzetség Losonci ágához kapcsolódik valamilyen rokonsági fokon. Úgy vélem, hogy köznemesi sorból emelkedett az idők folyamán a báni rangra, majd báró lett. A Sárkány rend tagja és ennek egyik főlovagja. Haláláig Zsigmond király belső tanácsadó körének tagja.

Gazdag birtokos főúr, aki ha kellett gazdálkodott, ha kellett harcolt, sereget vezetett. Ugyanolyan főúr, mint a korában a többi is. Ha szükséges, erővel szerzi meg azt, amit akar, de sokszor ő is kárvallottja hasonló cselekedeteknek. A viselt dolgairól, a hivataláról, életéről az oklevelek képet adnak.

Neves és kiterjedt rokoni, családi kapcsolatokkal rendelkezve, élete végéig az ország első számú urai között találhatjuk.

Birtokait szaporítja, és valószínűleg hű katolikus. Ezt bizonyítja a husziták elleni hadba vonulása, valamint a tornai plébánia felé tett gesztusai is, amely a templom freskóinak elkészíttetésében és a „tornai kehely” adományozásban követhető nyomon.

Haláláig több háborúban részt vett, ilyen módon küzdött Nikápolynál, a Balkánon a királytól elpártoltak ellen, majd Boszniában, később a husziták ellen is. A katonáskodás egész életét vigigkísérte, mint az akkori országos főurak mindegyikét.

Nagyon előreszaladtam! Induljunk el tehát hat és fél évszázaddal ez előttről, és nézzük meg mit is találhatunk!

¹ A középkori „születéskor várható élettartam” 30-40 év mindössze. Természetesen akkor is voltak idős emberek, de ezt a lehetetlenül alacsony életkort a gyermekhalandóság, (az öt éves kort a gyerekek fele nem élte meg) a rossz életkörülmények, a járványok, a háborúk, stb. „állították be” ilyen alacsony szintre!

Bánréve

Szüülőhelyem történetéből indult el a vizsgálódás, kezdjük tehát azzal, hogy Bánrévéről néhány dolgot megemlítünk. Itt részletes ismertetőt nem szeretnék adni, megteszem azt majd az erről szóló munkában. Itt és most csak néhány idézet, amely a településről szól.

„Magyar falu Gömör Vármegyében, birtokosa Szent Miklósi Uraság, lakosai katolikusok, és reformátusok, fekszik Sajó Püspökinék szomszédságában, mellynek filiája, Putnoktól egy mértföldnyire. Határbéli földgye jó, és termékeny, piatzozása három mértföldnyire hasznos, fája mind a' kétféle, legelője elég, saját, és a' szomszéd Uraság határjában, malma közel, első Osztyájbéli.”²

„Magyar falu, Gömör vgyében, Lénárdfala és Héth helységekkel határos, Rimaszéctől Putnok felé vivő országút mellett rónaságon fekszik. Az egész helység báró Vay Alajos tulajdona, pár évtől fogva az országút mellett van laka, szépen rendszerezett kerttel. Czélszerűen épült magtára, két korcsmaháza, mellynek egyike az úgynevezett forduló korcsma, a falutól lefelé mintegy negyed órányira fekszik. Számlál ezen helység 172 lelket. Ezek közül róm. kath. 160, ref. 6, evang. 6. Áldott határa mindent egyre megterem. Van 7 4/8 urbéri, 24 6/8 majorsági házhely, 14 urbéri, 3 allodialis zsellér. Határán keresztül foly a Sajó vize. Ut. p. Putnok.”³

„Magyar falu, Gömör és Kis-Honth egyesült vgyékben, a Sajó mellett, ut. p. Putnochoz nyugotra 1 mföldnyire: 278 kath., 27 ref. lak., igen termékeny határral s erdővel. F. u. a Szentmiklósy nemzetségbeliek.”⁴

„Község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, az Ózdi kistérségben. A Sajó völgyében a szlovák határ mentén terül el, Ózdtól 15 kilométerre, Miskolctól 40 kilométerre, északnyugatra. 2007 decemberéig határátkelőhely működött Szlovákia felé. Neve a bán méltóságnév és a rév átkelőhely főnév birtokos személyragú alakjának az összetétele.

A 10. században érkeznek ide a Hanvák, s 1281-ig ők birtokolják a területet. Neve előfordult Banreue, Banrewe, Banrew alakokban is.

Írásos formában Bánrévét 1381-ben említik először forrásaink. A korábban ezen a területen állt település a tatárjárás idején elpusztult, lakói a környező erdőségekben bújtak el, majd újra felépítették falujukat, melyet 1566-ban ismét felégettek, ezúttal a törökök.

² VÁLYI ANDRÁS KIRÁLYI MAGYAR UNIVERSITÁSBÉLI PROFESZSZOR. 1796.
<http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/toc/0001-1.html>

³ FÉNYES ELEK: MAGYARORSZÁG GEOGRAPHIAI SZÓTÁRA, MELYBEN MINDEN VÁROS, FALU ÉS PUSZTA, BETÜRENDEN KÖRÜLMÉNYESEN LEIRATIK. PESTEN, 1851. NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL.

⁴ FÉNYES ELEK: MAGYARORSZÁG GEOGRAPHIAI SZÓTÁRA, MELYBEN MINDEN VÁROS, FALU ÉS PUSZTA, BETÜRENDEN KÖRÜLMÉNYESEN LEIRATIK. PESTEN, 1851. NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL.

Az 1760-as évekig a terület lakatlan maradt, ekkor azonban birtokosai, a Szentmiklóssyak szláv és környékbeli magyar jobbággyokkal betelepítették. A magyar lakosság reformátusvallású volt, a szlávok katolikusok voltak. 1831-ben kolerajárvány, majd sáskajárás, 1845-ben éhínség, 1846-ban pedig tifusz pusztított a községben.

A 19. század végén és a 20. század elején a település népessége kétszeresére növekedett, iskola, templomok épültek. A második világháború alatt a községben súlyos károk keletkeztek, az áldozatok emlékét emlékmű őrzi.⁵

„Bánréve, a Sajó völgyben fekvő magyar kisközség, körjegyzőségi székhely, 79 házat és 564, nagobbára róm. kath. lakost számlál.

Ősrégi révhely, mely már 1427-ben Banrew nevet visel. Régibb birtokosául a Szentmiklóssy családot ismerjük. Ezt a báró Vay család váltotta fel; most Hámos László főispánnak van itt nagyobb birtoka és csinos úrilaka, melyet még a Szentmiklóssyak építettek.

E község nevezetes vasúti góczpont és a bánréve-dobsinai vasútvonal kiinduló állomása, honnan a vasút négyfelé ágazik el. A községnek nincs temploma. 1872-ben és 1886-ban a község nagyobb része leégett. Ide tartozik Szarvas pusztja. Van postája és távirója is.”⁶

„Kisk. Gömör és Kishont vm. tornaáljai j.-ban, (1900) 564 magyar lak; határa fölötté termékeny, nevezetes vasúti állomás, a m. kir. államvasutak miskolcz-füleki vonalából itt a dobsinai és a nádasdi szárnyvonal ágazik ki; táviró- és postahivatal, postatakarékpénztár. A B. a báró Vay-család ősi fészke. Ősrégi révhely, mely már 1427. viselte e nevet.”⁷

„Kisközség Gömör megye tornaáljai j.-ban, (1891) 495 magyarajku lakossal, határa fölötté termékeny, nevezetes vasuti állomás, a m. kir. államvasutak miskolc-füleki vonalából itt a dobsinai és a nádasdi szárnyvonal ágazik ki; táviró- és postahivatal, postatakarékpénztár. B. a báró Vay-család ősi fészke.”⁸

„A Sajó-, a Rima-, a Hódos-patak kisebb medencévé szélesedő völgye, a környező dombok lankái jól megművelhető földet, dús füvű legelőt biztosítottak régen is az itt letelepedő embereknek. Bánréve fontos átkelőhely volt, ma is itt van a 25. sz. út közúti hídja a Sajón Bánréve és Sajópüspöki között. A honfoglalás utáni időkből kevés feljegyzés maradt a vidékről. A községről először 1381-ben esik szó, mint Nehe község határának egyik települése. Nevét többféleképpen jegyezték fel: Bánreue, Bánrene, Bánren, míg végre kialakult a mai neve. Az írások a Sajó egyik fontos átkelőhelyeként említik.

Névadója Ezdegi Bessenýó Pál szlavon bán. A Sajó-rév a bán tulajdonába került, így a település a bán egyik révét: bán révének nevezték. Idők folyamán önállósodva helységnevé

⁵ Wikipédia

⁶ Magyarország vármegyei

⁷ Révai nagylexikon

⁸ Pallas nagylexikon

vált. Helye Pogonyi puszta és a mai Bánréve között lehetett, mindössze néhány házzal. A XIII. század közepén végigpusztították a tatárok, majd a huszita zsoldosok hadai. Mátyás foglalja vissza a vidéket. Az igazi szenvedést a török uralom hozza. A vidék elnéptelenedik, később is gyéren lakott települések között emlegetik. Községünk birtokosai: Ezdegi Bessený Pál, Beke András, Szentmiklóssyak (ők építették a kastélyt 1850 körül), Vayak (ők építették a kastély körüli parkot, magtárat, istállót, majort, két kocsmaházat). A Vayakat a Vámos-család követi. Utolsó birtokosa Serényi Béla, akitől unokatestvére, gróf Serényi János veszi meg a birtokot. Legrégbbi jobbágycsaládok az úrbérrendezési tabella szerint: Kónya, Hendrik, Revaj, Ruzsinszki, Anga, Horváth és Tóth nevezetűek. A község igazi fejlődését a XIX. sz.-ban bekövetkezett vasútépítésnek és Ózd közelségének köszönhetette. Bánréve 4 irányból összefutó vasúti csomópont lett. 1902-ben korszerű, emeletes állomást építettek. Mindkét világháború követelt áldozatokat. Emléküket az állomás előtti emlékmű őrzi. 1945-ben itt is volt földosztás és ház-helyosztás is. Azóta a település számos új intézménnyel gazdagodott.

Szeretjük e tájat Tompa Mihállyal, vidékünk legnagyobb költőjével együtt:

„Tűnődve nézek e tájon végig-végig,
Távol halmok, hegyek láncolata kéklik,
S innen rajta zölden,
A szép Sajó völgye nyájas, nyílt arcával
Terül ki előttem.”⁹

„A Sajó bal partjától mintegy egy kilométerre fekvő település a folyó kavicsos, hordalékos teraszain alakult ki. Nemzetközi határátkelőhely. Határának tetemes része árterület, amelyet elsősorban rétnek és legelőnek hasznosítanak. Az erdő aránya igen kicsi.

A Sajópüspöki és Pogony-puszta közötti terület a honfoglalás után a Hanva-nemzetség szálláshelye lett. A korai település Nehe néven keletkezett, amely a bibliai Noé névre utal. A gömörvári kötelékbe tartozott, ahonnan 1281-ben szakadt ki. A település a XIV. század második felében két részre vált. A nagyobbik fele a Bánréve nevet kapta. E név, mint a Sajó révének elnevezése, oklevélben 1381-ben tűnt fel először, Banrew alakban. A terület Ezdegi Bessený Pál szlapon bánnak volt hosszabb ideig zálogbirtoka, innen a bán elnevezés. Lakosai hagyományosan révészkedéssel is foglalkoztak a középkor óta. A kisebb település továbbra is megtartotta az eredeti elnevezést a "kis" jelzőt használva: Kysnehe. A faluról nevezett Nehei nemzetség teljes kihalása után területe beleolvadt Bánréve határába.

1478-ban a Tornaljaiak pereskedtek a Lórántfiakkal Bánréve birtoklásáért. A település fejlődését a török hadak akadályozták meg. 1566-ban a környékkel együtt Bánrévét is felégették. Az állandóan növekvő hódoltsági adók és terhek miatt a faluból sokan elmenekültek. 1572-ben már csak két jobbágyot jegyeztek fel a lakosaként.

Az 1700-as évekig a település lakatlan volt, ekkor a falu a Szentmiklóssy családdé lett, ők népesítették be újból környékbeli, illetve szláv jobbágyokkal. A népességi összeírások a helységet az idegen népességű jövevények megérkezése után is mindig magyarnak tüntetik fel.

⁹ Bánréve község Önkormányzata. <http://onkormanyzat.net/2006/onkormanyzatok/banreve-kozseg>

A XIX. században, 1831-es kolerajárvány szakítja meg a zavartalan fejlődést. A falut zár alá helyezik, hogy megakadályozzák a járvány terjedését, de így is sokan meghalnak. A faluban tilos volt a gyülekezés, a vásár, a búcsú. Temetni is csak résztvevők és harangozó nélkül lehetett. A járványt több évig tartó aszály és sáskajárás követte. A legyengült lakosság között 1846-ban tifusz pusztított, különösen a fiatalok körében. 1872-ben a falu majdnem teljesen leégett, csak néhány ház maradt épségben.

Bánréve fejlődése során döntően az 1872-ben megépült Miskolc-Kassa, majd Bánréve-Ózd közötti vasútvonal megépítése hatottak. Bánréve ekkor fontos vasúti csomópont lett. A vasútvonal megnyitásának évében a faluban tűzvész pusztított, mely 1886-ban újra megismétlődött.

A XX. században az első jelentős esemény volt a ma is meglévő vasútállomás megépülése 1902-ben, amely a Bánréve- Dobsina vasútvonal kiindulópontja lett, annál is inkább, mert az ismert hegyvidéki üdülőhely miatt nagy volt a népszerűsége és tekintélyes forgalmat bonyolított le.

A községben az 1900. évig mindössze 54 lakóház volt 564 lakossal, három évtized múlva a lakóházak száma a 200-at, a lakosok száma az 1000-et is meghaladta.

1908-ban épült fel az iskola. A falu első iskolája a Gömör-féle ház hátsó szobájában volt a templom mögött, amely épületet már rég elbontottak.

1910-ben a MÁV a forgalom gyorsítására felépíti az új 6 gépállásos műhellyel, kútházzal ellátott fűtőházat. Az 1914-es első világháború során sok fiatalat visznek el katonának, és hősi halottai is vannak a községnek. A rájuk emlékező emlékmű a vasútállomás előtt áll.

Az 1920-as felelőtlen és lelketlen elcsatolás után nagy számban voltak azok az emberek, akik riadtan menekültek el felvidéki szülőhelyükről, az idegen járom alól a megcsonkított magyar hazákba. Ekkor már csak a harangok tudtak fájdalmasan kiáltani egymásnak a határ két oldalán. A kis bánrévei településnek ekkor még nem volt oltalmat, menedéket nyújtó temploma, amely csodálatos módon szinte fél év alatt épült fel 1926-ban. A község Református Temploma. 1928-ban a község lakossága építette a Római Katolikus Templomot.

1938-ban a Sajó hatalmas árvízzel önti el a határt, és magát a községet is. Az iskola ekkor használhatatlanná válik, így átmenetileg a laktanyában működik 1944-ig, míg a trianoni határokat vissza nem állították.

1850 körül épült fel a kastély, amely műemlék jellegű épületként jelenleg óvodaként működő Vay-Serényi kastély elnevezést viseli. A Szentmiklóssy- családot a birtoklásban a báró Vay Alajos családja követte.

Bánréve birtokosainak sorát a gróf Serényiek zárják, akik Csanád megyéből származnak. Gróf Serényi Béla a dédesi kerület országgyűlési képviselője, földművelési miniszter, később kereskedelmi miniszter, aki a putnoki birtokához 1908-ban megvette báró Hámostól a bánrévei birtokot a Szarvas pusztával együtt, azt azonban bérbe adta. Halála után egyetlen fia öröklő a hatalmas birtokot, de az betegsége miatt nem tudja irányítani, ezért a birtok nagy részét kénytelen eladni. 1923-ban a parasztnak házhelyet ad el, erre utal a "Vett földek" népi földrajzi név is. Ezen földosztás alkalmával vette meg unokatestvére, gróf Serényi János okleveles gazda a bánrévei birtokot, majd 1943-ban családjával oda is költözött, s itt élt egészen haláláig.

1945 után a földosztáskor a kastélyt államosították, a birtok nagy részét kiosztották. Serényi János grófot meghagyták a kastélyban, mint lakót, és annyi földet hagytak neki, hogy el tudja tartani magát.

A II. világháborúban a község súlyos anyagi károkat szenvedett el, többek között bombatámadás érte, s egy MÁV ikerház is összedőlt, több magánház megrongálódott. A németek visszavonulás során felrobbantották a fűtőházat, a kútházat, a kisorodót, a síneket és a Lénártfalva felé vezető közúti hidat. A faluban emlékmű őrzi a hősök és áldozatok emlékét.

Utolsó gondolatként érdemes megemlíteni a községi címet. Álló, kerek talpú, kék színű katonai pajzs, amelyet közepén vörösből és ezüsből összerótt keskeny pólya, felső mezejében pedig hullámvonallal határolt ezüst cölöp oszt három részre. A jobb felső mezőben balharánt állású arany búzaszál, a bal felső mezőben arany sasszárny, az alsó mezőben pedig jobbra forduló arany szarvas lebeg. A pajzs fölött ékkövekkel díszített, három lábú arany korona, a pajzs alatt pedig egy szalag látható BÁNRÉVE felirattal. A pajzstartók: jobbról vörös-ezüst, balról kék-ezüst virágok. A pólya és a cölöp a község fekvésére és révhely voltára utal. A búzakalász a régi pecsét ábráját idézi. A sasszárny egyaránt utal a történelmi Gömör vármegyéhez való tartozásra és a vasút szerepére a község mai életében. A szarvas az ilyen nevű puszta, valamint birtokos család: a Vayak emlékét őrzi, míg a címertartó virágok a környék népművészetéről szólnak.¹⁰

„Község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, az Ózdi kistérségben. A Sajó völgyében a szlovák határ mentén terül el, Ózdtól 15 kilométerre, Miskolctól 40 kilométerre, északnyugatra. 2007 decemberéig határátkelőhely működött Szlovákia felé.

Neve a bán méltóságnév és a rév átkelőhely főnév birtokos személyragú alakjának az összetétele.

A 10. században érkeznek ide a Hanvák, s 1281-ig ők birtokolják a területet. Neve előfordult Banreue, Banrewe, Banrew alakokban is.

Írásos formában Bánrévét 1381-ben említik először forrásaink. A korábban ezen a területen állt település a tatárjárás idején elpusztult, lakói a környező erdőségekben bújtak el, majd újra felépítették falujukat, melyet 1566-ban ismét felégettek, ezúttal a törökök.

Az 1760-as évekig a terület lakatlan maradt, ekkor azonban birtokosai, a Szentmiklóssyak szláv és környékbeli magyar jobbágysággal betelepítették. A magyar lakosság református vallású volt, a szlávok katolikusok voltak. 1831-ben kolerajárvány, majd sáskajárás, 1845-ben éhínség, 1846-ban pedig tifusz pusztított a községben.

A 19. század végén és a 20. század elején a település népessége kétszeresére növekedett, iskola, templomok épültek. A második világháború alatt a községben súlyos károk keletkeztek, az áldozatok emlékét emlékmű őrzi.

A településen a lakosságnak 99%-át magyar, a 1%-át cigány származású emberek alkotják.¹¹

¹⁰ Bánréve hírportálja, http://www.opont.hu/telepules2.php?k_tlAzn=banreve

¹¹ Wikipédia

„Bánréve a történelmi Gömör megye egyik kis települése, melyet 1381-ben említene először az oklevelekben. A település elnevezése a magyar bán méltóságnévnek és a rév "átke-lőhely" főnév birtokos személyraggal ellátott alakjának az összetétele.

Névadója Ezdegi Bessenyő Pál szlavon bán volt, akinek Nehén hosszabb ideig zálog-birtoka volt. Bánréve község neve a következő alakokban is előfordult: Banreue, Banrewé, Banrew.

A település a Hanvák ideérkezésekor, a X. század második felében megszállt terület volt. Birtokosa a róla elnevezett Nehei-nemzetségről kapta a nevét a mai Bánréve elődje, ami magába foglalta Bánrévét és Pogony puszta egy részét. Ezdegi Bessenyő Pál bán, majd 1435-től fia, Miklós tulajdonában volt jelzálogbirtok Nehén. Bánrévét a Nehei-nemzetségből kiágazott és a helységről elnevezett család birtokolta ősi jogon a XVI. század második feléig.

A tatárjárás idején nyilvánvalóan Nehét is felégették a tatárok. A környező erdőségek-ben megbúvó lakosság a tatárok elvonulása után újjáépítette a falut, de sajnos 1566-ban a törökök ismét felégették. Az 1760-as évekig lakatlan volt, majd az akkori tulajdonos, a Szentmiklóssy-család népesítette be környékbeli, illetve szláv jobbágyokkal. A középkorban temploma nem volt. Magyar lakossága az újkorban a református hitet vette fel, a szláv népes-ség viszont katolikus volt.”¹²

Az idézetekben sok az igazság, azonban jócskán van tévedés és pontatlanság is, attól függően, hogy ki, melyen forrást használt, de a település képe kirajzolható. A kezdetek a Hanvákhoz és Gömör várához vezetnek.

Gömör¹³ település, az egyes vélekedések szerint, a vármegye legrégibb községeinek egyike és ősi székhelye, melynek vára már a honfoglaláskor fennállott és a melyet a névtelen jegyző is Gumur néven, mint Gumur vezér várát megemlíti.¹⁴ Gömör vára aztán tovább épült, fejlődött, a legkorábbi várispánságok egyike, amely a tatárjárás után is jelentős maradt.

Nehe minden bizonnyal a gömöri várispánsághoz tartozó település volt, ezt erősíti a következőkben közölt oklevél szövege is. A településnév az itt birtokos család, a Neheiek nevéből ered, akik valóban a Hanvák leszármazottai voltak.¹⁵

A tatárjárás után erősen érezte hatását IV. Béla politikája ezen a területen, mely kő-várak és váruradalmak kiépítéséhez, hospes-telepítéshez és a bányászat fejlesztéséhez vezetett. Jelentékeny váruradalom alakult ki a gömöri területen a Jolsva patak felső völgyében Jolsva és Murány vára körül. Székhelye Gömör vára.

E várrendszere részei lettek:

- ✓ Ajnácskő (1344: Castellanus de Aynaskew),
- ✓ Balogvár (1323),
- ✓ Berzéte (1327: Castrum Berzethe),

¹² Városatyák. Bánréve képviselő testülete.

http://varosatyak.hu/hun/s_!kepviselek/i_banreue_921/t_B%C3%A1nr%C3%A9ve%20k%C3%A9pviselek%20C5%91i/index.html

¹³ Sajógömör

¹⁴ A települést 1198-ban "Gomur" alakban említik oklevélen először. 1216-ban "Gumur", 1226-ban "Gumur", 1240-ban "Gumur", 1289-ben "Gemer" alakban szerepel a korabeli forrásokban

¹⁵ Nehe településhez tartozott akkoriban a későbbi Rew, Rev, Rév, Bánréve (Banrew, Banrewé, Banreue...) és Pogonyi puszta egy jelentős területe is.

- ✓ Derenk (1413: Castrum Derednek),
- ✓ Gede (1421: Castrum Gedee);
- ✓ Gömör (1389: Castrum Gamariense),
- ✓ Jolsva (1421: Castrum Ilowa),
- ✓ Kapla (1449: Castrum Kappla),
- ✓ Krasznahorka (1341: Castrum Kraznahorka),
- ✓ Murány (1271: Castrum Mwan),
- ✓ Rákos vagy Kövi (1367: Castrum Kwi),
- ✓ Rozsnyó (1454: Castellum Rosno),
- ✓ Sajó (1459: Sajou castellum),
- ✓ Serke (1450),
- ✓ Szécs (1460: Zeechum),

A várrendszer feje volt az ispán; ő vitte hadba a vár népét, ő bíraskodott felettük, alatta állott az udvarbíró, a ki idővel a várnépek sorából választatott s felettük bíraskodott.

A várrendszer tehát a hadügyet, a közigazgatást és az igazságszolgáltatást egyaránt magába foglalta és kiterjedt a várszerkezethez tartozó összes népekre, ezzel tehát bizonyos földterületre, ahol a várnépek laktak. Maga a várszerkezet alapeszméje a földesúri viszony volt, a királyi vár és a szolgalmányosok között. A szolgalmányosok legelőkelőbbjei: a Szent király jobbágysai voltak, a kik a szent király jobbágysaival együtt a magyar hadsereg magvát alkották. Hozzájuk csatlakoztak a felmentett és leginkább a meghódolt népekből toborzott várszolgák. A várjobbágysok szolgálataikért várföldeket kaptak, melyek örökjogon utódaikra szállottak. Idővel azonban, főleg a tatárjárás után, a várszerkezet bomlásnak indulván, a királyok egymásután adományozták el a várbirtokokat, felmentve az adományosokat a várföldekkel járó kötelezettségek alól.

Minden királyi várhoz terjedelmes földterületek tartoztak, melyek az egyes várak területét, megyéjét alkották.

Az okleveles adatok szerint a gömöri várszerkezethez a következő várbirtokok tartoztak:

- ✓ Abloncza helység 1265.
- ✓ Cseke 1274.
- ✓ Harkács.
- ✓ Kövi várföld 1243. és 1245.
- ✓ Licze várföld 1243.
- ✓ Perbus helység 1266.
- ✓ Ozora várföld 1226, a Sajó mellett, valószínűleg Sajó- Gömör közepén.
- ✓ Otokocs 1282.
- ✓ Malach helység 1243.
- ✓ Rás 1266.
- ✓ Kozorossan 1268.
- ✓ A Lomnicza hegy bal része Gömör északi részén az Ilosva-patak eredeténél.
- ✓ A Nagypatak nevű hegy.

- ✓ Zubogy 1282.
- ✓ Névtelen várföld a Balog folyó mellett 1244 táján.
- ✓ Baas föld a Turuch-folyó mellett 1266.
- ✓ Csákány 1282., Gömör közelében.
- ✓ Melléte helység 1226.
- ✓ Kálosa 1275.
- ✓ Várfölde.

A gömöri várhegy

Nehe első ismert említése IV. (Kun) László király oklevelében történik, melyben 1281-ben várjobbágyokat emel nemesi rangra (királyi serviens¹⁶).

„Tenorem quarundam litterarum domini Ladislai olim illustris regis Hungarie laudande memorie anno domini M^{mo} ducentesimo LXXX^{mo} primo, indictione nona, regni autem sui anno decimo exortarum in se habentem in quarum prime videlicet ipsius domini Ladislai regis littere tenoré habebatur, quod idem dominus Ladislaus rex tum consideratis multiplicium servitiorum meritis Weechk, Boronch filii Chombold, Nicolai filii Paska, Jobus filii Bede et Stephani filii Petri de villa Nehe ex iobagionibus castri Gumuriensis oriundorum litteris in eisdem declaratis, tum etiam ratione mortis Zochod filii dicti Wechke cognati ipsorum Boronch, Nicolai, Jobus et Stephani eosdem ab ipso iobagionatu predicti castri Gumuriensis et potentia ac iurisdictione comitis Gumuriensis simulcum terris eorum hereditariis et aliis quovis titulo acquisitis tam in villa Nehe, quam etiam aliis locis usque tunc habitis et possessis eximens in cetum, collegium et numerum servientum suorum regalia duxisset agregandos tam pure et simpliciter, ut iidem Wechke, Boronch, Nicolaus, Jobus et Stephanus ac eorum heredes illa et eadem gauderent libertate, qua ceteri veri nobiles regni sub vexillo suo regio militantes gratularentur. „¹⁷

¹⁶ Az ispán és a várjobbágyok között elhelyezkedő réteg volt a szervienseké vagy királyszolgáké (serviens, minister), akik különböző, köztük egyedi feladatokat láttak el.

¹⁷ Szentpétery Imre- Borsa Iván: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke II. kötet [http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D\(Nehe\)&s=SORT&m=8&a=rec](http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D(Nehe)&s=SORT&m=8&a=rec)

„Lajos király szóról szóra átírja és megerősíti László király 1281-i privilégiumát a Nehe-i várjobbágyok számára.”¹⁸

**I. Lajos 1361.
március 5-i átírása**

„A Nehe falubeli Weechk, Chombold fia: Borouch, Paska fia: Miklós, Boda fia: Jobus és Péter fia: István Gumur-i várjobbágyokat Nehe falubeli s minden más örökölt és szerzett birtokaikkal együtt kiveszi a várjobbágyság és a gömöri ispán joghatósága alól s a királyi serviensek közé emeli.”¹⁹

Nehe település tehát 1281-ben már oklevélen szerepel. Joggal tételezzük fel, hogy valamilyen formában sokkal régebbi a keletkezése. Az is egyértelmű, hogy negyven évvel a tatárjárás után valószínűleg már újraterelítették.

„[...] Nehe egyháza csak 1318-ban létesül.[...].”²⁰

Bánréve okleveleken való első említésére 1381-ből maradt fenn adat.²¹ Ekkor, mint Nehe határának egyik települése szerepel. Aztán majd lassan ez marad és a Nehe, Kisnehe településrészekkel egybefolyik, azok feledésbe mennek. Ez egy oklevél szerint 1431-ben következett be véglegesen.

1381 tehát az első említése a településnek, amely a révre utal. A birtokos pedig ekkor, talán már Ezdegei Bessenýő Pál?

Ő királyi ember, aki, mint nemes, és katona is a kor elvárásainak megfelelően, de a saját birtokai mellett egyéb hivatalai is vannak.

Valamikor – még az 1300-as évek vége felé – komáromi ispán és várnagy is volt. E mellett egyes források szerint, királyi „sáfár”²² címe van.

Ezen időpont körül kell keresnünk a rév és a bán kapcsolatát. Bán-réve (?), csakhogy ekkor Bessenýő Pál még nem volt bán! Ez tehát érdekes kérdéseket vet fel!

¹⁸ Kivonatos szöveg). Bebek Imre országbíró 1390. március 3. – Regeszta forrása: OL regeszta DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Gyűjteményekből (P és R szekcióból és állagtalán fondok) • Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10)

¹⁹ Tartalmilag átírta: I. Lajos 1361. márc. 5-i átírása alapján Bebek Imre országbíró 1390. márc. 3. (DL 50.405.)

²⁰ B Kovács István: Gondolatok Gömör vármegye kialakulásáról. A Hermann Ottó Múzeum évkönyve 37. (1999)

²¹ Az oklevelet nem sikerült felkutatnom. Nem biztos, hogy Bánréve szerepel rajta, azokban az időkben még csak Rév, Rev, Rew... a megnevezése.

²² A lexikonok szerint: gondozó, rendező, udvarmester. Ház- és vagyongondozó; belső gazdaságra felügyelő; a házi cselédségre, éléskamrára, pincére felügyelő udvari tiszt. Az udvartartás feje a főudvarmester volt, az udvari konyhára a királyi sáfár ügyelt fel, ő gondoskodott az élelmiszerek beszerzéséről és felügyelte a bizonyára hatalmas éléskamrárt is.

Ezdegi Bessenő Pál 1396-ban már harcol a nikápolyi csatában a király oldalán. Majd érdemei és hűsége miatt – a főurak közül sokan Zsigmond király ellen fordultak, hűtlenné lettek - 1402. X. 4-1406. III. 31. között horvát – dalmát - szlavón bán is. Emellett az auránai perjelség kormányzója 1402. X. 5-1404. IV. időpontok között.

A térségünkben kapja meg Torna várát, a hozzá tartozó településekkel és birtokkal, amelyet Kőkapronca váráért cserél el Zsigmond királlyal. A Sárkány rend főlovagjai közé kerül, báró rangot kap, igen gazdag főúr lesz. Aztán még számos helyen, számos birtokot kap, vesz és zálogol

Ezdegi Bessenő Pál halála után örököse nem maradt, ezért a vagyon és a birtokok egy része unokatestvérére és annak családjára, Tornai (Bessenő – Berencsi – Sáfár) Istvánra szállt.

A település történetében se menjünk itt tovább, megtesszük azt majd egy külön fejezetben, ahol Bánréve névvel és egyéb dolgokkal foglalkozunk majd.

A bán életéről is egy külön fejezetben írunk majd, részletesen.

Ezdegei Bessenyő Pál kora

Amint azt a bevezetőben írtuk a XIV. századtól követjük nyomon a Magyar Királyság történetét, addig, amíg ez Bessenő Pál életéhez tartozott.

Ez pedig részben a dicsőséges „lovagkor”. Ha ezt végigolvassuk, akkor kirajzolódik a Magyar Királyság összes gondja – baja. A bel- és külpolitika, a háborúk, a gazdasági kérdések, a kor összes jellegzetességei... Amikor majd valaki az oklevelek szövegeit böngészi, hamar egyeztetni tudja a királyok fejezetében olvasottakat az oklevelek tartalmával, időpontjával és Ezdegi Bessenő Pál életével.

Azokat a királyokat és korukat írjuk itt le, akik Ezdegi Bessenő Pál életét befolyásolták.

A könnyebb áttekinthetőség miatt királyonként nézzük is végig a legfontosabb eseményeket.²³

I. (Nagy) Lajos

(Visegrád, 1326. március 5. – Nagyszombat, 1382. szeptember 10.) Magyarország (1342–1382) és Lengyelország (1370–1382) Anjou-házi királya volt.

Uralkodása a középkori Magyar Királyság egyik fénykora: az ország belső békéje és dinasztikus kapcsolatai lehetővé tették a társadalom, a gazdaság és a kultúra fejlődését, így az ország fejlettsége közelebb került a nyugat-európai országokéhoz, aktív külpolitikája és hadjáratai révén pedig Magyarország európai nagyhatalommá vált. A lovagkirály személyes kvalitásai és dicsőséges hadjáratai megihlették még a 19. századi magyar nemzeti romantika költőit is.

Lajos, Károly Róbert magyar király és harmadik (egyes feltételezések szerint negyedik) felesége, Lokietek Erzsébet lengyel hercegnő házasságából származott, 1326. március 5-én született. Nevét apai nagybátyjáról, az 1316-ban szentté avatott Lajos toulouse-i püspökről kapta, aki II. (Sánta) Károly nápolyi király és Árpád-házi Mária (V. István magyar király lánya) fia volt.

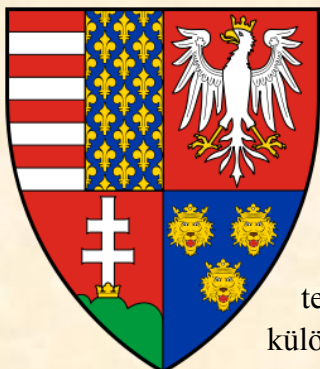
Lajos a királyi pár harmadik gyermeke volt, később még két fivére született, Endre (1327-ben) és István (1332-ben). Két bátyja, Károly és László korai halálát követően négyéves korában lett trónörökös.

Lajos szeretetteljes családban és környezetben nőtt fel, és trónörökösnek kijáró gondos neveltetést kapott. A leendő uralkodó számára fontos jogi, történelmi és politikai ismeretek mellett egyházi nevelői, a boroszlói származású Neszmélyi Miklós udvari pap (később pécsi püspök) és Lackfi Dénes ferences rendi barát bevezették a hittudományba és a hét szabad művészetbe (grammatika, dialektika, retorika, aritmetika, geometria, csillagászat, zene).

A lovagi ismeretekre (lovaglás, úszás, nyilazás, vívás, vadászat, ostáblázás vagy sakk, verselés – a „hét lovagi készség”) pedig Drugeth Miklós, Kistapolcsányi Miklós és Poháros Péter oktatta. Lajos mindhárom nevelőjét szerette: a két Miklós mester saját testével védte a

²³ A leírások részben a Wikipédia szócikkei alapján készültek.

királyfiakat és súlyos sebeket szenvedtek el 1330-ban, amikor Zách Felicián „előre megfontolt gonoszságában és dühöngő haragvágyában nem rettent vissza attól, hogy szörnyen őrvjögő szívvel a már említett király úr, atyánk vérére ... szomjazzék”. Lajos királyként sem feledkezett el róluk: különféle tisztségeket és kiváltságokat adományozott nekik.

Nagy Lajos király címere

Lajosnak a nyelvismerete is széles körű volt: megtanulta (a magyar nyelven kívül – amelynek ismeretét apja megkövetelte gyermekeitől, sőt leendő menyétől is) a kor diplomáciai nyelvét, a franciát (már a szülői házban), továbbá a latint, az olaszt és a németet. Szláv nyelvet nem beszélt, aminek hátrányát különösen lengyel uralkodóként tapasztalta meg.

A kor lovagi érényeit nagy szemléletességgel ismertette meg a királyfiakkal őseik életén és cselekedetein keresztül az Endre számára készült Magyar Anjou Legendárium. Lajos a példaképeit is híres hősök és lovagok közül választotta: mint például a világhódító Nagy Sándort, de különösen a szintén magyar király apától és lengyel anyától született I. (Szent) Lászlót. Esménye az olyan kegyes, széles látókörű uralkodó lett, aki bátor, erényes, nagylelkű, nagyszerű tetteket visz véghez, valamint pártolja a művészeteket és a tudományokat.

A lovagi készségeken túl Lajost megismertették a lovagi eszményekkel, erényekkel is a középkori Nyugat-Európa lovagi történeteinek, eposzain és hőseinek keresztül (például a Parsifal), amelyek a francia kötődésű/származású Anjou-k révén ismertebbé váltak a magyar királyi udvarban ill. Magyarországon is. (A kor népszerű lovagi cselekedetei ismétlődnek a 15. században keletkezett Toldi-mondakörben is.)

A trónörökös első politikai „ténykedéseinek” tekinthető, hogy az 1335-ös visegrádi királytalálkozón ő is ellátta kézjegyével a Habsburg-ellenes magyar – cseh - lengyel megállapodást, valamint az 1338-ban megkötött magyar-morva szövetséget. A trónörökös első „hadi tapasztalatait” 1336-ban, tízévesen szerezte, amikor a cseh szövetségest támogató magyar és lengyel segédcsapatokat „vezette” a Habsburgok ellen (az 1335-ös visegrádi királytalálkozó megállapodásainak megfelelően) Ausztriában és Bajorországban. A hadjárat végül harc és győzelem nélkül ért véget, a kis hadvezérben csak a kitűnő háborús koszt maradt meg, ami feltehetően a királyné édesanya gondoskodásának megnyilvánulása volt.

Tizenhat éves volt, amikor apja elhunyt (1342. július 16-án), és július 21-én koronázták meg Székesfehérváron az ország főembereinek „egy szívvel, egy akarattal” való hozzájárulásával. Koronázása után első útja – amellyel mintegy politikai hitvallását is kinyilvánította – Nagyváradra vezetett, a példakép Szent László sírházhoz, ahol „... felidézte emlékezetébe ama sok vitéz férfit, akik vérük ontását ajánlották fel a hazáért, s nem is haboztak vérüket ontani, hogy maradéknál is haláluk után dicsőség legyen osztályrészük. Erre gondolva elmélkedett, és hánytorgatta lelkében, hogyan szerezhetné és állíthatná vissza Isten segítségével kellő állapotába országa jogait, melyeket a szent korona gyalázatára szomszédos fejedelmek elfoglaltak, s lázadók vagy hűtlenek vakmerően elragadtak”.

Lajos tele kincstárat, stabil és jól működő államszervezetet örökölt tehetséges és hűséges, őt mindenben segítő és támogató főnemesekkel, így energikusan próbálhatta elérni nagyváradi fogadkozásában összegzett külpolitikai céljait.

Mint buzgó katolikus, egyben a lovagi erényeket megtestesítő férfiú volt, aki emellett erős kézzel irányította országait. Feltétlen híve és biztos támasza volt a pápaságnak, még annak ellenére is, hogy az nem mindig szolgálta az érdekeit. A pápa kérésére gyakran viselt hadat „az igaz hit védelmében”: hol a pogány litvánok, hol az eretnek (bogumil) vagy ortodox keresztény délszlávok ellen.

Regnálása alatt a Magyar Királyság európai nagyhatalommá vált, amit „Archiregnumként” (azaz főkirályság, más értelemben, első szent és nagy királyság emlegettek, ahol „a király – császár a maga országában”). Ezt csak erősítette az 1370-ben létrejött perszonálunió Lengyelországgal, a térség másik fontos államával.

A diósgyőri vár

Lajos nem véletlenül szolgált rá a „lovagkirály” elnevezésre: míg apja, Károly Róbert csak szükségből „húzott kardot” (szerencsétlen havasalföldi hadjárata), addig Lajos uralkodását végigkísérték az itáliai, dalmáciai, litvániai és balkáni hadjáratok, amelyekben személyesen is jeleskedett, nem egyszer veszélyes helyzetbe sodorva magát. Kedvelt időtöltése volt a vadászat – 1353-ban egy sebesült medve majdnem végzett is vele.

Uralkodásának második felében ismeretlen betegség – orvos-történészek szerint lepra – hatalmasodott el rajta, ami mindinkább a trónhoz kötötte. Ebben az időszakban nagyobb hangsúlyt kaptak az államszervezettel kapcsolatos változtatások és a belpolitika. A külpolitika is békésebb irányt vett: 1360-ban királytalálkozót rendeztek Nagyszombatban, ahol Lajos mellett János Henrik morva örgróf, IV. Rudolf osztrák herceg és IV. Károly német-római császár és cseh király is megjelent.

Lajos itáliai hadjáratait a nápolyi Anjouk trónöröklésének rendezetlensége váltotta ki: akkoriban a probléma (a „nápolyi kérdés”) évekig a pápai és itáliai politika fókuszában állt (és még évtizedekig mérgezte a magyar-nápolyi kapcsolatokat), és Lajos nem sajnált semmi pénzt, hogy a saját javára dőljön el az ügy.

1343-ban elhunyt I. (Bölcs) Róbert nápolyi király, Károly Róbert nagybátyja, örökösenek pedig unokáját, Johannát (1343–1382) jelölte ki, akinek viszont Lajos öccse, András (más forrásokban: Endre) volt a férje a felek 1333-as megállapodása értelmében. Az egyezés úgy szólt, hogy a két gyermek együtt öröklje a közös ősök trónját. Bölc Róbert a halála előtt négy nappal kelt végrendelete szerint András még Johanna halála esetén sem lett volna király: ebben az esetben annak húga, Mária lett volna a királyság uralkodója. A visegrádi udvarban viszont Endrét, mint nápolyi királyt szerették volna látni, ami viszont a pápának, mint a királyság hűbérurának és Johanna híveinek-(hitelezőinek, többek között Niccoló Acciaioli), és vagy ellenségeinek, a Durazzói és a Tarantói hercegeknek) sem állt érdekében, ugyanis Johanna magtalan halála után Durazzói Károlyra szállna a korona felesége, Mária jogán.

I. Johanna nápolyi királynő

Bonyolult diplomáciai manőverek kezdődtek: követjárások az Avignonban székelő pápánál, és még Erzsébet anyakirályné is Nápolyba utazott. 1343–1344-es utazása, melyet római zarándoklattal is kiegészített, nem járt sikerrel, pedig az úton feltehetően részt vevő Küküllei feljegyezte: „*A kiadásokra huszonhétezer márka tiszta ezüstöt és tizenhétezer márka legfinomabb aranyat vitt magával. Fia, Lajos úr, Magyarország királyja pedig még utánaküldött négyezer márka válogatott aranyat... számos monostort, templomot és szent helyet meglátogatott, és mindezeket bőséges ajándékokkal és kegyes adományaival tisztelte meg.*”

Castel Nuovo nápolyi vár²⁴

A magyar diplomáciai erőfeszítések és az avignoni követek által kúriának ígért 44 000 márka hatására a pápa 1345. június 14-én beleegyezett, hogy Andrást Nápoly királyává koronázhatják, mint Johanna férjét, de nem, mint uralkodót. Az erről szóló pápai bulla 1345. szeptember 20-án kelt, e szerint Andrást még Johanna halála esetén sem illelné a nápolyi trón. Minden bizonnyal a koronázási engedély hírére szeptember 19-ére virradó éjjel orgyilkosok Aversa városában gondosan előkészített merénylet során meggyilkolták Andrást (aversai merénylet). Johanna bűnrészességét azóta sem sikerült bizonyítani: a gyilkosság feltehetően a tudta nélkül, de talán hallgatólagos jóváhagyásával történt. Johannát bűnössége alól felmenti regényében, a Nápolyi Johannában, a kiváló és nagy műveltségű író és jogász Passuth László, aki a gyilkosság elkövetésének gyanúját, a hercegekre és a hitelező Acciaiuolira tereli. Aki attól tartott: ha Endre trónra kerül, a hiteleket nem fogják visszafizetni, hiszen Endre mögött ott áll bátyja, Lajos, aki a korabeli Európa gazdaságilag, pénzügyileg és katonailag egyik legstabilabb és legerősebb államának trónján ül, s Endre egyértelműen Visegrád érdekei szerint járna el. Ez, s a pápai breve kiadása a hitelezőnek a legrosszabbkor jött, ugyanis III. Eduárd angol király 1345-ben tagadta meg a kölcsön visszafizetését a firenzei bankházaknak (Bardi, Peruzzi, Acciaiuoli).

Miután jogainak érvényesítésére minden diplomáciai lehetőséget kihasznált, Lajos megindította a háborús előkészületeket. Ez főleg a számba jöhető ellenségeinek semlegesítését, de különösen a harci felvonulási területnek szánt Észak- és Közép-Itália megnyerését és a katonai egységek ellátásának, utánpótlásának megszervezését jelentette.

Lajos 1347 novemberében indult meg Nápolyba, mintegy 10000 fős kíséretének élén. Felvonulása közben a kisebb-nagyobb városállamok tisztelettel és rokonszenvvel fogadták. 1348. január 11-én Lajos seregei Capua városánál tönkreverték a Tarantói Lajos, Johanna új férje által vezetett nápolyi seregeket. A capuai összeomlás után Johanna és családja hajón

²⁴ Lajos király két ízben is elfoglalta.

provençe-i grófságába menekült, a Nápolyi Királyság pedig minden további kardcsapás nélkül Lajos hatalmába került.

Nápolyba való bevonulása előtt január 20-án Lajos Aversa városában fogadta rokona-
it, a három durazzói és két tarantói herceget (Durazzói Károlyt, Lajost, illetve Róbertet, vala-
mint Tarantói Fülöpöt és Róbertet). A jó hangulatú lakoma után azonban Lajos hirtelen szá-
mon kérte öccse halálát az abban nyilvánvalóan ártatlan Durazzói Károly hercegen (Johanna
sógorán), akinek rövid úton, a helyszínen a fejét vétette (második aversai tragédia); a többi
herceget pedig fogságba vetette, majd Magyarországra küldte őket. Ettől „... kezdve a rette-
gés és gyanakvás jártak előtte, a hercegek számtalan híve kiengesztelhetetlen ellensége lett, és
vádjait a pápa ellenvádakkal utasíthatta vissza”. Bellér Béla szavaival: „a Nápolyért vívott
harcot Lajos király erkölcsi és politikai tekintetben már Aversában elvesztette”.

Lajos január 24-én vonult be Nápolyba lovon, sisakban – mint egy meghódított város-
ba. Felvette a „Jeruzsálem és Szicília királya” címet és bizalommal, nagylelkű uralkodói in-
tézkedésekkel igyekezett csillapítani a kedélyeket – hasztalanul. VI. Kelemen pápa nem is-
merte el Lajost Nápoly királyának és kiközösítéssel fenyegette, de nem szakadt meg a kapcso-
lat közte és a Szentszék között. Közben szerte Itáliában elkezdett dühöngeni a Genovába be-
hurcolt pestis, így Lajos – miután kijelölte helytartóit – 1348 májusának végén visszaindult
Magyarországra. A magyar uralom néhány helyőrség kivételével hónapok alatt összeomlott a
Nápolyi Királyságban, szeptember 17-én pedig Johanna is visszatért Nápolyba.

A kedvezőtlen nápolyi fejlemények hatására és pozíciójának újbóli megszilárdítására
Lajos Nápolyba küldte a tehetséges Lackfi Istvánt. Lackfi hajóval érkezett Manfredoniába
1348 késő őszén, és ettől kezdve a hadi helyzet rövid idő alatt gyökeresen megváltozott. A
Névtelen Minorita szavaival (kis túlzással, de nem minden alap nélkül): „Ettől fogva az Úr
segítségével és István ravaszsága révén a magyarok mindenütt az ellenség fölé kezdtek kere-
kedni, s oly csodás győzelmeket arattak, hogy húsz vagy nem sokkal több magyar harcban
legyőzött és veszteség nélkül elfogott hatszáz ellenséges fegyverest.” Tarantói Lajos tekinté-
lyes haderővel rendelkezett, így bizakodó volt, ám 1349. január 23-án Troiánál seregét tönk-
reverték, elfoglalták Lucera, Troia, Barletta és Trani várát.

Lackfi serege április 22-én elfoglalta Capua városát. A magyar sikerek hatására több
vár, város inkább önként megadta magát. Tarantói Lajos újból tekintélyes haderőt szedett ösz-
sze és Nápoly védelmében kénytelen volt lépni, ám nem mert újból egy nyílt ütközetet meg-
kockáztatni. Ezért cselvetésre szánta el magát: lovagi párbajra hívta ki Lackfit, amit az el is
fogadott, de Tarantói Lajos később lemondott, majd megtámadta Lackfi seregét. Ám
Lackfinak sikerült felülkerekednie, és Aversa városánál újból tönkreverte a nápolyi sereget. A
magyar sikerek ellenére Lackfi távol állt a győzelemtől: a pápa és a nápolyiak által megvesz-
tegetett zsoldosok feladták Nápoly környékét, közben pedig a királyság keleti része is elve-
szett. Lackfi kénytelen volt visszautazni Magyarországra, de megígérte, hogy 1350 tavaszán
visszatér a királlyal.

Időközben újból elkezdődtek a tárgyalások Visegrád és a Szentszék között. Lajos 1350
áprilisában újból nekivágott Nápolynak, ezúttal hajóval, így május 1-jén partra szállt Itáliá-
ban. Másfél hónapig szervezte seregeit, majd megindult Nápoly felé Melfi, Lucera és
Benevento városokon keresztül. Alvezérei közben bravúros huszárcsínyeket hajtottak végre.

Tarantói Lajos párbajra hívta ki a királyt, megegyeztek a párbaj körülményeiben (III. Edward angol király (1327–1377) előtt lett volna), de Tarantói Lajos megint visszalépett. Lajos bevonult Salerno városába, majd Aversa várát vette ostrom alá. Tarantói Lajos időközben megerősítette Aversát, ezért az ostrom elhúzódott. Július 26-án felderítés közben Lajos súlyosan megsebesült: a bal lábába fúródott egy nyílvessző.

Johanna ismét elmenekült Nápolyból, ezért Lajos az ostromot félbehagyva augusztusban bevonult a városba. Mérlegelte a helyzetét: a városban felkelés tört ki ellene, katonáit nehezen tudta fizetni és ellátni. Belátta, hogy hosszú távon nem tudja fenntartani hódításait, ezért hajlott a békére. Ugyancsak hajlott a megegyezésre Johanna is: anyagi nehézségeik miatt a háborút képtelenek voltak folytatni Lajos király ellen. Így feltételes fegyverszünetet kötöttek szeptember 1-jétől. Ennek megfelelően Lajos Róma érintésével Itálián keresztül visszautazott Magyarországra.

Az 1351. április 1-jével lejáró fegyverszünetet követően Tarantói Lajos hadműveletet indított a Lajos hódításainak visszafoglalására, amely azonban összeomlott. Sőt, Lackfi Endre sikeres ellentámadásai újból kétségbe ejtették a nápolyi vezetést. A felek végül 1352. március 23-án Nápolyban békét kötöttek: eszerint Lajos lemondott hódításairól, visszaadta a fogságba vetett durazzói és tarantói hercegek szabadságát, elismerte Tarantói Lajost és Johannát, mint a Nápolyi Királyság uralkodóit, akik viszont 300 000 aranyforint hadikárpótlást voltak kötelesek fizetni Lajosnak, továbbá Johannának pápai vizsgálóbizottság elé kellett állni, amely tisztázza esetleges bűnrészességét a „*férjgyilkosságban*”.

Lajos követei azonban a király utasítására lemondtak a kialkudott összegről, „*mondván, hogy uruk nem kapzsiságból, hanem öccse megbosszulásáért intézte azt a vállalatot*”. Magyar lovagok még sokáig hadakoztak Itália földjén Johanna és a pápa alkalmazásában a „*Nagy Magyar Sereg*” (Gran' Compania) részeként (köztük Toldi Miklós, 1365-től a zsoldosok vezére).

Lajos még egy alkalommal avatkozott a nápolyi ügyekbe uralkodása folyamán. Kis Károly Anjou herceg, az első itáliai hadjárat alkalmával fogságba vetett Durazzói Lajos fia 1370-től kezdve a magyar királyi udvarban nevelkedett, 1371–1376 között Dalmácia és Horvátország hercege volt. A nagy nyugati egyházszakadást követően Johanna az avignoni pápa, VII. Kelemen mellé állt. Erre VI. Orbán 1380-ban letette királyságáról, és a trónt Kis Károlynak ajánlotta fel. Lajos katonákkal támogatta rokona trónigényét, így az 1381-ben elfoglalta Nápolyt. III. Károly néven megkoronázták, és 1382-ben május 22-én Muro várában négy magyar zsoldossal megfojtatta Johannát, mint „*férjgyilkost*”.

Nagy Lajos kezdettől fogva érdekellentétben állt a Velencei Köztársasággal, ami mindinkább terjeszkedni akart a dalmát partvidéken. A dalmát városok Könyves Kálmán óta általában keresték a Magyar Királyság pártfogását (annak szükségszerűen lazább, nagyobb önrendelkezést biztosító fennhatóságát) Velencével szemben, ám a magyar királyok sokszor nem tudtak ennek eleget tenni. Összességében elmondható, hogy Lajos egyetlen tartós külpolitikai sikerét a dalmát térségben aratta.

Lajos elhatározta, hogy megvédi dalmáciai jogait, ezért 1345-ben több mint 20 000 katonával Horvátországba vonult. Jöttének hírére a legtöbb horvát főúr hódolatra járult a király elé és a dalmát városok követi is elhozták városaik kulcsát. Azonban mihelyt Lajos hazatért Magyarországra, a velencei hajóhad megjelent Zára kikötőjében azzal a követeléssel, hogy

rombolják le a város falait. A város vezetése ezt megtagadta, és fegyveres segítséget kért Lajostól.

Lajos kész volt a segítségnyújtásra, de az éppen akkor elkezdődő nápolyi események miatt személyesen nem tudott részt venni az expedícióban. Lajos ezért Kotromanić István boszniai és Alsólendvai Miklós szlavón bánokat küldte a város alá mintegy 10 000 fős katonasággal. Velence azonban megvesztegette a hadvezéreket, akik dolguk végezetlen tértek haza: „*a harcosok vezéreinek és főembereinek akaratát megrontotta a forint, szándékuk nem egyezett a király úr tiszta, egyenes akaratával*”.

A rákövetkező évben (1346) Lajos 80 000 fős hadsereggel jelent meg a Zára alatt, és teljesen bekerítette a várost ostromló velencei sereget. A döntő ütközetben reménytelen helyzetbe került, a magyar és a zárai sereg által két tűz közé szorított velencei sereget a velencei hajóhad partra szálló legénysége mentette meg azzal, hogy hátba támadta a zárai sereget. Az ütközet ezzel Velence javára dőlt el, a városnak el kellett ismernie a kereskedő köztársaság fennhatóságát. Lajost a nápolyi események megakadályozták, hogy rendezze a zárai kérdést, ezért a felek – az első itáliai hadjáratot követően – nyolc évre fegyverszünetet kötöttek – ami azt jelentette, hogy Lajos a maga részéről nem zárta le az ügyet, bár Velence próbálta véglegesíteni a helyzetet.

1352-ben, miután Lajos végleg tehermentesült Nápolyban, Magyarország szövetkezett Genovával Velence ellen. Az új hadjárat 1357-ben kezdődött. Lajos Velence szárazföldi birtokait dúlta, a köztársaság pedig a tengeren volt fölényben. A patthelyzetet az oldotta meg, hogy Zára és a dalmát városok fellázadtak Velence ellen, és megnyitották a kapukat a magyar hadak előtt: Zára a többi a dalmát várossal „*felemelte fejét és nagyon megkívánta a magyar uralmat. A magyar király hadai már régebben ostromolták a várost és a zárai száműzöttek azon voltak, hogy az ostromlók és az ostromlott polgárok között egyetértés keletkezzék. Szent Mihály templom prépostja lajtorjákat állítva a falak alá besegítette a derekabb vitézeket a városba, kik a velenceiek zsoldosait visszavonulni kényszerítették. Történt pedig Zára visszavétele 1357. szeptember 17-én.*”

A háború 1358-ban a zárai békével zárult: a kereskedő köztársaság lemondott Dalmáciáról a Kvarner - öböltől Durazzóig, de kereskedelmi jogai nem sérültek a térségben. A felek megállapodtak abban, hogy közösen lépnek fel a kalózok ellen, és vitás helyzetben a pápát kérik fel döntőbírónak. 1372-ben ismét összecsapott a két fél, majd 1378–1381 között újultak ki a harcok. Ezúttal a genovai hajóhad súlyos vereséget mért a velencei flottára, és egészen a lagúnáig hatolt előre. Velence ügyes diplomáciával fegyverszünetet kötött, és diplomáciájával tovább mélyítette a hadviselő felek – Magyarország, Genova és Padova – közti ellentéteket. A fegyverszünet lejártára nagy áldozatok árán sikerült néhány hajót felépíteni a városban, és a másik, korábban Krétánál állomásozó flotta is visszatért, szétverve a genovai hadat. A hadakozás így még két évig elhúzódott, mire Durazzói Károly vezetésével – aki az olaszoktól kiérdemelte a „*della Pace*” (békéltető) melléknevet – megkötötték a torinói békét. Ez gyakorlatilag a zárai béke megújítása volt, csak ezúttal adófizetésre is kötelezték Velencét, illetve arra, hogy ünnepnapokon vonják fel az Anjouk zászlaját a Szent Márk téren. Ekkor kerültek Remete Szent Pál ereklyéi Magyarországra.

1344-ben Sándor havasalföldi román fejedelem, akinek apja, I. Basarab még sikeresen függetlenítette magát Károly Róberttől, a rá nehezedő diplomáciai és katonai nyomás hatására

Brassó városában Lajos lábai elé borulva fogadott hűséget a királynak. Élete vége felé azonban újra igyekezett függetleníteni magát a Magyar Királyságtól.

A szomszédos Moldvából a tatárok az 1340-es években többször betörték Erdélybe és nagy pusztítást vittek végbe. Ezt megelégtelven Lajos Lackfi Endrét (a későbbi erdélyi vajdát) székely seregekkel a tatárok földjére küldte, aki seregei élén 1345. február 2-án háromnapos véres ütközetben tönkrevverte a tatár seregeket. Maga a tatár kán sógora is fogságba esett, akiért hatalmas váltságdíjat ajánlottak fel, de Lackfi elrettentésképpen a fejét vétette.

Székely mondák szerint a győzelemben nagy része volt Szent László királynak és Szűz Máriának: a szent holtteste állítólag a csata idejére eltűnt nagyváradi kriptájából és a hadsorok élén harcolt fején koronával, kezében csatabárddal, míg felette „... a levegőben, csodálatos fényességben nagy szépségű úrasszony jelent meg, akinek fején nagyon ékes és tündöklő korona látszott”.

Lajos az országrész nyugalma érdekében megerősítette az erdélyi végvárrendszert, amelynek védelméből a székelyek később még több expedíciót indítottak a tatárok ellen, akik idővel már kénytelenek voltak Moldvát elhagyni, így a terület megnyílt a román bevándorlás előtt.

Nagy Lajos király győzelme a török felett²⁵

A Balkánon a velenceiek dalmáciai törekvései mellett a pápaság által eretnekségnek tekintett bogumil-izmus terjedését igyekezett meggátolni, akik ellen a pápa kérésére viselt hadat, hogy „az eltévelyedett bárányok egy akolba vitessenek vissza”, hogy „meggyújtsa Rácországbán a hit világát, s megtörje és megalázza a hitetlenek kevély nyakát”. 1353-ban szerelmi házasságot kötött Kotromanić Erzsébettel, István bán lányával. A bogumil eretnokség elsősorban a bosnyák területeken terjedt el, de a bán, Lajos szövetségese, sokat tett a katolizáció érdekében.

Lajos 1365-ben tört be Észak-Bulgáriába, és bevette Vidin (magyarosan Bodony) városát, ahol megszervezte a vidini bánságot, és ferencesekre bízta a helyiek megtérítését. Az ellátási nehézségeknek köszönhetően 1369-ben kénytelen volt kivonulni, mire a hittérítőket lemészárolták a helyiek. Annyi eredménye mégis lett a kalandnak, hogy az addig fogságban tartott bolgár cár, Iván Szcrazimir 1388-ig megmaradt a magyar korona hűségén.

Lajosnak a kis balkáni népek ellen (a pápaság nevében is) vívott háborúi tovább gyengítették az egymással viaskodó fejedelemségek ellenálló képességét az egyre jobban fenyegető oszmán török hódítással szemben. Ezért Lajos uralkodásának vége felé már komoly török előretöréssel kellett szembenézzen, akik 1354-ben megvetették a lábukat Gallipolinál Európa földjén. 1363-ban elfoglalták Plovdivot, és 1365-től pedig a szultán már Drinápolyban tartotta a székhelyét. A török seregek 1371-ben a Marica menti nagy csatában szétverték a makedóniai szerb Vukasin és szövetségeseinek hadait.

²⁵ Magyar Anjou Legendárium

A török által egyre jobban szorongatott Bizánc császára, V. (Palaiologosz) János császár (1341–1391) felkereste a nagyobb európai királyi udvarokat, hogy segítséget kérjen a török ellen. Körútja során 1366-ben találkozott Lajossal is Budán, akit sikerült meggyőznie: miután Lajos leszállt a lováról és feléje indult, hogy üdvözlje, a császár a lován maradt. Lajos az egyházuniót szabta segítségé feltételül, vagyis hogy az ortodox egyház ismerje el a pápa főségét. Lajos még azt is követelte a császártól, hogy az római rítus szerint keresztelkedjen meg, aki így üres kézzel távozott Lajos udvarából, és idővel már a szultán vazallusa lett. Más verzió szerint a török-elleni segítséget megígérte neki a király. Šišman Iván aztán fogásba vetette a császárt, emiatt Lajos elfoglalta Vidint, s 1366-ban a savoyai gróffal VI. Amadéval már törökellenes hadjáratra került sor, amit 1367-ben újabb követett.

Lajos 1374–1375-ben már kénytelen volt közvetlenül a törökök ellen indítani háborút a Havasalföldre, azonban a románok elárulták, így nem tudott döntő győzelmet aratni.

Nézzük ezután a belpolitikai viszonyokat!

Lajos alapvetően a főurakkal egyetértésben kormányzott, de a köznemességet is igyekezett megnyerni magának. 1351-es törvényei egészen 1848-ig a magyar nemesi alkotmányos berendezkedés gerincét képezték.

A törvény tartalmazta az Aranybulla megújítását, és az 1222-es oklevél keletkezése után másfél évszázaddal a nemesi szabadságok alaptörvényévé vált. Kimondta az egyazon szabadság (unus eademque libertas) elvét, azaz a köznemességnek azonos jogokat biztosított a főnemességgel (legalábbis Werbőczy későbbi értelmezésében; eredetileg a magyarországi, illetve a horvát és szlavón nemesek egyenjogúságát deklarálták). Fontos még az ősiség törvénye, amelynek értelmében, ha kihalt egy birtokos család, a földek a Szent Koronára szálltak vissza – az Aranybulla ugyan lehetővé tette a szabad örökítést, de úgy tűnik, az nem került át a gyakorlatba, és a király rendelkezésével csak ezt a helyzetet rögzítette.

A törvények jelentőségét az is növeli, hogy a Magyar Törvénytárba, a Corpus Juris Hungaricibe nem kerültek be az 1222 és az 1351 között hozott magyar törvények.

A pestisjárványt (és korábbi a tatárjárást) megszenvedett országban az úrbéri viszonyokat is rendezni kellett. Akkoriban hozzávetőleg kétmillió ember élhetett a Kárpát-medencében, így még sok szabad földterület volt, és a földesurak igyekeztek megbecsülni a munkaerőt. Nyilván komoly problémát jelentett a más nemesek jobbágyságának elrablása, mivel a király fontosnak tartotta ennek megtiltását.

Az egységesen szedett kilenced bevezetésével, a jobbágyok a szegényebb birtokosok kárára történő átcsábítását kívánta megakadályozni (mert a jobbágyok szabadon költözhetek egyik úrtól a másikhoz). A jobbágyok ezen túl egységesen terményük kilencedik tizedét fizették bérként földesuruknak (az egyháznak tizedet fizettek) és a telkenként a kamara hasznának nevezett királyi adót, továbbá a rendkívüli adókat és egyéb járandóságokat.

Lajos uralkodása idején nyugat-európai léptékkal mérve még kevés igazi városa volt a Magyar Királyságnak. A meglevő városok Károly Róbert uralkodása alatt kezdtek erőre kapni és Lajos uralma idején tovább erősödtek. Növekvő jelentőségüket mutatja, hogy az Endre megkoronázása fejében a pápának küldött 44 000 aranyforintot is a városokon hajtották be, mint különadót. A Szepesszombati Krónika szerint „... ez a király és az apja nagyon szerették a magyarországi városokat, és felemelték őket, és javították állapotukat”.

A városok fejlődésével párhuzamosan kezdtek a különféle mesterségek művelői jogaik védelmében céhekbe tömörülni. Ez azt jelentette, hogy a gyakoribb mesterségek művelői (például mészárosok, szabók, pékek...) városonként céhet alapítottak. A céhek törvényeikkel megszabták a tagok számára mesterségük művelésének fontosabb körülményeit.

Lajos királyságának vége felé, 1375 és 1380 között komoly változtatások történtek a Magyar Királyság államigazgatásában. Az addig királyi kézben levő nagypecsét előlapja 1375-től kezdve a királyi tanács akaratának jelképévé vált, így jellege állami lett az addigi uralkodói helyett. A király autentikus pecsétje ettől kezdve a titkos pecsét lett, amelynek őrzésére 1374-ben neveztek ki először titkos kancellárt (addig a titkos jegyző látta el ezt a funkciót).

A reform keretében a kancellária tényleges vezetése az alkancellár kezéből a kancellárba került át, aki egyúttal a királyi különös jelenléti bíróság rendes tagjává vált (az alkancellár addig delegált tag volt).

Az elszaporodó panaszok feldolgozására és a bírósági ügyek szortírozására állították fel az audiencia-irodát, amelynek irányítása az addig hiteleshelyként működő kápolnaispán feladata lett, aki továbbra is a középpecsét őre maradt, ám ettől kezdve nem a saját, hanem a király nevében intézkedett.

Ugyanehhez az újítássorozathoz köthető a tárnokmesteri funkció átalakulása. 1375-ben Szepesi Jakab országbíró kapta azt a feladatot, hogy elsőként a szabad királyi városok felett ítélkezzen; segédei a nemesi ülnökök voltak. Ezzel párhuzamosan a tárnok addigi kincstári feladatait a kincstartó vette át.

Nagy Lajos idején, Magyarországon, fénykorát élte a lovagi kultúra. Ebben nagy szerepe volt, hogy az Anjou-ház kapcsolatai révén a Magyar Királyság szorosabban kapcsolódott a Nyugat-Európában kialakult művészeti és szellemi irányzatokhoz.

A magyarországi Anjou-ok idején kezd elterjedni hazánkban a gótika. A király 1343-ban jelentős építkezésekbe kezdett Diósgyőr váránál, amit még apja örökölt az Ákos nembeli Ernyéktől. A lakótorony négy belső toronnyal épült meg, és benne található Közép-Európa legnagyobb lovagterme, melynek alapterülete 380 m². A lovagkirály egyébként Visegrádon rendezte be székhelyét, bár 1347–1355 között az udvar Budára költözött.

Budavári Nagyboldogasszony-templomot Lajos uralkodása idején, 1370-ben alakították át gótikus stílusban. Gótikus stílusban épülnek templomok az ország más, nagyobb, gazdagabb városaiban is: Lőcse (Szepesség), Kolozsvár (Erdély). Lajos alatt a koldulórendek is nagy támogatásokat kapnak, ekkor épülnek városaink megmaradt középkori kőházai, kapualjokkal, ülőfülkéikkel.

Nagy Lajos uralkodása idején történt a pécsi egyetem megalapítása (1367), ami azonban rövid életűnek bizonyult (a király uralkodása idején egyébként a krakkói universitas is hanyatlásnak indult). Egyre többen adták tanulásra a fejüket. Az országban akkoriban nagyon

kevesen tudtak írni-olvasni, de egyre több ember látta be a tanultság hasznát, különösen a peres ügyekben.

Gyakrabban fordult elő, hogy egy-egy gazdagabb birtokos kitaníttatta valamely jó képességű rokonát, hogy később segítségére legyen ügyei intézésében. Egy ilyen, szegényebb rokon levele fennmaradt, ebben pénzt kér a tanulásához: *„Szükségem volna, hogy bizonyos pénzmennyiség mosolyogjon rám, mert nemhiába írja a költő: »Szitával merit vizet, aki könny nélkül akar tanulni!« Innen származik óhajunk, hogy küldjetez nekem Isten és vérrokonosságunk okából bizonyos pénzmennyiséget»*

Lajos uralkodása alatt működtek azok a krónikások, akiknek írásai felbecsülhetetlen források manapság is Lajos koráról. 1358-ban kezdte el ismeretlen szerző (talán Káldi Márk kanonok) valószínűleg Lajos utasítására a Képes krónika megírását, amely Károly Róbert koráig tárgyalja a magyar történelmet. Szintén Lajos uralkodása alatt készítette feljegyzéseit a korról Küküllei János kanonok (később fő esperes) és a Ferences rendi Névtelen Minorita.

Szintén Lajos korában, 1370 körül készült el a 15. századi Jókai-kódexben fennmaradt legendaforrás Assisi Szent Ferencről, melynek nyelvtana erősen tükrözi a latin eredetijét, nyelvállapota pedig meglehetősen archaikus.

Lajos uralkodása alatt alkottak a Kolozsvári-testvérek. Egyetlen máig fennmaradt alkotásuk a prágai várban (Hradcsin) található Sárkányölő Szent György szobra, amely Európa első teljes alakos bronz lovas szobra. A szobor értékét mutatja, hogy Buda török általi bevételére (1541. augusztus 29.) után állítólag maga Nagy Szulejmán védte meg a műalkotást: *„E szobrot senki meg ne nézze, a muzulmánok ne lássák – rendelkezett róla, majd a » a nyakán levő kasmíri sálal leoldván, az alakot befödte véle s az összetöretéstől megmentette «.”* A szobornak másolatai vannak Budapesten és Kolozsváron.

A Lajos korából fennmaradt legjelentősebb gótikus táblaképünk a garamszentbenedeki oltár, Kolozsvári Tamás alkotása, az olasz gótikával rokonítható alkotás.

Lajos korában készült a zselízi templom egyik falfestménye, amely Vesszős György megítélését ábrázolja. Vesszős György állítólag azonos azzal a Magyar György nevű vitézzel, aki Aversa városában Lajos parancsára lefejezte Durazzói Károly herceget. A vitéz sok embert megölt a nápolyi hadjáratokban, és később bűneit bánva, vezekelve Európa több országába elzarándokolt.

Lajos felnőtt korában is igyekezett a lovagi eszmények szerint élni. A harcokban bátor, sok esetben vakmerő volt, gyakran harcolt az első sorokban. Ezt tanúsítják oklevelei is, amelyekből kiderül, hogy az esetek többségében a király szemtanúja volt a kitüntetés, megadományozott, megjutalmazott katonája hőstettének.

Ennek megfelelően Lajos gyakran került veszélyes helyzetekbe, mint például a második nápolyi hadjárata alatt Canosa várának ostromakor. A király ekkor is az első sorokban rohamozott, mivel szerinte *„bajban is a királyé az elsőség”*. Miután egy kő az ostromlétráról a várárokba sodorta, sátrában sebesülten feküdve főtisztjei szemrehányására ezt válaszolta: *„Tanuljátok meg, hogy a királynak mindenben példát kell mutatnia.”*

Lajos rendkívül bajtársiasan viselkedett közkatonáival is. A krónikák feljegyezték, hogy amikor Salerno ostromára készült, egy hajnalon a Sele (Silaro) folyót vizsgálta, hogy átkelhet-e rajta seregével. Ezért egy, a folyónál itató katonáját az áradó folyóba küldte lovas-tól. A katonát elragadta az ár, mire Lajos lovával utána ugratott, és kimentette vitézét. Mivel *„hogy ha az ő szavára valaki bajba kerül, azon neki segíteni kell”*. A krónikás szerint *„volt is becsülete a királynak, nemcsak a palotában, hanem a tábornok mellett is”*.

Lajos nagylelkű volt a hadifoglyokkal szemben is. Szintén a második nápolyi hadjárat alatt, Lucera közelében egy vár ostroma közben Lackfi Miklós egy rajtaütése (Lajos igen szerette és méltányolta a huszárcsínyeket) eredményeképpen hozzávetőleg 150 zsoldost hurcolt a király elé megkötözve. Lajos megvendégeltette, majd másnap lovaik és fegyvereik nélkül szétkergettette őket. Ugyanebben a hadjáratban Lajos elfoglalta egy, öt korábban eláruló gróf várát. A gróf reménytelen helyzetében ingre vetkőzve, kötéllel a nyakában járult a király elé annak kegyelméért, mire Lajos nemcsak megbocsátott neki, hanem állásába is visszahelyezte.

Lajos az itáliai hadjáratai során – lehetőségeihez mérten – igyekezett kímélni a polgári lakosságot. Az első nápolyi hadjáratát előkészítő ügynökeit nyomatékosan felszólította: *„... átmenő útjukban ne ártsanak, alkalmatlankodjanak senkinek, s a rablástól tartózkodjanak, hanem mindenki tetszésére, békésen haladjanak útjukon, gyalázatos cselekedetük rossz hírével be ne szennyezzék az ő nevét s méltóságos és tisztelt országát, s ebből kifolyólag meg ne botránkoztassanak sokakat”*.

Katonáinak szintén szigorúan megtiltotta a rablást és a fosztogatást, bár ezt inkább csak a magyar katonái között tudta érvényesíteni. Egy korabeli krónikás beszámolója szerint a zsoldosok *„nyomát barát és az ellenség földjén egyaránt a rablás, gyilkolás, nők megfertőzése, az elfogott ellenség kíméletlen megkínzása jelzi, míg a magyar a harcban bátor, a legyőzött ellenséggel szemben emberséges”*. Ezért a nápolyiak – legalábbis kezdetben – különbséget tettek hadifoglyaik között.

A polgári lakosságnak főleg az idegen zsoldos katonák okozták a legtöbb szenvedést, ezért ha a szükség úgy kívánta Lajos kellő eréllyel lépett fel ellenük. Ez történt Barletta városában is, ahol a saját zsoldosai és a városi polgárok közötti összetűzés miatt magyar katonasággal verette ki a feldühödött zsoldosokat a városból, sőt, még katapultokkal is közéjük lövett. Bár idővel, a háború elhúzódásával, és ha a király nem volt jelen, az idegen zsoldos katonák kegyetlensége kezdett átragadni a magyar katonákra is, ekkor *„elevenen nyúlták meg azokat a magyarokat, akiket elfogtak, és kegyetlenül gyötörték őket más kínzásokkal is”*.

Lajos hadvezérként, hadműveletek irányítójaként nem tűnt ki különösebben: a nyílt ütközeteket általában megnyerte, de a katonai lángelme megnyilvánulásait csak ritkán tapasztalni a haditettei során. Az erődítmények ostroma is nehézkesen ment neki. Hadvezérként inkább szerencsés volt.

Igazi nagysága inkább katonaként és hadszervezőként mutatható ki: amely utóbbi képessége révén lehetővé vált, hogy sikeres hadműveleteket lehessen folytatni a Magyarországtól távoli Itáliában, az ország határaitól 1500–2000 km távolságban. Ez a középkor addigi szakaszában igen kevés hadvezérnek, uralkodónak sikerült, ezért nem minden alap nélkül írta róla egy padovai krónikás, hogy Lajos *„a világ leghatalmasabb fejedelme a keresztények között és a legrettegettebb király a hitetlenek szemében Nagy Károly császár halála óta”*.

Az előzőek alapján Lajos jellemébe nagyon nem illik bele rokonának, Durazzói Károly hercegnek a kivégeztetése olyan módon, ahogy az megtörtént. A magyar történetírás mindig is próbálta mind erkölcsileg, mind politikailag mentesíteni, magyarázni azt, ahogy Lajos kivégeztette rokonát.

Kropf Lajos (1852–1939) történész azonban „csúnya szennyfoltnak” tartja a vérboszszút, nemcsak Lajos király jellemén, hanem a magyar nemzet becsületén is. Szerinte „*a ki-szemelt áldozataival lakmározó, velük kockázó, képmutató magyar király bús alak, mely bele-illenék valamiféle kóborszínész társulat repertoárjához tartozó rémdráma keretébe, s azt a jelenetet, midőn a lakoma végeztével, miután áldozatainak utolsó fillérét elnyerte volt, a jellemtelen ember végre eldobja az álarcot, és előbb adott ígérete dacára, hogy bántalmuk nem lesz, elfogatja vendégeit – ezt még a karzat sem tapsolná meg.*”

Durazzói Károly herceg dicstelen halálának pontos indítékai még ma sem tisztázottak minden részletében. Johanna testvérének, Máriának a férje volt, ezért Johanna trónfosztása esetén – ami Lajos terveiben volt – „*túlságosan*” közel kerülhetett a trónhoz (bár törvényesen szintén nem lehetett uralkodó, mert Johanna halála esetén felesége, Mária illetve annak gyermeke lett volna a király), amit Lajos magának akart. A durazzói és tarantói hercegek (tisztos) fogságba vetésével pedig Lajos egyrészt talán őket is távol akarta tudni a nápolyi tróntól, másrészt pedig túsul tartásukkal szerette volna saját magára nézve kedvezőbben befolyásolni a nápolyi ügyeket azok végső rendezéséig.

Az is felmerülhet, hogy Durazzói Károly néhány Lajos környezetébe férközött ellenfele szólhatott a herceg ellen a fiatal királynál, vagy. tüzelhetette fel Lajost a durazzói ellen. A vérboszszú mindenesetre ki lehetett tervezve, mivel a lakoma során a hercegek egy jóakarója figyelmeztette őket a rájuk leselkedő veszélyre – amit ők nem is gyanítottak.

Lajos a krónikások szerint utolsó éveiben „*... félrevonult az emberi sokaság nyüzsgésétől, és az ájtatos, elmélkedő életet választotta magának, hogy szívvel-lélekkel és teljes áhítattal élhessen a jámbor cselekedeteknek, és imádkozásba merülhessen. Ebben állhatatosan meg is maradt.*” Ebben több ok is szerepet játszhatott: megtört egészsége, megfáradt testének és lelkének már sok lehetett a megnövekedett birodalmával járó temérdek gond. Visszavonulása azonban tökéletesen megfelelt a lovagi eszményeknek is: ezek szerint a miután a lovag véghezvitte nagyszerű tetteit és megöregszik, félrevonul a világtól és csendes, elmélkedő, jámbor életet kezd és vezekel a bűneiért.

A fentiek miatt Lajos gyakran vonult el a számára kedves pálosok budaszentlőrinci vagy márianosztrai kolostorába (amelyet ő maga alapított), ahol a nagy király az egyszerű szerzetesek között, azokkal elvegyülve töltötte idejét. Egy feljegyzés szerint három együgyű firenzei polgár a Margit-szigeten papnak nézte a nagy királyt, „*...hiszen nem volt a fején még korona sem, hát mi az hittük, hogy a papja.*”

Lajos uralkodásának utolsó éveiben már egyre inkább felesége, Erzsébet és néhány kegyence (főleg Garai Miklós és Forgách Balázs) kormányozták az országot (később, 1386-ban a főúri pártharcok során, de főleg III. Károly meggyilkolása miatt mind hármójukat meggyilkolták: az anyakirálynőt megfojtották, a két kegyencet pedig levágták).

Nagy Lajos Nagyszombat városában halt meg 1382. szeptember 10-én 56 éves korában. Székesfehérvárott temették el, a bazilika Szent Katalin kápolnájában. Nem sokkal halála előtt egy üstökös jelent meg az égbolton, a középkoriak szerint a világ, közelgő vesztését

jelezve. „Halála miatt akkora gyász támadt az országban, hogy szinte mindenki megsiratta, mint saját halottját.” A magyar trónt Mária, a lengyelt pedig Hedvig nevű lánya örökölte (a Nápoly élére kiszemelt Katalin 1378-ban elhunyt).

Lajos halála után „udvarának lovagi máza hamar lekopott a magyar bárókról”, mert „kezdének az urak pártolkodni, és egybeveszni, egymást kergetni, és egymásnak jóságát dúlni”. Egy velencei diplomata szavaival: „Egyiknek a vezérség a legfőbb vágya, az grófságot akar, ez bánságra törekszik, másokat kitúrva, magasabbra tör valamennyi, ádáz irigység fogja el őket, gyűlölik egymást, pártokra szakadnak, s magát a népet is pártokra szakítják.”

Mária királynő

(1371. április 14. – Buda, 1395. május 17.)

Anjou-házi magyar királynő. Kortársai latinul királynak nevezték (rex), „mert még, mint fogalom is teljesen idegen volt számukra a „királynőség”, mint egyeduralalkodási forma.” Ahhoz, hogy nő létére elfoglalhassa a trónt, apjának fiúsíttatni kellett, így jogilag férfinak számított, ezért is használták rá jogosan a rex (király) megjelölést a regina (királyné, királynő) helyett, amely utóbbi kifejezés elsősorban a király hitvesét jelölte.

Mária királynő²⁶

Nagy Lajos és Erzsébet második leánya. 1382. szeptember 10-étől uralkodott. 1385. december 31-én lemondott a trónról, de 1386. február 7-étől haláláig ismét ő volt – 1387. március 31-étől társuralkodóként – a Magyar Királyság hivatalos uralkodója. Máriának két leánytestvére volt. Nővére, Katalin – V. Károly francia király másodszületett fiának, Lajosnak jegyese – 1378-ban meghalt. Húga – az 1397. június 8-án szentté avatott – Hedvig Lengyelország királynője lett Jadwiga néven.

Mária nevelését Deméni László váradi püspök és Tótsolymosi Apród János külföldi főesperes irányította. Már 1373. június 1-jén apja feleségül ígérte IV. Károly német-római császár fiának, Zsigmondnak, az eljegyzést azonban csak 1379 második felében, Nagyszombatban tartották meg. Mária és Zsigmond ugyanis távoli rokonságban álltak egymással, de XI. Gergely pápa 1374. november 24-én engedélyezte a házasságot. Nagy Lajosnak csak leányai születtek, ezért mindenképpen biztosítani kívánta számukra az örökösödést, és ez tekintélye-

²⁶ Thuróczi János krónikájából

nél fogva sikerült is. Már 1374-ben elismertette a lengyel nemességgel a leányági örökösödést, majd 1379-ben – Katalin halála (1378) után – Mária jogát a lengyel trónra.

Nagy Lajos még életében fiúsította lányát, így halála után a magyar hatalmi elit elfogadta Máriát királynak (rex). Apja temetése után egy nappal, 1382. szeptember 17-én királlyá választották és Demeter esztergomi érsek királlyá koronázta. Ő volt az első nő, aki a Szent Koronát a fejére tehetette. A tizenegy éves leány nevében anyja, Erzsébet irányította a kormányzást. Döntéseiben Garai Miklós nádorra hagyatkozott. A nádor vezette azt a főúri csoportot, mely a szerintük német és cseh érdekeket szolgáló Zsigmond félreállítását tűzte ki célul. A nőuralmat egyre inkább elvető közvélemény azonban éppen Zsigmondtól várta a helyzet rendezését. A királynők pedig többször is kísérletet tettek elsősorban a köznemesség megnyerésére. Mária 1384. június 22-én megerősítette apja 1351-es törvényeit. 1385. november 8-án, egy Budán tartandó országgyűlésre négy-négy választott küldöttet kért a megyéktől, de végül éppen ezen az országgyűlésen mondatták le.

Mikor 1384 augusztusában nyilvánosságra került, hogy az udvar tervei szerint Mária király férje nem Zsigmond, hanem VI. Károly francia király öccse, Lajos lesz, nyílt polgárháború tört ki. Az ellenzék szemében a férj kiválasztása is bizonyította Erzsébet alkalmatlanságát a kormányzásra. Az 1378. szeptember 20-án bekövetkezett egyházszakadás után a francia király az ellenpápát támogatta. A házasság révén Magyarország ellentétes táborba került a Szentszékkal, a Nápolyi Királysággal és a német-római császári címet viselő Luxemburgokkal is. Az udvar rövidlátó politikájának köszönhetően felbomlott a lengyel–magyar perszónalunió is. 1383. március 28-án Erzsébet anyakirályné felmentette a lengyeleket Máriának és Zsigmondnak tett esküjük alól, majd 1384. október 15-én Nagy Lajos kisebbik leányát, Hedviget Krakkóban lengyel királlyá (rex) koronázták.

1385 tavaszán, az udvar és a felkelők között Pozsegavárott tartott sikertelen tárgyalások után I. Mária és Lajos házasságát képviselők útján megkötötték. A Magyarországról távozni kényszerült Zsigmond fegyverrel kívánt érvényt szerezni jogainak. Megnyerte magának német és cseh király bátyja és morva örgróf nagybátyja támogatását. Zsigmond a támogatás fejében elzálogosította Magyarországnak a Vág folyótól nyugatra eső területét és Brandenburgi örgrófságát is. A cseh-morva csapatok élén érkezve 1385. november 1-jén kikényszerítette a házasságot Máriával. A házasság hírére Lajos visszalépett, és így minden akadály elhárult volna a konszolidáció elől, ha nem lépett volna fel trónkövetelőként Durazzói Károly.

Horváti Pál zágrábi püspök és Horváti János macsói bán állt annak a tábornak az élére, amely nem ismerte el a nőági örökösödést. Ők a Nagy Lajos udvarában nevelkedett III. (Durazzói) Károlyt, a Nápolyi Királyság uralkodóját hívták meg a magyar trónra. A Magyarországon rendkívül népszerű Károly a hozzá csatlakozó bárókra és a köznemességre támaszkodva lemondásra kényszerítette Máriát, és 1385. december 31-én Székesfehérvárott Demeter esztergomi érsek közreműködésével magyar királlyá koronáztatta magát. Zsigmondnak nem volt elegendő ereje arra, hogy ezt megakadályozza, így ismét menekülnie kellett. A mindössze harminckilenc napig uralkodó Károly meggyilkolása (1386. február 24.) után a nápolyi Anjouk mellett makacsul kitartó párt Károly kiskorú fiát, Lászlót nyilvánította királlyá és felkelést szervezett a délvidéken.

Erzsébet és Mária a zendülést személyes megjelenésükkel akarták csillapítani. 1386. július 25-én Horváti János katonái rajtaütöttek a királynék csapatán és a hőiesen küzdő Forgách Balázs és Garai Miklós megölése után a királynékat az Adriai-tenger partján álló Novigrad várába vitték. Horváti János az anyakirálynét 1387. január 16. körül a fiatal magyar királynő szeme láttára megfojtatta.

**Garai nádor megvédi
Mária és Erzsébet királynőket²⁷**

Míg Mária börtönben raboskodott, 1387. március 31-én Zsigmondot, mint Mária király férjét magyar királlyá koronázták. A királynak a magyar és horvát urak, valamint a velencei flotta segítségével 1387. június 4-én sikerült kiszabadítania Máriát.

Zsigmond és Mária formálisan társuralkodók voltak – egy ideig párhuzamosan adtak ki adományleveleket – a hatalom azonban néhány év után fokozatosan Zsigmond kezébe csúszott át, úgy, hogy mindkettejüknek Kanizsai János esztergomi érsek volt a kancellárja.

Királyként az első nő a magyar trónon egész életében nagyhatalmi törekvések és kisstílusú egyéni érdekek akaratlan kiszolgálója volt. Még az az elégtétel sem adatott meg neki, hogy világra hozza Nagy Lajos unokáját. A gyermeket váró királynő a budai hegyekben lovasbalesetet szenvedett, és az esés következtében megindult szülésben 1395. május 17-én meghalt a megszületett gyermekével együtt. Váradon temették el.

II. Károly (Kis Károly)

(1345 – Visegrád, 1386. február 24.)

Anjou-házi magyar és – III. Károly néven – nápolyi király valamint akháj fejedelem. Nápolyban 1381. június 2-től, Magyarországon 1385. december 31-étől haláláig uralkodott. A „*Parvus*” (Kis) melléknevet termete miatt kapta, Itáliában a „*Pacis*”, „*della Pace*” (Békés) melléknévvel is emlegették.

Apja halálát követően fiatal herceggént került a magyar királyi udvarba, ahol Nagy Lajos mellett tehetséges hadvezérré vált.

A második nápolyi hadjáratot követően Nagy Lajos magyar király 1352 októberében elrendelte a Nápolyi Királyság még magyar kézen lévő várainak átadását, a pápai biztos – De Sancto Martiale Péter – 1353-ban érkezett Nápolyba a várak átvétele céljából. Lajos durazzói herceg a nápolyi menekültekre és a visszamaradt magyar csapatok maradványaira támaszkod-

²⁷ Kovács Mihály festménye

va fellázadt a Nápolyba visszatért Johanna királynő ellen. Apuliából a magyar királynak – visszahívása végett – több levelet is küldött, a levelek azonban a nápolyi királynő kezébe kerültek. Johanna és Lajos között a pápa közvetítésével került sor békekötésre, de a békekötést követően Johanna Lajos durazzói herceget bebörtönöztette. Lajos a Castel Nuovóban – valószínűleg mérgezés következtében – 1362. július 22-én halt meg. Durazzói Lajos ekkor 17 éves fiát, Károlyt, V. Orbán pápa vette pártfogásába, és felkérte Lajos királyt, hogy az ifjú herceget fogadja a magyar királyi udvarba. Nagy Lajos Károlyt 1365-ben Johanna jóváhagyásával Budára hozatta. Károlyt Magyarországra nevelője, Vilmos commachioi püspök – aki valószínűleg azonos a későbbi győri püspökkel – is elkísérte.

Károly a magyar udvarban hamar elnyerte Nagy Lajos rokonszenvét, az utódjának is tekintett Károlyt 1368-ban eljegyezték IV. Károly leányával, Luxemburgi Annával. Az eljegyzés felbontására a IV. Károly ellen 1369-ben kötött lengyel-magyar szövetség miatt került sor. Ezt követően a magyar királyi ház Károly házastársául, az első nápolyi hadjárat során Aversában kivégeztetett Durazzói Károlynak Mária nápolyi király hercegnővel kötött házasságából származó leányát, Margitot (1324–1412) helyezte előtérbe. Az incesztus engedélyezése végett a magyar király a pápához fordult, a pápa a házassági tilalom feloldásáról Lajost 1370. január 9-én értesítette. A Johanna királynő által ekkor még utódjának tekintett Margit és Károly házasságkötésére január 24-én Nápolyban került sor, a házaspár a házasságkötést követően szeptember 16-án Zarába utazott. Lajos magyar király Károlyt Szlavónia, Dalmácia és Horvátország kormányzásával bízta meg, 1371-ben Károly már szlavón hercegi címet használt, 1373–1376 között horvát–dalmát bán is volt. Első leányuk, Mária 1370-ben még Nápolyban, de második lányuk Johanna 1373-ban már a Zarában lévő hercegi udvarban született. Kis Károly, a rokonszenves, tudományokhoz – beleértve a hadtudományt is – értő fiatal herceg népszerűsége a délvidéki főurak körében erre az időszakra vezethető vissza, ekkor nyerte el a délvidéki nemes-ség rokonszenvét.

II. Károly²⁸

Egy korabeli forrás szerint, Károly kistermetű, rőt hajú, csinos külsejű, nyugodt beszédű és járású ember volt, aki szeretett ebéd és vacsora után tudós férfiakkal társalogni.

1378-ban Velence terjeszkedő politikája ellenében széles szövetségi rendszer alakult ki Genova köré, e szövetség oldalán állt Lajos magyar király is. A kitört háborúban Velence 1378 tavaszán elfoglalta a magyar király uralma alatti adriai városokat, de a következő év tavaszán már a szövetségesek kerekedtek felül. Velence békét kért, a magyar király a Velenceivel történő tárgyalásokkal Kis Károly herceget, Szepesi Jakab országbíró és Vilmos győri, valamint László váradi püspököt bízta meg. Velence taktikázó magatartása miatt a háború tovább folyt, 1379 augusztusában újabb tárgyalások kezdődtek. A több mint öt hónapig elhúzódó tárgyalásokon Károly mellett még Garai Miklós nádor, Vilmos győri püspök, Alsáni

²⁸ Summonte rézmetszete

Bálint pécsi püspök, Szepesi Jakab és Czudar Péter volt országbírók és Himfi Benedek volt bolgár bán vettek részt. Károly a velenceiektől ekkor kapta a „*della Pace*” melléknevet – a háború az 1382. évi, Velence számára megalázó torinói békével ért véget.

A torinói béketárgyalásokon (1381. július – augusztus) a Magyar Királyságot Alsáni Bálint pécsi püspök, Horváti Pál zágrábi püspök képviselte.

II. Károly²⁹

A székhelyét Avignonból Rómába visszahelyező XI. Gergely pápa halálát követően, a többségében francia bíborosokból álló konklávén a római nép nyomására kénytelen volt olasz pápát választani. Az új pápa a nápolyi születésű érsek Prignano Bartolomeo lett, aki a VI. Orbán nevet vette fel. A bíborosok a kierőszakolt választást érvénytelennek nyilvánítva Avignonba menekültek. Orbán pápa az Egyházi Államban és a fennhatósága alá tartozó Nápolyi Királyságban is mélyreható reformok végrehajtását tervezte, a rendteremtést a magyar király mellett kiváló hadvezérré vált Kis Károly személyére kívánta alapozni. Johanna a pápa terveit megtudva a francia bíborosokkal kezdett tárgyalásokba, negyedik férjének, Braunschweigi Ottónak közreműködésével a bíborosok 1378. szeptember 20-án Fondiban zsinatot tartottak, amelyen Orbán megválasztását semmisnek nyilvánítva Róbert genfi bíboros személyében új pápát választottak. A VII. Kelemen nevet felvevő új pápa kíséretével Nápolyba vonult, ahol a tiszteletére rendezett fényes ünnepségek alatt a fellázadt nép az Orbánhoz hű nápolyi érsek vezetésével zavargásokba kezdett. Az új pápa bíborosaival Gaetába, majd onnan Avignonba menekült. Orbán pápa az elmenekült bíborosokat és Johannát egyházi átok alá helyezte, a nápolyi királynőt hűtlenség címén királyságától megfosztotta. A nápolyi trón betöltése ügyében Nagy Lajos és Kis Károly irányában most már nyílt, sürgető intézkedéseket tett. A magyar király az olasz fejedelmek felé 1379. november 21-én Zólyomban kelt körlevelében intézkedett az átvonulás ügyében.

Károly herceg a magyar király jóváhagyásával 1380 nyarán indult el seregével. Lajos egy Zágrábban kiadatott hitellelven százezer forint kölcsön felvételére is engedélyt adott. A velencei területeken lévő magyar csapatokból álló kilencezer főnyi sereg vezetését Horváti János macsói bán, a jóval kisebb létszámú olasz zsoldossereg vezetését pedig maga Károly látta el.

Károly 1380. november 11-én ért Rómába, ahol a pápa 1381. június 2-án Szicília és Jeruzsálem királyává koronázta. Johanna még 1380 elején V. Károly francia király öccsét Anjou Lajost fogadta örökbe és tette meg örökösévé. Szorult helyzetében az olasz fejedelmektől próbált segítséget kérni, Franciaországban Anjou Lajos készülődött a beavatkozásra. 1380 szeptemberében a firenzei signoria Johannához írt udvarias levelében közölte, hogy a magyar király ellenében nem kíván beavatkozni, de az erősen javasolt békítés érdekében kész közvetíteni. Károly római tartózkodása alatt – a pápa anyagi támogatásával – új zsoldosokkal erősí-

²⁹ Thuróczi János krónikájából

tette meg seregét. A Nápolyi Királyság határát átlépve serege tovább növekedett, Johanna férje Braunschweigi Ottó San Germanónál vonult fel ellene, de célszerűbbnek látta a megütözés elkerülését. A hátráló Ottó Arienzo mellett teljes vereséget szenvedett, szétvert serege Nápoly felé, majd innen Marigliano felé menekült. A királynő a Castel Nuovóba zárkózott, a nápolyi nép pedig megnyitotta a város kapuit.

Károly még 1381 nyarán diadalmenetben vonult be Nápolyba, Johanna egy hónapi ostromzár után – férje fogságba esésének hírére – augusztus 25-én megadta magát. Ígéretet tett a Károly javára történő lemondásra, de francia híveivel később összeesküvést tervezett. Károly ennek leleplezését követően, az addig illő tisztelettel tartott Johannát Muro várába záratta, és ott – állítólag a magyar király utasítására – 1382. május 22-én megfojtatta. Az életében sok bajt keltő könnyelmű királynőt a nápolyi Santa Chiara templomba, díszes sírba temették.

Anjou Lajos későn érkező erős seregével már nem tudott a hadvezetésben jártasabb Károly ellenében eredményeket elérni. Lajos magyar király 1382. évi halála után Erzsébet királyné Károlyt még továbbra is támogatta, 1383 elején újabb magyar csapatok indultak Nápolyba Horváti János és Palisnai János vránai perjel unokaöccsének vezetésével. A háborúnak a járvány vetett véget, amely 1384 szeptemberében Bariban vette el Anjou Lajos életét.

Lajos magyar király halála után eleinte nem volt jele annak, hogy Károly be akarna avatkozni a magyar ügyekbe, még nápolyi hatalmának biztosításával volt elfoglalva.

Nagy Lajos – végakarátának megfelelően – 11 éves leányát, Máriát 1382. szeptember 17-én, Fehérváron Demeter esztergomi érsek Magyarország „királyává” koronázta. Mária uralmát anyja, Erzsébet gyámsága alatt kezdte meg, legfőbb támogatójuk Garai Miklós nádor volt. A nőuralom sokakban megütözést keltett, de ekkor még nem tört ki nyílt lázadás. 1383 elején Erzsébet átalakításokat hajtott végre a magyar udvarban, többek között Alsáni Bálint pécsi püspököt tette meg saját főkancellárjává. Ezzel mintegy második hatalmat hozott létre lánya, Mária királyi főkancelláriája mellett, amelynek Demeter bíboros érsek volt a vezetője. A kettős hatalom zavarokhoz vezetett a kormányzásban. Tovább rontotta az átmenetinek tekintett nőuralom megítélését, hogy a lengyel rendek ellenállása miatt a lengyel–magyar perszonálunió felbomlott, és 1384-ben Lengyelország trónjára Nagy Lajos fiatalabb lánya, Hedvig került. A délvidéken I. Tvrtko bosnyák király által keltett zavargások 1383 közepén Lackfi István horvát–dalmát bánná történő kinevezését tették szükségessé, de ősszel Mária és Erzsébet határozott fellépés helyett engedményt – Cattaro városának átengedése Zarában – adtak.

Az elkövetett politikai hibák megérlelték az elhatározást, Magyarországon három tábor alakult ki a leendő király személyének kérdésében. Az Erzsébet királyné által támogatott Garai nádor vezette liga, aki a francia király öccsét, I. Lajos orléans-i herceget szerette volna Mária férjeként trónra juttatni. A Kanizsai Miklós által fémjelzett konzervatív liga, amelyik Nagy Lajos akarátának megfelelően Mária férjeként Zsigmond brandenburgi örgróf személyét helyezte előtérbe – ehhez a táborhoz tartozott az udvari arisztokrácia nagy része, köztük Szécsi Miklós országbíró és a Lackfiak is. Ebből a táborból vált ki a Horváti család és Palisnai János vezette Horváti-liga, amelyik a nőági örökösödés helyett a trónt Durazzói Károly nápolyi királynak szánta.

Garai Miklós nádort 1384 májusában a francia király, a francia királyi nagytanács tagjává nevezte ki. 1385. június végén el is indult a küldöttség Padovába – Losonci László erdélyi vajda és Frangepán János vezetésével – százötven lovag kíséretében, hogy a francia király öccsét Magyarországra hozza. A küldöttségről az utolsó információk Padovából származnak. A francia irányultságú lépések nagy politikai hibának számítottak, mivel a római és cseh királyi címet is közben tartó Luxemburgi-házon kívül a pápa és Kis Károly érdekeit is alapjaiban sértették.

Míg Mária Lajos orléans-i herceggel történő eljegyzése illetve házassága 1385 augusztusában általános lázadást keltett és Garai Miklós nádorságába került, Zsigmond pedig rokonai bevonásával próbált erőt gyűjteni a házasság fegyverrel történő kikényszerítésére, addig Kis Károly helyzeti előnybe került, ugyanis Horváti Pál püspök Kanizsai Miklós társaságában hajóra szállt és Nápolyba ment, hogy rábírja a magyar trón elfogadására. A küldöttség augusztus 18-án már Nápolyban volt, mert ekkor találkozott ott a velencei követtel.

Károly a magyar főurak felkérését elfogadta, elhatározásán – felesége ellenkezésére – csak annyiban változtatott, hogy ekkor kilenc éves fiát, Lászlót, Nápolyban hagyta. Egyes feltételezések szerint Károly a magyar trónt fiának szánta, akit az öt évvel idősebb magyar királynővel, Máriával kívánt összeházasítani. Nápoly védelmét a padovai Scrovegno Jakabra és felfogadott csapatára bízva, 1385. szeptember 14-én este Nápolyban hajóra szállt, és három gályával Manfredoniába indult. Itt további egy hajóval és emberekkel – többek között Alberico da Barbianoval, a szicíliai seregek főparancsnokával és Naccarella udvarmesterrel – kiegészülve október 23-án hajózott el Magyarországra felé. A Zenggbe érkező Károlyt nagy örömmel fogadták, innen Horváti Pál székhelyére Zágrábba ment, ahol december elejéig tartózkodott.

Erzsébet királyné és hívei a fejlemények hatására végleg feladták a francia házasság tervét, és megkötötték Mária és Zsigmond házasságát. A nemesség kiengesztelésére, november elejére országgyűlést hívtak egybe, ahol a királynő a november 14-én kiadott oklevélben a nemesség atyja által is elismert jogait és kiváltságait megerősítette.

Károly Zágrárból, magyarországi híveivel kiegészülve Budára indult. Egy korabeli olasz tudósítás szerint a Budához közeledő Károly hírére, Mária és Erzsébet kocsin eléje indultak. A kocsit meglátva, Károly hat főúri kísérelőjével együtt a lóhátról leszállt, udvariasan a kocsi elé ment és mélyen meghajolva, a kocsiból kiszálló „királynőkkel” egymást szívélyesen üdvözölték. A további utat a „királynők” kocsijában tette meg, Budán pedig egyik hívének szállt meg. Az újabb országgyűlés Károlyt kormányzónak választotta, aki a várat olasz és magyar őrséggel látta el, és a királyi palotába költözött. Rövid idő alatt visszaállította a békét és az egyetértést.

Zsigmond, látva Károly térnyerését, Csehországba menekült. Az országgyűlés Fehérvárra tette át üléseit, Mária a trónról lemondott, ahol a rendek Károlyt Magyarország királyává választották. A koronázást Demeter esztergomi érsek 1385. december 31-én reggel kilenc órakor, Mária és Erzsébet jelenlétében a szokásos külsőségek szerint végezte el.

A koronázásról Margit királynét Zára városának küldöttsége január 21-én értesítette, az esemény hírére Nápolyt este fényesen kivilágították. Károly levelei február 10-én érkeztek meg Nápolyba, melyekben a királynét valamint nápolyi bárókat és polgárokat a koronázásról személyesen értesítette. Február 18-án vasárnap a capuai és a nidoi nemesek, a nápolyi céhek és polgárok a királyné üdvözlésére a Castel Nuovóba mentek, és megérkeztek Firenze és Ge-

nova küldöttségei is. Fáklyás felvonulással fényes ünnepeket tartottak, viszonzásul a királyné kilenc fehérbe öltözött főrendű hölgy kíséretében végiglovagolt Nápoly utcáin, karjukon aranyos szalagokat viseltek.

Az új király személyében megvalósulni látszott a magyar Anjou-ház régi törekvесе, a két királyság azonos uralkodó alatti regnálását illetően.

A korabeli padovai történétíró – Gataro – szerint Károly a koronázás után Budára ment, ahol megkezdve kormányzását egyenlően szolgáltatott igazságot mindenkinek, de kénytelen volt azok ellen fordulni, akik Lajos király halála után illetéktelenül állami és egyéb javakat ragadtak magukhoz.

Az 1386. januári és a február elején kiadott oklevelek vizsgálata szerint Mária „királynőt” Károly nem zárta ki a hatalomból, Mária és anyja az államkormányzat ügyeiről nem csak tájékozódhatott, Mária ezekben közvetlenül is részt vett. Beavatkozásaira az országbíró, Bebek Imre személyének felhasználásával is több esetben sor került.

A merénylet³⁰

A Károly elleni merényletre, az előre kitűzött napon, február 7-én került sor, a merénylet résztvevői az estei krónikából és Mária királynő egy későbbi okleveléből személy szerint beazonosíthatók; a beazonosítható személyeken kívül, az estei krónika még további más, nem megnevezett árulók jelenlétét is megemlíti. A merénylet során a „királynők” szobájában rajtuk kívül még Garai Miklós volt nádor, Alsáni Bálint pécsi püspök, Bebek Imre országbíró és Bebek György, az anyakirályné tárnokmestere tartózkodott, a kitervelt merényletet Forgách Balázs, az étekgógok mestere hajtotta végre.

A merénylet részletes lefolyását Gataro leírásából és a szintén korabeli, velencei Monaci verses történetéből, valamint Mária királynő február 28-án kiadott okleveléből ismerhetjük meg. Az 1480 után íródott Thuróczi-krónika nagyrészt a velencei verses történetet használta alapul.

Gataro szerint a király gyakori látogatásokat szokott tenni a „királynőknél”. A merénylet napján kilenc óra körül érkezett meg, majd megbeszélésre a „királynőkkal” egy terembe vonultak. A terembe érkező Forgách Balázs a király közelébe jutva, a köpenye alatt tartott hosszú késsel, teljes erővel a fejére sújtott. A tör a király koponyáját teljesen keresztülvágta, egészen le a bal szeméig, amit emiatt el is veszített. Forgách ezután a teremből nyugodtan távozván, a helyszínről elmenekült. A lármára sokan a terembe szaladtak, majd orvosért küldtek.

Monaci szerint Károlyt három vágás érte, egy az arcán, mi által a bal szemét elvesztette és kettő a feje felső részén. Mária királynő oklevele szerint Forgách Balázs bicellusával³¹

³⁰ Thuróczi János krónikájából

³¹ Kétféle elképzelés is van e fegyverrel kapcsolatban. Az egyik, hogy valószínűleg azt a kis, csákány-szerű fegyvert értették ez alatt, amellyel ütni és szúrni is lehetett. A másik magyarázat szerint a különböző törfajták közül egyértelműen elkülöníthető a *bicellusnak* nevezett fegyver; amely kétélű, közepes hosszúságú,

többször csapott a királyra, a kialakult dulakodásban Naccarella és Forgách Balázs is megsebesült.

„Károly király pedig, bár ilyen iszonyatos sebet kapott, nem esett el, hanem fölkelvén arról a szerencsétlen helyről, ahol ült, lassú és ingadozó léptekkel elindult, a padlón hosszú vérnyomokat hagyva ...”³²

38

Monaci szerint a sebesült királyt az éjjel hetedik órájáig egy szobában őrizték, majd Erzsébet királyné parancsára a vele maradtakkal együtt elzárták.

„Végül ugyanezen éjszaka csöndjében a királyné és a nádor cinkosai vadul berontottak a király hálószobájába, és kiemelvén az ajtószárnyakat kivonszolják onnan a sebesült királyt, majd fogolyként egy magas toronyba zárva őriztetik.”³³

Az olasz krónikások szerint a merényletet követően Garai Miklós fegyvert fogott, és a királynőpárti főurakkal Buda utcáin a „királynő” mellé lázított. A nagyszámú fegyveres aznap reggel, Garai lányának szerémi esküvőjére való indulása okán jött a várba. Lackfi István vajda és Horváti János bán fegyvereseikkel Buda utcáin, viszont a királyt éltették és a „királynők” ellen lázítottak, majd a várost körülvették, és egész éjjel fegyverben állottak. Horváti, látva a helyzet kilátástalanságát, másnap reggel Zágráb felé indult, hogy ott minél előbb felgyújthassa a lázadás tüzeit. Barbiano és Naccarella, Garai törekvésének megpróbáltak ellenállni, de a nagy nyomás hatására a király-pártiak a vár tornyába szorultak vissza, melyet a padovai számszeresek Scrovegno Jakab vezetésével még több napig tartottak. A torony feladására Károly személyes utasítására került sor, kit erre rákényszerítettek.

Később Károlyt – valószínűleg olasz híveivel - Visegrádra vitték, ahol másnap az orvosok olyan szert adtak be neki, amittől nagy fájdalmai lettek és erejét is hanyatlani érezte. Állapotát felismerve végrendelkezett, örökösévé fiát tette meg, akit a feleségével és lányával együtt Naccarella gondoskodására bízott. Majd meggyónván, február 24-én – a szicíliai krónika szerint 27-én – az élők sorából eltávozott.

A pápai kiközösítés miatt egyházi szertartással nem temették el, erről fiának kérésére IX. Bonifác pápa csak 1391. február 3-án intézkedett. A visegrádi előhegyen lévő Benedekrendi monostor templomában való temetésére, a pápa Kanizsai János érseket utasította.

Mária királynő Forgách Balázs jutalmazására – „aki megölte a királyné életére törő és őt, a királynőt koronájától megfosztó Durazzói Károly királyt” – 1386. február 28-án kiadott oklevelében intézkedett. Neki és általa rokonainak adományozza örökjogon a nyitra megyei Gyemes várát a Nyitra, Bars és Esztergom megyékben fekvő név szerint felsorolt tartozékaival, vámjaival és vásárjaival egyetemben. A birtokba való bevezetésre a garamszentbenedeki konventet március 11-én utasította. A garamszentbenedeki konvent április 14-én jelenti Mária királynőnek, hogy a birtokba történő bevezetés ellentmondás nélkül megtörtént.

markolata két oldalon szarvszerűen felhajlik. Nyugat-Európában ezt a számtalan változatban létező, ívelt keresztvasú tört „quillon-tör”-ként ismerték. A Képes Krónikában található képen, amelyen Zách Felecián merényletét örökítették meg, e fegyvert szintén törszerűként ábrázolták. (Kubinyi András: Bicellus)

³² Thuróczi/Bellus I.

³³ Thuróczi/Bellus I.

A merénylet hírének március 1-jén éjjel, a nápolyi ünnepségekre érkező firenzei követség vitte meg a Castel Nuovoba.

II. Károly meggyilkolásával a Magyar Királyság több mint másfél évtizedig tartó megosztottságba - polgárháborús állapotba süllyedt. Csak öt hónapnak kellett elmúlni ahhoz, hogy a gyilkosság fő kitervelői és végrehajtója azonos sorsra jussanak.

Luxemburgi Zsigmond

(németül Sigismund von Luxemburg), (Prága, 1368. február 14. – Znaim, Morvaország, 1437. december 9.)

Magyar, német és cseh király, német-római császár, a késő középkor egyik legjelentősebb uralkodója volt. Zsigmond a hercegi birtokáról Luxemburginak nevezett német eredetű uralkodócsaládból származott. Nevéhez fűződik az utolsó összeurópai keresztes hadjárat megszervezése (1396), a nagy nyugati egyházszakadás felszámolása (1417), és a huszitizmus elleni harc megkezdése. Magyar királyként elsősorban Dalmácia elvesztésével, Visegrád és Buda nyugati színvonalú kiépítésével, illetve az Oszmán Birodalommal szembeni defenzívába vonulással, a végvárrendszer kiépítésével, valamint törvényeinek gazdasági és jobbágypolitikai kapcsolatos előremutató jellegével írta be magát a történelembe. Fiú örökös hiányában utódjaként lánya férjét, Habsburg Albertet jelölte.

Születése körül van némi bizonytalanság, de a források helyes ismerete eligazíthat bennünket ebben a kérdésben. Dieter Veldtrup (1988) szerint: *"Zsigmond 1368. február 14-én Prágában született. Az apja, aki ekkor éppen Nürnbergben tartózkodott, négy nappal később már eljegyezte őt közvetlenül azután, miután megérkezett a császárné szerencsés szülésének a híre Nürnbergbe, Nürnberg vágróffjának ifjabb leányával, Katalinnal."*

Amikor Nagy Lajos meghalt, vele meghalt a magyar Anjou-ház utolsó férfinak, ezért a két lánya, Hedvig és Mária örökölte a trónt. Hedvig a bárók akarata szerint Lengyelország uralkodója lett, Mária pedig Magyarország királynője, s ezzel megszűnt a két ország perszonáluniója. Szinte azonnal megindult a verseny Mária kezéért, hiszen aki a férje lesz, az lesz Magyarország uralkodója.

A bárók három pártba tömörültek, és mind a három pártnak megvolt a maga jelöltje. A Lackfiak Mária vőlegényét, Luxemburgi Zsigmondot (IV. Károly német-római császár fiát, Vencel német és cseh király fivérét) támogatták. A Garaiak, Garai Miklós nádor és Erzsébet anyakirályné jelöltje Lajos orléans-i herceg (V. Károly francia király gyermeke és VI. (Őrült) Károly fivére) volt; Lajos és Mária diplomáciai úton házasságot is kötött. A délvidéki Horváti család II. Anjou vagy Kis Károly nápolyi királyt akarta a trónra, és 1385-ben meg is koronázták. 40 napig uralkodott, majd Garai nádor és Erzsébet megölette. Zsigmond még Kis Károly koronázása előtt Csehországba menekült.

A Horváti testvérek összefogtak a királynő és édesanyja ellen, és 1386-ban a nádorral együtt elfogták őket. A nádort, aki hőiesen küzdött, lekasabolták, majd lefejezték, az anya-

királynőt és lányát Novigrad várába zárták. A bárók így jobb híján Zsigmond mögé sorakoztak fel, mivel ő 1385-ben már feleségül vette Máriát. Zsigmondot 1387-ben királlyá koronázták.

Zsigmond a trónért egyezséget („ligát”) kötött bizonyos bárócsoportokkal, mert a megcsappant királyi hatalom már nem tette lehetővé, hogy mindenkitől függetlenül politizáljon. Az egyezség értelmében a nádor pedig Lackfi István lett. Zsigmond ugyan elnyerte a koronát, de kénytelen volt együttműködni a ligával, kielégíteni a bárók területi igényeit. Az Anjou-kor elején helyreállított várbirtokrendszer összeomlott, mert Zsigmond a királyi birtokok felét eladományozta. Nagy Lajos halálakor a király még az ország háromszáz vára közül 160-nak volt az ura, Zsigmond uralma alatt ez a szám 70-re csökkent. Ekkor kezdtek kialakulni a hatalmas mágnásvagyonok.

Luxemburgi Zsigmond³⁴

Az uralkodó kísérletet tett hatalmának megszilárdítására. Új embereket emelt a bárók közé, hozzá hű főurakat, mint Cillei Hermann, Ozorai Pipó, Stiborici Stibor, de a Báthory, Rozgonyi, Tallóci, Garai családok felemelkedése is ekkor kezdődött. Mivel a bárók helyett inkább köznemeseket juttatott hatalomra, 1401-ben már az egész liga fordult szembe Zsigmonddal. Elfogták a királyt, de Garai Miklós hőiesen túszul adta magát a királyért cserébe. Miután Zsigmond visszakapta trónját, létrejött a királyhű bárókat tömörítő Garai-Cillei liga. A megállapodás következtében pedig az 1395-ben egy lovasbalesetben, az éppen megszületett gyermekével együtt életét vesztett Mária révén megözvegyült Zsigmond 1401-ben felbontotta eljegyzését Piast Margit briei hercegnővel, és még ebben az évben eljegyezte Cillei Borbálát, akit 1405-ben feleségül is vett.

Zsigmond címere a Sárkányrend jelvényével

Zsigmond a helyzete megszilárdítása érdekében a magyar egyházat, elsősorban, mint anyagi forrást igyekezett a királyi hatalom szolgálatába állítani. 1404-ben rendelkezést hozott, amelynek értelmében királyi engedményhez kötötte a pápai bullák kiadását (placetum regium – királyi tetszvényjog). Ennek értelmében még a pápa is csak akkor adhatott ki intézkedéseket, ha abba a király beleegyezett.

A 14. század gazdasági fejlődése a városok, különösen a szabad királyi városok számának és lélekszámának növekedését eredményezte. Kevés szabad királyi város volt, mint például Buda, Pozsony, Bártfa, Eperjes, Kassa, a városfejlődés viszont önmagához képest jelentős volt Magyarországon. Mivel a városok lakossága elkötelezetten támogatta Zsigmon-

³⁴ Thuróczi János krónikája

dot, nagy szerepük volt a politikai stabilizációban, hiszen egyikük sem akart főúri függés alá kerülni, vagy kiváltságait elveszíteni. Az uralkodó növelte a fallal körülvett városok számát, kedvezett a városok kereskedelmének, elrendelte a súly- és mértékrendszer egységesítését. A mértékek közül a Budán szokásosak maradtak használatosak (1405. évi I. törvénycikk: „*hogy a folyó és szilárd testek mértékét az egész országban Budaváros mértékéhez kell alkalmazni*”). Gazdasági törvényei egyfajta korai merkantilizmust képviseltek, védővámokat szedett a külföldi kereskedőktől és azok csak nagyobb tételben adhatták el áruikat, miközben a belföldi kereskedők szabadon kereskedhettek. A nemesfémek és bármely feldolgozatlan érc kivitelének, a sók behozatalának tilalma a királyi jövedelmek növelését szolgálták.

1405-ben a király városi dekrétumokat bocsátott ki, ezek a törvények a városok és polgárságuk pozícióit erősítette; egyebek közt szentesítette a városok jogát a lakosaik feletti önálló ítélkezése, bírait pallosjoggal ruházta fel. Az 1405. évi dekrétumoknak már a bevezetője is falvakat emel mezővárosi, mezővárosokat városi rangra, és elrendeli a védőfalak építését. Az 1435-ben tartott rendi gyűlésen már a negyedik rend, a polgárság is képviseltethette magát.

Budán az 1370-es évek végétől Nagy Lajos király nagyszabású palotaépítkezésekbe kezdett, amelyet Zsigmond még nagyobb léptékben kibővített, majd 1408-ban végleg Budára költöztette udvarát. Az ország központjában megalapította az első fővárosi egyetemet. Az uralkodó kérésére IX. Bonifác pápa 1395. október 6-án kiadta az óbudai egyetem első alapítólevelét. A pápa teljes, négy fakultásból álló egyetem létesítésére adott engedélyt. Vezetője Órévi Lukács (budai prépost, majd csanádi püspök) lett. Az új egyetemen az összes - teológiai, kánonjogi, orvosi, valamint szabad művészetek - fakultáson megindult a tanítás. Szoros

kapcsolatban állt az új intézmény a bécsi egyetemmel, ars-fakultásán bécsi magisterek is tanítottak, viszont óbudai bakkalaureusokról tudunk, akik a bécsi egyetemen adtak elő.

1402-ben Budán a városigazgatás demokratizálását célzó társadalmi mozgalom bontakozott ki. A fővárosi felkelésbe az egyetem vezetői is belekeveredhettek, s Zsigmond 1403-ban feltehetőleg bezáratta az egyetemet, melyet hét év múlva indított újra. XXIII. János

pápa 1410. augusztus 1-jén írta alá bulláját az óbudai egyetem újraalapításáról. A négy klasszikus fakultású egyetem megkapta mindazon kiváltságokat, amelyeket a nagy európai egyetemek élveztek. A kor kiemelkedő jelentőségű eseményén, a nyugati egyházszakadást megszüntető (1414 és 1418 között ülésező) konstanzi zsinaton a rangos egyetemek képviselői is megjelentek, és - Ulrich Richental korabeli krónikája szerint - köztük az óbudai egyetem 7 tanárával képviseltette magát. 1419 után már nincsenek adataink az óbudai egyetem további működéséről.

1408-ban Zsigmond létrehozta 24 bárói család részvételével a Sárkány Lovagrendet, a királyhű liga megerősítésére. Tagjai, báróként, helyet kaptak

a királyi tanácsban, és birtokokat is kaptak, ami által csökkent a királyi birtokok területe és jelentősége, erősödött a nemesi vármegyerendszer. A török közelsége miatt (Szerbia hűbéres török állam lett) az ország déli részén végvárakból álló védelmi rendszert építtetett Ozorai Pipo irányítása alatt. Létrehozta a telekkatonaságot: a birtokosoknak minden 20 (később 33) jobbágy után fel kellett szerelni egy lovas íjászt. Zsigmond sokszor került pénzügyi zavarba, hogy bevételekhez jusson, gyakran rendkívüli hadiadót vetett ki, vagy elzálogosított várakat, falvakat. Így történt, hogy 1412-ben 16 szepesi helységet zálogosított el a lengyel királynak 37 ezer cseh garasért. Ezek a települések csak Lengyelország első felosztásakor, 1772-ben tértek vissza Magyarországhoz.

1437-ben kirobbant a Budai Nagy Antal-féle erdélyi parasztfelkelés, aminek közvetlen kiváltó oka az volt, hogy Lépes György, az erdélyi püspök három éven keresztül, míg rossz pénz volt forgalomban, nem szedte be az adót, majd mikor ismét "jó" pénz került forgalomba, visszamenőleg is követelte a tizedet. A kolozsmonostori egyezményben az erdélyi vajda enyhített a parasztok terhein.

1389 júniusában a rigómezei csata következtében Szerbia I. Bajazid vazallus államává vált. Zsigmond és bárói az első pillanatban felismerték a veszélyt, és a király belső gondjai ellenére 1389 és 1392 között minden évben hadjáratokat vezetett a Balkánra.

- Zsigmond első balkáni hadjárata 1389-ben elfoglalta a mai Kragujevac környékén Borač és Čestin várát. Ez volt az első olyan eset, amikor magyar király a macsói bán-ság határán túl fekvő szerb területet vett birtokba. Ezután a törökök és a szerbek együttes erővel először 1390 elején törtek be Magyarországra. 1390 júliusában Sárói László temesi ispán Vitovnicánál szétvert egy újabb, betörni készülő török-szerb csapatot
- Zsigmond második balkáni hadjárata 1390-ben semmilyen értékelhető sikert nem hozott (valószínű célja Ostrovica elfoglalása lehetett). A törökök ezenközben elfoglalták Galambóc kulcsfontosságú várát. A várat Zsigmond még az év decemberében megpróbálta visszavenni, de sikertelenül.
- 1391-ben meghalt I. Tvrtko bosnyák király, és Zsigmond hadjáratot hirdetett Boszniába, de végül inkább (valószínűleg) fegyverszünetet kötött Dabišával, az új királlyal, és kisebb haddal a Szerémségbe betört és az azt végigpusztító szerb-török csapatok ellen indult. (A sereg másik fele Perényi Miklós szörényi bán vezetésével a Temesközben harcolt – sikeresen – az oda is betörő törökök ellen). A törökök elpusztították Szávaszendentemetert, Nagyolaszt és Nagyenget.
- Zsigmond harmadik balkáni hadjárata.
A magyarok Nagyolasznál, majd (immár Zsigmond vezetésével) Nagyengnél fölverték velük a harcot, de még a második ütközet is csak döntetlennek minősíthető eredménnyel zárult. A nagyengi csatában kitüntette magát az ennek hatására egyre nagyobb szerephez jutó Maróti János, akinek öccsét, Maróti Dénest előzőleg (Nagyolasznál) elfogták a törökök.
- 1392 elején a törökök minden korábbinál nagyobb erővel törtek be a temesi végeken, és Zsigmond még bátyjától, Venceltől is segítséget kért (és kapott) Zsigmond a negyedik balkáni hadjáratra (sőt, még angol lovagok is jöttek sógorától, II. Richárd angol királytól, aki Zsigmond édesnővérének, Luxemburgi Anna cseh királyi hercegnőnek volt

a férje). Ennek hatására a török hadak (amiket maga I. Bajazid szultán vezetett) nem bocsátkoztak nyílt ütközetbe, csak gátolták, késleltették a magyar hadak mozgását, amíg azok utánpótlásuk apadtával vissza nem fordultak.

- Zsigmond ötödik balkáni hadjárata 1395-ben. Zsigmond ismét személyesen vezette a hadat, ezúttal Havasalföldre. Legyőzte a törökbarát Vlad vajda csapatait, visszasegítette trónjára az 1394-ben elűzött Mircea cel Batrin vajdát. A magyar hadak a Dunáig jutottak, ahol visszavették a törököktől Kis-Nikápolyt (bolgárul Holovnik, románul Turnu Magurele). Miután elvonult a magyar sereg, a törökök betörték Krassó és Temes megyékbe, de Csáky Antal és Marcali Miklós temesi ispánok Csák mellett legyőzték őket.

A sikeren felbuzdult Zsigmond ki akarta űzni a törököt egész Európából, de 1396-ban Nikápolynál döntő vereséget szenvedett. Ezután már csak a védekezésre összpontosított, és a telekkatonaságot létrehozva átszervezte a magyar haderőt. Ezzel új adót vezetett be: húsz jobbágytelek után egy (lovass) íjászt kellett kiállítania minden nemesnek. Ezen felül a király "*ideiglenesen*", a török veszély megszűntéig felfüggesztette a nemesség hadi szolgálatának idejét szabályozó törvényt. Ez utóbbi rendelkezését később I. Albert az országgyűlés kívánságára eltörölte.

Zsigmondot a telekkatonaság bevezetése ellenére sorra érték a kudarcok a törökök ellen, ezért a déli vidéken tagolt védelmi rendszert épített ki. Ennek legdélebbi részei az ütközőállamok voltak (például Havasalföld). Ez után következtek a déli határ mentén kialakított bántóságok, s a harmadik vonalat az első végvár vonal adta, melynek központja Nándorfehérvár lett. 1428-ban sikertelenül próbálta meg visszafoglalni a törököktől Galambóc várát. A déli irányú küzdelmek alatt elveszítette Dalmáciát, ami ismét velencei fennhatóság alá került.

Zsigmondot 1410-ben választották német királlyá. Erre Rupert német király 1410-ben bekövetkezett halála adott alkalmat, akit a választófejedelmek 1400-ban a letett Vencel, Zsigmond bátyja helyére választottak meg. Akkor a cím kikerült a Luxemburgiak birtokából. 1410-ben azonban a választófejedelmek többsége nem Zsigmondot, hanem unokatestvérét, Jodok morva örgróft támogatta. Zsigmond mellett csak a trieri érsek és rajnai palotagróf (Rupert fia) állt, a többiek - Vencel, mint cseh király, a kölni érsek, a mainzi érsek, a szász választó és Jodok, mint Brandenburg tényleges és jogszerű ura - Jodokot támogatták. Zsigmond puccsszerűen 1410. szeptember 20-án, amikor még csak négy választófejedeleme volt a helyszínen, saját magát nyilvánította német királynak. Ehhez a brandenburgi választói szavazatot ő maga adta le magára. A brandenburgi tartományt azonban 1388-ban elzálogosította Jodoknak azzal a kitétellel, hogy ha öt éven belül nem váltja vissza, akkor az a szavazattal együtt végleg Jodokot illeti. 1397-ben e jogában Vencel, még, mint német király, meg is erősítette Jodokot. Október 1-jén azután a választók többsége Jodokot választotta királynak. Az október 1-i választás résztvevői érvénytelennek tartották Zsigmond címét, azt azonban nem akadályozhatták meg, hogy a címet használja, mindenféle hatalom nélkül, aminek megszerzésére kísérletet sem tett, mintha a látszattal beérné. A helyzetet az oldotta meg, hogy Jodok 1411. január 18-án váratlanul meghalt. Némi diplomáciai huzavona után - elsősorban a mainzi érsek ellenállását kellett legyűrni - a négy választófejedeleme - miután a trieri és pfalzi választó

elutasította, hogy új választásba belemenjenek - Frankfurtban 1411. július 21-én Zsigmondot egymás között német királynak jelentette ki.

Ezután hívta össze a konstanzi zsinatot (1414-1418), ahol egész Európát sikerült a tárgyalóasztalhoz ültetnie. Ez volt a bécsi kongresszusig (1814) a legnagyobb diplomáciai tárgyalás. A zsinat elsődleges feladata az 1378 óta tartó, egyházszakadással fenyegető helyzet felszámolása volt. Ekkor ugyanis három pápa volt, s mindegyiknek megvoltak a saját támogató országai. Az alapvetően szemben álló blokkok egyrészt a franciák, spanyolok és skótok másrészt a németek burgundiak és angolok voltak. A zsinat idején a politikai helyzetet bonyolította, hogy ekkor újult erővel lángolt fel a százéves háború Anglia és Franciaország között. 1415-ben V. Henrik angol király az azincourt-i csatában legyőzte a francia sereget és komoly előrelépést tett a francia korona megszerzése felé, amire a burgundi herceg is pályázott. Zsigmond 1416-ban Angliába látogatott, ahol az angol királlyal megkötötte a canterbury-i szövetséget, amiben fegyveres támogatást ígért az angoloknak a franciák ellen. Ezt végül sohasem adta meg, de ennek lebegtetése óriási nyomás alá helyezte a franciákat a zsinaton, s az angolok is sokat profitáltak diplomáciai téren ebből. A zsinaton például önálló, ötödik nemzetnek ismerték el őket - addig a német nemzet részének számítottak -, ami európai nagyhatalommá emelte Angliát. Zsigmondnak végül sikerült elérnie, hogy a három pápát lemondatták és helyettük egyet, V. Mártont választották meg.

A második kérdés az egyház megreformálása volt, mert ebben az időszakban az egyház tekintélye addig soha nem látott mélységekbe zuhant. Ám a reformok a pápaválasztás után lekerültek a napirendről. A konstanzi zsinaton hallgatták meg a cseh reformátort, Husz Jánost is, akit Zsigmond támogatott, ám a püspökök nyomására mégis elítélte.

1419-ben Zsigmond bátyjának, Vencelnek a halála után joggal formálhatott igényt a cseh trónra. Konstanzi lépéseivel azonban maga ellen hangolta a cseheket, és elkezdődött a 17 évig tartó huszita háború, melynek leverésére keresztes háborút hirdetett. 1431-ben sikerült megosztania a felkelőket, és a kelyhesek átpártoltak hozzá, az ő segítségükkel végül 1434-ben döntő csapást mértek a táboríták seregére. A huszita háborúk vége felé érte el legnagyobb sikerét, ugyanis 1433-ban IV. Jenő pápa német-római császárrá koronázta.

A torinói béke 1381. augusztus 8-án Magyarországnak ítélte egész Dalmáciát Cattaróval együtt. A dalmát városok kereskedelmi jogokat nyertek Velencében, Velence pedig mérsékelt - 7000 dukát - adót fizetett Magyarországnak. Velence egy ideig betartotta az egyezményt Zsigmond alatt is, mert Zsigmond uralmát kedvezőbbnek tartotta, mint a Dél-Itáliát Magyarországgal egyesíteni akaró Anjoukét. A béke azt is kimondta, hogy Magyarország köteles fenntartani a nyugalmat Dalmáciában. A nikápolyi vereség után azonban Velence kihasználta Zsigmond megingott helyzetét. 1400-ban beszüntette a 7000 dukát folyósítását, miközben Itáliában is terjeszkedni kezdett. Megszerezte Aquileiát, Padovát, Veronát, Vicenzát, majd 1409-ben megvásárolta Nápolyi Lászlótól annak dalmáciai birtokait, köztük Zárát. Velence ezután már nyíltan is fellépett Zsigmond ellen, Sebenicót ostrom alá vette, Traut és Knint is igyekezett megadásra bírni.

Zsigmond érthetően 1411-ben háborút indított Velence ellen. A háború azonban sem diplomáciailag, sem katonailag nem volt eléggé előkészítve. Az osztrák herceg nem támogatta, mivel hűbéresei Velence oldalára álltak, a Dalmáciába küldött hadsereget pedig hadvezéri képességekkel nem rendelkező emberek - Eberhard főkancellár, zágrábi püspök és unokaöccse, Medvei Petermann horvát-dalmát bán vezette. Velence fő háterszágába, a "terra

fermába" Ozorai Pipo tört be, de ő a diplomáciai előkészítetlenség miatt nem volt hatékony. Cillei Hermann és fia, Cillei Frigyes valamint Garai Miklós nyomására béketárgyalások kezdődtek Isztriában 1412-ben, amelyeken Velence hajlandó lett volna - a követutasításnak megfelelően - akár 200 ezer dukátot fizetni Dalmáciáért és a 7000 dukátot is évente folyósítani. A tárgyalások bukását az okozta, hogy Zsigmond ragaszkodott egész Dalmáciához, Velence pedig minimálisan Zárához. A háború folytatódott, amit Velence jobban bírt pénzzel és zsoldosokkal, végül a status quo alapján, Castelletóban 1413. április 17-én ötéves fegyverszünetet kötöttek.

Zsigmond látta, hogy katonailag képtelen elragadni Velencétől Dalmáciát és a Terra fermát, ezért nagyot gondolva a velencei gazdaság alapjaira próbált csapást mérni. Megpróbálta a nürnbergi kereskedőházakra alapozva Velencét megfosztani a keleti árucikkek kereskedelmi monopóliumától. 1412-ben felszólította a Hanza-szövetséget, hogy szakítsák meg kapcsolataikat Velencével, 1417-ben pedig a rajnai és dél-német kereskedővárosokat, hogy Velence helyett Genovával kereskedjenek, amely városnak a Krím-félszigeti Kaffán keresztül kapcsolata volt a kínai selyemúttal, Trapezunton keresztül pedig Perzsiával és Közép-Ázsiával. Velencét súlyos kár érte, de végül nem tette tönkre.

A fegyverszünet lejártá után 1418-ban Velence aktivizálta magát és sorra foglalta el és vissza a következő években a dalmáciai és észak-itáliai városokat. 1431-ben Zsigmond személyesen jelent meg Itáliában, mint a Filippo Maria Visconti milánói herceg szövetségese. A herceg lehetővé tette számára az itáliai királlyá való koronázást a lombard vaskoronával, ami

akkor előzetes feltétele volt a császárrá koronázásnak. Ez utóbbi meg is történt 1434-ben Rómában a pápa által. Közben Zsigmond 1433. június 5-én hátrányos fegyverszünetet kötött Velencével, végül Nagyszombatban 1435. augusztus 31-én békét és szövetséget kötött a milánói herceg ellen. Dalmácia ezzel végleg elveszett a magyar korona számára.

Zsigmond király egy 1433 körüli festményen³⁵

Német, magyar, cseh királyként és német-római császárként Európa legtekintélyesebb uralkodója volt. Birodalma központját Budán rendezte be, amelyet európai hírű királyi rezidenciává fejlesztett. A palota együttesnek – amely mára elpusztult – annak idején a csodájára jártak. Így elmondhatjuk, hogy ebben az időben, bizonyos értelemben Buda volt Európa központja, ahol császárokat, királyokat, fejedelmeket fogadtak. A német birodalmi gyűlést, először a történelem folyamán, a Német-római Birodalom határain kívül, Pozsonyban hívta össze.

Zsigmond kora fordulópontot jelent Magyarország külpolitikai helyzetében: az eddigi regionális nagyhatalom a törökök megjelenése által a fenyegetettség állapotába jutott, s a sikertelen hadjáratok után világossá vált mindenki számára, hogy Magyarország védekező helyzetbe került.

³⁵ Ekkor lett német-római császár.

A birtokszerkezetben végbement változások a hatásukat egészen 1848-ig éreztették: ekkor kezdett kialakulni az a nagybirtokos réteg, amely a későbbiekben az országot irányította. Eddig a királyi udvar volt a kultúra centruma, ettől kezdve a főúri udvarok hasonló mértékben alakították az ország kultúráját és politikáját. Mindent egybevéve azonban konszolidációja sikere után Zsigmond hatalma szilárd volt. Bizonyos vélemények szerint (Engel Pál) I. Mátyás is Zsigmond példáját igyekezett követni.

Reformpárti volt, s ez egy újfajta gondolkodásmódból fakadt: az intézményekhez, a rendszerekhez hozzá lehet nyúlni, át lehet alakítani, s ettől az intézmény jobbá is lehet. Ez a gondolat teljesen új volt a korában, hiszen eddig a vezérelv az volt, hogy ami régi, az a jó, nem szabad hozzányúlni. A praktikus újítások iránti vonzalma megmutatkozott a haditechnikai újítások – ágyúk használata – terén is.

Habsburg Albert

(Bécs, 1397. augusztus 16. – Neszmély, 1439. október 27.)

Mint V. Albert osztrák herceg (1404–1439), mint II. Albert német király (1438–1439), mint I. Albert Magyarország (1437–1439) és Csehország királya (1438–1439). Az első Habsburg a magyar trónon.

1397. augusztus 16-án Bécsben született IV. Albert osztrák herceg (1377–1404; uralkodott: 1395–1404) és Johanna Zsófia bajor–straubingi hercegnő (1377–1410) második gyermekeként. Egyetlen nővére volt, Margit (1395–1447), aki 1412-ben IV. Henrik bajor herceg (1386–1450) felesége lett.

Albert apja kitűnő diplomáciai érzékkel rendelkezett, hiszen már 1402-ben Luxemburgi Zsigmond magyar királlyal olyan örökösödési szerződést kötött, mely szerint fiú örökös híján az előző évben nagykorúsított Albert követi majd Zsigmondot a magyar trónon. A szerződés tulajdonképpen Zsigmond hálája volt a Habsburg-hercegeknek, akik politikailag és fegyveres erővel is segítettek a magyar királyt a cseh korona megszerzéséért féléstestvéreivel, Vencellel vívott – egyelőre sikertelen – küzdelemben.

Az ifjú Albert már fiatalon, 1404. szeptember 14-én örökölte az osztrák hercegséget apja halála után. A zsinati eszme híveként saját egyházára támaszkodott. Az 1414-ben összehívott konstanzi zsinat szinte egyetlen eredményeként lemondatta a három pápát, és V. Mártont ismerte el új pápának, aki támogatta Albert melki reformját, melynek célja az egyházi birtokok gazdasági modernizációja volt.

Habsburg Albert³⁶

³⁶ Kunsthistorisches Museum, Bécs

Az 1420-as években részt vett a huszita háborúban, 1434–1435-ben pedig az ország déli részén a törökök ellen harcolt. 1437. december 9-én meghalt apósa, Luxemburgi Zsigmond. Felesége, Erzsébet öröklési jogát elismerve a főurak és a főpapok szűk csoportja Albertet Pozsonyban 1437. december 18-án magyar királlyá választotta, választását azonban feltételekhez kötötték, többek közt nem fogadhatta el a német-római császári címet. A magyar koronázás 1438. január 1-én zajlott le Székesfehérvárott, ahol Albertet az esztergomi érsek, Erzsébetet a veszprémi püspök koronázta. Frankfurtban 1438. március 18-án II. Albert néven német királlyá választották, de rövid uralkodása alatt sohasem került sor a német királyi koronázására.[3] Az úgynevezett. kompakták elismerése után 1438. május 6-án cseh királynak is megválasztották. Anyósa, Borbála királyné összeesküvése miatt a lengyelekkel Sziléziában kisebb háborút kellett viselnie a cseh trónért, mivel a cseh főnemesek egy része a lengyel trónörököst, Jagelló Kázmért választotta meg Albert ellenében. Cillei Borbála új házasság reményében a lengyel királyt támogatta, a harcokból azonban Albert került ki győztesen. Prágában 1438. június 29-én koronázták meg.

Habsburg Albert címere³⁷

Mint magyar király a kezét a koronázási feltételekkel gúzsba kötő főnemesség kiszolgáltatottja volt, s hosszas külföldi tartózkodása idején is az ő kezükben volt a hatalom. Emiatt az 1439-i budai országgyűlésen a köznemesi rend élesen hangoztatta követeléseit. Egyszersmind a honvédelmet a királyra hárították. A török fenyegető fellépése miatt (Szendrő eleste, 1439) 1439-ben hadjárat viselésére határozta el magát, seregével azonban csak Titelig jutott. Itt részben azért, mert a törökök Magyarország helyett Bosznia ellen fordultak, részben mert seregét vérhas járvány támadta meg, csapatait szélnek eresztve hazaindult. Maga is megbetegedett, és útközben a Komárom vármegyei Neszmélyen meghalt. A monda szerint a Szőlő hegyen található Király kútból ivott dinnyeevés után, aminek hatására elhunyt. (Helyi hagyományra alapozva közli Szénássy Zoltán Neszmélyi krónika című művében. Szerepel a 100 magyar falu kincsestára Neszmély kötetében is.) Szívét és belső szerveit a neszmélyi református templom kertjébe temették, a helyet szív alakú kő jelzi. Felesége ekkor állapotos volt tőle; utószülött (posztumusz) fia, a későbbi V. László magyar király, 1440. február 22-én született meg. A Neszmélyen készített végrendelet szerint Albert a születendő gyermekének lakóhelyéül Pozsonyt jelölte ki, gyámságát a magyar, cseh és osztrák arisztokráciára bízta. Testamentuma szerint a bécsi Szent István-templomban kívánt nyugodni, ennek ellenére Székesfehérvárott temették el.

I. Ulászló

(Krakkó, 1424. október 31. – Várna, 1444. november 10.)

³⁷ Balról Csehország, jobbról Magyarország, középen Ausztria jelképei.

Magyarországon I. Ulászló, Lengyelországban III. Ulászló (lengyelül: Władysław III Warneńczyk) Jagelló-házból származó magyar király és III. Ulászló néven lengyel király is. Lengyelországban 1434. június 1-jétől, Magyarországon 1440. július 17-étől haláláig uralkodott. Apja II. Ulászló lengyel király, a Jagelló-ház első jelentős uralkodója, anyja II. Ulászló negyedik felesége, Holszański Zsófia volt.

Ulászló elsőszülött fiúként, II. Ulászló uralkodásának 38. évében született, ezért apja azonnali lépéseket tett a trónöröklés biztosítására, de 1431-ig apjának a második, Cillei Annával kötött házasságából született lánya Hedvig hercegnő volt a trónörökös, hiszen Ulászló herceg nővére III. Kázmér lengyel király dédunokájaként tartott igényt a lengyel trónra, míg Ulászló herceg nem volt a lengyel királyi ház, a Piast-dinasztia leszármazottja. II. Ulászló uralkodása idején Lengyelország Kelet-Európa egyik vezető hatalmává vált, ugyanekkor erre az időszakra esik a lengyel főpapság és főnemesség megerősödése is, így Ulászlónak őket kellett megnyernie célja eléréséhez. Évekig tartó kötélhúzás kezdődött a király és nemessége között, és végül az 1430-ban Jedlniában tartott tárgyalások alkalmával a nemesség újabb privilégiumokat csikart ki magának. Az 1433-ban Krakkóban szentesített törvények drámaian csökkentették a lengyel király hatalmát, többek között a király a nemesség jóváhagyása nélkül nem verethetett új pénzt és a nemeseknek jogukban állt gyűléseik alkalmával a király jelenléte nélkül is intézni az ország ügyeit. Az engedmények megtették hatásukat, mert II. Ulászló halála (1434. június 1.) után fiát III. Ulászló néven Krakkóban lengyel királlyá koronázták. III. Ulászló ekkor még kiskorú volt, ezért a tényleges hatalmat a királyi tanács és elsősorban a nagy befolyással rendelkező krakkói püspök, Zbigniew Olesnicki gyakorolta. Ulászlót 1438 decemberében ismerték el felnőtt korú uralkodónak.

Magyarországon Albert király 1439. október 27-ei halála utat nyitott a nemzeti és udvari pártok trónharcaihoz. Két jelentős párt alakult ki. A Habsburg-pártiak azt akarták, hogy Albert még meg sem született fiú utódja – a későbbi V. (Utószülött) László – kerüljön a magyar trónra. A nagyobb erőt képviselő és a pápa által is támogatott németellenes párt úgy vélekedett, hogy a fenyegető török veszély miatt az ország kormányzását nem lehet egy csecsemőre bízni, ezért Ulászló magyar királlyá koronázását szorgalmazták. 1440. január 1-jén a budai országgyűlés Ulászlót választotta magyar királlyá. Az országgyűlés után magyar bárókból álló küldöttség indult Krakkóba, amely 1440. március 8-án egyezett meg Ulászlóval a magyar királlyá koronázás feltételeiről, ezért Ulászló megválasztásának napját sokszor ezzel a dátummal adják meg. A magyar történelemben ez volt az első alkalom, hogy a köznemességnek döntő szava volt a királyválasztásban. Ulászló királyságát feltételekhez kötötték. Ezek szerint Ulászlónak a koronázás előtt köteleznie kellett magát, hogy visszaadja Magyarországnak a még Zsigmond által elzálogosított szepességi városokat, hogy védelmezni fogja Magyarországot a töröktől, továbbá feleségül veszi Luxemburgi Erzsébet királynét.

Ekkorra azonban a magyarországi jogi helyzet gyökeresen megváltozott. 1440. február 22-én Komáromban megszületett Habsburg Albert utószülött fia, László. Erzsébet királyné elutasította a magyar rendek javaslatait és az Ulászlóval kötendő házasságot.

Ulászló 1440. április 21-én lépte át a magyar határt seregével együtt, április 23-tól május 4-ig Késmárkon tartózkodott. Majd Iglón és Eperjesen keresztül Rozgonyi Simon püspökhöz Egerbe ment, ahová május 14-én érkezett meg.

A közben a Visegrádról titokban elvitt Szent Koronával a három hónapos Lászlót 1440. május 15-én Erzsébet királlyá koronáztatta. V. László koronázása formailag a magyar szokásjog mindhárom feltételének megfelelt: Székesfehérvárott, a magyar Szent Koronával és Szécsi Dénes, esztergomi érsek közreműködésével történt. A Szent Koronán kívül a többi koronázási jelvény hiányzott, de ez nem befolyásolta a koronázás érvényét.

Ulászló május 19-én érkezett Budára. Az Ulászló-párti nemesek 1440. június 29-én érvénytelennek nyilvánították V. László koronázását és a börtönnel megfenyegetett Szécsi Dénes közreműködésével, egy alkalmi – a Szent István székesfehérvári ereklyetartójáról le-szerelt – koronával 1440. július 17-én királlyá koronázták Ulászlót. Ez a koronázás azonban így csak a szükséges háromból csak két feltételnek felelt meg az alkalmi korona miatt. Az országnak mindenesetre két koronás királya volt. Mivel a rendek többsége Ulászlót támogatta, az ország nagyobb részét ő ellenőrizte. Mindez polgárháború kezdetét jelentette.

I. Ulászló címere

Az V. László és I. Ulászló hívei között zajló belháború 1440-ben kezdődött és – a közben megkötött béke ellenére – gyakorlatilag csak Ulászló halálával ért véget. Ulászló hívei között volt az egyik leggazdagabb magyar főúr, Újlaki Miklós továbbá a bárói családok közül a Rozgonyi, a Hédervári és a Pálóczy. Ebben az időszakban indult Hunyadi János szörényi bán felfelé ívelő karrierje, aki a kezdetektől Ulászlót támogatta. V. László és Erzsébet mellett Cillei Ulrik, horvát és szlovén bán és a Garai család állt.

Erzsébet királyné V. László koronázása után Győrből átköltözött Pozsonyba a koronával együtt. Győrben hagyta Cillei Ulrikot valamint egy cseh és német zsoldosokból álló erős helyőrséget. Ulászló lengyel–magyar hadserege megtámadta Győrt és június 15. körül bevette. A lengyel seregrész vezére Jan Čapek ze Sán cseh nemes és Drslav Włostovský, a magyaré Rozgonyi Simon volt.

Erzsébetnek sikerült megnyernie támogatónak Jan Giskra cseh zsoldosvezért, aki 1440-ben már Észak-Magyarország tekintélyes részét uralma alatt tartotta, és tízezer fős hadserege Erzsébet fegyveres erejének jelentős részét alkotta. Giskra északi hadműveleteivel gyakorlatilag elvágta Ulászló kapcsolatát Lengyelországgal. A belháború egyetlen jelentős csatáját 1441. január elején Báticaszék mellett vívták, ahol a Hunyadi János vezette csapatok döntő győzelmet arattak Garai László serege felett. Ulászló hívei ezután kisebb ütközetekben fokozatosan szorították vissza a Habsburg-barát erőket, csak Giskra erőit nem sikerült kiszorítani felső-magyarországi állásaikból. Mivel az elhúzódó harcok nem hoztak eredményt, a felek 1442. december 14-én békét kötöttek. A fegyverszünet megkötése után öt nappal Erzsébet királyné meghalt.

A belháborúban szerzett érdemei elismeréseként Ulászló 1440 végén erdélyi vajdává, temesi ispánná és Nándorfehérvár főkapitányává nevezte ki Hunyadi Jánost. Hunyadi ezzel a törökellenes harc teljes arcvonalaának parancsnoka lett. 1443 őszén Ulászló és Hunyadi együtt vezette azt a sikeres hadjáratot, amelyet a történetírás hosszú hadjáratnak nevez. A jelentős

győzelmek felébresztették a törökök elleni döntő csapás reményét. A II. Murád szultánnal 1444. június 12-én Drinápolyban kötött, számunkra igen előnyös béke ellenére az Ulászló és Hunyadi János vezette keresztény had 1444. szeptember 22-én támadást indított a törökök ellen. A béke ugyanis fizikailag lehetetlen feltételeket tartalmazott a törökökre nézve, például minden átadásra kerülő várat nyolc napon belül kellett volna kiüríteni, és ezt a törökök nem is tudják teljesíteni. II. Murád azonban a vártnál gyorsabban reagált, és 1444. november 10-én a várnai csatában döntő vereséget mért a támadókra. A csatában életét veszttette Ulászló király is.

A király holttestét nem találták meg, a török krónikák szerint levágták a fejét és közszemlére tették. Pietro Ransano krónikás szerint a király a combján és karján kapott sebet, és arról tudósít, hogy egyesek szerint túlélte a csatát. Ennek alapján és más utalások miatt időnként felkapott témává válik, hogy Ulászló tovább élt, és Cipruson keresztül Portugália partvidékére utazott, ahol aztán leélte életét, megőszült, és húsz évvel később halt meg.

V. László

(Komárom, 1440. február 22. – Prága, 1457. november 23.)

Más néven Utószülött László, csehül Ladislav Pohrobek, németül Ladislaus Postumus, horvátul: Ladislav V. Posmrtni, magyar, horvát és cseh király, Ausztria hercege, 1453-tól Ausztria első főhercege. A Habsburg-ház második uralkodója Magyarországon, és az egyetlen Habsburg-házi magyar király, aki Magyarországon született. A Habsburg-ház alberti (senior) ágának utolsó férfi tagja volt.

Négy hónappal apja halála után született, ezért Utószülött (Postumus) Lászlónak is hívják. Hivatalosan csak 1453–1457 között uralkodott, de 1440-től koronázott király volt, akit az ország egy része elismert, az egész ország azonban csak I. Ulászló halála után 1445-ben ismerte el királynak, de kiskorúsága idejére Hunyadi János kormányzott helyette. Apja Albert magyar, német és cseh király, Ausztria hercege, anyja Erzsébet, Zsigmond és Cillei Borbála lánya. Testvérei: Anna hercegnő és Erzsébet lengyel királyné. II. Ulászlónak a nagybátyja, aki másfél éves volt, mikor V. László meghalt.

Amikor László megszületett, a magyar rendek – Hédervári Lőrinc nádor támogatásával – már behívták magyar királynak, és küldöttséget menesztettek Lengyelországba a magyarul folyékonyan beszélő III. Ulászló lengyel királyhoz, azonban V. László anyja a magyar királyi koronát Kottanner Jánosné nevű udvarhölgyével ellopatta a visegrádi várból, és Komáromba vitette. Az anyakirályné rábeszélésére Szécsi Dénes esztergomi hercegprímás – többek között Cillei Ulrik gróf, valamint Újlaki Miklós és Garai László bánok jelenlétében, 1440. május 15-én Székesfehérvárott a Szent Koronával magyar királlyá koronázta Lászlót.

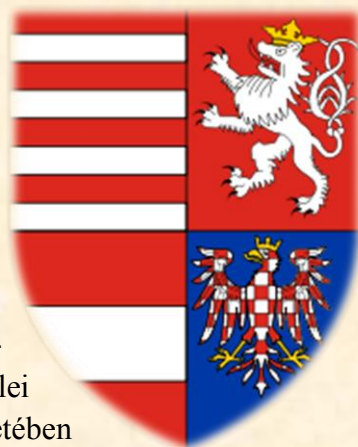
I. Ulászló 1440. június 29-ére, Budára országgyűlést hirdetett, ahol a rendek őt újból királlyá választották.

Az anyakirályné, aki a megkoronázott gyermekkirállyal és a koronával már korábban Pozsonyba menekült, és mivel a magyar főurak többsége tőle elpártolt, fiát előbb VI. Albert stájer hercege, majd annak bátyja, III. Frigyes gondjaira bízta.

Az 1444. november 10-i várnai csata után majdnem kétéves interregnum következett, ugyanis nem lehetett biztosan tudni, hogy I. Ulászló valóban elesett-e, vagy túlélte a vesztes csatát. Végül az 1446. áprilisi országgyűlésen döntés született, hogy amennyiben a király május 30-ig nem tér haza, a gyermek Lászlót a magyar rendek királyuknak ismerik el. Nemsokára küldöttséget is menesztettek Frigyeshez, hogy engedje szabadon a gyermekkirályt, ő azonban ezt megtagadta. Szükségmegoldásként, a magyar országgyűlés Hunyadi Jánost választotta kormányzónak, a csehek pedig Podjebrád Györgyöt tették meg régensüknek.

1451 őszén Frigyes, római császárrá koronázására, magával vitte Rómába a fogoly Lászlót is. Ekkor az alsó-ausztriai rendek beleegyezésével is, Einzinger Ullrich gróf biztatására, Wendell Gáspár nevelő megpróbálta megszöktetni, de a cselszövés kitudódott, és maga a nevelő is börtönbe került.

V. László címere

1452. március elején a magyar és az alsó-ausztriai rendek, akikhez közben csatlakoztak a felső-ausztriai, a cseh és morvaországi rendek is, szövetségre léptek Frigyes ellen, és június 20-án, amikor Frigyes a gyermek Lászlóval Bécsújhelyre érkezett 16 ezres osztrák és cseh haderő kerítette be. A fegyveres erő megtette hatását, mert a császár a 13 éves Lászlót Cillei Ulrik grófnak átadta. László ekkor, nyilván Cillei és a környezetében

lévő más főurak segítségével, november 11-ére Bécsbe (tehát példátlan módon, az ország határain kívülre) országgyűlést hívott össze. Itt a magyar rendek nagy számban meg is jelentek, némi késéssel (december 28-án) maga Hunyadi János is, akinek kormányzói tisztsége megszűnt, és Magyarország „királyi főkapitányává és a királyi jövedelmek kezelőjévé” nevezték ki, de hatalmi helyzete nem változott, lényegében továbbra is kormányzóként járt el.

Enea Silvio Piccolomini, sienai püspök, a későbbi pápa, Frigyes császár bizalmasa, elfogultan és rosszállóan írta le az ifjú király egy bécsi napját: „Reggel, alighogy ágyából felkel, görög csemegeborral és cukorba főtt dióval kínálják, mely után misét hallgat, majd amikor termeibe visszatér, terített asztal várja, szárnyas süttekkel és magyar borral. Ebédre mindig legalább tizenhárom fogást és erős osztrák borokat szolgálnak föl, ez alatt bohócok, énekesnők és táncosnők előadásaikkal a király érzékiségére hatnak, míg gyenge elméjét hízogató udvaroncok a nagyság álmokképeivel töltik meg. Ebéd után a király pihen. Mikor felébred, erős bor és gyümölcsbefőtt az érzékeket új gyönyörökre teszik fogékonnyá. Ekkor a király néha a tanácsosokkal tart megbeszélést, de legtöbbször a városba lovagol kecses hölgyek látogatására. Visszajövet készen találja a vacsorát, mely válogatott gyönyöreivel késő éjjelig tart. És ennek dacára lefekvés előtt újból borral és cukros gyümölccsel kínálják.”

1453. szeptember 28-án az osztrák rendek, Hunyadi és Podjebrád egyetértésével, eltávolítják Cillei Ulrikot László környezetéből, majd öt magát Prágába viszik, és Podjebrád felügyeli, gyakorlatilag foglyul tartja. Magyarországon pedig Hunyadi marad a tényleges úr.

Ugyancsak Enea Silvio jegyezte fel az osztrák és magyar főurak cinikus mondását: „Mi vádásztunk, de a vad a cseheknek jutott!” (Hunyadi János, Vitéz János, Podjebrád György, két Sternberg gróf, négy Eizinger, és Plankenstein Pongrác 1453. október 27-én írásban rögzítik szövetségüket, egyelőre 6 évre.) Közben újból László király közelébe kerül Cillei Ulrik, és elkezdődik harca a hatalomért Hunyadi Jánossal. Az ország főurainak közvetítésével kibékülnek, és elhatározzák, hogy családi szövetségre lépnek, összeházasítják gyerekeiket. Hunyadi fiát, Mátyást, mintegy túszként, Prágába meneszti, a király és Cillei mellé, Cillei pedig Erzsébet leányát Vajdahunyad várába küldte, ahol az rövid időn belül meghalt.

1455. február 6-án László, uralkodása óta először, megérkezik Budára (ekkor 15 éves), de miután elég hüvös fogadtatásra talált, május végén máris visszatért Bécsbe. 1456. augusztus 11-én, a nándorfehérvári csata után nem sokkal meghalt Hunyadi János. Az 1456. októberi, futaki országgyűlésen, Cillei Ulrik lett Magyarország kormányzója. Az országgyűlésen Hunyadi László, Hunyadi János másik fia, Hunyadi Mátyás testvére, csak azzal a feltétellel jelent meg, hogy az apja által kezelt királyi vagyonokról nem kell elszámolnia, egyben megígérte Nándorfehérvár, mint királyi birtok átadását.

V. László, 1457.³⁸

László király 4000 fegyveressel 1456. november 8-án érkezett hajón Futakról Nándorfehérvárra. Kíséretében volt természetesen Cillei Ulrik is. Hunyadi László nagybátyjával, Szilágyi Mihállyal sajkán a király elébe ment. A királyt, Cilleit, és még néhány urat a várba hívták, de a kíséretet alkotó fegyveresek előtt a várkapukat hirtelen bezárták. Másnap Hunyadi László Cilleit, rövid szóváltás után, karddal megölte, majd a fiatal király – nyilván a kényszer hatása alatt – a Hunyadi fiút az ország főkapitányává kellett, hogy kinevezze. Buda felé hazatértében a király Temesváron időzött, ahol újabb megaláztatás érte: Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet előtt meg kellett esküdnie, hogy Cillei haláláért a Hunyadi testvéreken nem áll bosszút, sőt, a két Hunyadi fiút testvéréül kellett fogadnia.

Ennek ellenére, 1457. március 16-án Hunyadi László feje, a halálos ítélet kihirdetése után, a hóhér pallosától sújtva a porba hullt. Öccse, Mátyás (a későbbi Hunyadi Mátyás király), megmenekült, őt a király május második felében magával vitte Bécsbe, majd onnan szeptember végén a prágai rabságba. Közben Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet és ennek testvérével, Szilágyi Mihállyal, Erdélyben valóságos polgárháborús állapotokat idéztek elő, júniusban a király melletti hűségüket hangoztató beszercei és szebeni szászokra támadtak, Besztercét felgyújtották, sokakat kivégeztek vagy megcsónkítottak.

A Prágába 1457. szeptemberben megérkező király előkészületeket tett jegyesének, VII. Károly francia király Magdolna nevű leányának fogadására, ám 1457. november 23-án, három napig tartó rosszullét után, váratlanul meghalt. 17 éves és 9 hónapos korában. Halálá-

³⁸ Kunsthistorisches Museum, Bécs

val kapcsolatban felmerült a mérgezés gyanúja, de egyes feltételezések szerint bubópestis, mások szerint fehérvérűség végzett vele.

**Néhány hasznos ismeret, az elkövetkezők
értelmezéséhez**

Nézzünk meg egy pár dolgot sorban, hogy a későbbiekben egyszerűbbek legyenek a fogalmak, helyek, elnevezések, egyértelműek legyenek az oklevelekben talált utalások!

A báni méltóság

A bánok a középkori Magyar Királyság különleges területi hatalommal felruházott tisztségviselői voltak. A középkori Horvátország és a Magyar Királyság déli határterületei, az úgynevezett bánságok felett a királyt helyettesítő széles jogkörrel rendelkeztek. Szélesebbel, mint a nádor, akinek az ő területük felett nem is volt hatásköre. Hadat is gyűjthettek veszély esetén előzetes királyi engedély nélkül, amit területüknek a központtól való távolsága indokolt. Területükön az ispánok nekik tartoztak engedelmisséggel, nem a királynak. Nagy Károly közigazgatási rendszerében az örgróf feleltethető meg nekik. A báni cím a középkori Magyar Királyság felbomlásával megszűnt, kivéve a horvát bán (horvátul hrvatski ban) tisztségét, amely egészen 1918-ig létezett.

Az egyik féle értelmezés szerint a bán szó *Baján*, avar uralkodó nevéből származik, aki a 6. században a Kárpát-medencében rendezte be az Avar Birodalom központját.

A Horvát Fejedelemség idején tűnik fel, mint a fejedelemség részkormányzója, szinte társuralkodója. *Bíborbanszületett Konstantin* szerint a fejedelemség, akkor már királyság 14 zsupániája közül 11-et a király, 3-at a bán kormányzott. Mindez a valamikori avar–horvát etnikai különállás, külön - kormányzat tükröződése lehet a horvát fejedelemség területi kormányzatában.

Egy más értelmezés szerint a báni állást legelőször azoknál a horvát népeknél lehet feltalálni, kiket Heraclius keleti császár (610–641) a VII. sz. első felében ősi hazájukból, a mai Galícia hegységeinek nyugati részéből, behívott. A fejedelem után a báni méltóság volt a legmagasabb országos méltóság Nagy Krescimir, illetve Dirzisláv ideje előtt is. Hogy a báni méltóság keletkezésével tisztába lehessen jönni, figyelembe veendő, hogy a szláv népeknél eleinte nem voltak rendes fejedelmek, hanem csak öreg zsupánok, kik a kétségkívül fennállott nemzetség- vagy törzsszerkezetben a törzsfőnökök voltak. „*zsupa*” tartományt, a „*pán*” urat jelentett, s minthogy az ilyen törzsfő annak a tartománynak, földterületnek, melyen a törzse lakott, főnöke, ura volt. Nyilvánvalónak tűnik fel, hogy midőn később a törzsek közös fejedeleme alatt egyesültek, a régi törzsszerkezet maradványa képen a „*bán*”-i szerkezet a „*pan*” szóból jött létre, mert a fejedelmek alatt egyidejűleg a tartományok élén, a fejedelemtől függő bánok is állnak, kik a tartományukban a legmagasabb polgári, s főképp pedig a katonai hatóságot képezték. A bánok fennhatósága alatt álltak a megyefőnökök, azaz zsupánok, s a katonai parancsnokok. Az adók behajtása is a bánok hatásköréhez tartozott s ezért az egész adó fele része őket illette. Legfőbb kötelességük azonban abban állott, hogy az alattuk álló tartománynak védelméről gondoskodjanak, általában pedig mindenben a legszélesebb hatalmat gyakorolhatták, ami az országnak inkább hátrányára, mint előnyére volt. IV. Krescimir egy oklevelében hatalmas bánoknak nevezi őket. Bizonyos, hogy e korszakban, a nevezett fejedelem idejéig, egy fejedelem alatt egyidejűleg több bán is volt. IV. Krescimir (1050), a báni

szervezet eddigi alakját megváltoztatva, a több bán helyébe egy báni méltóságot szervezett, s erre az egy bánra az összes bánok teendőjét és hatáskörét ráruházta. A magyar uralom bekövetkeztéig ez az új szervezet állandó maradt.

Az Árpádok alatt. *Szent László* 1091. elfoglalván Horvátországot, abban unokaöccsét, Álmost, Gecse fiát, tette kormányzóul, ki alatt a báni méltóság nem volt betöltve, míg *Kálmán király* 1102. teljesen meghódítván Horvát- és Dalmátországot, Álmos helyett Ugra comest tette ide kormányzóul, s egyszersmind, megfelelően a horvát nemzet ősi intézményének, Ugrának a báni címet és méltóságot adományozta. Magyarország nádoráéhoz hasonló hatáskörrel ruházta fel őt, sőt mint a király helyettesét még a nádorénál is szélesebb hatalommal ajándékozta meg. A magyar uralom alatt tehát Kálmán idejétől fogva éled fel újra az ős báni méltóság.

Szlavóniában sem a nemzeti fejedelmek korában, sem később a magyar uralom alatt hosszabb ideig nem volt bán. *Szent István* király alatt azonban már azt tapasztalható, hogy Szlavóniába, minthogy a középponti kormánytól távol esett, saját fiát, Imrét, Dux Slavoniae címmel kormányzónak nevezte ki. *Szent László* idejétől azonban Szlavóniának (Zágráb, Varasd, Kőrös és Zagoria vármegyék teljesen az anyaországhoz osztva be) még különleges kormányzója sem volt és csakis Horvát-dalmátországoznak voltak bánjai.

II. Gecse (Géza) király volt az első, aki nagybátyját, Belust, Szlavónia kormányzójává tette s őt egyszersmind báni címmel és méltósággal is felruházta. Ez időtől fogva Szlavóniának is részint külön és önálló, részint pedig Horvát- és Dalmátországokkal közös bánja volt. *IV. Béla* idejétől *Kun Lászlóig* mind a három tartomány egy bán hatósága alatt állt, aki „*banus totius Slavoniae*” címmel élt. A három tartomány báni méltóságának egyesítése főleg azért jött létre, hogy királyi hercegeket Croatiae, Dalmatiae stb. „*dux*” és „*dux totius Slavoniae*” címmel állítottak a tartományok élére, kiknek hatalma mind a három tartományra egyaránt kiterjedt; ezek is tartottak maguknak egy bánt, akinek ugyancsak mind a három tartomány fölött hatalma volt. Sőt arra is volt példa, hogy akkor, amikor tényleg volt kinevezett bán, a király mind a három tartományra ezen kívül még királyi helytartót nevezett ki; s jelesül *II. Endre*, midőn a szentföldre ment, *Della Croce Pontius*t, a templomosok magyarországi nagymesterét, Horvát-Dalmátországok királyi helytartójává tette. E korszakban keletkezett a tengermelléki bánság is. *III. Béla* király ugyanis visszaszerezvén egész Dalmáciát, hogy ezt a tengermelléki részt kellően megvédhesse, egy külön és csakis e célra szolgáló hadi parancsnokot tett ide a tengeri részek hadi tekintetben való megvédésére, de akinek e feladata csak közel álló vagy fenyegető veszély idejére terjedt ki. Hivatala tehát egészen Kun Lászlóig csak időleges volt, a „*tengermelléki bán*” címet megadták ugyan ez állás viselőjének, de azért a rendes bánnak alá volt rendelve.

Kun László azonban a tenger-melléki bánságot állandósította s azt a szlavóniai bánságtól elkülönítvén megalkotta a horvát-dalmátországi bánságot. Ez időtől kezdve mindig külön horvát-dalmátországi és szlavóniai bánok szerepelnek. Sőt a horvát-dalmátországi báni méltóságot *III. Endre* a brebiri grófi családnak örökös joggal adományozta. Az Árpádok korszakában voltak a bánok a leghatalmasabbak; de hatalmuk körét mindig a királytól kapott felhatal-

mazás és rendeletek szabták meg; ők a királytól kinevezett főtisztviselők - országos méltóság viselői - voltak, és ha tisztükben nem jól jártak el, állásuktól elmozdították őket. Kálmán király idejétől fogva azt is lehet tapasztalni, hogy a bánok csaknem mindig magyar származásúak voltak.

A vegyes házból való királyok korszakának elején, a pártkirályok alatt, Horvát-Dalmátországban a *brebiri grófok* - I. Lajos koráig a *Zrinyi-család* régi neve - állandó bánok voltak, Szlavóniában pedig mindegyik pártkirály kinevezte a maga bánját, s így egyszerre több bán is szerepel. *Károly Róbert* király azonban megelégedvén a brebiri grófoknak Horvát-Dalmátországban való tűrhetetlen viselkedéseit s nyilvánvaló szeparatiztikus törekvéseit, megfosztotta e családot az örökös báni méltóságtól s mind a három tartományt a szlavóniai bán alá helyezte. Így maradt ez *Nagy Lajos* király alatt is egy ideig, csak hogy ez az egyesítés a bánoknak kezébe igen nagy hatalmat adott, a nagy király belátta ennek veszélyes voltát s ismét helyreállította a régi szokást. Külön bánokat rendelve úgy Horvát-Dalmát-, valamint Szlavónország részére, de egyszersmind saját testvérét Istvánt mind a három tartomány hercegévé nevezte ki és csaknem független hatalommal ruházta fel. A herceg alatt megint külön bánja volt Horvát-Dalmátországnak, meg Szlavóniának is. Ez időben Horvát-Dalmátországban részint a velenceiekkel való viszálykodások, részint a horvát főurak roppant garázdálkodásai következtében a belügyek teljesen feldúlt állapotban lévén, a bán mellé még mintegy királyi biztossá *Lajos király* a kalocsai érseket küldte ki s csak így sikerült neki megakadályozni az ottani főurak abbéli törekvéseit, hogy Magyarországtól elszakadjanak amely törekvéseket az akkori bán nem volt képes megghiúsítani. Aztán új bánt nevezett ki Bebek Imre személyében, őt külön kötelező utasításokkal látott el arra nézve is, hogy miként viselkedjék a velencei köztársasággal szemben, és meghagyta neki, hogy a tőlük elfoglalt földeket visszaadassa, pénzbeli követeléseiket kiegyenlítsse stb. (A velencei: *Copia de Commemoralis VIII. köt.*) A horvát-dalmát bán hatalmát Lajos a dalmát tengeri városokra és szigetekre is kiterjesztette. *Mária* és *Zsigmond* korában is külön horvát-dalmát és külön szlavóniai bán volt. Azonban 1409-ben már Zára és Dalmácia legnagyobb része a velenceiek hatalmába került, Magyarországra nézve elveszett, s így ez időtől fogva a bán a dalmát bán jelzést a Horvátországéval kapcsolatban már csakis címként viselte, főleg azért, hogy a magyar szent korona jogai fenntartassanak. Ettől fogva Dalmácia alatt csupán Horvátországnak a tengeremelléki részét kell érteni.

Zsigmond alatt egyidejűleg két-két bánja is volt mind a 3 tartománynak, s pedig olyformán, hogy mindegyiknek kiterjedt a hatásköre mind a három tartományra, de az is előfordult alatta, hogy mind a három tartomány egyetlen bán alatt állott, ilyenek voltak *Gara Miklós* és *Czillei Herman*. Ez utóbbi állapot úgy *Albert*, valamint *Ulászló* királyok alatt is megmaradt. Hunyadi János, mint gubernátor, s a melléje rendelt országos tanács a várnai csatától *V. László* trónra léptéig, az ország ügyeinek intézője, megint külön bánokat nevezett ki a tartományokba. A báni méltóság hanyatlását tünteti fel ez időben már az a jelenség, hogy az országos tanács által (Prelati, Barones, proceres et Communitas Regni Hungariae), a kiadott oklevelek tanúsága szerint, nem igen szerepel a bán, noha a nádor, erdélyi vajda és országbíró abban gyakorta megnevezve előfordulnak. *V. László* is fenntartotta a külön bánokat. Ellenben Mátyás király halomra döntött minden addigi szokást és gyakorlatot; hol külön bánokat ren-

delt s mellettük megadta a bán címet még más országrészeknek is (így viselte a szlavóniai báni címet *Ujlaky Miklós* erdélyi vajda), hol pedig két bánt nevezett ki egyidejűleg, külön Horvátországnak s külön Szlavóniának, majd ismét egyszerre kettőt-kettőt mindegyik tartománynak. Uralkodása végén azonban megint egyetlen bánra ruházta a hatalmat egész Horvát- és Dalmátországban. Ulászló alatt is hasonlóan változó alakban látjuk a báni intézményt. Ennyi változtatás mellett is gyakorta használta. a szlavón bán a „*banus totius Slavoniae*”, a horvát-dalmát bán pedig a „*banus totius Dalmatiae et Croatiae*” jelzőt, nyilvánvalóan csakis, mint pusztá címet. E korszakban is a bánok a király helyetteseiként szerepelnek, azonban hatalmuk jelentősen csökkent s már nem is a nádor után következnek az ország bárói sorában, hanem a negyedik helyet foglalják el, két országos méltóságot azonban még most is viselhetek.

A bán „zászlósúr” volt. A királyi udvar és az ország főméltóságai (barones regni) a sorolásuk helye szerinti sorrendben: nádor, országbíró, bánok, tárnokmester, ajtónálló, asztalnok, magyar királyi nemes testőrség, erdélyi vajda, vránai perjel...

A *Habsburgok* korszakában, már annak elején is, rohamosan hanyatlott a báni méltóság tekintélye és hatásköre. Horvátország legnagyobb része ugyanis a velenceiek kezére jutván és a török uralom is mind nagyobb tért foglalván, a megmaradt kis területrészből katonai véghelyeket alakítottak, melyek már többé nem a bán, hanem egy német tábornoknak a hatósága alatt állottak. Ennél fogva a külön horvát-dalmát báni méltóság megszűnt, s ezen túl már csak egy bán viselte a tiszteletet. A katonai véghelyek alakítása következtében s ama körülménynél fogva, hogy azokat részint tábornokok, részint királyi helytartók kormányozták, a bán hatásköre immár csak a szlavóniai megyék egy részére, s az unnai és kulpai részekre terjedt ki, de itt is katonai ügykezelés volt szokásban, s tulajdonképpen a bécsi „*Hof-Kriegs-Rath*” parancsolt. A bánnak tehát jóformán minden hatáskör nélkül csak a pusztá méltóság és cím jutott osztályrészül, minek következtében aztán sűrűn mondtak le erről az állásról, úgy hogy a báni méltóság sokáig betöltetlenül maradt. Számos törvény sürgeti eme visszasszágnak orvoslását e korszakban, s noha már a bécsi békekötés (1606) is világosan kifejezi, hogy ne idegenek, hanem született magyarok, s nekik alávetett s hozzákapcsolt nemzetbeliek kormányozzák a kapcsolt részeket. Azonban semmi sem történt, ami a bán hatáskörét visszaállította volna; nem változtatott ezen az sem, hogy időközben a törököktől elfoglalva tartott tartományrészek lassanként majdnem mind visszakerültek; sőt miután a végleg szervezett katonai véghelyeket egészen a katonai parancsnokságok alá helyezték, azokat a bán hatóságának teljes kizárásával kormányozták a legújabb időkig.³⁹

A mai Horvátország területén

- bán vagy horvát–szlavón bán (1275-ig),
- szlavón bán (1476-ig) – helyettese az al-bán (vicebanus) a 13. századtól,
- horvát–dalmát bán (1476-ig) – helyettese a tengeremléki bán (banus maritimus) a 12. század második felétől,
- horvát–dalmát–szlavón bán vagy nem hivatalosan horvát bán

Ezdegei Besenyő Pál horvát–dalmát és szlavón bán (1402–06)

³⁹ A leírás a Kislexikon.hu szócikke alapján készült.

A mai Bosznia területén

- boszniai bán → jajcai bán
- sói bán → szreberniki bán
- ozorai bán

A mai Szerbia területén

A Száva–Duna vonaltól délre:

- macsói bán
- barancsi bán → nándorfehérvári bán
- kucsói bán

A mai Románia területén

- szörényi bán
- rövid ideig az erdélyi vajdát nevezték bánnak is

A különféle bánságok és bánok listája a függelékben részletesen megtalálható.

Özdöge (Ezdege)

Korábban *Izdeg*, ma szlovákul Mojzesovo. Község Szlovákiában, a Nyitrai kerületben, az Érsekújvári járásban. Agacs és Ujmaror pusztá tartozik hozzá.

A falut 1273-ban "*Izdegey*" alakban említik először, de története a 8. századig nyúlik vissza, amikor szláv település állt ezen a helyen. 1273-ban a Pethő családé, majd a gimesi váruradalom része volt. 1302-ben Csák Máté szerezte meg, majd halála után a királyé. 1382-ben "*Ezdege*" néven bukkan fel az írott forrásokban. Valamikor ekkor a Bessenyő család egyik ága is itt birtokol. Ők lesznek az „*Ezdegei*” előnevűek. 1386-ban a Forgách család birtoka lett. A 16. században az Esdeghy, később a Károlyi és Rudnyánszky családok birtoka. 1498-ban 20 háza volt.

Vályi András szerint

"*ÖSZDEGE. Elegyes falu Nyitra Várm. földes Urai több Urak, lakosai katolikusok, határja középszerű.*"⁴⁰

Fényes Elek szerint

"*Özdöghe, tót falu, Nyitra megyében, Surányhoz észak-keletre egy mfdnyire: 460 kath., 24 zsidó lak. Kath. paroch. templommal. Határa sok búzát, rozsot, árpát terem, az itt termesztetni szokott dohány sokaktól becsültetik. – A barom- és juhtenyésztés virágzó állapotban van. F. u. Rudnyánszky, s más közbirtokosok. Ut. p. Érsekújvár.*"⁴¹

⁴⁰ Vályi András: Magyar Országnak leírása. 1796.

⁴¹ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik. 1851.

A trianoni békeszerződésig Nyitra vármegye Érsekújvári járásához tartozott, ezután az új csehszlovák állam része lett. 1938 és 1945 között ismét Magyarország része volt. Szlovák nevét a Matica Slovenska első elnökéről *Štefan Moyzes* besztercebányai püspökről kapta.

Kapronca (Kőkapronca)

Horvátul Koprivnica, németül Kopreinitz, város és község Horvátországban, a Kapronca folyó völgyében. Kapronca - Körös megye székhelye. Közigazgatásilag még 8 település, Bakovčice, Draganovec, Herešin, Jagnjedovec, Kunovec Breg, Reka, Starigrad és Štaglinec tartozik hozzá.

A város fontos stratégiai helyen, a Bilogora és Kalnik-hegységek lejtőin, a Dráva-folyótól délre, fontos kereskedelmi utak találkozásánál fekszik. Ennek már a középkorban is nagy jelentősége volt.

Kapronca nevét a tőle délre eredő azonos nevű patakról kapta, melyet *II. András* király 1207-ben kelt oklevelében említenek először. A folyóvíz neve később 1209-ben és 1217-ben is előfordul a korabeli írásokban a település említése nélkül. A települést először a tízéves *Kun IV. László* királyfi adománylevelében említették meg várnagyával együtt, aki ekkoriban *Bakaler* lovag volt. Ebben az adománylevelben említették meg külön és először a kaproncai várat, kastélyt is. Kapronca várat utóbb gyakran megemlítették különösen a bástyás erődde történő átépítése folyamán, ami teljes egészében fából készült. Itt érdemes még azt is megemlítenünk, hogy a 13. század végén (1292.) *Németújvári (Kőszegi) Henrik* bán hívására jöttek a ferencesek Kaproncára, ahol fölépítették a kolostorukat és a *Boldogságos Szűz Máriának* szentelt templomukat. A 14. század a város aranykorát hozta el. Ekkor vált a város a Dráva mente kereskedelmi, közigazgatási és hitéleti központjává. Ehhez nagyban hozzájárult stratégiai fekvése, mivel a Dráva menti kereskedelmi út és Magyarországot Zágrábbal és a tengerparttal összekötő fontos kereskedelmi és hadiút találkozásánál épült.

Kapronca a középső Dráva mente urbanizációs központjaként érvényesült a leginkább és így, az Anjou korszakbeli Szlavónia jelentős és tekintélyes városává vált. Első kiváltságait 1338-ban *Károly Róberttől* kapta. Ez legelőször is a város társadalmi berendezkedésére vonatkozik, aztán a gazdasági erejére és a Kálmán királyi úthoz köthető, áruforgalomban játszott szerepéhez. Mindez a város korabeli történetéből fennmaradt húsz oklevélből tudható, melyek közül a legfontosabb *Nagy Lajos* király oklevele (1353), melyben Kaproncát szabad királyi várossá nyilvánították, a zágrábi Geréc (Gradec, azaz a polgárváros) mintájára és vásártartási jogot kapott.

A 15. században, *Luxemburgi Zsigmond* király Kaproncát és várat, *Albeni János* zágrábi püspöknek adományozta, aki végrendeletében fivérére, *Albeni Rudolfra* hagyta. Az Albeniek javait, Kaproncával és szinte minden horvátországi birtokaikkal együtt, a *Cillei* grófok kapták meg, utánuk *Vitovec Jánosé*, aztán *Corvin Mátyás* királyé, akitől a zsidó és svéd nemesi származású *Ernusz*tok birtokába került. Ők ügyes kereskedőkként kezdtek, majd Mátyás udvarában, már kincstárnokként tűntek fel. Talán itt érdemes elmondanunk, hogy ez idő-

ben még jelentős szerepet játszott a kaproncai vidék életében a közeli Kőkapronca vára, míg a főurak közti harcokban le nem rombolták.⁴²

Kőkapronca vára

A mai Kapronca körül számos vár létezett régen, de nem sok maradt belőlük. Így például, valamivel északabbra, a Dráva és a Kapronca közti tájékon állt Gyelekovec (Đelekovec) és Dernye (Drnje) vára. Gyelekovecen már a középkorban is állt vár, de azt a török veszély miatt különösen megerősítették, így biztosítani tudta a Dráva itteni átkelőjét. Dernye várának csak az Oszmán császársággal szembeni határ védelme volt a feladata. Ám ezeken kívül, volt még egy vár valamivel délebbre, a Bilogora oldalában. Ez a középkori vár, Kaproncától 7 kilométerrel délebbre, a beszédes nevű Óvár (Starigrad) elővárosi települése mellett, egy erdővel borított hegyen, az Eskü dombnak nevezett helyen található. A várat a források először 1272-ben, mint *castrum Kopurnycka* említették meg. A vár ezután több névváltozatban is feltűnik, mint *Kekaproncha*, *Kawur*, *Kuwar Kibra*, stb., ami Kőkaproncát, illetve Kővárt jelent. A várat Hunyadi János romboltatta le 1446-ban, mégpedig a Cillei grófokkal folytatott összetűzések során. A várat ezután sohasem javították ki. A vár jelentőségét a stratégiai fekvése adta, miután a Bilogora első olyan alkalmas pontján állt, melynek közelében egy jelentős forgalmú középkori út, a Kálmán király útja haladt el.

A vár maradványai meglehetősen ismertek, sőt találtak itt fegyvereket és lószerszámokat is. Egy régészeti kutatás során (1982-ben és 1984-ben), megtisztították a közvetlenül a központi fennsík alatti keleti oldalt és a fennsíknak egy kisebb részét, melyen az egykori vár állt. A keleti oldalban fennmaradt egy kb. 50 méter hosszúságú (támpillérekkel erősített), 3,5 méter magasságú fal. A terepalakulatokból következően, a kapu a déli oldalon volt megtalálható, ahonnan nyugatnak egy máig jól megfigyelhető árok haladt, amely a várhegy délnyugati oldalát vette körbe. A központi platón a vár alapfalainak szerény maradványait tárták fel. A kutatások során, számos archeológiai maradványra is leltek (számszerű nyílhegyre, sarkantyúra, fenőkőre, arany mives kalapácsra, ollóra, stb.), valamint egy omladékra, mely úgy tűnik egy faszerkezetű építmény volt számos vasszeggel. Vannak olyan feltételezések is, melyek szerint, itt léteznie kellett egy alsóvárnak (suburbium) is.

A Kaproncai kapitányság várai, 1577-ben.

⁴² A leírás a „Dráva menti várak”, alapján készült. <http://jupiter.elte.hu/aaacikkek2/067kapronca.htm?>

Torna vármegye, Torna, a tornai vár

Szlovákul: Turňa nad Bodvou, korábban Turnianske Podhradie, németül Tornau község Szlovákiában, a Kassai kerület Kassa-vidéki járásában, Kassától 34 km-re, délnyugatra, a Bódva jobb partján. 1881-ig az egykori Torna vármegye székhelye.

62

Torna vármegye a Magyar Királyság legkisebb megyéjeként – kisebb megszakításokkal – a 13. századtól kezdve 1881-ig állt fenn. A vármegye területe szűkebb értelemben a Bódva völgyének felső szakaszát takarja. Névadója a meredek hegyen álló, tatárjárás után épített tornai vár.

A tornai erdőispánság királyi udvarbirtok, vadászterület volt a 12. század második felétől a Torna patak vidékén. Az erdőispánság a 12. század második felében alakult ki, de már *Imre király* megkezdte részeinek eladományozását. Az 1260-as évektől kezdve jelentek meg a várispánságra, várbirtokra utaló jelek, várjobbágysággal, várnépekkel, amikortól a korábbi királyi uradalom – 1272-ben említik utoljára, mint praediumot – fokozatosan vármegyévé fejlődött. Mint Torna vármegye, az eladományozások miatt az ország egyik legkisebb megyéje lett, főesperességgént az esztergomi érsekséghez tartozott.

Torna vármegye a XIII. században különült el Újvár vármegyétől. Újvár vármegyét *Szent István* király hozta létre az államalapítás és a királyi vármegyerendszer megszervezése idején Újvár (Abaújvár központtal). Területe ekkor felölelte a későbbi Heves, Abaúj és Sáros vármegyékét. A vármegye igen sajátos vonása volt, hogy területe az alapításkor nem volt összefüggő, hanem két darabból, a későbbi hevesi, valamint az abaúj - sárosi területekből állt. Ennek az a magyarázata, illetve ez is alátámasztja, hogy az államalapításkor az egyes vármegyék az akkori úri nemzetségek birtokaira szerveződtek, így Újvár az Aba nemzetségére, amelynek birtokai két tömbben, a Mátraalján és a Hernád-völgyben feküdtek.

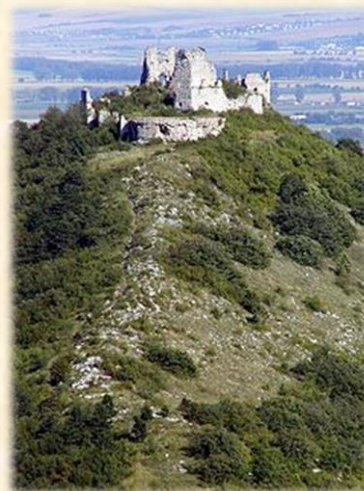
" Régi Vár, és Mezőváros Torna Várm. földes Ura Gr. Keglevich Uraság, mások is bírnak itten, lakosai katolikusok, fekszik dél. vólt Vára alatt, 's Tornallyának is neveztetik, Torna vize mellett. Régi Vára meredek helyen vala, 's az Ozmanoktól vitézül megöltalmaztatott. Magócsi Gáspár' idejekor, midőn e' Várat bírta, elég ozman főket lehetett falain szemlélni. – 1678-dikban Júliusban meg ölettettek Német Őrzőji, 's elfoglaltatott. Lesleus is sikeretlenül ostromlotta először; lásd felőle Vágnert Histor. Leop. M. Lib. VIII. p. 556, & 560. de azután mintegy 30 óráig tartott heves ostromlása után megvette, szabad elmenetelt engedvén 260 őrzőinek. Végre LEOPOLDnak parantsolattyára lerontattatott. Kihalván Magócsinak ága, Keglevics Miklós házasság által jutott e' birtokhoz, hitveséül vevén Móríc Borbálát; Semsey Pál pedig Annát. Ez is, a' Kir. Fiskus is birtokát sűrgetvén a' Várnak, kész pénzért engedtetett B. Keglevics Miklósnak több helységekkel, 's e' Vármegyének Fő Ispányságával egyetemben. Díszesíti e' Várost az Uraságnak kastélya, jeles kertye, 's egyéb gazdasági épületei, szép helyen épült Szentegyháza, és a' Vármegye', 's Gyulay Uraságnak háza. – Jeles halas tó is van itten; határjának földgye középszerű, legelője elég, réttyei jók, fája van mind a' kétféle, eladásra módgya van, posztófabrikája is van; 3 országos vásár is esik benne. "43

" Torna, magyar mv., Abauj-Torna vmegyékben, Kassához nyugotra 5 mfdnyire, egy kies, egészséges vidéken: 1675 kath., 342 ref. és ev., 9 zsidó lak. Kath. paroch. templom. Jeles urasági kastély és kert, s halastó, melly egy malmot forgat s melly mellett egy fürdő-intézet is van. Ujabb izlésű vármegyeház. Vendégfogadó. Népes országos vásárok. Földe minden gabonát s kerti veteményest jól megterem; rétjei különösen kövérek; szőlőhegye s legelője elég; erdeje pedig sok. A várostól északra egy magas kopasz sziklán láthatni régi pusztá várát, mellytől kölcsönözé nevét mind a város, mind az egész megye. Első építője hihetőleg valamelyik Bebek volt; későbbben a Mágócsiakat uralta; a Mágócsiaknak ezen ága kihalván, b. Keglevich Miklós jutott birtokába, s most is a Keglevich grófi nemzetség birja a hozzá tartozó uradalommal együtt. A várat I. Leopold rontatta el. Ut. p. Rosnyó. Van 37 egész urb. telke. "44

A tornai vár⁴⁵

A Torna városa feletti hegyen valószínűleg már előzőleg is állhatott egy földvár. A város és környéke a tatárjárás után Tekus sárosi comes, valamint Both és Baach nevű testvéreinek birtoka volt.

A kővár építéséről egy 1387-es keltezésű oklevél emlékezett meg először, mely szerint ekkor adott engedélyt Zsigmond király a Tekus nemzetséghez tartozó Egyednek és testvéreinek, hogy a tulajdonukat képező Torna település feletti kopár hegyen maguknak várat építsenek. Az itt felépített új vár lett aztán a *Tornai család* birtokköz-

⁴³ Vályi András: Magyar Országának leírása. Buda: (kiadó nélkül). 1796.

⁴⁴ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betürendben körülményesen leíratik. Pest: Fényes Elek. 1851

⁴⁵ Wikipédia

pontja és lakóhelye. A Tekus család már a 13. században a Tornai uradalom egyik nagybirtokosa volt. A tornai uradalom, és a majd később kialakuló Torna megye központja Szádvárban volt. Szádvár a Tekusok birtoka volt, melyet a század végén Aba Amadé csikart ki tőlük. A Tekusok egy nagy és erős központ nélkül maradtak. 1340 –ben aztán a Tekus család hatalmas birtokai két részre oszlottak. Egyik a Tornai, a másik pedig a Szalonnai ágra szállt. Tekus (Tornai) János, mint a tornai ág feje, felvette a Tornai nevet. Az ő fiai kaptak engedélyt a Tornai vár felépítésére, és így a Tekusok Szádvár elvesztése után újra egy erős központtal rendelkeztek. A vár felépítésén kívül az ő nevükhöz fűződik a Tornai templom építése is. Tornai János 1406 -ból származó síremléke ma is a templom szentélyében található.

Torna és vára⁴⁶

Torna vármegye központja ekkoriban kerülhetett át Szádvárról Tornára. A család 1406-ban fiú örökös nélkül kihal. Ekkor a Tekus család Szalonnai ága tart igényt a várra és a hozzá tartozó birtokokra. Zsigmond király azonban nem tette lehetővé jo-

gos birtokaik visszavételét. Zsigmond 1410-ben a várat Özdögei Besenyő Pál szlavón bánnak és Berencsi Sáfár Istvánnak adományozta, illetve Kőkapronca váráért cserélte el. Tudniillik a magyar trónért folyó hatalmi harcok idején Özdögei Besenyő Pál Zsigmond oldalán, míg a Tekus család és a Szádvárt birtokló Bebekék Anjou László oldalára álltak. Így került ki Torna a Tekusok kezéből.

Berencsi szintén a *Tornay* nevet vette fel. 1428-ban Özdögei Besenyő Pált már, mint Torna megye főispánja említik, székhelye pedig Torna vára lehetett. 1436-ban Besenyő Pál halálával a Tornai birtok teljes egészében Berencsi Sáfár Istvánra száll. Fia Szilveszter újra felveszi a Tornai nevet, ezzel ők már a második Tornai család. Ők a jászói monostor birtokainak folyamatos pusztítása miatt negatívan szerepelnek Torna történelmében. A jászói apát többször is panaszt tett a Tornai ispán kihágásai ellen, de a rablások tovább folytatódtak.

E család kihalása után 1440-ban *Bebek Imre* lett az ura, aki 1448-ban a rigómezei csa-

tában esett el. Ezt kihasználva még 1448-ban a husziták foglalták el, akikről 1451-ben *Hunyadi János* foglalta vissza. A település 1476-ban *Mátyás királytól* mezővárosi rangot kapott. Birtokosai *Bebek Ferenc* és *Bebek Imre* a császár pártján álltak, később azonban *Bebek Imre*, *János* király híve lett.

A tornai vár⁴⁷

1556-ban a várat rövid ostrommal *Dietrich* és *Puchheim* császári vezérek foglalták el *I. Ferdinánd* számára, de még az évben kényte-

⁴⁶ Borovszky: Magyarország Vármegyéi és városai

⁴⁷ Wikipédia

lenek voltak feladni *Bebek György* gömöri főispán hadainak. 1567-ben *Magócsy Gáspár* császári serege foglalta el és mivel ebben az évben *Bebek György* halálával kihalt a *Bebek család* a vár is császári kézen maradt, aki a *Magócsy* családnak adta. 1612-ben *Bethlen Gábor* hadai szállták meg, de 1624-ben a bécsi békével visszakerült *II. Ferdinándhoz*. 1652-ben az egri török portyázók dúlták fel a települést, ugyanez megismétlődött 1675-ben is. 1678-ban *Teleki Mihály* erdélyi kancellár serege a vár alá érkezett, az őrség magyar katonái felkoncolták a német zsoldosokat és átadták az erdélyieknek a posztot. 1679-ben *Leslie* tábornok ismét visszafoglalta. 1683-ban *Ibrahim pasa Thököly Imre* seregeivel egyesülve szállta meg a várat. Egy korabeli feljegyzés szerint rövidesen idevonuló *Schultz* császári generális csapatai harc nélkül szállták meg a kurucok által kiürített várat, amit a bevonuló Habsburg fegyveresek puskaporral több helyen is felrobbantották, a krónikák ezután többé nem említették a várat, mely azóta is pusztul.

A tornai plébánia

Az első írásos adatok a templomról 1274-ből származnak. Akkor és a középkorban végig Szent Egyed tiszteletére volt felszentelve, később változtatták meg a templom titulását Nagyboldogasszonyra.

A jelenlegi szentély a *Tornay* család idejében épülhetett, a 14. században. 1420-körül a teljes szentélyt az akkori kegyúr, *Özdögei Bessenyő Pál* megbízásából freskókkal látták el.⁴⁸

A templom freskóiról részletesebben a bán életével foglalkozó fejezetben lesz szó.

Sárkány rend⁴⁹

A Sárkány rend a XIV. század végén keletkezett. 1397-ben egy végrendeletben már előfordul:

⁴⁸ Oklevélen, regesztán ennek sajnos eddig semmilyen bizonyítékát nem lehet fellelni.

⁴⁹ A rend leírása Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve műszótárral (MEK) könyv alapján készült. Néhol Sárkányos rendként írnak róla.

„dominum Victorium a Puteo militera Draconis qui modo praecepto magnifici et potentis domini Johannis Galeatii reperatur apud serenissimum Venceslaum imperatorem nostrum pro eius negotiis pertrac-tandis”

A XV. század első éveiben már megjelenik IV. Albert ausztriai főherceg (1395—1404.) egyik pecsétén, melyen Ausztria pólyás címerét egy négylábú sárkány övezi minden körirat nélkül.

A bécsi udvari levéltárban őriznek egy pergamen kéziratot, mely 1393-ban kezdődik s az 1415. évvel végződik. E kézirat IV. Alberttől egészen Lipótig minden osztrák herceg címerét a Sárkány rend jelvényével veszi körül; Lipót herceg címere mellett ott van az évszám is 1394. Mindez azt bizonyítja, hogy a Sárkány-rend már a XIV. század utolsó éveiben megvolt, mint társulat és hogy Zsigmond 1408-ban, mely évből a rendnek általa kiadott alapító levelét bírjuk, annak új szervezetet adott. Csánki Dezső azt mondja, hogy az alapító levelet olvasva, lehetetlen valamely hiú külsőségre gondolnunk. A sárkányrend politikai okok és erők szülötte. Zsigmond 1408-ban még mindig nem érezte elég szilárdnak trónját. Királyi tekintélye érdekében szükségesnek látta, hogy mintegy szövetkezzék hatalmasabb alattvalóival s hiúságukat, hatalmuk és méltóságuk érzetét ilyen látható jellel elégítse ki, s őket testvéreivé tevén, magának lekötelezze. S az alapító levél valóságos szövetséglevél a király és királyné és a főurak között — egymás érdekei, jogai, kívánságai elismerésére, védelmére.

„Az oklevelet Zsigmond és neje állítják ki 1408. évi december 12-én. A rend alapítására őket vallási okok bírták. Az oklevél bevezetésében elmondja Krisztus keresztségeinek harcát a sárkánnyal, melyet Szent György a szent kereszt segítségével legyőzött ; ezután fölemlíti az igaz hitnek harcát a schismaticusokkal, a kik ellen küzdők kitüntetésére alapítja a következő jelvényeket: „Signum seu effigiem draconis incur-vati per modum circuli cauda sua collum circumgyrantis divisi per medium dorsi ad longitudinem a summitate capitis et nasi usque ad extremum caudae effluente sanguine in interiori rima (hasadék) scissurae alba, et sanguine intacta per longitudinem rubeam crucem, sicuti et quemadmodum sub ipsius gloriosi martyris Georgii vexillo militantes crucem rubeam in albo campo ferre soient”. Ez utóbbi hivatkozás a Szent-György-lovagok szövetkezetére, kiknek 1326-ból való statútumait a Nemzeti Múzeum levéltára őrzi. A Szent-György-lovagok, a Sárkány-rend lovagjaihoz hasonlóan nyilvánosan tartoztak jelvényüket hordani, hogy felismerhetők legyenek”.⁵⁰

A Sárkány rend keresztje⁵¹

A rend lovagjai közt két fokozat volt. Az egyik rész (a főlovagok, ezek 24-en voltak) a sárkányt is meg a keresztet is viselhették. A másik rész (tagjainak száma korlátlan volt) csak a sárkányt viselték.

A Sárkány rendnek legelső magyar főlovagjai, „barones”-ei⁵², - kiket Zsigmond király a szóban forgó oklevelével tett azokká, - a következők voltak. Deszpota István rácország ura,

⁵⁰ Fejérpataky László

⁵¹ Bárczay Oszkár: A heraldika kézikönyve műszótárral

Hermann Cilly zagorja grófja és fia Fridrik, Garai Miklós nádor, Stibor erdélyi vajda, Maróthi János macsói bán, Ozorai Pipo szörényi bán, Széchi Miklós királyi tárnokmester, Corbaviai Károly főkinestartó, Simon főajtnálló Kényének fia, Corbaviai János főasztalnok, Alsáni János főpincemester György fia, Lévai Cseh Péter királyi főlovászmester, Csáki Miklós előbb erdélyi vajda, *Bessenyő Pál*, Péchi Pál előbb Dalmatia, Horvátország s egész Szlavónia bánjai, Nádasdi Pál Simon fia a székelyek ispánja, Perényi Péter előbb a székelyek, utóbb Máramaros grófja, Perényi Imre királyi kancellár, János néhai Garai Miklós nádor fia.

A rend tagjai kölcsönösen kötelezték magukat egymást minden körülmények között támogatni s e támogatás nemcsak a tagokra, hanem azok családjaira és hozzátartozóira is kiterjedt. Hűségre kötelezték magukat a király és egész családja iránt, e támogatás és hűség a rendtársak s a királyi pár gyermekeire is szólt. Minden törekvésüket a Sárkány rend tekintélyének emelésére és megszilárdítására kellett fordítaniuk.

A Sárkány rend jelvénye

A tagoknak egymás közt „*veram et puram fraternitatem*”⁵³ kellett tartaniuk. Ha pedig egyesek közt valami egyenetlenség tört volna ki, azt a király és a társaság főtagjai előtt kellett eldönteni, s abban, amit ezek határoztak, bele kellett nyugodni. Sőt, ha a társaság valamely tagjának más-sal, a társaságon kívül állóval, volt viszálya, ezt is ugyanazok bírálták el.

Az alkotmányának, és kiváltságoknak is valóságos őre volt a Sárkány rend. Zsigmond, s a rendtagok kötelezték magukat a királyság, a szent korona, a rend, a törvények, a közjó védelmére... A király pedig viszont kötelezte magát, hogy a rendet illető ügyekben legalább öt sárkány-lovag jelenlétében fog intézkedni. A király a királynővel egyetemben fönntartotta azon jogát, hogy a rend lovagjai közé mindazon „*virtuosos et bonae humanitatis*”⁵⁴ férfiakat felvehesse, akiket óhajtott. Az ilyennek azután szabad legyen a rend minden tanácskozásában és gyűlekezetében részt vennie, de előbb esküt köteles tenni, hogy a rend alapszabályait pontosan megtartja.

Sárkányrend

A Sárkány renden belül szigorú „öröklési” szabályok uralkodtak. A rend bárói közül, ha valaki egy év leforgása alatt meg találna halni, a király köteles akkor a rend többi tagjai közül egyet, ki már legalább egy éve tagja annak, a rend bárójává tenni s számára valami báróságról gondoskodni. Mikor pedig a főlovagok közül egy meghalt, akkor a rend összes tagjai megjelentek a temetésnél, aki pedig a megjelenésben

⁵² A főlovagok bárói címet kaptak a királytól. Ennek megfelelően Ezdegi Bessenyő Pál bán is báró volt!

⁵³ Igaz és tiszta testvériség.

⁵⁴ Jó és erényes embereket.

akadályozva volt, ez az elhunyt lelkéért „*harminc misét*” tartozott mondatni. A haláleset bekövetkeztével gyászoltak az összes tagok, a gyászoló idő leteltével pedig a gyászos ruhát a szegények közt osztották ki.

Minden pénteken feketébe öltöztek a lovagok, aki pedig ezt elmulasztotta, az Krisztus öt sebe emlékére öt misét volt köteles olvasatni. Ugyanígy tett az is, aki valamikor elfelejtette a rend jelvényét hordani. Természetes, hogy ha valaki fogságban volt, a jelvényt nem viselhette, vagy ha ezt elvesztette, és újat készíttetett, amíg az új elkészült, e büntetés reá nem vonatkozott.

A lovagi momentum kevésbé lényeges e rendben. A későbbi időkben azonban a Sárkány-rendnek inkább ez a vonatkozása maradt fenn, különösen a heraldikai ábrázolatokon. Már Albert király idejében a rend eredeti politikai jelentőségét teljesen elvesztette, úgy hogy e király 1439-ben angol királyi hercegeknek és főuraknak is adományozta. Csekély volt vallásos jelentősége, bizonyítja ezt a török elleni háborúban is, hol semmi szerepe nincs többé Mátyás idejében, mint pusztán díszlet maradt fenn, s e rendjelet, mint magyar király adományozta *Georgius Tuskanigh de Clisia* dalmátiai nemesnek 1472-ben. Legutóbb még Frigyes császár adományozott Sárkány-rendjelet, aztán e cím elenyészett.

A Sárkány rendet és jelvényeit kétféleképpen alkalmazták a címerek körül. Vagy körülötte, mint azt a Berzeviczyek, Sztárayak, Radvánszkyak... címeres pajzsa körül látjuk, vagy pedig a pajzs mellett, mint azt a Garai Miklós nádor 1416. évi címerlevele mutatja.

A tornai kehely

A tornai kehely egy olyan műalkotás, amelyről évszázadokon keresztül hamis nézetek voltak az elfogadottak. A kehelyet még a műértők is sokáig Forgách kehelyként emlegették. Szerencsénkre aztán a dolgok mostanra a helyükre kerültek. Ilyenformán ez a műremek is egyértelműen Ezdegei Bessenýő Pálhoz kapcsolódik.

A kehelyről, annak történetéről a bán életével foglalkozó fejezetben írunk részletesebben.

Bebek Imre, vránai perjel

Pelsőci Bebek Imre (†1405. november 28. után), a johannita lovagrend tagjaként vránai perjel volt 1403-ig. Bebek Detre fia. Zsigmond király engesztelhetetlen ellensége volt, ő robbantotta ki az 1403-as felkelést a király ellen. Elfogatta Özdögei Besenyő Pál horvát bánt, és Nápolyi Lászlóhoz küldte fogolyként. A felkelés leverése után sem hódolt meg Zsigmondnak, ezért elvesztette perjelségét. Valószínűleg külföldön halt meg.

Bebek 1392-től a magyarországi János-lovagrend (johannita) rendfőnöke volt egészen 1405. november 28-ig. 1396 júliusában a János-lovagrend több európai vezetőjével együtt seregével Buda alatt csatlakozott a török ellen készülő Zsigmond király által összehívott nemzetközi hadseregéhez, amely végül Nikápoly alatt súlyos vereséget szenvedett. A vereség után a János-lovagrend hajói szállították Zsigmond királyt és kíséretét a Dunán a Fekete-tengerig és onnan Konstantinápolyig.

Johannita lovagok⁵⁵

1403-ban szlavón bán és horvát–dalmát bán is volt.

Bebek Imre 1403-ban királya ellen fordult. Zsigmond ellen országos felkelés támadt, melynek vezetői között volt Bebek Detre és Imre is. Az elégedetlenkedő főurak Nápolyi (Anjou) Lászlót, Kis Károly magyar király fiát hívták meg a magyar trónra. Bebek Imre állásfoglalásával a délvidéki vármegyék egy része és a dalmáciai várak és városok is László trónkövetelőnek fogadtak hűséget. A délvidéki hadak élén Bebek Imre az ellene küldött frissen kinevezett horvát bán, Bessenyő Pál seregét leverte, magát a vezért is foglyul ejtette. 1403-ban László nápolyi királyt Zarában az esztergomi érsek egy alkalmi koronával Magyarország királyává koronázta. László ellenkirály azonban az ország belsejébe hatolni már nem mert, inkább helytartót kinevezve hazatért, minek okán az egész felkelés kifulladásra jutott. Bebek Imre a megalázó békejogra és a győztesek túlbuzgó tevékenységének hatására újra lángra lobbantotta a délvidéket és a megújuló felkelés fővezérévé lépett elő. Összeköttetésbe helyezte magát Vilmos osztrák herceggel, Nápolyi László sógorával, aki a nyugati határszélen támadta meg Magyarországot. Bebek Imrét ezért Zsigmond 1405. november 28-án megfosztotta a vránai perjelségtől. Halálának körülménye és ideje ismeretlen, egyes vélemények szerint a perjelség váraiba zárkózva esett el, más vélemények szerint idegen földön, száműzetésben halt meg. Ez utóbbi lehetőség azért is valószínűbb, mert Vránát és a perjelség dalmáciai várait, sikerült Lászlónak megtartani, amit aztán 1409-ben eladott a Velencei Köztársaságnak. Egy 1412-es keltezésű Zsigmond udvarából származó oklevél, mint elhunytat említi.

Vrána

(horvátul Vrana, latinul Aurania) település Horvátországban, Zadar megyében. Észak-Dalmáciában, a Ravni kotar régióban, a Vránai-tótól 3 km-re, északkeletre, Biogradtól 10 km-re fekszik.

⁵⁵ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Johannit%C3%A1k>

Területén már a 11. században állt a bencések Szent György kolostora, melyet 1076-ban Zvonimir horvát király koronázása alkalmával a pápai legátus jelenlétében a katolikus egyháznak adományozott. 1169-ben, Vrána első írásos említésekor a kolostor már a templomos lovagrend tulajdona és a rend 1312. évi megszűntetéséig az ő birtokuk maradt.

A templomosok a Néró-hegy alatt négy saroktornyos várat építettek. A templomos rend feloszlata után Vrána királyi birtok lett. 1345-ben Nagy Lajos király a johannita lovagrendnek adta, ettől kezdve a vránai johannita perjelség székhelye. A következő ötven év Vrána hatalmának legnagyobb korszaka, amikor országos jelentőségű események színhelye volt. Várát 1383-ig, valamint 1386 és 1392 között a nápolyi párti Palisnai János perjel és unokaöccsei tartották megszállva. A lovagteremben tartotta 1383-ban Durazzói (Kis) Károly, Pál zágrábi püspök, Palisnai János vránai perjel, Horvát János horvát bán és erdélyi vajda, Erzsébet királyné, Lajos magyar király özvegye és leánya Mária ellenes összeesküvő tanácskozását, melynek a célja az volt, hogy Károlyt tegyék a magyar királlyá. Itt fojtotta meg Palisnai János Nagy Lajos király özvegyét, Erzsébetet.

A johannita uralomnak 1392-ben vége szakadt, amikor haláláig, 1391-ig I. Tvrtko bosnyák király a várat több más erősséggel együtt elfoglalta. 1394-től Vránát a horvát bánok kormányozták. 1402-ben Nápolyi László kezére került, aki 1409-ben eladta a Velencei Köztársaságnak. A velenceiek a várat és az alatta fekvő mezővárost is megerősítették, a környező földbirtokokat pedig velencei családok tulajdonába adták. A 15. század végén a török veszély miatt újból kijavították, falait rendbe hozták. 1520-ban ismét felújították. A török 1538-ban Klissza eleste után Vránát is elfoglalta, majd kibővítve jelentős erősséggé építette ki.

A török uralom 1647-ig tartott, amikor Leonardo Foscolo velencei hadvezér serege foglalta el és azonnal lerombolta. Romjai és sáncának maradványai Biograd közelében a Vránai-tó (Vransko jezero) partján állnak. A vár alatti településnek ma 1249 lakosa van

Vránai perjelség

Tanulságos történet a lovagrendek, a királyok, az egyház, a politika területéről, küzdelmekről, amelyekben igen gyakran fegyverrel vitték érvényre akaratukat a felek.

Amikor a II. István magyar király elleni harcban (1128) a velenceiek földig rombolták az egykori horvát királyi székhelyet, „Tengerfehérvárt”, s ennek püspöksége megszűnt, területének fele Zaráé, másik fele a vránai perjelséggel a szkardonai püspökségé lett. Birtokperükben III. Sándor pápa 1169-ben a templomosoknak adott igazat. A magyar–horvát rendtartomány Vránában székelte. (1160–76) Bernard zágrábi püspök is templomos volt.

1202-ben, amikor Dandolo keresztes hada Zárát elpusztította, a templomosok és a spalatói érsek Zárát támogatták. Az érsek Vránában kapott pénzzel vesztegette meg a gaetai

hajóhadat, ennek segítségével az elűzött záraiak, 1203-ban visszafoglalták városukat, s megölték a velencei őrseget.

II. András király 1209-ben megerősítette a templomosok kiváltságait, újabb birtokokat adományozott nekik, s kivette őket a báni ítélkezés alól.

1240-ben Glogovnicán (Körös vármegye) rendi gyűlést tartottak.

1241. IV. 11-én a Sajó menti csatában (Muhi) Karon mesterrel együtt egész csapatuk elesett. IV. Béla 1245-ben a vránai perjelségben töltötte a húsvétot.

1248. IV. 25-én kiegyeztek Velencével, s a zenggieknek, 5250 libra velencei kis dénárt fizettek. Klissza váráért cserébe kapták a szebenikói várat, de a város nem akarta a templomosokat urául elismerni, sőt a várat is földúlták.

IV. Béla 1269-ben a Frangepánoknak adta Zengget és Gackót, helyette a templomosoknak az Una menti Dubicát.

1278. IV. 19-én Gerardo perjel Dubica várában békítette ki István bán stájer kapitány és Babonics István szlavóniai bán családjait. III. András megválasztását támogatták, Dalmáciából Zágrábig kísérték, s ezzel ellentétbe kerültek az Anjou-párt papságával és a Subicsokkal.

1292: a spalatói zsinaton nem sikerült a gazdag templomosokat a johannitákkal összeolvasztani.

1293-ban az ismét megválasztott Gerard apát az Anjoukat támogatta, s Nápolyban járt Martell Károlynál a magyar trón ügyében.

1308-ban Raguzától megszerezték Lagosta szigetét, de annak lakói elűzték őket.

V. Kelemen 1312. V. 6-án bullájával fölsozlatta a rendet, összes vagyonukat a johannitáknak adta, ekkor került Vrána a birtokukba. A templomosok elleni vizsgálatot Kazotics Ágoston püspök 1310-ben kezdte, s a javukra döntött. A megmaradt templomosok a Zágráb melletti újfalui (Novaves) zárdában éltek a bán és püspök felügyelete mellett. Az övük volt Vrána várán, vidékén és zárdáján kívül Klissza, Szebenikó, Zengg, Dubica, Sztenyicsnyák, Opoj- és Bélavára, rendházak, földbirtokok, stb.

Szent János Rend (Johanniták)

1383 nyarán Palisnyai János perjel a Mária királynő elleni horvát lázadók élére állt, mert nem akarták az asszonykormányt és Garai Miklós nádor hatalmaskodásait tűrni.

1383. X. 24-én Vrána 4 napi ostrom után megadta magát.

II. (Kis) Károly király 1385. XII. 31-i koronázása után kinevezte Palisnyai János perjelt horvát-dalmát-szlavón bánná. A király elleni merénylet után az elégedetlenekkel elvonultak, 1386. VII. 25-én, Gara váránál elfogták a királynőt.

1387. februárban elfoglalták Zágrábot és Medvevárat.

1387. III. 31-én megkoronázták Zsigmondot, aki IV. 4: kiáltványt írt a horvát lázadókhoz a meghódolásra. A Novi várába szorult Palisnyai az ostromló velenceieknek adta át Mária királynét, hogy fegyvereseivel elvonulhasson. Zsigmond Palisnyait minden méltóságától megfosztotta, Laczkovics István Albertet horvát vicebánná és perjellé nevezte ki, aki 1387. X–XI-

ben ostromolta Vránát, de a bosnyákokkal erősödött lázadók elől Spalatóba távozott. Palisnyai Klissza várából irányította a Zsigmond elleni lázadást, Zára 1389. IX. 30–XII. 14-i ostromakor halálosan megsebesült.

Utódát, ifj. Palisnyai Jánost perjellé választották, de 1395 közepén (?) lemondott, és bélai prior lett.

Bebek Imre perjel egyik vezetője 1401. IV. 28-án a Zsigmondot elfogó csoportnak. Ő a király fogsága idején horvát bán is, a trónigénylő osztrák Albertet, majd Nápolyi Lászlót támogatta, akinek 1403. VIII. 5-i zárai koronázásán jelen is volt. Maróthy János macsói bán Bebek perjel seregét Szlavóniában szétverte; a perjel X. 29: Zsigmondtól kegyelmet kapott, s ezzel megtarthatta birtokait is. Mivel ez nem távolította el a nápolyi párttól, 1405. XI. 28-án a király a perjelségtől megfosztotta.

1409-ben Nápolyi László Dalmáciára való jogát s a birtokában levő Zárát, Vránát, Novit és Pagot 100.000 aranyért eladta Velencének.

1415–16: kijavíttatták a vránai vár falait. A johannita nagymester kérte visszaadását a rendnek, de ezt Velence a vásárlásra hivatkozva mindig elutasította.

A címet kapó Tallóczyak közül János 1440-ben a Jagellók trónigényét támogatta. I. Ulászló nándorfehérvári vár kapitányává nevezte ki, amit II. Murád szultán csapatainak 7 havi ostroma ellen megvédett. 1444. novemberben ő is a csata elhalasztását tanácsolta az úton levő seregek megérkezéséig, a csatában a jobbszárnyon harcolt. János perjel és utóda a Hunyadiak híve.

Amikor Korvin János kiegyezett II. Ulászlóval, Beriszló Bertalan perjel is részt vett a koronázáson, s 1491. XI. 7-én a pozsonyi békét ő is aláírta. Beriszlót udvari intrikák miatt 1495-ben elfogták, és 1497-ben az országgyűlésben életfogytiglani börtönre ítélték, de 1499-ben fogságából kimenekült. 1505-ben jelen volt a rákosi országgyűlésen. 1507-ben jajcai bán.

1522-ben a johanniták elvesztették Rodoszt, s Máltára költöztek, a rend Magyarországon is pusztulásnak indult. Mohács után házaik elpusztultak, birtokaik idegen kézre kerültek.

Tahi János 1526 tavasza (?) óta a perjelség gubernátora, Szapolyai híve. Mikor megtudta, hogy I. Ferdinánd megfosztotta őt a gubernátorságtól s azt 8000 Ft-ért elzalogosította, a perjelség összes birtokát 12.000 Ft-ért zálogba adta Zrínyi Miklós grófnak. Amikor 1534-ben Tahi I. Ferdinánd pártjára állott, lemondott a perjelségről.

Enyingi Török Bálint gubernátorsága alatt foglalta el a török a johanniták 2 fő várát: az Una melletti Dubicát s Vránát, amit a velencei Vittorio Soranzo 2 napi ostrom után szabad elvonulással föladott, s 2000 katonájával Zárába menekült. Vránát Szolimán Atlagics bég, majd családja uralta 1647-ig. Dubicát 1539-ben a Zrínyiek visszavívták, a zágrábi káptalan kapta, kanonokjai, mint dubicai várkapitányok hadakoztak a törökkel.

Vránát 1647-ben Velence visszafoglalta a töröktől, 1752-ben a Borelli családnak adományozta, akik az óta a vránai grófok címet használják. Az vránai perjel címét 1629 óta a mindenkori zágrábi nagyprépost kapta. az egykori óriási birtokaiból 1778-ig Gora várát és javait birtokolták, amikor azt kárpótlás ellenében a katonai határőrvidékhez csatolták.

Haulik érsek jövedelmük felét 1854-ben a zágrábi papnevelde intézetnek adta.

Vránai perjelek: ⁵⁶

1. bencések: 1076 óta, 1106–11: Desa.

⁵⁶ Névсорukat Marnavics Tomkó János, Pray György és Ivan Kukuljevic leírásából ismerjük.

2. templomosok: 1160 e. Bernard, 1194: Gualter, 1196: Gaufredo, 1198: Konja, 1205: Vitalin, 1214/15–1221: Pontio de Cruce (horvát bán is), 1221(?): Rainaldo Argenstarus, 1235–1241. IV. 11: Rembaldo de Karon, 1241: Desa Spingarolli (az első dalmáciai), 1278, 1293: Gerardo. – 3. johanniták: 1324: Granana Fülöp, 1336: Cornuto Péter (ő kapcsolta egybe a tartfőn. és a perjel tisztségét), 1348: Moniales, 1349: Cornuto Bandon, 1367: Belmonte Arnold, 1370: Cornuto Bandon (†Csurgó, 1374 elején), 1374–78: Belmonte Rajmund, 1378: Palisnyai János (1370 óta alperjel), 1384: Belmonte Rajmund, 1385: Héderváry János, 1386: Palisnyai János (†Aurana, 1391. II. 16.), 1387. VIII: Laczkovics István Albert (1388: c. perjel) (1388: Grabari Beriszló – csak Praynál!), 1391. II–1395: ifj. Palizsnai István, 1395–1405. XI. 28: Bebek Imre (†1412 e., Bebek Detre bán és nádor fia), 1405–09: betöltetlen (a pápa Caraffa Bertalan johannitát, majd Farkasics János császári prép-ot bízta meg), 1410: Ferandi Mihály (csak a nagymestertől való kinevezése ismert, melyben lemondását említik), 1417. II. 12–1433: Nagymihályi Albert (†1433 k., Zsigmond 1417. X. 16: megerősítette), 1434–39: Tallóczy Máté (haszonélvezettel a perjelség ig-ja, 1434: a zágrábi ppség ügyeinek ig-ja, 1436: horvát bán, a perjelségről öccse javára lemondott), 1439–46: Tallóczy János (1440: nándorfehérvári várkapitány; †Pakvác, 1446), 1439–46: Szentgyörgyi Székely Tamás (1457: horvát-szlavón bán), 1460: Algona (csak Praynál!), 1465–74(?): Szapolyai István (perjelségi ig.), 1475–1512: Beriszló Bertalan (†1512), 1499: Bálint (csak Praynál!), 1512: Grimani (csak a lateráni zsin. irataiban említve), 1514–1520. V. 20: Beriszló Péter (†), 1520–25: Baracs Máté (†Buda, 1525 végén [Praynál Baracska]), 1525–34: Tahi János (a perjelség kormányzója, jajcai bán, 1525: Batthyányi Ferencsel együtt horvát bán), 1534–1541. VIII. 29: enyingi Török Bálint (†Isztambul, 1555; perjelségi kormányzó), 1541–63: gr. Zrínyi János és Miklós (†1566; perjelségi kormányzók), 1563: Miklós leányának, Ilonának adta hozományul, fiaitól a Zrínyiek visszapörölték. 1595–1609(?): F. A. Bertucci (lesinai születésű valóságos perjel, mint ilyen az utolsó) – Utódai, a mindenkori zágrábi nagyprép-ok c. perjelek: 1629–1642. XII. 2: Vinkovich Benedek, 1643: Bogdán Márton, 1644–48: Petretics Péter, 1648–50: Jancsievics Ferenc, 1650–70: Dianesich Miklós, 1670–85: Bocsák Mihály (†1685. I. 6.), 1685–88: Nikolics Sándor gr. 1688–94: Szelisevics István, 1694–1724: Cseskovics Pál (†szept. 2.), 1724–55: Sinnesberg Zsigmond br. (†1755. jún. 19.), 1755–65: Puc István, 1765–72: Galjuff József, 1772–93: Popovics Ferenc, 1793–1800: Sibárics János, 1800–06: Mándics Antal, 1806–21: Raffai Károly Imre, 1821–32: Alagovics Sándor, 1832–39: Haulik József, 1839–54: Schrott József, 1854–78: Kralj János, 1879–93: Pavlesics János, 1895–1909 Gugler Pál, 1916: Premuš Domokos Domokos, 1918. X. 31-ig a m. főrendi ház tagjai.⁵⁷

A nikápolyi csata

1396. szeptember 28, az oszmán törökök, s az ellenük induló keresztes sereg Nikápoly melletti döntő fontosságú ütközete

⁵⁷ Magyar Katolikus Lexikon

A nikápolyi csata a török ellen vívott harcoknak egyik legjelentékenyebb, szomorú véget ért eseménye. Első ízben egyesültek ez alkalommal a keresztény fejedelmek seregei, hogy a kereszténységet megsemmisítéssel fenyegető török hatalomnak ellenálljanak. Hosszas diplomáciai tárgyalások után (Kanizsay Miklós vitte ezeken a fő szerepet) a külföldi, főként francia sereg június elején ért Magyarországra. Júliusra a magyar csapatok is felkészültek s az egyesült, mintegy 90 000-re tehető hatalmas sereg⁵⁸ Orsován keresztül a szörényi bánságba, majd Szörénytornya és Bodon (Viddin) közt átkelve a Dunán, Bolgárországba nyomult s a Duna jobb partján eső Nagy-Nikápolyt szeptember 12. ostrom alá vette.

A keresztény sereg nagyságát azonban a különféle munkák erősen eltérően adják meg. Az egyéb hadtörténeti munkák alapján a következő nagysággal jellemezhetjük talán a sereget.

A Zsigmond által vezetett magyar sereg 20 000 lovasból és 10 000 gyalogos katonából állt. A francia – burgundiai sereg 10 000... 12 000 főre becsülhető, főleg nehézlovasság, kiválóan felfegyverezve és kiképezve. (Ezt később a fegyelmetlenségük nem támasztotta alá!) A franciák vezérei János nevers-i herceg, Enguerrand de Coucy és Guillaume d'Eu, Franciaország marsallja, Jean de Vienne tengernagy, Philippe d'Artois....

János lancasteri herceg egyik fia 1 000 fő, angol lovassal csatlakozott a hadhoz. Genova és Velence 44 gályából álló flottát adott a támogatásra, amelynek Tommaso Mocenigo tengernagy parancsnoksága alatt, a Fekete-tengeren át a Dunára kellett felhajóznia, így támogatva a sereget. A hajóhad egy jelentős része végül is csak a Fekete -tengerig jutott el.

Német, lengyel, havasalföldi csapatrészek is csatlakoztak a sereghöz, azonban létszámukról semmi bizonyos nincs. Itt voltak jó néhányan a német lovagrendből és a johannitáktól is.

Mindezeket összeszerakva a sereg létszáma e számítás szerint talán 50 000 főt számlálhattott, amelyek harcértéke viszont jelentősen eltérő lehetett.

A keresztény sereg hadjárata ilyen módon fölszabadította Konstantinápolyt a tavasz óta tartó török ostrom alól, mert Bajazid összeszedve minden erejét, a Sipka-szoroson át Nikápoly fölmentésére indult.

I. Bajazid szultán hada kb. 40-50 ezer főből állt.⁵⁹

Az erősebb nehézlovassággal rendelkező keresztény sereg esélyei nem voltak kedvezőtlenek. A francia lovagok azonban nem fogadták el Zsigmond javaslatát, hogy az oszmánokat jól ismerő magyar csapatok kezdjék el a csatát, s a franciák azután mérjék a döntő csapást.

A meglehetősen bosszús Zsigmond, tudván azt, hogy a döntő összeütközés az ellenséggel küszöbön áll, táborába visszatérve, kiadta a parancsot a sereg többi részének harchoz való felvonulására is, mihez képest a keresztény sereg a csata napjának reggelén a következő harccsoportosítást vette fel:

Az I. harcvonalat Nevers parancsnoksága alatt a franciák, burgundiak, olaszok és az angolok alkották.

⁵⁸ Valószínűleg ez a szám túlzás, más források viszont csak 30 000... 35 000 főre teszik a sereg létszámát, amelyből 10 000 volt francia. (Magyar Katolikus Lexikon)

⁵⁹ Más munkák túlzóan 150 000...200 000 fős török seregről beszélnek! A valóság azonban az 50 000 fő nagyságú sereg lehetett. A török sereg létszámát általában mindig jelentősen túbecsülték. Ebben nagy szerepe lehetett annak is, hogy a reguláris erőket kísérő – a seregből élő, fosztogató, - maratalóchadak is igen jelentős létszámmal bírtak. Létszámuk gyakran azonos lehetett a tényleges katonaságéval!

Ezek mögött, mintegy 1000 lépésnyire Zsigmond király személyes vezetése alatt II. harcvonalban a magyarok és németek állottak fel három csoportban, és pedig a jobbszárny Laczkfy István, a közép Zsigmond király és Cilley Herman, a balszárny Mircse oláh vajda parancsnoksága alatt. A jobbszárny kizárólag magyarokból, a közép magyarokból és németekből, (főleg bajorokból és stájerokból) alakult, utóbbiak Cilley Herman gróf, előbbieket Kanizsaiak, Maróthi János, Rozgonyi és Forgách parancsnoksága alatt; a balszárny kizárólag oláhokból állott. Végül a III. harcvonal gyanánt Garai Miklós horvát bán állott fel a csehekkel, lengyelekkel, szerbekkel és bosnyákokkal.

Bajazid, aki a csatát megelőző éjjelt a Nikápolytól mintegy 10 kilométernyire, délre fekvő Mörsevice falunál az Oszma völgyében töltötte, seregét nem a törököknél szokásos széles, hanem ezúttal szintén egymás mögé sorakoztatott három harcvonalban állította fel.

Az elől alkalmazott két harcvonalra tagozott és Szulejman sah, Ali pasa nagyvezír, Firuz pasa ruméliai beglerbég, továbbá Malkocs és Timurtas bég parancsnoksága alatt álló jobbszárny egy előretolt 8000 főnyi könnyű lovas hadból, e mögött I. harcvonalban 24.000 gyalogosból (janicsárok és lövészek), II. harcvonalban pedig 30.000 lovasból állott. Ennek feladata az volt, hogy a keresztényeket a fennsíkon Vubla helység magasságában feltartóztassa. Az ezúttal III. harcvonalat képező és 40.000 ázsiai lovasból álló balszárnycsoportot Musztafa sah, Timurtas pasa anatóliai beglerbég, továbbá Mohamed, Turkhán, Besir és Tahir karamani bég vezényelték. Itt tartózkodott maga Bajazid szultán is. Ennek egyelőre az ottani magaslat mögött földve kellett felállania és csak akkor kellett előretörnie, ha az első, vagyis a jobbszárnycsoport támogatásra szorultna, illetve, ha döntés céljából szükség lesz rá.

A hadsereg felvonulása közben a nagyobbára janicsárokból álló I. harcvonal részsütösen az ellenség felé álló hegyezett karókat szúrta be az egész arcvonal mentén a földbe, melyek körülbelül az ellenség lovainak szügyéig értek.

Az arcvonal elé tolt 8000 könnyű lovasnak főleg e cölöpzet elkészítésének biztosítása és elfátyolozása lehetett a feladata.

A magyar sereg csatarendbe állásakor a franciák külön elindultak az ellenségre. Amikor a franciák reggel 9 óra tájban a támadó előnyomulásukat megkezdték, ez a könnyű török lovasság alig számottevő ellenállás kifejtése után a gyalogság mögé húzódott vissza. Ekkor 20–30.000 lövész és janicsár megkezdte nyílázását a franciák ellen, akik látván, hogy most már ellenséges gyalogság áll velük szemben, a tulajdonképpeni támadás végrehajtásához valamennyien lóról szálltak, lovaikat a hátul levő szolgáknak adván át. Nagy veszteséggel sikerült a francia lovagoknak a cölöpzetig előrejutniuk, amelynek legnagyobb részét kidöntötték, s aztán kézi tusára mentek a török gyalogság ellen. De a janicsárok oly szorosan állottak egymás mellett, hogy azok vonalát keresztültörni nem egykönnyen sikerült. Azonban a franciák jobb felszerelése és fölényes vitézséggel végrehajtott elszánt támadása mégis győ-

zedelmeskedett a védőfegyverekben szűkölködő török gyalogságon, mely mintegy 10.000 ember elvesztése után az íjlövésnyire második harcvonalban hátrább álló európai lovasság mögé vonult vissza.

A franciák annyira előnyomultak, hogy az összeköttetés köztük és a sereg többi részei közt megszakadt. Aztán esztelen vakmerőséggel egymagukban rohantak a védett állásban levő törökökre. A franciáknak úgy tűnt, hogy szétverték a török irreguláris lovasságot, és szétszórták az európai szpáhikat, áttörték a janicsárok harcrendjét, bár itt már lóról szállva, mert a janicsárok „karókból” épített cölöpsánc gátját, fedezékét csak így tudták leküzdeni.

Két rohamban győztek is, de aztán egy dombtetőre érve szemben találták magukat az ázsiai és az újra harcrendbe tömörülő európai szpáhikkal, kiknek rohama szétverte a lóról leszállva védekezni próbáló lovagokat. A szultán fő ereje tehát egy egész elfáradt, lóról szállt lovasságot talált, és rettenetes pusztítást vitt végbe köztük.

Még veszedelmesebbé vált a helyzet azáltal, hogy a franciák lovaikat hátra vezető szolgálhad, uraik végromlását látva, szélnek eresztette a lovakat és maga is futásnak eredt. Ezek a szolgálk és gazdátlan lovak Zsigmondnak már csatarendben álló serege felé rohantak s kivált annak két szárnyát, Laczkfi István hadát és az oláhokat szétzilálták, ennek a két szárnynak legnagyobb része szintén futásnak eredt. Zsigmond azonban a magyar sereg középhadával, amelynél Cilley parancsnoksága alatt a német, lengyel és egyéb idegen keresztes vitézek is be voltak osztva, támogatva a második vonalban álló Garay Miklós által, mindezek dacára támadólagos előnyomulásra határozta el magát, miközben mindenekelőtt csakhamar a szintén előnyomulásban lévő mintegy 12.000 főnyi török gyalogságra bukkant. A janicsárok és lövészek maradványai voltak ezek, akiket a francia lovagok előbb ugyan áttörték és vissza is szorítottak, de lovasságuk védőszárnyai alatt újból rendbe jöttek, és Bajazid által az ázsiai lovassággal együtt ellentámadásra kaptak parancsot.

E gyalogságon Zsigmond hada szerencsésen keresztül is gázolt, sőt állítólag azt egy szálig le is kaszabolta, de most a hatalmas tömegekben feléje zúduló török lovassággal kellett az egyenetlen harcot felvennie. Ez sokáig hullámozott ide-oda, míg végre Lazarevics István szerb fejedelem 5000 lovasával váratlanul a magyarok jobb oldalán megjelenve, a küzdelmet déltájban csakhamar végérvényesen a törökök javára döntötte el. Mircsea oláh vajda, sajnos már a csata elején, a csapataival „elpárolgott” a helyszínről, így e lépésével a törököket támogatta.

Ily körülmények között Zsigmond serege is futni volt kénytelen s maga a király, kísérvé és fedezve Garai Miklós, Cilley Hermann, a Kanizsayak, a Johanniták nagymestere Neillac, a nürnbergi várgróf és mások által, a Dunához menekült, ahol valamennyien hajóra szálltak. A törökök ugyan sok nyilat röpítettek a veszély és rémület színhelyéről minél gyorsabban menekülni igyekvő királyt vivő gálya felé, de annak nagy ügyel-bajjal mégis sikerült a Fekete tengeren várakozó velencei hajóhadat elérni. A törökök üldözésétől megszabadulván, Zsigmond a nádorrá kinevezett Bubek Detrét, Garai Jánossal és még másokkal az ország védelme és kormányzása céljából Budára küldte, ő maga pedig tovább hajózott Konstantinápoly felé.

A menekülés megkezdése után Zsigmond csapataira is hasonló sors várt, mint a francia-burgund-angol lovagokra; akik el nem estek, fogságba jutottak, nagy részüket pedig a Dunába szorították s a folyó habjai között lelték halálukat. Sokan azért ugrottak önként a Dunába, hogy az ott horgonyzó hajók egyikére felkapaszkodjanak, de a már élelmiszerekkel is erő-

sen megterhelt szállító hajók legtöbbje nem bírta el a túlterhelést, mindenestül alámerült. Akiknek pedig mégis sikerült valamiképp a folyam túlsó partjára vergődni, azokat az oláhok fosztották ki, avagy hazatérésük közben vesztek el a sok éhség és nyomor közepette.

A csatateret állítólag 20.000 keresztény holtteste borította. A főbb magyar urak közül elestek: Maróthy Dénes, Perényi Miklós és János, Rozgonyi János, Osvát és Lőrinc, Csáki István, Váradjai János erdélyi alvajda, Semsei László, Forgách János és még sokan mások. Ilsvai Leusták nádor számos főúrral fogságba került. A francia főurak közül is számosan életüket vesztették.

De a törökök is drágán vették meg a győzelmet, az ő elesetteik is halomszámra borították el a keresztényekkel vegyesen a csatateret, amelyen közlekedni is alig lehetett. Veszteségüket a francia források ugyancsak 20–30.000 mások 30–40.000, ismét mások 60.000 emberre teszik. Maga Bajazid is, bár jelentéktelenül, megsebesült. A bőszen haragra lobbant szultán másnap reggel a kötelekre fűzve eléje vezetett 10.000 keresztény fogoly közül a 20 évnél idősebbeket mind fel akarta koncoltatni, csupán Nevers grófnak és az általa megnevezendő 24 legelőkelőbb és leggazdagabb főúrnak ígért busás váltságdíj reményében kegyelmet. Reggeltől délután 4 óráig tartott a kegyetlen öldöklés, amidőn alparancsnokainak kérelmére Bajazid végre beszüntette a mészárlást, de még így is mintegy 3000 védtelen keresztény vére hullott a porba.

Az életben maradt foglyok 1397. június havában nyerték vissza szabadságukat s az érettség követelt 200.000 aranyforintnyi váltságdíjnak felét Zsigmond vállalta nagylelkűen magára. A foglyok szabadon bocsátására vonatkozó okmányba a franciák azt is bevették, hogy eskü alatt kötelezettséget vállalnak, miszerint soha többé nem fognak fegyvert sem a szultán, sem hadserege ellen. Bajazid azonban állítólag a Nevers grófhhoz intézett következő szavakkal rendelte el ennek a kikötésnek a törlését: *„Én éppúgy megvetem esküdet, mint fegyvereidet. Te még fiatal vagy és bizonyára égni fogsz a vágytól, hogy csúfosan végződött első lovagi vállalkozásod szégyenét és gyalázatát jóvátegyed. Rajta tehát! Szedd össze erőidet és légy meggyőződve, hogy Bajazid szultán örülni fog, ha ismét találkozik veled a harc mezején.”*

Egyébként dölyfös elbizakodottságában Bajazid mindjárt azt is kijelentette, hogy Budát hamarosan megszállja, majd idővel egész Németországot és Olaszországot is, illetve az egész kereszténységet leigazza, aminek félre nem magyarázható jeléül lovát Szent Péter oltárán fogja zabbal megetetni. Sajnos ez nem is volt egészen üres fenyegetés. Maga a szultán ugyan serege zömével a nikápoli csata után Drinápolyba ment, hogy Konstantinápolynak a hadjárat által félbeszakított ostromát folytassa, de portyázó hadait jó messze előreküldte kelet felé a Drináig és a Dráva–Száva közti területre, sőt egyes különítmények még Stíriába is betörték. Ez alkalommal a meglepett Pettau városát rohammal történt bevétele után kifosztották és felgyújtották s annak környékéről mintegy 16.000 foglyot, férfiakat, nőket, gyermekeket, összes jószágaikkal együtt magukkal cipelték.

A Szerémségben Maróthy Péternek sikerült Pozsegánál egy erősebb török portyázó hadat megverni és a zsákmányt tőle elszedni; nagyobb, életbevágó, komoly hadműveletekre azonban egyelőre nem került a dolog.

Mircsea oláh vajda megbüntetését Bajazid Evrenosz bégre bízta. Ez be is nyomult Oláhországba, de a vajda a hegyek közé húzódott vissza és az őt oda is követő Evrenosz hadát majdnem teljesen megsemmisítette.

Zsigmond Konstantinápolyban megtudta, hogy Laczkfi István és Simontornyay István távollétét felhasználva, Osztojával, aki Dobisa halála után Bosznia nagy részét magához ragadta, szövetségben, újból lépéseket tettek, hogy Nápolyi Lászlót emeljék a magyar trónra, sietve hazautazott és 1396. december 21-én Ragusába, 1397. január első napjaiban pedig Spalatóba érkezett. Eleinte a legkeményebb szigorral akart a pártosok ellen eljárni, de aztán jobbnak látta, hogy ellenfeleit mindenféle adományozásokkal a maga számára megnyerje.

Várgede (Gede)

A várat 1281-ben említik először, amikor IV. (Kun) László elfoglalta a lázadó Abanembeli Finta nádor híveitől. A várat 1307 előtt feltehetően, Loránd nádor szerezte meg. 1341-ben már a Jolsvaiaké volt, akik kezdetben itt tartották székhelyüket. 1342-ben a Rathold nemzetségből származott Gedei Péter, a Feledi család őseinek birtoka.⁶⁰ 1421-ben a rokon Lorántffyak tiltakoznak az ellen, hogy a várat Jolsvai György elzálogosíthassa. 1427-ben ez utóbbi kezén találjuk, de halála miatt - a rokon Kaplaiak és Felediek tiltakozása ellenére - a királyra száll. Zsigmond - Zagyva fővel együtt - 6000 forintért elzálogosítja várnagyainak, Keszi Sandrin fia Lászlónak és Kálnai Etre Mihálynak, akiktől 1430-ban Özdögei Besenyő Pál váltja magához. 1435-ben Bessenyő Pál fia, Miklós, örökösök nélküli halálával visszaszáll a királyra.

Zsigmond 1439-ben a Marczaliaknak és a gersei Pethő családnak adományozta, 1441-ben a Pálócziak és Ország Mihály tartanak hozzá igényt. A vár parancsnoka ekkor Lórántffy György főispán volt.

II. Ulászló király 1502-ben Gede várát Kubinyi Lászlónak adományozta, melybe a Lórántffyak tiltakozása dacára beiktatták. Amikor a csehek befészkeltek magukat Gömörben, 1443-ban Gede is kezükre került; tőlük csak Mátyás király foglalta vissza.

1526-ban a Lórántffyakkal rokon Feledi Lesták csellel foglalta el. A török többször is ostromolta, majd 1571. június 10-én elfoglalva lerombolta és nem is épül fel többé. Nyoma is alig maradt, mert romjait a lakosság elhordta a környékbeli építkezésekhez.”⁶¹

Az 1405–1410. évi boszniai hadjáratok

Tvartko Szura és Hervoja nem tudtak belenyugodni abba, hogy Bobovácban magyar támogatással ismét Osztoja lett az úr, így egymás után igyekeztek az őt támogató urak hatalmát megtörni. Miután ezek egy része Ragusába menekült, Tvartko és Hervoja háborúval fe-

⁶⁰ Hazai okmt. V. 118.

⁶¹ A Nyíregyházi Jós András Múzeum évkönyve 43. (Nyíregyháza, 2001) Havassy Péter: Adatok a Gömör megyei várak középkori történetéhez (290. oldal), és a wikipédia cikke alapján.

nyegték meg a köztársaságot, mely a kellemetlenségnek elejét veendő, 1405. június 24-én előnyös békével biztosította magának Tvartko és Hervoja herceg barátságát.

Zsigmond király, egyrészt, hogy Tvartkoék folytonos garázdálkodásainak véget vetve, Boszniában ismét végkép helyreállítsa a magyar fennhatóságot s másrészt, hogy a részben még mindig Nápolyi László kezében levő Dalmáciát is visszaszerezze, 1405 tavaszán nagyobb szabású déli hadjáratra határozta el magát. Erre pénzt szerzett, a városokra, így többek között Eperjesre 500 aranyforint adót vetett ki. 1405. augusztus 21-én pedig a Muraközre, Csáktornyára és Sztrigó várakra, melyek Laczkfi István megöletése után a koronára szállottak, 48.000 aranyat vett fel a Cillei gróftól. Az ekként befolyt pénzből még ugyanazon év nyarán három sereget állított fel és küldött dél felé, még pedig az egyiket Bessenő Pál bán vezérlete alatt Bihácson át Dalmáciába, amelynek nagy részét még mindig Nápolyi László és Hervoja emberei tartották megszállva, a másikat Maróti János parancsnoksága alatt Boszniába, a Perényi Péter vezette harmadik csoportnak pedig a másik kettő tartaléka gyanánt a szlavóniai határ mentén kellett felállania.

Hervoja és Tvartko Velencében, Ragusában és Nápolyi Lászlónál kerestek segítséget a magyarok küszöbön álló támadása ellen. Velence mindkét féllel, Hervoja–Tvartko-val és Zsigmonddal szemben, aki szintén szövetkezésre hívta fel a signoriát, semleges magatartásra határozta el magát. Ragusa hasonló magatartást követett, de azért hallgatagon eltűrte, hogy Hervoja a város fegyvertáraiból szerelje fel katonáit. Még legtöbbet tett helytartója érdekében Nápolyi László, aki Lusignan János tengernagyát küldte több hajóval az Adriai öbölbe, ahol ez Arbe szigetét elfoglalván, biztos védett helyről szemlélte a további dolgok menetét.

Bessenő Pál a Dalmáciába küldött seregcsoporttal hamarosan elfoglalta Bihácsot, majd Vránáig előnyomulva, kiűzte onnan Bebek Imrét, akit Zsigmond november 28-án végkép megfosztott a perjelségtől.⁶²

Dubica

Dubica közelében már 1244 környékén éltek remeték, amikor Kálmán herceg közbenjárására egy földterületet kaptak a város polgáraitól. V. István, és I. (Nagy) Lajos megerősítette birtokaikat. Időközben a pálosokhoz csatlakoztak. Templomukat a Boldogságos Szűz tiszteletére kereszték, helye ismeretlen. A törökök a XIV. század végén kifosztották, állítólag a szerzeteseket is legyilkolták.

Dubica vármegye: az alsó-szlavóniai vármegyék közül a legnyugatibb. É-on és ÉK-en a Kulpa és a Száva, K-en az [Orbász vármegyétől elválasztó] Ispyas folyó, DK-en a Szana folyó, D-en a Szana felső folyása és az Una folyó választotta el Szana vármegyétől, Ny-on Kőrös és Zágráb vármegyével határos.

Oklevelekből (1354) Dubica kolostora és 8 birtokos családja ismert. Várai: Dubica (Dobiza, az Una alsó folyásánál; 1256: jobbágyai az omladozó várrendszer védői; 1404: kirá-

⁶² Bánlaky József: A magyar nép hadtörténelme <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0009/676.html> alapján.

lyi vár, melyet Orbásszal együtt igazgattak), Gréda (1402 körül építették), Terlevik (Torlakovac, 1269 még állt).

Városai: Bachin (az Una mellett), Dubica 1244: szabad község, 1379: városi szervezettel, esküdtekkal. Felsődubicán 1244: Máriáról nevezett pálos templom. és rendház, 1461 környékén a török elpusztította; 1361: a Jeruzsálemi Szent János lovagrend rendháza, 1377: a Szent Miklósról nevezett rendház, 1377: esperesi székhely, melyhez az alsódubicai, kaztanica, kosukai és a kaztanica melletti (Szent Kereszt) plébánia tartozott. 1384: Alsódubicán Szent Irén-, 1402: Szent Domonkos-templom. 56 helysége közül Brocsina (1359: Mária-templom), Kosucha (1359: Szent Kereszt templom), Optez (Szent György-templom), Sztajnicza (1353: Mária templom), Sztrigomlya (1384: Szent Jakab-templom), Trgoviste Gradech (Mindenszentek- és Szent Irén-templom), Zwabina (1413: Szétháromság-templom).

Főispánjai:... 1405: Pécsy Pál és ezdegei Bessenyő Pál horvát és szlavón bánok, az auránai perjelség kormányzói ⁶³

Ináncs

Miután 1406-ban a Tornai család kihalt, a gazdátlan birtokok a királyra szálltak. Zsigmond azonban nem sokáig tartotta birtokában, hanem 1409-ben elcserélte. Erről az 1409. március 11-én kiadott oklevele tanúskodik. E szerint Ezdegei Bessenyő Pál horvát- dalmát-szlavón bán és Berench-i Gergely fia István királyi sumpus dispensator Kőkapronca várat Zsigmond kérésére rendelkezésére bocsátják, mivel királyi jövedelmét növelni óhajtván, azt a maga számára hasznosnak ítélte. A király megkapta a vár mellé még a somogyi vámot is. Ez a Somogyi vámszedő hely volt, ma Somodi néven Szepsitől nyugatra található. Zsigmond ezdegei Besenyő Pálnak és berencsi Sáfár Istvánnak ezekért a javakért cserébe a tornai uradalmat adta. Ehhez tartozott a tornai vár és város, Udvarnok, Aj, Lucska, Barka, két Ujfalu, Szájbülese, Rákó, Kápolna, Hermanvágása, Berczefölde, Megyes, Szentjakab, Ujfalu, Debréte, Viszló, Rakacza, Köbli, Szentistván, Pamlény, Encs és Ináncs. Ináncs a felsorolásban, mint újbármegyei falu kerül említésre. A megadományozottak megkapták még azt a kedvezményt is, hogy ezektől a településektől kamarahasznát sem szedhettek a királyi adószedők. Besenyő Pál 1396 óta Horvát- Szlavón- Dalmátország bánja volt. Az 1409-es adománylevélben a király felsorolja a bán érdemeit, s feldicséri, hogy Nikápolynál hőiesen harcolt a király védelmében, majd a Durazzói László ellen folyt küzdelmekben résztvevén, fogságba esett, melyből szabadulván ismét forgatta ellenük fegyverét és meg is sebesült. Az adományozott birtokba 1410-ben iktatta be az egri káptalan. 1436-ban halt meg, s mivel egyetlen fia: Miklós, még apja életében elhunyt, családjuk kihalt. Besenyő Pál halála után az egész tornai uradalom berencsi Sáfár Istvánra maradt. Ő a Tornai nevet vette fel és az utódaiban még egy évszázadig fenntartotta. István 1439-ben Torna vármegyének főispánja volt. Két fia maradt: Vid, aki korán meghalhatott és Szilveszter, ki 1444-ben szintén főispán volt.

⁶³ A Magyar Kaolikus Lexikon alapján.

Égerszög

1409-ben Zsigmond király, két hívének, Ezdegi Besenyő Pál horvát-szlavón bánnak és Berencsi Sáfár Istvánnak adományozta Torna várát a hozzátartozó falvakkal együtt, majd az előbbi birtokához csatolta 1424-ben, Égerszöget is. Ezáltal a település a Tekusok szalonnai ágához tartozó birtokától a tornai uradalomhoz került. 1436-tól Berencsi Sáfár Istváné, illetve fiaié lett, majd e család kihaltával a falu Vitéz János – Mátyás király egykori nevelője - esztergomi érseké lett. 1470 körül Égerszög Szapolyai Imre tulajdonába került. A mohácsi csatavesztést követően János királytól 1531-ben Ferdinánd Égerszöget elvette, s azt Horváth Gáspár főkamarásának adományozta, kinek halála után özvegye 1559-ben Mágóchy Gáspárnak és Tamásnak adta el.

A mindennapi élet a középkorban

Ahhoz, hogy az Ezdegi Besenyő Pál életét bemutató korról tágabb fogalmaink is legyenek és ne csak a pusztán történelmi eseményeket nézzük, kiváló képet rajzol nekünk a középkorról Harmat Árpád Péter történész. A tanulmány az általunk bogozott téma sok feltett és nem feltett kérdésére is választ kínál.

A középkor egyik legfőbb jellemzője az emberek társadalmi jogállásának születési alapon történő meghatározása. Ez azt jelentette, hogy aki a középkorban nemesnek született, az soha (vagy csak elvétve) került személyi függés alá, aki viszont jobbágyként jött a világra, az soha, vagy csak nagyon ritkán válhatott szabad emberré. Ez a berendezkedés eleve magában hordozta a lakosság nagy többségének – főleg a 85-90 százalékot alkotó parasztságnak - az elnyomását, sőt esetenként terrorizálását. A középkor emberének élete így sokban különbözött a mai ember életétől, és életkörülményeiket vagyoni helyzetük mellett a megszületésük pillanatában rögtön kialakult társadalmi pozíciójuk alapjaiban határozta meg. A középkori népesség körülbelül 90 százalékát a parasztság alkotta, (régióként szűk határok közt eltérő volt ez az arány a kontinensen), a városi életforma - főként a középkor első harmadában - elenyésző mértékben terjedt el. Kijelenthető, hogy a középkori lakosság túlnyomó többsége vidéken élt. A városiasodás és ezzel együtt a polgárság megjelenése a középkor második felét - legtöbb helyen a korszak legvégét - jellemezte és eleinte csak bizonyos régiókat érintett, mint például Észak-Itália, Flandria, vagy Anglia. Európa nagy részén főleg a középkor első felében a parasztság önmaga állított elő mindent, amire szüksége volt. Azok a társadalmi elemek, akik nem a földből éltek, hanem például kereskedtek, vagy valamilyen kézműves jellegű, iparos tevékenységből tudták magukat és családjukat eltartani csak a reneszánsz és humanizmus elterjedésének korában (14-15. századtól) képeztek társadalmi réteggé definiálható tömeget. A korszak döntő többségét tehát a polgárság alig néhány százalékos aránya jellemezte.

A parasztok lakóházai többnyire nyomorúságos viskók voltak (vályog és fa kalyibák), bizonyos országokban (pl. Anglia) földbe vájt egy légtérű "odúszerű" házak, melyekben a kémények kialakítása is csak a 11. századra valósult meg. Az ablakokban nem voltak üveg-

táblák, csak legfeljebb juhártya akadályozta meg, hogy bevigyen a szél, a hó és az eső. Az üvegablakok eleinte csak a templomokban jelentek meg a gótika korában.

A polgárok házaiban, majd az egyszerű paraszti otthonokban csak sokkal később, az újkorban lett általános az üvegablak használata. (A nyugat-európai polgári házaknál a források szerint már az 1500 -as évek elején megjelentek üvegablakok.)

A társadalom alig 5-10% -át alkotó nemesség jelentős része kisebb nagyobb kővárakban élt, melyekben a 11. századtól szintén megjelent a kémény, és főnemesi családok hölgytagjai számára a külön szoba. (A nemesek aránya Lengyelországban volt a legnagyobb, ahol 10% fölötti arányt is elért, és Franciaországban volt a legkevesebb, ahol az egész korszakban 5% alatt maradt.)

A néhány százaléknyi papság egy része kolostorokban, a főpapság gazdag kúriákban vagy püspöki várakban élt. A várakók többsége azonban egyetlen nagy közös teremben evett és aludt, ahol a padlót szalmával szórták fel.

A bútorok közül még a vagyonosabbaknál is csak az ágy, a pad, az asztal és a karosszék jelent meg; ingóságait ládákban tartották, amelyek egyben ülőalkalmatosságként is szolgáltak. A parasztok gerendákból ácsolt, szalmával fedett kunyhókban laktak, melyek többségben szabad tűzhely volt. A berendezést csak a legszükségesebb szerszámok egészítették ki. A paraszt általában egy váltás ruhával rendelkezett, melyet köpönyeg egészített ki, a fehérnemű sokáig ismeretlen volt. A világítást az ókorhoz hasonlóan fáklyák és mécsesek szolgáltatták. Az étkezéseken a jómódúaknál a hús, a jobbágyoknál a gabonából készült ételek voltak túlsúlyban. A jobbágycsaládok főként kását fogyasztottak, egyszerűen vízben megfőzve valamilyen gabonafélét. (A középkorban a nemesi családok férfitagjainál jelentős volt a hús - főleg vadhús - fogyasztás, így sokszor szenvedtek köszvénytől, ami a húsételek gyakori fogyasztása miatti húgysav felszaporodásától alakult ki.) Urak és szegények egyaránt általában közös tából ettek, evőeszközeink közül ekkor még csak a kést használták. A keresztes hadjáratok hatására - amikor Európa kapcsolatba került a keleti kultúrával - kezdett elterjedni a keleti pompaszeretet, a finomabb ételek, fűszerek, értékesebb kelmék (pl. kínai selyem), díszesebb bútorok iránti igény. A szegényes ételeket innentől tudják végre ízesíteni. (Ekkortól jelenik meg például a ruhafestés, a színes ruhák használata, hiszen a föníciaiaktól a kontinens átveszi a ruhafestékek alkalmazását.) Elterjed a porcelán használata, megismerjük a keleti tudományok vívmányait. A keresztes háborúk után 300 évvel viszont a Szent Földet meghódító Oszmán Birodalom elzárta (legalábbis megnehezítette és vámokkal sújtotta) az Ázsia felé irányuló kereskedelmet. Mivel Európa emiatt nélkülözte a korábban megszokott ázsiai termékeket, így új útvonalakat kezdtek keresni Ázsia felé. Részben ez volt a nagy földrajzi felfedezések megindulásának az egyik oka.

Bár a parasztság életét jórészt a munka töltötte ki, az egyház által támogatott vagy elenzett ünnepeken alkalom nyílt azért a szórakozásra is: falusi versenyekre, játékokra, s a földesúr borának, esetleg az otthon készülő almabornak fogyasztására. A 13. században bontakozott ki az a népi kultúra (folklór), melynek hagyományai a 15-16. századi parasztság életében immár dokumentáltan fellelhetőek (farsang, karácsonyi rítusok, ballada, bolondünnep stb.) A paraszttömegekre mindig is nagy hatással voltak a vándorprédikátorok, a világvégét hirdető tanítók, a misztikus elképzelések, valamint az egyház tanításai. (A társadalom alsó

rétegéből sokszor indultak az egyház által eretneknek bélyegzett, s üldözött mozgalmak, melyek csúcspontjai a 14-15. századi nagy parasztfelkelések jelentették.)

A középkorra nagymértékben volt jellemző a kiszolgáltatottság és ököljog, ugyanis a parasztság minden szempontból ki volt szolgáltatva földesurának, ugyanakkor jobbágyok egymás közti viszonyaiban nagyon sokszor az erősebb elve (vagyis az ököljog) érvényesült. A parasztok mivel nem rendelkeztek földtulajdonnal, a föld használatáért adót fizettek a királynak, a földesúrnak (9-ed), és az egyháznak (10-ed) illetve folyamatos szolgáltatásokat kellett nyújtaniuk uruknak. Ilyen szolgáltatás volt az ingyenmunka, vagy robot, melyet a földesúr saját földjén (majorság, vagy allódium) kellett rendszeresen teljesíteniük. A robot mennyisége koronként és tájegységenként eltérő volt. A korszak kezdetén a robot rendszerint az év ünnepnapjaira esett, majd a 15. századra már havonta egy napot tett ki, végül az újkorban a legtöbb helyen már hetente robotoltattak. (Magyarországon a 18. századra 1-2 nap gyalog vagy ígásrobot volt előírva). Emellett rendszeresen tartoztak a földesúr felé ajándékokkal, az állam felé pedig a katonák beszállásolásával (portio) és hadiszállításokkal (forspont). A parasztok felett a földesúr szabadon ítélkezhetett, ezt biztosította a pallosjog (jus gladii).

Magyarországon a 16. századra kialakult paraszti szolgáltatások a következők voltak:

- Földesúrnak: munkajáradék vagy robot (servitum) Évi pár napról 1504-ben havi egy napra nőtt, majd 1514 után heti egy nap lett. Mária Terézia Urbáriumában (1767) heti egy nap ígás-, vagy heti két nap gyalogrobotot van előírva!
- Földesúrnak: kilenced (nona) 1498-ban kiterjesztették a nemesektől földet bérlő városiakra is!
- Földesúrnak: pénzjáradék (cenzus) évente kétszer tavasszal (Szent György napján) és ősszel (Szent Mihály napján)
- Földesúrnak: ajándék (munera) évente három alkalommal kellett adni, de 1514 után már havonta járt a földesúrnak. (Többnyire: csirke, disznó, egyéb jószág formájában.)
- Költözés joga: korábban bármikor lehetséges volt, ám 1492 után csak kijelölt napokon, szolgabírói engedéllyel költözhetek másik földesúr földjére.
- A földesúr földjén történő szabad vadászat, madarászat 1504 után tiltva lett
- Mezővárosok adófizetésénél a kollektív befizetés jogát 1500 körül megvonták, helyette: személyenként kellett adózniuk
- A királynak fizetendő füst-, vagy telekadó
- A királynak fizetendő hadiadó (subsídium)
- Az egyháznak fizetendő papi tized (decima)
- A nemesi vármegyének fizetendő háziadó (domestica)

A középkori parasztok tehát iszonyúan sok adó és szolgáltatás mellett szinte az egész kontinensen nyomorúságos körülmények közt éltek! Nem részesültek oktatásban, egészségügyi ellátásban, jogvédelemben, és állandóan dolgozniuk kellett. Náluk volt a legmagasabb a csecsemőhalandóság és legalacsonyabb a várható élettartam. Rendszerint rossz higiéniai körülmények közt éltek, mindenkinek rossz volt a foga, sokan egész életükben küzdöttek a tetvek, bolhák, élősködők támadásaival. Mindezek mellett túrniuk kellett a gyakori háborúkat, sőt a középkor első felében Nyugat-Európára jellemző rabló lovagok fosztogatásait is.

A polgárság, ahogyan már szó volt róla főleg csak Angliában, Flandriában, Franciaországban és Észak-Itáliában tudott magának jelentősebb jogokat kivívni, mégpedig a 13. - 14. századra. Középkelet-, és Kelet Európában (főként Oroszországban) viszont egészen az újkorig tartott mellőzöttségük. A polgárság főként a 12-13. századi városiasodással tudott megerősödni, és vagy a manufaktúrális körzetekben (Flandria és Anglia) vagy a kisebb feudális elnyomást felvonultató térségekben (Észak-Itália, Svájc) játszott szerepet a történelmi folyamatokban.

A középkor embere számára döntő volt egyházához való tartozása, és a kor társadalmában elfoglalt helye (nemes, polgár, jobbágy) az, hogy milyen joghatóság alá tartozik, milyen kiváltságai vannak. (Csak ezután következett a mai szempont: nyelv, szülőföld) Az élet és a halál problémáját is másféleképpen élték meg, hiszen a halál a mindennapi életük velejárója volt. Általánosan elmondható, hogy a gyermekek fele meghalt 5 éves kor alatt, az asszonyok tekintélyes része nem élte túl az első szülést, és szinten minden társadalmi rétegben alacsony volt a várható élettartam. Megfékezhetetlenek voltak a gyógyíthatatlan betegségeket terjesztő járványok. Ezen kívül gyakori volt az éhezés, így a legyengült társadalom védtelen volt a járványokkal szemben. A városok higiéniai hiánya is rendkívül magas volt, mindez köszönhető volt a kor egészségügyi tapasztalatlanságának. Az egyház kezében lévő betegápolás sokáig szinte minden betegség gyógykezelésére az "érvágást" alkalmazta. Ennek során a beteg szervezetéből tekintélyes mennyiségű vért távolítottak el, ugyanis egy korabeli elmélet szerint - melynek alapjául az ókori nedvtan, a humorálpatólógia szolgált - a testnedvek arányának megváltozása vagy azok elszennyeződése okozza a nyavalyákat. Logikusnak tűnt tehát, hogy a gyógyításhoz a megbetegített testnedveknek a testből történő elvezetése szükségeltetik. A nedvelvezető beavatkozások tehát a test megtisztulását szolgálták. A betegségtől amúgy is legyengült emberek az érvágások után szinte mindig rosszabbul lettek, így elmondhatjuk, hogy a középkori "gyógyítás" a reneszánsz és humanizmus megjelenésével együtt járó szellemi fellendülésig majdnem mindig többet ártott, mint használt.

A középkori emberek számára nagy veszélyt jelentettek a városokban gyakran jelentkező tűzvészek. A középkori családokban mindennapos volt a halál, együtt kellett vele élni: sok volt az árva. A nők a férfiakkal szemben alárendelt szerepet játszottak; nem lehettek a politika, a kultúra és a vagyon igazi részesei. A nőkről alkotott kép a korszakban árnyaltabbá vált, s az eredendő bűn okozója mellett megjelent a lovagi nőideál. Más volt a gyermekek szerepe is. Mai értelemben nem volt gyermekkoruk, mivel már egészen kicsi korban „furcsa felnőttként” kezelték őket, amit jól kifejez a ruházódásuk: a felnőttekével megegyező ruhadarabokat viseltek. A gyermekek többnyire családjuktól elszakítva nőttek fel, a nemesek apródként főúri udvarokban, az iparosok inasként.

A XI. és XIII. század közötti időszak egyik legszembetűnőbb jelensége a középkori európai város megszületése. Városok természetesen korábban is voltak, ám az a város, ami az ezredforduló után születik, teljesen új képződmény, egyetlen más kultúrában sincs hozzá hasonló, de nem hasonlít az antik vagy a modern városra sem. Lényegében a kereskedők és kézművesek autonóm közössége, a környező területekről, a vidéktől eltérő sajátos jogrenddel és mentalitással. Hogy mi tesz egy települést várossá, azt frappáns rövidséggel megfogalmaz-

ta már Szent Ágoston: nem a falak, hanem a mentalitás, lakóinak gondolkodásmódja (non muri sed mentes).

Az uralkodók általában támogatták a városi polgárok autonómiatörekvéseit, de cserébe elvárták, hogy a polgárok pénzzel és fegyverrel támogassák őket. Sokszor a királyok, a hatalmukat korlátozó vagy fenyegető főnemesek ellen próbálták felhasználni a városokat, különösen trónharcok idején. Erre példa Luxemburg Zsigmond magyarországi belpolitikája, vagy Károly Róbert és Kassa összefogása az Aba család ellen. (Rozgonyi csata-1312 június 15)

A város, mint közösség állt szemben a földesurával vagy a királlyal. A közterheket a közösség osztotta fel a polgárok között. A városi jog legfontosabb eleme a városi polgár személyes szabadsága volt. Ha faluról egy jobbágybetelepült a városba, s ott egy évig és egy napig háborítatlanul élt, akkor már nem lehetett visszavinni arra a birtokra, ahonnan megszökött, hanem szabad polgárrá vált - „Die Stadtluft macht frei” - a város levegője szabaddá tesz, tartja a régi német szólásmondás.

A bíraskodási önkormányzat elnyerését hamarosan követte a közigazgatási autonómia kivívása. A várost a polgárok által választott esküdtekből álló (jurati) tanács és magistratus irányította, élén a polgármesterrel (majos, maire). Itáliában és Dél-Franciaországban római elnevezéseket használtak: a városi tanácsot senatusnak, a város vezetőit consuloknak nevezték, akik rendszerint többen voltak, s elég rövid időközönként váltották egymást. A városvezetésnek jogában állt a polgárokat a város szükségleteinek kielégítése – például városfal építése és fenntartása – érdekében megadóztatni. Szükség esetén a város védelmét is a polgároknak kellett ellátniuk, így – a parasztoktól eltérően – a polgárok viselhettek fegyvert. Fontos részei voltak a városi jogállásnak a különféle gazdasági jogok: vásártartási, és árumegállító jog, melyeket a király adományozott a városoknak.

A XIV. századi magyar történelemben Károly Róbert, Nagy Lajos, majd Luxemburg Zsigmond egyaránt felismerték annak jelentőségét, hogy a kiskirályok - illetve később bárói ligák - uralta országban csak a városok jelenthetnek hatékony támogatást a mindenkori uralkodó számára. A felismerést a tettek követték, s mindhárom uralkodó 1308 és 1437 közti majd másfél évszázadban aktívan támogatta a városfejlődést. Az első magyar céhek Nagy Lajos idején jelentek meg, és kialakult a szaporodó számú magyar városok három típusa. Az első a mezőváros volt, mely ugyan földesúri joghatóság alatt állt, de adóját egyösszegben fizethette ki, és a többnyire mezőgazdasági tevékenységből élő lakossága többnyire vásártartási joggal is rendelkezett. (Ilyen hatalmas mezőváros volt Debrecen is.) A középkori magyar városok második típusát a szabad királyi városok alkották, melyek felett már maga a király gyakorolta a földesúri jogokat is. Ez a várostípus rendelkezett a legtöbb kiváltsággal: szabad előljáró (bíró, pap) választás joga, vásártartási jog, árumegállító jog. A szabad királyi városokat legtöbbször városfal övezte. A legnagyobb magyar városok mind ide tartoztak, így Pozsony, Buda és Kassa is. A harmadik típust a bányavárosok jelentették, melyek különleges és nagyon fontos bányatevékenységük folytán szintén jelentős kiváltságokkal rendelkeztek. Ide tartozott: Selmecbánya, Körmöcbánya, Besztercebánya, Dobsina, Rozsnyó, Rudabánya, Telkibánya...

A kora középkori (VIII. századra tehető) első nagy technikai forradalom vívmányai - pl.: többnyomásos gazdálkodás, szügyhám, csoroszlya alkalmazása - után a XII – XIII. században újabb gazdasági fellendülés kezdődött – az új találmányok, a vízimalmok, szélmal-mok, kallómalmok, lábító szövőszék és rokka megjelenésével - és ennek nyomán a termés-

hozamok jelentősen megnövekedtek. Az általános felmelegedés segítette a gazdálkodást, újabb területeket lehetett művelés alá venni, így a népesség száma is megnövekedett, majd aktív kereskedelmi tevékenység kezdődött a termékekben gazdag Baltikum és Ázsia irányába.

Európa gazdasági fellendülése a XI-XIII. században három kereskedelmi útvonalat hozott létre, a levantei (Földközi-tenger), a Hanza (Balti-tenger) és a kettőt összekötő szárazföldi útvonalak képében. A keresztes hadjáratok révén Európa megismerte és megszerette Ázsia luxustermékeit, a különböző fűszereket, a kínai selymet és porcelánt, a föníciai festékeket, az üvegtermékeket, a drágaköveket ... stb. Ezek Európa felé történő kereskedelme során jött létre a Levantei kereskedelmi útvonal, mely Ázsiából vezetett a föníciai partokra, ahonnan az itáliai kereskedővárosok (Velence, Genova) hajósai biztosították az áruk továbbszállítását Európa kikötővárosaiba. Az általános európai prosperitás révén idővel lehetővé vált, hogy a hajók visszafelé is vigyenek árukat, elsősorban gyapjúszövetet, lenvásznat, fémárukat. Sorra létesültek az itáliai városok kereskedelmi telepei, lerakatai, a fondacok a szíriai, egyiptomi és kis-ázsiai partokon. Az itáliaiak – elsősorban a velenceiek – teljesen kezükbe kaparintották Bizánc kereskedelmének és gazdasági életének ellenőrzését és irányítását.

A XI. század végén s a XII. században megjelentek a kézművesek testületei, amelyeket eleinte fraternitasnak vagy caritasnak neveztek, jelezve, hogy elsősorban jótékonyági és vallásos jellegű csoportosulásokról van szó, majd általánossá vált a céh elnevezés (latinul: officium, ministerium, franciául météiér, németül Zunft vagy Innung, olaszul arte, angolul craftgild). A céhek alakulását a XII. században a városi hatóságok is ösztönözték, mert fontosnak tartották a városban piacra kerülő élelmiszerek, valamint egyéb iparcikkek minőségének, árának ellenőrzését és szabályozását. Erre pedig az iparúzők szakmánkénti szervezetei voltak a legalkalmasabbak.

A céhek azonban igyekeztek szabadulni a városi hatóság túlzott gyámkodásától, és a XIII. századtól követelték az önigazgatás jogát, hogy tanácskozhassanak érdekeikről, saját pecsétjük és harangjuk legyen, sőt a városi kormányzatban – amely a gazdag kereskedők, a patrícusok kezében volt – is szavuk legyen. A legtöbb városban a XIV. századra sikerült elérniük, hogy maguk válasszák a dékánokat és az esküdteket, akik a céh ügyeit vezetik, sőt azt is, hogy politikai testületként ismerjék el őket, s részesedjenek a város vezetéséből. Pirenne így határozta meg a középkori céhet: „olyan testület, amely egy meghatározott mesterség kizárólagos gyakorlásának kiváltságát élvezzi a hatóság által jóváhagyott szabályok szerint.” Az adott ipari szakmát tehát csak a céh tagjai űzhették. Ezzel megszabadultak a céhenkívüliek, a kontárok konkurenciájától. De nemcsak a külső konkurencia ellen védte a céh a kézművest, hanem saját szaktársai versenye ellen is. A céhszabályok teljesen egyenlő feltételeket teremtettek tagjaik számára, s igyekeztek megakadályozni, hogy a szakma valamely tagja meggazdagodhasson a többiek kárára. Ezért szigorúan előírták az alkalmazható technikai eljárásokat, rögzítették a munkaidőt, megszabták az árakat és béreket, valamint a műhelyekben dolgozók és szerszámok számát, s megtiltottak mindenféle hírverést. Az önálló kezdeményezéseket, technikai újításokat azonban elfojtották, senki sem alkalmazhatott olyan eljárást, amely gyorsabban és olcsóbban termelhetett volna, mint a többiek. (Később, a XVI - XVII. századra a céhek éppen e szabályok miatt lettek a fejlődés, a szabad kereskedelem és verseny gátlói.)

Mindazonáltal a középkori céhek gondoskodtak a céhszabályok a fogyasztó védelméről is. A hamisítást, csalást, de még a szakmai hanyagságot is igen szigorúan büntették. A

városi felügyelők bármikor beléphettek a kézműves műhelyébe, s ellenőrizhették munkáját. De a lakosságnak is lehetősége volt erre, mert úgy kellett dolgoznia az ablakban, szinte a kiarakban, hogy bárki figyelemmel kísérhesse munkáját. A céhek önálló tagjai voltak a céhmesterek, ők a műhely, a szerszámok és a nyersanyag tulajdonosai, s ők rendelkeztek a gyártott termékek értékesítéséből származó bevétellel is. A mester többnyire egy-két legénnyel dolgozott, aki már kitanulta a szakmát, de még nem érte el a mesteri rangot, hiszen a mesterek számát korlátozták, és szigorú feltételekhez kötötték az önállósulást. Az inasok a mester irányításával tanulták a szakmát, meghatározott ideig – általában 7 évig – s a szülő és a mester között létrejött megállapodás – sok esetben írott szerződés – által meghatározott feltételek között. A tanulásnak szerves része volt a vándorlás, azaz más városok hasonló céhei körében történő tapasztalatszerzés. A szakma sikeres elsajátítását úgynevezett „remekmű” elkészítésével kellett bizonyítani. (Tehát a tipikus céhbe tartozók 3 hierarchikus szinten dolgoztak, úgy mint inasok, céhlegények, és céhmesterek.)

A céhes meseterek a helyi piacra – azaz a városban és a közvetlen környéken élő fogyasztók szükségleteinek kielégítésére – termeltek.

A középkor legjelentősebb járványa a pestis volt. A pestis (más néven dögvész) a *Yersinia pestis* nevű baktérium által okozott betegség az ókorban főleg Dél-Európát, a Római Birodalmat és Bizáncot sújtotta. A VI–XVII. sz. között azonban elárasztotta és folyamatosan uralta egész Európát. Kórokozója főként a patkánybolháról kerülhet át emberre (Paul Louis Sigmond jegyezte le elsőként a fertőzés útját, a *pestisbacillus*–patkány–bolha–ember láncolatot), de a kór cseppfertőzéssel is terjed. Miután a bőr oxigénfelvételében zavar keletkezik, a bőr gyakran sötétkék színt kap (innen ered a „fekete halál” kifejezés). A legnagyobb európai pestisjárvány 1347–1353 között zajlott, miután 1346-ban a genovaiak Krím-félszigeten található Kaffa erődjébe az ostromló kipcások – egyfajta biológiai fegyverként – katapultjaikkal számos, pestisben meghalt ostromló katona tetemét lőtték be. A járvány megjelent a városban

is, ahol több ezer genovai polgár tartózkodott. A járvány miatt hajókon menekültek Kaffából, így a pestis eljutott Konstantinápolyba, majd Velencébe, Messinába, Genovába és Marseille-be, és onnan terjedt az európai kontinens belsejébe, illetve a tuniszi kikötő révén Észak-Afrikába.

A pestis terjedése a XIV. században

A pestis áldozatainak számát – az 1347–1668 közötti időszakban – 25 millióra teszik. A betegség a XVIII. sz. végére kelet felé fokozatosan

kiszorult Európából, a járványok titokzatos megszűnésére nincs biztos magyarázat. A lepra (*scabies norvegica*) a középkorban, egész Európában igen elterjedt volt. A betegeket leprosoriumokba kényszerítették, ahol a maguk, meglehetősen szigorú törvényei szerint éltek, a társadalomból kirekesztve, koldulásból tengették életüket.

A XI. században jött létre Európa első egyeteme Bolognában (1088) majd további egyetemek alakultak Párizsban (Sorbonne) Oxfordban, Cambridge-ben és Padovában. Kiala-

kult a skolasztika, vagyis az ókori bölcsek – Platon és Arisztotelész - tanításainak tisztelete a kolostorok iskoláiban. Aquinoi Szent Tamás (1225-1274) domonkos rendi szerzetes szétválasztotta a teológiát a többi tudománytól, és létrejött az egységes tananyag latin nyelven. A XI. században az építészet terén a román stílusalakult ki, mely követte a római hagyományokat. Tömör falak, kis ablakok, félkörívek jellemezték. Később a XII. században létrejött a gótika, melynek jellemzői a gótok hagyományai alapján, a csúcsíves ablakok, és magas formák voltak. Később, megjelent a lovagi kultúra (lovagi viselkedésmód, költészet, harcmódor). A művészetekben Dante Alighieri által készített Isteni színjátékával indult útjára a reneszánsz, illetve Francesco Petrarca munkáival a humanizmus, mely egyben már az újkor hajnalát is hozta.

Itt kell megemlékezni a középkori idő-megállapításról.

A jogbiztosító céllal kelt okleveleken ugyanis mindig feltüntették a kibocsátás dátumát, igaz, nem a napjainkban használt év-hó- nap megjelöléssel. Az év jelölésére több lehetőség is kínálkozott. Az egyik legelterjedtebb az uralkodási év volt. A császárok Nagy Károly, a pápák I. Hadrianus óta, a magyar királyok következetesen II. András óta jelölték, hogy az oklevél trónra lépésük hányadik évében kelt. Az uralkodás kezdetének ismerete lehetővé teszi az ilyen évjelölés pontos átszámítását. A számolásból adódó esetleges pontatlanságokat a napjainkban is használatos keresztény évszámítás megjelenése és elterjedése küszöbölte ki. A keresztény éra kezdőpontja Krisztus születése. Először Dionysius Exiguus római apát alkalmazta, érvényre jutását pedig Beda Venerabilisnak köszönhette, akinek „Az időkről” című munkája révén valamennyi keresztény népnél elterjedt. A többi számítási módot azonban csak a középkor végén tudta teljesen kiszorítani, s a pápai oklevelekben is csak a 10. század második felétől alkalmazták.

A különféle érák létezése mellett nehézséget okoz, hogy a középkorban helyenként változott az év kezdő napja. Azóta egyeduralkodóvá vált a január 1-jei évkezdést - habár ismerték - a 14. századig ritkán alkalmazták a hivatalos okiratokban, krónikákban. Csak a 16. század után vált Európa-szerte általánossá. Emellett évkezdő napnak számított március 1. (Velencében a 18. század végéig használták); március 25. (pl. Firenzében vagy Angliában, ahol az adózási évnak még ma is ez a kezdő napja); húsvét - annak ellenére, hogy évről évre más napra esett (pl. Franciaországban); szeptember 1. (a bizánci császárságban és a görög vallást követő népeknél), valamint a leginkább elterjedt december 25. karácsony. Magyarországon többnyire ez utóbbi volt használatos. A 13. századtól elvétve előfordult január 1-jei évkezdés is, amely a december 25-31. között írt oklevelek esetében nehezíti meg a helyes dátum megállapítását.

A napi dátumot a középkorban is jelölhették a mai formában, megjelölve a hónapot, napot, ez volt azonban a legritkább. Magyarországon például leginkább az egyházi ügyekben tevékenykedő közjegyzők kelteztek ily módon. Az általuk kibocsátott oklevelek mennyisége azonban csupán töredéke a hazai oklevéltermésnek. A hónapok latin elnevezését a középkor a rómaiaktól vette át, s az óta is ezt használjuk: januarius, februarius stb. Emellett több nemzeti nyelvben a hónapoknak létezett más elnevezése is. A magyarban például a hónap legjelentősebb egyházi ünnepéhez kapcsolódott.

A legelterjedtebb keltezési mód is a különböző ünnepekhez kötődött: ha a megjelölni kívánt időpont ünnepnapra esett, a dátum az ünnep nevét tartalmazta, ha a kalendárium arra a

napra nem tüntetett fel ünnepet, azt jelezték, hogy milyen ünnepnap előtt vagy után, a hét melyik napján történt az esemény vagy kelt az oklevél. Nézzünk néhány példát! Ha az oklevél végén a következő kelteztést találjuk: "datum in festo sancti Stephani regis, anno domini MCCCC XL mo", akkor tudjuk, hogy azt a nótárius 1440-ben, Szent István király ünnepnapján, azaz augusztus 20-án írta. Aki az egyházi ünnepeket ismeri, annak naptárt se kell ehhez kézbe vennie. Ha azonban azt olvassuk: "datum feria sexta proxima post festum sancti Stephani regis anno...", akkor a dátum pontos átírásához már oklevéltani naptár szükséges, ha nem áll szándékunkban bonyolult számításokba fogni. Csak így tudhatjuk meg, hogy az 1440-es évben a Szent István nap után feria sexta, vagyis a hét hatodik napja, a péntek augusztus hányadik napjára esett. A hét első napja a vasárnap volt, amelyet azonban Dominica néven jelöltek, feria secunda a kedd volt, feria tertia a szerda, és így tovább. A kelteztést az is nehezíti, hogy míg a példában említett Szent István napja mindig augusztus 20-ra esik, addig az egyházi évnak vannak változó ünnepei is: megtartásuk ideje legnagyobbbrészt a húsvét időpontjától függ.

A középkorban nem ismerték a ma használatos egy-egy évre szóló naptárt. Úgynevezett öröknaptárt használtak, amelyben csak az állandó ünnepek és a szentek nevei szerepeltek a maguk változatlan helyén. A mozgó ünnepek és a vasárnapok jelölésére az úgynevezett aranyszám és a vasárnapi betű szolgált. A számítás megkönnyítésére gyakran egy naptárkéreknek nevezett ábrát mellékeltek. Ez a számunkra nehézkesnek tűnő kelteztési módszer olyannyira népszerű volt, hogy még a 16. század végén, teljesen protestáns vidékeken is a szentek ünnepei szerint kelteztek hivatalos és magánjellegű iratokat egyaránt.

A középkori ember számára az idő múlását legplasztikusabban az egymást követő ünnepek eljövetele jelezte. Egyházi ünnepekhez kapcsolódtak a mezőgazdasági termények beszolgáltatásának napjai és a bírósági határnapok, például Vízkereszt, Szent György stb. octavájára, azaz nyolcadik napjára szolt az idézés. Az ünnepnapok száma Európában időről időre és helyenként is eltért egymástól. Az ünnepek köre évszázadról évszázadra bővült: például a Szentháromság ünnepét XXII. János pápa tette általánosan kötelezővé 1334-ben; Mária látogatásának, Sarlós Boldogasszonynak ünnepét VI. Orbán pápa emelte ferences rendi ünnepből általános egyházi ünnepé 1389-ben; Urunk színeváltozásának augusztus 6-án megült napját III. Callixtus pápa a nándorfehérvári győzelem hálaemlékezetére tette az egyházban egyetemessé. Emellett léteztek helyi szentek is, akiket csak egy-egy országban, esetleg csak valamely szűkebb régióban tiszteltek. Míg a Tübingiában ifjan elhalt magyar királylány, Árpád-házi Szent Erzsébet Európa-szerte ismert és kedvelt szentté vált hihetetlenül rövid idő alatt, addig a Magyarországon rendkívül népszerű Szent László király tisztelete alig terjedt túl az ország határain.

A kötelezően megtartandó ünnepeket Magyarországon elsőként a szabolcsi zsinat határozatai írták elő 1092-ben. Az itt felsorolt ünnepek száma - a vasárnapokon kívül - 28, míg az 1493-ban megtartott esztergomi és az 1515-ös veszprémi zsinat már ötvennél is több ünnep megtartásáról rendelkezett. Az ünnepeket parancsolt és nem parancsolt ünnepekre osztották fel. Míg az utóbbit csak az egyházi szertartásokban kellett megtartani, addig a parancsolt ünnepek a hívőknek is két kötelességgel jártak: misehallgatással és a szolgai munkáktól való tartózkodással. Az ünnepek sorából a karácsony és a húsvét mellett - jelentőségét tekintve - mindenütt kiemelkedett az egyházközség saját védőszentjének ünnepe, amely az év egyik

legjelentősebb helyi eseménye volt. A nagy búcsújáró helyek, mint például Várad is, ezen az ünnepen vonzották a legtöbb hívőt.

A lovagi kultúra sajátos viselkedési és érintkezési normákat, új emberideált és csak rá jellemző erénykódexet teremtett. Hűség és hősiesség, áldozatkészség és jámborság, a hírnév és becsület felmagasztalása volt az alapja mindennek. A kereszténység bajnoka egyben az eszményi szerelmes. A lovagság intézmény és ideál egyszerre: az irodalmi ideál vonzása alakítja az életet. A középkorban a lovagerényekre épülő kultúra néhány évszázadra az udvari kultúra rangjára emelkedett.

A 11-13. század sajátos udvari kultúrája a lovagi kultúra lett. Udvari kultúra mindenhol létezett, ahol fejedelmi udvarok voltak, ám az udvar ebben az időben nem kizárólag a fejedelmi udvart jelentette. A kultúra igen fontos centruma lehetett bármelyik úr kastélya is. Az udvari kultúra szoros összefonódása a lovagság ideológiájával a reneszánsz folyamán meg bomlik. Az udvar kultúráképző szerepe még sokáig megmarad, lovagság és udvariság azonban elválik.

A lovagság intézmény és ideál egyszerre, bár a kettő nem feltétlenül fedi egymást. A valóság vad és kegyetlen volt. A ráépülő ideológia ezt eltakarta, ugyanakkor hosszú civilizációs folyamattal meg is nemesítette. A lovagi tornák szabályozott és ünnepélyes rendjéről is azt állapította meg Georges Duby, hogy a tornák legalább annyira a pénzszerzés, a közönséges meggazdagodás eszközei, mint ideálok szolgálatában álló sportesemények: egy-egy ilyen alkalommal egész vagyonok cseréltek gazdát. A lovagi világképnek ugyanakkor fontos eleme volt a nagylelkűség, és a pénzt, az anyagi javakat illet megvetni.

A lovagok nevelése 5-7 éves korukban kezdődött. A fiúk apródként megtanulták a lovagi szolgálat szabályait és a fegyverforgatást. Az apródokból 15-16 évesen fegyverhordozók lettek, akik ekkor sajátították el a lóháton való harc fortélyait. A fegyverhordozók 5-7 év elteltével válhattak lovaggá, miután elsajátították a hat lovagi művészetet: lovaglás, úszás, ökölvívás, sólyommal való vadászat, sakk, versírás. A lovaggá avatásnak két formája volt: az egyik a felövezés: amikor a lovag megkapta övét, kardját és arany sarkantyúit, a másik a lovaggá ütés, amikor egy idősebb lovag megérintette a térdelő lovag jobb vállát. Ezután a loagnak egész életében be kellett tartania a lovagi kódex szabályait: védelmezni a nőket, védelmezni az elesetteket, védelmezni a keresztény egyházat, szolgálni a hűbérurat.

Legbecsesebb fegyverük az egyenes, kétélű kard volt. Közelharcban gyakran használtak csatabárdot, buzogányt és fokost. Ezt a fegyvertet egészítette ki a tör, amellyel a legyőzött ellenfélnek adták meg a kegyelemdöfést. A lovag teljes fegyverzete 25-30 kg-ot nyomott (A XII-XIII században a láncing 12 kg, lánccsuklya 3 kg, láncharisnya 6 kg, sisak 4 kg), de a páncélkovácsok mesteri munkájának köszönhetően még a teljes lemezpáncélban is viszonylag könnyű volt a mozgás. A lovagi felszerelés igen drága volt, esetenként meghaladhatta egy kisebb falu értékét.

A nehéz fegyverzettel jól felszerelt lovas katona, a miles, nem ismeretlen az ezredforduló előtt sem. Hogy a nomádokkal miként tudták felvenni a küzdelmet, azt a magyarság lech-mezei tapasztalatai is mutatták. A lovas harcosok (lovagok) nem szükségszerűen tartoztak a nemességhez. A vad, fegyelmezetlen és veszélyes tömeg akkor vált lovagsággá, amikor renddé konstituálódott, a jogok és kötelességek bonyolult vonzáskörébe került s egyre jobban,

végül szinte teljesen azonosult a nemességgel (és az övele). Kialakulása a kereszténységen és hűbériségen alapult. Ez a civilizációs folyamat nagyjából a 10-12. században játszódott le.

A lovag első nagy irodalmi mítosza a 11. század közepe felé jelenik meg. Ez a Nagy Károly és közvetlen utódainak történeteit megformáló *chanson de geste*, a krónikás ének vagy geszta-ének. Legnagyobb teljesítménye - valószínűleg időben is a legelső - a Roland-ének. Itt már teljes egységben van a keresztény harcos gondolata a hűbéri elvvel, a becsület arisztokratikus eszméje a szolgálattal. Roland Isten felé nyújtja kesztyűjét halálakor, visszaadva neki hűbérét, a lelkét, amit - mint a magyar barokk eposzban hatszáz évvel később Zrínyiét - Gábor arkangyal visz a mennyekbe. Roland és csapata helytállását a költő víziója a kereszténység és pogányság világméretű összecsapásává kerekíti ki.

A Roland-ének a miles christianus eszméjének első nagy irodalmi megfogalmazása. Az egyház azonban a maga részéről szintén igyekezett a barbár harci kedvet megfékezni, és nagymértékben hozzájárult a lovagság renddé formálódásához. Eszmevilágában nagy súlyt helyez a harcosok, dolgozók, imádkozók hármasságára, később pedig (és nemcsak egyházi körökben)

megjelenik a lovag-pap (klerikus) kettősség és párhuzamosság gondolata: mindkettő feladata, hogy a rendet fenntartsa a világban. A klerikus szeretetével teszi ezt, a lovag pedig az általa keltett félelemmel. Valóban, az érett középkor kultúrájának alapja a lovagi-udvari, illetőleg egyházi, klerikus kettősség. Jelen van az egyház a lovagi ideológia kifformálásában is: egyrészt a szegények, az elesettek védelme, másrészt harc a pogányok ellen és a Szentföld visszafoglalásáért. Így formálódnak a nagy papi lovagrendek is.

A folyamat végén megint a lovagi ideál spiritualizálódása áll majd. Az Artúr király körüli történetek legnagyobb irodalmi megformálásában, a 13. század eleji Lancelot-Grál ciklusban a "földi lovagság" - megannyi ragyogó kalandja után - nem képes megállni a "mennyei lovagság" nagy próbáját, amelyet a Szent Grál keresése nyújt számukra (csak egy kiválasztott, büntelen és főleg szűz lovag és két hasonló erényekkel ékes társa képes erre). Ezért jelenti a Grál-kaland az artúri lovagi birodalom hanyatlásának kezdetét.

A *chanson de geste* azonban még nem udvari irodalom. Olyan hősköltészet, amely mindenki, az egész társadalom előtt nyitva áll. A lovagi-udvari kultúra viszont arisztokratikus, csak a művelt kiválasztottnak szól. Kialakulásához még hiányzik két fontos mozzanat. Az első szociológiai: az új rend találkozik a hatalom újfajta központjaival, a civilizálódó főnemesi udvarokkal, s ebben a találkozásban artikulálja magát és ezeket az udvarokat is. A másik ideológiai: a hűbérúr és Isten szolgálata mellé a kiválasztott nőnek való szolgálat. Ez először Dél-Franciaországban történt meg a 11. század végén. A találkozás eredménye a fin' amors, a nemes, udvari szerelem eszméje. Hordozója legelőször a trubadúrok költészete.

A kor dél-franciaországi kultúrája gazdag, mondén és minden szempontból toleráns. Nem véletlen, hogy itt virágzott a kathar eretnecség vagy inkább a kereszténységgel rivális

dualistavallás is, amit annyian akartak - minden alap nélkül - kapcsolatba hozni a trubadúrokkal és eszményeikkel. Az itteni udvari társadalom nyitottságára jellemző, hogy az ideáljaikat kifejező költők - akik a társadalom minden rétegéből származtak - mind megkapják a kvázi nemesi "en" (mint az angol sir vagy a spanyol don) előnevet életrajzíróiktól. A trubadúrok költészete kezdettől fogva teljes fegyverzetben jelenik meg, mint retorikailag tudatos, mester-ségükre büszke költők alkotása, magas fokú formaművészettel, bonyolult strófaszervezetekkel és rímeléssel, s ami nagyon ritka a középkor irodalmában: dialektusok felett álló irodalmi köznyelven. Költészetük nagymértékben elméleti, fő témája az "udvari szerelem".

A fin'amors a nő feltétlen tiszteletén és a férfi teljes alávetettségén alapult. A férfi-nő viszonyt a feudális függés és hűség formuláiban képzelte el. Neoplatonikus gondolati rendszerben valósul meg: a szerelem minden jónak a forrása, mely megnemesíti a lelket. A lovagi erények rendszerében kulcsszerepe van a szerelemnek, az imádott nő szépségében az isteni teremtség szépsége tükröződik. Az egész világot bevilágítja a szerelem. A kései trubadúroknál és olasz tanítványaiknál, az édes új stílus költőinél a szerelem már nemcsak mindenható, nemcsak minden jónak a forrása, hanem eleve megnemesítő erejű, csak nemes szívek sajátja lehet. "Nemes szívben lakozik mindig a szerelem" - ahogy Guido Guinizelli egyik híres canzonéja kezdődik.

Igen sokat beszéltek arról, hogy a trubadúrszerelem mennyire érzéki és mennyire szublimált. Anélkül, hogy a kor szerelmi traktátusainak és a költők alkotásainak részletes elemzésébe belefognánk, megállapíthatjuk: a kérdés voltaképpen nem az, hogy tették-e a trubadúrok vagy nem (valószínűleg hol igen, hol nem, ahogy ez már az életben lenni szokott), hanem hogy a szublimálás lehetősége, sőt erkölcsi méltósága adva volt a rendszerben, az az érzés, hogy a pusztán testi szerelem mégsem az igazi. Ahogy Dante Isteni színjátékában Paolo és Francesca lovagi, de érzéki, emberi (sőt, házasságtörő) szerelmének mintegy kritikája az igazi szerelem, amit Beatrice alakja képvisel, a teljesen testetlen, a világmagyarázó elvvé váló, az Istenség közvetlen közelében helyét megtaláló szerelem. Az "udvari szerelem" valóban a trubadúrok találmánya, sőt radikális újítása, melynek roppant hatása volt egész kultúránkra.

Az erények és viselkedés ama rendszerét, amelyet a szerelem és az általa szabályozott egyéb erények diktálnak, corteziának, udvariságnak nevezik. Nem véletlenül vált ez a szó hosszú civilizációs folyamat eredményeként az udvariasság jelentéshordozójává minden európai nyelvben, még a magyarban is, ahol eredeti, udvari jelentésében nincs jelen. Egy arisztokratikus társadalom viselkedési kultúráját és erénykódexét hordozza ez a szó - eredetileg is mint ideálkép és ethosz, nem pedig mint tükörkép.

A trubadúrok költészetén kívül a fin'amors eszméjének hordozói és egyben az ideális lovag képzetének megalkotói azok a(verses) regények, amelyek a 12. század második felétől keletkeztek Franciaországban (első nagy költőjük Chrétien de Troyes). Ezek nem a Karolingok hőseiről szólnak, hanem a legendás brit királyról, Artúrról és a lovagjainak helyet adó kerekasztalról. Csodálatos kalandok és mesés fegyvertények népesítik be ezeket a regényeket, melyeknek vége mindig a hős apoteózisa a végrehajtott nagy feladat, a beteljesedett lovagi út után. A kaland, a feltett cél megkeresése, a quete minden pillanatban a teljes személyiség készenlétét igényli, morális és fizikai értelemben egyaránt. Végül is ez a lovagi életpálya metafizikai tartalma.

Hangsúlyoznunk kell e kultúra és ideáljainak fikciós és irodalmi jellegét. A lovagi kultúra eszményei (mint az eszmények általában) magasan gondolkodó értelmiségiek és költők

alkotásai. És mégis: ezek az eszmények lassan valahogy szinte uralmuk alá hajtották a valóságot. Huizinga szépen mutatta ki, hogy a lovagi ethosz milyen mértékben van jelen a kor számos alakjának gondolkodásában, és civilizáló, mérséklő, magas erkölcsiségű felfogása mennyire pozitívan hat. Jó János francia király például, amikor túszul adott fiai megszöknek az angol fogságból, minden politikai ésszerűség ellenére maga tér oda vissza. Végül is a nemzetközi jog, hadijog stb. nem elhanyagolható forrása épp a lovagi erénykódex.

Örököltük a kor ideáljait - az elesettek és gyengék védelme éppúgy lovagi találmány, mint a nők tisztelete. Ne felejtsük, ha egy nőt előre engedünk az ajtóban vagy felsegítjük a kabátját, ma is mindannyian a trubadúrok kései tanítványai vagyunk.

A Templomosok vagy Templomos Lovagrend (latinul *Militia Templi*) az egyik leghíresebb keresztény harcos szerzetesrend volt. A templomos lovagrend 1118-ban, kereszties lovagokból szerveződött társulásból, a Szentföldön alakult. Hugues de Payens vezetésével kilenc kereszties lovas elhatározta, hogy életét a Szentföld zárandokai védelmének szenteli. Krisztus szegény lovagjainak nevezték magukat, ezzel is utalva kezdeti szegénységükre és elhivatottságukra.

A lovagokat II. Balduin jeruzsálemi király vette pártfogásába, aki Jeruzsálemben, az egykori Salamon-templom egy szárnyát adományozta nekik. Lakhelyük után nevezték őket a Templom lovagjainak, vagy egyszerűbben templomos lovagoknak: *Fratres Militiae Templi*.

Az 1128-as Troyes-i zsinat eredményeként jött létre a latin nyelvű rendi szabályzat (regula), amelyet később újabb kiegészítések követtek egészen a XIII. század második feléig. De Payns felkérésére Clairvaux-i Szent Bernát 1132 és 1135 között megalkotta a rend szellemi programját összefoglaló, *Liber ad Milites Templi de laude novae Militiae* (A templomos lovagokhoz: az új lovagság dicsérete) című írását.

A pápa kivette a rendet a püspökök joghatósága alól, felmentette őket a birtokaik után járó egyházi tized fizetése alól, és engedélyezte számukra templomok építését, káplánok választását. Ehhez hasonló kiváltságokat ekkoriban csak a ciszterci rend élvezett, illetve később a magyarországi pálosok. A rend előbb a Francia Királyságban, majd Angliában talált támogatókra, aztán elterjedt német és spanyol területeken is. A XII. század második felétől a lovagok Közép-Európa királyságaiban is otthonra találtak.

A templomosok elitjét a lovagtestvérek alkották, a nehézfegyverzetű, lovagi harcmodort folytató harcosok. Minden lovasnak három lovas és egy fegyverhordozója volt. Egyforma felszerelést és ruházatot kaptak. Bal vállukon fehér köpenyt hordtak vörös kereszttel, melynek viselését a pápa engedélyezte. Feladatuk a zárandokok védelme, illetve tágabb értelemben a hitetlenek elleni küzdelem volt. A katonai feladatok ellátásán kívül életük a szerzetesek életvitelével egyezett: közös hálótermekben aludtak, együtt étkeztek naponta két alkalommal, a közbeeső időt pedig imádkozással, zsolozsmázással vagy más teendők elvégzésével (a fegyverforgatás gyakorlásával, az állatok ellátásával, vagy éppen őrseg adásával) töltötték.

A lovagokéval megegyező, szürkésbarna-drapp ruházatot viselő fegyvernökök vagy fegyverhordozók (sergent) alkották a rend második, legnépesebb csoportját. Számuk általában nyolc-kilencszere volt a lovagokénak. Legfőbb feladatuk a lovagok szolgálata volt, csatában pedig könnyűlovas katonaként támogatták őket.

A rend harmadik rétegébe a papok vagy káplánok tartoztak. A rend papjai általában csak a jelentősebb rendházakban és elsősorban a Szentföldön éltek. Feladatuk a tagok lelki

életének gondozása volt, és egyedül a nagymesternek illetve a pápának tartoztak engedelmes-séggel.

A templomos rend élén a káptalan által megválasztott Nagymester: magister vagy grand maitre állt, aki a tisztet élete végéig töltötte be. Kisebb jelentőségű ügyekben egymaga döntött, de a legfontosabb kérdésekben csak a káptalan beleegyezésével határozhatott. Általános helyettese a sénéchal volt, aki háború esetén hasonló jogokkal bírt, mint a nagymester. A rend harmadik számú embere, a hadi ügyekért felelős marsall: maréchal volt. A három legfontosabb tisztség után rangban a tartományok – általában egy-egy ország alkotta provinciák – vezetői: preceptor vagy commandeur következtek. A rendházak, konventek vezetőit szintén így nevezték. A provinciák illetve rendházak előjáróinak hatalma és jogköre a nagymesteréhez volt hasonló, azzal a különbséggel, hogy kisebb területre terjedt ki. A legfőbb vezetőkből és a szentföldi tartományok előjáróiból állt a káptalan, amely tanácsaival segítette a nagymestert a rend irányításában. A templomosok évente tartottak generális káptalant, vagyis általános rendi gyűlést is, amelyen elvileg minden tartomány commandeurjének részt kellett vennie. Ezen kívül az egyes tartományok is tartottak éves gyűléseket.

A templomosok zászlója eredetileg fehér (vagy ezüst) és fekete volt: fehér (ezüst) pajzs, felül fekete sávval. A XII. század közepétől egy új, fehér alapon fekete kereszttel ellátott zászlót hagytak jóvá, majd a század utolsó éveiben ez fehér alapon vörös latin (néha „talpas”) keresztes lett. A XIII. század elejétől pedig újra az eredeti alap lett, immár a vörös kereszttel.

A zászló templomos elnevezése gonfalon baucent, vagy csak baucent. A gonfalon magyarul zászló, baucent fehér-fekete foltosat jelent.

A templomos rend a XIII. század második felében érte el fejlődése tetőpontját. Európa szinte minden országában jelen voltak, gazdagságuk a királyokéval vetekedett. A Rend őrizte 1204 és 1307 között az úgynevezett Torinói leplet, valamint 1222 után az Aranybulla egy példányát is. Vagyonuk nemcsak jelentős adományokból, hanem banki-pénzügyi tranzakciókból is származott. A zarándokok számára bankrendszert teremtettek. Az úton levők pénzüket – nehogy a zarándoklat alatt kifosszák őket - bármely templomos rendházban letétbe helyezhették, majd az út során a kiállított váltókkal más rendházakból mindig annyit vehettek fel, amennyi a napi ellátására és továbbutazásra kellett a következő templomos „banki-kirendeltségig”. (Ily módon a zarándokoknak nem kellett attól félniük, hogy a maguknál tartott összes pénzüket elveszik tőlük.)

A templomosok kiváltságaik révén kikerültek mind a világi, mind az egyházi hatóságok felügyelete alól, egyedül a mindenkori pápa parancsolhatott nekik. Akárhol voltak is házaik, birtokaik szerte Európában és a Közel-Keleten, mindenhol mintegy „állam az államban” működtek. A Szentföld mellett hadakozni kezdtek az Ibériai-félszigeten is, hogy segítsenek a visszahódításában (mint ismert, a reconquista csak jóval később, 1492-ben vezetett teljes sikerre). Itt általában a muszlim erőkkal határos területeken kaptak birtokokat, amiket aztán kötelesek voltak megvédeni.

A rend bevétele a XIII. század végére olyan óriási lett, hogy a szentföldi erődítmények után önálló földközi tengeri flottát tudtak építtetni. Ebben a korszakban születhetett a templomosok kincséről szóló legenda. Ám hatalmasak voltak a kiadások is, hiszen a szerzetes lovagok csupán harcoltak, vagyis el kellett tartani őket, csak azt „termelték meg”, amit csata közben és után zsákmányoltak. Az elmúlt évtizedekben történészek sokasága végzett számítá-

sokat a templomos rend képzeletbeli főkönyvéről. Egy biztos: a nagy kiadások mellett a templomosok gazdasági hatalma egyre nőtt, s részben ez vezetett a bukásukhoz is.

1291-ben a Szentföld hosszú időre elveszett a keresztények számára, ami a lovagrendeknek is kihívást jelentett. A másik két nagy lovagrend: a Johanniták és a Teutonok (német lovagok) könnyebb helyzetben voltak, mint a templomosok, mert ők a harc és a zarándokok védelme mellett betegápolással is foglalkoztak. Ugyanakkor mindkét rend megtalálta azt a lehetőséget, ahová átvihették a kereszténység védelmében és terjesztéséért vívott harc eszméjét: a Johanniták a törökökkel szemben harcoltak, a Teutonok a poroszokkal és más balti népekkel, még hosszú évtizedeken keresztül. A templomos rend számára a megoldás egy saját állam létrehozása lett volna (ezt Ciprus szigetére tervezték), mint amilyen a Johannitáké Rodosz szigetén, vagy a Teutonoké a Balti-tenger partján, ám ez nem sikerült nekik, mert szembe kerültek az egyre erősödő Francia Királysággal.

Ilyen körülmények között került sor a történelem első koholt pereinek egyikére, amely végül a rend bukását okozta. 1307. október 13-án, pénteken (sokan tévesen úgy gondolják, hogy az európai kultúrkörben emiatt szerencsétlen nap péntek 13-a, pedig ennek a hiedelemnek az eredete az Utolsó Vacsorához kötődik) IV. „Szép” Fülöp francia uralkodó egy jól megszervezett akcióval, saját királyságában egyetlen éjszaka leforgása alatt lefoglalta a rend vagyonát, bezáratta a tagjait, majd eljárást indított ellenük a keresztény vallás meggyalázása, szimónia, stb. miatt. Fülöp segítője, a per fővádlója egy katár (kathar) volt, akiket a templomosok vertek le Dél-Franciaországban. Fülöpnek sikerült elérnie, hogy a pápa a Vienne-i zsinaton (1311-1312) feloszlassa a templomosok rendjét. A rend utolsó középkori nagymesterét, Jacques de Molay-t Párizsba csalta, börtönbe záratta, majd 1314-ben elevenen elégettette. A templomosokat megkínózták, majd hamis tanúvallomások kicsikarásával egymás ellen is vallatták őket. Aki nem írta alá a vallomásokat (és legtöbbjük így tett), azt máglyára küldték. A templomos birtokok java része a francia király (illetve az adott terület uralkodója) és a többi lovagrend, főként a Johanniták kezébe került, párizsi központjukat lerombolták.

Túlélők, ha csekély számban is, de maradtak, főleg más országokban. Portugáliában új név alatt újrászerveződtek: ők lettek a Krisztus Lovagrendje. Skóciában is befogadták a menekülteket, és majd, mint látni fogjuk, Magyarországon is el tudtak vegyülni más szerzetekben.

Az első közülük, Hugues de Payens, champagne-i születésű volt, 48 éves, és már 22 esztendeje élt Konstantinápolytól keletre. A körülötte tömörülő csoport igen kicsiny volt, eleinte valószínűleg csak heten csatlakoztak hozzá, de habár heten voltak, mégsem ismerjük a pontos nevüket. Ott volt Godefroy de Saoint-Omer, egy flamand lovag, Payens de Montdidier, Archambaud de Saint-Agnan, André de Montbard, Godefroy Bisol vagy Bisot, végül két férfiú, akinek csak keresztnevét jegyezték fel: Rossel vagy Roland és Gondemare. A hagyomány szerint eredetileg kilencen lettek volna a testvériség tagjai, a hagyomány azonban a kilencedik nevét nem őrizte meg.⁶⁴

⁶⁴ Harmat Árpád Péter: Mindennapi élet a középkorban című munkája alapján és szíves engedélyével.
<http://tortenelemklub.com/>

Hiteleshely

A hiteleshely régies nevén bizonyságtevő hely (latinul: loca credibilia/testimonialia) a feudalizmus kori Magyarországon azt a szerepet töltötte be, mint ma egy közjegyző. A bizonyító erejű oklevelek kiadására, másolására hozták létre őket az írásbeliség iránt egyre növekvő társadalmi igény következményeként, a 13. században. A hiteleshelyek tagjai végezték a peres ügyek esetén az idézést, a tanúkihallgatást, a helyszíni szemlét, a határjárást, az eskütételt vagy más, a perrel kapcsolatos teendőket. A 16. – 17. században azután a vármegyei, városi hivatalok írásbelisége fokozatosan csökkentette a hiteleshelyek jelentőségét. 1858 után először átmenetileg, 1874-ben pedig véglegesen a közjegyzői intézmény vette át a hiteleshelyek feladatkörét.

A hiteleshely pecsétjével ellátott iratot hitelesnek kellett elfogadni. Ilyen pecsétjük volt a káptalanoknak és a nagyobb konventeknek (szerzetesi házaknak, prépostságoknak). 1351-ben Nagy Lajos a kisebb konventeket eltiltotta ettől a tevékenységtől, elkerülendő, hogy a konvent kegyura határozza meg, miről állítsanak ki oklevelet és mit pecsételjenek meg.

A 16. század végétől vált általánossá az a szokás, hogy a felek alispán és szolgabírák előtt tettek bevallást, de ez már a 13. század végén is előfordult.

A 11-12. századi Magyarországon még a szóbeliség volt az általános. A birtokperek esetén például a poroszló szava volt a bizonyító erő. Idővel mindinkább csökkent a poroszlók szavának tekintélye és megbízhatósága. A poroszlók már csak egy hiteleshely által megbízott egyházi személy jelenlétében járhattak el, a tevékenységükről pedig okirat készült. A megpecsételt oklevelek használata egyre elterjedtebbé vált. Így alakult ki az úgynevezett „ügyvédvalló levelet” kiállító hiteleshelyek (loci credibilia v. testimonialia) egész láncolata a 13. században, magyar sajátosságként.

A pecsétnek az általános írástudatlanság viszonyai között különös fontossága volt. Egy pecsét még egy írástudatlan számára is jól felismerhető, azonosítható. A hiteleshelyek elnevezése is erre utal, azt jelenti, hogy ezeknek hiteles, azaz általánosan ismert pecsétje volt. Ezek hamisítását megállítandó Nagy Lajos a 14. század közepén egy jegyzéket is készíttetett az összes hiteleshely pecsétjéről.

Szerződéskötéskor a két fél megjelent a hiteleshely (káptalanok és konventek), az ország rendes bírái vagy a király előtt és „vallást” vagy „bevallást tett” (fassio, confessio), azaz a szerződés tartalmáról élő szóval, ünnepélyesen nyilatkozatot tett írásba foglalás és hiteles pecséttel történő megerősítés végett.

Az eskünek perdöntő szerepe lehetett, ezért letételét okmánnyal kellett igazolni. Ez Werbőczy koráig úgy történt, hogy az eskütevő valamely hiteleshely kiküldöttje előtt, egy templomban vagy kápolnában, az oltárhoz lépve s azt, vagy annak ereklyéjét érintve, tette le az esküt. Az illető hiteleshely az eskü szabályszerű letételéről tudósító levelet állított ki, melyet a fél a bíróságnak felmutatott. A bíróság azután a letett eskük számát és az eskütevő személyek tekintélyét mérlegelve döntött: Egy apát esküje tíz nemesével volt egyenértékű.

Jászói prépostság

Jászó Kassától 22 km-re, nyugatra, a Kassai-medence délnyugati részén, a Bódva partján hosszan elnyúlva fekszik. Trianon, az országtól elszakította.

A Jászói prépostság alapítójának neve és keletkezésének éve nem ismert. Annyi azonban bizonyos, hogy a prépostság, már a 12. században fennállt és királyainkon kívül, az Aba nemzetség több tagjában is lelkes pártfogókra talált. E Keresztelő Szent Jánosról elnevezett prépostság a magyarországi premontrei prépostságok közül a legelső egyike volt. A premontreiek által alapított prépostságok száma a 13. század közepére Magyarországon már jóval túlhaladta az ötvenet.

A prépostságot Kálmán herceg, II. András fia is elhalmozta jótéteményeivel, birtokait szaporította, kiváltságait megerősítette és kibővítette, régi faépülete helyébe kőmonostort építtetett. Azonban mielőtt Kálmán a rend megszilárdítását befejezhette volna, közbejött a tatárjárárs. A prépostság vagyona, irattára a rabló csapatok és a lángok martaléka lett. Maguk a rendtagok csak a füstölgő romokkal szemközt meredező sziklafal barlangjába vonulva menthették meg életüket.

IV. Béla király, a kolostor, és a vidék oltalmára hiába követett el mindent. A védőse-reget, mint Zsarnay, a jászói káptalan egykori hites jegyzője, a nép ajkán élt hagyományok után följegyezte: Sugó, Drinóczy, Szigethy, Hárskuthy, Borzavay, Cseörghő, Mogyorósy, Hidegkuthy és Hetey századosok alatt Tapolczay vezette a félelmes ellenségre, melynek fegyverei alatt mindnyájan elhullottak. A hegyet, melyről a tatárok közeledését dobszóval jelezték, a monda szerint Doboldérnek nevezte el a nép.

A Jászói prépostság a tatárjárás előtt és később is Váradelőhegy filiája volt. Ugyanekkor a Jászói prépostság filiája Garáb és Ócsa, később 1290 előtt Darnó és Rátót (Gyulafirátót) volt. Mivel a prépostság oklevelei 1241-1242-ben a tatárok dúlásaikor elpusztultak, ezért Albert prépost kérésére IV. Béla 1255-ben megerősítette a prépostságot az elődeitől és testvérétől, Kálmántól, Szlavónia hercegétől kapott birtokaiban, és ő maga is gyarapította azokat. A prépostságnak engedélyezte a vámszedést, átengedte az összes járandóságot, ami addig a monostor népeitől a királynak járt és népe fölött a prépostság bírása ítékezhetett, a konvent okleveleket állíthatott ki 100 márka értékig terjedő ügyekben, s azokat hitelesnek kellett tekinteni és a Szent Mihály egyház (plébánia) papját a prépost nevezhette ki. A Jászói prépostság, mint hiteleshely 1262-1874 között jelentős közjogi feladatot látott el.

A prépostság első oklevelei 1262-1270 közötti időkből, István ifjabb király korából származnak.

A prépostság, mint királyi kegyuraság alá tartozó monostor az esztergomi érsekség alá tartozott.

1290 III. András is megerősítette a királyi kegyuraságot, és megengedte, hogy a bányászati jogot az arany és ezüst kivételével birtokaikon bérbe adhassák és megkapták a jászói vámot is épületeik javítására.

1318 előtt Károly Róbert király a Jászó feletti sziklán építtetett várat.

1421-1436 között pedig a gótikusan átépített monostort erőddé alakították a lázadó nép és a husziták ellen.

1510-ben a premontrei káptalan Ság, Jászó és Csorna alá rendelte az összes magyarországi prépostságot, Jászó alá öt monostort helyezett.

1552-ben Ollyas György az utolsó prépost csapatot küldött az ostromlott egri vár védelmére, monostora akkor teljesen elnéptelenedett.

1614-1650 között az egri káptalan székhelye volt, 1700-ban pedig a morva Louka apátja váltotta magához, 1710-ben prépostot és néhány szerzetest küldött. 1770-ben Sauberer András prépost késő barokk templomot és monostort építtetett a régi helyén Salzberger kassai építész vezetésével Anton Pilgram tervei szerint, a templom és a könyvtár freskóit, az oltárképeket Kracker Lukács festette, a templom szobrait és faragványait Johann Anton Krauss, a stukkókat Johann Hennevogel készítette.

1792-ben és 1970-ben a templomot tűzvész pusztította.

A Jászói prépostsághoz tartozott Jászó, Debrőd, Jászómindszent, Felsőmecenéz, Lelesz, Királyhelme és Kiskapos is, 1776-ban pedig átvette a korábbi (rozsnyói) jezsuita gimnáziumot is.

1787-ban II. József rendeletével feloszlatta a Jászói prépostságot is, melyet csak 1802-ben állítottak vissza, ekkor elnyerte a leleszi és nagyváradai prépostság jogait a rozsnyói (1808-1919), lőcsei (1851-ig), nagyváradai (1808-1923) és a kassai (1811-1919) egykori jezsuita gimnáziumok ellátásának terhe mellett.

1920-ban Jászó Csehszlovákiához, Nagyvárad Romániához került. A kiutasított rendtagokat Takács Menyhért prépost telepítette le Gödöllőn.

1938-1945 között a bécsi döntéssel hozott visszacsatolásokkal anyaházukat átmenetileg visszakapták.

1948-ban a premonstreiek iskoláit államosították, majd az 1950 évi 34. számú rendelet a prépostságot is feloszlatta.⁶⁵

Időpont	Név	Megjegyzés
Prépostok		
1243	Péter	
1243-56:	Albert	
1261-64	János	
1267(?)	Benedek	
1270-72	András	
1275	Miklós	
1275	Vigandus	
1278	Márk	
1281-84	Salamon	
1286	Lőrinc	
1286	Antal	
1289-95	Vigandus	
1300-09	Antal	
1311	Mihály	
1330-47	Pál	
1347	Miklós	(Baganya)
134	Pál	
1351	Miklós	(Nicolaus Petri, I. [Nagy] Lajos specialis capellanus)
1376	Pál	
1382	Johannes Michaelis	(1392: p. kp.)
1402	Antonius de Abahaza	(előbb leleszi custos)
1403-07	üres	(Tamás perjel)
1410	Miklós	(Zsigmond kir. kp-ja)

⁶⁵ A prépostok névsora a Magyar Katolikus Lexikon alapján készült.

1420	Péter	
1429	János	
1433	Csicseri Miklós	(leleszi prép., kir. tárnokmester és kancellár, a jászói prépság gubernátora)
1435-40	Szaniszló	
1447	Bíró Lukács	
1470	András	
1472-73	Bertalan	
1479-85	Móré János	(kir. tárnokmester, a prépságról lemondott)
1487	Márton	
1497	Báthori Domonkos	
1500-06	Cháholy Gáspár	
1507 k.	Vajai László	(nikodémiai vál. pp.),
1508	Pál	(†1515), 1515-21: Karáchondi Gergely,
1521	Prýger Péter	
1521	Bálint	
1523	Kassai Péter	
1544	Péternádi Balázs	(a kir. udvari kamara elnöke)
1549	Jozsefity Ferenc	(zenggi pp.)
Komendátorok		
1550-52	Olyas György	
1552	Zaberdini Mátyás	(tinnini pp.)
1553-57	Draskovich György	(kir. udvari titkár, pozsonyi prép.)
1560 k.	Wyzkelethy	(András?)
1564-65	Dudich András	(pécsi pp.)
1567-84	kászoni Bornemisza Gergely	(váradi pp., szepesi prép.)
158	hetesi Pethe Márton	(váradi pp., szepesi prép.)
1599-1609	Mikáczy Miklós	(váradi pp.); száműzetése alatt Nyári Pál váradi kapitány birtokolta.
1609	Pethe László	kir. tan., kamarai elnök szerezte meg még tanuló fia, Márton részére, aki 1612: meghalt, apja eladta a prépságot Gersei Petheő Ferenc (†1636) sztrópkói br-nak
1637	zombori Lippay György	(egri pp.), 1643-47: javait a kir. kamara kezelte
1648	Kisdý Benedek	(egri pp.)
1660	erdődi Pálffy Tamás	(egri pp.)
1669	Szegedy Lénárd Ferenc	(egri pp.),
1675	lovasberényi Bársony György	(egri pp., szepesi prép.)
1677-78	erdődi Pálffy Tamás	(egri, nyitrai pp.),
1679. VIII. 21-1680. X. 31	erdődy Pálffy Ferdinánd	
168	Horváth György	(korbáviai vál. pp., egri nagyprép.)
1685	Korompai Péter	(egri pp., kir. kancellár)
1687	Fenesty György	(egri pp.)
1699-1700	Franz Schöllingen	(perneggi prép.)
1700	Rajmund von Blöden	
1700	Gilbert Mayer	
1702-11	Nicolaus Fromkolch	
1711	Karl Kratochvila	(lukai apát)
1711	Nicolaus Fromhold	
1714-17	Albert Unverzagt br	
1720	Felix Helcher	
1720	Karl Tesch	

1736	Maximilian Goldegg lovag	
1745	Andreas Sauberer	
1780	uraji Csák Gellért	(ap. protonot.)
1787-1802	a prépság föloszlatása miatt betöltetlen.	
Prépostok		
1802	Zasio András	
1817	Bernáth Miksa	
1830	Richter Alajos	
1854	Répássy József	
1867	Kaczvinszky Viktor	
1893	Benedek Ferenc	
1900-33	Takács Menyhért.	Prép. vik. Nagyváradon,
1923-3	Leéb Bertalan	
1933-37	Noots Hubertus	Gödöllőn és Nagyváradon
1933	Stuhlmann Patrik,	
1934-37	Kovács Lajos	
1936-38	Ebergényi Ambrus	
1937-38	Gerinczy Pál (1938: jászóvári és leleszi prép.)	
1937-40	Szilágyi Dózsa (nagyváradai kormányzó perjel,	

Leleszi prépostság

Lelesz ma a történelmi Zemplén vármegye északi, Trianon által Szlovákiához csatolt Bodrogi közti területén fekvő ősi település. Nevét már egy 1252-ben kelt oklevél is Leles alakban említette.

A községen kívül; egy magas fennsíkon áll a leleszi prépostság régi várszerű kolostor-épülete, mely hatalmas tömegével és tornyával már messziről szembetűnik. Ősi templomának fehér tornya és a mellette álló várkastély (kolostor-épület) századok viharainak nyomát őrzi.

A leleszi prépostságot még III. Béla (1172–1196) idejében 1188 táján Boleszló váci püspök alapította: *"Lelez birtokot és összes javait a szabad jobbágyaikkal együtt a Szent Kereszt egyházának és abban a premontrei rend címe alatt az Isten fejér öltözékében szolgáló kanonokoknak adományozta"*. Boleszló a prépostságnak egyúttal hatalmas birtokokat is ajándékozott Zemplén és Szabolcs vármegyékben. Leleszhez tartozott Királyhelme, Nagykapos, Polyán, Chernő, Kiskapos, Sislóc, Lakart, Trask, Veszoh, Szalóka, Vajdác, Kanyár, valamint Batt és Agárd egy része is. E birtokokat még Boleszló kapta keresztapái ajándékul II. Béla királytól 1132-ben. Később (1180-ban), váci püspökként, vallási alapítványul rendelte és ezzel megalapította a leleszi konvent századokra terjedő uralmát Zemplén vármegyében. Boleszló alapítványát 1214-ben II. András király is megerősítette, majd 1334-ben Károly Róbert király, 1342-ben és 1364-ben I. Lajos, 1406-ban pedig Zsigmond király és 1486-ban Mátyás király is.

A konvent vagyona az idők folyamán egyre nőtt, fölkelte az irigységet is, amely fondorkodásaival annyira vitte, hogy Imre király Boleszló püspök adományát megsemmisítette, később azonban egy királyi rendeletben ezt is visszavonta.

A leleszi apátság a 13. századtól 1567-ig hiteleshely is volt, ahonnan számos fontos oklevelet kelteztek.

A tatárjárás nem kímélte meg a leleszi prépostságot sem. 1241-ben a tatárok ezt is feldúlták és kifosztották.

A konvent fölött kegyúri jogot adományozott több király is kegyeltjeinek, így első kegyurai Micz (Mics?) bán utódai voltak, a 15. században pedig leleszi birtokosokként említik az Azary, Csontos, a Farkas, Harkányi, Korcsvai, Lesznai, Nagymihályi, Eödfőfi, Pelejte, Ráskai, Szeretvai és Zbugyai családokat is, majd a 16. század második esztendejében a kegyúri jog gyakorlásában találjuk a Pálóczi családot is.

A mohácsi vész után a leleszi konvent sokat szenvedett az ellenkirályok viszálykodásaitól is, melynek tagjai János király pártján álltak és így alkalmat adtak a Ferdinánd-pártiaknak arra, hogy Leleszt 1527-ben megrohanják és kifosszák.

1533-ban aztán a kolostort várszerűen megerősítették; erős kőfallal vették körül. Később, 1557-ben, azonban Perényi Gábor mégis 3 évre elfoglalta, ahonnan aztán Telekessy űzte ki. Ebben az időben azonban a leleszi konvent már hanyatlásnak indult, szerzetesei kivándoroltak, vagy elhaltak, és 1567-re már teljesen elárvult a leleszi uradalom, ezért a prémontreiek távozása után a világi egyház kapta meg.

Mivel a törökök elleni háborúk alatt a prémontreiek rendházai nagy összegekkel segítettek a királyokat, 1697-ben ismét visszahelyezték a prémontrei rendet régi jogaiba és Lelesz birtokába, később pedig 1710-ben egy királyi rendelet a prépostkinevezés jogát is a rend kiváltságaihoz fűzte, így királyi kinevezés helyett maga a konvent választotta ezután a fejét.

II. Rákóczi Ferenc pedig a konvent irattárát is Munkács várába vitette, ez időben sok becses okiratot ágyúfojtásra használtak fel; Bercsényi Miklós mentette meg az okiratok nagy részét, ezeket nevezik "Bercsényi-iratok" -nak a káptalan levéltárában.

1787-ben II. József rendelete eltörölte a rendet is, ekkor a leleszi híres levéltárat Budára vitték. Ott volt egészen 1802-ig, amikor a rendet ismét visszaállították és a levéltára is visszaszakerült Leleszre, majd a 20. század elején a leleszi birtok már a jászói prépostsághoz tartozott.⁶⁶

Időpont	Név	Megjegyzés
1250-70	Estoras János	
1271	Benedek	
1273	Demeter	
1284-87	Vigandus	
1290	Benedek	
1290	Dávid	
1291	Miklós	
1302	Domokos	
1302	Valerius	
1305	Jakab	
1315	Balázs	
1318	István	
1321-23	István	

⁶⁶ A leleszi prépostok névsora a Magyar Katolikus Lexikon alapján készült.

1326	Balázs	
1334Pál		
1335	Balázs	
1344	Tamás	
1345	Péter	
1347	Balázs	
1355	Éliás	
1355	Péter	
1366	János	
1378	Pálóczi Domokos	
1403	István	
1405-41	Csicseri Miklós	alkancellár
1442	Szaniszló	
1451-79	BacsKay Balázs	
1482	János	
1483	György	adm.
1484-93	Ostfy Miklós	
1494-98	Vémeri Zsigmond	kinccstartó
1500	ruszkai Kornis Benedek	
1518	Dévai András	(előbb bozói prép.)
1521-26	Éliás	hippói cpp., alkancellár

Perjel

Latinul prior, szerzetesi előljáró, a következő jelentésekben:

- Az apát helyettese, különösen a clunyi reform, valamint a ciszterciek kolostoraiban. Tőlük vették át e tisztségmegjelölést a premonstreiek is.
- Egyes bencés irányzatoknál (kamalduliak) maga a kolostori főelőljáró.
- Főelőljáró lehet olyan kolostorban, amelynek élén nem áll apát vagy prépost.
- *A lovagrendeknél a lovagrendi káplánok testületének előljárója szintén perjel nevet viselt a középkorban, később azonban egy-egy rendi igazgatási körzet előljárója, akár pap, akár világi fogadalmas.*
- Perjelnek mondjuk az apátságoktól függő, kisebb szerzetesházak előljáróit is, és ezen kívül még egyes kolduló rendek (domonkosok, ágostonosok, kármeliták, szerviták) nagyobb kolostorainak előljáróját.⁶⁷

Prelatúra

A prelatura (vagy prelátúra) a katolikus egyház belső joga (kánonjog) szerinti jogi személy, mely élén a prelátus áll. A CIC⁶⁸ a prelátúra két fajtáját a területi és a személyi prelaturát alkotja meg.

⁶⁷ Magyar Katolikus Lexikon

⁶⁸ A prelaturára vonatkozó egyetemes (a teljes római katolikus egyházon belül érvényes) szabályokat az Egyházi Törvénykönyv (CIC. – Codex Iuris Canonici) tartalmazza.

- Területi prelatúra

„A területi prelatúra Isten népének egy területileg körülhatárolt része, melynek gondozása különleges körülmények miatt valamely prelátusra van bízva, aki azt megyés püspök módjára, annak saját pásztoraként kormányozza.”⁶⁹

A területi prelatúra az egyházmegyéhez, a területi apátsághoz, az apostoli vikariátushoz, az apostoli prefektúrához és az állandó jelleggel létesített apostoli kormányzósághoz hasonlóan részegyháznak minősül. A prelátus általában a megyéspüspökkel a jogban egy tekintet alá esik, így megilleti mindaz a rendes, saját és közvetlen hatalom, ami lelkipásztori feladatának gyakorlásához szükséges.⁷⁰

- Személyi prelatúra

A személyi prelatúra a területivel szemben a papok megfelelő elosztásának elősegítésére vagy különös lelkipásztori, illetve missziós feladatok ellátására bizonyos területeken vagy bizonyos társadalmi csoportok körében az Apostoli Szentszék az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatásával alapított, saját, az Apostoli Szentszéktől kapott (értsd: a pápa által jóváhagyott) szabályzattal rendelkező szervezet. Mivel élén klerikus áll (prelátus), jogi személy.⁷¹

A személyi prelatúra nem részegyház, nem egyfajta személyi egyházmegye. A prelátúrához tartozó személyek továbbra is a megyés püspök egyházi kormányzata alatt állnak, ezért a személyi prelátúrához nem a lakhely alapján tartoznak a Krisztus - hívők, hanem egy megállapodás révén csatlakoznak hozzá. A személyi prelatúra egy egyházmegyén belüli működéséhez a megyés püspök (helyi ordinárius) előzetes hozzájárulására van szükség.

Szádvár⁷²

A turisták ezreitől látogatott aggteleki cseppkőbarlangtól tízegynéhány kilométerre, a Bódva-völgyi Szögliget község szomszédságában, a szlovák határ mellett, meredek sziklahegyen állnak az ország egyik legnagyobb, mégis talán legkevésbé ismert várának, Szádvárnak romjai. Művészettörténeti és műemléki szakirodalmunkban is alig említik. Nem csoda, hiszen lerombolása óta, 280 év alatt romjait bozót és erdő nőtte be és rejtette el. 1960 körül irtotta ki az erdészet a

⁶⁹ CIC. 370. kánon

⁷⁰ CIC. 381. kánon

⁷¹ CIC 294-295. kánon

⁷² Détschy Mihály: Egy ismeretlen magyar vár – Szádvár.

romokat takaró növényzetet, és csak ekkor váltak ismét láthatóvá a hatalmas vár köröskörül néhol 10 m magasan álló falai, bástyái.

Szádvár nem játszott kiemelkedő szerepeit történelmünkben. Néhány megszállása és ostroma nem hozott fordulatot az ország sorsában. De fennállása alatt Árpádházi és Anjou királyainak, majd fontos szerepű családok birtoka volt és így sorsa gyakran kapcsolódott történelmünk jelentős eseményeihez. Története, akárcsak építészeti kialakulása egykorú várainkéval sokban hasonló, de sokban egyéni, sőt egyedülálló. A levéltárakban fellelhető, viszonylag gazdag, nagyrészt ismeretlen és kiadatlan írásos és rajzos forrásanyag ismertetése és közreadása ezért sok adattal bővítheti a magyar várainkkal kapcsolatos ismereteinket, egyben előkészítheti, és talán elősegítheti a rohamosan pusztuló romok mielőbbi régészeti feltárását és teljes megismerését, majd műemléki megóvását.

Szádvár is egyike a tatárjárás után, az 1250-es években, IV. Béla rendelkezésére épült kővárainknak. Hadászati szerepe a felső Bódva-völgy és az innen a Toma-patak, majd a Sajó völgyébe, Rozsnyóra és a bányavidékre vezető út ellenőrzésében állt. A vár a királyi tulajdonban állott tornai erdőispánság, a későbbi Torna vármegye területén épült, amelynek központja Szádvártól mintegy 10 km-re a görgői királyi udvarház volt. A XIII. század második felében Szádvár alig 15 km-es körzetében több jelentős vár épült, köztük Szendrő, Torna és Krasznahorka, amelyekkel a következő évszázadokban közös birtokosok révén is sokszor szoros kapcsolatba került. Ezekkel azonban sem alaprajza, sem felépítése nem mutatott rokonságot, hadászati szerepe és sorsa is erősen eltért azokétól.

Szádvár első említése 1268-ból V. István oklevelében maradt ránk: 1264-ben az ifjabb király Zárd nevű várát apjával vívott háborúskodása idején Bács, Tekus fivére, István ellenfeleinek kezére játszotta. A XIII. sz. utolsó évtizedeiben Tekus leszármazottai vehették birtokukba, akik IV. Lászlóval, majd III. Andrással Jenő váráért cserélték fel tornai birtokaival együtt Szádvárt, amely a XIV. sz. folyamán királyi vár maradt. Első várnagyát, Péter ispánt. 1324-ben I. Károly oklevele említi. Egyes források szerint az 1330-as években az Anjouk kedvelt hívei, a nádori méltóságot viselő Drugethek birtokában volt a vár, de valószínűbb, hogy ezeknek, mint tornai ispánoknak, comeseknek állt joghatósága alatt. 1336-ban Drugeth Willermus nádor a király rendelkezésére visszaadatja az esztergomi érseket megillető, de néhány évig jogtalanul Szádvár javára szedett tornai tizedeket. Oklevele királyi várnak nevezi

Zar-dot. 1335-ben Polyánky Pongrác fia, Bertalan mester a zardi várnagy, akit 1338-ban, mint Willermus helyettesét és „az ő Zaardi várnagyát” említenek. 1339-től Lengyel Péter helyettes várnagy, 1360-ból Zobonya fia János mester, I. Lajos király várnagyának neve maradt fenn. 1406-ban a Tekustól leszármazott, környékbeli családok sérelmezik, hogy Zsigmond elvette tőlük IV. László és III. András okleveleit Szádvár cseréjéről, és tiltakoznak a vár eladományozása

ellen. A király ennek ellenére 1410 körül Szádvárt birtokaival a Pelsőci Bebeknek adományozza, akik a XIII. század közepétől számos szomszédos vár és község birtokosai. A család tagjai a legmagasabb méltóságokat viselték a XIV. században, 1400 körül Durazzoi László

pártjára álltak, majd ismét Zsigmond hívei lettek. Szádvár birtokán többen osztoztak, köztük Imre vajda fia, László és Detre nádor fia, Miklós. Utánuk László fia, Imre erdélyi vajda és Pelsőci István tulajdonába kerül a vár és uradalma, és tőlük özvegyeik, illetve Imre gyermekei öröklik. A huszita mozgalmak idején 1451-ben Talafusz János pusztítja Szádvár birtokait, majd Komorovsky Péter a várat is elfoglalja, és csak az 1454 karácsonyán kötött egyezség nyomán adja vissza. Utoljára Talafusz Perényi Jánossal szövetségben pusztítja Szádvár birtokait, ami ellen Bebek Imre özvegye, Pálóczi Veronika és fia, Pál tiltakozik. A következő években már az ő és Pelsőci Istvánné zardi várnagyainak önkényeskedéseiről értesülünk. 1470-től Imre lányának, Orsolyának a férje, Zápolya Imre, a későbbi nádor, majd fivére, István tárnokmester Szád vár és a szomszédos Szendrő, Torna és Krasznahorka ura. 1478-ban oklevele említi zardi várnagyukat, Roskoványi Tamást, 1511 és 1523 között pedig Kapu Miklós viseli ezt a tiszteletet. Szádvár birtokai ekkor Szögliget, Szőlősardó, Bódvaszilas, Hídvégardó, Vendégi, Szentandráskovácsi, Almás és Körtvélyes.

Csicsó vára

Beszterce - Naszód vármegye (korábban Szolnok – Doboka). Déstől 17 km-re, északkeletre, az Ilosvai-hegységben, erdők között fekszik. A vár a 758 méter magas Magura oldalában, 683 méteres magasságban állt egykor.

1467-ben Wyfalw, 1595-ben Wyfalw-Korabia, 1653-ban Cziczó Uyfalu néven említették.

Nevét 1283-ban Chicho néven említették először a Rátót nemzetség birtokaként, de ekkor még nem említik, mint várat. Ekkor a Rátold nemzetség tagjai osztoztak meg rajta, és az osztozáskor Csicsó és Retteg összes tartozékaikkal együtt Leusták fiainak: Rolandnak és Dezsőnek, István fiainak: Domokosnak és Lászlónak, valamint Olivér fiainak: Rainaidnak és Miklósnak jutott. Csicsó másik része pedig továbbra is megmaradt szolnoki várföldnek. Jobbágy birtokosai kihalása után az elnéptelenedett várföldet III. András király a Losonczy Bánffyok őseinek Dénes nádor fia Dénes ispánnak adományozta.

A vár építése tehát az 1290-1304-közötti időszakban történhetett, és a fenti birtokosai közül építhette valamelyik, és valószínű, hogy tőlük Apor László erdélyi vajda szerezhette meg, mivel egy 1304-ben kelt oklevélben birtokosául már Apor László erdélyi vajdát említik.

1319-ben Debreceni Dózsa itt verte le a lázadó Mojs fia Mojst.

1321-ben Wass Miklós várnagy, a czegei Wass család egyik őse átadta Szécsényi Tamásnak, ettől fogva királyi birtok volt.

1405-ben Luxemburgi Zsigmond uradalmával együtt Bánfi Istvánnak és testvérének adományozta.

1439. március 15. előtt

„Kecheth-i István, valamint fiai: Péter és Jakab Somkwth-nak (Belső-Szolnok vm) a Somkwth-i László fia: néhai Miklóstól vásárolt felét, 150 arany Ft-ért és 30 Ft-ot érő három hordó borért átengedik Losonch-i Desew (m) erdélyi vajdának, minthogy azt elődei is a Chycho-i várukhoz bírták.”⁷³

1467-ben Hunyadi Mátyás király, hűtlenségük miatt elkobozta tőlük és a kiterjedt uradalommal részben Szerdahelyi Kis Jánosnak, részben – Kilija és Dnyeszterfehérvár váraiért kárpótlásul – Nagy István moldvai fejedelemnek adományozta.

1492-ben II. Ulászló az egész uradalomra kiterjesztette a Nagy Istvánnak tett adományt.

1538-ban a török elől idemenekült István fia, Petru Rareș vajda.

1540-ben, I. Szulejmán kívánságára Fráter György négy hónapos ostrom után elfoglalta a várat, Rareșt pedig átadta a törököknek.

1539-ben Szapolyai János jegyajándéku Izabella királynénak ajándékozta.

1542-ben Petru Rareș visszatért és sikertelenül ostromolta hajdani erődjét, ezután

1544-ben az erdélyi országgyűlés elrendelte lerombolását.

1592-ben rablófészekként említették.

A várat csak három oldalról övezték falak, északról a szakadék megközelíthetetlen tette. Már csak az felsővár északi tornyának falai és a külső védőfalak maradványai láthatók és létra vezet fel a romhoz. Az egykori alsóvár teljesen elpusztult. Uradalma később nagyrészt Szamosújvárába olvadt bele.⁷⁴

Csicsóvár és uradalom⁷⁵

- 1293.II.20: Dénes nádor fia: Dénes⁷⁶ adományul kérte a Chychov nevű lakatlan királyi földet; [1294]: a káptalan Dénes comest beiktatta Csicsó föld birtokába (Er I. 516, 526).
- 1304: Chicho. László erdélyi vajda: Emuch fiai: Miklós comes, a vajda csicsói várnagya és te: János számára megerősíti Bizkou örökölt földjüket. D. in Nemití (An 1: 650).
- 1315: {Wass} Miklós comes Chicho-i várnagy (An 4: 179).
- 1321.XI.1: Csicsó vár várnagya kiegyezik Szécsényi Tamás erdélyi vajdával, s a várat átadja a királynak. Ezzel megszűnik Kán László fiainak tartományúri hatalma, s egész Erdély a király hatalma alá kerül.
- 1387-től adományul a Losonci család Dezsőfi ágáé 1467-ig, de 1423-ban ismeretlen címen a Losonci Bánfiak várnagyai parancsolnak benne. 1392: Mátyás várnagy. Tartozékait 1405-ben említik (Engel Pál, 1977. 103/47). 1439.III.14.:

⁷³ DL 36390. p. 20, nr. 1. Keltezésére: BánfOkl I. 619—620.

⁷⁴ Wikipédia és a Történelmi Magyarország várai honlap alapján.

⁷⁵ Vistai András János: Tekintő. Erdélyi helynévkönyv.

⁷⁶ A Losonczy Bánffyak őse, nagyon valószínű, hogy az Ezdegei Bessenyő család korai rokonságban állt a Losonczyakkal.

Kecsetiek Somkút (BSz) vásárolt felét átengedik Losonczi Dezső erdélyi vajdának, minthogy azt elődei is Chycho-i várukhoz bírták (KmJkv 139);

- 1461.X.2.: a Chicho-i várnagy: Domokos ü: Kend (1625);
- 1467.XI.21.: Mátyás király parancsára [néhai Szerdahelyi Imre fia:] Györgyöt, s fiait: Kis Jánost és Mihályt beiktatták Chycho vára és tartozékai két részébe (1764);
- 1468.VI.18. és 25. között: Losonczi Dezsőfiek tiltják Mátyás királyt a Chycho-i várban lévő részek eladományozásától (1812);
- 1473.I.19: Szerdahelyi János Chycho-i udvarbírója Szécsi Mihály, várnagya Nagy Domokos (2071);
- 1473.II.8: Hatvani Nagy Dénes Chycho-i várnagy (2080-1);
- 1482.IV.13: Koroncói Nagy Domokos Chycho-i várnagy (2351-2).

Az uradalomhoz tartoztak:⁷⁷

- Árpástó, 1362: Arpasthou, a csicsói uradalom magyar jobbágyfaluja; Apafi; XIV–XVII: Bethlen-birtok.
- Bába
1357: Babapataka. (Anjou VI. 549) Csicsó vár jobbágyfaluja.
1405: Baba, Bánffy-birtok;
- Baca
1405: Bacha, Csicsó vár tartozéka, magyar jobbágyfalu.
1405–67: Bánffy, majd Szerdahelyi családé, később Nagy István moldovai vajda hűbér birtoka
- Bágy
1482 Retteg: Bágyi János
- Biszó (telke)
1292: Bizoteleke Rozvai Balas fiai: Imre és László, s te: Miklós Kide és Bizoteleke nevű földek felét anyja hitbére és jegyajándéka címén örökre átadták Vana leánya: Annusnak, aki Egyed fia: Karachin felesége (Er I. 514).
1304: t. Bizov ~ Bizkou [: Bizcou], t. Bizou;
1335: t. Bizo. Emuch fiai: Wass Miklós csicsói várnagy és János bírták öröklött jogon, s 1304-ben e jogon ítélték nekik vissza Kidei Karachin és Pethe birtokfoglalásával szemben. Eymech fia Miklósé 1321-ben is. 1333-ban viszont bemutattak egy oklevelet, mely szerint Rozvei Balas fiai Biszótelke földet még 1292-ben átadták Egyed fia Karchin feleségének...
1335-ben nagyobbik és kisebbik Wass Miklós íratják át az 1304-i oklevelet (Gy 2: 60). 1304: Bizkou ~ Bizov földet László erdélyi vajda ítélte vissza (An 1: 650).
1347: Bizou, Bizow, Bizoteleke (Tr). Ma hn Kide és Csomafája határában;
- Bogáta
1325: p. Bogath (Tr) Csicsó vár tartozéka.
1387: Bánffyak kapták.

⁷⁷ Vistai András János: Tekintő. Erdélyi helynévkönyv.

1467: Mátyás király elkobozta tőlük, és szerdahelyi Imrefi Györgynek és fiainak adta (Le).

- Csicsóalja (Csicsóújfalu mellett)

1461: census quinquagesimalis de Chichoallya (Su). – Su 2: 310.

- Ilosva

1405: Ilswa,

1467: Illoswa,

1628: Nagy Ilosva,

1703: Alsó-Ilosva (Kádár IV. 116). Csicsó vár tartozéka;

- Kosály

1241: Kasaal (Le) a Kaplony-nemzetség birtoka. {? Er nem ismeri.} 1261,

1348: p. Kasaal (Tr). XIV: királyi birtok, Csicsó vár tartozéka; 1405–67:

- Somkút

1356: Somkuth (Kádár VI. 115). 1423: Sumkwth (BfO I. 567).

1439.III.15. e: Kecsetiek Somkwth-nak (BSz vm) a Somkwth-i László fia néhai Miklóstól vásárolt felét 150 Ft-ért és 30 Ft-ot érő három hordó borért átengedik Losonczi Dezső erdélyi vajdának, minthogy azt elődei is csicsói várukhoz bírták (KmJkv 139);

1467.XI.21: Somkwth s az itteni vám Csicsó vár tartozéka (1764);

- Szics 1. BSz 1. (Magyarláros-K, b. o. a Láposba ömlő Szics-p. j. p.)

1325: p. Zucht (Tr. Bizonytalan).

1335: Sculthu,

1381: Zeuchud (Kádár VI. 488).

1500: Alsozewch (Bánffy II. 364). Bánffy-birtok, Csicsó vár tartozéka (Le).

Csicsóvár várnagyai:⁷⁸ (Csak a számunkra fontos időszakban!)

- 1304-ben (Vass) Miklós, Emuch fia. 1333-ban is.
- 1333-ban alvárnagya Gersei Pető, az István fia, kit a király nemességre emel.
- 1335-ben Csebi Pogány István s ugyanekkor Bálványos- és Küküllővárnak is várnagya.
- 1353-ban Vid fia, Jakab.
- 1355-ben ugyanaz.
- 1357-ben várnagya a Vassak közül való Vörös Tamás.
- 1364-ben *Bessenyő Pál*.
- 1392-ben Mátyás.

⁷⁸ Kádár József: Szolnok-Dobokavármegye monográfiája <http://mek.oszk.hu/04700/04755/html/>

Ezdegei (Özdögei) Bessenyő Pál bán élete, a fellelt írásos emlékek alapján

Az oklevelek és regeszták

- Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár I. (1387–1399) (Magyar Országos Levéltár)
- Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár II. (1407–1410) (Magyar Országos Levéltár)
- Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár III. (1411–1412) (Magyar Országos Levéltár)
- Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár IV. (1413–1414) Magyar Országos Levéltár
- Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár V. (1415–1416) (Magyar Országos Levéltár)
- Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár VI. (1417–18) (Magyar Országos Levéltár)
- Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár VII. (1419–20) (Magyar Országos Levéltár)
- Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár VIII. (1421) (Magyar Országos Levéltár)
- Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár IX. (1422) (Magyar Országos Levéltár)
- C. Tóth Norbert: Zsigmondkori oklevéltár X. (1423) (Magyar Országos Levéltár)

című munkákból származnak. Az oklevelek dátuma a Zsigmondkori oklevéltár kötetét egyértelműen meghatározza. Ami ettől eltérő helyről származik, azokat külön jelöljük.

1400. in február 27. (Prage, III. die Mathie)

„Zsigmond különös kegyelemből elengedi a fej- és jószágvesztés büntetését, amelyet Zudora-i Domokos fia Tamás és familiarisai: Mene-i Balázs, Fermines-i Tamás, Zylagh-i László, Borsos Rictus) Miklós, magnus Miklós, Pál és Simon azzal vontak magukra, hogy Thewyssed-i Jakab diákot, mint mondják, véletlenül megölték, kötelességükké teszi azonban, hogy a megölt homagium-át hátramaradottjainak a váradi káptalan előtt Keresztelő Szent János születése napjának nyolcadán (júl. 1.) iuxta regni nostri consuetudinem fizessék meg. Egyszersmind megtiltja a nádornak, az országbírónak és bírói helyetteseiknek, a megyék comes parrochialis-ainak és szolga-bíráinak, továbbá az ország valamennyi más bírójának, hogy Zudora-it és familiarisait intra et extra iudicium személyükben és javaikban háborgassák. A szöveg élén jobb felől: Relatio **Pauli Bisseni de Ezdege**. „⁷⁹

1402. ion május 2. (in Komarom, f. III. p. Phil. et. lac.)

„Thomas et Petrus in figura magistri **Pauli Bezeneu** dicti dispensatoris régie maiestatis vicecomites Komaromienses és a szolgabírák bizonyítják, hogy bírói székükön unacum nobilibus et assessoribus aliisque nobilibus conprovincialium folytatott ítélkezésük

⁷⁹ Hártyán, a szöveg alatt pecsét nyomával. Jászói konvent orsz. lt. Appendix fasc. 5. nr. 8. (F).

közben, amidőn Nema-i Kolus fia Jakab özvegye nevében officialisa, Bolug (dictus) Domokos bemutatta Zsigmond oklevelét, amely szerint Stephanus condam palatinus dominium castri Komarom tempore illo in processu possidente univer-sos mercatores propriis rébus et personis aliosque cuiusvis status et conditionales homines a transmeatione portu Vooz eltiltotta Kulus fia Jakab mester sérelmére, a nemesek és assessor-ok kijelentették, quod portus de predicta Voozy semper et ab antiquo rectus et pacificus portus extitisset.”⁸⁰

1402. október 4. (Posonii, in Francisci)

„Zsigmond. Ozora-i Pippo, a királyi sókamrák ispánja szolgálataiért a prelátusok és bárók tanácsából új adományul adja neki és testvérének: Máténak két sessio iobagonalis kivételével a tolnamegyei Archa birtokot, amely Archa-i Tamás fia Mihálynak utódok nélküli halálával de iure et consuetudine regni nostri háramlott kezére. A szöveg élén jobb felől: Relatio **Pauli Bisseni bani**.”⁸¹

1402. október 8. (Posonii, dom. p. Francisci)

„Zsigmond **Ezdege- i Pál fia Pál dalmát - horvát – szlavón bán** szolgálataiért, amelyeket ifjúságától fogva előrehaladott koráig teljesített, a prelátusok és bárók tanácsából neki és testvérének: Péternek, továbbá magistro Nicolao Bisseno filio condam Nicolai de Hardalias comiti insule nostre ac Stephano filio Gregorii de Berench adja a nyitramegyei Lyuky birtokot az ottani egyház kegyúri jogával együtt, miután Lyuky- i Mihály utódok nélküli halálával ad manus regias háramlott.”⁸²

1402. október 10. Körös

„Gordoua-i László fia László és **Ezdeghe-i Bisssaus Pál** dalmát, horvát és szlavón bánok Ilka, Thomasouch-i Zaz Mátyás mester felesége perét Zenthrai-hal-i György fiai: Lökös, János, Pál, Sándor fiai: Dénes, Miklós, Péter, Iván, György, Zsnthrai-hal-i Vrdung dictus István fia Pál más néven Jeseu, Thapolcha-melléki Péter fia Fülöp, Pukormelléky-i Ábrahám fia János, ThapolchaZentgurgh-i János fia Pausa deák ellen okt. 9-éről elhalasztja dec. 11-ére.”⁸³

1402. november 18.

Kiadó: Gordovai László dalmát horvát szlavón bán, **Bessenýő Pál** dalmát horvát szlavón bán.⁸⁴

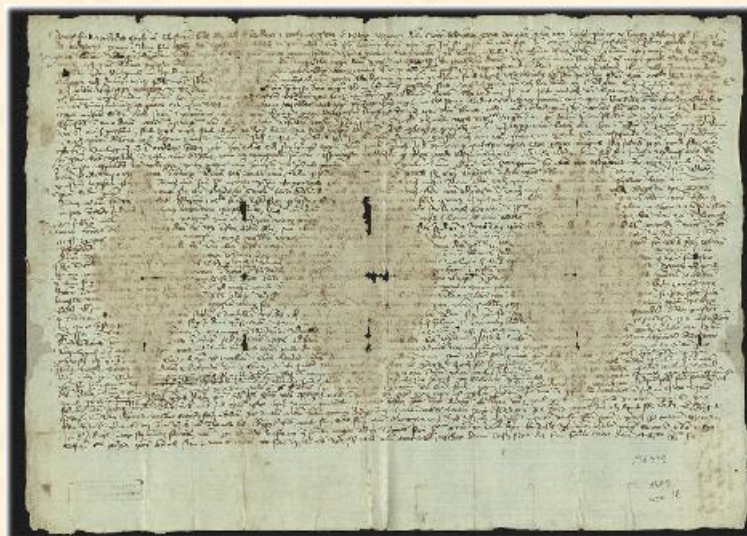
⁸⁰ Hártyán, a szöveg alatt három gyűrűspecsét nyomával.

⁸¹ Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes pecséttel. Pozsonyi káptalan orsz. ít. Acta crucifer. de Alba. Capsa 2. fasc. 11. nr. 102. (F.)

⁸² Hártyán, a szöveg alatt pecsét nyomával. Nyitrai káptalan lt. Fasc. XI. relig. I. (F.)

⁸³ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Batthyány család, Acta antiqua (Q 383)

⁸⁴ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Vegyes provenienciájú oklevelek • Vétel útján bekerült vegyes provenienciájú iratok (Q 281)

Báni oklevél 1402. november 18.

1402. december 23.

„A csázmái káptalan Gordoua-i László fia László és **Ezdege-i Bysenus Pál** dalmát, horvát és szlavon bánokhoz.

Parancsukra Chernech-i György fia Tamás báni ember Balázs javadalmas karpap káptalani kiküldött jelenlétében Zenthmihal-i György fiait: Leukus-t, Jánost és Pált megidézte Zenthmihal birtokon lévő részeiken Thomasoueh-i Zaz Mátyás mester és felesége: Ilko ellen perük folytatása és 42 márka birság megfizetése végett.”⁸⁵

1403. június 13. Buda

„Zsigmond király **Ezdegei Pál** és Pécsi Pál Horváth- és Dalmátországi s Slavoniai bánokkal tudatja, hogy legközelebb Slavoniába készül, s hogy Töttös Lászlót oda előre elküldötte, kinek a király megbízásában engedelmeskedjenek s jobbágyait és szolgálait hadi szolgálatra ne kényszerítsék.”⁸⁶

1403. november 2. (in Alba Regali, II. die omn. sanct.)

„Zsigmond Berench-i Gergely fia István mester királyi dispensator szolgálataiért, amelyeket főleg hys elapsis disturbiorum temporibus teljesített s mert a királyi zászló alatt a felkelők ellen küzdve több sebet kapott, a prelátusok és bárók tanácsából új adományul adja neki és általa **Ezdege-i Bissenus Pál dalmát-horvát-szlavón bánnak**, Hord-i Bissenus Miklós mesternek pridem comiti insule nostre, valamint Ezdege-i Péternek a körösmegyei Megyeriche-i Gergely fiainak: Demeternek és Györgynek, akik Imre auranai perjelhez csatlakozva szintén részt vettek a pusztításokban, körösmegyei Megyeryche nevű birtokát az ottani

⁸⁵ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Batthyány levéltár, Jelzet nélküli oklevelek (Q 31)

⁸⁶ Nagy Imre: A zichi és vásonekeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. V. (Budapest, 1888.)

*castellum-mal és minden tartozékával, necnon tributis in eisdem exigi consuetis ac aliis libertatum prerogativis együtt. Kötelességükké teszi azonban, hogy a birtok, a kastély s tartozékaik nevééről, valamint a jobbágyság és sessio-k számáról tájékoztassák őt. A szöveg élén jobb felől: Relatio Piponis de Ozora.*⁸⁷

1404. január 3. Körös.

„Gordovai László és **Ezdegei Pál** szlapon-dalmát és horvát bánok előtt, amidőn Eberhard zágrábi püspökkel, Maróti János macsói bánnal, Treutel Miklós tárnokmesterrel, Ders Márton (vice) bánnal s Szlavónia előkelőivel az ország ügyei felől rendelkeznek, Újudvari Pál mester diák tiltakozik az ellen, hogy Monoszlói Csupor János és Pál vonakodnak feleségének körösmegyei birtokát a zálogösszeg ellenében visszaadni.”⁸⁸

1404. január 4. (Crisii, f. VI. p. circumcis.)

„Eberhard zágrábi püspök, Gardowa-i László és **Ezdege-i Byssenus Pál** dalmát-horvát-szlapon bánok és Ders Márton, Magyarország volt alnádora bizonyítják, hogy Szlavónia azon nemeseinek, akik in civitatem Crisii karácsony utáni péntekre (1403 dec. 28.) összegyűltek, valamint a szolgabíráknak eskü alatt tett vallomása szerint Pwkwr-i Demeter fiai: Miklós, János és Benedek, Pál fia Miklós fia Pál és ezen Pál fia István fiai: László és János bűnösök Károly fia Lászlónak in civitatem Iadram hozatalában, hamis koronával való megkoronázásában és az ezt követő pusztításokban, sőt a Zsigmond. pártján megmaradt Pál fia fenti Istvánnak előbbi feleségétől született fia: Miklós mester megölésében, a fenti Pál fiainak: Istvánnak és Miklósnak özvegyei — a Lajos király özvegyének meggyilkolásában részes Horwaty-i János nővérei — pedig ugyanezen gaztettekben, következképpen valamennyi birtokukat Zsigmond jogosan adhatta Marowth-i János macsói bánnak szolgálatai jutalmául. Ennek a gyűlésnek a megtartásával a prelátusok és bárók tanácsából Zsigmond azért bízta meg őket, mert amint igen sok nemes van, akik universis eorum viribus et potentiis aggregatis rebusque, consiliis et toto eorum posse felkeltek ellene s Károly fia László szicíliai királyt a dalmáciai Jadra városba bevezetve és hamis koronával megkoronázva, őt országaitól és szent koronájától meg akarták fosztani, László zászlai alatt gyűjtogatásokat, rablásokat, gyilkosságokat és csonkításokat követtek el, az egyházakat és szentelt helyeket feltörték, kifosztották és más gazságokat vittek végbe, ugyanúgy igen sokan hűek maradtak s életüket, vagyonukat fortune casibus submittendo oldalán értékes szolgálatokat teljesítettek, amelyek jutalmául megkapták amazok birtokait, sőt forte etiam talium nobilium suorum possessiones, qui factis in premissis omnino rei et culpabiles non forent, ad importunam tamen suorum fidelium supplicationem nekik adományozta, hogy tehát az ártatlanok ne bűnhődjenek a vétkesekkel együtt, a király szükségesnek találta universos et singulos regni sui Sclauonie nobiles in certum terminum et in eodem regno in unum locum per nos debere facere congregare et de quorumlibet processibus sinistris et adversis meram et tutam experiri certitudinem et unicuique iuxta sua mérita respondere, fideles suos in sua fidelitate et remuneratione per

⁸⁷ Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes titkos pecséttel. DL. 33.378.

⁸⁸ Starine 39. (1938). 237. (Batthyány cs. lt.) Hátlapján pecséttel, amelyen egy elmosódott emberi mellkép látszik, feje mellett jobbról-balról egy-egy szárnnyal; körirata: LADISLAVS

ipsum eisdem facta permittere permanere infidelesque iuxta ipsorum mérita et quesita punire debere.”

1404. január 4. (Crisii, VIII. die ferie VI. p. nat. dom.)

„Eberhard zágrábi püspök, Maroth-i János macsói bán, Gordova-i László és **Ezdthegche-i Byssenus Pál** dalmát-horvát-szlavon bánok az előző számmal azonos fogalmazású oklevélben bizonyítják, hogy Zsigmond jogosan adományozta Zerdahel-i Ders Márton mesternek és testvérének: Zsigmondnak szolgálataik jutalmául a hűtlen domini de Alsolindva: István bán fia László, János bán fiai: István és János, Hercek Péter és László fia Zsigmond Tybvrchovch, Prinčovch, Konzka, Chernech és Rodomaschi-na nevű birtokait és valamennyi más körösmegyei birtokrészüket.”⁸⁹

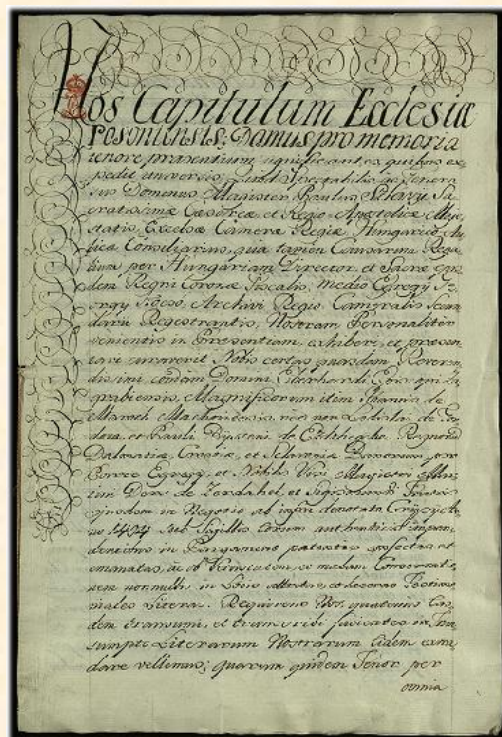
1404. január 4. (Crisii, f. VI. p. circumcis.)

„Eberhard zágrábi püspök, Marolth-i János macsói bán, Gordoua-i László és **Bissenus Pál** szlavon-dalmát-horvát bánok és Ders Márton volt alnádor bizonyítják, hogy Zsigmond jogosan adományozta Zenthlelek-i Castel-lan (dictus) Péter fiainak: László és Ádám mestereknek szolgálataik jutalmául a hűtlen Zyncha (Zenche)-i Tyboldus fia János valamennyi birtokát.”

1404. január 4

„Eberhardus zágrábi püspök, Marothi-i János maosói bán Gordova-i László és **Ezdthegche-i Besenyő Pál**, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bánjai, bizonyítják, hogy mintán Körös megye közgyűlésén István fia: Lászlót, János fiait: Istvánt és Jánost valamint a többi felsorolt társaikat, Alsolindva urait, bűnösnek találták a Zsigmond elleni összeesküvésben és az ellene való lázadásban, Zsigmond király Körös megyei birtokaikat: Tybvrchovoh, Prinohovoh s a többi név szerint feljegyzett poszeesiókat Zerdahel-i Ders Mártonnak és testvérének: Zsigmondnak adományozta.”⁹⁰

Alsólindvai hűtlenek birtokainak
eladományozása⁹¹

⁸⁹ Hártyán, négy gyűrűs függőpecséttel. Dl. 24.705. — Pray: Hierarchia II. 348., Katona-XI. 627., Fejér X/4. 311. és X/8. 469., valamennyi töredék.

⁹⁰ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Kincstári levéltárból (E) • MKA, Neo-regestrata acta (Q 311)

⁹¹ Az oklevél pecsétjei: Függő 04 (1. Pecsét tulajdonosa: Eberhard zágrábi püspök. Vörös színű viasz, kb. 16 x 12 mm, hatszögletű, gyűrűs függőpecsét. Ábra: címerpajzs, benne ágaskodó oroszlán. Felirata: S EBERHARDI EP- ZAGRABIENSIS. Ép. (V8-437.). 2. Pecsét tulajdonosa: Maróthi János macsói bán. Zöld

**Ezdegei Bessenýő Pál bán
pecsége**

1404. március. 9. (in Késmárk, in Letare)

Zsigmond Tapson-i Anthimus fia János mester szolgálataiért, amelyeket megsebesülése árán is teljesített, újból neki, testvéreinek: Györgynek s az utóbbi fiának: Oszvaldnak adja új adományul a somogy-megyei Bathyan, Ataad, Wthues, Sabaas (Sabas) és Barathy birtokokat, amelyeket egyszer már nekik adott, miután Bathyan-i György mesternek Albert, László és György nevű fiaitól hűtlenségük miatt elvette, ezt az adományát azonban érvénytelenítette, amidőn Bathyan-i özvegye: Katalin előadta mentségét a maga és fiai érdekében. Mivel most pontosabb felvilágosítást nyert, sőt bizonyossá lett, hogy az özvegy és fiai által nonnullis nostris emulis rebellibus et infidelibus pūrima subsidia, consilia et auxilia exhibita forent et impertita et ob hoc ipsa domina relicta et filii dicti magistri Georgii simili nota infidelitatis obfuscata et innodati existunt, említett visszavonó rendeletét érvényteleníti. A szöveg élén jobb felől: Relatio **Pauli Bissenii bani Sclauonie.**⁹²

1404. április 2. Zágráb.

„Gordovai László és **Ezdegei Pál** szia von bánok a zágrábi káptalanhoz. Iktassa be az István modrusi comes özvegye által alapított kamenszkai pálos kolostort Kamenszka és Salathnyk birtokokba (Zágráb m.)”⁹³

1404. április 3. (Posonii, f. V. p. resur. dom.)

„Zsigmond Berench-i Gergely fia István mester királyi dispensator szolgálataiért neki és fraterének, **Ezdege-i Bissenus Pál** dalmát—horvát—szia von bánnak, Hord-i Bissenus Miklós mesternek, a királyi sziget volt ispánjának s Ezdege-i Péternek új adományul adja a preláthusok és bárók tanácsából néhai Zenthgrolth-i Miklós körösmegyei Kerezthwr és Sclauanya nevű birtokait, amelyeknek hasznát eddig a Károly fia László zászlaja alatt harcoló s így hűtlenné vált Wywar-i Tamás fia János élvezte. Kötelezi egyszersmind magát, hogy megfelelő értékű birtokokkal kárpótolja az adományosokat, ha a két birtokot nem tudná számukra biztosítani.”

színű viasz, kb. 18 mm, gyűrűs függőpecsét. Ábra: címerpajzs, benne: három pólya. Felirata: S IOHANIS BANI DE MACO. Ép. (V8-438.). 3. Pecsét tulajdonosa: Gordovai László dalmát-horvát-szlavon bán. Ábra? Felirata: LADISLAVS -ELVS ----. Kissé sérült: belsejéből kb. 10 % hiányzik. (V8-439.). 4. **Pecsét tulajdonosa: Ezdegei Pál dalmát-horvát szlavon bán. Zöld színű viasz, kb. 18 mm, gyűrűs függőpecsét. Ábra: címerpajzs, benne: mellszobor. Felirata: S PAULI BISSENI. Ép. (V8-440.))**

⁹² Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes pecséttel. Batthyány cs. lt. Acta antiqua. Alm. 3. lad. 3. Atád nr. 34. (F.)

⁹³ Lev. Köz. 1930. 70., reg. (A 3138. sz. okl.-ból.)

1404. április 7. Pozsony

„Zsigmond Gordovai Fancs László és **Ezdegei Pál** dalmát-horvát-szlavon bánokhoz. Rogozna falut (Körös m.) adják át (Zrednameliéki) Gelye fia Dénesnek.”

1404. április 7. Pozsony.

„Zsigmond király meghagyja Gordowa-i Fanch Lászlónak s **Ezdege-i Pálnak**, almácia, Horvátország és Szlavónia bánjainak, valamint vicebánjaiknak, hogy ne késlekedjenek Gelye fia Dénesnek átadni a körösmegyei Rogoznow falut, amelyet ő a nevezettnek adományozott.”⁹⁴

1404. április 23.

„A zágrábi káptalan Gordovai László és **Ezdegei Pál** szlavon bánokhoz. Ápr. 2 utasításukra a határjárást és iktatást elvégezte.”

1404. május 6. (Zolii, f. III. p. inv. crucis)

„Zsigmond **Ezdege-i Bissenus Pál** és Peech-i Pál szlavon bánokhoz. Tamassowch-i Zaaz (dictus) Mátyás panasza szerint a szlavon királyság néhány lakosa karácsony (1403 dec. 25.) előtt és után birtokaira jöve, di versas iniurias variaque dampna et nocumenta devastationesque et desolationes non modicas követtek el s emberei közül is többet megöltek eorum auctoritate et potentia mediante. Mivel az efféle gonosztettek nem hagyhatók büntetlenül, ha a panasz helytállónak bizonyul, szolgáltatassanak igazságot”.⁹⁵

1404. május 16.

„A császári káptalan jelenti **Ezdege-i Pálnak** és Peech-i Pálnak, Szlavónia, Dalmácia és Horvátország bánjainak, hogy Zsigmond királynak Pozsonyban kelt, 1404 április 10-i parancsa értelmében Tekouch-i Gele fia Dénest és testvéreit, Fülöpöt és Pétert ellenmondás nélkül beiktatta megbízottja, Velike-i Miklós mester kanonok a körösmegyei Rogozná falu birtokába. Királyi emberek: „Georgius filius Stephani de Zrednamelleky, Thomas litteratus de Orchouch, Paulus de Xekouch, Ladislaus filius Petres de Pukur.”⁹⁶

1404. május 21.

⁹⁴ Papíron, nyílt alakban, a szöveg alatt piros viaszpecséttel. Mályusz Elemér: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban: hetedik közlemény / 92–123. o. (10_1-2_92. oldal)

⁹⁵ Papíron, a szöveg alatt titkos pecsét nyomával. Batthyány cs. lt. Alm. 2. lad. 42. Mise. Németújvár fasc. 87. Croat. nr. 6.

⁹⁶ Hartyán, lila selyemről függő pecsétje hiányzik Mályusz Elemér: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban: harmadik közlemény / 87–203. o. (6_1-4_102. oldal)

„A zágrábi káptalan Gordovai László és **Ezdegei Bessenyő Pál** utasítására Obru-
csáni Andrást beiktatja a zágráb megyei Busevics birtokba.”

1404. június 3. Putriszentmihály.

„Mindkét **Pál**⁹⁷ dalmát, horvát és szlavon bán a császári káptalanhoz. Iktassa be Szentandrás Pál diákot és Istvánt a királytól adományul nyert (körös megyei) Ervence birtokba, mivel az imént elhunyt (Bebek Imre) perjeltől féltükben eddig nem tudták az iktatást fogadtatni. Az ellenmondók közül csak a király híveit idézze meg a körösi székre.”

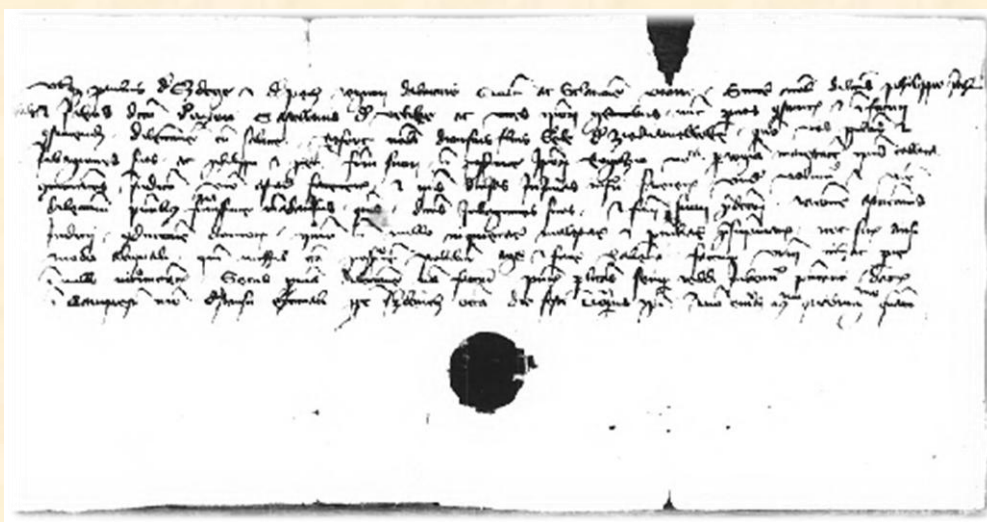
117

1404. június 5. Izdenc.

„**Ezdegei Pál** és Pécsi Pál dalmát-horvát-szlavon bánok a velikei várnagyokhoz. Ne bíráskodjanak Zrednamellékei Gele fiainak Rogozna (Körös m.) faluban lakó jobbágysai felett”.

1404. június 5.

„Uterque **Paulus de Ezdege** et de Pech", Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bánjai „in campestri nostro descensu exercituali prope Izdench" meghagyják Fülöpnek, Chak fia Jánosnak s Móri Jakusnak, Velike-i várnagyoknak, valamint „helyetteseiknek, hogy ne merjenek Zrednamelleke-i Gele iiai: Dénes, Fülöp és Péter Rogozno faluban lakó jobbágysai felett ítélni, mivel „nichil circa possessionem nobilium agere et facere babetis".⁹⁸

1404. június 8.

⁹⁷ Ezdegei Bessenyő Pál és Pécsi Pál.

⁹⁸ Papíron, nyílt alakban, a szöveg alatt egy kis zöld gyűrűs pecséttel. Mályusz Elemér: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban: hetedik közlemény / 92–123. o. (10_1-2_93. oldal)

„A csázmai káptalan jalenti **Ezdege-i Bisseaus Pál** és Peech-i dictus Pál szlavón, dalmát és horvát bánoknak, hogy Silin-i /?/ István fia Jakab báni ember és Péter pap karbeli prebendárius jun.5-én /Szentandrás/ Pál deákot, Lőrinc fia Istvánt beiktatták Erueniche birtokba.”⁹⁹

1404. október 21. (in Garigh, f. III. p. Luce)

Peech-i Pál szia von, dalmát és horvát bán átírja vicebánya és körösi ispánja, Castellan fia Ádám mester kérésére Eberhard zágrábi püspök, Marolth-i János macsói bán, Gordoua-i László és **Bissenus Pál** szlavon, dalmát, horvát bánok és Ders Márton volt alnádor 1404 jan. 4. oklevelét.”¹⁰⁰

1404. november 18. „Zolii”.

„Zsigmond király meghagyja **Ezdege-i Bessenýő („Bissenus”) Pálnak** és Pegh-i Pálnak, Dalmácia, Horvátország és Szlavonia bánjainak, valamint ezek al-bánjainak, hogy Zenthlelek-i Castellan fia László mestert és testvérét, Ádámot ismét iktassák vissza Zyrch falu birtokába, amelyet ő, elvéve hűtlensége miatt Zyrch-i Tibold fia Jánostól, nekik adományozott, de amelyet a bánok Zyrch-i János részére ismét visszafoglaltak. Meghagyja továbbá nekik, hogy Lászlót és testvérét védelmezzék meg a birtok tulajdonában.”¹⁰¹

1404. december 4. (in Puker, in Barbare)

„Uterque **Paulus regnorum Dalmatie, Croatie et Sclauonie bani** gubernatoresque prioratus Auranensis előtt familiárisaik, Horuathi György fia Antal és Farcasius fia Antal elismerik, hogy nagybátyjuk: Imathinus és Zanthandras-i Lőrinc fiai: Pál mester diák, István megfizették nekik unokatestvérük: Gruban fia Balázs vérdíját, akit véletlenül megöltek. Egy-szersmind a nemzetségükhöz tartozók nevében is mentesítik őket, továbbá familiárisaikat, embereiket és jobbágyaikat tettük következményétől.”¹⁰²

1405. február 17. (in Vissegrad, II. die ferie II. a. kath. Petri)

„Zigmond. ítéletlevele.

A cathedra Petri-nap előtti hétfőn (febr. 16.), amidőn unacum prelati, baronibus, proceribus ac nobilib s Wissegradon tribunal regalet tartott, Eberhard zágrábi püspök és rokonai, Albon- i Rodolphus fiai: János topuszkói apát, Péter, János és Rodolphus előadták, hogy bár adományul kapták tőle a Duracium-i Károly fia Lászlóhoz csatlakozásukkal hűtle-nekké lett zágráb - és körösmegyei Myletynch- i Briga (dictus) Márton, Orbawch-i Berethwa

⁹⁹ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Batthyány család, Acta antiqua (Q 383)

¹⁰⁰ Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes köriratos gyűrűpecséttel. Dl. 42.830.

¹⁰¹ Papíron, aljára nyomott papírfelzetes piros viaszpecséttel. Mályusz Elemér: A szlavóniai és horvát-országi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban: első közlemény / 100–191. o. (3_1-4_136. oldal)

¹⁰² Papíron, a szöveg alatt zöld gyűrűpecsét nyomával. Batthyány cs. lt.

(Borothwa) (dictus) János fiai: Dénes, Imre és Miklós, ezen Imre fiai: László és András, ezen Dénes fia János, Kamarcha- i Vitéz (Wytez) (dictus) István fia Péter, ennek fiai: András és István, Lewkus fia László, Gyepw- i Mihály fia Gergely, Chehy-i János fia László, Rakownuk (Rakounok)- i László fia Benedek, Soldonar Miklós és testvére: István, Rakownuk- i másképp Zenthpeter- i Ferenc, Zenthmarton-i Demeter bán fiai: János és László valamennyi birtokát, a pécsi káptalan pedig beiktatta őket, Szlavónia bánjai mégsem engedik át nekik a birtokokat és akadályozzák őket azok használatában, annak ellenére, hogy a felsoroltak a Szlavóniána k Marowt- i János macsói, Gordowa- i Fanch László és **Ezdege- i Bissenus Pál** dalmát—horvát—szlavon bánok, Ders Márton akkori alnádor, most királyi étekfogómester által plena regia auctoritate oraculo vive vocis eis commissa tartott közgyűlésén, amelynek feladata a hívek és a hűtlenek számbavétele volt, az esküdt ülnökök pro nostris et sacre nostre corone notoriis infidelibus nyilvánították, amint azt a bárók oklevelével most igazolták is. Ezt az oklevelet tüzetes vizsgálat után, mintha csak szóról-szóra átírná, megerősíti, s mert tartalmából kitűnik, hogy a felsoroltak a hűtlenség bűnébe estek, a prelátusokkal, bárókkal, előkelőkkel és nemesekkel együtt hűtleneknek nyilvánítja őket, örök hallgatást parancsol nekik, Eberhardnak és rokonainak pedig a birtokokat in perpetuum hereditatem hagyja.”¹⁰³

1405. február 18. (in Visegrád, III. die ferie II. a. kat. Petri)

„Zsigmond a körösmegyei Mendzenth-i Márton fia Tamást a prelátusok tanácsából a hűtlenség bűnétől mentesnek és ártatlannak nyilvánítja a szlavóniai nemesek hűségének vagy hűtlenségének megvizsgálására cum plena regia auctoritate élőszóval kiküldött Eberhard zágrábi püspök, Marowth-i János macsói, Gordowa-i László és **Ezdege-i Pál** dalmát—horvát—szlavon bánok és Ders Márton akkori alnádor, most királyi étekfogómester oklevele értelmében, amelyet Visegrad-on Szt. Péter székeünnep előtti hétfőn (febr. 16.), amidőn a prelátusokkal, bárókkal, előkelőkkel és nemesekkel bíraskodott, mutatott fel előtte s amely szerint, mint őt pecsétjével együtt megvizsgálva megállapította, Mendzenth-i nem követett el ellene és a szentkorona ellen hűtlenséget. Egyszersmind elrendeli, hogy oklevelét úgy kell tekinteni, mintha szóról-szóra átírná a püspök és a négy báró bizonyáglevelét s ezzel, elvesztése esetén, teljesen egyenlőértékű.”¹⁰⁴

1405. március 6. (in Buda, VIII. die ferie VI. p. Mathie)

Zsigmond ítéletlevele.

Mátyásnap utáni pénteken (febr. 27.), amidőn unacum prelatis, baronibus et plurimis proceribus regni nostri hic Bude ítélezett, Pekwr-i Demeter fia Miklós panaszt emelt előtte, hogy Maroth-i János macsói bán hűtlenség címén valamennyi birtokát adományul kérte tőle és azokat el is foglalta, noha a Rohowcha-i Bertalan fia Lászlóhoz csatlakozásával elkövetett hűtlenségét inegbocsátotta, elengedve a fej- és jószágvesztés büntetését, a bánnak pedig ismételten meghagyta a birtokok visszaadását. Egyszersmind annak igazolására, hogy a prelátusokkal, bárókkal és előkelőkkel kötött egyezés után senkinek sem ártott s mint Rohowcha

¹⁰³ Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes Titkos pecsét töredékével. Dl. 9.011 .

¹⁰⁴ Hártyán, a szöveg alatt pecsét nyomával. Esterházy cs. galántai lt. Fasc. 27. nr. 98. O. L. Fkgy.

vár várnagya kegyelmet nyert, bemutatta 1403 okt. 10. oklevelét. A bán szerint ő azért kapta adományul a birtokokat, mert Pekwr-i az egyezés megkötése és az általános amnesztia után Rohowcha-i oldalán továbbra is hűtlen maradt és sokaknak károkat okozott, a királyi rendeleteknek pedig azért nem engedelmeskedett, mert Rohowcha-i familiarisai közül csak várnagyok nyertek kegyelmet, Pekwr-i azonban nem tartozott ezek közé, következésképp a kegyelemlevelet, Rohowcha-i várnagyságára hivatkozva, csalárdul szerezte meg s ily módon az nem is lehet érvényes. Állításának igazolása céljából kérte Pekwr-i urának, Bertalan fia Lászlónak kihallgatását, majd előadta, hogy Pekwr-it, mivel testvérét, Pál fia István fia Miklóst megölte, Szlavónia esküdt ülnökei hűtlennek nyilvánították, állítása bizonyítására bemutatva a pro extirpandis infidelibus rectificandisque fidelibus Szlavóniába kiküldött Eber-hard zágrábi püspöknek, Gordowa-i László és **Ezdege-i Bissenus Pál** dalmát-horvát—szlapon bánoknak s Ders Márton volt alnádornak 1404 jan. 4. oklevelét. Mivel a jelenlevő Rohowcha-i, akinek kihallgatásához a felperes hozzájárult, eskü alatt vallotta, hogy Pekwr-i familiarisa volt, de nem egyszersmind Rohowcha-i várnagya s mert familiárisai közül kegyelmet, mint arra maga is emlékszik, csak a várnagyoknak adott, baronum et procerum regni nostri sano inducti consilio, a csalárdul kieszközölt intézkedést érvényteleníti, és a bánnak ítéli meg a birtokokat.”

1405. március 17. (Bude, f. III. o. Reminisc.)

„Zsigmond. utrique **Paulo banis** regnorom Dalmacie , Croacie ac Sclauonie.

Védjék meg nostre maiestatis in persona minden támadás és háborgatás ellen Paulum de Srynio, fiát é s hozzátartozóikat.”¹⁰⁵

1405. április 12. (Bude, in Ramispalm.)

„Zsigmond a császári káptalanhoz.

Szólítsa fel Berschanouch-i Lathk fia Miklóst, hogy unokatestvérével, Peech-i Pál dalmát, horvát és szlapon bánnal osztozzék meg közös birtokaikon, vonakodása esetén pedig idézze meg őt **Ezdeghe-i Pál** dalmát, horvát és szlapon bán elé in sédem Crysiensem.”¹⁰⁶

1405. április 14. Buda.

„Zsigmond **Ezdegei Pál** és Pécsi Pál dalmát-horvát-szlapon bánokhoz.

Gerebeni Hermant, mivel János esztergomi érsek többi familiárisával együtt kegyelmet kapott; iktassák vissza birtokaiba, amelyeket Gerebeni Púnek Péter fiai adományul eszközöltek ki maguknak, jövedelmüket pedig kényük-kedvük szerint szedik.”¹⁰⁷

¹⁰⁵ Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes Titkos pecséttel.

¹⁰⁶ A császári káptalan 1405 ápr. 28. okl.-ból. Batthyány cs. lt. Acta antiqua. Alm. 4; lad. 8. Szobochyna nr. 268.

¹⁰⁷ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Batthyány család, Acta antiqua (Q 383)

1405. április 14. Buda

„Zsigmond király **Ezdegi Pál** és Pécsi Pál dalmát, horvát, szlavón bánokhoz.

Zsigmond király **Izdeghe-i Pál** és Peech-i Pál dalmát, horvát és szlavón bánokak megtagadja, hogy Gereben-i Lóránd fia Hermant, aki János esztergomi érsek és fivére, István familiárisaival együtt kegyelmet kapott, helyezték vissza birtokaiba és Gereben-i várrészébe, amelyeket új adományként Gereben-i Punek fia Péter fiai: Miklós és János birtokolnak új adomány jogcímén.”¹⁰⁸

1405. május 1. (Crisii, VI. die dom. p. Georgii)

„**Izdeghe-i Pál** és Peech-i Pál dalmát-horvát—szlavon bánok bizonyítják, hogy Zsigmond ápr. 14. parancsára vicebánjaik és körösi ispánjaik, Castellan fia Ádám és Domokos fia Dénes mesterek vicecomesei: László és Lőrinc mesterek, továbbá Punek fia János és András fia János szolgabírók az iktatást elvégezték.”¹⁰⁹

1405. június 10. Uo.

„Zsigmond mindkét **Pál** dalmát-horvát-szlavon bánhoz.

Prasnicai Katicát és Csalkát iktassák vissza prasnicai, polyanai és zdenceci birtokrészekbe, amelyeket, hűtlenségükre hivatkozva, Kozovci Csemer János és Szobocsinai János adományul eszközöltek ki maguknak.”

1405. június 13. Buda.

„Zsigmond **Ezdegi Pál** és Pécsi Pál dalmát-horvát-szlavon bánokhoz.

Ne kényszerítsék hadi szolgálatra sem Bátmonostori Lászlót, akit előre küldött, sem familiarisait és jobbágyait, amíg maga meg nem érkezik.”¹¹⁰

1405. június 19. (Bude, L. die oct. Georgii)

„Zsigmond Eberhard zágrábi püspök főkancellárhoz, Miklós fehérvári préposthoz, Herricus fia János és Lachk fia Jakab erdélyi vajdákhoz, mindkét **Pál**¹¹¹ dalmát—horvát—szlavon bánokhoz, Gordowa-i László volt bánhoz, Zeech-i Miklóshoz, a veszprémi püspökség kormányzójához, Ders Márton étekfogómesterhez, Ozora-i Pipo temesi- és sókamaraispánhoz, továbbá Simon bán fia János mesterhez és a zágrábi püspök testvéréhez, Medwe-i Petermanushoz. Bathyan-i György özvegye: Katalin abban a perben, amelyet fiai: László, Albert, György nevében Tapson-i János mester, testvére: György és ennek fia: Oszvald ellen indított, állításait tanúságtételük alá óhajtja bocsátani. Mivel ajánlatához az alperesek is hozzájárul-

¹⁰⁸ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Batthyány család, Acta antiqua (Q 383)

¹⁰⁹ Batthyány cs. lt. Acta antiqua. Alm. 4. lad. 1. Gereben nr. 27. (F.)

¹¹⁰ Zichy V. 405. (Dl. 78.637.) — Az oklevél hátlapján a katymári jobbágynak (Ozorai) Pipo emberei által okozott károk felsorolása.

¹¹¹ Ezdegi Bessenő Pál és Pécsi Pál.

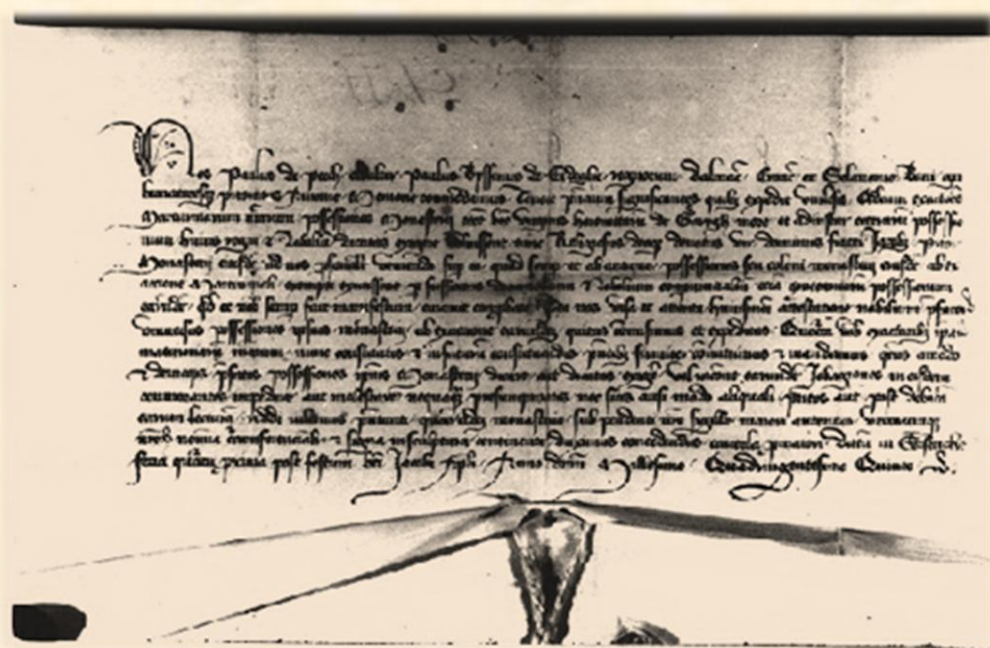
tak, unacum prelati, baronibus regnique nostri proceribus a perben ex causis et rationibus litteris [nostris] in eisdem clarius explicatis aliud iudicium facientes, elrendeli, hogy eskü alatt adják elő vallomásukat, ha az egyik vagy mindkét féltől, ügyvédjeiktől vagy familiárisaiktól együttesen vagy egyenként felszólítást kapnak. Jelentésüket a felek Szt. Mihály nyolcadán (okt. 6.) kötelesek bemutatni előtte.”¹¹²

1405. július 29. Gerzehv??r

„Pécsi Pál és **Ezdegei Besenyő Pál** dalmát-horvát-szlavon bánok eltiltják a garigi pálosok birtokain a nyestbőradó beszédését.”

1405. július 29.

„Peech-i Pál s **Ezdeghe-i Byssenus Pál**, Dalmácia, Horvátország s Szlavónia bánjai, a vránai perjelség kormányzói Jakab prior kérésére elismervén, hogy a Garygh-i pálosok birtokaik után nyestbőr-adót sohasem fizettek, meghagyják a marturina-beszédőknek, hogy a kolostor falvait ne vessék dica alá s a jobbágyokat se bántsák. Az oklevél ”sub pendenti nostro sigillo maiori autentico utrorumque nostrorum nomina circumferencialiter et signa in sculptura continente” adatott ki.”¹¹³

1405. augusztus 22. (in Koztanicha, sab. p. régis Steph.)

„Zsigmond. a somogyi konventhez.

¹¹² Nicolao. Batthyány cs. lt: Acta antiqua. Alm. 3. lad. 3. Atád nr. 37. (F.)

¹¹³ Hártyán, sárga selyemről függő nagy, kopott pecsétel. Gersenche. - Regeszta forrása: Publikált regeszta (Mályusz Elemér): LK 10 (1932) 94

*Tartson vizsgálatot János esztergomi érsek, Kanisa-i István volt királyi ajtónálló-mester, Miklós volt tárnokmester özvegye és fiai: János, István panaszára, amely szerint Bissenus Demeter Chorgo-i officialis **Bissenus Pál** dalmát és szlapon bán parancsára a múlt évben 13 Chwrgo-i jobbággal — köztük egy litteratus-sal —, továbbá Petro vilico de Gathy, Stephano vilico, Blasio vilico de eadem, Iohanne de Nagmarton, Iacobo, Stephano filio Fabiani, Andrea vilico, Francisco et Gregorio de eadem fegyveresen Iharus birtokra törve, onnan 44 marhát, majd illew birtokukról 16 marhát elhajtottak és mindkét nembeli több jobbágyukat megverették, majd ad curiam eorundem dominorum colonariam in Kanisa predicta habitam menve onnan éjjel 16 ökröt és az ott talált holmit elvitték, a colonust és feleségét súlyosan megverték, más alkalommal Saag birtokon számtalan jobbágyot és az asszonyokat megverték, 600 juhot, 52 ökröt elhajtottak, az idén pedig Saag-ról 150, Iharus-ról 190 marhát elhajtottak. Ha a panasz helytállónak bizonyul, idézze meg a bánt és az officialist jelenléte elé, utasítva őket a jobbágyok előállítására.”*

1405. augusztus 24. (in Kaztanycha terre nostre Sclauonie, in Bartholomei)

„Zsigmond a körösmegyei Zlauonya és Ke(r)ezthwr birtokokat, amelyek Zenthgrolth-i Miklósé voltak, de fiainak, valamint a birtokok haszonélvezőjének, Wywar-i Tamás fia Jánosnak hűtlensége következtében reá háramlottak, valamennyi tartozékukkal, köztük: tributis, foris, vadis et navigiis és az egyházak kegyúri jogával együtt a prelátusok és bárók tanácsából új adományul adja **Ezdege-i Bissenus Pál** dalmát-horvát-szlapon bánnak és általa Berench-i Gergely fia István mester királyi dispensatornak, Hord-i Miklós mesternek, a királyi sziget volt ispánjának, Ezdege-i Péter mesternek egyrészt szolgálataiért, másrészt az élte tartamára kapott Caproncha civitasért s az örök joggal nyert Ffenewalya és Gradistya körösmegyei birtokokért. **Ezdege-i** szolgálatait részben hys elapsis disturbiorum temporibus teljesítette részben a következő módon: Amikor az ország végvidékeit szüntelenül háborgató törökök ellen igen erős hadsereget állított s a burgundiai herceg elsőszülött fia: János nagy francia és más keresztény haddal személyesen segítségére jött, a törökökkel és más barbár nemzetekkel Bulgáriában prope castrum maioris Nicopol vívott csatában állandóan oldala mellett küzdött; amikor a prelátusok, bárók, előkelők és nemesek összeesküdvé fogságba vetették és ide-oda hurcolták, mindent megtett kiszabadítása érdekében; később a felkelőkkel küzdve maga is fogságba került, mert az auranai perjel adott szava és esküje ellenére elfogta, amidőn felkereste s előbb Heruoya-nak, majd Károly fia Lászlónak átadta, mihelyt azonban a fogságból kiszabadult s a báni tisztet tőle visszanyerte, egész haderejével Károly fia László és Heruoya támadásainak megtorlására átkelt a Zaua folyón, az általuk elfoglalva tartott castrum et civitatem Byhigy ostrommal bevette, miközben súlyos sebeket kapott s a várban és városban levők közül néhányat kardjával leterített.”

1405. november 25. (Crisii, f. IV. p. oct. Martini)

„**Ezdeche-i Bissenus Pál** és Pech-i Pál szlapon bánok előtt Kamarya-i János fia András fia Lőrinc, fiai: Miklós és Péter, valamint ugyanezen András fia Máté fia Miklós elzalogosítják az in districtu Kamarya fekvő Dolyanik falut, amelyben hat sessio van és az ugyancsak Dolyanik nevű szőlőt Zenthandras-i Lőrinc fia Istvánnak és Wyduar-i Pál diák fiainak: Mik-

lósnek és Istvánnak 52 aranyfrtért s felhatalmazzák ezeket, hogy a visszaváltáskor elszállíthatják mindazokat az edificia, scilicet domus vei quevis alia, amelyeket in facie earundem ordinarent seu edificarent."¹¹⁴

1405. december 8.

„Zsigmond király Szeretvai Ramocsa fia Péter és Jakab fia István, valamint Gergely fia László részére a nikápolyi csatában elveszett pecsétje alatt Budán, 1388. január 29-én kiadott adományi eveiét és a jászói konvent által 1388. február 25-én kelt birtokbaiktató levelet újból kiadja és megerősíti.”¹¹⁵

„Sigismundus Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croachye, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie Bulgarieque rex etc. marchyo Brandenburgensis Sacri Romani Imperii archycamararius necnon Bohemie et Lucemburgensis hères omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris salutem in vero salutis largitore.

Regiam decet excellenciam suorum fidelium preces légitimas favorabiliter exaudire et eorum fidelitatibus recensitis iustis ipsorum petitionibus benignum prebere consensum in hiis presertim, que a iuris ordine non dissonant et ipsorum fidelium commodis utiliter videntur convenire.

Eapropter ad universorum presencium scilicet et futurorum noticiam volumus pervenire, quod cum nos prelatorum et baronum nostrorum ac pociorum regni nostri procerum communicato consilio et decreto eorundem uniformi sanaque exinde deliberacione subsecuta id statuentes decrevimus et ubique in regno nostro fecerimus publice proclamari, ut universe littere excellentissimi principis domini Lodovici regis Hungarie etc. sub ipsius secreto sigillo tantummodo et serenissimarum principum Elizabeth et Marie reginarum matris et conthoralis nostrarum carissimarum felicium recordacionum necnon nostre sub earum atque nostris tam maioribus quam minoribus sigillis super factis quibusvis et presertim possessionariis quibuscumque personis dignitate quavis et condicione fungentibus ecclesiasticis et secularibus date et assignate pro tollendo omni dubio removendo scandalo et ad evitanda multa atque varia, que propter sigillorum ipsarum dominarum reginarum atque nostrorum deperditionem ac nostri maioris videlicet duplicis ex causis et racionibus legitimis confraccionem in multorum iuribus et presertim possessionariis dampna gravia et periculosa detrimenta hactenus evenire potuerunt, a festő beati Georgii martyris iam proxime preterito I usque festum eiusdem primitus afmturum sub pena revocacionis, annullacionis et cassacionis huiusmodi litterarum non producendarum per nos vidende, examinande et si opus fieret sub presenti nostro maiori sigillo de novo preparato confirmande, approbande et ratificande nostre claritatis exhiberi deberent conspectui et presentari.

¹¹⁴ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Batthyány cs. lt. Alm. 2. lad. 40. Mise. Németújvár nr. 12.

¹¹⁵ Hártya, foltos, hajtasoknál lyukas, függőpecsét felfüggesztésére szolgált vágások. Előlapján a jobb felső és a jobb alsó sarkában: Commissio propria domini regis. A plikán szabályosan elhelyezkedő, szúrt lyukak és későbbi díszítés. Hátlapján közepén: Petri Ramacha, mellette: Super possessionibus Zerethwa, Palyn et Cosmateleke confirmacio nove donacionis titulo domini Sigismundi regis.

Balogh István, Érszegi Géza: Középkori oklevelek a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban 1300–1525. Közlemények 21. Nyíregyháza 2000.

Tandem fidelis noster magister Petrus filius Ramacha de Zerethwa sua, item Iacobi filii Stephani et Ladizlai filii Gregorii de eadem fratrum suorum patruelium in personis ad nostre claritatis veniens conspectum exhibuit nobis quasdam duas litteras patentes unam nostram patentem priori secreto sigillo nostro in personali nostro conflictu sub castro Maioris Nicapolis habito deperdito consignatam super nova perempnali nostra donacione possessionum ipsorum Zerethwa predicta Palyn et Cozmateleke vocatarum in comitam de Vngh existencium et reliquam conventus de lazow super légitima earundem [possessionem] statucione pro eisdem rite factis confectas tenorum subsequencium supplicans exinde claritati e in personis quibus supra prece humili et subiectiva, ut easdem ratas, gratas et acceptas habendo presenti quoque nostro privilegio sub predicto novo nostro maiori autentico sigillo emanando verbotenus inseri faciendo pro ipso ac dictis suis fratribus patruelibus ipsorum heredibus et posteritatibus universis innovantes perpetuo valituras dignemur confirmare.

Quarum unius videlicet ipsius nostre patentis littere tenor talis est: Zsigmond 1388. január 29.

Alterius vero videlicet annotati conventus de lazow similiter patentis littere continencia foret talis: Jászai konvent 1388. február 25.

Nos igitur humillimis supplicationibus antedicti Petri antelatis per ipsum suo et aliorum supradictorum nominibus nostre subiective oblatis claritati benigne exauditis et clementer admissis prefatas binas litteras nostram scilicet patentem et annotati conventus de lazow modo simili patentem non abrasas, non cancellatas nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus ambiguitatis [macula] destitutas, immo mere et sincere veritatis integritate prepollentes presentibusque de verbo ad verbum sine diminucione et augmento insertas quoad omnes earum continencias et clausulas acceptamus, approbamus et ratificamus iuribus nichilominus requirentibus prefati Petri filii Ramocha et annotatorum fratrum suorum patruelium fidelibus serviciis per ispos culmini nostro exhibitis et impensis simul cum donacione iam dictarum possessionum légitima quoque earundem statucione superius in earundem litterarum tenoribus laciis declaratis nostra regia auctoritate présentes eisdem concessimus litteras nostras privilégiâtes pendentis autentici novi duplicis sigilli nostri predicti munimine roboratas.

*Datum per manus reverendi in Christo patris domini Eberhardi episcopi Zagradiensis aule nostre cancellari fidehs dilecti anno Domini millesimo quadringentesimo quinto sexto Idus Decembris, regni autem nostri anno decimo septimo venerabilibus in Christo patribus dominis Valentino tituli Sancte Sabine presbytero cardinali et Ecclesie Quinque Ecclesiensis gubernátoré, Iohanne Strigoniensi, Colocensi et ladrensi sedibus vacantibus, Andrea Spalatensi, altero Andrea Ragusiensi archiepiscopis, Luca Waradiensis, Stephano Transsilvanensis, eodem domino Eberhardo Zagradiensis, Agriensi sede vacante, Iohanne Boznensis, Wesprimensi sede vacante, Iohanne Iauriensis, Wacyensi sede vacante, fratribus Dousa Chanadiensis, Hynkone Nitrensis electis et Thoma Senniensis ecclesiam episcopis ecclesias Dei féliciter gubernantibus Syrimiensi, Traguriensi, Scardonensi, Tinnimensi, Macharensi, Pharensi, Sibinicensi et Corbaviensi sedibus vacantibus necnon magnificis viris Nicolao de Gara regni nostri palatino Iohanne et Iacobo wayvodis nostris Transsilvanis, comité Frank filio condam Konye bani iudice curie nostre, **Paulo Bisseno** et altero Paulo de Pegh Dalmacie, Croacie et tocius Sclavonic, Iohanne de Marouth Machoviensi banis, honore banatus Zeuerensis vacante, Nicolao Treutul tavarnicorum et comité de Posega magistrates*

ianitorum nostrorum vacante, Martino Ders dapiferorum, Laurencio de Tar pincernarum, Petro Cheh agazonum magistris et Sylstrangh comité Posoniensi aliisque quampluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores.”¹¹⁶

1406. március 28. (in Iudica)

„A jászói konvent előtt megjelent Zen-i László fia: István, Ilswafew-i Thekes fiának: Jánosnak fia: Nagy (Magnus) Fülöp, Zalona-i Loránd fiának: Istvánnak fiai: János és László, a maguk és a következő Ilswafew-i nemesek nevében: a mondott Thekes fia: Dénes, e Dénes fiai: Miklós és Simon, István fia: János, e János fiai: Miklós, György és István, Thekes fiának: Jánosnak fiai: Benedek és Jakab, valamint Zalona-i Loránd fiának: a mondott Istvánnak fia: Pál, az említett Zen-i László fiai: Jakab (hon. discr.) Torna-i plébános és Thekes, a mondott Zen-i István fia: Imre nevében, ügyvédvalló levél nélkül, de szavatossággal, és bevallást tettek. Sógornőjük: Torna-i László özvegye: Ilona, fia: János - osztályos atyafiuk - halála után minden birtokot, birtokrészt, különösen pedig Tornauara várat haszonvételeivel és tartozékai-val, továbbá az említett nemesek okleveleit visszaadta, ezért ők viszontszolgáltatásképpen a Torna birtokon levő valamennyi birtokrészt a saját kúriával és a Torna birtokon levő mal-mokkal és más haszonvételekkel együtt, továbbá Vyfalu birtokot az ehhez tartozó alsó mal-lommal együtt, valamint Oduarnuk birtokot haszonvételeivel és tartozékaival együtt Ilona asszonynak élete végéig visszavonhatatlanul odaadják. A bevallást tevők vállalták, hogy Ilonát a jószágok békés birtokában saját költségükön és munkájukkal megvédik, ha pedig ezt teljesíteni nem tudnák, akkor mindenféle per nélkül az özvegyet minden birtokukba tartoznak bebocsátani, úgy, hogy egyikük ellentmondása se legyen érvényes. Ilona halála után a birtokok a nemesekre, fiaikra és atyafiaikra visszaszállnak. A nemesek azt is vállalták, hogy amíg az özvegy él, ők Torna-n nem fognak lakni.”¹¹⁷

1406. április 15.

¹¹⁶ Alsáni Bálint pécsi püspök (1374-1408), a Sancta Sabina (1380—), a Sancti IV Coronati (1386-1408) tiszteletére szentelt római bazilikák bíboros papja. Kanizsai János esztergomi érsek (1387-1418). Andreas Benzi de Gualdo spalatói érsek (1390-1412). András raguzai érsek (1389-1432). Órévi Lukács v aradi püspök (1397-1406). Upori István erdélyi (gyulafehérvári) püspök (1401-1419). Liszkói János boszniai püspök (1387—1408). Hédervári János győri püspök (1386—1415). Marcali Dózsa csanádipüspök (1405-1422). Hinko nyitrai püspök (1405-1428). Tamás zenggi püspök (1405—1430). Garai Miklós nádor (1402-1433). Tamási János és Szántói Lack Jakab erdélyi vajdák (1403-1409). Szécsényi Frank országbíró (1397-1408). **Özdegei Bessenyő Pál** (1402-1406) és Pécsi Pál (1404-1406), dalmát-horvát-szlavón bánok. Maróti János macsói bán (1402-1410). Treutel Miklós tárnokmester (1402-1408), pozsegi ispán (1387-1408). Szerdahelyi Ders Márton asztalnokmester (1404-1406). Tari Lőrinc pohárnokmester (1404-1406). Lévai Cseh Péter lovászmester (1404-1415). Silstrang Erik pozsonyi ispán (1405-1408).

¹¹⁷ A tornai vár és uradalom rövidesen a királyra száll majd. Ezután lesz **Ezdegei Bessenyő Pál** számára ajándékozva. Ebben az oklevélben még a régi tulajdonos család intézkedik. Hártján, hátlapján rányomott pecsét darabkái. DL 70755. (fasc. VIII. fr. 8.)

Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.)

„Zsigmond Losonci György és László, anyjuk s ennek testvére, **Ezdegei Bessenýő Pál** volt szlapon bán kérésére átírja Mária királynő 1383 jan. 11. oklevelét.”¹¹⁸

1406. május 6. (Crisii, IV. die ferie II. p. oct. Georgii)

„Hermanus Cilye Zagoryeque comes ac totius regni Sclauonie conservator bizonyág-levele.

Amidőn unacum regni nobilibus ítélkezett, Prezechna-i András diák fiai: Gáspár, Péter, János és András bemutatták Zsigmond oklevelét, amelyben unacum prelati et baronibus suis deliberando elrendelte: Mivel mindazokat, akiket a speciális parancsára pro inquirendis et notandis fidelibus et infidelibus regni sui Sclauonie Eberhard zágrábi püspök, Maarothe-i János macsó, **Bissenus Pál** akkori és Gordoua-i László Volt dalmát, horvát és szlapon bánok, Ders Márton volt alnádor és a iuratus assessor-ok által Szlavóniában tartott közgyűlésen nem vettek fel a hűtlenek regisztrumába, vissza kell helyezni birtokaikba, bárki foglalta is el azokat, mindkét Pál dalmát-horvát-szlapon bán András fiait, akik in dicto registro et etiam de numero infidelium suorum in eodem registro conscripto-rum per eundem dominum nostrum regem viso computati non existunt, iktassa vissza birtokaikba és azokban védelmezze meg őket. A rendelet értelmében, mivel András fiai de iure minime privari videbantur, a nemesekkel tanácskozva elrendelte visszaiktatásukat, amit megbízottja, Vyzoka-i Jakab ellentmondás nélkül Prezechna birtokon meg is tett.”¹¹⁹

1406. május 27. (f. V. a. penthecostes) Buda

„Zechen-i Frank országbíró előtt megjelent Zeen-i Tekus fia: István fia: István fia: László fia: István, és maga, valamint unokatestvérei (fr. patr.): Zalona-i Lóránd fia: István fiai: János, László és Pál, továbbá Orswafew-i Tekus fiai: Dénes, Fülöp és János nevében, tiltakozó hangon elpanaszolta, hogy osztályos és rokon atyafiuk (fr. condisionahs et generationalis): Torna-i Tekus fia: László fia: János fia: László fia: János mindkét nembéli örökösök nélkül halála után a Torna megyei Tornavara nevű vár a hozzá tartozó birtokokkal és birtokjogokkal együtt, az ország törvénye és szokásjoga szerint, örökség jogcímén rájuk kellett volna, hogy szálljon. A király azonban a várat hatalmasul és jogtalanul a maga számára elfoglaltatta, őt magát és atyafiait a várat illető oklevelekkel együtt Buda városába idéztette önmaga, a főpapok és a bárók elé, hogy megvizsgálják és eldöntsék, hogy Tornavara vár és tartozékai János halálával Istvánra és atyafiai, avagy a királyra szállják-e az ország joga és szokásai szerint. Amikor ők az oklevelekkel, különösen László, András és Lajos királyok és számos hiteleshely okleveleivel, a király, a főpapok és bárók elé járultak, a király, a főpapok és bárók előtt okleveleiket jogellenesen, kárukra, jogtalanul, hatalmasul és törvénytelenül (contra iuris formam in sueque salutis detrimentum indebite et potentialiter ac lege sine

¹¹⁸ Az oklevél szövege, vagy a fordítása valószínűleg hibás! Ezdegei nem volt testvére a Losonci fiúk anyjának. Az **Ezdegei Bessenýő Pál** életét bemutató fejezetben, ahol majd a rokoni kapcsolatok szálait bogozzuk, bemutatunk két erre nézve bizonyító szövegű oklevelet is.

¹¹⁹ Hártyán, függőpecsétje hiányzik. Dl. 33.081.

orrtni) tőlük elvette, a várat, birtokait, birtokjogait és tartozékait hatalmasul el foglalva tartja a főpapok és a bárók szeme láttára és tudtával.”¹²⁰

1406. június 5. (in vig. Trinitatis)

„A váci káptalan előtt megjelent Zen-i István (mag.) famulusa: Wal-i Péter fia: János, ura és Zen-i László fiai: Tekes és Jakab, Zalona-i István fiai: János, László és Pál, Elsvafew-i Tekes fia: János fiai: Fülöp, István és Jakab, Elsvaf ev-i Tekes fia: Dénes és e Dénes fia: Miklós nevében, és tiltakozást tett. Zsigmond király hatalmasul elvette tőlük többek között László és András király privilegiálsait, amelyek Zaard¹²¹ várának Jenew várért és a Zaard vár körüli Torna birtoknak cseréjéről szóltak, valamint Lajos királynak erről szóló megerősítő privilegiálsát. Ezért Zsigmond királyt tiltja a Torna vár és birtok, valamint az oklevelek elvételétől, a vár és a birtok vagy birtokok nyíltan vagy titkon történő eladományozásától, eladásától, zálogolásától, bárki mást pedig elfogadásától, elfoglalásától és hasznai szedésétől, egyszersmind ezeknek eltúlóan ellentmondott.”¹²²

1406. Jún. 14. (f. II. p. corp. Chr.)

„A győri káptalan előtt Zalona-i István fiai: János, László, Pál, Elsewafew-i János fiai: Fülöp, Jakab és Benedek, Dénes s fiai: Miklós, Simon, továbbá István fia Jánoss János fia István, Zyni-i László fia István s fia: Imre tiltakoznak az ellen, hogy Zs. a Torna nevű várakra és tartozékaira vonatkozó okleveleiket, köztük saját adománylevelét is, amidőn azokat koholt ürügyekkel maga elé hozatta, visszatartotta s többszöri kérésükre sem adta vissza, a várat pedig elfoglaltatva elvette tőlük.”¹²³

1406. június 20. Kőrös.

„Ciliéi Hermann „regnorum Dalmacie, Croacie, Sclavonieque banus” előtt pünkösöd oktaváján „in sede Crisiensi” megjelennek „Ladislaus pauper studens et Nicolaus filii Petri de Iwelouch orphani” s felmutatják Zsigmond királynak Buidián 1406 jún. 2-án kelt oklevelét, amely szerint a nevezettek panaszt emeltek, hogy Iwelouch nevű, Kőrös megyében fekvő birtokukat Beryn-i Péter fia Domonkos és társai felkérték az uralkodótól azon a címen, hogy ők hűtlenség folytán elvesztették azt. Mivel a panaszosok azt állítják, hogy ők nem követtek el hűtlenséget, „nee tempore congregacionis generalis alias per fideles nostros reverendum in Christo patrem dominum Eberhardum episcopum Zagradiensem, necnon viros magnificos

¹²⁰ Panasz a király ellen, mert Torna várát és az uradalmat a jogos örökösöktől elvette. Hártán, hátlapján rányomott pecsét nyoma. DL 70758. (fase. VIII. fr. 7.) - Másik példánya hár tyán, hátlapján pecsét nyoma. DL 9209. Eltérő névalakok: Tarna-i, Tarnawara.

Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44

¹²¹ Szádvár. A várról leírás az előző fejezetben.

¹²² Papíron, hátlapján rányomott pecsét nyoma. DL 70760. (fasc. VÜI. fr. 3.)

Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44

¹²³ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Az eredetiben tévesen: fratris. Dl. 70.761. Perényi cs. lt. (F.)

*Johannem de Maroth, banum Machpviensem, Ladislaum Fanch de Gordoua et Paulum Bissenum de Ezdege q̄lim predictorum Dalmacie, Croacie et Sclavonie regnorum nostrorum bános, item Martinum Ders tunc regni Hungarie vicepalatinum ex nostre maiestatis speciali mandato in dicto regno nostro Sclavoniesuper inquirendis fidelibus et eciam infidelibus eiusdem regni nos tri celebrate, in registro in dicta congregacione confeeto pro infidelibus conscripti et intitulati extitissent", Zsigmond király meghagyja Ciliéinek, hogy állapítsa meg, bent vannak-e a regestrunrban, ha pedig nincsenek, akkor vezesse őket vissza régi birtokukba. — Ciliéi „predictum regstrum dictorum prelati et baronum quinque sigillis eorundem in apenso communitum" előhozatja s miután megállapítja, hogy az Iwelouch-iaak neve abban nem fordul elő, körösi comes-ével, László fia Miklós mesterrel 1406 június 16-án vissza is iktattatja őket.*¹²⁴

1406. június 29. Pozsony.

„Zsigmond előtt a soproniak kötelezik magukat, hogy szabadon bocsátják Répási Györgyöt, akit azért fogtak el, mert mint **Bessenýő Pál** volt horvát-dalmát-szlavon bánnak a győri püspökségtől lefoglalt Rákos várba helyezett várnagya sok kárt okozott nekik.”

1406. június 29. Pozsony

„Zsigmond király előtt egyrészt **Bessenýő Pál**, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia volt bánja és Répási Péter a maga és testvérei nevében, másrészt pedig Sopron város képviselőiben Erhard városbíró és Miklós polgármester bevallják, hogy Répási Györgynek a soproniak által történt elfogatása és fogvatartása miatt keletkezett viszálynak békés egyezséggel végett vetettek.

Nos Sigismundus dei grácia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. marchioque Brandenburgensis etc. sacri Romani imperii vicarius generalis et regni Bohemie gubernátor memorie commendaus per presentes, quod viro magnifico **Paulo Bisseno** pridem Dalmacie et Croacie predictorum Sclavonieque regnorum nostrorum bano et Petro filio Nicolai de Repas personaliter in suis, item Georgii et Mauricii filiorum prefati Nicolai de Repas, fratrum scilicet ipsius Petri carnalium aliorumque omnium proximorum et consanguineorum ipsorum filiorum Nicolai personis, ipsorum onera et gravamina, si iidem in infrascriptis temporum in eventu persistere nollent, in se assumptionibus ab una, item providis viris Erhardo iudice ac Nicolao magistro civium civitatis nostre Supproniensis similiter personaliter in suis, totiusque universitatis civium et hospitum eiusdem civitatis nominibus et in personis modo simili onera eorundem universorum concivium ac cohospitum ipsorum, si iidem de subscriptis quoquomodo vellent resilire, consimiliter super se recipientibus parte ab altera nostri constitutis in presencia per eosdem confessum extitit et relatum in hunc modum : quod licet inter eos pretextu et occasione quarundam iniuriarum presertimque detencionis prefati Georgii filii Nicolai, fratris utputa dicti Petri, familiarisque et castellani ipsius domini Pauli bani per ipsum in quodam castro episcopatus ecclesie Jauriensis Rakus vocato pro

¹²⁴ Hartyán, zöld-piros selyemfonálon függő pecsétjén a kép lekopott-. Mályusz Elemér: A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban: első közlemény / 100–191. o. (3_1-4_103. oldal)

nunc quibusdam certis ex causis erga manus ipsius habito, constituti per ipsos iudicem et cives, ut dicitur, ratione nonnullarum iniuriarum, dampnorum seu nocumentorum eis ex ipsius Georgii parte illatorum perpétrate atque facte questionis et contencionis materia suborta ex-titerit, tarnen ipsi potius pacis zelatores, quam inimiciciarum et discordiarum seminatores cupientes existere, plurimorum nobilium et idoneorum virorum pacem parcium amancium ordinativa com-posicione interveniente se concordasse et pacificatos extitisse recitarunt, ymmo concordarunt nostre maiestatis in conspectu eo modo, ut ipsi iudex et magister civium in suis aliorumque uni-versorum concivium et cohospitum ipsorum personis omnibus et singulis offensis, criminibus et delictis memorati Georgii quoquo-modo per ipsum eis vel eorum alteri aut cuiquam ex ipsis hac-tenus irrogatis et commissis prorsus et per omnia eidem relaxatis, remissis et indultis ipsum captivitate ipsorum de predicta impedimento et molestia sine omni libere, pacifié abire permittere, prefati vero Paulus banus et Petrus similiter suis et quibus supra nominibus memoratos cives, populos ac hospites dicte civitatis nostre Sopruniensis ratione premissorum expeditos et per omnia absolutos habendo ipsos seu quemvis ex ipsis nullo unquam tempore ratione previa impediré, inquietare, dampnificare seu quo-quomodo perturbare aut questionis materiam horum pretextu adversus eosdem suscitare vel movere velle dolo absque omni sponsondissent atque assumpsissent, assumpseruntque et spo-sponderunt nostro in conspectu harum testimonio mediante. Datum Posonii, in festo beatorum Petri et Pauli apostolorum, anno domini Mmo quadringentesimo sexto.”¹²⁵

1406. június 30. (f. IV. p. Petri et Pauli)

„Tamás prépost és a sági konvent előtt megjelentek Zen-i László fiai: Tekes és István (magistri), Hsfafew-i János fiai: Fülöp és Jakab, Tekes fia: Dénes fiai: Miklós és Simon, a m guk és a mondott [Széni] István fia: Imre, másik [Jolsvafői] István fia: János, e János fiai: Miklós, György és István, vdamint Zalona-i Loránd fia: István fiai: János, Pál és László nevében, és tiltakozást tettek. Arról értesültek, hogy Zsigmond király Zard várát és tartozékait, valamint Torna birtokot és az ahhoz tartozó falvakat (villás), a várat és Torna birtokot érintő oklevelekkel együtt jogtalanul és törvényellenesen elvette tőlük, pedig Torna falu tartozékai-val együtt osztályos atyafiuké: Torna-i László fiáé: néhai Jánosé volt, és jogosan rájuk kelle-ne, hogy háramolják. Zsigmond királyt a jogtalan foglalástól és bármiféle adományozástól, javainak élvezésétől, a királyt és bárki mást pedig a bevezetéstől eltiltják.”¹²⁶

1406. szeptember 22. (XV. die nat. virg.)

„A nyitrai káptalan előtt Berencz-i Gergely fia István mester dispensâtes regié maiestatis és unokatestvérei: **Pál bán**, Hord-i Bissenus Miklós mester, Isdege-i Péter elismerek, hogy Elephant-i András fia Mátyás eleget tett fizetési kötelezettségeinek s ezért magukra vállalják, hogy vele szemben in facto potentie succubitus duelli azonnal pervesztessé vál-

¹²⁵ Jelzése: DI. 346. (Lad. L. fase. 4. nr. 106.) Papiros, hátapon a kir. nagy peesét toredékével. Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. rész, 1. kötet, Oklevelek 1162-től 1406-ig. (Sopron, 1921.)

¹²⁶ Hártyán, hátlapján rányomott pecsét darabkái. DL 70762. (fasc. VIII. fr. 6.)

Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44

nak, ha bármelyikük vagy akár rokonuk is felújítaná a pert. Elephant-i ugyanis fogott bírák ítélete alapján kötelezte magát, hogy Berencz-inek, mivel ez minden perbeli oklevelét érvénytelennek nyilvánította, három egyenlő részletben ducentos florenos, quemlibet florenum pro centum novis denariis presentis nove monete Vngaricalis computando fizet a Berench birtokon levő erdő vagy eresztvény kivágása, a birtok határának lerontása, jobbágynak elfogása miatt támadt s egymás kárára kölcsönös hatalmaskodásokkal kísért viszályuk megszüntetése érdekében, még pedig: húsvét, Keresztelő Szt. János születése és Szt. Jakab nyolcadán (ápr. 18., júl. 1., aug. 1.), bármely határnap elmulasztása esetén az összeg egyharmadának kétszerese lévén esedékes, a harmadik részletnél pedig a korábban teljesített fizetéseket meg nem törtéteknek tekintvén s ugyanakkor a hatalmaskodási kereset is érvényben maradt volna.”¹²⁷

1407. január 19. (Crisii, III. die ferie II. p. oct. epiph.)

„Hermanus Cilye Zagorieque comes, dalmát, horvát és szlapon bán ítéletlevele. Thamasouch-i Zaz (dictus) Mátyás mester, amidőn Magyer (dictus) Mark elő akarta adni keresetét a Zala megye alispánjának és szolgabíráinak jelentésében előadott ügy miatt, megtagadta a feleletet. Arra hivatkozott, hogy Mark-ot az Eberhard akkor zágrábi püspök, Maroth-i János macsói bán, Gordoua-i László és **Bissenus Pál** volt dalmát, horvát, szlapon bánok és Ders Márton által pro inquirendis fidelibus et infidelibus királyi parancsra Crisii tartott közgyűlés hűtlennnek nyilvánította. Mark válaszában előadta, hogy a királytól kegyelmet kapott, az erről szóló oklevelet azonban ellenségei egyik rokonától, akit az uralkodóhoz küldött, miután megölték, elvették. Unacum nobilibus regni ítélkezve kötelezte Thamasouch-it, hogy Mark-nak, bár ez nem tudta felmutatni a kegyelemlevelet, adjon feleletet, mivel már a pünkösdi nyolcada utáni hétfőn (1406 jun. 7.), több perhalasztó levél bizonyosága szerint, perbe bocsátkozott vele, majd elrendelte, hogy Mark feleségét: Ilonch-ot iktassák vissza azon birtokaiba, amelyeket, bár örökség jogán az övéi, az alperes — Mark hűtlensége címén — elfoglalt. Jogtalanul, mert a felperes, mint Zala megye jelentésével igazolta, Zala megyében homo sincere nobilitatis és Abran-on birtokrésze van. Mivel az alperes az ítélettel nem volt megelégedve és kérte a pernek a király elé terjesztését, consuetudini et libertati dicti regni Sclauonie annuentes az ügyet vízkereszt nyolcadára (jan. 13.) felküldi in presentiam regie maiestatis, bárhol is tartózkodjék. Egyszersmind kötelezi Mark-ot, hogy dictas litteras annotatorum vicecomitis et iudicum nobilium comitatus Zaladiensis deliberationem falsarum litterarum denotantes contra prefatum magistrum Mathiam Zaz emanatas eredetiben, esetleg az ő vagy körösi ispánja és a szolgabírák átiratában mutassa be a király előtt, ennek ítéletét pedig az alperessel együtt bőjtközép nyolcada utáni hétfőn (márc. 14.) terjessze eléje. Az oklevelet, pecsétje távol lévén, körösi ispánjának: Miklós mesternek a pecsétjével erősítetteti meg.”¹²⁸

1408. március 12. (Crisii, XV. die ferie II. a. Invocavit)

„Gara-i Miklós nádor, a kunok bírása ítéletlevele.

Körös és Verőce megyéknek Zsigmond által febr. 13. Crisii tartott közgyűlésén Kwagours-i Miklós fia György mester fiai: László és Albert pert indítottak Dechche-i Roh fia

¹²⁷ Hártyán, hátlapján pecsét nyomával. Dl. 9241.

¹²⁸ Papíron, zárlatán gyűrűspecst nyomával. Dl. 42.905.

*István fiai: János és László ellen a körösmegyei Zenthycab, Stokouch, Lypouch, Gradistya, Bakustyna, Hmellynne, mindkét Harazthy és Popouch birtokok miatt. A király, miután meghallgatta a felek ellenvetéseit és megvizsgálva az alperesek okleveleit, belátta, hogy ezek érdekében vállalnia kell a szavatosságot, a pert az ő és más bárók döntése alá bocsátotta. Márc. 5, amidőn cum dictis baronibus regnique proceribus in sede nostra iudi-ciaria sedentibus ítélkezett, a felperesek nevében mostohaatyjuk és gubernátor quorumlibet iurium ipsorum, Chapy-i András, magával hozva a gyermek Lászlót is, bemutatta birtokjoguk igazolására Zs. 1406. ápr. 15. megerősítő átiratában ennek 1401. jan. 9. oklevelét és a császári káptalan 1401. febr. 17. iktatólevelét. Az alperesek válaszukban kifejtették, hogy Zenthycab birtokot és a hozzátartozó falvakat részben [... birtokért], részben 1200 aranyfrtért jótállás mellett a királytól kapták, ő pedig azokat tamquam sue collationi rite spectantes eis de iure et de facto adhatta, mivel Fanch fia János, aki György mester leányát feleségül vette, a nem rég elült zavargások idején hűtlenség bűnébe esett és Zenthycab birtokról s tartozékairól plurima mala actus infidelitatis respicientiakövetett el az ország, lakóinak kárára. Velük szemben Chapy-i előadta, hogy György mester odaigérte ugyan Fanch fia Jánosnak leányát, ez azonban a Wesprimium-i apácákhoz nevelésre átadva még a zavaros idők előtt elhalt, másrészt Zenthycab birtokon és a hozzátartozó falvakban nincs semmiféle olyan erődítmény, ahonnan a király ellen actus infidelitatis volna elkövethető, [a felperesek pedig mint gyermekek] a hűtlenség bűnébe nem is eshettek s ilyent még az alperesek sem tudnának rájuk bizonyítani. Az alpereseket ezután több ízben felszólította, hogy oklevéllel bizonyítsák állításukat, felhívása azonban eredménytelen maradt. Ekkor a per állását a bárókkal együtt személyesen ismertette a király előtt és megkérdezte, hogy az alperesekért a szavatosságot vállalja-e. Zs. elismerte az adományozást, majd utasította, hogy a bárókkal együtt iuxta ritum et consuetudinem dicti regni sui Hungarie fine decisivo et debito, ut ordo iuris exigeret, hozzon ítéletet. Ámbár Zs. Zenthycab birtokot és a hozzátartozó falvakat az alpereseknek adományozta, mivel azonban azok csere címén a felperesek atyjához jutottak a király szavatossága mellett s rajtuk, mint tanúvallomásukkal a királyi közgyűlésen a két megye szolgabírói és esküdt ülnökei is megerősítették, semmi olyan erődítmény nincs, ahonnan Fanch fia János, aki csak eljegyezte György mester leányát, de vele házasságot nem kötött, hűtlenséget követhetett volna el, György mester fiai pedig kiskorúságuk miatt ily bűnbe nem is eshettek, János esztergomi érsekkal, Stibor és Marchaly-i Miklós volt erdélyi vajdákkal, Peren-i Imre titkos kancellárral, **Bissenus Pál** és Petgh-i Pál volt szlapon bánokkal, továbbá a közgyűlés szolgabíráival és esküdt ülnökeivel együtt a felperesek javára döntött s a birtokokat, miután azokba visszaiktattatta őket, örökre kezükön hagyja, az alpereseket pedig utasítja, hogy jogukat peres úton, a királyon keresztül.*¹²⁹

1408. december 12.

„**ZSIGMOND** király és neje **BORBÁLA** királyné az alább megnevezett országnagyokkal az igaz keresztény hit és az ország védelmére társaságot (socie-tas) létesítenek, melynek tagjai jelvény gyanánt körben összecsavarodott sárkányt, hátán vörös kereszttel tartoznak

¹²⁹ Szétszakadt hártán, függőpecsétje hiányzik. Batthyány cs. lt. Acta antiqua. Alm. 5. lad. 3. Szt. Jakab nr. 212.

viselni. A király és királyné a szövetség tagjainak mindennemű ügyekben támogatást, ezek pedig velük és utódaikkal szemben hűséget fogadnak.

A társaságba, melyet hibásan «Sárkány-rend»-nek neveznek, az oklevél szerint a következő országnagyok léptek be: István Rácország deszpotája, Hermann cillei és zagoriai gróf és fia Frigyes, Garai Miklós nádor, Stiborici Stibor volt erdélyi vajda, Tamási Henrik fia János és Szántói Laczk Jakab erdélyi vajdák, Maróthi János ma-csói és Ozorai Pipo szörényi bánok, Széchi Miklós kir. tárnokmester, Korbaviai Károly gróf kir. főkincstartó, Széchényi Kónya bán fia Simon kir. ajtónállómester, Korbaviai János kir. asztalnokmester, Alsáni Gergely fia János kir. pohárnokmester, lévai Cseh Péter kir. lovászmester, Csáki Miklós volt erdélyi vajda, **Bessenyő Pál** és Péchi Pál volt horvát-dalmát-szlavon bánok, Nádasdi Salamon fia Mihály, a székelyek ispánja, Perényi Péter máramarosi főispán, előbb a székelyek ispánja, Perényi Imre kir. titkos kancellár és néhai Garai Miklós nádor fia, János. „¹³⁰

1409. március 11. Buda.

„Zsigmond **Ezdegei Pál** volt dalmát-horvát-szlavon bánnak és Berencsi István királyi fődispensatornak adja szolgálataikért és a szlavóniai Kőkapronca várért cserében Torna várat. „¹³¹

1409. március 11. (Bude, f. II. a. Gregorii)

„Zsigmond, mivel **Ezdege-i Pál** (volt) bán és Berench-i Gergely fia István királyi sumpmus dispensator a korábban szolgálataik jutalmául nyert szlavóniai Kwkaproncha várat kérésére rendelkezésére bocsátották, amidőn azt, királyi jövedelmeit növelni óhajtván, a maga számára hasznosnak ítélte, Borbála királyné hozzájárulásával, a prelátusok és bárók tanácsából cserébe adja nekik a tornamegyei Thorna várat Thorna civitas-sal és az ottani vámmal, Wduarniky, Ay, Luchka, Barka, yfalu déserta, altéra Wyfalu populosa, Meggyes, Zenthyakab, Pomlyn, Debrethe, Rakacha, Rakó, Kápolna, Hermanuagasa tornamegyei, Zenthestfan másnéven Warmus, Ench, Inanch, Felsewbenye, Zeghy, Kebly, Wyzlo ujjvármegyei, Kaas gömörmegyei és Also-benye zemplénmegyei falvakkal s ezek valamennyi tartozékával s kegyúri jogával együtt. Thorna vár, amely Thorna-i János, majd halála után magnificus Mosticz kezén volt, Kwkaproncha-nál in proventibus, fructuositatibus et utilitatibus minus et minoris qualitatis emolimenti et valoris. Kötelezi magát és utódait, hogy az adományosok számára a birtokokat biztosítani fogják intra vei extra iudicium, ha pedig ezt elmulasztanák, más azonos értékű várat és birtokokat fognak nekik adni, saját költségükön megoltalmazván őket azokban. Egyszersmind meghagyja valamennyi egyházi és világi bíróságnak, hogy az adományosok ellen bárki által indított pert in primo termino nulla

¹³⁰ A magyar Királyi Országos Levéltár Állandó kiállításának katalógusa (Budapest, 1930) Hártya; az oklevélről függő 23 pecsét mind elveszett. Az első kettő a királyé és a királynéé volt; a többi pecsétek nyomait mutató bevágások felett az illetők neve fel van írva. DipL oszt. 9470. sz.

http://library.arcanum.hu/en/view/MolDigiLib_VSK_magyar_kiralyi_orosz_lev_all_kiall_kat/?pg=15&zoom=h&layout=s

¹³¹ Katona XI. 773., hiányosan. — Fejér X/4. 721., hiányosan (Cornides után). — Kukuljević: Arkiv II. 21., reg. — Ferrendzin 89., reg. jan. 29. kelettel. — Iorga : Acte III. 78., reg.

adiudicatione facta azonnal absque gravamine et adiudicatione seu termini obser vatione aliquali terjesszék személyes jelenléte elé, ahol majd a szavatosság alapján fog értük helytállani.¹³²

1409. március 11. (Bude, f. II. a. Gregorii)

„Zsigmond **Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavon bánnak és Berench-i Gergely fia István mester királyi sumpmus dispensator-nak, akik a korábban szolgálataik jutalmául nyert szlavóniai körösmegyei Kewkaproncha várat simulcum universis suis tenetis, possessionibus et quibuslibet pertinentiis mardurinarumque exactionibus rendelkezésére bocsátották, viszont cserébe a tornamegyei Torna királyi várat kapták tőle valamennyi tartozékával együtt, a prelátusok és bárók tanácsából pro mardurinalibus proventibus örökre elengedi totum lucrum camare nostre regalis, quod nobis et fisco nostro regio Torna vár tartozékaiból, úm. Torna opidumból, Wduarnok, Lwchka, Barka, Saybilese déserta, Wyfalu más néven Bbdnarwagasa déserta, Ay, Wyfalu populosa, Rakó, Kápolna, Berchefelde tornamegyei, Meggyes, Debrethe, Zenth-iacab, Wyzlo, Rakathya, Zenthistuan más néven Warmus borsodmegyei, Kwbli, Pomlen, Ench, Inanch abaujvármegyei, Alsobenye, Felsewbenye más néven Erdewbenye és Zegy déserta zemplénmegyei, Raas gömörmegyei birtokokból vagy falvakból in signum nostri dominii nobis provenire deberet s megengedi, hogy azt ők és utódaik saját céljaikra fordítsák. Annak idején a Kew-kaproncha vár tartozékaiból járó universas exactiones nostras mardurinales azért engedte el örökre, mert **Ezdege-i** visszaadta a számára élte végéig adományozott Kaproncha civitast, ő és Berench-i pedig az örökadományul nyert körösmegyei Fenewalya és Gradischa birtokokat. Egyszersmind megtiltja a lucrum camare dicatorainak és exactorainak, hogy **Ezdege-i** és Berench-i Torna opidumban és a felsorolt birtokokban lakó jobbágyaitól a jövőben kamarahasznát követeljenek.”¹³³

1409. szeptember 9. (Bude, XL. di e oct. Iacobi)

„Zsigmond. ítéletlevele.

Regenzenthamas- i Tilmanus fia Miklós fia István 1406. Szt. György nyolcadára (máj. 1.) különös jelenléte elé megidéztette János esztergomi érseket és testvérét, István volt udvarmestert, hogy a zálogösszeg ellenében visszaváltsa tőlük a tolnamegyei Symontornya várat, amelyet nagyapja, Hench fia János fia Miklós rector castri Novi montis Pesthyensis István erdélyi vajda, szolnoki ispánnak átadott ad conservandum oly feltétellel, hogy azt bármikor visszaválthatja, István vajda fiúörökös nélküli halála után pedig az érsek és testvére királyi adományul kértek és kaptak tőle. A per többszöri halasztás után, amelyek egyike 1406. Szt. Jakab nyolcadáról (aug. 1.) Szt. Mihály nyolcadára (okt. 6.) ratione expeditionis nostri exercitus következett be, vízkereszt nyolcadán (1409. jan. 13.) került tárgyalásra. Az alpereseket ekkor kötelezte, hogy Szt. György nyolcadán (máj. 1.) mutassák be jogukat bizonyító okleveleiket. Ezen a határnapon először a felperes terjesztette elő okleveleit, számszerint 21-t: 1.)

¹³² Tartalmilag átírva Palóci Mátyus nádor 1436. márc. 12. okl.-ben, amely szerint titkos pecséttel ellátva ad relationem Symonis de Rozgon iudicis curie adatott ki. DL. 9512.

¹³³ Zsigmond 1411. márc. 19. okl.-ból. amely szerint a kisebb titkos pecséttel volt megerősítve. DL. 9513.

1324. jan. 19. I. Károly Hench fia János mester rector castri seu civitatis Novimontis Pestiensis, Owar- i várnagynak adja, főleg Tolnauar ostromakor teljesített szolgálataiért castrum seu turrim sive possessionem Symontornya a vár alatt lévő szigettel, Bord, Menüd, Parathzekel, Myzla, Wam, Igor — a nemesek itteni része kivételével — , Deegh, Soponya, H[erch]eg, [Hathujan, Besenew, Egres — ezrével együtt — , Keselewfezek birtokokkal és a Saar folyón túl lévő földdel, ahol Szt. Lénárd tiszteletére épült egyház van.

2.) 1324. A budai káptalan előtt a Chaak nembeli Parazth fia Miklós fia Domokos özvegye: Erzsébet, H(enrik) veszprémi püspök nővére, Insula beaté virginis Marie-n élő apáca a tolnamegyei Zekel, más néven Parazthzekel nevű birtokát, amelyet férjétől hozomány és nászajándék címén kapott, Somfa és Olzekel nevű földekkel együtt eladja Hench fia János mesternek 300 finom ezüst márkáért. 3.) 1328. ápr. 11. A budai káptalan előtt János fia Miklós és János fia Miklós fia Vrkund eladják Myzla birtokon lévő részüket Hench fia János mester Owar- i várnagynak 40 márkáért. 4.) 1329. dec. 20. A budai káptalan előtt Hench fia János mester a királytól adományul kapott Deegh birtokot, továbbá a Foksaar folyó melletti veszprémmegyei Kamor és a tolnamegyei Kvzepfalu nevű vásárolt birtokait elcseréli Ozora-i András fia Miklós Zenthpeter, Vyfalu, Kethemlevhele és Lowazzekel tolnamegyei birtokaiért.

5.) 1334. aug. 23. A fehérvári káptalan előtt Salamon fia Simon leánya: Nethasia, Ozora-i András fia Miklós rokona elismeri, hogy Hench fia János mester mosoni ispán, Ovar-i várnagy és fia: Miklós megfizették neki azon száz márkát, amely anyja hozománya és nászajándéka, valamint saját leánynegyede fejében illeti meg, ugyanakkor Ozora-i átadja nekik a veszprémmegyei, János által a királytól nomine terre preconum adományul kért Chuzfeld birtokot és a tolnamegyei Debrenthe-t. 6.) 1335. jún. 11. A budai káptalan előtt György fia György Toplouch-i nemes a Foksaar folyó melletti Bagath nevű fejemegyei birtokát eladja Hench fia János mester Ovar-i várnagy, mosoni ispánnak 70 budai márkáért.

7.) 1337. júl. 1. A fel-hévízi keresztes, konvent előtt Hothwan-i Ugrinus leánya: Erzsébet, Vrkund özvegye 50 budai márkáért eladja Hothwan birtokot, amely férje után őt hozomány és nászajándék, leányát: Ilonát pedig leánynegyed címén illeti meg, Hench fia János fia Miklós mesternek. 8.) 1338. máj. 8. A budai káptalan előtt a Hydekuth faluból való Fichench (dictus) Pál fia Miklós Hydegkuth faluban négy hold szántót elad Tylmanus comes volt budai bírónak három budai márkáért. 9.) 1341. jún. 20. I. Károly és 10.) 1341. aug. 1. A szekszárdi konvent előtt Sadam-i János fiai: Bissenus Gergely és Mátyás Bessenew, Egres és Hotwan birtokokat, amelyeket nomine iuris Bissenorum adományul kértek, átengedik Hench fia János fia Miklós mesternek, mivel ennek atyja azokat Symontornya-i Salamon fia Simon magtalan halála után több joggal kérte adományul. 11.—12.) 1346. szept. 21. A budai káptalan, illetőleg István vajda előtt Hench fia János fia Miklós rector castri Novimontis Pestyensis átadja felesége testvérének, István vajdának ad conservandum a tolnamegyei Symontornya várat összes tol-na-, fejer- és veszprémmegyei tartozékaival együtt, a várnagy és a vár fenntartására hozzácsatolva a közel fekvő fejemegyei 3ord és veszprémmegyei Balphach falvakat a Kapós folyón lévő egykereű malommal együtt 500 budai márkáért, amiből 200-t már át is vett. Kiköti azonban, hogy felszólítására a vajda, abban az esetben, ha neki fia születne, egy éven belül köteles a várat az addig kifizetett pénz ellenében visszaadni. 13.) 1346. aug. 27. A budai káptalan előtt Miklós, a budavári Szűz Mária-egyház plébánosa eltiltja Hench fia János fia Miklós mestert, hogy a birtokaiból őt illető részt elidegenítse, István vajdát pedig annak megszerzésétől. 14.) 1378. okt. 13. Visegrád. Garai Miklós nádor előtt, 15.—16). 1378. okt. 28. Vise-

grád. I. Lajos illetőleg Szepesi Jakab országbíró előtt, 17.) 1378. nov. 1. A fehérvári keresztes konvent előtt, 18.) 1378. nov. 5. A budai káptalan előtt Tylmanus fiai: Miklós budai polgár és János eltiltják István vajdát, István lovászmestert és Dénes vajda fiát: Dénest Symontornya vár és tartozékai felosztásától, elfoglalásától és birtoklásától.

19.) 1397. márc. 17. A budai káptalan előtt Regenzenthtamas-i Kakas (dictus) János fia Miklós gyermekei, továbbá unokatestvérei: Tylmanus (fia) Nikus gyermekei: Jakab, István, László, János, Anna nevében eltiltja a királyt Symontornya vár elajándékozásától, Kanisa-i János fiait: János esztergomi érseket, Miklóst és Istvánt pedig az adományul kéréstől.

20.) 1401. júl. 25. Fehérvári káptalan (1166. sz.). 21.) 1405. márc. 31. Zsigmond (3763. sz.). Az alperesek ügyvédje viszont előterjesztette 1406. jan. 14. oklevelében átírt 1401. febr. 17. oklevelét (885. sz.), majd a felperes ügyvédjével együtt bejelentette, hogy nincs több oklevelük és ítéletet kértek. Mielőtt ennek meghozatalára sor került volna, János érsek hirtelen személyesen megjelent speciális presentia-ja előtt és ügyvédje megbízását a szokott bírság mellett visszavonva bejelentette, hogy adománylevel, iktatólevel és más oklevelek is vannak birtokában, amelyeket, majd ha ő a prelátusokkal és bárókkal döntött a szavatosság kérdésében, kész bemutatni. A pert ekkor propter absentiam prelatorum et baronum nostrorum nobiscum iudicare debentium ac arduitatem cause Szt. Jakab nyolcadára (aug. 1.) személyes jelenléte elé halasztotta, bárhol is lesz akkor a prelátusokkal és bárókkal. Ezen a határnapon János érsek 1406. jan. 14. átiratában bemutatta 1397. márc. 4. adománylevelét (Zsigmond 0.1. 4656.) és a budai káptalan 1397. aug. 4. oklevelét (Zsigmond 0. I. 4845.), továbbá Zeech-i Miklós országbíró 1381. máj. 16. ítéletlevelét. Az utóbbi szerint Tylmanus fia Miklós budai polgár az István erdélyi vajda ellen nagybátyja: Hench fia János fia Miklós által Lachk fia István erdélyi vajdának 200 márkában lekötött Symontornya vár és a közelében fekvő két falu visszaváltásáért indított perében öt oklevelet terjesztett elő: a) Kelet nélkül. Hench fia János mester rector civitatis Budensis végrendeletében valamennyi birtokát, köztük Symontornya várat fiára: Miklósra hagyja, ezer-ezer garasmárkát pedig ugyanannak és két leányának rendel. b) 1346. szept. 21. István vajda, c) 1346. szept. 21. a budai káptalan d) 1346. aug. 27. a budai káptalan oklevelei, amelyeket a felperes a jelen perben már bemutatott, e) 1343. febr. 1. A budai káptalan előtt Miklós budai plébános tiltakozik az ellen, hogy Hench fia János mester fia Miklós mester rector civitatis Budensis végrendeletét, mint iuri non consentaneum, suis et quampluri-morum iuribus contrarium-ot alkotta meg. Kijelentette továbbá, hogy ő és testvére, a tiltakozó Miklós plébános Hench fia János leányának a fiai és Symontornya vár azért illeti meg őket, mert Hench fia János és ennek fia: Miklós örökösök nélkül halt el. Velük szemben István vajda két oklevelet mutatott be: a) 1345. júl. 25. I. Lajos előtt Hench fia János fia Miklós mester rector castri Novimontis Pestyensis, mivel nincsenek örökösei, összes birtokaiban, nevezetesen a tolnamegyei Symontornya castellumban és tartozékaiban: Férged, Myzla, Zekel, Alegres, Felegres és a Budához közeli Zenche birtokban István erdélyi vajdát teszi meg örökösévé sok szívessége viszonzásául, b) 1347. jún. 30. I. Lajos László székely- és Brassow-i ispán fia: István erdélyi vajda szolgálataiért új adományul adja neki és Dénes, Miklós, István nevű fiainak Symontornya várat. Az oklevelek bemutatása után a várat István vajdának ítéli meg, Tylmanus fia Miklóst pedig jogtalan keresete miatt a vár és a birtokok becsértékében elmarasztalja. — A felek, miután így coram nobis et prelatis, baronibus, proceribus necnon aliis iurisperitis viris et legislatoribus regni nostri előadták válaszukat, ítéletet kértek. Ámbár az ellen, hogy Hench fia János fia Miklós a várat elzálogosítsa István vajdának Hench fia

János leányági leszármazottai: Miklós plébános és Tylmanus fia Miklós, majd a felperes tiltakoztak, mivel viszont Hensch fia Jánostól fia: Miklós az I. Károlytól adományul kapott várat a pénzért vett többi birtokkal és ezer márkával együtt mint jogos örökös kapta meg, majd ő ugyancsak jogosan tette meg István vajdát örökösévé I. Lajos előtt, aki azonban a várat, miután az *approbata regni sui consuetudine dictante* királyi kézre háramlott, mint *ius suum regium*-ot adományozta István vajdának és Zeech-i Miklós országbíró szintén István vajdának ítélte meg, *serenitas nostra* ettől, amidőn hűtlensége kiderült, teljes joggal vehette el és adományozhatta János érseknek és testvéreinek, abba a budai káptalan által be is iktattatván őket. Ellenben a felperesnek, aki Hensch fia János leányának a fia, valamint társainak, minden tiltakozásuk ellenére, mint leányági leszármazottaknak, a várhoz nincs joguk, mivel Hensch fia János végrendeletileg két leányának ezer markát juttatva, a várat egyedül csak fiára: Miklósról hagyta, amiből *elicitur et presumpitur*, hogy leányait teljesen kielégítette és így a természetes öröklés rendje szerint a birtokok egyedüli örököse ez, nem pedig *filie ipsius Iohannis* *vei proies aut nepotes*, akiknek tehát ahhoz semmi joguk sincs, viszont az örökös magtalan halála után a fenti módon reáhármlott várat jogosan adományozhatta el János érseknek és testvéreinek. Mindezen okokból, továbbá a Kanisa-iakkal szemben vállalt kötelezettsége értelmében is, amelyet változatlanul érvényben lévőnek jelent ki, András spálatói érsekkel, János választott veszprémi püspök, királynéi kancellárral, János győri, Fülöp váci, Dózsa Csánádi, László knini püspökökkel, Kelemen pozsegi préposttal, a nagyobb kancellária alkanellárjával, Gergely kápolnaispánnal, Gara-i Miklós nádorral, Rozgon-i Simon országbíróval, Stibor volt, János és Jakab jelenlegi erdélyi vajdákkal, Corbauia-i Károly comes dalmát és horvát bánnal, **Pál volt bánnal**, Zeech-i Miklós tárnokmesterrel, Grof János étekfogómmesterrel, Alsan-i Gergely fia János pohárnokmesterrel, Cheeh Péter lovászmesterrel, Hedrehwara-i Miklós királynéi ajtónállómesterrel, Gara-i János volt temesi ispánnal, Antimus fia János alnádorral, Jakab mester *causarum in speciali nostre maiestatis pre-sentia vertentium diffinitor*-ral, Kouar-i Pál mester nádori és Lukács volt országbírói ítélesekkel *ceterisque plurimis prelatibus, baronibus et regni nostri proceribus nobiscum in sede nostra iudiciaria in examine premissorum consedentibus et ea diutius ruminantibus, cribrantibus et large superinde de-liberantibus* János érsek és testvérei nyilvánvaló jogát elismerve, a várat az érseknek és testvéreinek : Istvánnak, valamint ennek és Miklós volt tárnokmester utódainak ítéli meg, a felperesnek, testvéreinek és rokonainak pedig örök hallgatást parancsol.”¹³⁴

1409. szeptember 16. (f. II. p. exalt. crucis)

„Miklós jászói prépost és a konvent előtt Feled-i Desew mester s fiai: László, Leusták, János, továbbá Feled-i János vajda fiai: Loránd, Péter, Leusták, tiltakoznak az ellen, hogy **Besenew-i Pál bán** és testvére: Safar (dictus) István Tornauara-i várnagyakkal: Györggyel és Folkos-sal Somogy nevű birtokuk határából szántóföldeket, erdőket és réteket foglaltatnak el ad castrum Tornauara.”¹³⁵

¹³⁴ Hártyán, függőpecsétje hiányzik. Dl. 9481.

¹³⁵ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Dl. 9594.

1410. Köbli

„A helynév Viszló határában, kb. 3 km-re ÉK-re, Köbli híd alakban él. A területen legelő és erdő fekszik. Köblit 1299-ben említik először, akkor Balog nembéli Oth fia Henrik és Tekus fia István pereskedik Kubylin. 1347-ben határjárásban említik Küblit. 1409-ben Zsigmond **Özdögei Pálnak**, volt szlavóniai bánnak adja más tornai, abauji, zempléni és gömöri faluval együtt Keblyt is. Még ez évben Zsigmond megtiltja a dikátoroknak, hogy Özdögei Pál birtokain, köztük Kwblin, a jobbágyoktól a kamara hasznát szedjék.

1410-ben az egri káptalan beiktatja ide **Özdögei Pált**.¹³⁶

1410. március 26.

„Ragusa Zsigmondhoz.

Besenyő Pál bán, aki a visoki- i kereskedőket kifosztatta, két ragusai nemestől, miután megkínóztatta őket, ezer-ezer aranyat követel váltságul.¹³⁷

1410. május 25.

„Az egri káptalan **Ezdegei Bessenýő Pál** volt dalmát-horvát-szlovén bánt és Berencsi Istvánt beiktatja a Zsigmondtól a körösmegyei Kőkapronca várért cserében nyert Torna vár és a felsorolt torna-, borsod-, abauj-, zemplén- és gömörmegyei falvak birtokába.¹³⁸

Omnibus xpi fidelibus presentibus pariter et futuris presens scriptum inspecturis Capitulum ecclesie Agriensis Salutem in salutis largitore. Ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, Quod cum nos honore quo decuit receptis litteris Serenissimi principis domini nostri Sigismundi dei gracia Illustris regis Hungarie pro parte virorum Magnifici **Pauli Bisseni de Ezdege** pridem Dalmacie Crouacie necnon Sclauonie Regnorum Bani ac Egregy magistri Stephani filij Gregory de Berench regie maiestatis sumpmi dispensatoris super Castro Torna et Ciuitate similiter Torna vocatis ac Tributo in eadem exigui consueto necnon cunctis villis infra limpide nominatim dicendis declarandis et exprimendis eisdem per regiam maiestatem tum in perhempnale concambium seu permutacionem Castri Kewkaproncha vocati ac cunctarum vtilitatum et pertinenciarum eiusdem in dicto Regno Sclauonie in Comitatu Crisiensi habiti et existencium dudum pro laude attollenda meritis et fidelibus obsequijs ipsius Pauli Bani eidem et per eundem dicto magistro Stephano ipsorumque heredibus per regiam maiestatem in perpetuum dati et collatarum, tum eciam noue regie donacionis titulis emanatis et confectis nobisque loquentibus et directis, tenoribusque ipsarum visis et perlectis mandatisque ipsius domini nostri regis obediens vt tenemur, vncum ladislao filio Mychaelis de Nadasd, Johanne de Chabad, Georgio filio pauli de Zombor, Petro dicto Mochkos hominibus regys in eisdem domini nostri regis litteris inter alios nominatim conscriptis et expressis vnum ex nobis videlicet honorabilem virum dominum Benedictum Archidiaconum de hewes socium et concanonicum nostrum ad ea que in dictis litteris regys continentur perficienda nostro pro testimonio transmissemus fidedignum, Tandem ipsi exinde ad nos reuersi nobis concorditer

¹³⁶ Wolf Mária: Árpád-kori eredetű települések Abauj vármegye déli részén (Borsodi Kismonográfiák 30. Miskolc, 1989)

¹³⁷ Gelcic h 192. — Fermendzi n 91., reg.

¹³⁸ Hazai Okit. 349. (Keczer cs. lt.) Másik példánya Zs. márc. 30. iktató parancsával : Dl. 16.135.

retulerunt isto modo, videlicet quod primo prefati Ladislaus filius Mychaelis de predicta Nadasd ferys tercia quarta et quinta post sese sequentibus proximis post festum beati Ambrosy confessoris vna cum dicto testimonio nostro ad facies predicti Castri Torna et Ciuitatis similiter Torna vocatarum ac Tributi in eadem exigi consueti necnon villarum Wdwarnyk Luchka Barka Saybylise Bognarvagasa alio nomine vyfalu deserta ac vyfalu populosa Rako Kapolna Berchefelde in Tornensis (így), Meggyes Zent-Jacob Debrethe Wizlow Rakacha Zenthystwan alio nomine warmus in Borsodiensi, item Kwbli Pomlen Ench Inanch in Abawyuariensi, Alsowbenye Felsewbenye alio nomine Erdewbenye Zegy in Zempleniensi, Raas in Gwmeriensi, Johannes de predicta Chabad similiter cum dicto testimonio nostro feria sexta sabbato et die dominico immediate post se se sequentibus proximis dicbus supradictis ad facies memoratarum villarum Kwbli Pomlen Ench Inanch in predicto Comitatu Abawyuariensi, Georgius autem filius Pauli de Zombor cum eodem nostro testimonio ferys secunda tercia et quarta similiter post se se et immediate sequentibus ad facies sepefatarum villarum Alsowbenye Felsewbenye alio nomine Erdewbenye et Zegy vocatarum, quippe dominicus prefato nostro testimonio presente ferys quinta sexta et sabbato videlicet in vigilia penthecostes ville Raas vocate in Comitatus suprascriptis habitatum et existencium ac cunctarum vtilitatum et pertinenciarum predicti Castri et Ciuitatis Tributi et villarum suprascriptarum vniuersis vicinis et commetaneis omnium predictorum inibi legitime conuocatis et presentibus accedendo pretitulos **Paulum Banum Besseni de Ezdege** ac magistrum Stephanum filium Gregory de Berench iamdictos in dominium eiusdem Castri Ciuitatis et Tributi in eadem exigi consueti necnon villarum iam prescriptarum ac cunctarum pertinenciarum et vtilitatum omnium supradictorum introduxissent pretactumque Castrum cum supradictis Ciuitate Tributo et villis cum vniuersis vtilitatibus et pertinencijs eisdem sub premissis concambialis permutacionis ac noue regie donacionis titulis statuissent perpetuo possidendum tenendum paritet et habendum, congruis diebus et horis ad id aptis et sufficientibus in facie premissorum commorando nullo penitus contradictore apparente. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras priuilegiales appensione sigilli nostri maioris et autentici communitas et alphabeto intercisas. Presentibus tamen Briccio preposito, Johanne de Sutha Cantore, Johanne Custode dominis, Item Nicolao de Borsod, Jacobo de Patha, Johanne de Pankotha, Ladislao de Tarchafew, Andrea de Borswa Archidiaconis et alijs multis vitam ducentibus in dicta ecclesia nostra iugiter deo famulantibus. Datum sedecimo die diei Introduccionis et Statucionis prenotatarum, Anno domini Millesimo Quadringentesimo decimo. Regnante predicto Serenissimo principe domino nostro Sigismundo dei gracia Illustri rege Hungarie, venerabili in xpo patre domino Johanne permissione diuina Archiepiscopo Strigoniensi, Collocensi ecclesia tunc vacante, Sedeque Episcopali dicte ecclesie nostre protunc errante.¹³⁹

1410. május 30.

„Ragusa Zsigmondhoz.

¹³⁹ Hártyán, kék-sárga selyemzsinóron függő pecséttel; eredetije Lapispatakon, a Keczer cs. ltárában. Közli: Nagy Gyula.

Köszöni, hogy **Bessený Pál** bánt polgárai szabadon bocsátására utasította. Kereskedői, akik már sok szolgálatot tettek Magyarországnak, nem játszottak össze az ellenséggel. Visokiban a bán fegyveresei csak a ragusaiakat fosztották ki, a boszniaiakat nem. Bessený István kezében még mindég vannak foglyok. Csalapjának nem sikerült Európába átkelni.”¹⁴⁰

140

1410. június 4. (Bude, XXXV. die oct. Georgii)

„Zsigmond, mivel **Byssenus Pál** oklevele szerint Repas-i Péter, György és Móric vele in regnum Bozne more exercituan-tium szándékoznak menni, vízkereszt nyolcadára (1411. jan. 13.) elhalasztja azt a pert, amelyet különös jelenléte előtt Márton, a Beel-i egyház apátja azért indított a nevezettek és Repas-i Jakab ellen, mert ellenmondottak, amidőn meg akarta határoltatni a Hadhamom falu mellett fekvő Kethelaka másképp Bernai nevű földdarabot. Az oklevelet, mivel kancellárja, Eberhard zágrábi püspök a királyi pecsétekkel távol van, ennek pecsétjével erősített meg.”¹⁴¹

1411. április 9. (Cassouie, in die cene Dom.)

„Zsigmond a pozsonyi káptalanhoz.

Elefanth-i Mátyás fia: István fiai: László, Mihály és Simon, András fia: Mátyás, Pál [..] szerint, ámbár a [Pozsony] megyei Moyteh/Mayteh, Feyereghaz, Fanchal, Somkerek, Alfanchal, Chyfer/Cyfer, Swr, Kwzepsur/Kuzepswr és Kysswr birtokokat, amelyek már emberemlékezetén túl idő óta őseiké voltak és jelenleg is az övék, új adományul kapták tőle, ők azonban tudatlanságból és sürgősebb teendőik miatt elmulasztották a törvényes időn: egy éven belül beiktattatni magukat, aminek következtében a birtokok az ország szokásjoga értelmében ismét királyi kézre háramlottak. Kérésükre az iktatási idő elmulasztása ellenére a birtokadományt érvényben hagyva megengedi, hogy abirtokba mint új adományba beiktathassák magukat. Iktassa be az adományosokat a felsorolt birtokokba. A királyi emberek között: Paulus Bissenus de Galantha, Iacobus similiter Bissenus de eadem. Az oklevelet magyar királyi kisebb pecsétjével látja el. — A szöveg élén jobb felől: Relatio **Pauli Bisseni bani**.”¹⁴²

1411. május 22. (Syrii, 2. die assens.)

„Zsigmond Berench- i Gergely fia: István mester sumpmus nostre maiestatis dispensator (egr.) szolgálataiért, valamint pro uberiori regni nostr i tuitione hatalma teljéből engedélyezi neki és által a testvérének: **Ezdegi- i Byssenus Pál** volt szlavón bánnak (magn.), hogy bármely birtokukon fából vagy kőből castra seu fortalitia seu castella építtessenek, s azokat eisdem libertatibus et gratiarum prerogati - vis tarthassák kezükben, mint ceteri regni nostri nobiles et possessionati homines castra, castell a seu fortalitia habentes. Oklevelét szokott pecsétjével erősített meg.”¹⁴³

¹⁴⁰ Oelcich 193. — Fermentzin 91., reg.

¹⁴¹ Papíron, zárlatán pecsét nyomával. Pannonhalmi konvent magán lt. Caosa 56. lit. V. (F.)

¹⁴² Papíron, zárlatán papírfelzetes titkospecséttel. DL 9767. (NRA 199-11.) — (M.)

¹⁴³ Vízfoltos hártján, a szöveg alatt a titkospecsét töredékével. Nyitrai kápt. lt. fasc. 44. n. 14. (D F 273553.)

1411. szeptember 21. (Bude, in Mathei)

„Zsigmond a nyitrai káptalanhoz.

Mint az előtte, valamint a prelátusok és bárók előtt Berench- i Gergely fia: István mester, inter ceteros honores Jauriensis necnon Comaroniensi set de Thath a comitatum comes (egr.) által bemutatott és megvizsgát oklevelekből kitűnik, a Nyitra megyei Nogfalu és Molnuszalu birtokok Berench-it és bírói határozatból frater-ét , **Izdege- i Pál** volt szlavón bánt (magn.) illetik. A két birtokot, azt ígérve, hogy cserébe másokat ad értük, elvéve tőlük, magnificis Ladislao et Emerico filiis conda m Bartholomei fiúi Konth palatini de Wylak banis Machouiensibu s és utódaiknak adományozta, most azonban ezek hozzájárulásával alio certo et rationabili modo concordando visszavéve pristino iure Berench-inek és **Pál bánnak** adta. Küldje ki megbízottját, hogy ennek jelenlétében Solth-i Dávid mester, a külön megbízásából kiküldött királyi ember iktassa be az adományosokat, nem véve figyelembe a két macsói bán és azok ellentmondását, akik tőlük a két birokot adományul kapták, más ellentmondókat pedig idézze meg a 15. napra eléje, ahol Deo duce a prelátusokkal és bárókkal lesz. Oklevelét szokott pecsétjével erősítetteti meg.”¹⁴⁴

1411. október 15. (f. V. a. Galli)

„A leleszi konvent Zsigmondhoz.

Parancsára kiküldötte és Bedechke Albert királyi ember **Bessenew Pál** bánt és Istvánt Thorna, Rozgon-i Simont és Lászlót Zepsey, Peren-i Pétert pedig Makronch birtokukon, valamint a Iazow-i Keresztelő Szt. János-monostor összes többi szomszédját eltiltották Miklós prépost és a konvent birtokainak és haszonvételeinek elfoglalásától és használatától.”¹⁴⁵

1412. február 8. (f. II. p. Dorothee)

„A fehérvári keresztes konvent előtt Hord-i Miklós fia: Byssenus Miklós fiai: István canonicus ecclesie Quinqueecclesiensis, alyas prepositus ecclesie beati Nicolai confessoris de Alba, György, Miklós és László — Ezdege-i Pál fiai: **Byssenus Pál** és Péter, valamint Berench-i Saphaar (dictus) István mesterek nevében is — megegyeznek Aba-i Gál fiával: Jánossal azokról a Fejér megyei Vnd és Oduarnakfelde nevű particule terre-ről, amelyeket Zs. — miután azok az örökös nélkül elhunyt Vnd-i Poch fiától: Vida-tól a kezére háramlottak — szolgálataikért új adományként Aba-i Jánosnak, valamint Pál fiainak: Ferencnek és Gergelynek adományozott, de amelyekbe történő beiktatásuknak a Hord-iak ellentmondtak. A terrakat, miután az azokból Byssenus Miklós anyjának, Vida leányának járó leánynegyed fejében 120 új forintot kaptak, a Hord-iak örökre átengedik az Aba-iaknak, és érvénytelennek nyilvánítják az azokra vonatkozó okleveleiket; János viszont — felesége, Hathwan-i Márk fia: Péter leánya: Cecília nevében is — lemond a Hord-i Donát birtokrészéből Donát leányának: Annának járó hitberről és jegyajándékról meg a Cecília anyjának: Ágotának járó leánynegyedről.”¹⁴⁶

¹⁴⁴ A nyitrai kápt. okt. 9-i okl.-ból, amely szerint ad relationem Stephani de Perech aule regié iuvenis patenter in carta papiri volt kiállítva. Nyitrai kápt. lt. fasc. VTII. n. 2. — (F.)

¹⁴⁵ Papíron, hátlapján pecsét töredékével. Jászói konv. mit. fasc. 7. n. 86. (DF 232852.)

¹⁴⁶ Hártyán, függőpecséttel. PML 19. sz. (DF 280091.)

1412. június 24. (Bude, in nat. Ioh.)

„Eberhard zágrábi püspök, királyi főkancellár Kapola-i Desew királynéi tárnokmester (magn.) és fiai: László, Leusták és János kérésére elengedi nekik, annak a 12 márka bírságnak bírói részét, amelyben őket **Ezdege-i**, **másképp Torna- i Bissenus Pál** volt szlavón bán (magn.) és Torna- i várnagyai: Falkos és György ellenében a királyi különös jelenlét előtt elmarasztalták, egyszersmind megtiltja vices nostras in iudicatu gerentibus, továbbá valamennyi bírságbehajtójának, hogy őket intra et extra iudicium háborgassák.”¹⁴⁷

1412. szeptember. 9. (in Vissegrad, 40. die oct. Iacobi)

„Garai Miklós nádor ítéletlevele.

Losonch-i Tamás fiának: Dénes bánnak Gwnyw-i magnus Péter fia: Tamás fia: János leányától: Annától született fia: László mester perbe vonta Newna-i Treutul Jánosnak ezen magnus Péter fia: Tamás leányától: Margittól született fiát: Miklós volt királyi tárnokmestert a fenti Péter fia: Tamás és fia: János birtokaira vonatkozó oklevelek, továbbá ezen Tamás fia: Jánosnak az in civitate Budensi in magnó domo magistri Saracheni, in quadam wolta elhelyezett és onnan ezen Treutel Miklós által elvitt kincse miatt. A sokáig húzódó perben a múlt Szt. György nyolcadán László mester — testvére: György mester nevében is —, továbbá a fenti Tamás fia: János második leánya: Apolina nevében férje: **Bissenus Pál** volt bán, másrésről Treutul Miklós bejelentették, hogy az oklevelek és a kincs ügyében kötött megállapodásuk értelmében Treutul Miklós a nála lévő kincset és az okleveleket a Jakab-nap utáni 32. napon (aug. 25.) Buda-ra hozza, és amit akkor a fogott bírák az oklevelek tartalma alapján a Péter fia: Tamás, majd fia: János által szerzett, s az atyjuk és nagyatyjuk révén rájuk szállott birtokjogok és a kincs ügyében határozni fognak, azt elfogadják. E határozat alapján ami Péter fia: Tamás jogaiból Treutul Miklóst megilleti, az egyedül neki, ami fenti Dénes bán fiait és Apolina-t illeti, nekik jut; azokat, amelyek egyedül csak Tamás fiáé: Jánosé voltak, Dénes bán fiait és Apolina kapják; azokat az okleveleket, amelyek egyedül az utóbbiakat illetik, ipsis redderent; azokat ismét, amelyek Dénes bán fiait és dominam Treutul Miklóssal együtt közösen illetik, vagy átíratják, vagy megőrzésükről gondoskodni fognak; a kincset pedig, amint annak tulajdonjogát kibogozzák, a felek között megosztják, vagy annak adják, akit megillet. A kitűzött határnapon Treutul Miklós, továbbá László mester a maga és György mester nevében, valamint Pál bán — felesége: Apolina nevében — megjelenvén, miután Péter fia: Tamás és fia: János birtokai ügyében egy másik oklevelével ítéletet hozott, Treutul Miklós az ígérete szerint elhozott kincsnek kétharmad részét a köztük létrejött egyezés alapján átadta Lászlónak és Pál bánnak, majd a neki jutott egyharmad részt tartozása fejében szintén Dénes bán fiainak és Apolina-nak adta, mire ezek nyugtatták őt a kincs felől. Ezután Treutul Miklós és Pál bán, felesége: Apolina nevében, a Péter fia: Tamás és fia: János birtokaira vonatkozó, kezükön lévő okleveleket deposuerunt in presentia per nos examinanda ac ex eisdem instrumentis illa, que aliquam partium tangeret aut in specie reddenda aut duplicanda, talia autem instrumenta, que duplicata forent, inter ipsas partes dividenda, ő pedig az ily módon előtte letett okleveleket suo modo perlegi et seriatim examinari atque exponi fecimus eadem(!) ordine subnotando manibus ipsarum partium tradentes atque assignantes: Lajos királynak

¹⁴⁷ Papíron, a szöveg alatt a kopott gyűrűspecséssel. D L 9922. (NR A 870-20.) - (M)

Bolta, Zent-mihal, Zorozlo, Bykalya, Zemefalua, Mechefalva, Sebrethaza és Kerekligeth in districtu Selesiensi fekvő, Tamás fiát: Jánost csere címén illető és Treutul Miklósnak jutott birtokokra vonatkozó oklevelét jogai védelmére Treutul kapta in specie, párját pedig az ő átírásában Dénes bán fiai és Apolina kapták. — Mivel a Bodrog megyei Chente és Neguen birtokok más egyéb ottani birtokokkal együtt Treutul-nak jutottak, a rájuk vonatkozó, László mester pecsétjével egy nagy tokban lezárt okleveleket is ő kapta, de mert Dénes bán fiai és Apolina azok átírására igényt tartanak, Treutul köteles a lepecsételt tokot neki bemutatni, hogy a benne lévő oklevelekről átírást tudjon adni. — Az Wruenghaz, Sedthw és Moch birtokokra vonatkozó, tokba helyezett és a Kooch, Wigman, Chycho, Zenthuid, Oztorgarthw, Baranchfelde, Saras, Cheph, Kethel, más néven Teryen és Gyurk birtokokra vonatkozó, másik tokba tett valamint a Treutul pecsétjével lezárt, harmadik, szintén nagy tokban lévő, Poltar, Kezegh, Mykebuda, Illew birtokokra és Walkowar várra vonatkozó okleveleket Dénes bán fiai és Apolina kapták. A három lepecsételt tokot Szt. György 15. napján (máj. 8.) Dénes bán fiai és Apolina tartoznak visszahozni, hogy azokról Treutul számára átiratot adhasson. — A Gwnyw és Zelebegh birtokokra vonatkozó oklevelek, mivel ezek és a super capturis uzonum in fluvio Danubii és a két birtokhoz tartozó szigetek miatt Dénes bán fiai és Apolina Nema-i Kolos fia: Jakab fiaival perben állnak, nekik jutottak, úm. Károly király két pátens oklevele, a fehérvári káptalan privilégiuma, amelyek alapján Gwnyw-i Jakab fia: Miklós és fia: Domokos birtokrészüket Péter fiának: Tamásnak eladták; a győri káptalan pátens oklevele, amely szerint Feyes (dictus) Mihály fia: János Gwnyw-i birtokrészét: a birtok harmadát Dethlino castellano Sancti Martini elzálogosította; Lajos király testvérének: István hercegnek Károly király oklevelét megerősítő oklevele, amely szerint Károly király a Péter fia: Tamás részére tett összes adományokat megerősítette, dobozba zárattak. Károly király három oklevele, amelyek közül az első pátens szerint Gwnyw-i Jakab fia: Miklós és fia: Domokos Gwnyw-i birtokrészüket zálogba adják Péter fiának: Tamásnak pro centum marcis rationis Budensis; a másik pátens szerint Miklós és Domokos ezt a Gwnyw-i birtokrészt 200 márkáért eladják Péter fiának: Tamásnak; a harmadik prvilégiális oklevél megerősíti az előbbi kettőt; a győri káptalan határjárását is tartalmazó iktatólevele, továbbá Lajos király két pecsétes oklevele, amellyel az összes birtokadományokat megerősíti, a birtokszerzésekre, vételekre és cserékre vonatkozó oklevelekkel együtt; István hercegnek Lajos király ezen oklevelét megerősítő privilégiuma; Lajos király anyjának: Erzsébetnek oklevele; IV. Béla királynak oklevele, amellyel az udvarnokok Gwnyw nevű földjét Mihály Bolondoch-i comesnek adta; továbbá két oklevél: 1. Bebek István országbíró privilegiálisa, amely szerint Péter fia: Tamás fia: János visszaperelte Gwnyw nevű birtokát Seffridus pannonhalmi apáttól. — 2. Lajos király ezt megerősítő oklevele; ezenkívül a budai és az esztergomi káptalan egy-egy különböző évekből való oklevele, amelyek szerint Zomor fia: Miklós és fiai a Gwnyw, Arpadfelde és Kozmatelke birtokokon bírt egész harmadukat eladják Péter fiának: Tamásnak; a győri káptalan két oklevele, amelyek szerint Feyes (dictus) Mihály fia: János Gwnyw-i egész birtokát: a birtok harmadát elzálogosítja comiti Dethlino castellano de sacro monte Pannonië; a győri káptalan privilegiális oklevele, amely szerint Jakab fia: Miklós és fia: Domokos Gwnyw-i birtokukat eladják Péter fiának: Tamásnak; a győri káptalan egy másik oklevele, amely szerint Zomor leánya: Erzsébet a neki leány negyed révén és titulo obligationis jutott részét eladja Péter fiának: Tamásnak; a győri káptalan egy további oklevele, amely szerint Zomor fia: Miklós a Mihály fia: Feyes János birtokának a felét, amelyet Dettel castellano de Sancto Martino elzálogosított, az pedig

Péter fiának: Tamásnak visszaadott; a fehérvári káptalan oklevele, amely szerint Gwnyw-i Jakab fia: Miklós és fia: Domokos Gwnyw-i birtokrészüket eladják Péter fiának: Tamásnak; a győri káptalan oklevele, amely átírja a fehérvári káptalan ezen oklevelét, és tartalmazza még Jakab fia: Miklós fiának: Domokosnak a fenti birtoknak Tamás fia: János részére történt eladásához való hozzájárulását; Tamás comes volt erdélyi vajdának az oklevele, amely szerint Péter fia: Tamás Zelebegh birtokot Sydo (dictus) Jánostól és Was-i Ponya-tól visszaperelte; Erzsébet királynénak, Lajos király anyjának oklevele Zelebegh föld adományozásáról — mindezek Dénes bán fiai és Apolina kezén maradtak azzal a rendelkezéssel, hogy mind a fenti, mind a tokba zárt, továbbá Gwnyw és Zelebegh birtokokra vonatkozó okleveleket Szt. György 15. napján (máj. 8.) tartoznak eredetiben bemutatni et illas, que in pixide sunt, dicto Nicolao Treutul dare, paria autem talium ex prescriptis aliis litteris, qualium ipse Nicolaus habere voluerit, eidem faciemus emanari. — Ezek után Treutul Miklós, valamint László és Pál bán az okleveleket, kivéve azokat, amelyekről átíratot kívánnak, és amelyeket neki be kell mutatni, megosztották maguk között oly módon, hogy Károly királynak a Szerem megyei Chukuta és Mykola birtokokról Tamás javára szóló és a Baranya megyei Philipfelde nevű földről szóló adománylevelei Treutul-nak jutottak; Károly királynak és a váci káptalannak a magnus Péter fiai: Tamás és Pethew, valamint az András fiai: Simon és Zolnok, valamint Domokos fia: Pál közti egyezséget tartalmazó pátens oklevelei Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutottak. — A Chazar birtokra vonatkozó négy oklevél — 1. Teophilus esztergomi prépost és a káptalan oklevele, amely szerint Károly király Chazar birtokot Péter fiának: Tamásnak adta; 2. a fehérvári káptalan zárt iktatólevele; 3. Károly király utolsó pecsétje alatt kelt megerősítő oklevele; 4. Lajos királynak ezt megerősítő két pecsétes oklevele — közül három: Lajos királyé, az esztergomi és fehérvári káptalané Lászlónak és Apolina-nak, Károly királyé Treutul-nak jutott. — Lajos király testvérének, István hercegnek a Szolnok megyei Laak és Halaph birtokokról szóló adománylevelét Béla király fia: István király fia: László király oklevelével együtt Dénes bán fiai és Apolina kapták. A budai káptalan két privilégiális oklevelét, amelyek szerint Tamás fia: János Mykebudaya és Danzenthmyklos birtokokat elcseréli Endre fia: János fiai: Miklós és Simon Eghazasuania, Vendegeshaza, Zeleustelek és egyéb birtokai-val; a győri káptalan privilégiális oklevelét, amely szerint Tamás fia: János a Dankerekly és Poch birtokokra vonatkozó okleveleket, quarum quidem litterarum numerus in eisdem litteris continetur, eredetiben Endre fia: János fiainak: Miklósnak és Lászlónak, valamint Bekes fiának: Jánosnak átadja, Dénes bán fiai és Apolina kapták. — Az in Sirimio fekvő Syroth, Zazolch, Porho, Pathkandi, Pysinch, Lyswa és Lysouch birtokra vonatkozó oklevelek, Lajos királynak két pecsétes oklevele, Károly királynak két privilégiuma, Sándor országbíró, Károly király, a kőri káptalan privilégiumai, a kőri káptalan határjáró oklevele, Károly királynak a fenti birtokokat Péter fia: Tamás részére adományozó pátens oklevele Treutul-nak jutottak azzal a kikötéssel, hogy a birtokokat szerezze vissza, és ossza fel a felek között három részre. — Károly királynak Chente-n vásárjogot adományozó oklevele, Pál comesnek Chente-ről szóló kötelező levele Treutulnak, két oklevél: az egyik IV. Béla király atyjának: András királynak, a másik a váci káptalannak Naztan birtokról szóló privilégiális oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutottak. A bácsi káptalan oklevelét, amely szerint Pál országbíró Chente-i Mihály fia: Péter bírságban neki maradt birtokrészét Péter fiának: Jánosnak adja, Treutul kapta. — Másik két oklevél: László királynak a Veszprém megyei Inota, más néven Sonnragh birtok adományozásáról szóló oklevele és Lajos királynak a fehérvári káptalan iktatólevelét

megerősítő oklevele Treutul-nak jutott. — Károly király két oklevelét, egyiket a Fejér megyei Rethy birtok, a másikat a Pest megyei Gerege adományozásáról Dénes bán fia és Apolina kapták. — Károly királynak a Nógrád megyei Kerekgede-ről szóló kétféle oklevele és ugyanő Zolad-nak Illeu-n lévő részéről, valamint Lajos királynak Tamás fiának: Jánosnak Kwrthul-on lévő része elzálogosításáról szóló oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutottak. — A váci káptalannak Károly király parancsára három saját oklevelét átíró, Bagyon-ra vonatkozó oklevelét Dénes bán fia és Apolina kapták. — A pozsonyi káptalan oklevele, amely szerint Tamás fia: János Bozen-i Sebes fiainak: Jánosnak és Miklósnak 300 márkát fizet, anyjuk: Klára, Liphtho-i Danch leánya leánynegyede fejében Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. — Twrz (dictus) Lőrinc fia: Pál tulajdonában lévő Fejér megyei Regen birtokról szóló két oklevelet, úm. a budai káptalanét, amely a Péter fia: Tamás részére történt elzálogosításról szól és a felhévizi keresztes konventét Dénes bán fia és Apolina kapták. — A Valkowar és a hozzá tartozó falvak iktatásáról szóló két oklevél egyike, úm. a győri káptalan zárt papír oklevele Treutul-nak, Szepesi Jakab országbíró ezt megerősítő privilegiális oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. — A budai káptalan privilegiális oklevele, amely szerint Tamás fia: János Komárom-i Danch fia: Miklós özvegyét: Margitot hitbére felől kielégíti, Treutul-nak jutott. — Lajos király függőpecsétes és a budai káptalan Valkowar cseréjéről szóló privilegiális oklevelét Dénes bán fia és Apolina kapták. Károly királynak Mykebuda és Illeu birtok adományozásáról szóló három adománylevele közül az iktatást tartalmazó Treutul-nak, kettő Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. Erről a két birtokról szóló további három oklevél közül Lajos királynak Károly király oklevelét megerősítő oklevele, Pál comes országbírónak Illeu-i Zolád birtokrészéről szóló oklevele, amely szerint Péter fia: Tamás Zolád birtokát per útján visszaszerzi HENCH fia: János fiától: Miklóstól, eredetiben Dénes bán fia és Apolina, Károly király megerősítő oklevelét Treutul kapta. — Lajos királynak Erkesbuda adományozásáról, Pál országbírónak a Nógrád megyei Swran Chory birtokról szóló privilégiuma, a győri káptalannak Mykebuda, Erkesbudaya és Danzenthmyklós birtokoknak Eghazasuania, Vendegeshaza, Hozyuuania és Zeleus-telek birtokokért való cseréjéről szóló oklevele, Imre nádornak e birtokok, a győri káptalannak pedig Teke birtok iktatásáról szóló oklevele, Károly király kis pecsét alatt kiadott oklevele, amellyel Teke birtokot Péter fiának: Tamásnak adományozza és Szepesi Jakab országbírónak 200 márka kifizetéséről szóló oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutottak, de Treutul kérésére ezekről kötelesek átíratot adni. — A győri káptalan két chirographált oklevelét, amelyek egyike az Ilmar-i nemesek részére szól, a másik szerint Péter fia: Tamás ugyanazon birtokot megvásárolja, Dénes bán fia és Apolina kapták, de Treutul ezekről is nyerhet átírást. Károly királynak Ilmar iktatásáról szóló pátens oklevele Treutul-nak, megerősítő oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, míg Erzsébet királynénak Károly király ezen oklevelét megerősítő oklevelét Treutul kapta. — A fehervári káptalannak Wruneghazfelde határjárásáról Lajos királyhoz szóló jelentése Treutul-nak, Lajos királynak ezt megerősítő két függőpecsétes oklevele pedig Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. Az Vruneghaza-ról szóló hat oklevél közül öt, és pedig a fehervári keresztes konvent két privilegiális oklevele, Károly király gyűrűspecsétes oklevele, a fehervári keresztes konvent további két oklevele Treutul-nak, Tamás országbíró, volt erdélyi vajdának az előbbi öt oklevelet átíró oklevele, amely szerint Péter fia: Tamás Vruneghaz birtokot a iudice et civibus de Alba visszaperli, akiket még in facto potentie et calumpnie is elmarasztal, Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, de erről Treutul átíratot kaphat. Tamás országbíró-

nak Vruneghaz-ra vonatkozó további két oklevele közül az, amelyik szerint Péter fia: Tamás Vruneghaz birtokot a fehervári káptalantól visszaperli, és abba be is iktatják, Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, de Treutul kérhet róla átíratot. — A Sedthw-re vonatkozó első három oklevél közül Theophilus prépostnak és az esztergomi káptalannak a vételt tartalmazó két pátens oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak; Kálmán esztergomi prépostnak és a káptalannak ezt átíró privilégiális oklevele Treutul-nak; Károly király oklevele, amely szerint András fia: János Sedthw birtokot elzálogosítja Péter fiának: Tamásnak, Dénes bán fiainak és Apolina-nak; Tamás országbírónak Sedthw határjárását tartalmazó oklevele és Károly király privilégiuma szintén nekik jutott, de Treutul ezekről is kaphat átíratot. — Károly királynak a Valkouar várért cserébe adott Kuthaso-ra vonatkozó kétpecsétes oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, de erről is kérhet Treutul másolatot. — Konth Miklós nádor privilégiális oklevele, amely szerint Péter fia: Tamás Noe birtok egy részét visszaperli és Vruneghaz birtokhoz csatolja, Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, de erről is kaphat átíratot Treutul. — A Marchal-ra és Kerechen-re vonatkozó három oklevél közül Károly király privilégiális oklevele, amellyel Marchai, Kerechen és Halaph birtokokat Péter fiának: Tamásnak adja; Lajos király két függőpecsétes és anyjának, Erzsébetnek ezt megerősítő oklevele, továbbá Károly király négy pátens oklevele közül kettő Treutul-nak, a másik kettő Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. — A Swran, más néven Chor falura vonatkozó két oklevél, úm. Sándor országbíró oklevele, amely szerint Balázs fia: András eladja László fia: Gergely és Chor részét Péter fiának: Tamásnak, valamint a megerősítő másik oklevél Treutul-nak jutott; Károly királynak Lajos király utolsó pecsétjével megerősített oklevele Dénes bán fiáié és Apolina-é lett. Károly királynak Swran-ra vonatkozó két privilégiális oklevele közül az egyik, amely szerint Mohora-i Makó eladja Simon részét Péter fiának: Tamásnak, a másik, amely szerint az utódok nélkül elhalt András fia: András Suran-i részét a királytól ugyanezen Tamás kapja, őt be is iktatják, részét pedig meghatárolják, Dénes bán fiái és Apolina kapták, amíg a harmadik, Pál országbíróé, amely szerint András fia: András Swran-i részét Péter fiának: Tamásnak átengedik, Treutul-nak jutott. Károly király két oklevele közül az, amely szerint Endre fehervári prépost és Makó megszerzik Simon részét, Treutul-nak, a másik, amely szerint ezen Makó eladja Simon részét Péter fiának: Tamásnak, Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. Pál országbírónak szintén Swran, más néven Chor-ról szóló oklevele, amely szerint Péter fia: Tamás Lyuktelek nevű földet Pouka fiától: Páltól Swran-hoz visszaperli, ugyancsak az övék lett, de Treutul erről átíratot kérhet. Károly király négy pátens oklevele közül kettő, amelyek közül az első szerint Endre prépost Simon részét magának és Mako-nak megszerzi, a második szerint Péter fia: Tamás megszerzi András fia: András fenti részét, Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott; a másik kettő pedig, amelyek közül az első szerint Makó átadja András fia: András részét Péter fiának: Tamásnak, a másik szerint Bertalan fia: Chor Károly király hozzájárulásával Suran-ban lévő részét eladja Péter fiának: Tamásnak, Treu-tul-é lett. A váci káptalannak Simon — Endre prépost által megszerzett — részének iktatásáról szóló oklevele, valamint ugyanennek a káptalannak a saját 1291. évi, Swran birtokról szóló oklevelét átíró két oklevele közül az egyik ugyancsak az övé, a másik Dénes bán fiáié és Apolina-é lett. — A Komárom megyei Ethe faluról, amelyet abbas de Iuxta Visegrád ad feudumként Péter fiának: Tamásnak, három oklevél, úm. a budai káptalan két oklevele és az előbbi, Szt. Andrásról nevezett egyház apátjának: Dánielnek az oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. — A Bodrog megyei Bathian-ra vonatkozó négy oklevél közül, amelyek segítségével Péter fia: Ta-

más a birtokot visszaszerzi a Hay-i Szt. Lőrinc-egyház káptalanától és Ados fia: András fiaitól: Jánostól és Jakabtól, Tamás országbíró és Pál országbíró két oklevele, valamennyi privilegiális Treutul-nak, Druget Miklós országbíró oklevele pedig Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. A kő káptalan privilegiális oklevelét, amely átírja Jakabnak, a Hay-i Szt. Lőrinc-egyház prépostjának és káptalanának privilegiális oklevelét, amely szerint Bathyan-i niger Pache (Pucha?) fiai: Domokos és Moor kiegyeznek Koncha fia: Péter testvérének: Baxa-nak halála ügyében, s amelynek értelmében Bathyan birtok örökölődik, Treutul kapta. Lajos királynak Péter fia: Tamás összes birtokainak visszaszerzéséről szóló pápens oklevele Treutul-nak jutott, az ezt megerősítő oklevél pedig Dénes bán fiainál és Apolina-nál maradt. — A győri káptalan oklevele, amely szerint Tamás fia: János Laak nevű Baranya megyei birtokát Sebeuk fia: András fiainak: Miklósnak és Andrásnak adja, akik viszont a Fejér megyei Zamor birtokukat adják cserébe, Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, de erről Treutul másolatot kaphat. — A Karalka birtokra vonatkozó oklevelek közül Károly királyét Treutul, a vespérmi káptalanét Dénes bán fiai és Apolina kapták. — A Kooch-ra vonatkozó 11 oklevél közül Károly király kétecsétes, László király, a győri káptalan három, Sándor országbíró, a fehérvári káptalan, Pál országbíró két, az esztergomi káptalan — valamennyi privilegiális — és Károly király pápens oklevele, Cheph birtokról László király privilégiuma, a Kethel, más néven Teryen birtokról szóló három oklevél közül a fehérvári káptalan határjáró oklevele és Károly királynak a vételről szóló oklevele Treutul-nak, Pál országbíró oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. — A Gyurk földre vonatkozó pécsi káptalani két oklevél közül az egyiket Treutul, a másikat Dénes bán fiai és Apolina kapták. — A Lak és Tengerd birtokokra vonatkozó oklevelek közül a Károly király utolsó pecsétje alatt kelt megerősítő oklevél Treutul-nak, Lajos királynak ezt megerősítő kétecsétes oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott; a fehérvári káptalan iktatólevele Treutul-nak, Károly király ezt átíró és új adományt tartalmazó oklevele Dénes bán fiaié és Apolina-é lett. Lajos királynak Laak adományozásáról szóló oklevelét Treutul, a fehérvári káptalan Tengerd iktatásáról szóló oklevelét Dénes bán fiai és Apolina kapták. — Imre nádor privilegiális oklevelét, amely szerint Tamás fia: János visszaszerzi Gera fiának: Pálnak a Nógrád megyei Bagyon birtokon lévő három részét Pál fiától: Tamástól (de eadem), Dénes fiai és Apolina kapták, de ezekről Treutul átiratot nyerhet. — A Baranya megyei Laak-ról Károly királynak a pécsi káptalan iktatólevelét megerősítő adománylevelét Treutul kapta. — A Gench-re vonatkozó két oklevél közül Károly király pápens adománylevelét ugyanő, Lajos királynak az utolsó pecsétjével megerősített, két függőpecséttel ellátott privilegiális oklevelét Dénes fiai és Apolina, a szekszárdi konventnek ugyancsak Gench-ről szóló, 1330. aug. 5-én kelt két chirographált oklevele közül az egyiket ugyanők, a másikat Treutul kapta. A fehérvári káptalan két oklevele közül a pátenst, amely szerint Gench-i Jakab özvegye Macha és leányai: „Ilona”, Sebe és Erzsébet kiegyeznek Péter fiával: Tamással hozományuk és leányegyedük ügyében, Dénes bán fiai és Apolina, privilegiális átírását Treutul kapta. A szekszárdi konvent oklevele, amely szerint Péter fia: Tamás Gench-i Jakab özvegyének: Macha-nak és leányainak 80 márkát fizet, és amely átírja saját oklevelét Wygench-ről, Dénes bán fiaié és Apolina-é lett, de Treutul átiratot kérhet róla. A pécsi káptalannak a Gench-hez tartozó Thur-ról szóló osztálylevele, a szekszárdi konventnek Gench és Kurthuel birtokok felosztásáról szóló oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, Lajos királynak a pécsi káptalan előbbi osztálylevelét átíró oklevelét Treutul kapta. — Szécsi Miklós országbírónak Laak birtok visszaperlésére vonatkozó oklevele Treutul-nak, La-

jos királynak Pyrohtos (dictus) Mihály összes birtokainak, nevezetesen Kezegh, Bodon és Karthal birtokoknak Péter fiának: Tamásnak történt eladásáról szóló pátens oklevele Treutul-nak, ennek kétepcsétes privilégiális megerősítése Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. — Károly királynak és Pál országbírónak Polthar birtokra vonatkozó két privilégiális oklevele, amelyek szerint Miklós vajda fia: Móric, fiával: Simonnal, és testvére: István fiával: Istvánnal Poltar birtokot visszaadta Pirohtos (dictus) Mihálynak és Kartal-i Jakab fiának: Péternek, Pál országbíróé Treutul-nak, Károly királyé Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott. Károly király oklevele, amely szerint Miklós vajda fia: Móric Polthar birtokot visszaadja Pyrohtos (dictus) Mihálynak, Treutul-é lett, a váci káptalannak Polthar iktatásáról és határjárásáról szóló oklevelét megerősítő oklevele pedig Dénes bán fiaié és Apolina-é. A budai káptalan határjáró oklevele, Károly király oklevele és Lajos királynak két pecséttel megerősített privilégiális oklevele Polthar birtok eladományozásáról Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutottak, Károly királynak a Poltar-hoz közeli, Pyrohtos Mihály által szerzett Prumpna és Petri földekről szóló oklevelét ugyancsak Dénes bán fiai és Apolina kapták; Lajos király pátens oklevele, amellyel Kezegh birtokot Pirohtos Mihálynak adja, a budai káptalan Kezegh iktatásáról és egy másik, a határjárásról szóló privilégiális oklevele, a váci káptalannak szintén Kezegh-ről szóló privilégiális oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutottak, de ezekről Treutul, ha akar, átíratot kaphat. — Neguen birtokról, amelyet Péter fia: Tamás szerzett, és a határát is megjárták, két oklevél szól: Károly király oklevelét, amelyet Lajos király utolsó pecsétjének ráfüggesztésével megerősít, Dénes bán fiai és Apolina kapták; Lajos királynak ezt utolsó pecsétjével megerősítő oklevele pedig Treutul-nak jutott. — A Chente Bodrog megyei és Porden Valkó megyei birtokokra vonatkozó két oklevél közül a Károly király utolsó pecsétje alatt kelt megerősítő oklevél Dénes bán fiaié és Apolina-é lett, ennek Lajos király két függőpecsétje alatt kelt megerősítését Treutul kapta. A Chente birtokra vonatkozó két határlevél egyike, a Lajos király korábbi pecsétje alatt kelt pátens Dénes bán fiainak és Apolina-nak, az utolsó pecsétje alatt kelt megerősítés pedig Treutul-nak jutott. Bubek István országbíró privilégiálisát, amely szerint Albert, a szenternyei egyház prépostja pert folytat Tamás fiával: Jánossal, majd ugyanaz a prépost Chente birtok harmadát előörökíti ezen Jánosnak, aki viszont testvéreivel együtt Pordan birtok kétharmadát adja cserébe; Pál országbíró oklevelét, amely szerint Péter fia: Tamás Pordan birtok felét visszaszerzi Pordan-i Barnabástól, másik privilégiális oklevelét, amely szerint Péter fia: Tamás visszaszerzi Chente-i Simon fia: Pál és Péter fia: János Chente-i és Zentmarthon-i részét Mihály fiától: Pétertől, Treutul kapta; Pál országbíró ugyané tárgyban kelt két — pátens és zárt — ítéletlevele Dénes bán fiaié és Apolina-é lett. Pál országbíró privilégiális oklevele, amely szerint Péter fia: Tamás Chenthe-i Gergely fia: Mihály Chenthe-i részét visszaperli Sary-i Demeter fiától: Istvántól, ezen Demeter fia: Mihály fiától: Jánostól, Treutul-nak jutott; a másik, a birtokba iktatásról szóló jelentést is tartalmazó ítéletlevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak, a bácsi káptalannak Pordan határjárásáról szóló oklevele Treutul-nak jutott a Chente birtok adományozásáról szóló oklevéllel együtt. — Károly királynak Péter fia: Tamás részére Bathyan birtokról szóló adománylevele és a bácsi káptalannak Batchyan és Belkulyud birtokoknak Péter fia: Tamás javára történt iktatásáról szóló zárt oklevele Treutul-é lett a hitbér kifizetését bizonyító oklevéllel együtt. — Az Imre fia: Ágoston által Tamás fia: János fiától: Zsigmondtól visszaperelt Feyeruiz és Mees birtokokra vonatkozó, egy nagy tokban lévő oklevelek Treutul-nál maradtak, de azokról Dénes bán fiai és Apolina átíratot kérhetnek. — A Chycho-ra vonatkozó okle-

velek közül Béla király osztály- és határlevele, a fehérvári és a győri káptalanok egy-egy oklevele, amelyek szerint Chycho birtokot Péter fia: Tamás megszerzi, Károly királynak Vigman birtokról szóló adomány- és a győri káptalan iktatólevele, Károly királynak új adományt is tartalmazó, ezt megerősítő oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, Treutul azonban átíratot kérhet róluk. — A fehérvári káptalan oklevele, amely Baranchfelde-nek Péter fia: Tamás részére történő iktatásáról szól és Károly király pátens adománylevele Baranchfelde-ről Treutul-é lett, megerősítő oklevele pedig Dénes bán fiaié és Apolina-é. Ugyanezen Baranch-ról Károly király utolsó pecsétjével ellátott oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak, a Zenthuid-re és Oztorgarthw-re vonatkozó oklevelek közül az esztergomi káptalan privilégiálisa és Pál országbíró oklevele, amelyek Péter fia: Tamás pénzen való vásárlásáról szólnak, valamint Pál országbíró további két oklevele szintén nekik jutottak, de oly feltétellel, hogy a birtokokat, ha azokat vissza tudják szerezni, költségeik megtérítése után háromfelé kell osztaniok. — A győri káptalannak Saras birtoknak Péter fia: Tamás által történt megszerzésére vonatkozó két privilégiális oklevele, a Kooch-i vámra vonatkozó négy privilégiális oklevél közül Károly és Lajos királyok, ennek anyja: Erzsébet királyné oklevele Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott, Károly király másik oklevele pedig Treutul-nál maradt. — Megállapodtak még a felek, hogy abban az esetben, ha az idegen kézen lévő birtokok közül sikerül valamit visszaszerezni, az a fél, amelyik a perköltségekhez nem járul hozzá, köteles költségrészét megfizetni, a visszaszerzett birtokokat pedig háromfelé osztják oly módon, hogy egy részt Treutul, a másodikat Dénes bán fiai, a harmadikat Apolina kapják. Treutul, mivel 164 aranyforinttal annak ellenére adós maradt a kincsből Dénes bán fiainak és Apolina-nak jutott rész után, hogy a saját magának jutott egyharmadot is átadta, tartozását aranyforinttal vagy denariis eisdem florenis auri equivalentibus a jövő vízkereszt nyolcadik napján (jan. 13.) kétszeres bírság terhe alatt köteles a nádor előtt megfizetni. Ugyanő tartozik egy fedeles kupát, egy keresztet és pro quodam balteo ad instar catene fabricato négy ezüstmárkát, vagy ezzel egyenlő más értéket adni, továbbá a kincsnek többi részét, amit secundum humanitatem suam még találni fog, és amit kötelezettsége ellenére nem hozott el, ugyanakkor bemutatni, hogy szintén három részre oszthassák egymás közt.¹⁴⁸

1413. február 26. (in Vissegrad, 45. die oct. epiph.)

„Garai Miklós nádor a pozsonyi káptalanhoz.

Kötelező oklevele értelmében de Sancto Georgio Péter fia: Péter comes és fiai: Péter, László és Kozma, másrésről de Sancto Georgio ifjabb Temlinus fiai: Márton pap és Eberhard összes ügyükben, de főleg az idősebb Themmel bánról reájuk háramlott birtokok ügyében és az ifjabb Temlinus fiai által Péter comes és fiai ellen indított birtokfelosztási perben nyolc fogott bíró civitas Posoniensis-ben meghozatalra kerülő ítéletének vetették alá magukat. A fogott bírák: Bassan-i János fia: Barius, Berekeg-i Németh János, Elefant-h-i Mátyás, Ilka-i Demeter fia: Mihály, Pokatelek-i Fekethe János, Apay-i Miklós diák, Kyrth-i Beke fia: János és Gomba-i Jakab diák megjelenvén előtte Zenthgyurgh-i Péter fia: Péter comes és az ifjabb Temlinus fia: Eberhard jelenlétében a következőkről számoltak be: A múlt évi vízkereszt előtti vasárnapon (1412. jan. 3.) in ipsa civitate Posoniensi Eberhard és Márton Péter

¹⁴⁸ Hártyán, függőpecséttel. DL 9717. (NRA 402-39.) — (M.)

fia: Péter comes és fiai ellenében előadták, hogy nagyatyjuk: János, Péter comes és idősebb Themlinus bán testvérek voltak; Themlinus utódok nélkül halván el, birtokai közösen Péter comes-re és rájuk háramlottak, de azokon eddig még nem osztottak meg; ezért Temmel bán birtokaiból és azokból, amelyek őket és Péter comes-t közösen illetik, ti. Zenthgyurgh és Eberhard várakból és tartozékaikból részüket kéri Péter comes-től és a fiaitól; továbbá a Templinus bán és Péter által vásárolt, in districtu Challokuz fekvő Pruk birtok felét Chathee, Gruab és Nyarasd birtokokat pedig, amelyeket Temmel bán atyjuknak: ifjabb Temlinusnak adott, egészen adja ki Péter comes. Egyszersmind bemutatták ezen Temel bán 1400-ban Bécsben német nyelven írott oklevelét. Válaszában Péter comes megerősítette, hogy közös birtokaikon eddig tényleg még nem osztottak meg, és bemutatott öt darab, három német és két cseh nyelvű, 1396-ban és 1408-ban kelt oklevelet, amelyek szerint Temmel bán lekötött felesége: Margit, Sternmbek-i Zdenko leánya javára hitbér címén, quam vulgus Margungob appellaret, septingentas et quinquaginta sexagenas grossorum Bohemicalium compoti Pragensis, amit azonban nem Temmel bán, hanem halála után ő - Petrus groff - fizetett ki, s erről az özvegytől nyugtát is kapott; bemutatta még Zs. 1409-es átiratában Prokop morva örgróf oklevelét. Petrus Groff bejelentette azt is, efficacissimorum instrumentorum roboribus conpro-bando, hogy Ewrehaz és Lewe birtokokat Lajos királytól Temmel bánnal közösen szerezték, Pruk birtokot 1250 aranyforintért vették, Chathee, Sarfw, Chanyk, Kezew és Nyarasd birtokokat Lajos király zálogosította el pro mille libris denariorum, item mille septingentis et octaginta quatuor florenis auri Temmel bánnak; az pedig Sarfw birtokot neki, ti. Péternek ötszáz aranyforintért, Ewrehaz és Lewee birtokokat viszont hitbér: Morgungob címén átadta leányának. Amikor Temel bánt Bozyn-i Miklós fia: György ellenében hatalombajban elmarasztalták - hétszáz aranyforintban kiegyezve vele - ily értékben átadta Györgynek zálogul Chatee birtokot, Chetwr-tuk-ön lévő részét ottani vámrészével együtt. Ha tehát Eberhard és Márton pap Ewrehaz és Lewee birtokokat, prout ad portionem eorum deberet et cederet, ab ipsa domina filia Temmel bani redimerent, ugyanők az Eberhard várnak Prokoptól történt visszaváltására fizetett 1900 aranyforint felét, továbbá a Temel bán feleségének kifizetett 750 sexagenarum grossorum Bohemicalium, azonkívül a Pruk birtok vételárának: 1250 aranyforintnak a felét kifizetik, akkor a Temmel bánról közösen rájuk szállott összes birtokjognak, így Pruk birtoknak is a felét kész nekik visszabocsátani; de Chathee, Gruab és Nyarasd birtokokat nem hajlandó visszaadni, mivel azok Themel bán halála után rá szálltak. Megjegyezte még, hogy a Themel bán nevében kelt, Eberhard által felmutatott oklevélen, noha Temel bán nevében erősítették meg, soha Temel bán pecsétje nem volt, és mert ezt a levelet nem Magyarországon, hanem Bécsben (Wyenne) bocsátották ki, még ha rajta Temmel bán pecsétje volna is, nullám vim haberet; egyszersmind bizonyításul bemutatott még három, Temel bánnak és másoknak pecsétjével ellátott oklevelet, mint amelyeknek pecsétje az Eberhard által felmutatott oklevélétől világosan eltér. Eberhard ellenvetésében kiemelte, hogy Temel bánnak életében sok különböző tisztségének megfelelően többféle pecsétje volt; azt pedig, hogy az általa felmutatott oklevélen tényleg Temmel bán valódi pecsétje van, hitelesíti Austria két bárója pecsétjének Temel pecsétje mellé történt odanyomása. Péter comes ugyan kifizette Eberhard vár visszaváltására az 1900 aranyforintot Prokopnak, de az összeget a várhoz tartozó jobbágyoktól, valamint sanctimoniales de Veteri Buda-nak a győri káptalannak és más nemeseknek a vár körüli, Prokop által a várhoz elfoglalt birtokain lakó jobbágyaitól csikarta ki teljes egészében, s ezt a Pozsony és Mosón megyék nemessége részére akkor, új év utáni hétfőn (1412. jan. 4.)

*civitas Poson mellett tartott nádori gyűlés alispánja, szolgabírái és esküdtszékei tanúvallomása-
nak vetette alá; előadta még, hogy bár Temmel bán halálával összes öröklött birtokának fele
teljes joggal Eberhardra és Mártonra háramlottak, de mert azokat Péter comes teljes egé-
szükben lefoglalva mindeddig maga használta, azokból nemcsak a Themel bán felesége: Mar-
git részére kifizetett 750 sexagenas grossorum Bohemicalium, hanem multo plus extorsisset et
recepisset, őket tehát ezen pénzek felének megfizetésére Péter comes nem kötelezheti; Bozyn-i
Györgynek viszont a hétszáz aranyforint fele fejében készek a Temel bán után őket Cheturtuk-
ön megillető részüket átengedni, vagy ha kell, másként helytállni. Mivel Péter comes nem ta-
gadta, hogy Temel bánnak a várakban lévő része teljes egészében az ő kezében van, és azok
jövedelmét ő szedte, arra vonatkozólag pedig, hogy Prokopnak az 1900 aranyforintot a saját-
jából fizette ki, kész volt magát az alispán, szolgabírák és esküdtszékei vallomására bízni, a fogott
bírák a nádori gyűlés és Pozsony megye alispánja, szolgabírái és esküdtszékei tanúvallomásából
azt a megállapítást tették, hogy Péter comes Eberhard vár váltságára tényleg kifizette ugyan
Prokopnak az 1900 aranyforintot, azonban, amikor a vár kezére jutott, az összeget teljes egé-
szében behajtotta részben a várhoz tartozó jobbágýokon, részben pedig az óbudai apácák, a
győri káptalan és több nemes Prokop által a várhoz elfoglalt falvain; következésképpen ifjabb
Temlinus fiait: Mártont és Eberhardot mentesítették attól, hogy Péternek fizessenek. Továbbá
mivel Temmel bán halála után a fogott bírói ítéletig egyedül Péter comes rendelkezett Themel
bánnak a két várban és tartozékaiban levő részeivel és azok jövedelmét ő szedte, hozzá nem-
csak medieta-tem septingentorum et quinquaginta sexagenarum grossorum Bohemicalium,
amely-lyel neki Márton és Eberhard tartoznék, hanem sokkal többet vett be, ifjabb Themel
fiait mentesítették e tartozás alól. Mivel Ewreghaz és Lewee birtokokat Themel bán és Péter
comes közösen szerezték és együttesen Themel bán leányának adták, az ebből származó köte-
lezettségétől mentesítették ifjabb Themel fiait; ugyanők, amikor Pruk birtok vételárának felét
Péter comes-nek visszatérítik, a birtok felének birtokába léphetnek, a Themel bán vétkéért
elidegenített Mysser birtok helyett pedig tartoznak kárpótlást adni. A fogott bírák
Zenthgyurgh és Eberhard várakat tartozékaikkal és haszonvételeikkel, köztük viza- és egyéb
halászati joggal proventibus montium vinearum Péter comes és fiai, másrésről ifjabb
Temlinus fiait: Márton és Eberhard között két egyenlő részre osztását rendelték el, kimondva,
hogy a kárt, amelyet okozott, mindkét fél a maga részén, kivéve idősebb Temlinus részét, visel-
je. A Chathee, Gruab és Nyarasd birtokok és az Eberhard által felmutatott oklevél ügyében a
végső ítéletet Szt. György nyolcadára a királyi kúriába eléje halasztották oly kötelezettséggel,
hogy a per végső tárgyalását és az oklevél ügyében való döntést egyik fél sem halasztathatja
el még királyi, királynéi vagy más oklevéllel, sőt hadjárat vagy bármi más címen sem, hanem
a meg nem jelenő fél Chathee, Gruab és Nyarasd birtokokhoz való jogát veszítse el. Végül a
felek a kincs, károk és hatalmaskodások miatt keletkezett egymás elleni összes perüket meg-
szüntették, és a rájuk vonatkozó perbeli okleveleiket érvényteleneknek nyilvánították. Miután a
fogott bírák jelentése megtörtént, és annak egyik fél sem mondott ellent, felkérte a pozsonyi
káptalant, hogy vízkereszt tizenötödik napján (1412. jan. 20.) Zenthgyurgh és Eberhard vára-
kat és tartozékaikat - nem véve figyelembe Péter comes vagy fiai ellentmondását - ossza két
egyenlő részre, és mindkét felet iktassa be az esetleg sorshúzás útján neki jutott részbe,
portionem desolatam in portionem desolantis computando, s minderről vízkereszt nyolcadára
tegyen jelentést, amikor Chathee, Gruab és Nyarasd birtokok ügyében s arra vonatkozólag,
hogy mi a teendő a Groff Györgynek elzálogosított Chathee birtokkal kapcsolatban, végleg*

döntenek iure admittente. - Innen a per az Eberhard által felmutatott három, német nyelvű, Themel bán és a két ausztriai báró pecsétjével ellátott oklevél megvizsgálása és a Chathee, Gruab és Nyarasd birtokok ügyében való döntés végett a felek kérésére a jelen vízkereszt nyolcadára halasztódott azzal, hogy innen a pert sem királyi, sem királynéi oklevéllel még hadjárat, vagy bármi más címen sem lehet tovább halasztatni. Ekkor Péter comes előadta, hogy mint a fentiekből kitűnik, ők és ifjabb Themel fiai magukat összes peres ügyükben nyolc fogott bíró döntésének vetették alá; ezek azonban nem hoztak valamennyi ügyükben ítéletet, amint kellett volna tenniük, és amire kötelezték is magukat, mert az Eberhard által felmutatott német nyelvű oklevél és Chathe, Gruab és Nyarasd birtokok ügyét függőben hagyták; ő pedig a bírságtól való félelmében a fogott bírói döntéskor sem a birtokfelosztásnak, sem pedig a döntés egyes pontjainak nem mert ellentmondani, ezért, si ordo iuris admitteret, a fogott bírák fenti ítéletét teljes egészében irritarent adeo et in tantum, ut universe et quelibet cause cum universis et singulis litteris exinde emanatis in ipso arbitrio sedato suas sortirentur pristinas vires et robore, és a pereket egymás ellen tovább folytathassák. Vele szemben Eberhard kijelentette, hogy a fogott bírói döntéshez ragaszkodnak, ítéletében hangsúlyozva, hogy a fogott bírák az Eberhard által felmutatott német nyelvű, hárompecsétes és a Chathee, Gruab és Nyarasd birtokok ügyében kelt oklevelek felől nem hoztak végleges döntést, hanem azt az ő, vagy más bíró ítélete elé utalták, ezzel azonban, mivel a felek nemcsak ebben, hanem valamennyi perükben az ő döntésükre bízták magukat, és ők a három birtok és a német oklevél ügyét kivéve döntöttek is, nec ad prescriptam prorogationem faciendam facultatem habuisse a felek által elfogadott kötelezettség alapján causam concludere debuisse agnoscabatur, - ezekből tehát nyilvánvaló, hogy a fogott bírói döntés elfogadására tett kötelezettséget maguk a fogott bírák, nem pedig Péter comes postergasse et rupisse apparebat.

*Ezért János esztergomi érsek, **Bissenus Pál** volt bán, Zeech-i Miklós volt tárnokmester (magn.), testvére: Herczeg Péter, Zoelus Chokakw vár várnagya, Berench-i Safaar (dictus) István, Tewteus (dictus) László fia: László, Azzonfalwa-i Osl fia: Gergely, Zeech-i Gál mesterek és a bíróságban vele együtt ülő többi nemes tanácsára megsemmisíti a fogott bírák ítéleteit, Péter comes-t és fiait felmenti minden bírság alól, kimondja, hogy a felek összes pere a semmisnek nyilvánított oklevelekkel együtt feléled, és tovább folytatható, s elrendeli, hogy a feleket a tőlük elvett birtokokba vissza kell helyezni. Elrendeli tehát, hogy Panyth-i Sebestyén mester vagy Deser-i Bereck, a királyi kúriából kiküldött királyi emberek valamelyike kiszállva Eberharth és Zenthgyurgh várak és mindazon birtokok és birtokrészek területére, amelyek a fogott bírói döntésig a felekéi voltak, azokat, amelyek Péter comes és fiai kezén voltak, és az osztálykor Themel fiainak jutottak, adja vissza Péter comes-nek és fiainak, azokat pedig, amelyek Eberhard és Márton pap birtokában voltak és Péter fiainak jutottak, adja vissza Themel fiainak, nem véve figyelembe a másik fél ellentmondását; minderről Szt. György nyolcadára tegyen a káptalan jelentést.*¹⁴⁹

1413.április. 13. Pozsony.

„János esztergomi érsek római birodalmi kancellár a következő bárókkal és előkelőkkel: János győri püspökkel, Stibor erdélyi vajdával, Corbaviai Károly volt dalmát-horvát

¹⁴⁹ Hártyán, zárlatán pecsét nyomával. DL 10011. (NRA 379-36.) - (M.)

bánnal, **Bessenýó Pál**, volt szlavón bánnal, gimesi Forgách Péter nyitrai ispánnal, Rozgonyi István udvari lovaggal, Szentgyörgyi Gróf Péterrel, Miklóssal, Györggyel, Eberharddal, s néhány nemessel együtt - mivel a nagyszombatiak azon panaszára, hogy Vereskői Wolfurt Ulrik akadályozza őket a birtokán levő szőlők művelésében, sajtolok felállításában, sőt megtiltja embereinek a munkavállalást, Vereskői megígérte, hogy a jövőben nem fog akadályt támasztani - kötelezi a polgárokat, hogy évente válasszanak egy olyan hegymestert, aki Vereskőinek is megfelel, maguk pedig ne gátolják Vereskőit a census beszédésében és jogai gyakorlásában. ¹⁵⁰

1413. június 16. (Feltri, f. VI. a. Trinitatis)

„Zsigmond Rozgon-i Simon országbíróhoz (magn.).

Minthogy a János esztergomi érsek, aule nostre Romane sumpmus cancellarius, valamint Pelsewcz-i János tárnokmester (magn.) közötti minden viszály és egyenetlenség eldöntését redá, Garai Miklós nádorra, Perin-i Péter volt székely ispánra, Perin-i Imre titkos kancellárra, Ozora-i Pipo comes-re, **Bissenus Pál** volt dalmát és horvát bánra (magn.), valamint Palowcz-i Máté aulicus-ra bízta, akik mindegyikéhez ily értelmű felszólítást intézett, és mert kívánsága, hogy a felek között a béke helyreálljon, - a felsoroltakkal meghatározott helyen és időben összejőve békítse ki őket, hogy barátság és szeretet legyen közöttük. - A szöveg élén jobb felől: *Commissio propria domini regis.* ¹⁵¹

1414. január 13. Buda.

„Zsigmond előtt Asszonyfalvai Gergely - kiegészítve János esztergomi érsek és római udvari kancellár, **Ezdegi Pál**, volt szlavón bán, János bácsi prépost alkancellár és Jakab, a különös jelenlét bíróságának diffinitor-a közbenjárására Gersei Jánossal és Tamással, Kávási Miklóssal, Kálócfalvai Kálóc Györggyel - kötelezi magát, hogy két familiárisát, akik korábban a Gerseiek familiárisai és házaik, kúriáik és birtokaik procurator-ai voltak, de tőlük engedély nélkül jöttek el, mielőbb hazabocsátja, és őket nem támogatja; két jobbággyával, akik a Gerseiek mindszeinti allodium-ában a gabonát felgyűjtötták, elégtételt adat; arra megesküszik, hogy Kávási két jobbággyát nem sebesíttette meg, sem Kálócfalvai egyik jobbággyát nem ölette meg; vétkes jobbággyait pedig felelősségre vonja. Viszonzásul Kávási megesküszik, hogy familiárisaival és jobbággyaival nem sebesíttette meg Salamonváran Asszonyfalvai egyik familiárisát, bűnös jobbággyait és birtoktalan famulusait pedig felelősségre vonja. ¹⁵²

1414. január 26. (Bude, 2. die conv. Pauli)

„Rozgon-i Simon országbíró János esztergomi érseknek pro tuitione iurium ecclesie sue előterjesztett kérésére átírja a bácsi káptalan 1344. nov. 25-i oklevelét (Mon. Strig. III. 548), amelyet **Paulus Bysenus** (magn.) volt szlavón bánnak cives civitatis de

¹⁵⁰ Wenzel: Stibor 158. (Nagyszombat város lt., Diplomata 30 - DF 279590.) - (M.)

¹⁵¹ Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes titkospecséttel. DL 10080. (NRA 45-3.) - (M.)

¹⁵² Zala vm. II. 391. (DL 92433 - Festetics cs., Castrifer. 134.)

*Sitmulnuchbanya(l) ellen folytatott perében az utóbbiak nevében Iacobus iudex dicte civitatis mutatott be.*¹⁵³

1414. február 13. (in Vissegrad, 32. die oct. epiph.)

„Garai Miklós nádor Szt. György nyolcadára (máj. 1.) elhalasztja a három márka bírság neki járó kétharmadával az **Ezdege-i Pál** bán felesége: Apolina által Lewa-i Cheh (dictus) Péter mester és mindkét Hollós birtokon lakó, előállításra kötelezett hatvanegy jobbágya ellen a vasvári káptalan idézőlevelében foglalt tárgyban indított pert, a bírság neki járó kétharmad részét megkésztetve.”¹⁵⁴

1414. február 26. (Placentie, II. f. p. Invocavit)

„Zsigmond Garai Miklós nádorhoz ac vicario per nos constituto.

Pwkur-i Pál fia: István fia: László - carnalis testvére: János és uterina anyja (István felesége) nevében is - lamentabili voce et lacrimantibus oculis kérte őt, hogy adja át nekik azt a Szlavóniának Crisii tartott közgyűlésén sub certo duplici sigillo nostro ac baronum nostrorum ad hec specialiter electorum et constitutorum kiállított oklevelet, amely szerint az általa és Szlavónia nemessége által választott iurati assesso-res dicti regni Sclavonie a kérelmezőket a nomine et nota infidelitatis rectificassent seu expurgassent et immunes reddidissent, amely oklevelet - minthogy László és János akkor in tenera etate et puerili mente voltak, anyjuk pedig in corporali senectute erat agravata - megőrzésre propter maiorem certitudinis veritatem ac iustitiam ad nostras proprias manus regales vett, és magistro Iacobo prothonotario et procuratori nostro de manibus regalibus átadott. Hogy a jogos kérésnek eleget tehessen, megbízta Jakab mestert az oklevél megkeresésével, ő azonban nem tudta azt neki átadni. Et quia nolumus, ut alicui regnicolarum nostrarum ius et iustitia per nos alienaretur, sed potius volumus, ut per nos augmentetur et oriatur, hívja össze a szlavóniai közgyűlés említett esküdt assessor-ai: **Ezdeghe-i Bissenus Pál** volt szlavón bán, Berzenche-i Loránd fia: György, Zenthberthalam-i Mihály fia: László, Dombo-i Péter fia: György, Apastagh-i Domokos fia: László és Razyna-i Apay közül a még élőket, és a fészület érintésével corporali per eos prestito iuramento kérjen tőlük vallomást arról, hogy a közgyűlésen felmentették-e a kérelmezőket a hűtlenség vádja alól, majd pendent sigillo vestro tegyen neki erről jelentést. „¹⁵⁵

1414. április 19.

„A győri káptalan előtt Berench-i István, volt királyi dispensator örök érvénnyel megosztja birtokait - Thorna várát a hozzá tartozó opidum-mal, a Nyitra megyei Berench, Lywky, Wyfalu és Zela birtokokat és a Bwchan birtokban levő részt, a Baranya megyei Agtelek,

¹⁵³ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Prímási lt., Acta radicalia T-42. (DF 248676.)

¹⁵⁴ Papíron, zárlatán pecsét nyomával. DL 75075. (Máriássy cs. lt., Új rendezés.) - (M.)

¹⁵⁵ Garai Miklós nádor 1414. nov. 16-i okl.-ból (2700), amely szerint Zs. a kisebb pecséttel erősített meg. DL 100395. (Baththyány cs. lt., Acta antiqua.)

Kerestwr, Kwlyuk és Loazow, a Körös megyei Zlauania és Kerestwr birtokokban levő részeket meg két budai házat - Ezdege-i Pál fia: Pál (magn.), volt szlavón bánnal."¹⁵⁶

1414.április 19. Buda

„Szombatpiac- Szombat kapu környékén"

1414-ben Berencsi Gergely fia István királyi számtartó és **özdögei Besenyő Pál** szlavón bán birtokmegosztásában többek között szerepelt egy Szombat kapu környékén épült ház is, amelyet megfeleltek egymás között."'¹⁵⁷

1414. április 19. (f. V. p. oct. Pasche)

„A győri káptalan előtt egyrészt (e. mg.) Berench-i Gergely fia István királyi számtartó, a maga és kiskorú fiai. Szilveszter, György és László nevében, másrészt (m.) **Ezdege-i Pál fia Pál szlavón bán** birtokmegosztásban állapotnak meg, amelyben többek között szerepel egy ház a Duna mellett („...domum vero et curiam Bude iuxta Danubium habitam... amelyet a királynak 1200 forintért eladtak, de a vételárat még nem kapták meg ezt István átadja Pálnak, továbbá házukat a városban a Szombat kapu környékén („...ddirectum medietatem alterius domus ipsorum in castro Budensi prope portam Zombath kapu existentis...altera parte eiusdem domus... ") kapu existentis...altera parte eiusdem domus... ") elfelelik egymás között"'¹⁵⁸

1414. április 20.

„A győri káptalan többek között János győri püspök, **Bessenýő Pál**, volt szlavón bán, Berencsi Bessenýő István királyi sáfár közbenjárására elengedi János wloclaweki püspök, pannonhalmi gubernátornak száz dénármárkányi, a monostornak kétszer ötven dénármárkányi homagium-át, továbbá mindkettőjüknek 182 dénármárka bírságaikat, amelyeket Abda birtok (Győr m.) és a rábcai révvám elfoglalása miatt keletkezett perben róttak ki reájuk; kiköti azonban, hogy 350 százdénáros új forintot fizessenek neki, addig pedig, míg eleget tesznek kötelezettségüknek, Csanak birtokot (Győr m.) adják át neki minden jövedelmével együtt."'¹⁵⁹

1414. november 16. (in castro nostro Soklos, 10. die f. IV. p. omn. sanct.)

„Garai Miklós nádor és királyi vicarius Zsigmondhoz.

¹⁵⁶ BTOE III. 648, kiv. (az átírás alapján). - Bp. Rég. XV (1950) 293, reg. - Eredetije: Nyitrai kápt. lt. 44-42. (DF 273581.) - Átírta 1436. márc. 13-án Palóci Mátyus nádor. DL 9512. (NRA 483-30.) - E regesztában az eredeti okl. névalakjai olvashatók.

¹⁵⁷ Végh András: Buda város középkori helyrajza 1. (Monumenta Historica Budapestinensia 15. kötet Budapest, 1983)

¹⁵⁸ Végh András: Buda város középkori helyrajza II Nyitrai k. lt. 44-42 (D F 273581). - Átírta Palóci Máté nádor 1436. március 12-én: D L 9512. - K : BTOE III . 648. sz. (az átírás alapján) - R: PATAKI 1950. 71. j : Zs IV. 1885. sz. <http://mek.oszk.hu/09300/09315/pdf/buda2.pdf>

¹⁵⁹ Pannonh. rendt. III. 468. (Pannonhalma, Capsarium 21-N - DF 207690.) - (M.)

Febr. 26-i parancsára e parancslevéllel Soklos várba hívatta **Ezdeghe-i Bissenus Pál** volt szlavón bánt, Berzenche-i Loránd fiát: Györgyöt, Zentberthalam-i Mihály fiát: Lászlót, Dombo-i Péter fiát: Györgyöt, Apastagh-i Domokos fiát: Lászlót és Razyna-i Apay-t, akik a feszület érintésével *prestito iura-mento corporali egyöntetűen azt vallották, hogy Szlavóniának Crisii tartott közgyűlésén Pukur-i Pál fia: István feleségét és kiskorú fiait: Lászlót és Jánost a nomine et nota infidelitatis rectificassent et expurgassent, mert István felesége fiaival ante inceptio-nem et usque finem guerrarum hiis disturbiorum temporibus retrolapsis in castro Soklos cum magnifica domina consorte condam magnifici domini Nicolai de Gara regni Hungarie palatini fidelibus servitiis mansissent et perseverassent.*¹⁶⁰

1415—1418. Győr.

„**Bessenýő Pál** volt szlavón bán arra kéri a soproni polgármestert és városbírói, hogy legyenek jelen annál az elszámolásnál, amelyet familiárisa végez az udvarmesterrel és Fraknoi grófokkal a mult évi dézsma ügyében.

Providi viri, amici nostri sincere dilecti! In factis decimarum anni preteriti pro ratione facienda cum magistro eurie ac comitibus Wilhelm o et Paulo de Forchtenstain nobilem virum Sigismundum de Salamon, familiarem nostrum dilectum ad Suprunium transmittimus. Et quia vestre amicie in facienda ratione sumpme necessarij sunt, vestras igitur amicias dili-genter requirimus, quatenus prefate rationi ponende interessé velitis nostre amicie ob respectum. Datum Jaurini, in die Undecim milia virginum.

Paulus Bissenus, alias regni Sclavonie banus.¹⁶¹

1415. február 21. (in Visegrád, 40. die oct. epiph.)

„Garai Miklós nádor ítéletlevele.

Komlos-i Gyarmanus fia Adorján leányának Alafynna-nak utóda: Lőrinc fia: Márton pert indított Kekemezew-i Bagos (dictus) György fiai: Gergely, Péter, Demeter és Jakab, továbbá Luchka-i Erne és László fia: Bano (dictus) András ellen az őt Komlosnadjew birtokon és tartozékain leánynegyed címén megillető rész miatt; Luchka-i Bano András, Jakab fia: Szaniszló és János fia: Mátyás, Kwkemezew-i László fia: László, Mihály fia: Simon, Imre fia: Bertalan, Lőrinc fia: István pedig e Bagos György, Miklós fia: Erne és Lőrinc fia: Márton ellen királyi új adomány címén Komlós birtok és tartozékai miatt 1413-ban Szt. Mihály nyolcadán az alperes Márton bemutatott két oklevelet: 1. 1311. júl. 14. A jászói konvent előtt Gyarmanus fiának: Adorjának fiai: Albert és Jakab Sáros provinciabeli Komlos-i nemesek Komlós földön lévő birtokuk felét nővéreiknek: Katha-nak és Alafynna-nak, továbbá ezek férjének: Péternek és Jánosnak adják. - 2. 1371. máj. 8. Visegrád. László opuliai herceg nádor

¹⁶⁰ Hártyán, pecsételés nyoma nélkül. DL 100395. (Batthyány cs. lt., Acta antiqua, Pekér 5-1-13.)

¹⁶¹ Papiros vízjegy nélkül, zárlatán zöld viaszba nyomott pecsét töredékével Turnhofér Tamás polgármester az 1409—1419. közti években többször hivataloskodott együtt Schekan Pál városbíróval. Miután **Bessenýő Pál** volt szlavón bán csupán János győri püspök halála után avatkozhatott bele a dézsma ügyébe, kitől viszont 1413-ban még levelet közöltem (1. okmánytáram I. 2. 68. 1.), Borbála királynő pedig első ízben 1415-ben rendelkezett a győri püspök dézsmájával (1. üo. 99 — 100. 1.), mindezek figyelembevételé alapján 1415 — 1418. évek közé szoríthatjuk e levél keletkezését. Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. II. rész, 6. kötet, Pótkötet a I. rész 1-7, és a II. rész 1-5. kötetéhez az 1278-1526. évekből. (Sopron, 1943.)

ítéletlevele. Abaújvár és Sáros megyék 1370. aug. 22-én tartott nádori gyűlésén, amidőn Asguth-i János fiának: Lászlónak felesége: Ilona, aki Komlos-i Adorján leánya: Alafynna leánya, a jászói konvent előbbi oklevele alapján igényt emelt Dyenesfalwa, Posafalwa, Kwkemezew, Salamonfalwa, Cherueles, Estphanfalwa és Komlós birtokok negyedrézsére. Jakab fiai: György, Benedek és Albert fia: Miklós alperesek, utalva arra, hogy Katha-nak is voltak mindkét nembeli gyermekei, akiknek szintén vannak örököseik, kijelentették, hogy készek az Ilonát megillető részt kiadni. A nádor kérésére a szepesi káptalan ekkor a hét birtokot négy részre, majd az egyik részt ismét két részre osztotta, a felperest azonban az egy tagban kihasítandó negyedrészt felébe nem tudta beiktatni, mivel az alperesek a birtokok miatt perben állottak Chel fiával: Istvánnal. A per befejeztéig ezért Ilonát fogott bírák közbenjárására Cherueles birtokon hat lakott félkúriába iktatta be. A végleges felosztásra és iktatásra a nádor, mivel a per befejeződött, ismét kérte a káptalant. - Az oklevelek bemutatása után a felperes Márton arra hivatkozott, hogy az egész Komlosnadjew birtokot egyedül Gyarmanus szerezte, ennek egyetlen fia volt: Adorján és így neki a nádor ítélete alapján valamennyi birtokból leánynegyed jár, a birtokszerzést bizonyító oklevél pedig Bano Andrásnál és testvéreinél van. Az utóbbiak erre azt válaszolták, hogy Gyarmanus-nak több fia volt, ezeknek ők a leszármazottaik, amint azt oklevelekkel, a szomszédos nemesek tanúbizonyyságával és perdöntő párbajjal igazolhatják, Komlós birtok pedig közöttük és rokonaik között öt részre osztódott, következésként csak a birtokok ötödéből, amely Bagos György fiai és rokonságuk kezén van, illeti meg a felperest leánynegyed. Igazolásul három oklevelet mutattak be: 1. 1350. jan. 8. A jászói konvent előtt a Sáros megyei Komlos-i nemesek Komlós birtokot, miután két tagban fekvő négy hold földet kiadnak Adorján fiainak: Jakabnak és Albertnek, fűkötéssel öt részre felosztják egymás között oly módon, hogy egy részt Arnold fia: László, a másodikat az említett Adorján fiai: Jakab és Albert, valamint e Jakab fiai: György és Benedek, a harmadikat Zoltán fia: Simon, fiai: Miklós és János, valamint György fiai: Imre, Péter és Balázs, a negyediket Mark fiai: István és János, az ötödiket Domokos fiai: János és Miklós kapják. - 2. 1359. dec. 31. A szepesi káptalan előtt Komlos-i Zoltán fia: Simon, fiai: Miklós, János és Mihály nevében is Komlós birtokból és a határain belül fekvő többi birtokból - bár ezeket saját nevében szerezte vissza - mivel ezek örökség jogán Mark fiait: Jánost és Istvánt, Domokos fiait: Jánost, Lőrincet, Miklóst és Jakabot, Jakab fiait: Györgyöt és Benedeket, valamint Arnold fiát: Lászlót is *secundum lineam hereditarie successionis communiter* megilletik, kiadja ezek rindegyikének részét. - 3. 1360. jún. 13. Visegrád. Bubek István országbíró ítéletlevele. Komlos-i Zoltán fia: Simon a Komlós birtokon lévő része miatt régóta folyó perében előterjeszti a következő két oklevelet: a) 1261. márc. 28. IV. Béla megerősíti saját 1259-i oklevelét, amellyel a Komlós falubeli Gyarmanus-t felmenti a sárosi ispánnak tartozó minden szolgálat alól, és elrendeli, hogy Komlós nevű földjén senki se háborgassa (Reg. Arp. 1227, 1260). - b) 1264. István ifjabb király átírja és megerősíti az előbbi oklevelet és Komlós föld egy részét Gyarmanus-nak adja (Reg. Arp. 1823). - Az országbíró az oklevelek alapján Chel fiát: Lászlót és társait hamis oklevelek bemutatása miatt elmarasztalva a Komlós birtokon lévő részeket Simonnak ítéli meg. - Bano András bemutatott még egy oklevelet: 1399. szept. 12. Kassa. Leusták nádor előtt Abaújvár és Sáros megyék nádori gyűlésén Komlos-i László fiai: László és András eltiltják Komlos-i Jakab fiát: Benedeket és Albert fiát: Miklóst attól, hogy Arnold fia: László birtokjogaiból leánynegyedet adjanak ki az Asgwithiak számára. - Vele szemben a felperes Márton bemutatott négy oklevelet: 1. 1351. szept. 12. Sáros. Sáros megye András

özvegye és Gábor fiai kérésére eltiltja Mark fiait: Istvánt és Jánost, Zoltán fiát: Simont, Arnold fiát: Lászlót, Domokos fiait: Miklóst, Jakabot és Lőrincet és a többi Komlos-i nemest Gábornak Komlós más néven Nadfew birtokon lévő része használatától. - 2. 1365. márc. 12. A szepesi káptalan előtt Komlos-i Adorján leányának: Alafynna-nak leánya: Ilona és gyermekei: Gergely, János, Mátyus, Sebe, Kolos és Margit eltiltják Komlos-i Jakab fiait: Györgyöt és Benedeket, Albert fiát: Miklóst a Komlós birtok és tartozékai határain belül fekvő, őket illető részek elidegenítésétől. - 3. 1370. aug. 20. Kassa. László opuliai herceg nádor előtt Komlos-i Péter fiai: Mátyus és Jakab, Márton fia: Lőrinc eltiltják Komlos-i Jakab fiait: Györgyöt és Benedeket, továbbá Albert fiát: Miklóst Komlos-i és bármely birtokrészük eüdegenítésétől, Asgwth-i László fiát: Mártont, Komlos-i Chepan fiának: Péternek leányát: Ilonát, Asgwth-i János fiának: Lászlónak feleségét meg Márton, János, György és Máté nevű fiait pedig a megvételtől. - 4. 1374. szept. 15. A jászói konvent előtt Asgwth-i László fiai: Márton, [János], György, Mátyus és anyjuk: Ilona tiltakoznak az ellen, hogy Jakab fia: Benedek, Simon fia: Miklós és Albert fia: Miklós említett Ilona képében egy asszonyt a konvent elé állítottak, és azt a bejelentést tették vele, hogy mindazt, amit leányegyedbe kapott, visszaadta nekik. - Az oklevelek bemutatása után a nádor elrendelte, hogy Bano András és testvérei minden olyan oklevelet, amely bizonyítja, hogy Gyarman-nak nemcsak Adorján nevű, hanem még több fia is volt, terjesszenek eléje. - Szt. Jakab nyolcadán Bano András és társai bemutatták Bebek Detre nádor 1402. ápr. 16-án Visegrádon kelt átiratában László király oklevelét (1284. júl. 28.), amely bizonyítja, hogy Komlos-i Gyarmanus-nak Gabrianus, Adorján, Wolter és más fiai is voltak (Reg. Arp. 3326). Ezután felszólította Bano Andrást, hogy bizonyítsa Gyarman fiaitól való leszármazásukat, ez azonban adós maradt a felelettel. Szt. Mihály nyolcadán pedig kijelentette: ő és a többi alperes nem kötelezhető, hogy Márton felperes részére kifejtse a leszármazást, mert Komlós birtok nemcsak Gyarman-é, hanem többi nemzetségbeli rokonáé is volt, és bemutatta István királynak Ipolitus Saros-i paphoz intézett (1263.) febr. 13-án Váradon kelt levelét, amelyben utasította, hogy a vitás földet ossza fel Gyarmanus, Mátyás és a többiek között 11 részre. (Reg. Arp- 1798). Bano András még további két oklevelet terjesztett elő: 1. 1353. jún. 18. A szepesi káptalan előtt Komlos-i Jakab fiát: Györgyöt Komlos-i Arnold fia: László eltiltja attól, hogy Komlós birtoknak osztály folytán neki jutott ötödét meghatároltassa és birtokba vegye. - 2. 1359. júl. 1. Sáros megye előtt Komlos-i Arnold fia: László eltiltja Komlos-i Jakab fiait: Györgyöt és Benedeket Komlós birtokon lévő része elidegenítésétől, Márton fiát: Lukácsot pedig annak elfoglalásától. - A nádor a pert ekkor súlyossága miatt vízkereszt nyolcadára János esztergomi érsek, más prelátusok és bárók jelenléte elé halasztotta. Ezen a határnapon Bagos (dictus) Gergely diák és a többi alperes, köztük László fiának: Lászlónak fia: János, akire közben elhalt atyjáról a per szállott, bemutattak két oklevelet: 1. Év nélkül, jún. 15. Buda. László király bizonyítja, hogy Gyarmanus-nak János nevű fia volt (Reg. Arp. 3622). - 2. 1412. szept. 9. Rozgonyi Simon országbíró (ZsO III. 2654). - Ezt követően Márton felperes felszólította az alpereseket, mondják el, miként származtak le Gyarman fiaitól. Az alperesek válaszukban előadták, hogy, mint a fentiekből kitűnik, Gyarman-nak a fiai voltak Wolter, Gabrianus, Adorján, János, Mátyás és Gergely, Bagos György fia: Gergely diák és frater-ei Gyarman fia: Adorján fiainak: Albertnek és Jakabnak a leszármazottai, Bano András és testvére: László Gyarman fia: Wolter fia: Rynald fia: Arnold fia: László fiai, Simon pedig Gyarman fia: Gabrianus fia: Zoltán fia: Simon fia: Mihály fia, a Rozgon-i Simon országbíró osztálylevelében említett Balázs Gyarman fia: János fia: Domokos fia: Jakabnak a

fia, Bertalan Gyarman fia: Gergely fia: Mark fia: János fia: Imrének a fia, s a többi alperes is hasonló módon származik le. Ennek a Bano András és Simon által kifejtett leszármazásnak Bagos György fia: Gergely nem mondott ellent, hanem azt helyben hagyta. Ellenben Lőrinc fia: Márton felperes, Bagos György fiának: Gergely diáknak és testvéreinek Gyarman fia: Adorján fiaitól: Alberttől és Jakabtól való leszármazását nem tagadva, előadta, hogy ámbár Bano András, Mihály fia: Simon és többi atyafiak Gyarman fiaitól való leszármazásukat hangoztatják, *secundum formam dicte genelogie per eos asserite* mégsem tartoznak Gyarman fiai közé, mert ők nem ezektől, hanem Gyarman testvéreitől származnak; amennyiben Nath és Isabor testvérek voltak, ennek az Isabornak négy fia volt: a fenti Gyarman, Jwnd, Renold és Chyma; Bano András és testvére: László az Isabor fia: Renold fia: Lászlónak fiai; Simon pedig Isabor fia: Jwnd fia: Zoltán fia: Simon fia: Mihálynak fia: Balázs Isabor fia: Chyma fia: János fia: Domokos fia: Jakabnak fia; végül Bertalan Nath utóda: Mark fia: János fia: Imrének fia. Mindezt kész a szomszédos és határos, valamint a megyebeli nemesek közös tanúvallomása alá bocsátani. Mivel közös vizsgálat tartását az alperesek is helyeselték, a nádor kérte a szepesi káptalant, hogy Sáros opidum-ban, Sáros megye bírói székén eskü alatt tartson kihallgatást arra vonatkozólag, hogy az alperesek vagy a felperesek által előadott leszármazás felel-e meg a valóságnak, jelentését pedig Szt. György nyolcadára tegye meg. - Innen a tárgyalás a jelen vízkereszt nyolcadára halasztódott. Ekkor, *cum nos ipsas partes in facto prescripte genelogie ad perfectionem dicte communis inquisitionis ex eo, quod ipsa terminata non fuerat, transmittere voluissimus, iam tactus Martinus se ad ipsius communis inquisitionis perfectionem accedere nolle recitavit.* - Hiis auditis et perceptis, partibus per nos eis in premissis aliud iudicium impertiri *postulantibus, quamvis in dicto anno Domini M^{mo} CCC^{mo} undecimo preallegati Albertus et Iacobus filii Adriani filii Gyarman fratres videūcet carnales annotate domine Alafynne, ave utputa ipsius Martini dimidiam partem dicte eorum terre seu possessionis Komlós apud manus eorum tunc existentis eidem domine Alaffynne et domine Katha alteri sorori earum coram prefato con-ventu de Jazow perpetuo dedisse fassi fuerint, prefata etiam domina Elena consors Ladizlai filii Iohannis de Asguth, filia vero ipsius domine Alafynne in prefato anno Domini M^{mo} CCC^{mo} septuagesimo primo coram prefato Ladizlao duce et palatino vigore prescripti privilegii ipsius conventus de Jazo quartam partem dictarum possessionum Dyenesfalua, Posafalua, Kekemezew, Salamonfalwa, Cherueles, Estphan-falwa et Komlós vocatarum easdem erga manus prescriptorum Georgii et Benedicti filiorum Iacobi filii dicti Adriani ac Nicolai filii Alberti filii eiusdem Adriani existere referendo requisierit; sepetactus etiam Martinus filius Laurentii actor, successor eiusdem domine Alafynne per presentis litis motionem viceiterata vigoribus dictarum duarum litterarum ipsorum scilicet conventus de Jazow ac Ladizlai ducis et palatini eandem quartam partem integraliter de dictis nominatis possessionibus apud manus eorundem in causam attractorum habitis pro se habere in suamque proprietatem convertere prétendent, preallegatum etiam Gyarmanum inventorem possessionum predictarum non plures, nisi solum annotatum Adrianum atavum suum filium habuis-se proposuerit; propter quod ipse eosdem in causam attractus demptis preallegatis Gregorio, Petro, Demetrio et Iacobo filiis prefati Georgii dicti Bagos ac Erne de Luchka successores prefati Gyarman esse, modo prenotato abnegaverit; anhelans per hoc ipsam quartam partem possessionum iamdictarum ex integro rehabere posse. Tamen quia in dicto anno Domini M^{mo} CCC^{mo} quinquagesimo, ante videlicet motio-nem predictae litis coram prefato Ladizlao duce factam, preallegati*

*Iacobus et Albertus filii dicti Adriani filii Gyarman avi videlicet dictorum filiorum annotati Georgii Bagos, fratres vero ipsius domine Alafynne, item ipse Georgius Bagos et Benedictus filii ipsius Iacobi ab una, preterea Ladizlaus filius Arnoldi, Symon filius Zoltán cum Nicoiao et Iohanne filiis suis, Emericus, Petrus et Blasius filii Georgii, Stephanus et Iohannes filii Mark, Iohannes et Nicolaus filii Dominici ab alia, priores videlicet dictorum in causam attractorum coram sepetacto conventu de Jazow simul comparentes iam nominatam possessionem Komlós, in cuius territorio et metis prefate alie possessiones situata dinoscuntur, in quinque partes coequales secundum condescendentiam quinque graduum, uti homines unius generationis inter se divisisse, postmodum etiam ipsimet Gregorius, Demetrius et Iacobus filii Georgii Bagos ac Erne filius Nicolai ab una, item Ladizlaus et Andreas filii Ladizlai filii Arnoldi a secunda, Symon filius Michaelis filii Symonis filii Zoltan ac Mathyas filius Iohannis filii eiusdem Symonis filii Zoltan a tertia, preterea Bartholomeus filius Emerici filii Iohannis filii Mark a quarta, a quinta autem partibus Blasius filius Iacobi filii Dominici pro se ipsis personaliter, onera aliorum quorum supra in se recipiendo coram preallegato comité Symone de Rozgon comparentes et se iterum nobiles unius generationis esse recitantes, iam tactas eorum possessiones Kalnas, Posafalwa, Dye-nesfalwa, Dukafalwa, Lwchka, Kwekemezew, Salamonfalwa et Estphanfalwa similiter in quinque partes divisisse, prefati etiam Andreas Bano et Symon se et predictos alios successores aliorum filiorum eiusdem Gyarman existere recitantes, id ut annotatus condam Gyarman inventor possessionis Komlós antelate non solum Adrianum, verum tarnen Wolter, Gabrianum, Iohannem et alios filios habuisset, demonstrationi-bus dictarum litterarum annotatorum Stephani et Ladizlai regum déclarasse, prealle-gatam namque possessionem Komlós cum suis metis, sub quibus dicte alie posses-siones, ut prescribitur, locate sunt, iam tactus Symon filius Zoltan per se nomine iurium suorum in presentia annotati comitis Stephani Bwbek reoptinuisse et rectificasse, et nichilominus sepetacti Georgius et Benedictus filii Iacobi ac Nicolaus filii Alberti nepotes utputa annotati Adriani eo tempore, cum dicta domina Elena filia domine Alafynne dictam quartam ab eis coram dicto Ladizlao duce requisivisset, portionem suam, prout ipsam vigore ipsius privilegii dicti conventus de Jazow attigisset, extradare assumpsisse, ex continentiis preassumptarum litterarum per partes in alterutrum productarum clare reperiebantur, ideoque prescripti Iacobus et Albertus filii Adriani filii Gyarman in preiudicium iuris dictorum aliorum fratrum suorum ex aliis filiis eiusdem Gyarman descendendum ipsorum scilicet Andréa Bano et Symonis ac aliorum mediam partem dicte possessionis Komlós dictis dominabus Katha et Alaffynna sororibus suis distrahere et alienare non potuisse; et obhoc in facto verificationis prefate lineae per pretactos Andréam Bano et Symonem in eo, ut ipsi et alii heredes ceterorum filiorum ipsius Gyarman existèrent ordine quo supra explicato eis cum aliis eorum fratribus iuramenta inponi debere; nobis, item venerabilibus patribus dominis Iohanni archiepiscopo Strigoniensi, alteri Iohanni episcopo Jauriensi, magnificisque viris **Paulo Bisseno de Ezdege** pridem bano, Martino Ders de Zeredahel, item magistris Iohanni de Homonna, alteri Iohanni filio Iacobi de Naghmichal, Nicoiao Groff de Bozen, Iohanni Byka de Theremhegh honorabilique viro domino Nicoiao comiti Capelle regié, ceterisque nobilibus et proceribus regni nobiscum pro examine ipsius cause in iudicio sedentibus et super hiis diutius tractantibus videbatur. Prefatus etiam Symon de facto predictae possessionis Komlós et eius pertinentiarum per dominum nostrum Sigismundum regem novam collationem eis factam extitisse, exhibitione litterarum eiusdem*

domini nostri regis donationalium declaravit. Pro eo cum nos ad depositionem dictorum iuramentorum predictis Andrée Bano et Symoni cum eorum fratribus prenarratis, demptis prescriptis filiis Georgii Bagos et Erne terminum assignare voluissemus congruentem, ibidem preallegatus Martinus actor hec audiens replicabat eo modo, quod licet ipse preallegatos Andreám Bano et Symonem cum prescriptis aliis succes-soribus aliorum filiorum dicti condam Gyarman existere et esse abnegasset; tarnen ipse dictam suam respon[sionem rev]ocando, prescripte lineae genologicae per ipsos Andreám Bano et Symonem explicate non contradiceret, sed eam verificaret, dictam-que quartam non ex totalibus iamnominatis possessionibus erga manus ipsorum in causam attractorum habitis, sed tantummodo de quinta parte earum in portionem annotatorum filiorum Georgii Bagos et Erne, mediante dicta divisione deventa, pro se vellet rectificari. - Mivel a Bano Andrást, Simont és testvéreiket illető részeknek: a birtokok négy részének sértetlenül kell maradniok, a felperes Mártonnak és Katha utódainak pedig a negyedet csak Bagos György és Erne fiai birtokainak ötödik részéből kell kiadni, miután ily értelmű rendeletét másik oklevelével kiadta, Simont és Bano Andrást frater-eivel együtt mentesíti a felperes keresetétől, az osztály útján nekik és atyáiknak jutott birtokok négy részét pedig végleg számukra ítéli meg. Az oklevél privilégiális formában volt kiállítva.¹⁶²

1415. február 21. Visegrád.

„Garai Miklós nádor ítéletet hozva János esztergomi érsekkel, János győri püspökkel, **Bessenýő Pál** volt bánnal, Ders Mártonnal és az ország több előkelőjével és nemesével együtt, kimondja, hogy a csornai monostor jogosult a Rába folyón Vica birtok felől lévő malmában harmadik kereket is felépíttetni, s ebben Lócsi Beled nem akadályozhatja meg.”¹⁶³

1415. július 2. (Bude, in visit. Virg.)

„Zsigmond az egri káptalanhoz.

Tartsanak vizsgálatot **Ezdege-i Pál** volt szlavón bán (magn.) panaszára, amely szerint Lechky/Rechki Tamás és Chan-i Imre, Pelsewch-i János királyi tárnokmester (magn.) Zewndrw-i várnagyai Thorna opidumban lakó jobbágját, János institort in civitate Rudabanya in liberó foro minden ok nélkül elfogták, sokáig fogságban tartották, ládáját pedig feltörve ebből 16 florenos nove nostre moneteet viginti duas ulnas tele et duodeci m cultellos a tárnokmester rendeletére elvettek. Kijelölt királyi emberek: Mathias, Paulus, Stephanus de Sasa, Paulus de Thornahaza, Nicolaus de Chaztha, Valentinus de Kysfalud.”¹⁶⁴

1415. július 2. (Bude, in visit. Virg.)

„Zsigmond a jászói konventhez.

Vizsgálják ki **Ezdege-i Pál** (magn.) volt szlavón bán panaszát, amely szerint Pelseuch-i néhai Imre vajda fia: László és Detre nádor fia: Miklós Szt. Egyed-napot megelőző szerdán

¹⁶² Perényi Péter országbíró 1420. szept. 15-i privilégiumából. DL 75280. (Bánó cs.) - (F.)

¹⁶³ Fejér X/5. 635. (DL 317 - Acta eccl. 35-50.) - (M.)

¹⁶⁴ Az egri káptalan 1415. júl. 16. - i okl.-ból. D L 43290. (Múz. törzsanyag, Illésház y cs.) - (M)

(1414. aug. 29.) Zard/Zarduara-i várnagyaikkal: parvus Jakabbal, Olchuar-i Andrással és Chan-i Andrással, valamint Olchuar-i familiárisával: Lőrincsel, Jakab familiárisával: Lengyel Miklóssal, Paulus faber-rel meg más Zylas-i és Zenthanderas-i jobbágyaikkal elvitették a panaszos Rako-i jobbágyainak nagy mennyiségű lekaszált szénáját, továbbá elfoglaltattak és Zenthanderas meg Silas birtokokhoz csatoltattak jókora, Rakó birtokhoz tartozó föld- és erdő-részt. Idézzék a Pelseuch-ieket és a várnagyokat különös jelenléte elé, majd ugyanannak tegyen jelentést az eljárásról. Kijelölt királyi emberek: Stephanus de Baronkahaza, Iohannes de Ka.agy (?), Blasius de Bechkhaza, Petrus de eadem, Ladizlaus de Nenke, Benedictus, Sygismundus de Nadasd, Stephanus de Komiaty. ¹⁶⁵

1415. szeptember 2. Visegrád.

„Zsigmond az **Özdögei Pál** volt bán által Pelsőci Bebek János tárnokmester (magn.), Böki Tamás és Csányi Imre ellen indított pert elhalasztja, mivel Özdögei a prelátusok és bárók megbízásából Boszniába ment. ¹⁶⁶

1415. szeptember 2. (33. die termini ti. oct. Jacobi) Visegrád.

„Zsigmond király az **Izdege-i Pál** volt bán (magnificus) részéről a Choltho-i László által (János tárnokmester levelével) képviselt Pelsewch-i Bwbek János királyi tárnokmester (magnificus), Beky-i Tamás és Chan-i Imre ellen a jászói konvent vizsgálati és idéző levelében foglalt ügyben Jakab napjának nyolcadán (aug. 1.) a királyi különös jelenlét előtt indított pert, minthogy Neuna-i Bertalan királyi levéllel bizonyította, hogy Pál a rendek parancsára Boszniába (ad regnum nostrum Bazne) ment bizonyos ügyek elintézésére, Mihály napjának nyolcadára (okt. 6.) halasztja. Az oklevelet, pecsétje a távollevő kancellárnál, Eberhard zág-rábi püspöknél lóvén, a püspök pecsétjével látta el. ¹⁶⁷

1416. január 13. (in Kysmarton, 8. die epiph)

„Zsigmond előtt János esztergomi érsek, római királyi főkancellár és magyarországi vicarius generális, testvére: Kanyisa-i István volt királyi ajtónállómester (magn.) és ennek fia: László, valamint kettejük testvérének, néhai Miklósnak fia: János felmutatva a garamszentbenedeki konvent 1412. dec. 21-i oklevelét, mivel Cheh Péter és felesége mindkét Hollós birtokot a figyelmeztetésre nem váltották vissza, viszont az érseknek királyi hívásra pro disponendis prefati regni nostri Hungarie et eius sacre corone arduis negotiis et iniminentibus expeditionibus ad sacrum generálé concilium pro unione sancte matris ecclesie Constantie celebratum kell utaznia, s így szüksége van a pénzre, a birtokokat, amelyek zálog gyanánt vannak kezükön, **Bissenus Pál** volt szlavón bánnak (magn.) és feleségének: Apolyna-

¹⁶⁵ A jászói konvent 1415. júl. 16-i okl.-ból, amely szerint küldötte és Komiaty-i István királyi ember által a Torna megyében végzett vizsgálat után a Pelseuch-ieket Vendégi birtokukon, a várnagyokat pedig in officiolatu ipsorum Szt. Jakab nyolcadára megidézte. DL 43291. (Múz. törzsanyag, Illésházy cs.)

¹⁶⁶ Balassa 255. (DL 65850 - Balassa cs.)

¹⁶⁷ Papíron, hátlapján zárópecsét nyoma. DL 65850. (Fasc. sub C n. 17.) — A kö-vetkező perfázis feljegyzése a hátlapon: Pro A Bartholomeus de Neuna cum nostris, pro I Ladislaus de Choltho cum eadem, pro magistro Emerico cum pallatinali ad epiph. — due.

nak (nob.) elzálogosítják ugyanazért a 800 aranyforintért, amelyért ők azokat kezükben tartották. Egyszersmind felhatalmazzák a bánt és feleségét, hogy abban az esetben, ha a birtokokat nem tudnák számukra biztosítani, Bodenhel és Zowath Sopron megyei birtokaik tulajdonába beléphessenek. Az oklevelet nagyobb magyar királyi pecsétjével erősített meg.”¹⁶⁸

1416 eleje. Bogát.

„Pederi Egyed és Bogáti András felesége (Schekan) Pál soproni városbíróhoz. A királyi oklevelet, amelynek értelmében Szombathely és Rákos várakat (**Bessenyő**) Pál bán kezébe bocsátották, küldje el nekik.”¹⁶⁹

1416. Bogát

„Pederi Dénes fia Egyed és Bogáthy András neje felszólítják Schekan Pál soproni városbíró, hogy azt a királyi oklevelet, amely Rákos és Szombathely várak átadására vonatkozik, e soraik átadójának kézbesítse. *Salutatione premissa. Amice noster karissime! Noverit vestra probitas, quomodo litteras regiales apud vos habitas, quibus castra Sabariense et Rakus resignavimus ad1 manus magnifici viri Pauli condam bani, per latorem presencium nobis destinare velitis, pro quibus semel apud vos transmísimus et non restituistis. Igitur petimus vestram probitatem et amiciciam intime, quatenus per latorem presencium nobis destinare velitis. Si autem in premissis moram feceritis, sicut commisit **Paulus banus** per vos, vestra probitas et amicicia nobis portare velit. Scripta in Bogath, anno presenti. Egidius Dionisi de Peder ac consors Andree de Bogath.*”¹⁷⁰

1416. július 26. Buda.

„Garai Miklós nádor előtt Ozorai Pipo temesi ispán, **Bessenyő Pál** volt szlavón bán és Palóci Máté diósgyőri várnagy mint fogott bírák ítélete alapján Bebek (István fiának: Lászlónak fia) János tárnokmester, (Imre vajda fia) László, (Detre nádor fiai) Péter és Miklós, Csetneki Miklós és rokonai - köztük László esztergom-szentgyörgyi prépost - kibékülve Gömőri Lászlóval, megállapítják Rakoncás másképp Szénégető vagy Újfalú és Szalócháza nevű birtokaiknak a Körös, Rudna, Berzété birtokoktól elválasztó határát, megegyeznek, hogy Gömőri jobbágysai a Pelsőchegy tetején levő szántókat tovább használhatják, kilenced helyett azonban a Bebekeknek és a Csetnekieknek félkilencedet, azaz 18 kepe után egy kepet adnak, ha négy évig elhanyagolják a szántókat, ezeket a Bebekek és Csetnekiek saját jobbágyaikna k

¹⁶⁸ Hártyán, hátlapján nagypecsét töredékeivel. DL 43310. (Múz. törzsanyag, Vég hely-gyűjt.) - (M.)

¹⁶⁹ Házi II/6. 50. (Sopron város lt. D 3448 - DL 204787.) A levélben az évszám nincs feltüntetve. - (M.)

¹⁷⁰ Papiros vízjegy nélkül, zárlatán pecsét nyomával. Bogáthy András 1415-ben Rákosról ír levelet Sopron város tanácsának (1. okmánytáram I. 2. 101. 1.), 1416-ban pedig már **Pál bán** — ki azonos **Ezdegei Bessenyő Pál** szlavón bánnal — veszi fel a soproni polgároktól járó rákosi bordézsát (1. uo. I. 2. 111—2. 1.). Ezeket a körülményeket véve figyelembe, valamint azt, hogy Schekan Pál 1416. évi áprilisi tisztújításig volt csupán városbíró, arra az eredményre jutunk, hogy a fenti levelet 1416 elején írták. Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. II. rész, 6. kötet, Pótkötet a I. rész 1-7, és a II. rész 1-5. kötetéhez az 1278-1526. évekből. (Sopron, 1943.)

juttathatják, Gömöri jobágai használhatják az erdőt, de csak saját céljukra, nem pedig eladásra vagy szénégetésre, s ugyanők további irtást sem létesíthetnek.”¹⁷¹

1416. szeptember 9. (Bude, in crast. nat. Marié)

„Zsigmond Pelseuch-i Bübek János tárnokmesterhez (magn.) vagy helyetteséhez.

Mivel a bárók határozatából azt a pert, amelyet előttük a cives de Posonio által megölt két klerikus halála miatt János esztergomi érsek indított, arra az időre halasztotta, amikor az érsekkel visszatér az országba, az ügyet addig az időpontig minden bírság nélkül halasszák el. Az oklevelet nagyobb pecsétjével erősítteti meg. - A szöveg élén jobb felől és a pecsét alatt: Relatio **Pauli Bisseni alias bani ac vicarii regie maiestatis.**”¹⁷²

1416.

„[A nyitrai] káptalan előtt Gekenesmached-i [...], János fiai [...] és [...] tiltakoznak, amiért a Nyitra megyei [Gergerfalua] birokuk határain belül in fluvio Nitrie és más vizeken lévő halászhelyeiket László [és Imre] macsói [bánok] (magn.) korábban Nagfalu nevű birtokukhoz csatolták, most pedig ezzel együtt cserében adták [Berench-i] István mesternek, valamint **Ezdege-i [Besjenv [Pál]]** volt szlavón bánnak és Péternek.”¹⁷³

1417. május 29. (Constantie, in vig. penthec.)

„Zsigmond Ezdege-i Pál fia: **Byssenus Pál** volt szlavón bán (magn.) és Berench-i Gergely fia: **Byssenus István** pridem sumpmus nostre maiestatis dispensator (egr.) szolgálatiért a prelátsok és bárók tanácsából új adományul adja nekik a lakóitól elhagyott, most a királyi jogok eltitkolói kezén lévő, Nyitra megyei Dobozfewlde más néven, Tarán és Bogyopeterfewlde szántóföldeket. Mindketten az ország és lakói javára és nyugalma gyarapodásának érdekében először Magyarországon és Boszniában állandóan oldala mellett tartózkodtak, költségeikkel nem törődve, hadjárataiban csakúgy, mint az említett országok jelentős előrehaladását célzó különböző tárgyalásain, amelyeken consilii mira maturitate, pervigili diligentia et sollicitudine indefessa tűntek ki, amidőn pedig pro sacrosancte et universalis ecclesie Romane et sacri imperii status reformatione et totius orthodoxe fidei comodo et populi Christiani salute Magyarországból eltávozott, kívánságára Pál bán az ország védelmére és az ügyek intézése érdekében itthon maradván, frater: Byssenus István elkísérte őt Franciaországba, itt in civitate Parisius Károly francia királlyal, több fejedelemmel és urakkal folytatott sürgős tanácskozásain éjjel nappal részt vett, máskor meg sürgős követségekben, fejedelmekhez és mágánásokhoz elküldetve sikeres eredménnyel járt el, Franciaországban éppen úgy kitüntetve magát, mint Angliában és a világ különböző tájain.”¹⁷⁴

¹⁷¹ Tört. Tár 1884. 412. (D L 1048 1 - NR A 1547-35.) - Közl. Szepes múltjából. 1917. 49. hibás reg. - (M.)

¹⁷² Papíron, hátlapján nagypecsét nyomával. DL 43341. (Múz. törzsanyag, Nagy István-gyűjt.) - (M.)

¹⁷³ Szakadozott papíron, amelynek középső és bal felső része a pecséttel együtt hiányzik. DL 61341. (Kisfaludy cs.)-(M.)

¹⁷⁴ A szöveg élén jobb felől és a pecsét alatt: Relatio Petri Kompolth magistri pincernarum regie maiestatis. Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes titkospecséttel. DL 58931. (Forgách cs.) - (M.)

1417. június. 13. Konstanz.

„Zsigmond. Garai Miklós nádorhoz, Perényi Péter országbíróhoz, Pelsőci Nagy János tárnokmesterhez, Ozorai Pipo temesi ispánhoz, Rozgonyi János főkincstartóhoz, János bácsi prépost királyi alkancellárhoz, **Özdögei Bessenýő Pál** volt szlavón bánhoz, Albisi Dávid volt zólyomi ispánhoz és Nánai Kompolt Istvánhoz.

Hozzanak ítéletet a Máréiaknak Bátmonostori Töttös László özvegyével és fiaival Máré vár (Tolna m.) miatt folytatott perében.”¹⁷⁵

1417. július. 25. (Constantie, in Iacobi)

„Zsigmond bizonyítja, hogy **Chazma-i Pál szlavón bán**¹⁷⁶ (magn.) az ország megvédelmezése céljából és külön kérésére korábban duos mille florenos ponderis Hungarici adott neki kölcsön, pro quibus quidem tribus(!) millibus florenis elzálogosította neki a Torna megyei Thorna királyi várat a hozzátartozó birtokokkal, villakkal és opidum-mal együtt. Most, mivel a bán fráter fratrueles-ei: Vithus és Silvester (egr.) külön kérésére még további tres milia florenorum similiter Hungaricorum kölcsönöztek neki, összesen 5000 forint tartozása fejében zálogba adja nekik a várat és tartozékait, továbbá az Abaúj és Torna megyei Somogy, Cncz" és Inancz meg a Zemplén megyei Horwathy és a két ErdeBenye birtokokat, ab aliis castris nostris seperatas mindaddig, amíg tartozását meg nem fizeti.”¹⁷⁷

1418. május 17. (Constantie, f. III. p. penthec.)

„Zsigmond **Ezdege-i Bissenus Pál** (magn.) volt szlavón bán familiárisa: Nema-i Korlath (dictus) Jakab fia: Konrád - felesége, Kakath-i Czallokuz-i (dictus) néhai János leánya: Magdolna hajadon (!), nevében is személyesen előadott - kérésére átírja és jóváhagyja a győri káptalan 1418. márc. 19-i oklevelét, amely átírta a pozsonyi káptalan 1403. jún. 5-i oklevelét arról, hogy Miklós fia: János, páter eiusdem domine (!) megvásárolta a Mosón megyei Kakath birtokot (ZsO II. 2498), s a birtokot tartozékaival együtt örök hereditas-ként Konrádnak és Magdolna hajadonnak(!) és örököseiknek adta.”¹⁷⁸

1418. november 10. (Bude, f. V. a. Marthini)

„Zsigmond Abaúj megye ispánjához vagy alispánjához és szolgabíráihoz.

¹⁷⁵ Zichy VI. 454. (DL 79419 - Zichy cs., zsélyi 212-1645.) - (M.)

¹⁷⁶ Minden valószínűség szerint azonos **Ezdegei Bessenýő Pállal**, mert több birtokos után 1405-ben Luxemburgi Zsigmond elrendelte, hogy a császári káptalan az orehoveci birtok javaiba **Pál szlavón bánt** iktassa be.

¹⁷⁷ A szöveg alatt jobbra: Ad propriam commissionem domini nostri regis. Hártyán, a szöveg alatt pecsét töredékeivel. DL 30310. (GYKOL Cista div. comitatum 2-3-5.) Engel Pál történész szerint hamisítvány, amely feltehetően az 1460-as évek második felében készült, amikor a várat Mátyás elkobozta a Tornaiaiktól.

¹⁷⁸ A szöveg élén jobb felől: Commissio propria domini regis. Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes titkospecséttel. DL 8885. (NRA 398-42.)

Tartsanak vizsgálatot **Ezdege-i Pál** bán és fia: Miklós panaszára, amely szerint Pamlen-i jobbágyaik szénáját Zazffa-i Vza Miklós, Vza fiának, Jánosnak fia: László, Ath fia: Imre, Vitéz János, Marchali István és Ath fia: György felégették.”¹⁷⁹

1418. november 10. után

„A csázmai káptalan Zantho-i Lachk Dávid szlavón bánhoz. Mihály-nap nyolcadán kiadott levelére kiküldötte és Jakozerdahel-i Egyed fia: Márton báni ember három vásáron történt kikiáltással Márton-nap előtti szombaton (nov. 5.) in civitate Crisiensi, vasárnap in possessione Ludbregh és [Márton-nap] v[igiliáján](?) (nov. 10.) in possessione Zenthmihal prope Kemluk habita, tribus scilicet foris comprovincialibus András-nap nyolcadára a zágrábi káptalan ellenében jelenléte elé idézte **Ezdege-i Pál** volt szlavón bánt.”¹⁸⁰

1419. január 9. (f. II. p. epiph.) Buda

„Zsigmond király előtt személyesen megjelent az egyik részről Peren-i Péter (magn.) országbíró és fiai: Simon és János, az egyik, Pamaz-i Cykow (dictus) Ferenc fia: János, a másik részről, és bevallást tettek. A Pest megyei Zechew teljes birtokot más birtokrészekkel együtt, amelyek a Pilis megyei Pomaz és Zenche nevű és más Temes megyei birtokokon és egybeült fekszenek - a nevezett Cykow János nagybátyja: néhai István egri püspök birtokait - a püspök kétezer aranyforintos tartozása miatt ennek halála után Peren-i Péter Cykow Jánoson és testvérén (fr. carn.): Istvánon - kikre a püspök összes bütokjoga háramlott - büoi úton (iuridice) követelte, és zálog címén be lett iktatva, amelyeket Péter fiaival együtt most is békésen él. **Bessenýő (Bissen) Pál** (magn.) egykori bán és Forgach (dictus) Péter királynéi ajtónálómester, más lovagok és előkelők (müitum et procerum) baráti kérésére Péter fiaival a Pamaz-i, Zenche-i és máshol levő bütokrészeket Cykow Jánosnak visszabocsátotta a király előtt, és ezekről teljesen lemondott, Zechew birtokot pedig a kétezer forint visszafizetéséig visszatartotta. Cykow János vállalta, hogy a kétezer aranyforintot aranyban, vagy az akkor forgó pénzben (in auro vei in moneta seu pecunia tunc currente) küenced vagy tizedrész nélkül (absque nona videlicet et decima partibus) Péternek és fiainak 1420 György napján a küályi személyes jelenlét, ti. a nagyobbik kancellária kancellárja vagy alkancellárja előtt (nostre maiestati personali in presentia coram videlicet cancellario vei vicacanceuario maioris cancellarie nostre) megfizeti. Ha a terminuson Cykow a kétezer aranyforintot nem fizetné meg, akkor Zechew birtok az itteni kúriájának telkével, más haszonvételekkel és tartozékokkal együtt Péterre, fiaira és örököseikre maradnak vásárlás címén visszavonhatatlanul és örökös birtoklásra. Cykow János és örökösei Pétert, fiait és örököseit Zechew békés bütokában perben és peren kívül saját költségükön megvédik. - A magyar királyként használt nagyobb pecséttel megerősítve.”¹⁸¹

¹⁷⁹ Abaúj megye 1418. nov. 30-i okl.-ból. DL 39149. (Causarum regalium directoratus.) - Hátlapján közepén alul: non solvit. - (M.)

¹⁸⁰ Marcali Dénes szlavón bán 1419. júl. 2-i okl.-ból. Zágrábi káptalan mit. Acta antiqua 31-48. (DF 256613.)

¹⁸¹ Átírta Zsigmond király 1423. május 10-én. DL 70826. Bártfai Szabó: Pest m. 143. - Bakács: Pest m. 1355. sz. - Zsigmondkori okit. VII. 30. sz.

1419. január 9. Buda.

„Zsigmond előtt Perényi Péter országbíró és fiai - **Bessenyő Pál** volt bán, Forgács Péter királynéi ajtónállómester s több más miles és előkelő közbenjárására - visszaadják Pomázi Cíkó Jánosnak a Pilis megyei pomázi és szenesei, valamint Temes megyei egyéb birtokrészeket, amelyek a Pest megyei Szecső birtokkal együtt nagybátyja, István egri püspök halála után ennek 2000 aranyforintnyi tartozása fejében zálog gyanánt jutottak hozzájuk, kikötik azonban, hogy abban az esetben, ha Pomázi 1420. ápr. 24-ig a 2000 aranyforintot a királyi személyes jelenlét, azaz a nagyobb kancellária kancellárja vagy alkancellárja előtt nem fizetné meg, Szecső végérvényesen az ő tulajdonukban marad.”¹⁸²

1419. április 11. (in Visegrád, f. III. p. Ramis palmarum)

„Peren-i Péter országbíró a szepesi káptalanhoz.

Tartsanak vizsgálatot **Ezdege-i Pál** volt szlavón bán (magn.) panaszára, amely szerint Pleseuch(!)-i vajda fiának: Lászlónak és Detre nádor fiainak: Péternek és Miklósnek familiárisai: Paris Jakab és Gychei Jakab Zard-i várnagyok, Hwruh Dávid, Vitális és Frank Thakachy-ból, Tar Sebestyén, Legén Miklós, Vscina Miklós, Chombos János, Thamaz Gergely, rufus András, HerrokosLászló, Demeter Nenke-ből, Vaynoch Balázs, cecus Márk, Paris Gergely, Burch János és surdus Gergely Horuath-ból uraik megbízásából Iudica vasárnapján (ápr. 2.) megtámadták jobbágyait: az Wyfalw-i Demetert és a Zenthiakap-i magnus Tamást, amidőn gabonával megrakott szekereikkel in libera via az ő Wyfalw-i birtokán lévő malomba igyekeztek, és a szekereket húzó hat lovat elvették tőlük. Kijelölt királyi emberek: Ladizlaus de Peder, Iohannes de eadem, Mathias de Nenke, Benedictus de Sarno, Sigismundus de Nadasd, Lucas de eadem.”¹⁸³

1419. május 22. (in opido Tata, 8. die f. II., in quind. Philippi et Iacobi)

„Garai Miklós nádor bizonyítja, hogy Győr és Komárom megyék közgyűlésén Komárom megye alispánja, szolgabírái iuratique assessores a Mihály fráter Verteskerezhur-i apát kérésére eskü alatt tett vallomásukban részben igazolták az apát panaszát, amely szerint Zenthyvan-i Péter unacum Petro dicto Vamus, Anthonio fabro familiaribus suis, necnon Benedicto dicto Boneh, Dionisio dicto Zeeuos, Iohanne filio Petri, altero Iohanne filio Cythan, Alberto Chypelles dicto, Valentino Ranto, Nicolao Bede, Petro Tymar, Valentino fabro, Emerico similiter fabro, Iohanne, Petro Jaak, Iohanne sartore, Mychaele, Nicolao, Thoma dicto Vngur, Benedicto magnó, Georgii filio Georgii, Mychaele et Blasio filiis Sebastiani, Blasio Berz dicto, Symone et Iacobo filiis Stephani dicti Berz, Blasio Sillos, Clemente dicto Alch, altero Clemente claudio, Petro Cheh, Valentino Konthus, Dominico Cheppleu, Iohanne filio Anthonii, altero Iohanne Darabos dicto, Stephano filio Cosme, altero Stephano sartore, Mychaele dicto Hozyw, Martino Bakana dicto, Philipo et Iohanne dictis Erews, Mychaele Hantay, altero Michaele dicto Malach, Nicolao Cheplew, Iohanne Gombos, Iacobo filio Stephani, Gregorio filio Damiani, Nicolao filio Galli, Iohanne Sory dicto, Benedicto,

¹⁸² Bártfai Szabó: Pest 143. (Zs. 1423. máj. 10-i privilégiumából. DL 70826 - Perényi cs.) - Bakács: Pest m. 1355, reg. - BTOEIII. 737, kihagyásokkal. - (M.)

¹⁸³ A szepesi káptalan 1419. ápr. 19-i okl.-ból. DL 39152. (Causarum regalium directoratus.) - (M.)

*Emerico, Iohanne Feketew, Mathia Jaak dicto, Ladislao Tegez, Iohanne filio Nicolai, Laurentio Darabos, Mathia colono, altero Mathia Balag, Petro parvo, Gallo iudice, Elia filio Damiani, Petro sutore, Ábrahám Elews, Petro Sory, altero Petro, Sebastiano, Iohanne Venery, Barnába sutore, Augustino dicto Apostoly, Dionisio et Petro filiis Andree iobagionibus magnifici viri **Pauli bani** de Gunyw in possessione Chazar commorantibus **Pál bán** parancsára és Vigman-i Farkas (dictus) Kelemen ösztönzésére 1415. aug. 20-án fegyveresen az apát és a monostor Cethke nevű birtokára rontott, betörte János villicus házának kapuját, János feleségét hincinde trucidendo illetlen szavakkal gyalázta, Jánost kegyetlenül megverte és összes javával Chazar birtokra hurcolta, ahol bilincsbe verve tartotta. Az esküttevők szerint mindezt a Chazar-ban lakó Petrus Vamus és Anthonius faber, valamint Péternek egy Besenew-i és egy Zenthyan-i familiárisa követte el, a többiek ártatlanok.*”¹⁸⁴

1419. június. 1. Kassa.

„Zsigmond **Özdögei Pál** volt szlavón bánhoz, Berzevicei Péter királyi tárnokmesterhez és Zellői János országbírói ítélőmesterhez.

A Márkusfalva és Igló közti határt járják be, azt oklevelek és tanúvallomások alapján állapítsák meg.”¹⁸⁵

1419. június 1. Kassa.

„Zsigmond király a Miklós fia Antal, Péter fia János és Maryas fiának, Lászlónak a fia Jakab markusfalvi nemesek és más részről Igló város közt határfoglalás és egyéb hatalmaskodás miatt folyó pereskedést barátságosan akarván megszüntetni, megbizsa **Ezdege-i Pál** szia von bánt, Brezowyehé-i Henrik fia Péter kir. Kincstartót és Zelew-i János orsz. bírói ítélő mestert, hogy a szepesi káptalan kiküldöttje jelenlétében a markusfalvi és iglói határt járják be, azt okievel, ezek hiányában meghiteltetett tanúk vallomásai alapján állapítsák és jelöljék meg.”¹⁸⁶

1419. június 8. (Cassouie, f. V. p. penthec.)

„Zsigmond a jászói konventhez.

*Vezessék be **Ezdege-i Pál** (magn.) volt szlavón bánt az Újvár megyei Somogy birtokban lévő vám birtokába, amelyet cum eiusdem iurisdictionibus, sub quibus idem tributum sub nomine nostro regio, necnon viis eiusdem tributi falsis et obliquis másik oklevelével örökre neki adományozott és iktassák azt részére minden haszonvételével és tartozékával; az esetleges ellentmondókat idézzék a királyi különös jelenlét elé. Kijelölt királyi emberek: Iohannes, Ladizlaus de Peder, Iohannes de Papy.*”¹⁸⁷

¹⁸⁴ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Pannonhalmi főapátság orsz. lt. 52. (DF 274143.)

¹⁸⁵ Illéssy 22, reg. (A szepesi kápt. 1420. aug. 17-i okl.-ból: 2092. Igló város lt. 37 - DF 280803.) - (M.)

¹⁸⁶ Illéssy János: Igló kir. korona- és bányaváros levéltára. (Budapest, 1899.) Átírva a szepesi káptalan 1420. aug. 17-ki oklevelében. 37. sz.

¹⁸⁷ A jászói konv. 1419. jún. 28-i alul chirografált privilégiumából. DL 10826. (Acta Jesuitica, Szepes 4-73.) - A konvent saját jelentésének szövegét az általa őrzött, chirografált példány alapján királyi rendeletre 1439. júl. 16-án átírta. DL 80692. (Zichy cs., zsélyi 217-C-19.)

1419. június 28. Késmárk

„Zsigmond király az Igló és Antal, valamint Péter fia János és a többi markusfalvi nemesek közti perben jul. 8-kára kitűzött határigazítást, minthogy Perényi Péter országbíró és **Bessenyei Pál** volt szlavóniai bán a Palóczy Imre borsodi főispán lakodalma miatt és Bresewichei Henrik fia Péter a király egyéb ügyeivel levén elfoglalva, a határjárásban részt nem vehetnek, a jövő okt. 6-kára elhalasztja.”¹⁸⁸

1419. június. 28. Késmárk.

„Zsigmond okt. 6-ra elhalasztja az Igló és a Márkusfalvaiak közti perben júl. 8-ra kitűzött határmegállapítást, mivel azon Perényi Péter országbíró és **Bessenýó Pál** volt szlavón bán Palóczy Imre lakodalma miatt, Berzevicei Péter pedig királyi szolgálatban elfoglalva nem vehetnek részt.”¹⁸⁹

1419. július 2. (Zágrábié, 22. die oct. penthec.)

„Marchali-i Dénes szlavón bán ítéletlevele.

1417-ben Mihály-nap nyolcadán a zágrábi káptalan (porc. László kanonok, archydiaconus cathedralis) Zantho-i Lachk Dávid volt szlavón bán bírósága előtt a császári káptalan vizsgálati és idéző oklevelével igazolta, hogy Péter mester kanonok, Mosyna-i plébános káptalani küldött és Moroucha-i Turek Miklós királyi ember helytállónak találták a káptalan Zsigmond elé terjesztett panaszát, amely szerint Zeech-i Miklós és János, valamint **Ezdege-i Pál** volt szlavón bán Zlanyna-i officialisai: Mátyás és Pál pünkösöd (1417. máj. 30.) táján uraik parancsára unacum populis et iobagionibus ipsorum, videlicet Georgio villico Banus dicto, Mathya filio Demetrii, Georgio dicto Kozlonych, Clemente filio Borizlay, Michaele et Clemente dictis Kozthenych, Blasio dicto Chako, Thoma Jonkach, Georgio filio Drazthethych, Iohanne et Andrea filiis Clementis, Thoma filio Chiurmch, Valentino filio Cosme, Iacobo, Vrbano filio Grebech, Symone filio Martini et Martino dicto Thessachych, Anthol filio Mathye, Benedicto Pthlimoch, Petro filio Jagochchych, Mathya dicto Chekoyoch, Dionisio dicto Kozlok, Francisco filio Munchych, Paulo filio Georgii, Michaele, Mathya filio Mychaelis, Mathya Coroyasi, Mychaele dicto Kondér, Petro filio Barnabe, Gallo filio Pauli, Paulo, Thoma filio Gornich, Iwan sartore, Luca, Mathya, Demetrio, Pethko filio Petri, Georgio, Malech filio Petri, Georgio, Mathya filiis Petri, Vrbano et Georgio dictis Jagodych, Anthonio filio carnificis, Andrea filio Nicolai, Martino litterato, Iwan filio Mathye, Petro filio Martini, Petro filio Benedicti, Blasio filio Alberti, Benchech filio Andree officiali dicto Rybarych, Mathya dicto Bosech, Philippo filio Korsech, Emerico filio Andree, altero Emerico dicto Janchech, Valentino filio Bankoych, Paulo dicto Loncharych, Cosme(!) filio Petri, Anthonio, Georgio et Iwan filiis Detrihoch, Demetrio filio Magdych, Mathya, Vrbano filiis Polchych, Paulo filio Nicolai, Martino Frigich, Emerico filio Mathye, Georgio filio Belchoch, Dominico filio Benedicti, Stephano filio Barnabe, Anthonio Salych, Mathya, Valentino filio Brabarothe, Paulo filio Benedicti, Emerico filio Zacharie, Andrea, Thoma filiis Emerici,

¹⁸⁸ Átírva a szepesi káptalan 1419. júl. 11-ki oklevelében. 32. sz.

¹⁸⁹ Illéssy 23, reg. (A szepesi kápt. júl. 10-i okl.-ból. Igló város lt. 32 - DF 280798.) - (M.)

Thoma filio Dochelech, Iwan Crisano, Crisan, Petro filio Crisan, Georgio filio Demetrii, Valentino filio Stephani, Gredech prediale, Martino dicto Kis(?), Anthonio filio eiusdem, Petro filio Mathye, Mathya Selygrimych, Georgio, Iohanne, Stephano et Benedicto filiis Pauli, Valentino filio Mathie, Valentino filio Benedicti et Paulo filio Thome, Petro filio Thome, Georgio Prezmerethych, Suluk filio Mathie, Georgio filio fabri, Cosma filio fabri, Mathya filio Poklylimych, Cosme fabro, Anthonio filio fabri, Stephano filio Strimagorich, Benedicto fabro Stinganich, Benedicto et Mathya filiis Thome de predicta Zlanyna; item Petro sutore, Paulo dicto Zeuer, Benedicto litterato, Stephano filio Zethey, Emerico dicto Magdych, Andrea villico, Stephano villico, Mykus, Martino dicto Kupech, Urbano et Stephano filiis Petri tutoris, Gregorio villico, altero Gregorio filio Korchech et Thoma penes ecclesiam Sancte Crucis in predicta Zlanyna habitam residentibus fegyveresen a káptalan Daschouych/Dalschech/ Dalschouch nevü birtokára törtek, azt felprédálták, a jobbágyok valamennyi peccora et pecudes elhajtották és javát elhurcolták, domos etiam ac curias et sepes curiarum iobagionum eorundem dirumpendo et distrahendo Zlanyna birtokra vitték, s ott összegyűjtve és felhalmozva elégették, a gyümölcsfákat kivágták, gyökereiket kitepték et possessionem ipsam totaliter desolassent, uti vix veī quasi aliquod vestigium, quod ibi villa fuisse appareret, a férfiakat és nőket pedig hincinde trucidando fogságba hurcolták; ezért a Zeech-ieket és **Pál bánt** Zlanynakerezhur birtokon lévő részükön az említett nyolcadra in dictam sédem Zagrabiensem Dávid bán elé idézték, említett birtoktalan familiárisaik és jobbágyaik előállítására kötelezve őket. Miután sem ekkor nem jelentek meg, sem húsvét (1418. márc. 27.) nyolcadán - amikor a császári káptalan küldötte: Gál éneklőkanonok és Chernch(!) Bálint fia: János báni ember idézte meg őket - Dávid bán pünkösd (máj. 15.) nyolcadára elmaradásuk miatt a szokásos bírságban, és amiért nem állították elő familiárisaikat és jobbágyaikat in singulis marcis elmarasztalva, összesen 262 márka bírság fizetésére kötelezve idéztette meg őket. Mihály-nap nyolcadán, amikor a pert halasztották, a felperes a káptalan jelentésével igazolta, hogy Zerdahel-i Egyed fia: Márton báni ember és Miklós káptalani prebendarius megidézték az alpereseket, Pál bán azonban ismét nem jelent meg, ezért Dávid bán 320 márka bírság fizetésére kötelezve, három vásáron történő kikiáltással idéztette meg őket András-nap nyolcadára, ahonnan a per a felek kérésére böjtközép (1419. márc. 2.) nyolcadára került. Interim dicto honore banatus ab ipso David bano ablato et eodem per regiam serenitatem nobis dato, a per ex quadam rationabili de causa a jelen nyolcadra halasztódott, **Pál bán** azonban ekkor sem jelent meg, noha a felperes a káptalan jelentésével igazolta három vásáron kikiáltással András-nap nyolcadára Dávid bán elé történt megidézését. - Jakozerdahel-i Egyed fia: Márton báni ember és Jakab császári káptalanbeli pap Márton-nap előtti szombaton (nov. 5.) in civitate Crisiensi, azt követő vasárnap Ludbreg birtokon, majd [...] a Kemluk melletti Zenthmihal birtokon végezték az idézést. - Minthogy **Pál bán** a három egyszerű, majd a három vásáron kikiáltással történt idézésre sem jelent meg, és mert nem kívánja hatalmaskodását büntetlenül hagyni, nehogy példája másokat hasonló hatalmaskodások elkövetésére bátorítson, hatalmaskodásban elmarasztalva in sententia capitali et in amissione universorum iurium suorum possessionariorum ac rerum et bonorum ipsum proprie et precise inter ambitum regni ubilibet contin-gentium ítéli őt, kétharmadrészben magának mint bírónak, egyharmadrészben pedig a perbeli ellenfél javára lefoglalva auctoritate

*nostra iudiciaria mediante. Az oklevelet Zágráb megyei ispánjai: Kamarch-i Sebestyén és Erueniche-i ruffus Péter, valamint a szolgabírák pecsétjeivel erősítette meg.*¹⁹⁰

1419. augusztus 23. (Bude, f. IV., in vig. Bartholomei)

„Zsigmond. előtt Syrke-i János vajda fia: Leusták kötelezi magát, hogy azt a 2500 új forintot, amellyel azért tartozik a királynak, mert megbocsátotta az egykor atyja: János vajda által és következőleg általa elkövetett hűtlenséget és elengedte nekik birtokaik elvesztését, rendelkezésére megfizeti **Ezdeghe-i Pál** volt szlavón bánnak (magn.) és pedig 1000 forintot a jövő szerdán (aug. 30.), a többi 1500 forintot pedig a rákövetkező vasárnap (szept. 3.) Torna opidum-ban. Egyszersmind vállalja, hogy fizetési kötelezettségének elmulasztása esetén ismét a hűtlenség bűnébe esik, **Pál bán** pedig mint hűtlennek, minden birtokát lefoglalhatja. Az oklevelet nagyobb magyar királyi pecsétjével erősíteti meg.”¹⁹¹

1419. október 9.

„A szepesi káptalan előtt az Igló és Márkusfalva közti határ megállapítását a felek Henrik fia: Péter királyi tárnokmester és Tornai **Bessenyő Pál** bán távolmaradása miatt 1420. máj. 1-re halasztják.”¹⁹²

1419. december 6. (in Themeswar, in Nicolai)

Zsigmond Kapla-i János vajda fiához: Péterhez.

Ezdeghe-i Pál (magn.) volt szlavón bán panaszt tett ellene amiatt, hogy vállalt kötelezettsége ellenére a tőle kapott összegért nem engedte őt be Kazynch és Syrke birtokok kivételével valamennyi birtokába és birtokrészébe. Engedje be iuxta tuum assumptum azokba, ellenkező esetben scias te absq̃e omni dubio in pristina gravamina incursum. Az oklevelet nagyobb pecsétjével, quo ut rex Hungarie utimur, erősítette meg.”¹⁹³

1420. január 5. (in Torna, in vig. epiph.)

„**Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán elismeri, hogy conpater-e, Miklós fráter jászói prépost, aki centum florenos monete regalis kölcsön vett tőle pro sublevandis causis et causarum ecclesie sue ac aliis nonnullis rationabilibus de causis, az összegből 93 forintot computi predicti megadott neki.”¹⁹⁴

1420. május. 1.

¹⁹⁰ Hártyán, a függőpecsét selyemzsinórja látszik a fényképen. Zágrabi káptalan mit., Acta antiqua 3-48. (DF 256613.) - Lukinović 566.

¹⁹¹ Papíron, hátlapján nagypecsét nyomával. DL 10844. (NRA 194-42.) - (M.)

¹⁹² Illéssy 23, reg. okt. 19-i keltezéssel. (Igló város lt. 34 - DF 280800.) - (M.)

¹⁹³ Papíron, hátlapján a nagypecsét nyomával. Eperjes város lt. 119/a. (DF 228574.) - Iványi: Eperjes 73, reg.

¹⁹⁴ Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes zöld pecséttel. Jászói konvent házi lt. 13-14. (DF 233033.) - (F.)

„A szepesi káptalan előtt az iglóiak és a Márkusfalvaiak vitás határaik megállapítását Jakab-nap tizenötödére (aug. 8.) halasztják el, mivel Henrik fia: Péter királyi kincstartó és Tornai **Bessenýő Pál** bán nem jelentek meg.”¹⁹⁵

1420. május 7. (Bude, f. III. p. Ioh. a. port. Lat.)

„Zsigmond az egri káptalanhoz.

Tartsanak vizsgálatot Olnod-i Péter bán fia: Jakab panaszára, amely szerint **Torna-i Pál bán** György-nap előtti hétfőn (ápr. 22.) kiküldve Illés és Pál nevű bíráit, Dénes fia: Simon, Kanthor Barla, Benedek és László nevű villicus-ait, Benche Bereck, Adaryan (dicti) János és Mátyás nevű familiárisait, Inanch birtokon lakó jobbágyait, akik Kasmark nevű birtokára rontottak, 13 ménesbeli lovát elvitték, a jobbágyokat pedig, akik ez ellen tiltakoztak, kegyetlenül megverték és megsebesítették. Kijelölt királyi emberek: Georgius f. Dionisii, Demetrius, Thomas de Kynis, Iohannes litteratus de Zedlecs(!), Sebastianus de Leh, Sigismundus de eadem, Vincentius Lehy predicta(I).”¹⁹⁶

1420. június 30. (dom. a. visit.)

„Péter jászói prépost és a konvent előtt **Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán (magn.) a neki Kaza-i János vajda fia: Péter mester által elzálogosított, Abaújvár megyei Somogy, Borsod megyei Boldwa, Abod, Molchon, Iwan meg Harnolch, Gömör megyei Simoni és Gezthethe meg Nógrád megyei Kyrth és Zobor birtokokon lévő részeket a Boldwa-i vámrésszel együtt in duobus milibus florenis nove monete továbbadja zálogba Kapla-i Desew fiainak: Lászlónak és Jánosnak (egr.) oly feltétellel, hogy azokat Kaza-i az összegért omni estimatione exclusa bármikor visszaválthatja.”¹⁹⁷

1420. július. 2. (in Torna, in vissit. Marié)

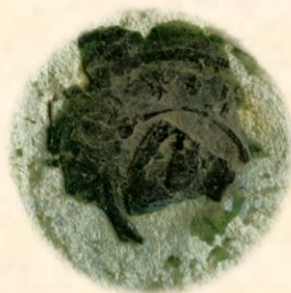
„**Ezdege-i Byssenews Pál** volt szlavón bán Caza-i János vajda fia: Péter valamennyi birtokán vagy birtokrészén, ti. Somogy, Abod, Boldwa, Muchon, Harnoch, Iwan, Simony, Gestheth, Kyrth és Zobor birtokokon lakó jobbágyaihoz. Capolla-i Desew mester fiait: Lászlót és Jánost, valamint embereiket, mivel egyezséget kötve velük, visszaadta nekik a fenti birtokrészeket, fogadják el, mint természetes uraikat és mindenben engedelmeskedjenek nekik.”¹⁹⁸

¹⁹⁵ Illéssy 23, reg. (Igló város lt., Oklevelek 35 - DF 280801.) - (M.)

¹⁹⁶ Az egri káptalan 1420. máj. 15-i okl.-ból, amely szerint Lehy-i Sebestyén királyi ember és Mihály karbeli klerikus a vizsgálatot Szaniszló-napot követő hétfőn (máj. 13.) megtartotta. Az eredmény szószerint azonos volt a panasszal. DL 10919. (NRA 1548-33.) - (M.)

¹⁹⁷ Hártyán, selyemzsinóron függő pecséttel. DL 10950. (NRA 870-22.) - Másik, hiányos példánya: DL 11010. (NRA 9-87.) - (M.)

¹⁹⁸ Papíron, a szöveg alatt gyűrűspecst csekély töredékével. DL 89810. (Radvánszky cs., sajkókazai.) - (M.)

Pecset az 1420. július 2-i, engedményező oklevélről

Ezdegei Bessenyő Pál engedményező oklevele

1420. augusztus 4. (in Nagida/Naglda, dom. a. Dominici)

„Peren-i Péter országbíró a leleszi konventhez.

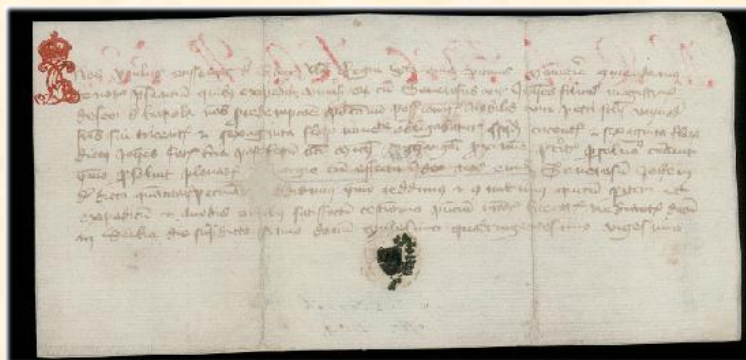
Tartsanak vizsgálatot **Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán (magn.) és fia: Miklós panaszára, amely szerint János nevű, Rako/Racho birtokon lakó jobbágyuktól, amikor Rudabania/Rudabanya opydum-ból hazafelé tartott, Chan-i Imre és Runia/Runya-i Soldus (dictus) György Zendro/Zendrew-i várnagyok - Thamasy/Thamasi-i niger János és Zalonía/Salona-i Layus/Layos Mátyás nevű cinkosaikkal Perselch/Persech/Pelseuch-i Bebek János volt tárnokmester (magn.) megbízásából - két lovát szekeresüül és más javait a Lazo-i nemesek határain belül elvették; Péter-Pál napján, amikor több Racho/Rako-i jobbágyukat elküldöttek, hogy a Caplia/Kapla/Kappla-i Desew/Deseu fia: János által nekik adott malomkövet, továbbá három üres hordót Muchon/Mwchon birtokról Racho/Rako birtokra szállítsák, és azok Thelekesbania/Theleskesbanya királyi opydum-hoz értek, Bebek János - Chan-i Imre, Soldus György, Balath/Balahth-i Miklós, Layus/Layos Mátyás, niger János, Horuaty/Huruaty/Ho-ruathy-i István Crasnahurka/Cranahucha-i várnagy, Cholto/Chotho-i István, Beke fia: Miklós, Thornalia-i Facyan/Facian (dictus) György, Choueches/Keueches-i Danch (dictus) Balázs, Rechke/Recke-i Imre, Latranthfalua/Rathlanfaua(!)-i Jakab, Calna/Ka-na-i Jakab, Ag (dictus) Tamás, Hung/Vngh/Vng-i János Bezermen/Besermen-i officiális, Vza Miklós Zacalia/Zakalya-i várnagy, Corlathfalua/Korlathfalua/Collathfalua-i Corlath/Korlath/Collath, Abafalua-i Aba fia: László, Harcach/Harkach-i Porcolap/Purkolab/Porcolab (dictus) Balázs Forro-i officiális nevű familiárisaival - reájuk rontott, közülük hetet halálra sebesített és vert, úgyhogy közülük egy a helyszínen, kettő pár nap múl-

va meghalt és a többiek életben maradására sincs semmi remény, hármat közülük pedig szerestül és hat lóval Zendro/Sendrew várába vitetett; azonkívül Lazo-i Szerafinnak két familiárisát is elfogta. Tegyenek jelentést a királynak. Kijelölt királyi emberek Torna megyéből: Ladizlaus de Teresten, Michael de Lazo, Vitus, Vallentinus, Barnabás, Sigismundus, Ladizlaus de Nadasd; Borsod megyéből: Nicolaus, Petrus de Barch, Nicolaus, Blasius, Lehstasius de Thumur, Valentinus, Georgius de Caztha; Gömör megyéből: Dyonisius, Anthonius de Sangfalua, Emericus de Hanua, Iohannes Orros de Kapuina, Petrus, Nicolaus, Sebastianus de Perbeshaza.”¹⁹⁹

1420. október. 1.

(in Serke, f. III. p. Michaelis)

„**Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán elismeri, hogy Kapola-i Desew mester fia: János (generosus) 360 új forintot fizetett neki testvére, vajda fia: Péter (nob.) birtokrészei visszaváltására.”²⁰⁰

1420. október 20. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt slavon bán, András császmái ókanonok és alkanczellár s Raveni Mihály itéldmester, Sopron vármegye közgyűlésén a király rendeletéből vizsgálatot teljesítenek, a vármegye tizenkét esküdtbiróját, s négy szolgabiróját és ezeken kívül negyvennégy tanút a birtokos nemesek közül kihallgatnak a felett, hogy a győri püspökök a soproniaktól beszédett

¹⁹⁹ Papíron, három példányban (Torna, Borsod és Gömör megyében végzendő vizsgálatra), zárópecsét nyomával. Leleszi konvent orsz. lt., Acta a. 1420-14/1-3. (DF 221183, 221184, 221185.) - A hátlapon konventi feljegyzés, illetve válaszfogalmazvány. - (M.)

A sor fölött betoldva: Thokus de Zakachi.

²⁰⁰ Papíron, a szöveg alatt kissé töredezett gyűrűs pecséttel. DL 10981. (NRA 729-52.) - (M.)

tized-bornak a városban való elhelyezését és darusítását hogyan gyakorolták.”²⁰¹

1420. október. 29. Berciun

„Zsigmond király Nyárádtő, három Teremi és Udvarhely nevű Küküllő vármegyei birtokokat, Borosjenő Pilis vármegyei, Ilbew Pest vármegyei, **Egerszeg Torna vármegyei** és Csatárszeg Csongrád vármegyei birtokokért Szántai Laczkfi Jakabnak, Dávidnak és Benedek boszniai püspöknek cserébe adja.”²⁰²

1420. Okt. 29. Beraun.

„Zsigmond Szántói Lack Jakab volt erdélyi vajdának és Dávid szlavón bánnak a Pilis megyei Borosjenő, Pest megyei Ilbő, **Torna megyei Egerszeg**, Csongrád megyei Csatárszeg nevű birtokaikért cserébe a Bihar megyei Rév, Fehér megyei Szentimre birtokokat, ugyancsak az ő és unokatestvérük, Szántói Benedek boszniai püspök Fejér megyei Solt széki Szántó, Herbartháza, Kispereg, Vejte nevű birtokaikért ugyancsak cserébe a Küküllő megyei Nyárádtő, Alsó-, Oláh-, Felsőteremi és Vámosudvarhely királyi birtokokat adja.”²⁰³

1420. november 6. (in Garadna, f. IV. p. omn. sanct.)

„Huthka-i Farkas (dictus) János és Lazthoch-i Antal fia: Domokos Abaújtörvény megye alispánjai és a négy szolgabíró bizonyítják, hogy Baxa-i Mathinus(!) bíró jelentése szerint, amikor Fyged-i Fábián kiküldöttük cum suo sigillo ac in sua persona Pere faluba ment, hogy ott Barcha-i László jobbágyaival verekedés ügyében **Pál bán** Bwd faluban lakó jobbágynak elégtételt adasson, és ez kész is volt arra, **Pál bán** jobbágynak auditor iudiciorum-a: Kelechen-i Erne az ítéletet nem várta meg, eltávozott.”²⁰⁴

1420 k. december 8. u. Gönyű.

„**Özdögei Pál** volt szlavón bán a soproni polgármesterhez és bíróhoz.

²⁰¹ Nagy Imre: Sopron vármegye története. Oklevéltár második kötet (Sopron, 1891)

²⁰² Zsigmond király érthetetlen okokból mások birtokait adja a Laczkfiaknak! Garai Miklós nádornak 1425. 50-o die 8-um festi b. Georgii martyris kelt átiratából, mely oly okból készült, liogy Borbála királyné Lachhaza és Zenthemrelifalva birtokok iránt Szántai LaezkfL Miklós fia Jakab, Benedek boszniai püspök, továbbá Nempty János fia László, Némái Jeromos és ennek fia László ellen pert indítván, midőn a per tárgyalásakor az utóbb nevezett alperesek .Zsigmond királynak főntebbi oklevelét felmutatták, **Ezdegei néhai bán** azt a kérést intézte a nádorhoz, hogy a királynak levele néki párban adassék ki, mert a király **Egerszeg nevű Torna vármegyei birtokot** néki adományozta, s a nádor ezen kérésre azt hiteles alakban kiadta; 213. 1807. Zsigmond király oklevelének kelte helyére 1. Itáth K. m. kir. utazása 2-ik kiadás, mely szerint a király 1420. oct. 28-án Beraunlian (Csehországban) tartózkodott.)

²⁰³ Zichy VI. 633. (Garai Miklós 1425. jún. 19-i okl.-ból. DL 79979. Zichy cs., zsélyi 213-1807.) - Eredetijében a jobb felső sarokban: Commissio propria domini regis. DL 87940. (Esterházy cs., hercegi ága, Repositorium 44-D-18.) - Bakács: Pest m. 1378, reg. - (M.)

²⁰⁴ Papíron, hátlapján négy gyűrűs pecsét nyomával. DL 60629. (Máriássy cs. lt., Idegen családok.)

Vegyenek részt a tárgyaláson, amelyet megbízottja, Vági Balázs győri kanonok Fraknoi Gróf Vilmostal fog folytatni.”²⁰⁵

1421. január 11. ([sabbafjo p. Pauli primi heremite])

„A leleszi konvent jelenti Zsigmondnak, hogy György Sepus-i prépost és a káptalan érdekében hozzájuk intézett éves megbízása értelmében Zombur-i János királyi emberrel Mihály fráter papot küldték ki, akik visszatérve jelentették, hogy a Zemplén megyében megtartott vizsgálat szerint **Ezdege-i Pál** bán (magn.) és a két Benye nevű birtokán lakó jobbágysai a prépost és a káptalan Lyzka nevű birtokán incipiens a quodam lapide Feyerkew vocato in portu fluvii Bodrugh habito szántóföldeket és erdőket hatalmaskodva elfoglaltak és azokat használják. Majd Pál első remete napja előtti csütörtökön (jan. 9.) eltiltották a bánt és jobbágysait az említett szántóföld és erdő elfoglalásától és használatától, továbbá a favágástól és a kivágott fák elszállításától.”²⁰⁶

1421. február. 15. Buda.

„Garai Miklós nádor a Panyiti Uza fia: Miklós és Marcali Oth fiainak: Istvánnak és Imrének **Özdegei Pál** bán elleni perét György-nap nyolcadára halasztja.”²⁰⁷

1421. február 15. (34. die termini ti. oct. epiph.) Buda.

„Gara-i Miklós nádor, a kunok bírása a Nyek-i László által nádori levéllel képviselt Panyth-i Vza fia: Miklós, Marchal-i Oth fia: István és Imre által a Papi-i Péter által Peren-i Péter országbíró levelével képviselt **Ezdege-i Pál** bán ellen a nádor halasztó levele alapján a jászói konvent vizsgáló és idéző levelében foglalt ügyben vízkereszt nyolcadán (jan. 13.) indított pert, amelyben Pál bán 20 Pomlen-i jobbágysait is tartozott előállítani, a felek kérésére György napjának nyolcadára (máj. 1.) halasztja.”²⁰⁸

1421. március 2. (in Letare)

„Az egri káptalan előtt Kapla-i Desew fia: János (magn.) bevallást tett arról, hogy Kapla-i vajda fia: néhai Péter az Abaij megyei Somogy, a Borsod megyei Bodwa, Abod, Machon, Iwan, Harnoch, a Gömör megyei Geztete és Symony, valamint a Nógrád megyei Kwrth és Zebrod birtokokon lévő részeit hasznával és tartozékaival, amelyeket **Ezdege-i Pál** bántól (magn.) 1000 forintért, presentis nove monete, quemlibet florenum per centum

²⁰⁵ Házi II/6. 61. (Sopron város lt. D 3461 - DF 204801.) - A levélben az évszám nincs feltüntetve. - (M.)

²⁰⁶ Bal oldalt csonka papíron, hátlapján pecsét apró darabjaival. Szepesi prépostság lt. 154. (DF 264271.)

²⁰⁷ Balassa 263, reg. (DL 65857 - Balassa cs.)

²⁰⁸ Papíron, hátlapján zárópecsét darabja. DL 65857. (Fasc. sub C n. 18.) Borsa Iván: A Balassa család levéltára 1193-1526 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 18. Budapest, 1990)

*denarios novos computando váltott ki, Kapla-i Loránd fiának: Györgynek 1000 forintért elzálogosítja.*²⁰⁹

1421. május 25. (Trinchinii, in Vrbani)

„Zsigmond Pathak/Patak és Dehtar királyi birtokokat (Nógrád m.) a Pathak-i vámmal, valamint malmokkal meg haszonvételekkel és tartozékokkal együtt 5000 forintért nove nostre monete elzálogosítja Zechen-i László fiának: Lászlónak, aki annak általa vagy utódai által készpénzzel történt visszaváltásáig universos census et proventus consuetos szedi be. - A szöveg élén jobb felől és a pecsét alatt: **Relatio Pauli de Ezdege** alias regni Sclauonie bani.”²¹⁰

1421. május 29. (Thrinchynii, 8. die corp. Christi)

„Zsigmond emlékezetül adja, hogy mivel hűséges híve, Synka/Symka fia: László - Tamás egykori egri püspök frater-e - de voluntate annuentia et permissione nostre maiestatis castrum Ludan/Lwdan cum opido similiter Ludan/Lwdan, továbbá Ormeicze/Ormeiche, Chitar/Chithor, mindkét Dokoucze/Dokouche meg Dowran/Doworan birtokokkal és falvakkal, amelyeket ő egykor másik levele szerint Sarfew castellum-mal és opidum-mal, továbbá Krthouicze/Krthoviche, Serlusky/Sarlusky, Harabor/Harabur, Alsobezan/Alsobezan, Felsewbezan/Felsobezan birtokokkal meg Potocecz/Pothochec allodium-mal és Chirmiwan/Chyrmiwan birtokok felével, tartozékaival és haszonvételeivel Skryn/Skyrin-i Dony-nak pro duobus milibus sexagenis latorum grossorum Bohemicalium pignori obliga-veramus, pro mille sexagenis ipsorum grossorum Bohemicalium eidem Dony-n realiter persolutis, ab ipso Dony-n ad se redemit. Ideo nos pro aliis residuis mille sexagenis eorundem grossorum a mondott Sarfew castellum-ot és felsorolt tartozékait és haszonvételeit meg jövedelmeit signanter autem proventibus lucri camere nostre regalis nobis singulis annis de eisdem possessionibus debentibus ac iure patronatus ecclesiarum possessionibus in eisdem existentibus erga eundem Dony-n titulo pignoris duximus relinquendum et tamdiu quousque nos vei ille cui idem et easdem redimere commit-teremus, ab eodem pro ipsis mille sexagenis grossorum Bohemicalium redimerimus vei redimerit possidendas, tenendas et pariter habendas. Vállalja Zsigmond továbbá, hogy Dony-n-t a mondott castellum és tartozékai birtokában békésen a visszaváltásig megőrzi. Az oklevelet nagyobb pecsétjével, quo ut rex Hungarie utimur, erősítette meg. - **Relatio Pauli de Ezdege** alias regni Sclauonie bani.”²¹¹

1421. július 28. (prope civitatem Posoniensem, 18. die f. VI. a. Margarethe)

„Garai Miklós nádor a pozsonyi káptalanhoz.

²⁰⁹ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 11058. (NRA 934-53.)

²¹⁰ Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes titkospecséttel. DL 11088. (NRA 325-20.)

²¹¹ Hártya, kiemelt díszes kezdő N és S betűvel, kétsornyi OS és IGISMUNDUS, hártyaszalagos függőpecsét befüggesztésének helye. Erdődy lt. 10281. (25-2-7.) - Átírt a nyitrai káptalan 1437. jún. 6-i oklevelében, amelyet ugyanők átírtak 1521. ápr. 2-án (uo.), a / jel után ennek variánsai.

Pozsony és Mosón megyéknek királyi különös meghagyásra Pozsony civitas mellett a Margit-nap előtt pénteken (júl. 11.) tartott nádori közgyűlésén Magyar-i György, Zenthgyurgh-i Groff Péter fia: László nevében - a káptalan levelével - a többiek közül felkelvén előadta, hogy az elmúlt időben Nyaras birtokon lakó Tamás nevű jobbágyának négy ökrét *per quosdam malefactores more latrocinio elvezették és elvitték. Tandemque prescripti boves per ipsum Thomam requisiti in alladio(!) sive domo coloniali nobilis domine relicte Wolphardi de Weruskw subtus dictum castrum habito reperti fuissent* és Tamás az ökreit az özvegytől *iuridice repetivisset, quos eadem sibi reddere recusasset*, sőt Tamást *ex inductione Pauli et Petri filiorum Pauli Beseneu* *captivasset* és 12 héten keresztül bilincsben fogva tartották és az ökreit sem adták vissza az ő igen nagy kárára. Az asszony az ügyvéd felszólítására a közgyűlés ideje alatt válaszára nem jelent meg és nem is küldött maga helyett senkit, így *se in iudicio agravari permittendo*, az ügyvéd pedig ítéletet kért. Mivel az asszonynak válaszolnia kell, ezért kéri a káptalant, hogy küldje ki tanúbizonyságát, akinek a jelenlétében a kijelölt nádori emberek egyike idézze az özvegyet Mihály-nap nyolcadára a nádori jelenlét elé, majd ugyanoda tegyenek jelentést. -Kijelölt nádori emberek: Mychael f. Stephani de Kysmagyar, Paulus f. Petri de Karcha, Dyonisius f. Laurentii de Hydegheth, Thomas f. Andree de eadem, Iacobus f. Stephani de Alzaz, Iacobus f. Petri de Eth. - A külzet alatt: *non [solvit]*.²¹²

1421. augusztus 6. (f. IV. a. Laurentii)

„Péter jászói prépost és a konvent emlékezetül adja, hogy megjelent előttük Miklós szepesi custos és kanonok, aki a maga meg György szepesi prépost és a káptalan (hon. et circ.) nevében tiltakozott az ellen, hogy a Szabolcs megyei Chychir-i Ormos (dictus) Domokos Chenke nevű particula-jukat és szántóföldjeiket, réteiket és erdőiket, továbbá halastavaikat, különösen az Arasthow nevűt, *inter metas possessionis dictorum prepositi et capituli Lizkaolazy nuncupate*, a királytól felkérte és el akarja foglalni. Továbbá Toma-i **Bissenus Pál** (magn.), Mezes-i Pál fia: György, valamint Wpor-i László és fia: János ugyancsak Lizkaolazy birtokuk határain belül fevő szántóföldekből, szőlőkből, rétekből, szőlőhegyekből, erdőkből és vizekből bizonyos területet elfoglaltak és bitorolnak *ac sibi et suis heredibus apro-priare et perpetuare laborarent* az ő jogaik sérelmére. Együttal Ormos Domokost és mindenki mást eltilt a mondottaknak a királytól való felkérésétől, a királyt az eladományozástól, valamint Pál bánt, Pál fiát: Györgyöt, Wpor-i Lászlót és fiát: Jánost meg *universos etiam fratres germanos et condisionales atque heredes eorundem*, Lizkaolazy birtok szomszédjait és határosait annak elfoglalásától, kisebbitésétől és használatától, a maguk bevezettetésétől és mindezeknek részükre történő iktattatásától *iustitia requirente* a jelen oklevél bizonyága által.²¹³

²¹² Felül szakadt papíron, zárópecsét nyomával. Pozsonyi káptalan orsz. lt. 28-3-69. (DF 227139.) - A hátlap feljegyzés szerint Kysmagyar-i László(!) fia: Mihály királyi(!) ember és Papa-i Gál karbeli klerikus káptalani kiküldött a Kereszt felmagasztalásának ünnepe utáni szerdán (szept. 17.) az özvegyet Wystha birtokon (megidézték).

²¹³ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Szepesi prépostság lt. 158. (DF 264275.) - A hátlapon felül korabeli kéztől: contra Dominicum Ormos prohibitio 1421 (alul is, mindkétszer arab számmal).

1421. szeptember 10. (in Garadna, f. IV. p. nat. Marié)

„Huthka-i Fakow (dictus) János és Lazthoch-i Antal fia: Domokos abaújbári alispánok és a szolgabírák emlékezetül adják, hogy fráter et dominus dominus Petrus (relig.) jászói prépost a maga és a konvent nevében a mai napon in sede nostra iudiciaria a többiek közül felállván tiltakozott az ellen, hogy az elmúlt Lőrinc napon (aug. 10.) a magnifico viro **Paulo bano de opido Torna** versus propria videlicet ad Iazow ire habuisset, ubi ipse in opido Zepsey discretus vir dominus Iacobus plebanus de eadem Zepsey ipsum unacum suis familiaribus causa amicitie ratione quistitionis per modicum tempus descendere postulasset, tunc Iacobus iudex, Iohannes Frelch, Ladislaus filius eiusdem Iacobi iudicis, Paulus Vak, Colmanus, altér Ladislaus et ceteri alii iurati et hospites de eadem Sepsy nescitur, quo ducti spiritu ex dyabolica suasionem et preconcepta malitia totam communitatem et universitatem populorum, quam viros masculos, quam feminas vehementer consurgii fecissent ac armatis manibus et potentiarum super domum et curiam prefati Iacobi plebani irruentes hostiaque et portás curie eiusdem plebani suprafrangendo, ubi auxilio Dei si quidem domini et canonici de ecclesia Agriensi inibi non pervenissent, tunc ipsum unacum suis capellanis seu fratribus conventualibus et familiaribus inibi protunc secum existentibus, nece miserabili interemissent; imo, quod mayus deterius est, fratrem Sthanislauum priorem ecclesie sue inibi per gut[t]or suum crudeliter verberassent potentia ipsorum mediante, Péter prépost és az egész konvent igen nagy kárára. - A hátlaapon középén alul: Iazow prepositi non.”²¹⁴

1422. március 1. (Bude, 48. die oct. epiph.)

„Garai Miklós nádor azt a bizonyítékbemutatót, amelyet Sarnyó-i Benedek fiának: Miklósnak (proc. Papy-i Péter jászói konventi levéllel), in quem presens causa mortuo ipso Benedicto patre suo est redacta, Harasthy-i Poch fia: László felesége: Ágota asszony felperes (proc. Harasthy-i András szepesi káptalani levéllel) ellenében az ő kikiáltó- és a jászói konvent válaszlevelében leírt ügyben a jelen nyolcadon kellett volna teljesítenie, amikor is idem Nicolaus iudicia nonaginta quatuor marcarum nobis et viginti septem marcarum parti adverse kellett volna fizetnie, sem az okleveleket nem mutatta be, sem a bírságokat nem fizette ki, hanem kérte a per György-nap nyolcadára való halasztását azzal, hogy akkor az alperes vagy ügyvédje az okleveleket bemutatja és három márka bírságot és az eddigi bírságok kétszeresét leteszi.”²¹⁵

1422. június. 9. u. (Bude, 4[.]. die oct. Georgii)

„Garai Miklós nádor emlékezetül adja, hogy azt a bizonyítékbemutatót, amelyet Sarno-i Benedek fiának: Miklósnak Harazth-i Poch László felesége: Agatha (proc. Harazthon lakó András a szepesi káptalan levelével) ellenében az ő kikiáltó és a jászói konvent válaszlevelében leírt ügyben a jelen nyolcadon cum iudicio trium marcarum kellett volna teljesí-

²¹⁴ Papíron, hátlapján három alig sérült pecséttel. Jászói konvent mit. 8-100. (DF 232866.)

²¹⁵ A külzet alatt: Bp (kézjegye), solvit XXIII. Papíron, zárópecsét darabjával. DL 70221. (Szinyei Merse cs.)-A hátlapi bírsági feljegyzés szerint a felperest ugyanaz képviselte, és a pert az alperes részére szóló ad litteratoriam peitionem domini **Pauli bani** eo, quod id unacum eodem dominó suo versus Bohemiam (indul), Jakab-nap nyolcadára halasztották; due, solvit.

tenie, in quo termino idem Nicolaus iudicia nonaginta quatuor marcarum dupplata nobis et viginti marcarum similiter dupplata parti adverse persolvere tenebatur, ad amicabilem litteratoriam petitionem magnifici viri **Pauli B[issen]** de **Ezdege** pro ipso Nicolao eoque, idem unacum prefato dominó suo partibus regni Morauie in e[xcercitum] regali contra wyclefistas instaurato constitutus foret, nobis porrectam [Jakab-nap] nyolcadára halasztja a mondott bírságokkal együtt.”²¹⁶

1422 nyara Buda, D. termini prenotati.

„Garai Miklós nádor a Sarno-i Benedek fia Miklós és Harazth-i Pot László felsége: Ágota között folyó perben Szent György nyolcadára (május 1.) kitűzött oklevél bemutatást **Ezdege-i ... Pál** kérésére, miszerint Sarno-i Miklós vele Morvaországba megy a wiclyfisták elleni királyi hadjáratba, elhalasztja Jakab apostol nyolcadára (augusztus 1.).”²¹⁷

1422. november 8. (dom. a. Martini)

„Miklós leleszi prépost és a konvent Zsigmondhoz.

Tudja meg, hogy ők György szepesi prépost és a káptalan részére vizsgálatokra, idézésekre és más perbeli cselekmények végzésére szóló éves megbízása alapján kiküldték tanúbizonyságukat, Jakab fráter presbitert Abon-i Mihály fia: János kijelölt királyi emberrel, akik visszatérve jelentették, hogy ők kiszállva Zemplén megyébe, akiktől kell és illik, nyíltan és titkon vizsgálódva megtudták, miszerint **Thorna-i Pál bán** (magn.) várnagya: Horwath György, ura parancsára és meghagyására a prépost és a káptalan Liska birtokának határain belül lévő quandam silvam Longa vocatam, necnon vineas ac terras arabiles et piscinas elfoglalt és Benye birtokhoz csatolta; továbbá egy Liska-n lakó jobbágyukat a birtok határain belül találva ártatlanul elfogta és fogolyként Benye birtokra vezette, bilincsben tartva akarata szerinti ideig potentia mediante az ő igen nagy sérelmükre.”²¹⁸

1423. február 16. (Bude, 35. die oct. epiph.)

„Garai Miklós nádor előtt a Panyth-i Uza fia: Miklós, Gergely fiai: István és Imre (proc. Taab-i László jászói konventi levéllel) által **Ezdege-i Pál** (proc. Kalsa-i István országbírói levéllel) és Pomlen nevű birtokának minden - nominatim viginti - előállított népe és jobbágya ellen a jelenlegi vízkereszt nyolcadon a jászói konvent vizsgálati és idéző levelében foglalt ügyben, a nádor perhalasztó levelével indított pert a felek ügyvédeknek közös akaratából György-nap nyolcadára halasztja.”²¹⁹

1423. február 22. (Bude, 41. die oct. epiph.)

²¹⁶ Alul szakadt és hiányos papíron, záró gyűrűspecsét darabkájával. DL 70218. (Szinyei Merse cs.)

²¹⁷ Eredeti, papír, alul csonka, szakadt, a hajtásnál ragasztott, hátoldalon rányomott záró pecsét csekély maradványa.- Regeszta forrása: OL regeszta (Bándi)

²¹⁸ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Szepesi káptalan mit. 2-9-688. (DF 272288.) - A hátlap szélén keresztben: contra Georgium Horvát inquisitio super silva Longa.

²¹⁹ Papíron, zárópecsét nyomával. DL 39122. (Causarum regalium directoratus, Ismeretlen állagok.)

„Garai Miklós nádor a jászói konventnek.

Tudják meg, hogy Olnod-i Zwdar (dictus) Jakab fia: Simon (proc. Leh-i Antal, levél nélkül) a vízkereszt nyolcadon a nádor perhalasztó levele értelmében **Ezdege-i Pál** bán és officialisa: Illés ellenében bemutatta a jászói konvent vizsgálati és idézést tartalmazó, királynak címzett jelentését. Eszerint Zwdar Jakab képviselőjében a királynak előadták, hogy **Bessenew Pál** volt szlavón bán Ivanch-i officialisával: Ülással és jobbágyaival együtt Zwdar Jakab ellen hatalmaskodott, amit Jakab vizsgálati levéllel képes lenne igazolni; a király erre megparancsolta a jászói konventnek, hogy küldje ki emberét tanúnak, akinek jelenlétében a királyi emberek egyike idézze meg **Pál bánt** és Illést a királyi jelenlét elé, az említett jobbágyokat pedig állíttassa elő. A konvent Lehy-i Zsigmond királyi emberrel kiküldte András papot tanúnak, akik 1420-ban, a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe utáni kedden (szept. 17.) **Pál bánt** Ivanch nevű birtokáról, Illést pedig itteni officialátusából megidézték (1420) Mihály-nap nyolcadára a különös királyi jelenlét elé, meghagyva az említett jobbágyok előállítását. Mihály-nap nyolcadáról a pert a nádor a jelenlegi vízkereszt nyolcadára halasztotta el.

Ekkor **Pál bán** és officialisa nem jelentek meg, ezért bírságban marasztalta el őket és kéri ajászói konventet, hogy küldje ki emberét, akinek jelenlétében a királyi ember másodszorra is idézze meg Pál bánt és officialisát Györgynap nyolcadára, az említett jobbágyokat pedig állíttassák elő. Kijelölt királyi emberek: Sebastianus, Sigismundus de Lehy, David de eadem, Demetrius, Mathias de eadem.”²²⁰

1423. március 19. (in Antiqua villa, f. VI. a. dom. Judica)

„György passau-i püspök, esztergomi administrator, kancellár, Tamás egri püspök, Garai Miklós nádor, Chaak-i Miklós erdélyi vajda, Peren-i Péter országbíró, Maroth-i János bán, Henrik fia: Péter tárnokmester, Palwcz-i Máté titkoskancellár és borsodi ispán, Gara-i Dezső macsói bán, **Ezdege-i Pál bán**, Rozgon-i János fő-kincstartó, Peren-i Miklós marscallus, Thomasy-i Henrik udvarmester, Compult-i László pohárnokmester, János óbudai prépost, a magyar nagypecsét alkancellárja, Hamonna-i Zsigmond, Pelsewcz-i Detre nádor fia: Miklós, Zechen-i Salgo Miklós és Magyarország többi főpapja, bárója és nemese minden bármely állapotú ember, főként Zsigmond nevében menlevelet adnak Ulászló lengyel királynak, főpapjainak, báróinak, nemeseinek és minden alattvalójának, akik a Zsigmonddal és velük folytatandó tárgyalásra Magyar- és Lengyelország bármely helyére, különösen ad finem pontis in parte regni Hungarie, qui pendet inter Antiquam villám et Sramovicze, jönnek a közöttük és Ulászló király, illetve a két ország és alattvalóik közötti nézeteltérések megszüntetéseért. A tárgyalást követően saját országa, Litvánia földjei vagy bármely neki alávetett terület irányába elhagyhatja az országot. Saját és kíséretének biztonságát a határtól hat mérföldes távolságban garantálják.”²²¹

²²⁰ Papíron, záró gyűrűspecst nyomával. DL 11321. (NRA 1699-220.)

²²¹ Hártyán, 18 db függőpecséttel. AGAD-Varsó, AKK Dokumenty pergaminowe 5566. (DF 288998.) - Óváry 93., reg. (Moszkvai lt.) - Fejér X/6. 527. (Apud Sommersberg 82.)

1423. március. 29. (in opido Kesmarkt diocesis Strigoniensis, f. II. p. dom. Ramis palmarum)

„Zsigmond emlékezetül adja, hogy miután elhatározta, hogy Ulászló lengyel királlyal tárgyalásokat folytat a közte egyfelől, Ulászló, valamint Sándor másképpen Vitold litván nagyherceg között másfelől a korábban Lublóban kötött örök béke óta kialakult nézeteltérésekről, károkról és jogtalanságokról, a főpapok, fejedelmek, bárók és előkelők tanácsára a békét helyreállítja és megújítja, és ígéretet tesz a korábbi rendelkezések betartására. A békét megerősíti még a király mellett: György passauai püspök, esztergomi érseki kormányzó, római királyi kancellár, Tamás egri és Péter korbáviai püspökök, István rác despota, Ciliéi Hermann varasdi ispán, Garai Miklós nádor, Csáki Miklós erdélyi vajda, Perényi Péter országbíró, Henrik fia: Péter tárnokmester, Ozorai Pipo temesi ispán, Garai Dezső macsói bán, Garai János, Maróti János bán, Alsáni Gergely fia: János, **Özdegei Pál bán**, Szántói Jakab vajda, Rozgonyi János főkincstartó, Palóci Máté borsodi és beregi ispán, Perényi Miklós lovászmester, Tamási Henrik udvarmester, Bátori István asztalnokmester, Kompolti László pohárnokmester, Kusalyi Jakcs János, ifjabb Rozgonyi István pozsonyi ispán, István fia: Mihály nógrádi ispán.”²²²

1423. május. 22. (sab. in vig. penths.)

„Péter jászói prépost és a konvent emlékezetül adja, hogy személyesen megjelenve előttük Heeth-i Bryzo (? dictus) Tamás, Kapla-i Desew fiai: László, Leusták és János megvajda fiai: Péter és Leusták, valamint Loránd fia: György nevében eltiltotta **Ezdege-i Pál** egykori bánt és fiát: Miklóst meg frater-ét: Safar (dictus) Istvánt, valamint fiaikat és örököseiket az Abaúj megyei Somogy birtok tartozékainak és haszonvételeinek új határjelek állítása által történő elfoglalásától és mindezeknek ellent is mondott.”²²³

1423. június 22. (prope villám Gwmur, 16. die f. II. p. corp. Christi)

„Garai Miklós nádor emlékezetül adja, hogy Űrnapja utáni hétfőn (jún. 7.) ex speciali regio edicto Gömör és Torna megyék nemességének universitas-a részére prope villám Gwmur tartott congregatio generalis-on György passauai püspök, az esztergomi érsekség amministrator-a nevében Hydaga-i Bálint diák (a levelével) a többiek közül felkelvén felmutatta IV Béla király 1239. szept. 29-i privilégiumát (Reg. Arp. 660.), amelyben egyebek mellett megtiltotta, hogy az esztergomi egyház népeitől az ország területén bárhol vámot követeljenek és elrendelte az ez ellen vétők megbüntetését a szent királyok korábbi rendelkezései szerint. - Ezt követően bemutatta Zs. 1417. febr. 24-i oklevelét, majd előadta, hogy mindezek ellenére a tempore disturbii proxime sedati, ymmo magis post illud tempus, quo videlicet pre-scriptus dominus Pathaviensis in eandem ecclesiam Strigoniensem sub-intrasset az országlakosok közül sokan, nevezetesen Pelseulch-i Bubek János, Detre nádor fiai: Péter és Miklós, **Torna-i Pál bán**, Chethnek-i Miklós és János, Fedemes-i Zobonya fia: Miklós fiai: Imre, Demeter és

²²² Altmann I. 5493. (HHStA RRB G fol. 180a-b. - DF 288581 fol. 202a-b.) -Márc. 30-i (f. III. p. dom. Ramis p.) keltezéssel: AGAD-Varsó, Dok. Perg. 5567. Akk „Hun-garia.” (DF 288999.) - Kiadásai ilyen dátummal: Dogiel I. 52., Fejér X/6. 533., Wagner I.14. (Mindkettő Dogiel alapján.)

²²³ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 11361. (NRA 777-49.)

János, Ilswa-i Leusták nádor fia: György, a jászói prépost, Kakas (dicti) Gywla és Loránd, Pazthoh-i János fia: János, Puthnok-i László és Bertalan, Serke-i Desew fia: László és János vajda fia: Leusták alii etiam fratres ipsorum vámot szedetnek az egyháznak in opido Rosno villisque Chuchou, Nadabalya, item Pispuky et Velkenye appellatis lakó népeitől és jobbágyaiktól, midőn holmijaikkal élelem vásárlása céljából ad loca tributorum eorum in possessionibus Pelseuch, Sayofew, Haskuth(!), Berzethe, Chethnek, Ger-gew, Somogy, Jazo, Hozywzo, Thamasy, Fylek, Marcusfalwa, Orl, Puthnok, Kaza, Kazynch ac Craznahorka exigi solitorum in eundo et redeundo érkeznek. - Ezek után az ügyvéd kérte a nádortól a két oklevélben leírtak közzétételét a mondott megyékben élő nemesek és országlakosok számára. A nádor tehát Bálint kérésére eidem universitati nobilium silentium tenen-ti prescriptas binas litteras regum prescriptorum et notanter prescriptam prerogativam super non receptione dicti tributi prefate ecclesie Strigo-niensis attributam voce publica et alta perlegi fecimus et exponi. Egyúttal megtiltotta a megyékben vámmal rendelkező országlakosoknak, hogy az egyház népeitől a királyi szabadságlevelek ellenére továbbra is vámot követeljenek. A privilégiumát függőpecsétjével erősítette meg a püspök és az esztergomi egyház amministrator-a részére.”²²⁴

1423. július 11. (in Visol, dom. a. Margarethe)

„Erder-i Antal alnádor és Felcheb-i Oroz (dictus) László, Garai Miklós nádor Abaúj és Sáros megyei bírságbehajtói tanúsítják, hogy a királyi kúriában **Ezdege-i Pál** bán ellenében 9 márkában elmarasztalt Serche-i Desew fia: János a bán ügyvédjének, Papy-i Péternek a bírságbehajtás alkalmával 3 márkát fizetett, aki ez ügyben nyugtatta Jánost.”²²⁵

1423. október 1. (in dicta Buda, 62. die oct. Jacobi)

„Garai Miklós nádor emlékezetül adja, hogy Bardfa királyi civitas bírása, esküdtjei és polgárai pert kezdtek Zudar István fia: Benedek ellenében ob contradictoriam inhibitionem metarum erectionis ipsius civitatis Bardfa et eius territorii ex parte castri Mokavicha et eius territorii fiende a királyi jelenlét előtt. A per először a felek között, majd Benedek halála után fia: János és a város között folyt a király előtt, majd a jelen Jakab-napi nyolcadra került. Tandem ipsis octavis instantibus nobis cum venerabilibus in Christo patribus dominis Georgio Strigoniensis ac Petro Vesprimiensis ecclesiarum electis Nicolaoque epis-copo Vacien-si, item magnificis viris Stephano Compolth de Nana iudice curie regié, Petro filio Herrici de Berzeviche magistro tavar-nicorum re-galium, Mathyus de Paloch castellano de Gyosgeur, David filio Nicolai filii Lachk et **Paulo Bysseno pridem banis** aliisque regni proceribus pro faciendo iudicio causantibus in sede nostra iudiciaria sedentibus Nicolaus

²²⁴ Hártyán, függőpecsét selyemzsinórjával. Primási lt, Acta radicalia S-8. (DF 248621.) - Átírta a) jászói konvent 1424. nov. 24-i oklevelében. 17. századi másolat. DL 74892. (Máriássy cs. lt, márkusfalvi.) - b) Mátyás király 1465. febr. 8-i privilégiumában. Primási lt, Acta radicalia S-12. (DF 248625.) - Tartalmilag átírta Palóci László országbíró 1466. nov. 26-án Gömör és Torna megyék, továbbá 1466. dec. 29-én Borsod megye con-gregatio-ján kiadott oklevelében, amelyeket II. Lajos király 1519. jún. 3-i oklevelében írt át. DL 60940. (Máriássy cs. lt. Idegén cs. 800.) - II. Lajos király oklevelét átírta HL Ferdinánd király 1638. jan. 8-i privilégiumában, amelyet az egri káptalan írt át 1642. márc. 25-én. DL 72179. (Rákóczi-Aspremont lt. 9-2.) - Fejér X/6. 575. (A DL 74892. alapján.)

²²⁵ Papíron, szöveg alatt két pecsét nyomával. DL 11388. (NRA 1699-209.)

Hozyu, alter Nicolaus tricesimator et Paulus dictus procurator cives de ipsa Bardfa ab una, parte vero ab alya Nicolaus de Nempthy et Johannes de Nabrad litterati, famuli et procuratores prefati Johannis filii Benedicti personaliter adherentes penes eundem Johannem astantem in figura nostri iudicii comparendo és a felperesek állításuk igazolására bemutattak négy oklevelet: 1.1. Lajos király duobus sigillis suis, uno priori in partibus Uzure deperdito et alyo novo communita 1362. okt. 31-i (sexto Non. Nov.), általa 1364-ben megerősített privüégiumát, amely tartalmazza saját Budán, 1346. Kisasszony-nap 4. napján (szept. 11.) kelt pátensét, amellyel megerősítette I. Károly király 1320. nov. 28-i privilégiumát. (Anjou okit. V 942.) - 2-3. Fülöp nádor 1324. évi két privilégiuma, amely szerint Fülöp nádor megtekintvén Károly király privüégiumát omnibus libere condicionis nominibus in silvis Gepnel ad civitatem Bardfa pertinentibus et specialiter sex villis, videlicet Koromezeu, Gybolth, Zynerzoua, Huzyumezeu, Brezva et Petholthfalva vocatis congregari volentes(!) modo et ordine litteris in eisdem contentis libertates concessisset et quod cuilibet sculteto et specialiter Michaeli de Kuro, Detrico de Gybolth, Hannus de Zynerzou, Konth de Hozyumezeu, Hannus de Brezova et Petholth eo, quod idem easdem villás populosas efficerent, cuilibet eorum in eisdem villis duos fündos curi-arum cum omnibus utilitatibus in filios filiorum iure perhempnali possi-dendos contulisset et quod in eadem silva prefato Petholth et dicte sue ville quandam terram Vyffalu vocatam ex utraque parte cuiusdam rivuli Bryzno vocati existentem assignasset, quas tandem litteras ipse Philippus pala-tinus per ipsum dominum Karolum regem confirmari facere assumpsisset. - 4. Zs. 1404. márc. 4-én Lublóban mediocri suo sigillo consignata alatt kelt pátense (ZsO II. 3028.), amelyben átírta Lajos király 1351. okt. 21-i Budán kelt oklevelét (Iványi: Bártfa 2/10.), amelyben átírta Erzsébet királyné 1351. máj. 19-i parancslevelét és a szepesi káptalan 1351. jún. 21-i válaszlevelét Bártfa város határaitól. - Az oklevelek bemutatása után a bártfai polgárok ítéletet kértek. Ezt hallván az alperes ügyvédjei - quibus videlicet ipse Johannes filius Benedicti personaliter dictam causam suam ibidem exequi commisit - azt válaszolták, hogy tempore reambulationis dictarum metarum ipsius civitatis Bardfa pro eo facta fuisset prohibitio prenotata, quia licet ipsi cives per huiusmodi reambulationem metalem dictas villas Kuromezeu, Gybolth, Zenerzova, Hozyumezeu, Brezova, Petholthfalva et Vyffalu vocatas ad dictam civitatem Bardfa occupare voluissent et per huiusmodi intentionem eorum vigoribus predictarum litterarum Philippi palatini conprobare intenderent, tarnen dicte ville persequstrationi dictarum metarum in prescriptis hteris metalibus per ipsos cives de Bardfa pro-ductis in superioribus contentarum ad prescriptum Castrum Makavicha pertinerent et in eo idem Johannes filius Benedicti se tenori et forme earundem litterarum metalium per ipsos cives productarum submitteret. -Cum itaque nos hec suo modo gesta prefato domino nostro regi cum dictis prelati et baronibus seriöse explicassemus, postmodum quia huiusmodi allegata prescriptorum procuratorum annotati Johannis filii Benedicti eidem domino nostro regi nobisque ac dictis aliis prelati et baronibus iuri-dica fore apperuerunt, ideoque prefata civitas Bardfa regalis et ipsius territórium a parte prefati castri Makavicha et ipsius pertinentiarum et econtra per prescriptas metas et cursus metales in ipsis litteris metalibus memo-ratorum civium in superioribus contentas et conscriptas per earundem partium aut procuratorum ipsarum demonstrationes in alterutrum facien-das a sese reambulari et revideri debebant, propter quod in premissis absque horum perfectione finis fieri non posse agnoscebatur huiusmodique possessionariam reambulationem et metarum demonstrationem

serenitas ipsius domini nostri regis usque festum penthecostes nunc venturum, si ad id attendere valuerit, personaliter revidere et facto in eodem finem conclusivum facere proposuit et intendit, si vero secus fuerit, tunc hoc per barones et homines suos speciales ad id per ipsum ehgendos modo subscript perficere demandavit. Ideo si ipse dominus noster rex premissa personaliter modo premissis perficere poterit, bene quidem, alioquin ex scitu ipsius domini regis commisimus, ut űli barrones et homines sui speciales, quos ipse dominus rex ad hec perficienda duxerit deputandos, in termino per suam serenitatem ad id pro ipsis partibus deputando a szepesi káptalan ezúton kirendelt tanúbizonyságai jelenlétében menjenek ki Bardfa város és Makavicha vár területére, majd először a polgárok járnák meg a határjáró oklevelük szerint a határokat a vár és tartozékai felől, notanter usque dimidietatem dicte süve Hozyumezeu et dimidietatem terre prefate ville Vyfalu, végül Benedek fia: János vagy ügyvédjei tegyék ezt. Ha a felek a határjelekben egyetértenek, akkor azokat erősítsék meg és hagyják meg nekik örök birtoklásra, ha nem, akkor becsüljék fel a vitás területet lege regni requirente és állapítsák meg, melyik fél található a vitás rész birtokában, majd jelöljenek ki nekik iuxta regni consuetudinem egy időpontot, amikor letehetik az esküt az általuk mutatott határjelekre.”²²⁶

1423. október 11. (3. di e f. VI.(!) , in Dionisii)

„Péter jászói prépost és a konvent Zsigmondhoz.

A szepesi káptalan részére perbeli cselekmények végzésére szóló éves megbízása értelmében Knol (dictus) László királyi emberrel Péter presbitert küldték ki, akik visszatérve elmondták, hogy űk pénteken(l), azaz Dénes-napon kimentek Zemplén megyébe, ahol mindenkitől, akiktől kell és illik, megtudták, hogy **Pál egykori bán** Torna castrum-ba állított várnagya: György - [ura] akaratóból és engedélyével - a káptalan Jakab nevű jobbágját interveras [] teeorundem dominorum repertum penitus insontem detineri et captivando [] ri, necnon ad possessionem eiusdem Pauli alias bani Beyne deducti [prop]ter quod quandam silvam Longvocatam in maxima parte succidi atque [] et capituli perarari fecisset potenciométer a mediante.”²²⁷

1423. november 4. (Bude, f. V p. omn. sanct.)

„Zsigmond emlékezetül adja, hogy megjelent előtte János, a váradi Szent István protomártír-egyház prépostja a jászói konvent nevében és tiltakozott az ellen, hogy **Ezdege-i Pál** (magn.) volt szlavón bán az egyház bizonyos Jászó birtok határain belüli művelt és nem művelt földjeit, erdeit, legelőit a parte castri eiusdem **Pauli Thorna** vocati et per-tinentiarum eiusdem adjacentes elfoglalta és a várhoz csatolta, és jobbágyaiknak nem engedi a földeket művelni, az erdőt használni potentia mediante az ő igen nagy kárukra; majd János a konvent nevében eltiltotta **Pál bán**t és fiát: Miklóst meg minden szomszédot és határost a mondott föl-

²²⁶ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 11292. (NRA 451-16.) - Másik példánya szintén papíron, amelynek jobb oldali negyede hiányzik, hátlapján pecsét nyomával: Bártfa város lt. 106. (DF 212787.) - Iványi: Bártfa 109., reg. aug. 1. körűli keltezéssel.

²²⁷ Papíron, amelynek a bal oldali harmada hiányzik, hátlapján pecsét töredékével. Szepesi prépostság mit. 167. (D F 264285.)

dek, erdők és legelők elfoglalásától, használatától stb., egyúttal ellent is mondott mindezeknek.”²²⁸

1423. november 15. (f. II. p. Martini)

„A nyitrai káptalan emlékezetül adja, hogy megjelent előttük személyesen Berench-i Gergely fia: István mester volt királyi dispensator - a maga meg fiai: Szilveszter, György, János és Vid nevében levél nélkül, de terhüket magára véve - egyfelől, másfelől Gyimes-i Forgach (dictus) Péter szintén személyesen - a maga meg fiai: György, János és István nevében levél nélkül, de terhüket magára véve -, továbbá Gyimes-i Forgach (dictus) néhai Miklós fia: Imre személyesen - a maga meg uterinus testvérei: János, István, László, György és Péter nevében levél nélkül, de terhüket magára véve - és a következő bevallást tették: jóllehet közöttük István mester Berench és Forgach Péter mester meg Forgach Miklós fiai-nak Likitaran(?) birtokát elválasztó határjelek, ületve az ezek által érintett földrész miatt viszály keletkezett, amiért István mester panasszal fordult a királyhoz, aki a vitás határjelek megtekintésére és megvizsgálására kiküldte Gábor mestert, aule sue notarium, e célra kirendelt királyi embert, tamen ipse partes ordinantibus probis et nobilibus viris se in facto predictarum terre litigiose et metarum iudiciarie dispositioni, diffinitioni et deliberationi magnificorum Petri Herrici de Berzevyche magistri tavar-nicorum regahum, **Pauli Bissen de Ezdege** pridem regni Sclavonie bani, Mathyus de Palocz, necnon magistrorum Pauli de Kowar palatinalis et Johannis de Zelew iudicis curie regié prothonotariorum submisissent, ymmo submiserunt nostri in presentia azzal, hogy amit a felsorolt döntőbírák együtt vagy külön-külön, más bárók közreműködését is igénybe véve, vízkereszt nyolcadán Budán a peres felek által eredetiben bemutatott okleveles bizonyítékok szemügyre vétele után a vitás a föld és a határjelek ügyében elhatároznak, azt mindkét fél köteles elfogadni. Amennyiben az egyik fél a döntést nem fogadja el, akár úgy, hogy elutasítja, akár nem jelenik meg vagy nem képviselteti magát, akár nem mutatja be okleveleit, az egyezséget tiszteletben tartó fél birtokába kerül a kérdéses föld és senki ellentmondását nem kell figyelembe vennie. Ha a döntőbírák valamilyen okból nem jelennének meg a megjelölt helyen és időben, és nem tudnának határozni, a két fél vagy egyikük újabb időpontot jelölhet meg. A felek mindezekre önként kötelezték magukat.”²²⁹

1423. november 18. (prope vülam Gyarmath, 16. die f. IV p. omn. sanct.)

„Garai Miklós nádor emlékezetül adja, hogy Nógrád és Hont megye nemességének universitas-a részére mindenszentek ünnepe utáni szerdán (nov. 3.) prope villám Gyarmath tartott congregatio generalis-án Hydaga-i Bálint diák György választott esztergomi érsek nevében annak levelével a többiek közül felkelvén tiltakozott az ellen, hogy Salgo-i Miklós az érsek elődjének, György passauai püspöknek, az érsekség amministrator-ának kormányzása idején azért, quia ipse alienigena seu forensis existendo de consuetudine huius regni Hungarie penitus inscius extitisset, Zenthlerynch és Chezthwe birtokán lakó népeit és jobbágyait - interdum etiam sub pena trium marcarum - az érsekség Vadkerth birtokára küldve

²²⁸ Papíron, a szöveg alatt pecsét nyomával. Jászói konvent mit. 113. (DF 232880.) -A hátlapján jobbról fenn: comitatus v. contra Thorna.

²²⁹ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 58978. (Forgach cs. lt.)

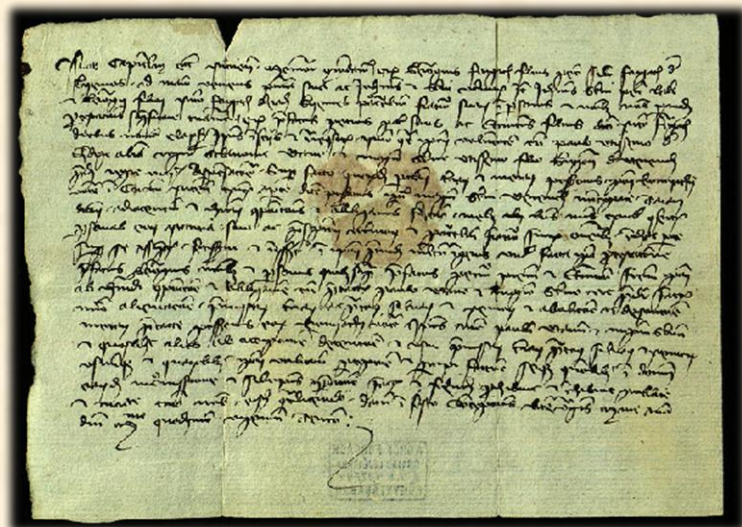
plures metas antiquas et etiam multa signa metalia tempore condam domini Johannis archiepiscopi a parte dictarum possessionum Zenthlerynch et Chezthwe vocatarum po-sitas et facta leromboltatta és a két birtok haszonvételeit elvetette - úm. a mezőket lekaszáltatta, a szénát elvitette, az erdőt kivágatta és a fát elhordatta, a földet pedig felszántatta -, easdem a fine terre archiepiscopalis Hakara vocate penes dictam possessionem Zenthlerynch adiacentis incipiendo usque ad montem Feketheerdew vocatum et ipsum montem, item quandam vallem Kebelwelgh vocatam et notanter prata in loco Bydesthow vocato adiacentia includendo pro se ipso usurpare és a mondott két birtokához csatolta az érseki népek jogos tiltakozása ellenére. Quas quidem silvas, vallem Kebelwelgh vocatam et prata in loco Bydesthow dicto existentia nunc ocupatores iurium ipsius Nicolai ex domini nostri regis mandato constituti, videlicet familiäres dominorum **Pauli bani de Torna** et Sigismundi de Losonch populis et iobagionibus archiepiscopalibus in dictis Vadkerth commorantibus terrorem per diversarum iniuriam importationes incuti-endo eosdem ab usu et utensione omnium premissorum crebrius inhi-berent, eltiltja hát őket a mondottak elcsatolásától, azok használatától és jövedelmének beszédésétől és beszedetésétől.”²³⁰

1423. november 18. (prope villám Gyarmath, 16. die f. IV p. omn. sanct.)

„Garai Miklós nádor emlékeztül adja, hogy Nógrád és Hont megye nemességének universitas-a részére mindenszentek ünnepe utáni szerdán (nov. 3.) prope villám Gyarmath tartott congregatio generalis-án Hydaga-i Bálint diák György választott esztergomi érsek nevében annak levelével a többiek közül felkelvén tiltakozott az ellen, hogy Salgo-i Miklós az érsekség Hwgyagh birtokához tartozó negyven holdnyi szántóföldjét és Bathorfew nevű erdejének nagy részét Almaas birtokához csatolta és amelyeket most familiáris seu officiális viri magnifici **Pauli bani de Torna** occupatoris bonorum dicti Nicolai de Salgo, újból elfoglalt és újjólag Almaas birtokhoz csatolt a Hwgyagh-on lakó népek és jobbágyok nagy félelmére. Ezért az ügyvéd eltűtja ettől, ahogy Salgo-i Miklóst és Zekellew-i Jánost, úgy Miklós javainak lefoglalóit is.”²³¹

1423. december 8. (in concep. Marié)

„A nyitrai káptalan emlékeztül adja, hogy megjelent előttük Gyemes-i Forgách Péter fia: Forgách György - a maga meg uterinus testvérei: János és István, valamint patruelis testvérei: Forgách Miklós fiai: János, István, Péter, László és György nevében - és tütakozott

²³⁰ Hártyán, hátlapján pecsét darabjaival. Primási világi lt., Acta radicalia F-54. (DF 248235.)

²³¹ Hártyán, hátlapján pecsét nyomával. Primási világi lt., Acta radicalia F-55. (DF 248236.)

az ellen, hogy apja: Péter és Forgách Miklós fia: Imre a napokban az ő tudtuk és megkérdezésük nélkül, sőt akaratuk ellenére **Ezdege-i Byssenus Pál** volt szlavón bánnal és Berench-i Gergely fia: Bissenus István mesterrel, volt királyi dispensator-ral az ő Nyitra megye Komyathy birtokukon István mester Berench birtoka felől elterülő, Tarán nevű részföldek dolgában -nevükben is - egyezsége léptek és kötelezettséget vállaltak, ezért eltiltja apját és Imrét az egyezés kötésétől, a vitás földek, rétek, erdők és ligetek elidegenítésétől és Komyathy birtokuk határjeleinek lerontásától, **Bessenyő Pált** és István mestert meg mindenki mást pedig a földek stb. elfoglalásától és használatától. ”²³²

1423. december 8.

„A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Gimesi Forgách Péter fia Forgách György a maga és név szerint felsorolt édestestvérei és atyai nagybátyjai nevében protestált az ellen, hogy atyja: Péter és Forgách Miklós fia Imre az ő tudta és megkérdezése nélkül, sőt akaratuk ellenére **Ezdegei Besenyő Pál** volt szlavon bánnal és Berench-i Gergely fiával: Besenyő István mesterrel, királyi "dispensatorral" a Nyitra megyei Komyathy és Berenc possessiók határaitra és a közöttük fekvő Taran földre vonatkozólag békés egyezséget kötött az ő és társai kárára; egyben Pétert és Imrét ettől az egyezségtől eltiltja, eltiltja egyben a szóban forgó földek elidegenítését és a határok megváltoztatását. ”²³³

1424. május 10.

„A király Bessenyő Pált Egerszeg birtokba iktatni rendeli. ”²³⁴

1424. május 25. Bude. in festo b. Urbani pape.

ALBERT OSZTRÁK HERCEG ÉS A MAGYAR ORSZÁGNAGYOK

„Albert osztrák herceg és morva örgróf és a magyarországi egyházi és világi főurak, vitézek és nemesek, név szerint: Georgius archiepiscopus Strigoniensis, Johannes Zagrabiensis, sacri Romani imperii ac regis reginalisque majestatum sumpmus cancellarius, Thomas Agriensis et Nicolaus Waciensis episcopi, Petrus de Rozgon Wesprimiensis et Ladislaus de Marczaly Chanadiensis ecclesiarum electi, necnon Nicolaus de Gara regni Hungarie palatinus, Nicolaus de Chaak wayuoda Transsilvanus, comes Stephanus Kompolth de Nana, judex curie regie, Pipe de Ozora comes Themesiensis, Johanne de Maroth alias banus Machoviensis, Albertus de Ungh prior Aurane ac regnorum Dalmatie et Croatie bani, Petrus filius Herzici de Berzewycze tavarnicorum, Ladislaus filius Johannis wayuode de Thamasy janitorum, Stephanus de Bathor dapiferorum, Ladislaus similiter Kompolth de dicta Nana pincernarum, Nicolaus de Peren agazonum regalium magistri, **Paulus Bissenus de Ezdege** alias regni Sclavonie banus, Johannes de prefata Rozgon sumpmus thesaurarius regie majestatis, Petrus Cheh de lewa, pridem similiter agazonum regalium magister, Petrus

²³² Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 58979. (Forgách cs. lt.)

²³³ Eredeti, papír, hátlapján rány. p. maradv. – Regeszta forrása: OL regeszta (IIa)

²³⁴ Kammerer Ernő: A zichi és vásoneői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. VIII. (Budapest, 1895.)

filius Detrici palatini de Pelsewcz Siculorum, Georgius filius Leustachii palatini de Ilawa Zoliensis, Matheus et Emericus de Palowcz capitane castris Dyosgewr vocati, Heweswywariensis et Boreodiensis ac Stephanus de endem Rozgon Jauriensis comitatum comites jelentik, hogy Borbála királyné az ő tudtuk, hozzájárulásuk és beleegyezésük mellett kapta vissza Zsigmond királytól a már egyszer neki adományozott, majd elvett, és most ismét neki adományozott következő várakat, városokat, falvakat, bánya- és vámjövedelmeket stb. amint alant következnek: Trencsén vára az egész Trencsén megyével, Zucchya, Orozlankw, Bestricia, Hrycchow, Strechen és Owar várak a hozzájuk tartozó mindenféle birtokkal és jövedelemmel, úgyszintén a bizonyos okokból lerombolt és most romokban heverő Bugyetin vár összes tartozékai, mindkét Kemlek vár, Kwkproncza vára a Kaproncza nevű várossal, Zenthpetur nevű falu a révvel, Soploncza vára, Welyke kerülete és a következő birtokok: Garygh, Gersencze, Palychna, valamennyi Szlavóniában, Körös megyében, a Zágráb melletti Montisgrencensis város, Posegawar városa a várral és a megyével, és az ott szedett nyestadóval, Werewcze város szintén a megyével és az ott szedett nyestadóval és tizedekkel, míg Szlavónia teljes nyestadója helyébe, amelyet a király egyszer már a királynénak adományozott, de újra el is vett tőle, most 8000 forintnyi készpénzt biztosított neki a körmöczy kamara bánya- és vámjövedelmeiből. További adományok: Bwyak vár és tartozékai, Zonda vár és tartozékai Nógrád megyében, amelyek Paztoh-i Domonkos fia: János, fia: Jakab hűtlensége folytán szálltak a koronára; ugyancsak Nógrádmegyében Agard birtoka, mely Galsa-i Istvánnak a magvaszakadása folytán szállt a koronára; Boldogazzonhathwana birtok Pest megyében, amelyet a király egykor Wayda-i István fiának: Miklósnak adományozott, de mert a megerősítést nem kérte, az visszaszállt a koronára; ugyancsak Pest megyében Koka, Almas és Sambok benépesített és Raby meg Zentheged néptelen birtokok; a hewesmegyei Ench, Taas, Terebes és Roznuk birtokok; Nógrádmegyében Sampsonhaza Feyerkw várának a helyével, a Kazarban lévő birtokrész, továbbá Zewres birtok, amelyeket a király egykor Teten-i András literatusnak adott oly feltétellel, hogy ha helyettük más birtokokat kap, köteles ezeket visszaszolgáltatni, amelyekért azután a sárosmegyei Kapy várát kapta, amely vár viszont Paharos Osvaldnak magvaszakadása folytán szállt a koronára. További jövedelmek: az egész országban befolyó harmincadok; civitas Veteris Budensis a várral együtt, Szentjakab és Kelenfewld falvakkal és a Szentjakabon szedetni szokott vámmal, a nagy sziget: Chepel Buda mellett a hozzátartozó akár a szigeten, akár azon kívül fekvő birtokokkal, név szerint: Dempsed, Gubach, Zenthlewryncz, Harazth és Zenthdyenes Pest megyében, Adon a ménesekkel, Bessenew és Kereszthwr Fejér megyében; Kechkemeth város a benne lévő vámmal és a királynéi kunokkal, akik Kechkemeth és Bechee városok mellett laknak; a Kechkemeth melletti Felegghaz; Gwdwllew és Martonvására birtokok, az utóbbi a benne lévő ménessel és vámmal, amely két birtok szintén Paharos Osvald magtalan halála folytán szállt a koronára; a Fejér megyében lévő Teten és Gardon, a Gardonban lévő ménessel, amely a királyt csere alapján illette; Pest megyében Ewrkyn, amelyet a király egykor Borosynew-i Pál fiának: Lászlónak adományozott, de meg nem erősítés miatt az visszaszállt a koronára; a szintén Pest megyei Sary és Kerekeghaz birtokok és a Pechel és Gwmeres birtokokban lévő birtokrészek, amelyek Hertel zsigmond budai polgárnak magtalan halála révén kerültek a király birtokába; a Pest megyei Halasztelek birtok; a Fejér megyei Laczkhaza és Zenthemrehfalwa birtokok, amelyeket a király csere útján szerzett meg Zanthow-i Laczk fiaitól: Jakab volt erdélyi vajdától és Dávidtól, azelőtt szlavon bántól Galsa birtokért, amely Galsa-i István magtalan halála folytán szállt a

koronára; Tolnamegyében Tolnawar nevű város a vámmal és Kystolna nevű birtokkal; azonkívül Zólyom megye és Zolyom városa a benne lévő "domus regia"-val; ...obronya, Lypche és Wygles várak és azok tartozékai; Corpona városa Barsmegyében; Saskw királyi vár, amelyet a király egykor a Chethnek-i nemeseknek adományozott oly feltétellel, hogy amikor Hrussow várát nekik visszaadja, Saskw várát vissza kell szolgáltatniok; Hrussow várát valamikor Leustacchius nádornak adományozta, de a megerősítés elmaradása miatt visszaszállt a koronára s így adományozta a Chethnek-i nemeseknek. Mindezen javak nagyobb részét a király már egy előbbi adományozó oklevelében adta a királynénak, és azok adományozását most csak megújítja; új adományok: Trencsén vára, Trencsén megye, Zucchya, Crozlankw, Bistricia, Hrychow, Strechen és Owar várak és tartozékaik és a lerombolt Bugyetin vár tartozékai. Mindezek az adományok az öt tudtunkkal, tanácsukkal és elhatározásukkal történtek, aminek bizonyságául valamennyien ráfüggesztették gyűrűs pecsétjüket az oklevélre. Eredeti, hártya, 25 gyűrűs függőpecsét, legtöbbje ép, a kis hártya szalagocskán a tulajdonos neve is olvasható. – Regeszta forrása: OL regeszta

Pecsét:Függő 18 (1. Pecsét tulajdonosa: György esztergomi érsek. Vörös színű viasz, kb. 05 x 12 mm, hatszögletű gyűrűspecsét. Ábra: álló férfialak felsőteste. Felirata: ----- Ép. (V8-520.). 2. Pecsét tulajdonosa: Miklós váci püspök. Vörös színű viasz, kb. 15 x 12 mm, hatszögletű, gyűrűs függőpecsét. Ábra: címerpajzs: sugárkévével, benne átlós irányban sáv, azon két csillag, félhold. Felirata: S D NICOLAUI EPISCOPI VACI. Ép. (V8-521.). 3. Pecsét tulajdonosa: Rozgonyi Péter veszprémi püspök. Vörös színű viasz, kb. 15 mm, függőpecsét. Ábra: címerpajzs, benne levélfüzér, közepén madár. Felirata --- Ép. (V8-522.). 4. Pecsét tulajdonosa: Marczali László csanádi püspök. Vörös színű viasz, kb. 15 x 12 mm, hatszögletű, gyűrűs függőpecsét. Ábra: címerpajzs, fölötté sisakos fej. Felirata: S LADISLAI EPISCOPI CHANADIENSIS. Ép. (V8-523.). 5. Pecsét tulajdonosa: Csáki Miklós erdélyi vajda. Zöld színű viasz, kb. 22 mm, függőpecsét. Ábra: harcos feje. Felirata: S NICO DE CHAK VAYUOD TNSS. Ép. (V8-524.). 6. Pecsét tulajdonosa: Ozorai Pipó temesi ispán. Zöld színű viasz, kb. 22 mm, függőpecsét. Ábra: díszítőelemek, lenn címerpajzs, benne átlósan négy pólya. Felirata: P - S. Kissé sérült: kis darabja letörött. (V8-525.). 7. Pecsét tulajdonosa: Maróthi János macsói bán. Zöld színű viasz, kb. 26 mm, függőpecsét. Ábra: körben címerpajzs, benne három jobbról balra húzódó ékalakú pólya. Felirata: S IOHANNI BANI DE (M)AROTH. Kissé sérült: két betű hiány. (V8-526.). 8. Pecsét tulajdonosa: Nánai Kompolth László pohárnokmester. Zöld színű viasz, kb. 24 mm, függőpecsét. Ábra: lenn cí-

merpajzs, benne: kiterjesztett szárnyú madár, a pajzs jobb felső sarkán ugyancsak kiterjesztett szárnyú madár. Felirata: --- LAUS FILIUS STEPHI ---POLT. Kissé sérült: négy-öt betű kitörött. (V8-527.). 9 Pecsét tulajdonosa: Perényi Miklós főlovászmester. Természetes színű viasz, kb. 20 mm, függőpecsét. Ábra? Felirata: S NICOLAI DE PEREN. (V8-528.). 10. Pecsét tulajdonosa: Ezdegei Bessenýő Pál szlapon bán. Zöld színű viasz, kb. 18 mm, függőpecsét. Ábra: címerpajzs, benne mellszobor, fején koronával. Felirata: S PAULI BISE BANI. Ép. (V8-529.). 11. Pecsét tulajdonosa: Pelsőci Bebek Detre fia Péter székely ispán. Zöld színű viasz, kb. 22 mm, függőpecsét. Ábra: lenn: balra dőlő címerpajzs, benne: kettős kereszt, fölötté álló férfialak? Felirata: S PETR BEBEK COMES CULOR. Kissé sérült: jobb felső széle kitörött. (V8-530.). 12. Pecsét tulajdonosa: Ilsvai Leusták fia György zólyomi ispán. Zöld színű viasz, kb. 30 mm, függőpecsét. Ábra: díszes keret, díszítőelemek, levélfüzér, két hársfalevél stb. Felirata: S GEORGII FY L D ILSWA P I. Ép. (V8-531.). 13. Pecsét tulajdonosa: Pálóczi Imre diósgyőri várnagy, Zöld színű viasz, kb. 20 mm, függőpecsét. Ábra: címerpajzs. Felirata: S EMERICI DE PALOCH. Kissé sérült: bal felső széle kitört. (V8-532.). 14. Pecsét tulajdonosa: Rozgonyi István győri ispán. Zöld színű viasz, kb. 26 mm, függőpecsét. Ábra: jobbra dőlő címer, rajta lovagsisak, fölötté pelikán? Felirata: S STEFANUS D-- ----. Sérült: kb. 20 % hiányzik. (V8-533.).²³⁵

1424. június 9.

„Zsigmond király annak az ügynek a tárgyalását, amelyet **Ezdege-i Pál** egykori bán indított Pelsewch-i Imre egykori vajda fia: László, továbbá Pelsewch-i Detricus fia: Péter, Homorogh-i Dávid, Nenke-i Vitus, Parvus Jakab, Gythe-i Jakab, Nenke-i Miklós és Frank, Therem-i Péter, Cholthew-i Balás, Berchel-i Miklós, Verbethe-i Pál fia: Mihály, Horvathy György és Thokay Frank ellen, amelyet Szent György nyolcadán - máj. 1. - kellett volna a királyi személyes jelenlét előtt tárgyalni, amikor a felperest Papi-i Péter képviselte a király üv. levelével, míg az alpereseket Hollohaza-i Benedek a jászói konvent üv. levelével, a felek akaratából vízkereszt nyolcadára - jan. 13. - halasztotta.”²³⁶

1424. július. 5.

„A jászói konvent jelenti Zsigmond királynak, hogy parancsára lefolytatott vizsgálat szerint **Ezdegei Pál**, volt szlaponi bán tornai várnagya, Horwath György különböző hatalmaskodásokat követett el György prépost és a szepesi káptalan ellen.”²³⁷

1425. április 21.

²³⁵ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratokból (I) • Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok (Q 2)

²³⁶ Eredeti, papír, zárópecsét töredékeivel: presentes autem propter absentiam venerabilis patris domini Johannis episcopi eccl. Zagrabienis aule nostre et reginalis majestatum cancellarii et sigillorum nostrorum erga ipsum habitorem sigillo ejusdem fecimus consignari. – Regeszta forrása: OL regeszta. DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Kincstári levéltárból (E) • Királyi jogügyigazgatóság, Ismeretlen állagok (Q 8)

²³⁷ Papír, hátlapján pecsét nyoma. – Regeszta forrása: OL regeszta (Bakács)

„**Ezdegei Besenyő Pál** volt bán perét Barcz-i Balan-i János ellen, aki az Abauj megyei Alsomera possessio részére történő statuciójának ellentmondott, az országnagyok határozatából Szent György nyolcadára (máj. 1.) halasztja Zsigmond király.”²³⁸

1426. július. 1. (19. d.f. II. p. Corporis Christi)

„Garai Dezső macsói és **Özdögei Pál** egykori szlavón bán Tolna vm. magisztrátusához: különleges királyi parancsra a Tolna vm. univerzitása és nemesei számára KWLESD villa mellett jún. 4-én (f. II. p. Corporis Christi) tartott generalis congregation Nagmihal-i Albert vránai perjel (magn.) és a fehérvári keresztes konvent képviselőjében Kwlked-i Tamás deák (aki magának a konventnek ügyvédvalló levelével igazolta magát) a közgyűlés tanúsága mellett eltiltotta a fehérvári káptalant és mindenki mást az egész FAD possessio elfoglalásától és megtartásától. Megparancsolják, hogy intézkedésüknek szerezzenek érvényt.”²³⁹

1428. augusztus 21. (sabb. p. regis Stephani)

„Péter prépost és a jászói konvent előtt Zeen-i István fia: Imre, Elswafew-i János fia: György, Zelona-i (!) László fia: István meg János fiai: György és Péter helyett, nevében és személyében megjelenő Baktha-i János tiltakozást tett. Zsigmond király az elmúlt időkből Zeen-i Istvánt, Elswafew-i Nagy (Magnós) Jakabot és Fülöpöt, Zalona-i Loránd fia: Jánost - az említett Imre atyját és unokahvéreit (fr. patr.) - elfogatva bilincsbe verette, a Thorna nevű várról és tartozékairól szóló okleveleket tőlük elvétette, továbbá bilincsbe verve, és nem önként, bevallást tétetett velük, hogy sem nekik, sem más atyafiuknak és rokonuknak soha semmikor, semmilyen joga és saját joghatósága Thorna várához nem volt, és a jövőben sem lesz. Baktha-i János ezért a fentiek nevében Zeen-i Istvánt, Nagy Jakabot és Fülöpöt, Loránd fia: Jánost, bárki más atyafiaikat ettől a bevallástól és az ahhoz való hozzájárulástól, Zsigmond királyt pedig a vár és tartozékai elvételétől és eladományozásától, **Ezdege-i Besenyő (Byssenum) Pál** egykori szlavón bánt és Berencz-i Saphar (dictus) Istvánt a királytól új adomány címén való felkérésétől, tartástól, éleستől jövedelmeinek beszédésétől, maguk, fiaik és örököseik részére történő iktatástól eltiltja az ország törvényei szerint.”²⁴⁰

1428. augusztus 21.

Jászói konvent

„Péter Jazow-i prépost és a konvent előtt Zeen-i István fia Imre, Elswafew-i János fia György, Zelona(!)-i László fia István, és János fiai: György és Péter nevében Baktha-i János tiltakozik az ellen, hogy amikor Zsigmond király a fenti Zeen-i Istvánt, Elswafew-i Nagy

²³⁸ Eredeti, papír, zárópecsét nyomai. Hátlapján felj. a per további folyamára. Regeszta forrása: OL regeszta (IIa)

²³⁹ Eredetije papíron, a hátoldalán két pecsét töredékével: MOL DI 106 319 (Székesfehérvári ker. konv. magánlt. Capsa 2. Fasc. 3. N°32). A hátoldalon: (egyebek mellett) Incattus solvit xx (= 20 dénárt).

Az eredetiben: Desew de Gara Machoviensis et **Paulus de Ezgedee** alias regni Sclauonie bani; Garai 1419 és 1427 (majd 1431-1437-ben), **özdögei Besenyő Pál** viszont jóval korábban 1402 és 1406 között töltötte be ezt a tisztelet. ENGEL, Archontológia I. 19.

²⁴⁰ Papíron, hátlapján pecsét nyoma. DL 70847. (fasc. XI. fr. 7.)

(magnus) Jakabot és Fülöpöt és Zalona-i Loránt fia Jánost - Imre rokonait - fogságban tartotta, a Thorna várra vonatkozó okleveleket tőlük elvette és őket a várról erőszakkal lemondatta és eltiltja ezeket a lemondástól, Zsigmond királyt pedig a vár elvételétől és eladományozásától, továbbá **Ezdege-i Besenyő (Bissenus) Pál**, volt Sclauonia-i bánt és Berencz-i Saphar (dictus) Istvánt a felkéréstől és használattól. Datum sabbato proximo post festum beati regis Stephani et confessoris, anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo octavo.²⁴¹

Oklevél 1428. augusztus 21.

1429. június 24. (in nat. Joh. bapt.) Székesfehérvár (Albe).

„Zsigmond király meghagyja Torna megye ispánjának, illetőleg alispánjának és szolgabíráinak, hogy **Ezdege-i Pál** volt bán (magn.) panasza tárgyában, amely szerint Pelseuch-i Nagy (magnus) János fia: Miklós, néhai Detre nádor fiai: Péter és Miklós, László vajda fia: Imre a Torna megyei Luchka nevű birtokán levő Bikzedo (javítva Bykzad-ból) nevű erdejét elfoglalták, és az onnan fát hordó jobbágyait megverték, tartsanak vizsgálatot, a nádornak pedig tegyenek jelentést.²⁴²

1429. június 24.

„Zsigmond király az egri káptalanhoz.

Jelentette előtte **Ezdege-i Pál** volt bán, hogy Peseoch-i Detricus nádor fiai: Péter és Miklós és Pelseoch-i László vajda fia: Imre Zaard-i várnagyuk: Jakab biztatására Zenthandras-i jobbágyaik útján a Torna megyei Rako nevű birtokán lévő szántóföldeket felszántották, bevetették és ezáltal a maguk részére foglalták le. Meghagyja azért a káptalannak, küldje ki testimoniumát, akinek a jelenlétében a királyi ember tartson a fenti ügyben vizsgálatot és arról a káptalan tegyen a nádornak jelentést. (Teljes szöve g), kijelölt királyi emberek: Paulus aut Nicolaus "dicti" Keretew de Nenke, vel Andreas, sin Stephanus, seu Ladislaus, sive Marcus, neve Valentinus de Kouachy, aut Johannes vel Ladislaus sin Barnabas de

²⁴¹ Eredeti, papíron, hátlapján pecsét nyoma. – Regeszta forrása: OL regeszta (FNA, Borsa) DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Perényi család (Q 148)

²⁴² Átírta Torna megye 1429. augusztus 15-én kelt jelentésében. DL 66872. (ad Arch. Kékkő n. 35.) Tringli István: A Perényi CSALAD levéltára 1222-1526 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.. Budapest, 2008.

*Nadasd, seu Stephanus "dictus" Farcas de Komjathy, vel Gregorius filius Mathie de predicta Nenke.*²⁴³

1429. szeptember 14. Pozsony

„Zsigmond király értesíti a soproni polgárokat, hogy képviselőjében **Bessenýő Pál** volt szlavón bánt bízta meg a sopronmegyei közgyűlés megtartásával, aki előtt összes sérelmeiket, különösen Kelemen győri püspök ellen hangzókat, orvoslás céljából panaszolják fel commissio propria domini regis.

*Sigismundus dei grácia Romanorum rex, semper Augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie Croacie etc. rex. Fideles dilecti! Ecce transmittimus illac ad vos fidelem nostrum magnificum **Paulum Bissenum**, alias regni nostri Sclavonie banum ad celebrationem congregacionis generalis in comitatu Soproniensi fieri debendam, cui omnes iniurias, molestias, dampna et quevis nocumentorum genera per quoscunque vobis et signanter per reverendum in Christo patrem dominum dementem episcopum Jauriensem hucusque illatas et irrogata, racione quarum vos sepe sepius nos infestastis, nostre maiestatis in persona suo modo enarraare et exprimere ac omnia ea, que ipse Paulus banus nomine nostro regio vobis dixerit, facienda debito effectui mancipare debeatis et aliud non facturi, Datum Posonii, in festo Exaltacionis sancte crucis, anno domini millesimo CCCC^{mo}*²⁴⁴

1429. október 12. Pozsony

„Zsigmond király megparancsolja **Ezdegei Pál** volt szlavón bánnak, András császmái őrkánonok, kir. alkancellárnak és Raveni Mihály kőrösmegyei szék ítélőmesterének, hogy a sopronmegyei közgyűlésen tartsanak vizsgálatot arra nézve, hogy vajjon a győri püspök közvetlen Sz. Márton napja után szedendő bordézmát köteles-e Sopron városából eladás nélkül azonnal elszállítani vagy nem és az eredményről neki jelentést tegyenek.”

1429. október 12. Pozsony

„Zsigmond király meghagyja **Ezdegei Pál** volt szlavón bánnak és két társának, hogy azt a parancslevelet, — amelyet ő a soproni polgárok panaszára néhai János győri püspökhöz intézett arra nézve, hogy a bordézmát nem szabad neki kicsiben kiméretni Sopronban, hanem csak hordóban tartozik eladni és amely állítólag a város őrizetében van — kerestessék elő és ha megtalálják, úgy egyéb, e pert érintő oklevelekkel egyetemben egy tokba zárva és lepecsételve küldjék hozzá, ha pedig nem akadnak nyomára, ez esetben a polgármester, a városbíró és a 12 esküdt egyenkint és személyesen tegyen le esküt arra, hogy ilyen parancslevelet nem ismernek, tehát nincs is náluk és az eskü letételéről állítsanak ki bizonyáglevelet.”²⁴⁵

²⁴³ Átírta: 1429. július 26. Egri káptalan. Regeszta forrása: OL regeszta. DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Kincstári levéltárból (E) • Királyi jogügyigazgatóság, Ismeretlen állagok (Q 8)

²⁴⁴ Vízjegynélküli papíros, zárlatán fődött birodalmi titkos pecsét töredékével. Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. rész, 2. kötet, Oklevelek és levelek 1407-től 1429-ig. (Sopron, 1923.)

²⁴⁵ Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. rész, 2. kötet, Oklevelek és levelek 1407-től 1429-ig. (Sopron, 1923.)

1429. október 19. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt szlavón bán és két társa Zsigmond királynak jelenti, hogy parancsához híven a soproni tanács bemutatta nekik 1412 júl. 7-iki királyi oklevelet, amelyet átírtak és azután tokba zárva és lepecsételve újból átadtak a soproni tanácsnak azzal az utasítással, hogy királyi színe elé vigyék.”

1429. október 20. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt szlavón bán és két társa jelenti Zsigmond királynak, hogy parancsa értelmében a vármegyei közgyűlésen vizsgálatot tartottak és a jelenlevő nemesek kivétel nélkül mind azt vallották, hogy a győri püspökök a tizedbort Sopronban elhelyezhették, sőt gyakran a tanácstól béreltek ki pincét, kimérni e bort azonban nem volt szabad nekik, hanem csak hordókban eladni.”

1429. október 29. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt szlavón bán és András császári örkanonok, kir. alkancellár jelentik Zsigmond királynak, hogy parancsához híven Sopron és Rákos között megjárta a határt, miután azonban úgy a város, mint a győri püspök e határjárásnak kölcsönösen ellenmondtak és a város az eskü letevését sem fogadta el, ezért ez ügyet eldöntésre a soproni polgárok óhajához képest kir. színe elé terjesztik.”

1429. november 1. Pozsony

„Zsigmond király Kelemen győri püspök és Sopron városa között a bordézsmá ügyében folyt perben a bizonyítékok meghallgatása és a vizsgálat lefolytatása után úgy ítélik, hogy a bordézsmá szedése mindig Sz. Márton másodnapján kezdődjék, az így összeszedett bort a püspöki tizedszedők tartoznak haladéktalanul a polgárok pincéiből a város falain belül fekvő püspöki pincékbe szállítani és ott megőrizni tetszés szerinti ideig, kimérni azonban kicsiben nem szabad, hanem csak hordónként eladni, a soproni polgárokra pedig, miután nem tudták a panaszuat beigazolni, ebben a kérdésben az örökös hallgatást mondja ki.”

1429. november 3. Pozsony,

„Zsigmond király megparancsolja a csornai konventnek, hogy miután úgy Sopron városa, mint a győri püspök egymást kölcsönösen birtokelfoglalással vádolják, ezért Sopron városa és Rákos között először a püspök bemondása és az általa felmutatott IV. Bélától és Demeter kir. tárnokmestertől származó oklevelek nyújtotta adatok alapján járják be a határt, ha pedig a soproni polgárok ennek ellenmondának, úgy a polgárok mutatása szerint is végezzenek határjárást és amiben kölcsönösen megegyeznek, ott a határjeleket újítsák meg, a vitás földterület értékét pedig állapítsák meg és az egészről neki jelentést tegyenek.”

1429. november 24. (f. V. a. Katherine)

„A váci káptalan előtt megjelent személyesen Kwkenyes-i Simon fia: György és Sen-i István fia: Imre, Salona-i János fiai: György és Péter, Olswfew-i Jakab fia: János nevében, személyében, és tiltakozást tett. Mint megtudták, Zsigmond király évekkel ezelőtt Thorna várát tartozékaival, ti. városokkal (civitatibus), falvakkal és prédiuumokkal együtt **Besenew (dictus) Pálnak** (egr.), egykori szlavón bánnak, Ezdege-i Péternek és Saphar (dictus) Istvánnak adományozta új adományként. Mivel pedig a várhoz tartozó minden jog az övék, ezért Zsigmond királyt a várnak a nemeseknek történő eladományozásától, **Pál bánt**, Pétert és Istvánt ennek birtokába bármi színen történő bebocsáttatásától, haszonvételeinek beszédésétől eltiltja, és ennek ellentmond.”²⁴⁶

1430. április 17.

„Zsigmond király értesíti Sandrin fiát: Lászlót és Etre fiát: Mihályt, hogy a nekik elzálogosított Gede várát tartozékaival együtt **Ezdege-i Pál** volt szlavon bánnak zálogosította el, felszólítja egyben őket, hogy a várat, miután ez nekik a zálogösszeget kifizette, neki adják át.”²⁴⁷

1431. február 6.

„Pálóci Máté országbíró bizonyítja, hogy Kezy-i Sándor unokája, László, a maga és Kalno-i Etreh Gergely fia Mihály nevében Gede és Zaggwafew várakat, meg Karlo, Lekwshaza s Weche possessiókat és részeket Banrewe, Raas és Zolnok possessiókban, végül Monay prediumot átadta **Ezdege-i Pál** volt szlavon bánnak, mert a király ennek adta e birtokokat zálogba, és mert Pál volt bán nekik azt az összeget, melyért ők zálogban bírták, kifizette.”²⁴⁸

1432. január 20.

„Nos Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex memorie commendamus, quod licet nos alias¹ unacum prelatibus et baronibus nostris mature deliberantes id, ut denarii maiores nove monete nostre, cuius centum denarii unum florenum auri representant, denarii pro tempore currentes nominarentur, vocitarentur et reputarentur, universique et singuli proventus tarn nostri regales, quam ecclesiarum consequenterque dictorum baronum et quorumlibet regnicolarum nostrorum cum dictis maioribus denariis solverentur et exigenterentur, de alia autem minori moneta nostra quating vocata quadringenti denarii pro uno floreno auri et quatuor denarii eiusdem minoris monete nostre pro uno denario dicte maioris monete nostre cursum haberent

²⁴⁶ Papíron, hátlapján pecsét nyoma. DL 70854. (fasc. XI. fr. 13.)

²⁴⁷ (Csonka szöveg), eredeti, papír, restaurálva, több helyen kisebb nagyobb hiányok, alig olvasható, elhalványult írás, szöveg alá nyomott piros viaszú pecsét helye, Nógrád megye: Gede vára és tartozékai. – Regeszta forrása: OL regeszta (IIa) DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Becsky család (Q 32)

²⁴⁸ Eredeti, papír, felragasztva, hajtásoknál és más helyeken rongált, hiányos, hátlapján rányomott pecsét helye. Nógrád m. Zagyvafő vár és tartozékai, Gede vára és tartozékai. – Regeszta forrása: OL regeszta (IIa) DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Becsky család (Q 32)

et reciperentur, disposuerimus et decreverimus, tarnen quia iam, ut hoc notorium est, in [contrar] ium huiusmodi nostre dispositionis et decreti singuli floreni auri pro singulis decem centenariis ipsius monete quating per quoslibet in hoc regno nostro Hungarie communiter cambirentur, propter quod in omnibus [neg]otiationibus, venditionibus et emptionibus quarumcunque rerum, exactionibusque decimarum, collectarum et tributorum inter regnicolas nostros ecclesiasticos et seculares, redemptionibus etiam litterarum inter eosdem reg[ni]colas nostros ac magistros cancelliarum et curie nostrarum notarios multipharie disparitates et differentie contentionesque et discordie nonnunquam exorte fuissent et haberentur, ipsique regno [nostro] et eius incolis diverse et plurime incommoditates et varii defectus necnon caristie, penurie atque dampna dinoscuntur evenisse. Ideo nos huiusmodi defectibus et incommoditatibus dicti regni nostri et regnicolarum nostrorum obviare eorundemque comodo et utilitati providere cupientes unacum eisdem prelatis et baronibus nostris, utputa reverendis in Christo patribus dominis Georgio archiepiscopo Strigoniensi, Johanne Zagradiensi nostre maiestatis summo cancellario, Dyonisio Varadiensi, Petro Agriensi, Symone Vesprimiensi et demente Jauriensi ecclesiarum episcopis, item magnificis Nicolao de Gara prefati regni nostri Hungarie palatino, Mathius de Palocz iudice curie, Petro Herrici de Berzewicze magistro tauarnicorum nostre maiestatis, Ladislao bano nostro Machouiensi et Nicolao filiis prefati Nicolai palatini, **Paulo Bisseno de Ezdege regni nostri Sclauonie**, Petro Cheh de Lewa similiter Machouiensi alias banis, Stephano de Bathor dapi[f]lerorum, Herrico de Thamasy ianitorum nostrorum pridem magistris, Sigismundo de Losonch et Ladislao de Kanisa necnon plerisque aliis viris ecclesiasticis ac diversorum comitatum dicti regni nostri potioribus nobilibus, item civitatum nostrarum Budensis, Pestiensis, Albensis, Strigoniensis, Cassoviensis, Posoniensis, Tirnaviensis, Soproniensis, Zegediensis ceterarumque iudicibus et iuratis civibus per nos ad hoc in ipsam civitatem nostram Budensem vocatis et accersitis mature tractantes et sane deliberrantes, visaque necnon capta et examinata qualitate ac essentia et comperta valore ipsius minoris monete nostre quating appellate volumus et statuendo decernimus, sicuti etiam perprieus disposueramus, ut soli huiusmodi maioris nostre monete denarii novi semper in antea generaliter nominentur, vocitentur et reputentur denarii novi pro tempore currentes et centum ipsorum denariorum maiorum valeant unum florenum auri, ipsorum autem denariorum monete quating nuncupate, eo quod iam, ut premititur, pro decem centenariis denariis ipsius monete quating unus florenus auri cambitur, ipsi decem centenarii denarii pro predicto uno floreno auri et pro unoquoque dictorum denariorum prefate maioris nostre monete decem denarii cursum habeant ac in cunctis mercantiis necnon venditionibus, forizationibus et emptionibus quarumlibet rerum venalium recipiantur, universique et singuli proventus tam videlicet nostri regales, quam ecclesiarum ac aliorum quorumcunque puta lucrum camere nostre ac decimé ecclesiarum, tributa et quelibet collecte necnon [redemptiones litterarum predictarum solvantur et exigantur cum dictis denariis maioribus, ita ut in quibuslibet solutionibus, ubi unus denarius ab olim dari consuevit, ibi de cetero unus denarius predictae maioris monete nostre aut loco cuiuslibet huiusmodi denarii decem ex dictis minoribus denariis monete quating predictae solvantur et ubique recipiantur contradictione et renitentia sine omni. Quocirca vobis fidei[bus] nostris predictis prelatis et baronibus nostris universis, necnon comitibus, castellanis, nobilibus ac vestris officialibus, item prefatarum et aliarum quarumlibet nostrarum aliorumque quorumvis vestrum civitatum,

opidorum, p[os]sessionum et villarum rectoribus, iudicibus utputa et villicis, cunctis etiam tam regnicolis nostris, quam forensibus, maioribus utputa et minoribus, cuiuscunque status, gradus et conditionis existant, harum serie firmissime et districtissime precipiendo iniungimus, ut vos et quilibet vestrum in solvendis quibusvis collectis antefatis expediendisque, exponendis, faciendis et exigendis quibuslibet pecuniariis solutionibus iuxta premissam nostram ac vestram scilicet prelatorum et baronum nostrorum potiorumque prefati regni nostri procerum, iudicumque et iuratorum prefatarum civitatum nostrarum dispositionem et limitationem modo prenotato factam ubilibet in pretacto regno nostro Hungarie et partibus eidem subiectis, presertim vero in nundinis seu foris annualibus et ebdomalibus, tam videlicet in nostris, quam vestris civitatibus, opidis et villis celebrandis in quibusvis venditionibus et emptionibus huiusmodi monetam nostram seu denarios maiores pro denariis novis nominare et vocitare ac semper ad numerum seu valorem eorundem forizare seu forum facere, sicque valorem seu pretium ipsorum maiorum denariorum nostrorum, si eosdem in promptis non habueritis seu non habuerint, cum dictis minoribus denariis prefate monete quarting exsolvere debeatis et teneamini adimplere sub pena detentionis personarum et ablationis huiusmodi pecuniarum aliarumque rerum venaliumstrarum apud vos reperiendarum, quarum a transgressoribus huiusmodi nostre voluntatis et mandati aufferendarum in tres partes dividendarum unam partem inventoribus seu acusatoribus talium transgressorum, aliam vero partem comitibus parochialibus in provinciis puta extra civitates liberas, in civitatibus autem liberis iudicibus earundem, receptoribus scilicet ipsarum pecuniarum atque rerum et tertiam partem fisco nostro regio cedere, applicare et pro-venire volumus et mandamus, et hoc volumus ubique in dicto regno nostro palám facere proclamari. Secus igitur in premissis facere nequaquam ausuri. Datum Bude in festo beatorum Fabiani et Sebastiani martirum, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo, regnorum nostro [rum] anno Hungarie etc. XLmo quinto, Romanorum vigesimo secundo et Bohemie duodecimo.”²⁴⁹

1434. november 9.

„Zsigmond király bizonyítja, hogy **Ezdegei Bessenýő Pál fia Miklós** Nógrád, Heves és Borsod megyei birtokokat, valamint Kewrews birtokát 6500 forintért kapta zálogba. Ezdegei azonban Lököshaza és Bánréve (Gömör m.) birtokokat Balogi Alt fia Györgynek engedte át, azonban ő a teljes zálogösszeg visszafizetésére kötelezte magát.”²⁵⁰

²⁴⁹ Franciscus Döry: Decreta Regni Hungariae: Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. (Jogszabályok és rendeletek Magyarország 1301-1457)

Az oklevél az új dénár bevezetéséről, értékének megállapításáról szól a korábbi pénzhez képest. Felsorolja, hogy a tanácskozáson kik voltak jelen. A felsorolt papi méltóságok a következők: Pálóczi György, esztergomi érsek (1423-1439), Albeni János, zágrábi püspök (1421-1433), a magyar-kancellár (1421-1432), a római birodalmi kancellár (1423-1432), Kusalyi Jakcs Dénes, váradi püspök (1427-1435), Rozgonyi Péter egri püspök (1425-1438), Rozgonyi Simon, veszprémi püspök (1428-1440), Molnári Kelemen, győri püspök (1417-1438). A jelen levő világi méltóságok: Garai Miklós nádor (1402-1433), Pálóczi Mátyás, főbíró (1425-1435), Berzeviczi Péter, tárnokmester (1419-1433), Garai László, macsói bán (1431 -1438), **Ezdegei Bessenýő Pál**, szlavón bán (1402-1406), Lévai Cseh Péter, macsói bán (1427-1432), Báthori István, királyi étekfogódmester(1418-1431), Tamási Henrik, királyi ajtónálló (1417-1434).

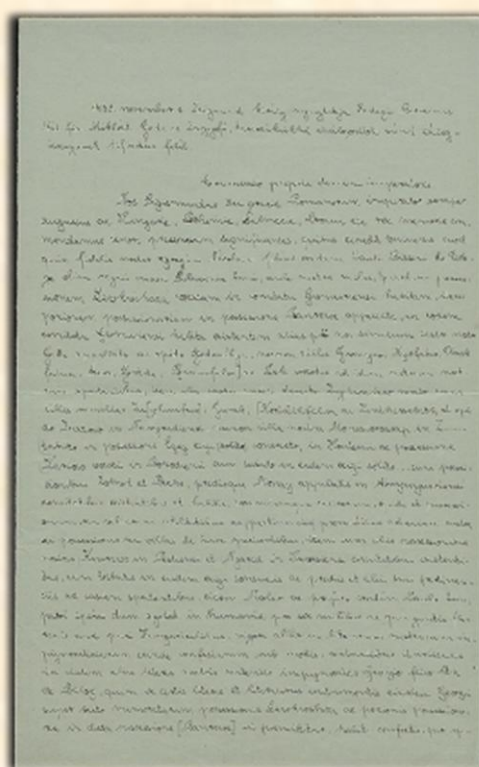
²⁵⁰ Eredetije DL 44065. (Múzeumi Törzsanyag.) Bártfai Szabó 654., 655. Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták, 1002–1437. (Budapest, 1982. Pest Megye Múltjából sorozat 5.)

1435. november 8.

„Zsigmond király bizonyítja, hogy egy korábbi oklevelében a gömörmegyei Lewkwshaza birtokot, valamint Banrewe egy részét Gede várával és az ehhez tartozó Gedeallya várossal, Gwnyw, Kysfalw, Chaakfalwa, Dusa, Geztete s más név szerint felsorolt helyekkel, Zaghwafew várát a hozzá tartozó, név szerint felsorolt helyekkel valamint más helyeket Nógrád, Hont, Borsod, Abauj, Pest és Heves vármegyékben 6500 arany forintért elzálogosította Ezdege-i Bissenus Pál fiának: Miklósnak és bár most Lewkwshazát és a Banrewe-i részt átengedte a király, kérésére Balog-i Ath fiának: Györgynek, a király biztosítja, hogy a fenti birtokok kiváltásánál a teljes 6500 forintot fogja neki kifizetni.”²⁵¹

1435. november 11 előtt.

„Zsigmond király az **Ezdegei Besenyei Pál** volt szlapon bán fia **Miklós** által bemutatott oklevelekből meggyőződve arról, hogy neki teljes joga van az alábbi birtokokra: Gömör m. Lökösháza, Bánréve b. Gede vr., Gedealja f., Gunyő f., Kisfalu, Csákfalva, Dusa, Geztete, Leh f., Zagyvafő pusztá vár, Gáncb b.; Nógrád és Hont m. Inazow, Szenterzsébet b., Monostorsáp f., Egeg b.; Borsod m. Karsowb; Abauj m. Monay, Szolnok, Becse b. Pest m. Kőrös b. vámmal; Heves m. Nyárád vámmal, őt azon birtokban megerősíti.”²⁵²

1435. november 8-i oklevél

²⁵¹ (Teljes szöveg.) Eredeti, papír, a hajtásoknál kissé rongált, szöveg alatt piros viaszú rányomott pecsét helye. - Regeszta forrása: OL regeszta (IIa) DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Gyűjteményekből (P és R szekcióból és állagtalán fondok) • Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10)

²⁵² (Eredeti után Fejér X. 7. 653.1.) 654. Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599-ig. (Budapest, 1938.)

1435. november 11 előtt.

„Zsigmond király biztosítja **Ezdegei Besenyei Pált és utódait**, hogy azon 6500 forintot, amelyet Bánréve és Gede és tartozékai (köztük Kewrews Pest, Nyárad b. Heves m.) zálogösszege gyanánt Balogi Alt fiának Györgynek elengedett, ő és utódai neki megtérítik.”²⁵³

1435.

„Ezdegei Miklós szlavón bán. Zsigmond királytól 1435-ben az egegi vámszedési jogot kapja.”²⁵⁴

1435.

„Inaszó. 1435-ben, amikor Zsigmond király az Ezdegei Bessenyőknek elzálogosította, oppidum-nak nevezték, 1478-ban, mint pusztát, Zagyvafő várához tartozott.”²⁵⁵

1439. február 19

„Cékei Márton borsodi ispán

Borsodmegye hatósága /:Czeke Márton comes és a szolgabírák:/ jelenti Albert királynak, hogy febr. 19-én megjelent előtte Besenew-i Parvus László nevében Heghnicz-i Balás és Thorna-i Safar Istvánnal szemben bejelentette, hogy megbízója: Parvus László Ezdeke-i /:Ezdege-i h.:/ **Pál bán** fiának: Miklósnak kérésére Safar Istvánnak 5 márkát, puri et fini argenti, adott kölcsön, de azt Ezdeke-i Miklós életében nem fizette neki vissza és mivel Miklósnak minden ingó és ingatlan vagyona a nevezett Safar Istvánra szállt, ebből a hagyatékából kéri 5 ezüst márkájának a visszafizetését. Erre Safar István megbízottja: Kwbli Pál a jászói konvent ü. v. levelével azt válaszolta, hogy sem Ezdeke-i Miklós, sem Safar István nem tartoztak sohasem Parvus Lászlónak az 5 ezüst márkával. A hatóság Safar Istvánt a maga személyében leteendő esküre kötelezte, hogy nem tartozik semmivel. Erre Safar István procuratora bemutatta a királynak jan. 26-án kiállított oklevelét, mely a jelen ügynek mostani állásában a kir. kuriába való átküldését írta elő, amit a megyei hatóság teljesített is, Szent György nyolcadát írva elő a feleknek az ottani megjelenésre.”²⁵⁶

1457. február 24.

Nyitrai káptalan

²⁵³ (Fejér X. 7. 653. 1.) 655 Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599-ig. (Budapest, 1938.)

²⁵⁴ (D L 44065, Fejér X 7 653.) Bakács István: Hont vármegye Mohács előtt (Budapest, 1971)

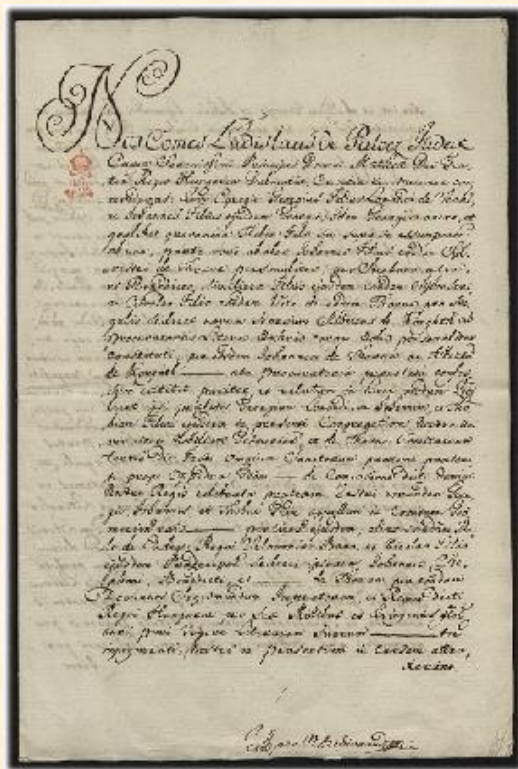
Ezdegei Miklós, valószínűleg **Ezdegei Bessenyő Pál** bán Miklós fia, aki viszont soha sem volt bán. Egeg (szlovákul Hokovce) község Szlovákiában, a Nyitrai kerület Lévai járásában. 1245-ben említik először. A település már a középkorban fontos utak találkozásánál feküdt, így vámja és városi rangja is volt. A vám a 14. század végéig a sági konvent birtokában volt.

²⁵⁵ (Fejér: X. 7. 653.) Borovszky: Magyarország vármegyéi Nógrád vármegye története Salgótarjánhoz közeli volt település, pusztát. Valószínűleg Zagyvafő várával lehetett akkoriban kapcsolatos.

²⁵⁶ Magyar Országos Levéltár

„A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy megkapta, László királynak 1457 jan 12-én kelt teljes egészében közölt, statválást elrendelő oklevelét, melynek értelmében Kereskyn-i László királyi emberrel András mester succentort küldte ki mint kanonoktársát, akik febr.10-n ki-
szálltak Swran várához, és Swran városához, majd Nagzeg, Tholmach, Salgo, Bankezew, Keresthur, Megyer, Zenthgewrgh, Molnossuran, Loth és Warad birtokokhoz, Egghazzeg bir-
tok feléhez, azonkívül Chykeweghaza prediumhoz, végül Zentywd városhoz, és Zakostolyan
és Maniga birtokokhoz, és a bennük lévő királyi joghoz, és a szomszédok meghívása mellett
bevezették azok birtokába új királyi adomány címén Orzag Mihályt és Jánost améltül, hogy
bárki is ellenmondott volna. - A megjelent szomszédok Johanne de Sook, Mathia Bornemyza
de Ondroh alias de Ohay, Nicolao Kalnay de Fedemes, Paulo de Nadas, Abraham et osvaldo
villicis de Kyskeze ac **Anthonio de Ezdeghe**, item Vincze "dicto" de Dwb ac Georgio et
Ladislao de eadem, Ladislao et Nicolao Bodok "dictis" de Buchan, Michael de eadem, Fran-
cisco et Stephano de Oczko”²⁵⁷

1466. november 23.

„Palocz-i László országbíró előtt Serke-i Lóránt fia György, fia János, ezen György a
másik fia Tóbiás nevében is, valamint Thorna-i Szilveszter fia János és az ezen Szilveszter fiai:
István és Benedek és Thorna-i Vitus fia Osvát nevében az országbírói ügyvédvalló levéllel meg-
jelent Komyath-i Albert abban a perben, melyet Thorna-i János és társai Gömör és Torna megyék
részére általa Gewmer falu mellett mindszent harmadik napján (nov.3.) királyi parancsra tar-
tott közgyűlésén György és fiai: János és Tóbiás gömörmegyei Gede nevű vára miatt indítottak,
amelyet Zsigmond király János és társai elődei-
nek: **Ezdege-i Pál** szlavón bánnak és fiának: Mik-
lósnak 6500 aranyforintért elzálogosított, kérték,
hogy vagy a várat, vagy pedig a 6500 aranyforin-
tot adják vissza, mivel azonban Thorna-i János és
társai az oklevelekből meggyőződtek arról, hogy
nem csak Gede várat, hanem több mezővárost,
prediumot és sok falut és vámot zálogosított el
Zsigmond király a 6500 aranyforintért Pál bán-
nak és fiának, Miklósnak, amelyek nem is György és fiai: János és Tóbiás kezén vannak,
Olnod-i Czwdar Jakab és más fogott bírák közbenjárására megegyeznek abban, hogy közö-
sen négy fogott bírót választanak, akik meghallgatva érveléseiket és átvizsgálva okleveleiket,
ha ezekből az oklevelekből és más okmányokból magállapítják, hogy a Zsigmond király által
6500 aranyforintért elzálogosított Gede vár, tartozékai, a mezővárosok, prediumok, vámok és

²⁵⁷ Magyar Országos Levéltár

falvak a Thorna-i nemeseket illetik, Serke-i György és János tartoznak abban az összegben, melyre a fogott bírák a 6500 aranyforintból Gede várat és tartozékait becsülik, az abaújszántói Somogy nevű birtokukat átadni Thornai Jánosnak, Istvánnak, Benedeknek és Osvátnak mindaddig, míg azt ki nem váltják és addig is, míg ezt az összeget meg nem állapítják, Lóránt fia György és fia János tartoznak a Thorna-i nemeseknek 200 aranyforintot fizetni, amit a Thornai nemesek, amikor Lóránt fia György és János Somogy birtokukat tőlük visszaváltják, kötelesek a megállapítandó összegből leszámítani. Ha György és fia János Thorna-i Jánost, Istvánt, Benedeket és Osvátot Somogyban megtartani nem tudnák, kötelesek 200 jobbágytelket az országban ott, ahol azt János, István, Benedek és Osvát kívánják, zálogul átadni és azok birtokában megoltalmazni, továbbá a felek kölcsönösen nyugtatják egymást és familiárisaikat és embereiket az egymás ellen, továbbá familiárisaik és embereik ellen elkövetett mindenféle kártétel, jogtalanság, gyalázkodás, hatalmaskodás és minden gonosztett felől és az összes ezekre vonatkozó peres- és bírságleveleiket semmisnek nyilvánítják."²⁵⁸

²⁵⁸ Hátlapján pecsét nyomával. DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Kincstári levéltárból (E) • MKA, Neo-regestrata acta (Q 311)

Ezdegei (Özdögei) Bessenyő Pál bán

Ezdegei Bessenýő Pál bánról a lexikonok elég szűkszavúan emlékeznek meg. Az előzőekben ismertetett adatok, körülmények, oklevelek alapján viszont a bán életének egy része szépen felvázolható. Ebben megpróbáltam azokat a dolgokat hangsúlyozni, amelyeket az oklevelekből – közvetlenül, vagy közvetetten – hitelesen meg lehetett állapítani.

Özdögei (Ezdegei) Bessenýő Pál²⁵⁹ előnevéről ítélve Nyitra vármegyei származású. A településről korábban már részletesen megemlékeztünk. A XVIII – XIX. századi történelmi munkák már e családot az ottani birtokosok között nem tartják számon.

A Bessenýő családnak számos ágáról értesülhetünk a korabeli krónikákban és főleg az okleveleken. Ilyenek az alapi, a kajdacsí, a lyabai, a galántai, a nezdei (sztrezai), az örsi, a sági, az özdögei (ezdegei), a hordi (hardi), szentágotai, zsadányi, deregnyői...²⁶⁰ A családok közötti rokoni kapcsolatokat – az eddig talált oklevelek alapján – csak az ezdegei (özdögei), hardi (hordi) és a nezdei (sztrezai) ág között találtunk, de ez nem zárja ki a további lehetőségeket sem.

Egyes könyvekben, de okleveleken, sőt lexikonokban is a Bessenýő sokszor Besse-
neyei!

Középkori páncél²⁶¹

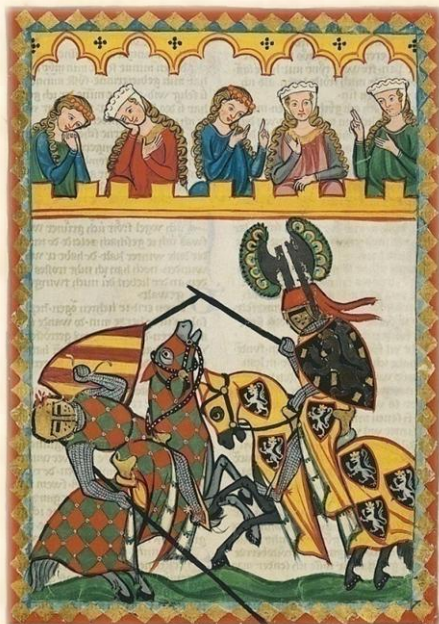
Családjáról csak annyit sikerült megállapítani, hogy apja is ezdegei Bessenýő Pál volt, akinek Pál fiát említik az oklevelek bánként. Születése időpontjáról nem tudunk, de amint látjuk majd, 1396-ban már harcol a nikápolyi csatában a királya oldalán. Ebből és a vélt 1436-os halálából természetesen csak következtetve,

a születése valamikor

1360-1370 körül lehetett. Ekkor az országban I. Lajos (Nagy Lajos) a király, aki apjától Károly Róberttől egy virágzó, fejlődő országot örökölt. Nagy Lajos király ezt tovább vitte.

A történelmi kornak megfelelően, mint birtokos nemes család férfi tagja a katonáskodást, vitézkedést és eddig még ismeretlen támogatók révén, az udvari életet választja. Fiatalságáról nem tudunk semmit, de az kikövetkeztethető, hogy királyi szolgálatban élt és érdemeket szerzett.

Lovagok párbaja középkori kódexben²⁶²

²⁵⁹ Okleveleken Bissen, Bysseni, Bissen, Bissenw, Bessenyei és még jó pár formában, néven is (RZ)

²⁶⁰ Többek között a Pallas lexikon alapján, de jó néhány az okleveles említésekből. A családok közötti esetleges rokonság nincs levezetve.

²⁶¹ <http://tortenelemklub.com/koezepkor/egyeb-koezepkor/190-mindennapi-élet-a-koezepkorban>

²⁶² Codex Manesse, UB Heidelberg, Cod. Pal. germ. 848, fol. 52r: Walther von Klingen (detail)

1382-ben Nagy Lajos király meghalt. Jó néhány évig a trónviszonyok elég hányatottak voltak és ez az egész országra bélyeget nyomott. (Mária királynő, Kis Károly, cselszövések, gyilkosságok, megosztottság...) Aztán jön Zsigmond és 1387. március végétől ő a király. Zsigmond a trónért egyezséget („ligát”) kötött bizonyos bárócsoporthoz, mert a megcsapant királyi hatalom már nem tette lehetővé, hogy mindenkitől függetlenül politizáljon. Az egyezés értelmében a nádor pedig Lackfi István lett. Zsigmond ugyan elnyerte a koronát, de kénytelen volt együttműködni a ligával, kielégíteni a bárók területi igényeit. Az Anjou-kor elején helyreállított várbirtokrendszer összeomlott, mert Zsigmond a királyi birtokok felét eladományozta. Nagy Lajos halálakor a király még az ország háromszáz vára közül 160-nak volt az ura, Zsigmond uralma alatt ez a szám 70-re csökkent. Ekkor kezdtek kialakulni a hatalmas mágnásvagyonok.

Az uralkodó kísérletet tett hatalmának megszilárdítására. Új embereket emelt a bárók közé, hozzá hú főurakat, mint Cillei Hermann, Ozorai Pipo, Stiborici Stibor, de a Báthory, Rozgonyi, Tallóci, Garai családok felemelkedése is ekkor kezdődött. Mivel a bárók helyett inkább köznemeseket juttatott hatalomra, 1401-ben már az egész liga fordult szembe Zsigmonddal. Elfogták a királyt, de Garai Miklós hőiesen túsul adta magát a királyért cserébe. Miután Zsigmond visszakapta trónját, létrejött a királyhű bárókat tömörítő Garai-Cillei liga. A megállapodás következtében pedig az 1395-ben egy lovasbalesetben, az éppen megszületett gyermekével együtt életét vesztett Mária révén megözvegyült Zsigmond, 1401-ben felbontotta eljegyzését Piast Margit briegi hercegnővel, és még ebben az évben eljegyezte Cillei Borbálát, akit 1405-ben feleségül is vett.

Bessenyő Pál valamikor – még az 1300-as évek vége felé – győri - komáromi ispán és várnagy is volt. E mellett királyi „sáfár”²⁶³ címe van. Ekkor már Zsigmond a király.

Bánréve első okleveles említése 1381-ből való, mint Nehe község határának egyik faluja. Ezen időpont körül kell keresnünk a rév és a bán kapcsolatát. Bán-réve (?), csakhogyan ekkor Bessenyő Pál még nem volt bán! Ez tehát érdekes kérdéseket vet fel!

Zsigmond király négyszer vezetett hadjáratot Szerbiába és három ízben Havasalföldre a török ellen. 1395-ben bevette Kis-Nikápolyt, de nem sokáig tudta megtartani. Ezután megerősítette a leginkább veszélyeztetett délvidéki várakat. Belátta, hogy egymaga nem mérkőzhet meg az ellenséggel, ezért szövetségről kezdett tárgyalni Velencével és VI. Károly francia királlyal. A tengeri köztársaság nem küldött csapatokat, de szükség esetére tengeri szállítást ígért. Károly és a francia hűbéres Merész Fülöp burgundi herceg tekintélyes segítséget ajánlott fel Zsigmondnak. A velenceiek és a genovaiak IX. Bonifác pápa felhívása ellenére csupán néhány hajót

²⁶³ A lexikonok szerint: gondozó, rendező, udvarmester. Ház- és vagyongondozó; belső gazdaságra felügyelő; a házi cselédségre, éléskamrára, pincére felügyelő udvari tiszt. Az udvartartás feje a főudvarmester volt, az udvari konyhára a királyi sáfár ügyelt fel, ő gondoskodott az élelmiszerek beszerzéséről és felügyelte a bizonyára hatalmas éléskamrát is.

küldtek, ami nem lett volna elég, hogy megakadályozza a szultán haderejének átkelését a Dardanellákon, Bizánc pedig – amit a törökök éppen ostromoltak – már túl gyenge volt ehhez. 1396 augusztusában Orsova alatt egyesült a Zsigmond vezette 12 ezer fős magyar sereg a Philippe d'Artois vezette francia-burgundi sereggel.

Ezdegei Bessenyő Pál a király hadában van a szerencsétlen nikápolyi csatában. Ott hőiesen harcolt, a csatát túlélte, fogságba sem került és vitézségére a király is felfigyelt.

1402-ben a délvidéken megint igencsak sűrű volt az élet! Nápolyi László ismételt kísérletet tett a magyar királyi cím megszerzésére. Komolyan hozzálátott, hogy magyarországi igényeinek érvényt szerezzen, ezért Aldemariscus tengernagyot a maga megérkeztéig magyarországi helytartójává kinevezve, őt 1402. augusztusban dalmát és horvát híveinek támogatására 6 hajóval Zarába küldte, hol augusztus 24-én az eléje ment papság élén a nép örömrivalgása között tartotta bevonulását. Szeptember 3-án a város ünnepélyesen hűséget fogadott Lászlónak. Október 11-én Vrána is kaput nyitott Aldemariscus és Hervoja nápolyi és bosnyák csapatai előtt, ami azért volt nagyjelentőségű, mert itt a perjeli tisztséget Bebek Imre, az egykori országbíró gyakorolta, akinek révén a többi Bebek Szlavónia és a felvidék jelentékeny részét szintén László pártjára terelték át. Közben Dalmáciában tovább terjedt a forradalom, úgy hogy nemsokára Sebenico, Trau, Spalato és a szigetek nagyrésze is meghódolt a pártkirálynak, akit a dalmát városok december 27-én ünnepélyes követség útján hívtak meg Magyarország elfoglalására.

Olyan nagy nevek álltak át Nápolyi Lászlóhoz, mint Kanizsai János, a prímás, a király főkancellárja és az ország legtekintélyesebb főpapjai és zászlós urai. Ezek közül elég, ha fel- emlíjtük: a prímás két testvérét, Kanizsai Miklóst és Istvánt, Ludányi Tamás egri, Szepesi János kalocsai, Szántódi Lukács váradi és Upori István erdélyi püspököket. Csáki Miklós és Marczali Miklós erdélyi vajdákat, Bebek Detrét, a volt nádort és unokaöccsét, Lászlót és Ferencet. Csáki Györgyöt, a székelyek ispánját, Debrői Istvánt, Zsigmond egykori kincstartóját és testvérét, Tamást, a Homonnai Drugetheket, az Alsólindvai Bánfiakat, a Rósályi Kúnokat, Füzeséri Pétert, Ördög Pétert és Jakabot, a Rohoncziaikat.

Mi sem jellemzőbb a hazai helyzetre, hogy az ország nagyurai közül Zsigmond mellett csak a Garaiak, Marótiak, Pethők, Perényiek és Bessenyeiek,²⁶⁴ valamint Cillei Hermann és Stibor tartottak ki!

Ez egyértelmű magyarázat lesz később arra, hogy Zsigmond király például Ezdegei Bessenyő Pál bánt, annak haláláig, hű emberének tartotta, magas méltóságra emelte, és ha csak tudott, kedvezett neki.

Érdemei, és hűsége miatt 1402-ben nevezik ki horvát – dalmát – szlavón bánná. (1402. X. 4.) Ekkor a király akaratából minden területen egyszerre két bán van!

„...Bebek Detrének²⁶⁵ a hatalomból történő eltávolítása nyomán az ország első számú főembere Garai Miklós lett. Bár ez egyelőre különösebb hatalmi töltetnélküli presztízsnöve-

²⁶⁴ A történelmi munkák a királyhűek felsorolásánál Bessenyeieket említene. Már utaltam rá, hogy sok helyen az egyértelműen Bessenyő családok is Bessenyeiekként vannak megörökítve. Magam részéről úgy gondolom, hogy ebben az esetben egészen bizonyosan a Bessenyő családokról lehet szó, ezt igazolja majd Ezdegei Bessenyő Pál esetében az 1402-es báni megbízatás is. Később pedig a birtokadományozások is ezt erősítik.

*kedést jelentett csak a számára. Ezt azzal akarta pótolni az uralkodó, hogy a testvérét, Jánost kinevezte az egyik legfontosabb ispánság, a temesi élére. Ennek nyomán Marcali Miklós és Csáki Miklós nem csak a Temesközből, de a dél-alföldi területekről is kiszorultak, ám az erdélyi vajdaságot megtarthatták, és a testvéreik birtokai sem csorbultak. A horvát-szlavón bán-ságban Eberhard püspököt és Bebek Imrét két politikailag súlytalanabb személlyel, **Özdögei Besenyő Pál**, addigi komáromi ispánnal és Gordovai Fánccs Lászlóval váltotta fel.*

Emiatt az udvari tisztségekben is több változás következett: Gordovai után Tamási János kapott lovászmesteri kinevezést, míg Korbáviai János asztalnok-mesterként szerepelt. 1393 után ekkortájt került sor ismét kápolnaispán kinevezésére Alcsebi Jakab fia, Miklós gömöri esperes és altárnokmester személyében. A macsói bán-ságban a Ludányi-fivérek Ma-róti János és Nagy Lajos király nádora, Kont Miklós unokája, Újlaki László követte."²⁶⁶

A bán, amint azt a korábbiakban már láttuk, magas közjogi és katonai méltóság. Királyi helytartó, a tartomány legfőbb katonai és polgári méltósága, a magyar zászlósorak sorában a nádor és országbíró után a harmadik.

A báni méltóságban tehát először társa Gordovai Fánccs László,²⁶⁷ majd ezután Pécsi Pál.²⁶⁸ E hivatalát 1402. X. 4. - 1406. III. 31. időszakban végzi. 1402. X. 5-1404. IV. között egyúttal az auránai perjelség kormányzója is.

A báni méltósága alatt a horvát – dalmát – szlavón térségekben jócskán van azonban baj. Nem véletlen tehát, hogy Zsigmond a legmegbízhatóbb embereit küldi ide. Folyik a trón-harc a király és a trónkövetelő Durazzói László között. A főurak egy része királpárti, egy része ellene van. Ekkor szembesül többek között azzal, hogy a korábbi méltóság, Bebek Imre és társai ellen kell felvennie a harcot. Bebek Imréről, a korról, a körülményekről, a történe-sek-ről korábban már írtunk, itt nem ismételjük meg.

„...A királyt azonban ezúttal cserbenhagyta kiválóan működő emberismerete. Félmeg-oldásai visszaütöttek. Csáky Miklós és Marcali Miklós hiába tarthatta meg Erdélyt, sértve

²⁶⁵ Az Ákos nemzetségbeli Bebek család pelsőci ágának vámosi ágát alapító nagybirtokos főúr, Bebek György, királynéi tárnokmester, fia. 1379-ben királynéi asztalnokmester és árvai várnagy. 1388-ban királyi zászlótartó, királynéi udvarmester volt. 1389-ben Garai Miklós bukása után horvát-dalmát és szlavón bán lett 1392-ig. Harcolt I. Tvrtko bosnyák király ellen is. 1391–1392-ben horvát-dalmát, 1392–1393-ban szörényi bán és temesi ispán, 1394–1397-ben ismét szlavón bán volt. 1398-ban macsói bán lett. A nikápolyi csata és a Lackfiak bukása után a Bebekék néhány esztendeig az ország legbefolyásosabb famíliája. Nádorra való kinevezése évében, Imre bátyja erdélyi vajda, ugyancsak Imre nevű fia már ekkor a horvát-szlavón-dalmát bán-ságot és vránai perjelséget, valamint az ezzel együttjáró dubicai grófságot bírta. Miklós fia ugyanekkor igen fiatalon a kalocsai érsekséget töltötte be, a pelsőci ágból származó unokaöccse Bebek Ferenc pedig macsói bán volt. Bebek Detrét 1397-ben a nikápolyi csatában fogságba esett Ilsvai(Jolsvai) Leusták utódjaként Zsigmond király nádorra nevezte ki, ezt a méltóságot 1402-ig viselte, ám még később is, az 1403-ban Zarában Magyarország királyává koronázott Anjou László okleveleiben is nádorként szerepelt. 1397–1398-ban fejei ispán. A Laczkfiak pártjának föl-számolásakor – a két Laczkfi István meggyilkolásához beleegyezését adja – még a király híve, amiért megkapja a hűtlen Prodavizi Ördög István szlavóniai várát, de néhány évvel később már az elégedetlen főurak élén találjuk. Náadorsága idején számos megye – Abaúj? Borsod, Liptó, Nógrád? Szepes, Turóc – főispánja volt. 1401-ben az ő vezetésével fogják el a főurak a királyt, amikor a Garaiai és a siklósi liga túlhatalma miatt Nápolyi László híve lett. A Zsigmond király elleni 1403. évi lázadás elfojtása után kegyelmet kapott, de a hatalomból kiszorulva és délvidéki birtokait elveszítve, ismeretlen esztendőben hunyt el.

²⁶⁶ Berecz Máttyás szerk.: Az egi vár hiradója 38. (Eger Vára Baráti Köre Eger, 2006) Németh Csaba: Ludányi Tamás, Eger „vasfejű” püspöke (134. oldal)

²⁶⁷ 1402. X. 5-1404. IV. 7

²⁶⁸ 1404. V. 6-1406. III. 31, és az auránai perjelség kormányzója is.

éreztek magukat a Temesi ispánságtól történő megfosztásuk miatt. A déli határ mentén is elszámította magát. Talán itteni tisztségviselőit azért váltotta le, mert nem léptek fel az általa elvárt határozottsággal, hiszen egyik legbizalmasabb híve, Eberhard püspök hűségében aligha kételkedhetett. Egyelőre a Ludányiak esetében sem tudunk okot rá, hogy jogosan merülhetett volna fel benne ilyen kétely. Ráadásul az újonnan kinevezett tisztviselőit sem a legjobban válogatta meg.

Újlaki László nem hálálta meg, hogy családjából hosszú kényszerszünet után visszakerülhetett a bárók sorába, az első adandó alkalommal elpártolt uralkodójától.

Ha a király tetteket várt elcsapott tisztviselőitől, akkor az új horvát bántól, **Özdögei Besenyő Páltól** megkapta, de sok köszönet nem volt benne, hiszen hamarosan a lázadók fogságába került. A kormányátalakítás hozadéka Zsigmond számára tehát a Garaiak megerősítése mellett csak Maróti Jánosnak a hatalomba történő visszaemelése volt. Kipróbált bánja ezúttal sem okozott csalódást...²⁶⁹

Ez bizony elég summás megállapítás! Bessenýő Pál harcolt, de egyes források szerint Bebek Imre csellel rászedte, így került fogságba! Egy „testvérháborúban”, mikor mindenki magyar, nagyon nehéz eligazodni. A fogságból szabadulván Bessenýő Pál újra átveszi a báni tiszteket és tovább küzd a király mellett, eredményesen.

Időzzünk itt egy kicsit tovább, mert ezek azon pontok Ezdegei Bessenýő Pál életében – a nápolyi csata és a délvidéki hadakozások, valamint a töretlen királyhűség - amelyek aztán életét a továbbiakban egyértelműen meghatározzák!

Zsigmond eleinte semmibe se vette a lázadásról szóló híreket s mindössze annyit tett, hogy a Szlavónia és Dalmácia bánjaivá kinevezett Bessenýő Pált és Pécsi Pált némi csapatokkal odaküldte. Az átpártolt Bebek Imre vránai perjel és Hervoja bosnyák vajda csapatai ugyanis 1403. február 4-én Bihácsnál megverték Ezdegei Bessenyei Pál bán hadait, sőt Bebek Imrének hamis ígéretekkel Bessenýő Pált még sikerült foglyul is ejtenie. Garai Miklós és Maróti János hiába siettek fegyvereseikkel segítségére, mert közben közeledésük hírére a perjel foglyával együtt Zarába menekült.

A lázadás végül is már országos méreteket öltött. Nápolyi László hadait, Zsigmond és a hozzá hű főurak, Győrnél, Esztergomnál, Budán megverték és kiszorították az országból. Erre aztán sokan „megtértek” a főurak közül és bocsánatot nyertek.

A Zarában időző fővezérek kezdetben nem akarták elfogadni Zsigmond kegyelmét. De amikor híre jött, hogy az személyesen készül ellenük hadat vezetni a király, soraikban egyenetlenség tört ki, aminek az lett az eredménye, hogy az esztergomi érsek testvéreivel együtt, és Bebek Detre, valamint Imre október végén, Székesfehérváron személyesen kértek bűnbocsánatot Zsigmondtól. Aki nemcsak őket, hanem összes embereiket is visszafogadta kegyelmébe, de az érsektől elvette Esztergom várát, Bebek Imrétől pedig a vránai perjelséghez tartozó birtokok egy részét.

Nápolyi László és környezete tanácstalanul nézte Zsigmond nagy sikereit s legerősebb támaszait elpártolni látván maga mellől, november 7-én, miután Hervóját Dalmáciában és Horvátországban helyettesévé nevezte ki, a pápai legátussal együtt visszatért Nápolyba.

Ennek dacára a lázadás hol lappangva, hol nyíltan még tovább tartott országszerte. A

²⁶⁹ Berecz Mátyás szerk.: Az egri vár híradója 38. (Eger Vára Baráti Köre Eger, 2006) Németh Csaba: Ludányi Tamás, Eger „vasfejű” püspöke (134. oldal)

Szécsiek, Rohoncziak, Alsólindvaiak és még többen mások nem fogadták el a nekik felkínált kegyelmet; a Tiszán túl Debrői rokonsága, Erdélyben pedig az odamenekült pártvezérek szították tovább a lázadás tüzét. A Debrőiek ellen Perényi Péter folytatta a harcot.

Szlavóniában a Vránába visszatért Bebek Imre kezdett újból mozgolódni, bár itt Cillei Hermann, Eberhardt püspök, Ders Márton, nemkülönben a fogságából kiszabadított Besenyei Pál és Gordovai László bánok, mint királyi biztosok, szigorú vizsgálatot indítottak a fölkelésben részesek ellen, akikre példás büntetéseket is kiszabtak. Zsigmond maga a tiszamenti mozgalom elfojtására indult el, míg Szlavóniába, és Boszniába Maróti Jánost, a zordon macsóit bánt küldte, aki ott hamarosan rendet is csinált. Ez alkalommal Bebek Imre vránai perjelt egy ütközetben megverte és Thorva nevű várát bevette, Boszniába való menekülésre kényszerítette.

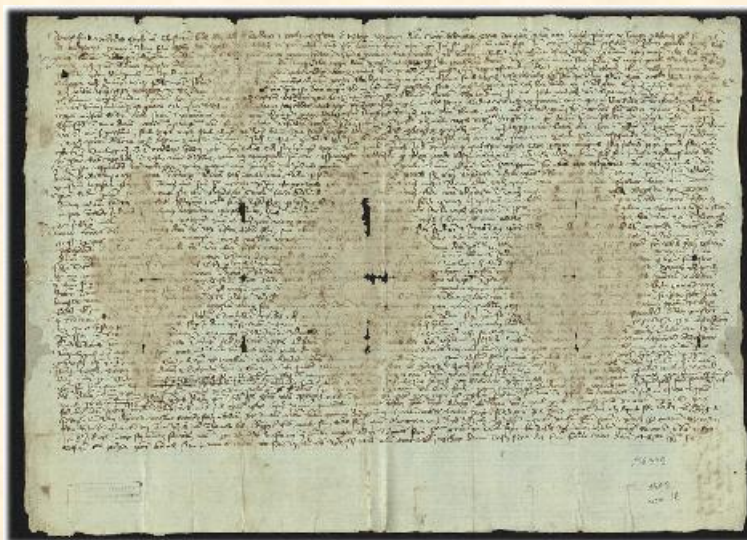
Nem véletlen tehát, hogy ilyen körülmények között aztán Ezdegei Bessenýő Pál is tekintélyes birtokokat kapott.

1402. Október 8-án, Pozsonyban keltezett oklevél szerint kapja érdemeiért ő és testvére, Ezdegei Bessenýő Péter, valamint Hardi Bessenýő Miklós²⁷⁰ a királyi sziget volt ispánja, (Csepel sziget ispánja?), mint Berencsi István²⁷¹ az adok nélkül meghalt, Lyuky-i Mihály nyitramegyei birtokait. A birtokkal az egyházi kegyúri jogok is rájuk szálltak.

Báni oklevél 1402. november 18.

1402. október 8. (Posonii, dom. p. Francisci)

„Zsigmond Ezdege- i Pál fia Pál dalmát - horvát – szlapon bán szolgálataiért, amelyeket ifjúságától fogva előrehaladott koráig teljesített, a prelátusok és bárók tanácsából neki és testvérének: Péternek, továbbá magistro Nicolao Bisseno filio condam Nicolai de Hard alias comiti insule nostre ac Stephano filio Gregorii de Berench adja a nyitramegyei Lyuky birtokot az ottani egyház kegyúri jogával együtt, miután Lyuky- i Mihály utódok nélküli halálával ad manus regias háramlott.”

Az ügy egyértelmű, viszont észrevettem egy érdekességet! 1402-ben vagyunk és a regeszta szövege „...ifjúságától fogva előrehaladott koráig teljesített...”, amely azt sugallja, hogy Ezdegei idősebb ember? Mivel az eredeti oklevél szövege latinul nincs meg, csak a for-

²⁷⁰ A rokonsági fok unokatestvéri. A Csepel sziget a honfoglalástól a török hódoltságig királyi birtok volt. Évszázadokon át a királyok kedvenc vadász, és pihenőterülete, udvarházzal. 1259-1519 között 18 ispánja vált ismertté. Valószínű, hogy ezek egyike volt Hardi Bessenýő Miklós is. Mária királynő 1386. VI. 22-i oklevelében (DL 42359) Hardi Besenýő István udvari familiaris („Stephani Bisseni de Hord, fidelis aule nostre familiaris”) szerepel. Az időpontból gondolva, talán Miklós testvére?

²⁷¹ Később majd látjuk, hogy ő Bessenýő Pál valamilyen fokú unokatestvére.

dítás, ezért a kérdés itt az, hogy a XIV. század első éveiben mit jelenthetett az *előrehaladott kor*? Negyven évet, ötven évet? Ebből talán a születés időpontja 1350... 1360 lehet. Esetleg fordítási hiba, amit viszont nem tartok valószínűnek.

1402. november 18.

Kiadó: *Gordovai László dalmát horvát szlavón bán Bessenyő Pál dalmát horvát szlavón bán.*²⁷²

210

1403. november 2-án, Székesfehérváron kiadott oklevél újabb birtokadományozás, amelyet szintén Ezdegei Bessenyő Pál, Ezdegei Bessenyő Péter, és Hardi Bessenyő Miklós együttesen kapnak. A birtok körösmegyei, a hűtlenné vált Megyeriche-i Gergely fiainak: Demeternek és Györgynek, a tulajdona volt. Ők Bebek Imre auranai (vránai) perjelhez csatlakozva „*szintén részt vettek a pusztításokban*”.

Újabb birtokot kap 1404. április 3-án (Pozsony) Zsigmond királytól. Ez is hűtlenektől elkobzott, „*néhai Zenthgrolth-i Miklós körösmegyei Kerezthwr és Sclauanya nevű birtokait, amelyeknek hasznát eddig a Károly fia László zászlaja alatt harcoló s így hűtlenné vált Wywar-i Tamás fia János élvezte részben*”. Ezt a birtokot is együtt kapják Ezdegei Bessenyő Pál, Ezdegei Bessenyő Péter, és Hardi Bessenyő Miklós.

1405 tavaszán aztán újabb délvidéki hadjárat indult, amelyben Ezdegei Bessenyő Pál, mint bán, ismét kivette a részét.

Zsigmond király, egyrészt, hogy Tvardkoék folytonos garázdálkodásainak véget vetve, Boszniában ismét végkép helyreállítsa a magyar fennhatóságot s másrészt, hogy a részben még mindig Nápolyi László kezében levő Dalmáciát is visszaszerezze, 1405 tavaszán nagyobb szabású déli hadjáratra határozta el magát. Erre pénzt szerzett, a városokra, így többek között Eperjesre 500 aranyforint adót vetett ki. 1405. augusztus 21-én pedig a Muraközre, Csáktornyára és Sztrigó várakra, melyek Laczkfi István megöletése után a koronára szállottak, 48.000 aranyat vett fel a Cillei grófoktól. Az ekként befolyt pénzből még ugyanazon év nyarán három sereget állított fel és délre küldött. Az egyiket Ezdegei Bessenyő Pál bán vezérlete alatt Bihácson át Dalmáciába - amelynek nagy részét még mindig Nápolyi László és Hervoja emberei tartották megszállva - a másikat Maróti János parancsnoksága alatt Boszniába, a Perényi Péter vezette harmadik csoportnak pedig a másik kettő tartaléka gyanánt a szlavóniai határ mentén kellett felállania.

Bessenyő Pál a Dalmáciába küldött seregcsoporttal hamarosan elfoglalta Bihácsot, majd Vránáig előnyomulva, kiűzte onnan Bebek Imrét, akit Zsigmond november 28-án végkép megfosztott a perjelségtől.²⁷³

1405. április 15. napján kelt Zsigmond egyik dekrétuma . „*A királyi joghatóságunk alá tartozó városok, mezővárosok és szabad községek küldötteit összehívtuk, s mindnyájuknak*

²⁷² DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Vegyes provenienciájú oklevelek • Vétel útján bekerült vegyes provenienciájú iratok (Q 281)

²⁷³ Bánlaky József: A magyar nép hadtörténelme <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0009/676.html> alapján.

és mindeniküknek kéréseit, kívánságait, véleményeit és panaszait meghallgattuk és pontosan megértettük...”. Ebben, a dekrétum megerősítéséül, felsorolja az ország akkori nagyjait:

„...6. §. Mindezeknek együttes és egyenkénti tanúsítására s örökké tartó erejére jelen kiváltságlevelünket függő és hiteles új kettős pecsétünk odaillesztésével erősítettük meg.

7. §. Kelt a főtisztelendő atyának Krisztusban, Eberhard úrnak, Isten és az apostoli szék kegyelméből zágrábi püspököknek, királyi udvarunk főkancellárjának, a mi kedvelt hívünknek kezéből.

8. §. Az Úrnak ezernégyszázötödik esztendejében, április hó 15-én, uralkodásunknak pedig tizenhetedik évében,

9. §. amikor a tisztelendő atyák és urak Krisztusban: Bálint, a római szentegyháznak Szent Szabina címét viselő bíboros papja és a pécsi egyház kormányzója, János esztergomi érsek, a kalocsai érseki szék üresedésben lévén, András spalatói és egy másik András raguzai érsekek, Lukács váradi, István erdélyi, ugyanaz az Eberhard zágrábi püspökök, az egri püspöki szék betöltetlen lévén, János boszniai püspök, a veszprémi szék üresedésben állván, János győri, Miklós váci, Péter nyitrai, Dózsa testvér választott csanádi püspökök az Isten egyházait szerencsésen kormányozták, és a szerémi, traguri, scardonai, tinnini, nonai, sebenicói, corbaviai és zenggi székek üresedésben voltak,

10. §. továbbá, amikor a nagyságos urak: Gara Miklós nevezett Magyarországunk nádora, János és Jakab erdélyi vajdánk, néhai Kónya bán fia Frank ispán, országbíránk, **Besseney Pál** és egy másik: Petthi Pál, az említett Dalmáciának és Horvátországnak, valamint egész Szlavóniának bánja, Maróthi János macsói bán, a szörényi báni méltóság betöltetlen lévén; Newnai Treutel Miklós tárnokmesterünk és Pozsega ispánja, az említett néhai Kónya bán fia Simon: ajtónálló-, Ders Márton asztalnok-, Thary Lőrinc pohárnok-, Cheh Péter lovászmesterünk, Wetaw-i Smilo pozsonyi ispán és igen sokan mások országunk ispánságait és tisztségeit viselték.”²⁷⁴

Ezdegei Besseney Pál tehát újra bán. 1405. augusztus 22-i oklevél szerint azonban nagy bajban van! János esztergomi érsek, Kanizsai István volt királyi ajtónállómester, Miklós volt tárnokmester özvegye és fiai: János, István panaszra alapján a király vizsgálatot rendel el ellene a somogyi konventnél. A vád szerint Besseney Pál hivatalos embere Besseney Demeter a bán parancsára

„...a múlt évben²⁷⁵ 13 Chwrgo-i jobbággyal — köztük egy litteratus-sal —, továbbá Petro vilico de Gathy, Stephano vilico, Blasio vilico de eadem, Iohanne de Nagmarton, Iacobo, Stephano filio Fabiani, Andrea vilico, Francisco et Gregorio de eadem fegyveresen Iharus birtokra törve, onnan 44 marhát, majd illew birtokukról 16 marhát elhajtattak és mindkét nembeli több jobbágyukat megverették, majd ad curiam eorundem dominorum colonariam in Kanisa predicta habitam menve onnan éjjel 16 ökröt és az ott talált holmit elvitték, a colonust és feleségét súlyosan megverték, más alkalommal Saag birtokon számtalan

²⁷⁴ Blazovich László, Érszegi Géza, Turbully Éva: Levéltárak-kincstárak – Források Magyarország levéltáraiból 1000-1686 (Budapest-Szeged, 1998) A SZENT RÓMAI BIRODALOM KORMÁNYRÚDJÁNÁL (Blazovich László)

²⁷⁵ 1404.

jobbágyot és az asszonyokat megverték, 600 juhot, 52 ökröt elhajtattak, az idén pedig Saagról 150, Iharus-ról 190 marhát elhajtattak. Ha a panasz helytállónak bizonyul, idézze meg a bánt és az officialist jelenléte elé, utasítva őket a jobbágyok előállítására.”

Azt, hogy a vizsgálatnak lett-e eredménye és milyen nem tudjuk. A későbbiekben nem lehetett találni olyan iratot, amely Bessenýő Pál bűnösségét mondta volna ki, sőt! Két nappal későbbi a következő irat! Bessenýő Pál érdemeit egy 1405. augusztus 24-i királyi oklevél taglalja.

„...Ezdege-i szolgálatait részben hys elapsis disturbiorum temporibus teljesítette — a formulát olv. 2679. számnál —, részben a következő módon : Amikor az ország végvidékeit szüntelenül háborgató törökök ellen igen erős hadsereget állított s a burgundiai herceg elsőszülött fia : János nagy francia és más keresztény haddal személyesen segítségére jött, a törökökkel és más barbár nemzetekkel Bulgáriában prope castrum maioris Nicopol vívott csatában állandóan oldala mellett küzdött ; amikor a prelátusok, bárók, előkelők és nemesek összeesküdve fogságba vetették²⁷⁶ és ide-oda hurcolták, mindent megtett kiszabadítása érdekében ; később a felkelőkkel küzdve maga is fogságba került, mert az auranai perjel adott szava és esküje ellenére elfogta, amidőn felkereste s előbb Heruoya-nak, majd Károly fia Lászlónak átadta, mihelyt azonban a fogságból kiszabadult s a báni tisztet tőle visszanyerte, egész haderejével Károly fia László és Heruoya támadásainak megtorlására átkelt a Zaua folyón, az általuk elfoglalva tartott castrum et civitatem Byhigy ostrommal bevette, miközben súlyos sebeket kapott s a várban és városban levők közül néhányat kardjával leterített...”²⁷⁷

Még ugyanezen a napon datálódik egy újabb birtokadományozási irat is. Újabb elkobzott körösmegyei birtokot kapnak meg a Bessenýők (Bessenýő Pál, Bessenýő Péter, Berencsi István, és Hardi Bessenýő Miklós)

1405. augusztus 24. (in Kaztanycha terre nostre Sclauonie, in Bartholomei)

*„Zsigmond a körösmegyei Zlauonya és Ke(r)ezthwr birtokokat, amelyek Zenthgrolth-i Miklósé voltak, de fiainak, valamint a birtokok haszonélvezőjének, Wywar-i Tamás fia Jánosnak hűtlensége következtében reá háramlottak, valamennyi tartozékukkal, köztük: tributis, foris, vadis et navigiis és az egyházak kegyúri jogával együtt a prelátusok és bárók tanácsából új adományul adja **Ezdege-i Bissenus Pál** dalmát-horvát-szlavon bánnak és általa Berench-i Gergely fia István mester királyi dispensatornak, Hord-i Miklós mesternek, a királyi sziget volt ispánjának, Ezdege-i Péter mesternek egyrészt szolgálataiért, másrészt az élte tartamára kapott Caproncha civitasért s az örök joggal nyert Ffenewalya és Gradistya körösmegyei birtokokért. **Ezdege-i** szolgálatait részben hys elapsis disturbiorum temporibus teljesítette részben a következő módon: Amikor az ország végvidékeit szüntelenül háborgató törökök ellen igen erős hadsereget állított s a burgundiai herceg elsőszülött fia: János nagy francia és más keresztény haddal személyesen segítségére jött, a törökökkel és más barbár nemzetekkel Bulgáriában prope castrum maioris Nicopol vívott csatában állandóan oldala mellett küzdött; amikor a prelátusok, bárók, előkelők és nemesek összeesküdve fogságba vetették és ide-oda*

²⁷⁶ Zsigmon királyt.

²⁷⁷ Zs. 1405 dec. 29. okl.-ból. Dl. 33.380.

hurcolták, mindent megtett kiszabadítása érdekében; később a felkelőkkel küzdve maga is fogságba került, mert az auranai perjel adott szava és esküje ellenére elfogta, amidőn felke-reste s előbb Heruoya-nak, majd Károly fia Lászlónak átadta, mihelyt azonban a fogságból kiszabadult s a báni tisztelet tőle visszanyerte, egész haderejével Károly fia László és Heruoya támadásainak megtorlására átkelt a Zaua folyón, az általuk elfoglalva tartott castrum et civitatem Byhigy²⁷⁸ ostrommal bevette, miközben súlyos sebeket kapott s a várban és város-ban levők közül néhányat kardjával leterített.”

1406. március 31-én ért véget báni tisztsége.

Egy 1406. április 15-én kelt oklevél alapján tudunk meg még többet Ezdegei Bessenyő Pál rokoni kapcsolatairól. Az egyik oklevél szerint lánytestvére az anyja Losonci Györgynek és Lászlónak.

1406. április 15.

*„Zsigmond Losonci György és László, anyjuk s ennek testvére, **Ezdegei Bessenyő Pál** volt szlapon bán kérésére átírja Mária királynő 1383 jan. 11. oklevelét.”*

Sajnos itt ebben az esetben vagy ennek az oklevélnek a szövege, vagy a fordítás volt alapvetően hibás! Más okleveleken kutatva, valószínűleg a helyes irányt lehet megtalálni. A Losonci testvérek anyja nem Ezdegei testvére, hanem feleségének – Apollinának – a testvére. (Gönyüi Anna és Gönyüi Apollina) Ilyen módon a bán sógornője. A tanulmány befejező részében majd ennek a rokoni kapcsolatnak a kibontását is elvégezzük egy csekély szintig. A bizonyító okleveleket is ott mutatjuk be.

Egy jóval korábban elkezdődött ügy körvonalazódik a következő dokumentum alapján.

*„Zsigmond előtt a soproniak kötelezik magukat, hogy szabadon bocsátják Répási Györgyöt, akit azért fogtak el, mert mint **Bessenyő Pál** volt horvát-dalmát-szlapon bánnak a győri püspökségtől lefoglalt Rákos várba helyezett várnagya, sok kárt okozott nekik.”*

E témával még számos egyéb irat is foglalkozott és jó sok ideig húzódott. Ezdegei Bessenyő Pál és Sopron városa sokat civakodott.

1406. június 29. Pozsony

*„Zsigmond király előtt egyrésztől **Bessenyő Pál**, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia volt bánja és Répási Péter a maga és testvérei nevében, másrésztől pedig Sopron város képviselőiben Erhard városbíró és Miklós polgármester bevallják, hogy Répási Györgynek a soproniak által történt elfogatása és fogvatartása miatt keletkezett viszálynak békés egyezséggel végett vetettek....”²⁷⁹*

²⁷⁸ Bihács vára.

²⁷⁹ Jelzése: DI. 346. (Lad. L. fase. 4. nr. 106.) Papiros, hátapon a kir. nagy peesét toredékével. Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. rész, 1. kötet, Oklevelek 1162-től 1406-ig. (Sopron, 1921.)

Az 1406. szeptember 22-én kelt okirat egy pertől való elállás, mert a Bessenyők által pereltek (birtokháborítás, erdő kivágása, jobbágyság sanyargatása...) teljesítették a rajuk kiszabottakat.

„A nyitrai káptalan előtt Berencz-i Gergely fia István mester dispensátes regie maiestatis és unokatestvérei: **Pál bán**, Hord-i Bissenus Miklós mester, Isdege-i Péter elismerik, hogy Elephant-i András fia Mátyás eleget tett fizetési kötelezettségeinek s ezért magukra vállalják, hogy vele szemben in facto potentie succubitus duelli azonnal pervesztesékké válnak, ha bármelyikük vagy akár rokonuk is felújítaná a pert. Elephant-i ugyanis fogott bírák ítélete alapján kötelezte magát, hogy Berencz-inek, mivel ez minden perbeli oklevélét érvénytelennek nyilvánította, három egyenlő részletben ducentos florenos, quemlibet florenum pro centum novis denariis presentis nove monete Vngaricalis computando fizet a Berench birtokon levő erdő vagy eresztvény kivágása, a birtok határának lerontása, jobbágyságainak elfogása miatt támadt s egymás kárára kölcsönös hatalmaskodásokkal kísért viszályuk megszüntetése érdekében, még pedig: húsvét, Keresztelő Szt. János születése és Szt. Jakab nyolcadán (ápr. 18., júl. 1., aug. 1.), bármely határnap elmulasztása esetén az összeg egyharmadának kétszerese lévén esedékes, a harmadik részletnél pedig a korábban teljesített fizetéseket meg nem történeteknek tekintvén s ugyanakkor a hatalmaskodási kereset is érvényben maradt volna.”²⁸⁰

1408-ban, királyi adományként kapja - Berencsi (Besenyő vagy Sáfár) Istvánnal ²⁸¹ közösen – Kőkapronca várát Horvátországban, amely a Kálmán király által létesített, délre vivő kereskedelmi utat oltalmazta.

Tetteiért, hősiességéért, és nemkülönben hűségéért – a főurak egy része még ekkor is, nyíltan – burkoltan Zsigmond király ellen van – az új alapítású Sárkány rend²⁸² főlovagjai közé kerülhet. A névsor impozáns, a rend főlovagi tagságával együtt - mindössze huszonnégyen vannak - bárói cím is jár! A Sárkány rend főlovagjai a király tanácsadói is egyben. Az udvarhoz és királyhoz szabad bejárásuk van. Részt vesznek minden fontos döntésben. Cserébe kivételes adományok, birtokok kerülnek ezekhez a családokhoz. A főlovagok a királyság hivatali rendszerében is fontos megbízásokat töltenek be.

„ZSIGMOND király és neje BORBÁLA²⁸³ királyné az alább megnevezett országnagyokkal az igaz keresztény hit és az ország védelmére társaságot (socie-tas) létesítenek, melynek tagjai jelvény gyanánt körben összezsavarodott sárkányt, hátán vörös kereszttel tartoznak viselni. A király és királyné a szövetség tagjainak mindennemű ügyeikben támogatást, ezek pedig velük és utódaikkal szemben hűséget fogadnak.

A társaságba, melyet hibásan „Sárkány-rend”-nek neveznek, az oklevél szerint a következő országnagyok léptek be: István Rácország deszpotája, Hermann Cillei és zagoriai

²⁸⁰ Hártyán, hátlapján pecsét nyomával. Dl. 9241.

²⁸¹ Róla majd külön is megemlékezünk. A neve néhol Berencsi Sáfár István, máshol Berencsi Bessenyő (Sáfár) István. Lesz majd Tornay is!

²⁸² A Sárkány rend már 1396-ban is szerepel néhány oklevélen! Vita van a neve körül is. Bizonyos azonban, hogy a történeti munkák jelentős része a szimbólumok alapján egyértelműen Sárkány rendként nevesíti.

²⁸³ Cillei Hermann gróf lánya, Cillei Barbara (Borbála), aki 1401-ben lett a király jegyese (Anjou Mária királynő halála után), 1405-től a király felesége.

gróf és fia Frigyes, Garai Miklós nádor, Stiborici Stibor volt erdélyi vajda, Tamási Henrik fia János és Szántói Laczk Jakab erdélyi vajdák, Maróthi János macsói és Ozorai Pipo szörényi bánok, Széchi Miklós kir. tárnokmester, Korbaviai Károly gróf kir. főkincstartó, Széchényi Kónya bán fia Simon kir. ajtónállómester, Korbaviai János kir. asztalnokmester, Alsáni Gergely fia János kir. pohárnokmester, lévai Cseh Péter kir. lovászmester, Csáki Miklós volt erdélyi vajda, **Bessenyő Pál** és Péchi Pál volt horvát-dalmát-szlavon bánok, Nádasdi Salamon fia Mihály, a székelyek ispánja, Perényi Péter máramarosi főispán, előbb a székelyek ispánja, Perényi Imre kir. titkos kancellár és néhai Garai Miklós nádor fia, János.”²⁸⁴

A Sárkány rend alapító oklevele ²⁸⁵

1409-ben kapja Bessenyő Pál Kőkapronca várért cserébe Torna várát és az ahhoz tartozó uradalmat. Az adományozott birtokba 1410-ben iktatta be az egri káptalan, Berencsi Bessenyő (Sáfár) Istvánnal – unokatestvérével - együtt.

Az uradalomhoz tartozik Torna, Udvarnok, Aj, Lucska, Barka, Szájbülése, Bognárvágása, Rákó, Kápolna, Hermanvágása, Bercefölde tornai települések, Megyes, Szentjakab, Ujfalu, Debréte, Viszló, Rakaca, Szentistván (más néven Vilmos) borsodi helyek, Kübli, Pamlény, Encs és Ináncs abaúji falvak, Alsó-Bénye, Felső-Bénye (Erdőbénye) Szegi zempléni és Rás Gömör megyei falvakat, melyekhez Besenyő Pál 1424-ben Égerszögöt is elnyerte királyi adományként.

1409. március. 11. Buda.

„Zsigmond **Ezdegei Pál** volt dalmát-horvát-szlavon bánnak és Berencsi István királyi fődispensatornak adja szolgálataikért és a szlavóniai Kőkapronca várért cserében Torna várát.”²⁸⁶

1409. március. 11. (Bude, f. II. a. Gregorii)

²⁸⁴ A magyar Királyi Országos Levéltár Állandó kiállításának katalógusa (Budapest, 1930) Hártya; az oklevélről függő 23 pecsét mind elveszett. Az első kettő a királyé és a királynéé volt; a többi pecsétek nyomait mutató bevágások felett az illetők neve fel van írva. DipL oszt. 9470. sz,

[http://library.arcanum.hu/en/view/MoLDigiLib_VSK_magyar_kiralyi_orosz_lev_all_kiall_kat/?pg=15&z](http://library.arcanum.hu/en/view/MoLDigiLib_VSK_magyar_kiralyi_orosz_lev_all_kiall_kat/?pg=15&zoom=h&layout=s)

²⁸⁵ Czobor Béla-Szalay Imre: Magyarország műkincsei I. Budapest, 1897-1901, p 95

²⁸⁶ Katona XI. 773., hiányosan. — Fejér X/4. 721., hiányosan (Cornides után). — Kukuljević: Arkiv II. 21., reg. — Ferenczin 89., reg. Jan. 29. kelettel. — Iorga: Acte III. 78., reg.

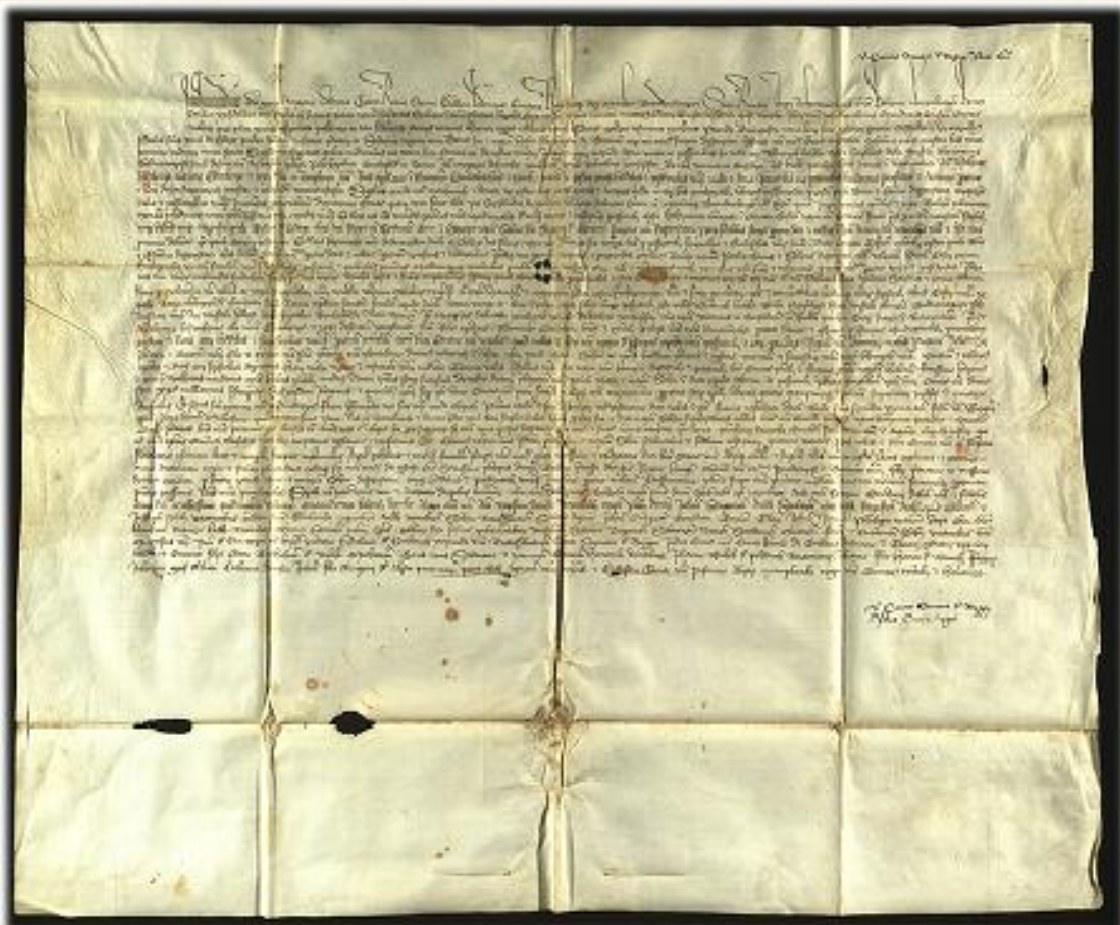
„Zsigmond, mivel **Ezdege-i Pál** (volt) bán és Berench-i Gergely fia István királyi sumpmus dispensator a korábban szolgálataik jutalmául nyert szlavóniai Kwkaproncha várat kérésére rendelkezésére bocsátották, amidőn azt, királyi jövedelmeit növelni óhajtván, a maga számára hasznosnak ítélte, Borbála királyné hozzájárulásával, a prelátusok és bárók tanácsából cserébe adja nekik a tornamegyei Thorna várat Thorna civitas-sal és az ottani vámmal, Wduarniky, Ay, Luchka, Barka, yfalu déserta, altéra Wyfalu populosa, Meggyes, Zenthakab, Pomlyn, Debrethe, Rakacha, Rakó, Kápolna, Hermanuagasa tornamegyei, Zenthstfan másnéven Warmus, Ench, Inanch, Felsewbenye, Zeghy, Kebly, Wyzlo ujjvármegyei, Kaas gömörmegyei és Also-benye zemplénmegyei falvakkal s ezek valamennyi tartozékával s kegyúri jogával együtt. Thorna vár, amely Thorna-i János, majd halála után magnificus Mosticz kezén volt, Kwkaproncha-nál in proventibus, fructuositatibus et utilitatibus minus et minoris qualitatis emolimentum et valoris. Kötelezi magát és utódait, hogy az adományosok számára a birtokokat biztosítani fogják intra vei extra iudicium, ha pedig ezt elmulasztanák, más azonos értékű várat és birtokokat fognak nekik adni, saját költségükön megoltalmazván őket azokban. Egyszersmind meghagyja valamennyi egyházi és világi bíróságnak, hogy az adományosok ellen bárki által indított pert in primo termino nulla adiudicatione facta azonnal absque gravamine et adiudicatione seu termini observatione aliquali terjesszék személyes jelenléte elé, ahol majd a szavatosság alapján fog értük helytállani.”²⁸⁷

1409. március 11. (Bude, f. II. a. Gregorii)

„Zsigmond **Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlapon bánnak és Berench-i Gergely fia István mester királyi sumpmus dispensator-nak, akik a korábban szolgálataik jutalmául nyert szlavóniai körösmegyei Kew-kaproncha várat simulcum universis suis tenetis, possessionibus et quibuslibet pertinentiis mardurinarumque exactionibus rendelkezésére bocsátották, viszont cserébe a tornamegyei Torna királyi várat kapták tőle valamennyi tartozékával együtt, a prelátusok és bárók tanácsából pro mardurinalibus proventibus örökre elengedi totum lucrum camare nostre regalis, quod nobis et fisco nostro regio Torna vár tartozékaiból, úm. Torna opidumból, Wduarnok, Lwchka, Barka, Saybilese déserta, Wyfalu más néven Bbdnarwagasa déserta, Ay, Wyfalu populosa, Rakó, Kápolna, Berchefelde tornamegyei, Meggyes, Debrethe, Zenth-iacab, Wyzlo, Rakathya, Zenthistuan más néven Warmus borsodmegyei, Kwbli, Pomlen, Ench, Inanch abaujjvármegyei, Alsobenye, Felsewbenye más néven Erdewbenye és Zegy déserta zemplénmegyei, Raas gömörmegyei birtokokból vagy falvakból in signum nostri dominii nobis provenire deberet s megengedi, hogy azt ők és utódaik saját céljaikra fordítsák. Annak idején a Kew-kaproncha vár tartozékaiból járó universas exactiones nostras mardurinales azért engedte el örökre, mert **Ezdege-i** visszaadta a számára élte végéig adományozott Kaproncha civitast, ő és Berench-i pedig az örökadományul nyert körösmegyei Fenewalya és Gradischa birtokokat. Egyszersmind megtiltja a lucrum camare dicatorainak és exactorainak, hogy **Ezdege-i** és Berench-i Torna opidumban és a felsorolt birtokokban lakó jobbágyaitól a jövőben kamarahasznát követeljenek.”²⁸⁸

²⁸⁷ Tartalmilag átírva Palóci Mátyus nádor 1436. márc. 12. okl.-ben, amely szerint titkos pecséttel ellátva ad relationem Symonis de Rozgon iudicis curie adatott ki. DL. 9512.

²⁸⁸ Zsigmond 1411. márc. 19. okl.-ból, amely szerint a kisebb titkos pecséttel volt megerősítve. DL. 9513.

Kis kitérő a birtokostárs felé, amely érdekes dolgokat rejt! Ki is ő valójában?

Berencsi (Besenyő, vagy Sáfár) István, Mártonfi Gergely fia, akit Özdögei Besenyő Pál frátereként említik Apja, Gergely, Nezei (Sztrezai) Besenyő Mihály kőszegi, döbröközi várnagy leányát vette feleségül. Rokonok tehát, valamilyen fokú unokatestvéri szinten.²⁸⁹

Berencsi Besenyő Istvánt valószínűleg már korán katonai - külpolitikai szolgálatban alkalmazták, 1386 óta udvari ifjú. 1403 – 1409 között királyi sáfár, 1409-12 –ben komáromi ispán, 1411-12-ben győri ispán is, illetve tatai ispánként említik 1412. június 25-én.

Megtartva, sőt melléknévként alkalmazza a királyi sáfár címet. Okleveleken 1414 februárjában még bírótárs.²⁹⁰

Luxemburgi Zsigmond 1416-os angliai látogatásán – Zsigmond és V. Henrik tárgyalásai francia ellenes politika kialakítására – a magyar királyi kíséret tagjai közt ott van Berencsi Bessenyő István is. Ez valószínűleg az országnagy és vicarius regni Özdögei Besenyő Pál horvát-szlavón bánhoz, a Sárkányrend alapító tagjához fűződő szoros rokoni kapcsolatainak köszönhető, így emelkedhetett fel ide, s juthatott el Zsigmond kíséretében Angliába. A konstanzi zsinat időszakában 1416. május 1-től 1416. augusztus 23-ig tartózkodott Zsigmond Angliában. A legmértéktartóbb korabeli híradás is ezer lovagra teszi Zsigmond kíséretének létszámát.²⁹¹

Berencsi Bessenyő neve ezután csak 1421-ben található relatorként. Feltehetően Zsigmondot végig szolgálta.

A Besenyő és Sáfár nevet viseli sokáig, majd később a Tornai nevet veszi fel és a Tornai család alapítója lesz. Majd 1438-tól, Özdögei Besenyő Pál egyetlen fiának, Miklósnak a halála (1435), és az apa halála után némi viszontagságot követően száll a vár az immár „*Tornai*” nevet viselő Berencsiekre.²⁹² A viszontagságokat az adta, hogy Ezdegei Bessenyő Pál elhunyt után Zsigmond király a várat jogellenesen magához vette és azt feleségének adta. Ezt csak Albert király változtatta vissza 1438-ban, amikor is a várat Berencsi Bessenyő (Sáfár) István visszakapta. Berencsi Bessenyő István a birtok után felvette tehát a Tornai nevet, de a Tekus-nembéli Tornaiakkal semmilyen rokoni kapcsolatban nem állt. 1438–1439 között tornai ispán lett. A Borowszky féle monográfia szerint a családja a „*harmadik ivadékában kihalt*”.

Térjünk vissza azonban Ezdegei Bessenyő Pálhoz!

Az 1409. szeptember 16-i irat szerint birtokos szomszédjai panaszolják fel Bessenyő Pált és Sáfár Istvánt.

²⁸⁹ Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. Középkori magyar genealógia.

²⁹⁰ Oklevelek szerint Berencsi Besenyő István aulicus, királyi fődispensator. (dispensator, 1403–09)

²⁹¹ Bárány Attila: Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. Ami bizonyos: 300 hajó vitte át a kíséretet Calais-ból Doverbe, így akár a több száz, 8–900 fős becslés sem tűnik megalapozatlannak. Előtte Párizsban 800 fős kíséretéről szólnak a krónikások. Az 1500-as létszámot látszik megerősíteni egy nemrégiben megjelent tanulmány, s Áldásy Antal szerint a milánói tárgyalásokon is 1500 lovag vett részt. A zsinatra viszont 700-an kísérték el Zsigmondot, de ez feltehetően csak a kíséret magját jelenti, őket fegyvernökök, apródok, csatlósok követhették. Sőt 600 zsinati követ is a királlyal ment Aragóniába, s utána Franciaországba és Angliába. Nem tudjuk viszont, hogy ebben a zsinatra érkező magyar követek is benne voltak, vagy a királyi kíséretbe számították be őket. <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00029/pdf/barany.pdf>

²⁹² Engel: Magyarország világi archontológiája, I. 351.; 445–46.; 488.

„Miklós jászói prépost és a konvent előtt Feled-i Desew mester s fiai: László, Leusták, János, továbbá Feled-i János vajda fiai: Loránd, Péter, Leusták, tiltakoznak az ellen, hogy **Besenő-i Pál bán** és testvére: Safar (dictus) István Tornauara-i várnagyaikkal: Györggyel és Folkos-sal Somogy²⁹³ nevű birtokuk határából szántóföldeket, erdőket és réteket foglaltat-lak el ad castrum Tornauara.”²⁹⁴

1409-ben Zsigmond király Ezdegei Bessenő Pálnak adományozza Köbli települést. Ez a település a mai Viszló község határában volt akkoriban.

„...Zsigmond **Özdögei Pálnak**, volt szlavóniai bánnak adja más tornai, abaúji, zempléni és gömöri faluval együtt Kwblit is. Még ez évben Zsigmond megtiltja a dikátoroknak, hogy Özdögei Pál birtokain, köztük Kwblin, a jobbágyoktól a kamara hasznát szedjék. 1410-ben az egri káptalan beiktatja ide **Özdögei Pált**.”²⁹⁵

1409-től Ezdegei Bessenő Pál tornai megyésispán lesz.²⁹⁶ Intézi a helyi ügyeket, köztük természetesen a sajátjait is. Sokszor bíraskodik, gyakran „fogadott bíró”, vagy „bíróárs”, de jó néhányszor ő fordul sértettként ide-oda az igazságáért. Nem ritka viszont, ekkor sem, amikor ő, vagy az emberei hatalmaskodásáért, ragadozásáért, ellene emelnek panaszt.

1410 elején Ezdegei és jó néhány embere, a rendek parancsára, Boszniába ment. Erről egy perének – jogos elhalasztásáról intézkedő - oklevélből tudunk. Ekkor ott már évek óta háborúskodás folyt. Valószínűleg ilyen célból mentek oda ők is, hadakoztak. Erről kicsit részletesebben, majd az 1415-ös eseményeknél írunk.

Az ottani tevékenységével lehet kapcsolatos az, hogy még 1410 tavaszán komoly váddal illetik!

1410. március. 26.

„Ragusa Zsigmondhoz.

Bessenő Pál bán, aki a visoki- i kereskedőket kifosztatta , két ragusai nemestől, miután megkínóztatta őket, ezer-ezer aranyat követel váltságul.”²⁹⁷

Mindeközben megtörténik a végleges beiktatásuk a tornai uradalomban.

1410. május 25.

„Az egri káptalan **Ezdegei Bessenő Pál** volt dalmát-horvát-szlovén bánt és Berencsi Istvánt beiktatja a Zsigmondtól a körösmegyei Kőkapronca várért cserében nyert Torna vár és a felsorolt torna-, borsod-, abaúj-, zemplén- és gömörmegyei falvak birtokába.”²⁹⁸

²⁹³ Újvár megyei (később Abaúj megye) hely. Nincs köze a dunántúli Somogyhoz.

²⁹⁴ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Dl. 9594.

²⁹⁵ Wolf Mária: Árpád-kori eredetű települések Abaúj vármegye déli részén (Borsodi Kismonográfiák 30. Miskolc, 1989)

²⁹⁶ E hivatalt 1409-1432 között töltötte be.

²⁹⁷ Gelcic h 192. — Ferencz n 91., reg.

²⁹⁸ Hazai Okit. 349. (Keczer cs. lt.) Másik példánya Zs. márc. 30. iktató parancsával: Dl. 16.135.

Még ez év májusában oklevél a „ragusai” ügyben, amely szerint Zsigmond király példás gyorsasággal intézkedett és érvényt is szerzett akaratának. Nincs nyoma, hogy a vétkeket különösebben elítélték volna.

1410. május 30.

„Ragusa Zsigmondhoz.

Köszöni, hogy **Besenyő Pál** bánt polgárai szabadon bocsátására utasította. Kereskedői, akik már sok szolgálatot tettek Magyarországnak, nem játszottak össze az ellenséggel. Visokiban a bán fegyveresei csak a ragusaiakat fosztották ki, a boszniaiakat nem. Besenyő István kezében még mindég vannak foglyok. Csapajának nem sikerült Európába átkelni.”²⁹⁹

1411-ben Zsigmond király várépítési engedélyt ad Ezdegei Bessenýő Pálnak és Berencsi Bessenýő Istvánnak, különösebb megkötések nélkül.

1411. május 22. (Syrii, 2. die assens.)

„Zsigmond Berench- i Gergely fia: István mester sumpmus nostre maiestatis dispensator (egr.) szolgálataiért, valamint pro uberiori regni nostr i tuitione hatalma teljéből engedélyezi neki és általa testvérének: **Ezdege- i Byssenus Pál** volt szlavón bánnak (magn.), hogy bármely birtokukon fából vagy kőből castra seu fortalitia seu castella építtessenek, s azokat eisdem libertatibus et gratiarum prerogati - vis tarthassák kezükben, mint ceteri regni nostri nobiles et possessionati homines castra, castell a seu fortalitia habentes. Oklevelét szokott pecsétjével erősíteti meg.”³⁰⁰

1411. szeptember 21-én a király nyitra vármegyei birtokokban erősíti meg a Bessenýőket.

„Zsigmond a nyitrai káptalanhoz.

Mint az előtte, valamint a prelátusok és bárók előtt Berench- i Gergely fia: István mester, inter ceteros honores Jauriensis necnon Comaroniensi set de Thath a comitatum comes (egr.) által bemutatott és megvizsgát oklevelekből kitűnik, a Nyitra megyei Nogfalu és Molnuszalu birtokok Berench-it és bírói határozatból frater-ét , **Izdege- i Pál** volt szlavón bánt (magn.) illetik. A két birtokot, azt ígérve, hogy cserébe másokat ad értük, elvéve tőlük, magnificis Ladislao et Emerico filiis conda m Bartholomei fiüi Konth palatini de Wylak banis Machouiensibu s és utódaiknak adományozta, most azonban ezek hozzájárulásával alio certo et rationabili modo concordando visszavéve pristino iure Berench-inek és **Pál bánnak** adta. Küldje ki megbízottját, hogy ennek jelenlétében Solth-i Dávid mester, a külön megbízásából kiküldött királyi ember iktassa be az adományosokat, nem véve figyelembe a két macsói bán és azok ellentmondását, akik tőlük a két birot adományul kapták, más ellentmondókat pedig

²⁹⁹ Oelcich 193. — Fermendzin 91., reg. Ki a megnevezett Besenyő István? Berencsi Bessenýő István, vagy egy István nevű rokon?

³⁰⁰ Vízfoltos hártván, a szöveg alatt a titkospecsét töredékével. Nyitrai kápt. lt. fasc. 44. n. 14. (D F 273553.)

idézze meg a 15. napra eléje, ahol Deo duce a prelátusokkal és bárókkal lesz. Oklevelét szokott pecsétjével erősítetteti meg.”³⁰¹

1411 őszen újabb torzsalkodásról számolnak be az iratok.

1411. október. 15. (f. V. a. Galli)

„A leleszi konvent Zsigmondhoz.

Parancsára kiküldötte és Bedechke Albert királyi ember **Bessenew Pál** bánt és Istvánt Thorna, Rozgon-i Simont és Lászlót Zepsy, Peren-i Pétert pedig Makronch birtokukon, valamint a Iazow-i Keresztelő Szt. János-monostor összes többi szomszédját eltiltották Miklós prépost és a konvent birtokainak és haszonvételeinek elfoglalásától és használatától.”³⁰²

1412-ben, a nagyjából állandóan pénzzavarral küzdő Zsigmond, elzálogosítja a tizenhárom szepesi várost és a lublói uradalmat a lengyel királyságnak.³⁰³

1412-ben egy terjedelmes oklevél számol be arról, hogy a Bessenýő családon belül pereskedés kezdődött bizonyos javakért, kincsekért. Az oklevelekben oldalakon keresztül sorolják, hogy kik, mikor, kit károsítottak meg és ennek megfelelően mit kell majd tenni! Itt esik először szó a volt bán feleségéről – Apolináról – akinek sajnos vezetékneve itt nem derül ki, de később azonosítjuk. A per anyaga szinte kibogozhatatlan. Arra viszont jó, hogy az Ezdegei Bessenýő család akkori rokoni kapcsolatairól valamelyest képet nyerhetünk.

1412. szeptember. 9. (in Vissegrad, 40. die oct. Iacobi)

„Garai Miklós nádor ítéletlevele.

Losonch-i Tamás fiának: Dénes bánnak Gwnyw-i magnus Péter fia: Tamás fia: János leányától: Annától született fia: László mester perbe vonta Newna-i Treutul Jánosnak ezen magnus Péter fia: Tamás leányától: Margittól született fiát: Miklós volt királyi tárnokmestert a fenti Péter fia: Tamás és fia: János birtokaira vonatkozó oklevelek, továbbá ezen Tamás fia: Jánosnak az in civitate Budensi in magnó domo magistri Saracheni, in quadam wolta elhelyezett és onnan ezen Treutel Miklós által elvitt kincse miatt. A sokáig húzódó perben a múlt Szt. György nyolcadán László mester — testvére: György mester nevében is —, továbbá a fenti Tamás fia: János második leánya: Apolina nevében férje: **Bissenus Pál** volt bán, másrésről Treutul Miklós bejelentették, hogy az oklevelek és a kincs ügyében kötött megállapodásuk értelmében Treutul Miklós a nála lévő kincset és az okleveleket a Jakab-nap utáni 32. napon (aug. 25.) Buda-ra hozza, és amit akkor a fogott bírák az oklevelek tartalma alapján a Péter fia: Tamás, majd fia: János által szerzett, s az atyjuk és nagyatyjuk révén rájuk szállott birtokjogok és a kincs ügyében határozni fognak, azt elfogadják. E határozat alapján ami Péter fia: Tamás jogaiból Treutul Miklóst megilleti, az egyedül neki, ami fenti Dénes bán fiait és Apolina-t illeti, nekik jut; azokat, amelyek egyedül csak Tamás fiáé: Jánosé voltak, Dénes bán fiai és Apolina kapják; azokat az okleveleket, amelyek egyedül az utóbbiakat illetik, ipsis redderent; azokat ismét, amelyek Dénes bán fiait és dominam Treutul Miklóssal együtt közö-

³⁰¹ A nyitrai kápt. okt. 9-i okl.-ból, amely szerint ad relationem Stephani de Perech aule regie iuvenis patenter in carta papiri volt kiállítva. Nyitrai kápt. lt. fasc. VTII. n. 2. — (F.)

³⁰² Papíron, hátlapján pecsét töredékével. Jászói konv. mit. fasc. 7. n. 86. (DF 232852.)

³⁰³ Ezek csak majd Lengyelország szétesése kapcsán kerülnek vissza a Magyar Királysághoz.

sen illetik, vagy átíratják, vagy megőrzésükről gondoskodni fognak; a kincset pedig, amint annak tulajdonjogát kibogozzák, a felek között megosztják, vagy annak adják, akit megillet....”

1414-ben kezdődik a konstanzi zsinat, amely majd egészen 1418-ig tart. Ezen 1415-ben megégetik az eretneknek nyilvánított Husz Jánost a tanaiért, annak ellenére, hogy az elnöklő Zsigmond menlevélben garantálta sérthetetlenségét! A zsinat munkája alatt 1417-ben ér véget a nyugati egyházszakadás, V. Márton pápává választása által.

Ezekben az években az ország nélkülözni kénytelen királyát, mert Zsigmond folyamatosan külső országokban tartózkodik. Ez némiképp magyarázat lehet az akkori viszonyokra, megrendül az ország belső békéje, mert a főurak egy része itthon magánháborúkat vív egymás ellen, birtokokért. A királyi hatalmat a nádor, az országbíró, az érsek gyakorolják, ha ők is éppen nincsenek a király mellett.

1414. április 19-én keletkezett egy oklevél, amelyben Berencsi Bessenyő István birtokokat oszt meg „örök érvénnyel” Ezdegei Bessenyő Pállal.

1414. április 19.

„A győri káptalan előtt Berench-i István, volt királyi dispensator örök érvénnyel megosztja birtokait - Thorna várát a hozzá tartozó opidum-mal, a Nyitra megyei Berench, Lywky, Wyfalu és Zela birtokokat és a Bwchan birtokban levő részt, a Baranya megyei Agtelek, Kerestwr, Kwlyuk és Loazow, a Körös megyei Zlauania és Kerestwr birtokokban levő részeket meg két budai házat - Ezdege-i Pál fia: Pál (magn.), volt szlavón bánnal.”³⁰⁴

1415-ben Ezdegei Bessenyő Pál az, aki panaszt tesz a szendrői várnagyok ellen. Ugyancsak felpanaszolja a néhai Pelsőczy Imre vajda fiait is.

1415. július 2. (Bude, i n visit. Virg.)

„Zsigmond az egri káptalanhoz.

Tartsanak vizsgálatot Ezdege-i Pál volt szlavón bán (magn.) panaszára, amely szerint Lechky/Rechki Tamás és Chan-i Imre, Pelsewch-i János királyi tárnokmester (magn.) Zewndrw-i várnagyai Thorna opidumban lakó jobbágját, János institort in civitate Rudabanya in liberó foro minden ok nélkül elfogták, sokáig fogságban tartották, ládáját pedig feltörve ebből 16 florenos nove nostre moneteet viginti duas ulnas tele et duodeci m cultellos a tárnokmester rendeletére elvettek. Kijelölt királyi emberek: Mathias, Paulus, Stephanus de Sasa, Paulus de Thornahaza, Nicolaus de Chaztha, Valentinus de Kysfalud.”³⁰⁵

1415. július 2. (Bude, in visit. Virg)

„Zsigmond a jászói konventhez.

Vizsgálják ki Ezdege-i Pál (magn.) volt szlavón bán panaszát, amely szerint Pelseuch-i néhai Imre vajda fia: László és Detre nádor fia: Miklós Szt. Egyed-napot megelőző szerdán

³⁰⁴ BTOE III. 648, kiv. (az átírás alapján). - Bp. Rég. XV (1950) 293, reg. - Eredetije: Nyitrai kápt. lt. 44-42. (DF 273581.) - Átírta 1436. márc. 13-án Palóci Mátyus nádor. DL 9512. (NRA 483-30.) - E regesztában az eredeti okl. névalakjai olvashatók.

³⁰⁵ Az egri káptalan 1415. júl. 16. - i okl.-ból. D L 43290. (Múz. törzsanyag, Illésház y cs.) - (M)

(1414. aug. 29.) Zard/Zarduara-i várnagyaikkal: parvus Jakabbal, Olchuar-i Andrással és Chan-i Andrással, valamint Olchuar-i familiárisával: Lőrinccel, Jakab familiárisával: Lengyel Miklóssal, Paulus faber-rel meg más Zylas-i és Zenthanderas-i jobbágyaikkal elvitették a panaszos Rako-i jobbágynak nagy mennyiségű lekaszált szénáját, továbbá elfoglaltattak és Zenthanderas meg Silas birtokokhoz csatoltattak jókora, Rakó birtokhoz tartozó föld- és erdő-részt. Idézzék a Pelseuch-eket és a várnagyokat különös jelenléte elé, majd ugyanannak tegyen jelentést az eljárásról. Kijelölt királyi emberek: Stephanus de Baronkahaza, Iohannes de Ka.agy(?), Blasius de Bechkhaza, Petrus de eadem, Ladizlaus de Nenke, Benedictus, Sygismundus de Nadasd, Stephanus de Komiatthy.³⁰⁶

1415-ben Ezdegei Bessenyő Pál a prelátusok és a bárók megbízásából Boszniába ment. Erről egy perének való elhalasztása tanúskodik. Az időpont viszont a magyar történelem egy szintén tragikus, elvesztett csatájával – doboji - csaknem egybeesik.

1415. szeptember 2. Visegrád.

„Zsigmond az Özdögei Pál volt bán által Pelsőci Bebek János tárnokmester (magn.), Böki Tamás és Csányi Imre ellen indított pert elhalasztja, mivel Özdögei a prelátusok és bárók megbízásából Boszniába ment.”³⁰⁷

Ezekben az időkben (1413-19) Boszniában háborút viselt Zsigmond a terjeszkedő török birodalom és a velük szövetező, volt spalatói herceg, Hervoja és emberei ellen. 1415-ben, amikor Ezdegei Boszniába ment – nem tudjuk mi célból, de nagyon valószínű, hogy hadakozni – ott éppen tragikus események történtek.

A magyar királyi udvar nem tulajdonított nagy jelentőséget az amúgy is hol kisebb, hol nagyobb erővel, de szünet nélkül dolgozó délvidéki újabb mozgalomnak és minden eshetőségre csupán a végvidék hadi erejét mozgósította ellene. Ez megtörténvén, ezúttal is Maróthy János macsói bán, továbbá Garay János és Monoszlai Csupor Pál kaptak megbízást Hervoja megrendszabályozására és a törökök visszaűzésére. Az említett vezérek a Száva vidékén összegyűjtött csapataikat 1415. július havában az Ozorai bánságba vezették, ahol a Boszna völgyében Doboj vára alá nyomultak előre. Az ozorai várak – Gradacac, Doboj, Dervent, Tesanj, magyar védőrséggel ellátva, már eddig is Csupor parancsnoksága alatt álltak. A Hervojával egyesült török had az Uzsora völgyében előnyomulva, július 28. és augusztus 5. között mindenekelőtt Ozorát és Tesanjt kerítette hatalmába s aztán a Dobojnál álló magyar sereg megtámadását határozta el. Augusztus 6-án került itt csatára a dolog, amelyben a magyarok eleinte előnyben voltak, sőt már a győzelem határozottan feléjük hajlott, mikor azt Hervoja egy ügyesen alkalmazott csel által, kicsikarta a kezükből. A csata folyamán a szerbek még elég jól tartották magukat, de az ellenkező szárnyon a törökök már csak nagy nehezen tudtak a magyarok elszánt támadásainak ellenállni. Ekkor Hervoja kíséretével egy kisebb szerb csapat védelme és támogatása alatt az ellenkező szárnyra, a törökök harcvonala előtt és oldalt fekvő dombra lovagolt s onnan valamennyien torkuk szakadtából azt kiáltják a mind

³⁰⁶ A jászói konvent 1415. júl. 16-i okl.-ból, amely szerint küldötte és Komiatthy-i István királyi ember által a Torna megyében végzett vizsgálat után a Pelseuch-eket Vendigi birtokukon, a várnagyokat pedig in officiolatu ipsorum Szt. Jakab nyolcadára megidézte. DL 43291. (Múz. törzssanyag, Illésházy cs.)

³⁰⁷ Balassa 255. (DL 65850 - Balassa cs.)

lankadtabban harcoló törökök felé, hogy a másik szárnyon a magyarok meg vannak verve, tartsanak tehát ki a törökök, mert onnan nemsokára tetemes segítség érkezik támogatásukra. A csel sikerült. A magyarok, akik Hervoják kiabálását szintén meghallották, a törökök nem sokára bekövetkező újabb erőteljes rohamát már az azok részére érkezett segítségnek tulajdonítják, és nehogy az ellenkező szárnyon hadakozó és már hátrálásban vélt társaiktól elvágják őket, az újabb török támadást már nem védték ki, hanem hátrálni kezdenek, mely hátrálás csakhamar futássá változott át: Így a már majdnem biztosra vett győzelem a bosnyák-török sereg kezébe ment át.

Más verzió szerint a döntést az idézte elő, hogy a csak a völgyben harchoz fejlődött magyar sereget, a hegyeken átnyomuló ellenséges csoportok hamarosan oldalba és hátba fogták, s ez tette katasztrofálissá annak helyzetét. A kemény tusa és az azt követő visszavonulás közben az elesetteken kívül számos magyar vitéz, köztük a három fővezér is az ellenség kezébe került. Maróthyt és a súlyosan sebesült Garayt a törökök bilincsekbe verve magukkal cipelték. Csupor Pált ellenben, aki Hervoját egy alkalommal a magyar udvarnál ökörbögéssel fogadta, ezáltal akarván nagy fejét és esetlen modorát gúny tárgyává tenni, a bosszúálló kényúr ökörbőrbe varratta és a Boszna folyóba dobatta! „*Aki emberi formában ökör hangját utánóztad, bőghetsz most eleget; alakod is ökör lévén!*” A foglyok közül a bosnyákok és törökök sokakat felkoncoltak, a többieket pedig magukkal hurcolták. Garay jó idő múlva szökéssel, Maróthy pedig 40.000 aranyforint váltságdíj árán szabadult meg majdnem 4 évig tartó fogságából.³⁰⁸

Csak találgatni lehet, hogy a volt bán a megrendült katonai és politikai egység helyreállításában segédkezhetett, vagy ott volt a csatában is?

Ugyancsak egy 1415-ből való oklevél kivonata, amely arra utal, hogy a bán egy ideig Szádvár birtokosa is volt.

Ezdegei Bessenýő Pál 1416-ban zálogba vesz, feleségével együtt, újabb birtokokat.

1416. január 13. (in Kysmarton, 8. die epiph)

„Zsigmond előtt János esztergomi érsek, római királyi főkancellár és magyarországi vicarius generális, testvére: Kanysa-i István volt királyi ajtónállómester (magn.) és ennek fia: László, valamint kettejük testvérének, néhai Miklósnak fia: János felmutatva a garamszentbenedeki konvent 1412. dec. 21-i oklevelét, mivel Cheh Péter és felesége mindkét Hollós birtokot a figyelmeztetésre nem váltották vissza, viszont az érseknek királyi hívásra pro disponendis prefati regni nostri Hungarie et eius sacre corone arduis negotiis et iniminentibus expeditionibus ad sacrum generálé concilium pro unione sancte matris ecclesie Constantie celebratum kell utaznia, s így szüksége van a pénzre, a birtokokat, amelyek zálog gyanánt vannak kezükön, **Bissenus Pál** volt szlavón bánnak (magn.) és feleségének: Apolynának (nob.) elzálogosítják ugyanazért a 800 aranyforintért, amelyért ők azokat kezükben tartották. Egyszersmind felhatalmazzák a bánt és feleségét, hogy abban az esetben, ha a birtoko-

³⁰⁸ Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme

kat nem tudnák számukra biztosítani, Bodenhel és Zowath Sopron megyei birtokaik tulajdonába beléphessenek. Az oklevelet nagyobb magyar királyi pecsétjével erősítetteti meg.”³⁰⁹

Ugyanekkor ellene is perlekednek.

1416.

„[A nyitrai] káptalan előtt Gekenesmached-i [...], János fiai [...] és [...] tiltakoznak, amiért a Nyitra megyei [Gergerfalua] birokuk határain belül in fluvio Nitrie és más vizeken lévő halászóhelyeiket László [és Imre] macsói [bánok] (magn.) korábban Nagfalu nevű birtokukhoz csatolták, most pedig ezzel együtt cserében adták [Berench-i] István mesternek, valamint **Ezdege-i [Besjsenv [Pál]]** volt szlavón bánnak és Péternek.”³¹⁰

225

1417. évben kelt oklevél, amelyben a király mind Ezdegei Bessenýő Pált, mind unokatestvérét Bessenýő Istvánt kiválóan feldicséri a neki tett szolgálatukért. Egyértelműen kiderül, hogy mindketten mellette harcoltak Boszniában és ennek költségeit is ők vállalták. Bessenýő István aztán a királyt kísérte külföldi útjára, ahol szintén kitüntette magát. Addig Bessenýő Pál itthon intézte a király ügyeit.

1417. május 29. (Constantie, in vig. penthec.)

„Zsigmond Ezdege-i Pál fia: **Byssenus Pál** volt szlavón bán (magn.) és Berench-i Gergely fia: Byssenus István pridem sumpmus nostre maiestatis dispensator (egr.) szolgálataiért a prelátusok és bárók tanácsából új adományul adja nekik a lakóitól elhagyott, most a királyi jogok eltitkolói kezén lévő, Nyitra megyei Dobozfewlde más néven, Tarán és Bogyopeterfewlde szántóföldeket. Mindketten az ország és lakói javára és nyugalma gyarapodásának érdekében először Magyarországon és Boszniában állandóan oldala mellett tartózkodtak, költségeikkel nem törődve, hadjárataiban csakúgy, mint az említett országok jelentős előrehaladását célzó különböző tárgyalásain, amelyeken consilii mira maturitate, pervigili diligentia et sollicitudine indefessa tűntek ki, amidőn pedig pro sacrosancte et universalis ecclesie Romane et sacri imperii status reformatione et totius orthodoxe fidei comodo et populi Christiani salute Magyarországból eltávozott, kívánságára Pál bán az ország védelmére és az ügyek intézése érdekében itthon maradván, frater: Byssenus István elkísérte őt Franciaországba, itt in civitate Parisius Károly francia királlyal, több fejedelemmel és urakkal folytatott sürgős tanácskozásain éjjel nappal részt vett, máskor meg sürgős követségekben, fejedelmekhez és mágnásokhoz elküldetve sikeres eredménnyel járt el, Franciaországban éppen úgy kitüntetve magát, mint Angliában és a világ különböző tájain.”³¹¹

1418. évben található az első utalás Ezdegei Bessenýő Miklósrá, Pál bán fiára.

1418. november 10. (Bude, f. V. a. Marthini)

³⁰⁹ Hártyán, hátlapján nagypecsét töredékeivel. DL 43310. (Múz. törzsanyag, Véghely-gyűjt.) - (M.)

³¹⁰ Szakadozott papíron, amelynek középső és bal felső része a pecséttel együtt hiányzik. DL 61341. (Kisfaludy cs.)-(M.)

³¹¹ A szöveg élén jobb felől és a pecsét alatt: Relatio Petri Kompolth magistri pincernarum regie maiestatis. Hártyán, a szöveg alatt papírfelzetes titkospecséttel. DL 58931. (Forgách cs.) - (M.)

„Zsigmond Abaúj megye ispánjához vagy alispánjához és szolgabíráihoz.

Tartsanak vizsgálatot **Ezdege-i Pál** bán és fia: **Miklós** panaszára, amely szerint Pamlen-i jobbágyaik szénáját Zazffa-i Vza Miklós, Vza fiának, Jánosnak fia: László, Ath fia: Imre, Vitéz János, Marchali István és Ath fia: György felégették.”³¹²

1419 az az év, amikor a huszita háborúk kibontakoznak a Cseh Királyságban. Mivel Zsigmondot 1420-ban cseh királlyá koronázzák, ez a probléma most már magyar ügy is. A király hadat visel a husziták ellen. Ez rengeteg áldozattal jár, töméntelen pénzbe kerül és megint nem a hazai dolgokkal foglalkoznak.

1419-ben tovább dül Ezdegei Bessenyő birtokharca a Pelsőczy fiúkkal.

1419. április 11. (in Visegrád, f. III. p. Ramis palmarum)

„Peren-i Péter országbíró a szepesi káptalanhoz.

Tartsanak vizsgálatot **Ezdege-i Pál** volt szlavón bán (magn.) panaszára, amely szerint Pleseuch(!)-i vajda fiának: Lászlónak és Detre nádor fiainak: Péternek és Miklósnek familiárisai: Paris Jakab és Gychei Jakab Zard-i várnagyok, Hwruh Dávid, Vitális és Frank Thakachy-ból, Tar Sebestyén, Legén Miklós, Vscina Miklós, Chombos János, Thamaz Gergely, rufus András, HerrokosLászló, Demeter Nenke-bőT, Vaynoch Balázs, cecus Márk, Paris Gergely, Burch János és surdus Gergely Horuath-ból uraik megbízásából Iudica vasárnapján (ápr. 2.) megtámadták jobbágyait: az Wyfalw-i Demetert és a Zenthiakap-i magnus Tamást, amidőn gabonával megrakott szekerekkel in libera via az ő Wyfalw-i birtokán lévő malomba igyekeztek, és a szekereket húzó hat lovat elvették tőlük. Kijelölt királyi emberek: Ladizlaus de Peder, Iohannes de eadem, Mathias de Nenke, Benedictus de Sarno, Sigismundus de Nadasd, Lucas de eadem.”³¹³

Ugyanezen év májusában Ezdegei Bessenyő Pál ellen Garai Miklós nádor panaszt emelt, amely szerint 1415. augusztus 20-án, a Vérteskeresztúr-i apátság Cethke nevű birtokát feldúlták és ott személyeket bántalmaztak. Mindez négy évvel a történetek után!

1419. május. 22. (in opido Tata, 8. die f. II., in quind. Philippi et Iacobi)

„Garai Miklós nádor bizonyítja, hogy Győr és Komárom megyék közgyűlésén Komárom megye alispánja, szolgabírái iuratique assessores a Mihály fráter Verteskerezhur-i apát kérésére eskü alatt tett vallomásukban részben igazolták az apát panaszát, amely szerint Zenthyvan-i Péter unacum Petro dicto Vamus, Anthonio fabro familiaribus suis, necnon Benedicto dicto Boneh, Dionisio dicto Zeeuos, Iohanne filio Petri, altero Iohanne filio Cythan, Alberto Chypelles dicto, Valentino Ranto, Nicolao Bede, Petro Tymar, Valentino fabro, Emerico similiter fabro, Iohanne, Petro Jaak, Iohanne sartore, Mychaele, Nicolao, Thoma dicto Vngur, Benedicto magnó, Georgii filio Georgii, Mychaele et Blasio filiis Sebastiani, Blasio Berz dicto, Symone et Iacobo filiis Stephani dicti Berz, Blasio Sillos, Clemente dicto Alch, altero Clemente claudio, Petro Cheh, Valentino Konthus, Dominico Cheppleu, Iohanne filio Anthonii, altero Iohanne Darabos dicto, Stephano filio Cosme, altero Stephano

³¹² Abaúj megye 1418. nov. 30-i okl.-ból. DL 39149. (Causarum regalium directoratus.) - Hátlapján középen alul: non solvit. - (M.)

³¹³ A szepesi káptalan 1419. ápr. 19-i okl.-ból. DL 39152. (Causarum regalium directoratus.) - (M.)

sartore, Mychaele dicto Hozyw, Martino Bakana dicto, Philipo et Iohanne dictis Erews, Mychaele Hantay, altero Michaelae dicto Malach, Nicolao Cheplew, Iohanne Gombos, Iacobo filio Stephani, Gregorio filio Damiani, Nicolao filio Galli, Iohanne Sory dicto, Benedicto, Emerico, Iohanne Feketew, Mathia Jaak dicto, Ladislao Tegez, Iohanne filio Nicolai, Laurentio Darabos, Mathia colono, altero Mathia Balag, Petro parvo, Gallo iudice, Elia filio Damiani, Petro sutore, Ábrahám Elews, Petro Sory, altero Petro, Sebastiano, Iohanne Venery, Barnába sutore, Augustino dicto Apostoly, Dionisio et Petro filiis Andree iobagionibus magnifici viri **Pauli bani** de Gunyw in possessione Chazar commorantibus **Pál bán** parancsára és Vigman-i Farkas (dictus) Kelemen ösztönzésére 1415. aug. 20-án fegyveresen az apát és a monostor Cethke nevű birtokára rontott, betörte János villicus házának kapuját, János feleségét hincinde trucidendo illetlen szavakkal gyalázta, Jánost kegyetlenül megverte és összes javával Chazar birtokra hurcolta, ahol bilincsbe verve tartotta. Az esküttevők szerint mindezt a Chazar-ban lakó Petrus Vamus és Anthonius faber, valamint Péternek egy Besenew-i és egy Zentywan-i familiárisa követte el, a többiek ártatlanok.”³¹⁴

1419-ben újabb birtokot kap Bessenýő Pál.

1419. június 8. (Cassouie, f. V. p. penthec.)

„Zsigmond a jászói konventhez.

Vezessék be **Ezdege-i Pál** (magn.) volt szlavón bánt az Újvár³¹⁵ megyei Somogy birtokban lévő vám birtokába, amelyet cum eiusdem iurisdictionibus, sub quibus idem tributum sub nomine nostro regio, necnon viis eiusdem tributi falsis et obliquis másik oklevelével örökre neki adományozott és iktassák azt részére minden haszonvételével és tartozékával; az esetleges ellentmondókat idézzék a királyi különös jelenlét elé. Kijelölt királyi emberek: Iohannes, Ladizlaus de Peder, Iohannes de Papy.”³¹⁶

Ez az év mozgalmas, mert újabb per és ítélet a bán ellen.

1419. július 2. (Zágrábié, 22. die oct. penthec.)

„Marchali-i Dénes szlavón bán ítéletlevele.

1417-ben Mihály-nap nyolcadán a zágrábi káptalan (porc. László kanonok, archydiaconus cathedralis) Zantho-i Lachk Dávid volt szlavón bán bírósága előtt a császári káptalan vizsgálati és idéző oklevelével igazolta, hogy Péter mester kanonok, Mosyna-i plébános káptalani küldött és Moroucha-i Turek Miklós királyi ember helytállónak találták a

³¹⁴ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Pannonhalmi főapátság orsz. lt. 52. (DF 274143.)

³¹⁵ Abaúj vármegye Magyarország egy vármegyéje volt a 13. századtól 1881-ig és 1945-1950 között a Hernád folyó alsó szakaszán, a Kassától Szikszóig terjedő területen. Elődje az I. István alatt, a 11. század első harmadában szervezett Újvár megye volt. Ez az Árpád-korban a későbbi Heves és Sáros területeit is magában foglalva délen a Tiszáig, majdnem Szolnokig, északon a lengyel határig ért két, Borsod vármegye által elválasztott darabban. Újvár megye két darabja Borsodtól délnyugatra illetve északkeletre a 13. század közepéig Hevesújvár, illetve Sárosújvár megye néven szerepelt. Heves és Sáros megyék a 13. század folyamán önállósodtak, az így kialakult maradék terület ettől kezdve szerepelt Abaújvár megye néven. Az Árpád-kor végére 257 forrásokkal adatolható település ismert a megyéből.

³¹⁶ A jászói konv. 1419. jún. 28-i alul chirografált privilégiumából. DL 10826. (Acta Jesuitica, Szepes 4-73.) - A konvent saját jelentésének szövegét az általa őrzött, chirografált példány alapján királyi rendeletre 1439. júl. 16-án átírta. DL 80692. (Zichy cs., zsélyi 217-C-19.)

káptalan Zsigmond elé terjesztett panaszát, amely szerint Zeech-i Miklós és János, valamint **Ezdege-i Pál** volt szlavón bán Zlanyna-i officialisai: Mátyás és Pál pünkösdi (1417. máj. 30.) táján uraik parancsára unacum populis et iobagionibus ipsorum, videlicet Georgio villico Banus dicto, Mathya filio Demetrii, Georgio dicto Kozlonych, Clemente filio Borizlay, Michaelae et Clemente dictis Kozthenych, Blasio dicto Chako, Thoma Jonkach, Georgio filio Drazthethych, Iohanne et Andrea filiis Clementis, Thoma filio Chiurmch, Valentino filio Cosme, Iacobo, Vrbano filio Grebech, Symone filio Martini et Martino dicto Thessachych, Anthol filio Mathye, Benedicto Pthlimoch, Petro filio Jagochchych, Mathya dicto Chekoyoch, Dionisio dicto Kozlok, Francisco filio Munchych, Paulo filio Georgii, Michaelae, Mathya filio Mychaelis, Mathya Coroyasi, Mychaele dicto Kondér, Petro filio Barnabe, Gallo filio Pauli, Paulo, Thoma filio Gornich, Iwan sartore, Luca, Mathya, Demetrio, Pethko filio Petri, Georgio, Malech filio Petri, Georgio, Mathya filiis Petri, Vrbano et Georgio dictis Jagodych, Anthonio filio carnificis, Andrea filio Nicolai, Martino litterato, Iwan filio Mathye, Petro filio Martini, Petro filio Benedicti, Blasio filio Alberti, Benchech filio Andree officiali dicto Rybarych, Mathya dicto Bosech, Philippo filio Korsech, Emerico filio Andree, altero Emerico dicto Janchech, Valentino filio Bankoych, Paulo dicto Loncharych, Cosme(!) filio Petri, Anthonio, Georgio et Iwan filiis Detrihoch, Demetrio filio Magdych, Mathya, Vrbano filiis Polchych, Paulo filio Nicolai, Martino Frigich, Emerico filio Mathye, Georgio filio Belchoch, Dominico filio Benedicti, Stephano filio Barnabe, Anthonio Salych, Mathya, Valentino filio Brabarothe, Paulo filio Benedicti, Emerico filio Zacharie, Andrea, Thoma filiis Emerici, Thoma filio Dochelech, Iwan Crisano, Crisan, Petro filio Crisan, Georgio filio Demetrii, Valentino filio Stephani, Gredech prediale, Martino dicto Kis(?), Anthonio filio eiusdem, Petro filio Mathye, Mathya Selygrimych, Georgio, Iohanne, Stephano et Benedicto filiis Pauli, Valentino filio Mathie, Valentino filio Benedicti et Paulo filio Thome, Petro filio Thome, Georgio Prezmerethych, Suluk filio Mathie, Georgio filio fabri, Cosma filio fabri, Mathya filio Poklylimych, Cosme fabro, Anthonio filio fabri, Stephano filio Strimagorich, Benedicto fabro Stinganich, Benedicto et Mathya filiis Thome de predicta Zlanyna; item Petro sutore, Paulo dicto Zeuer, Benedicto litterato, Stephano filio Zethey, Emerico dicto Magdych, Andrea villico, Stephano villico, Mykus, Martino dicto Kupech, Vrbano et Stephano filiis Petri sutoris, Gregorio villico, altero Gregorio filio Korchech et Thoma penes ecclesiam Sancte Crucis in predicta Zlanyna habitam residentibus fegyveresen a káptalan Daschouych/Dalschech/ Dalschouch nevü birtokára törtek, azt felprédálták, a jobbágyok valamennyi peccora et pecudes elhajtották és javát elhurcolták, domos etiam ac curias et sepes curiarum iobagionum eorundem dirumpendo et distrahendo Zlanyna birtokra vitték, s ott összegyűjtve és felhalmozva elégették, a gyümölcsfákat kivágták, gyökereiket kitepték et possessionem ipsam totaliter desolassent, uti vix vei quasi aliquod vestigium, quod ibi villa fuisse appareret, a férfiakat és nőket pedig hincinde trucidando fogságba hurcolták; ezért a Zeech-ieket és **Pál bánt** Zlanynakerezhur birtokon lévő részükön az említett nyolcadra in dictam sédem Zagrabiensem Dávid bán elé idézték, említett birtoktalan familiárisaik és jobbágyaik előállítására kötelezve őket. Miután sem ekkor nem jelentek meg, sem húsvét (1418. márc. 27.) nyolcadán - amikor a császári káptalan küldötte: Gál éneklőkanonok és Chernchk(!) Bálint fia: János báni ember idézte meg őket - Dávid bán pünkösdi (máj. 15.) nyolcadára elmaradásuk miatt a szokásos birságban, és amiért nem állították elő familiárisaikat és jobbágyaikat in singulis marcis elmarasztalva, összesen 262 márka birság fizetésére

kötelezve idéztette meg őket. Mihály-nap nyolcadán, amikor a pert halasztották, a felperes a káptalan jelentésével igazolta, hogy Zerdahel-i Egyed fia: Márton báni ember és Miklós káptalani prebendarius megidézték az alpereseket, Pál bán azonban ismét nem jelent meg, ezért Dávid bán 320 márka bírság fizetésére kötelezve, három vásáron történő kikiáltással idéztette meg őket András-nap nyolcadára, ahonnan a per a felek kérésére bőjtközép (1419. márc. 2.) nyolcadára került. Interim dicto honore banatus ab ipso Dávid bano ablato et eodem per regiam serenitatem nobis dato, a per ex quadam rationabili de causa a jelen nyolcadra halasztódott, **Pál bán** azonban ekkor sem jelent meg, noha a felperes a káptalan jelentésével igazolta három vásáron kikiáltással András-nap nyolcadára Dávid bán elé történt megidézését. - Jakozderdahel-i Egyed fia: Márton báni ember és Jakab császári káptalanbeli pap Márton-nap előtti szombaton (nov. 5.) in civitate Crisiensi, azt követő vasárnap Ludbreg birtokon, majd [...] a Kemluk melletti Zenthmihal birtokon végezték az idézést. - Minthogy **Pál bán** a három egyszerű, majd a három vásáron kikiáltással történt idézésre sem jelent meg, és mert nem kívánja hatalmaskodását büntetlenül hagyni, nehogy példája másokat hasonló hatalmaskodások elkövetésére bátorítson, hatalmaskodásban elmarasztalva in sententia capitali et in amissione universorum iurium suorum possessionariorum ac rerum et bonorum ipsum proprie et precise inter ambitum regni ubilibet contin-gentium ítéli őt, kétharmadrészben magának mint bírónak, egyharmadrészben pedig a perbeli ellenfél javára lefoglalva auctoritate nostra iudiciaria mediante. Az oklevelet Zágráb megyei ispánjai: Kamarch-i Sebestyén és Erueniche-i ruffus Péter, valamint a szolgabírák pecsétjeivel erősítette meg. „³¹⁷

Majd jelentős pénzadományt kap a királytól, amire magyarázatot nem találtunk, de nem lehetetlen, hogy a volt bánnak tartozott Zsigmond, mind annyi sok másnak is!³¹⁸

1419. augusztus 23. (Bude, f. IV., in vig. Bartholomei)

„Zsigmond. előtt Syrke-i János vajda fia: Leusták kötelezi magát, hogy azt a 2500 új forintot, amellyel azért tartozik a királynak, mert megbocsátotta az egykor atyja: János vajda által és következőleg általa elkövetett hűtlenséget és elengedte nekik birtokaik elvesztését, rendelkezésére megfizeti **Ezdeghe-i Pál** volt szlavón bánnak (magn.) és pedig 1000 forintot a jövő szerdán (aug. 30.), a többi 1500 forintot pedig a rákövetkező vasárnap (szept. 3.) Torna opidum-ban. Egyszersmind vállalja, hogy fizetési kötelezettségének elmulasztása esetén ismét a hűtlenség bűnébe esik, **Pál bán** pedig mint hűtlennek, minden birtokát lefoglalhatja. Az oklevelet nagyobb magyar királyi pecsétjével erősíteti meg. „³¹⁹

Ezután még egy egy panasz, amit viszont Ezdegei tesz, birtokból való kirekesztés miatt.

1419. december 6. (in Themeswar, in Nicolai)

³¹⁷ Hártyán, a függőpecsét selyemzsinórja látszik a fényképen. Zágrabi káptalan mit., Acta antiqua 3-48. (DF 256613.) - Lukinović 566.

³¹⁸ Zsigmond király uralkodása folyamatos pénzavarral terhelt. A különböző hadviselések, az udvartartás, az utazások, a cseh királyság, majd a német-római császári cím megszerzése min-mind tekintélyes pénzt igényelnek. A korabeli krónikák szerint a király súlyosan eladósodott, szepességi városokat zálogosít el a lengyeleknek, szorult helyzetében nemritkán uzsorásoktól vesz fel pénzt, súlyos feltételekkel.

³¹⁹ Papíron, hátlapján nagypecsét nyomával. DL 10844. (NRA 194-42.) - (M.)

Zsigmond Kapla-i János vajda fiához: Péterhez.

Ezdege-i Pál (magn.) volt szlavón bán panaszt tett ellene amiatt, hogy vállalt kötelezettsége ellenére a tőle kapott összegért nem engedte őt be Kazynch és Syrke birtokok kivételével valamennyi birtokába és birtokrészébe. Engedje be iuxta tuum assumptum azokba, ellenkező esetben scias te absque omni dubio in pristina gravamina incursum. Az oklevelet nagyobb pecsétjével, quo ut rex Hungarie utimur, erősítette meg. ³²⁰

A tornai templomról az első írásos adatok 1274-ből származnak. Akkor és a középkorban végig Szent Egyed tiszteletére volt felszentelve, később változtatták meg a templom titulását Nagyboldogasszonyra. 1420-körül a teljes szentélyt az akkori kegyúr, *Özdögei Bessenyő Pál* megbízásából freskókkal látták el. Az előző fejezetek egyikében a templom restaurálása során a freskók egy része is előkerült. ³²¹

Ugyancsak tőle származik az úgynevezett „tornai kehely” is, amelyet a kelyhen látható Ezdegei Bessenyő címere alapján bizonyítottak.

1420-ból származó oklevél, amelyen a bán elismeri egy tartozás megadását.

1420. január 5. (in Torna, in vig. epiph.)

„**Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán elismeri, hogy conpater-e, Miklós fráter jászói prépost, aki centum florenos monete regalis kölcsön vett tőle pro sublevandis causis et causarum ecclesie sue ac aliis nonnullis rationabilibus de causis, az összegből 93 forintot computi predicti megadott neki. ³²²

Ugyanezen, év tavaszán – hatalmaskodás és ragadozás miatt – őt jelentik fel a királynak.

1420. május 7. (Bude, f. III. p. Ioh. a. port. Lat.)

„Zsigmond az egri káptalanhoz.

Tartsanak vizsgálatot Olnod-i Péter bán fia: Jakab panaszára, amely szerint **Torna-i Pál bán** György-nap előtti hétfőn (ápr. 22.) kiküldve Illés és Pál nevű bírát, Dénes fia: Simon, Kanthor Barla, Benedek és László nevű villicus-ait, Benche Bereck, Adaryan (dicti) János és Mátyás nevű familiárisait, Inanch birtokon lakó jobbágyait, akik Kasmark nevű birtokára rontottak, 13 ménesbeli lovát elvitték, a jobbágyokat pedig, akik ez ellen tiltakoztak, kegyetlenül megverték és megsebesítették. Kijelölt királyi emberek: Georgius f. Dionisii, Demetrius, Thomas de Kynis, Iohannes litteratus de Zedlecs(!), Sebastianus de Leh, Sigismundus de eadem, Vincentius Lehy predicta(I). ³²³

³²⁰ Papíron, hátlapján a nagypecsét nyomával. Eperjes város lt. 119/a. (DF 228574.) - Iványi: Eperjes 73, reg.

³²¹ A freskók eredetére vonatkozó egyértelmű irat, utalás eddig nem került elő.

³²² Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes zöld pecséttel. Jászói konvent házi lt. 13-14. (DF 233033.) - (F.)

³²³ Az egri káptalan 1420. máj. 15-i okl.-ból, amely szerint Lehy-i Sebestyén királyi ember és Mihály karbeli klerikus a vizsgálatot Szaniszló-napot követő hétfőn (máj. 13.) megtartotta. Az eredmény szószerint azonos volt a panasszal. DL 10919. (NRA 1548-33.) - (M.)

1420. június. 30. a nála levő zálogbirtokok egy részét továbbadja Kaplai Dezső fiainak. Egyúttal rendelkezik, hogy a jobbágyok fogadják el új uraikat.

„Péter jászói prépost és a konvent előtt **Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán (magn.) a neki Kaza-i János vajda fia: Péter mester által elzálogosított, Abaújvár megyei Somogy, Borsod megyei Boldwa, Abod, Molchon, Iwan meg Harnolch, Gömör megyei Simoni és Gezthethe meg Nógrád megyei Kyrth és Zobor birtokokon lévő részeket a Boldwa-i vámrésszel együtt in duobus milibus florenis nove monete továbbadja zálogba Kapla-i Desew fiainak: Lászlónak és Jánosnak (egr.) oly feltétellel, hogy azokat Kaza-i az összegért omni estimatione exclusa bármikor visszaválthatja.”³²⁴

1420. július 2. (in Torna, in vissit. Marié)

„**Ezdege-i Byssenews Pál** volt szlavón bán Caza-i János vajda fia: Péter valamennyi birtokán vagy birtokrészen, ti. Somogy, Abod, Boldwa, Muchon, Harnoch, Iwan, Simony, Gesthethe, Kyrth és Zobor birtokokon lakó jobbágyaihoz. Capolla-i Desew mester fiait: Lászlót és Jánost, valamint embereiket, mivel egyezséget kötve velük, visszaadta nekik a fenti birtokrészeket, fogadják el mint természetes uraikat és mindenben engedelmeskedjenek nekik.”³²⁵

Egy eset, amely 1415. július 2-án már hasonló módon megtörtént. Ismét a szendrői várnagyok és megbízói ellen emel szót Ezdegei Bessenýő Pál, mert embereit Rudabányán súlyos sérelem érte.

1420. augusztus 4. (in Nagida/Naglida, dom. a. Dominici)

„Peren-i Péter országbíró a leleszi konventhez.

Tartsanak vizsgálatot **Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán (magn.) és fia: Miklós panaszára, amely szerint János nevű, Rako/Racho birtokon lakó jobbágyuktól, amikor Rudabania/Rudabanya opydum-ból hazafelé tartott, Chan-i Imre és Runia/Runya-i Soldus (dictus) György Zendro/Zendrew-i várnagyok - Thamasy/Thamasi-i niger János és Zalonía/Salona-i Layus/Layos Mátyás nevű cinkosaikkal Perselch/Persech/Pelseuch-i Bebek János volt tárnokmester (magn.) megbízásából - két lovát szekerstül és más javait a Lazo-i nemesek határain belül elvették; Péter-Pál napján, amikor több Racho/Rako-i jobbágyukat elküldöttek, hogy a Caplia/Kapla/Kappla-i Desew/Deseu fia: János által nekik adott malomkövet, továbbá három üres hordót Muchon/Mwchon birtokról Racho/Rako birtokra szállítsák, és azok Thelekesbania/Theleskesbanya királyi opydum-hoz értek, Bebek János - Chan-i Imre, Soldus György, Balath/Balahth-i Miklós, Layus/Layos Mátyás, niger János, Horuaty/Huruaty/Ho-ruathy-i István Crasnahurka/Cranahucha-i várnagy, Cholto/Chotho-i István, Beke fia: Miklós, Thornalia-i Facyan/Facian (dictus) György, Choueches/Keueches-i Danch (dictus) Balázs, Rechke/Recke-i Imre, Latranthfalua/Rathlanfaua(!)-i Jakab, Calna/Ka-na-i Jakab, Ag (dictus) Tamás, Hung/Vngh/Vng-i János Bezermen/Besermen-i officiális, Vza Miklós Zacalia/Zakalya-i várnagy, Corlathfalua/Korlathfalua/Collathfalua-i

³²⁴ Hártyán, selyemzsinóron függő pecséttel. DL 10950. (NRA 870-22.) - Másik, hiányos példánya: DL 11010. (NRA 9-87.) - (M.)

³²⁵ Papíron, a szöveg alatt gyűrűspecsét csekély töredékével. DL 89810. (Radvánszky cs., sajkókazai.) - (M.)

Corlath/Korlath/Collath, Abafalua-i Aba fia: László, Harcach/Harkach-i Porcolap/Purkolab/Porcolab (dictus) Balázs Forro-i officiális nevű familiárisaival - reájuk rontott, közülük hetet halálra sebesített és vert, úgyhogy közülük egy a helyszínen, kettő pár nap múlva meghalt és a többiek életben maradására sincs semmi remény, hármat közülük pedig szekerestül és hat lóval Zendro/Sendrew várába vitetett; azonkívül Lazo-i Szerafinnak két familiárisát is elfogta. Tegyenek jelentést a királynak. Kijelölt királyi emberek Torna megyéből: Ladizlaus de Teresten, Michael de Lazo, Vitus, Vallentinus, Barnabás, Sigismundus, Ladizlaus de Nadasd; Borsod megyéből: Nicolaus, Petrus de Barch, Nicolaus, Blasius, Lehstadius de Thumur, Valentinus, Georgius de Caztha; Gömör megyéből: Dyonisius, Anthonius de Sangfalua, Emericus de Hanua, Iohannes Orros de Kapuina, Petrus, Nicolaus, Sebastianus de Perbeshaza. „³²⁶

Birtokvásárlási ügy 1420-ból.

1420. október 1. (in Serke, f. III. p. Michaelis)

„**Ezdege-i Bissenus Pál** volt szlavón bán elismeri, hogy Kapola-i Desew mester fia: János (generosus) 360 új forintot fizetett neki testvére, vajda fia: Péter (nob.) birtokrészei visszaváltására. „³²⁷

Ebben az évben a volt bán királyi ügyekben is eljár.

1420. október 20. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt slavon bán, András császári okanonok és alkanczellár s Raveni Mihály itéldmester, Sopron vármegye közgyűlésén a király rendeletéből vizsgálatot teljesítenek, a vármegye tizenkét esküdtbiráját, s négy szolgabiráját és ezeken kívül negyvennégy tanút a birtokos nemesek közül kihallgatnak a felett, hogy a győri püspökök a soproniaktól beszédett tized-bornak a városban való elhelyezését és darusítását hogyan gyakorolták. „³²⁸

Egy különleges oklevélkivonat, amelyben Zsigmond király – tévedésből? – néhány birtokos, köztük Ezdegei Bessenýő Pál egynémely birtokát másnak adja.

1420. október 29. Berciun

„Zsigmond király Nyárádtő, három Teremi és Udvarhely nevű Küküllő vármegyei birtokokat, Borosjenő Pilis vármegyei, Ilbew Pest vármegyei, **Egerszeg Torna vármegyei** és Csatárszeg Csongrád vármegyei birtokokért Szántai Laczkfi Jakabnak, Dávidnak és Benedek boszniai püspöknek cserébe adja. ”

Az ügyben aztán a néhány érintett – köztük a volt bán is – protestált, így aztán Garai Miklós nádor próbált meg igazságot tenni.

³²⁶ Papíron, három példányban (Torna, Borsod és Gömör megyében végzendő vizsgálatra), zárópecsét nyomával. Leleszi konvent orsz. lt., Acta a. 1420-14/1-3. (DF 221183, 221184, 221185.) - A hátapon konventi feljegyzés, illetve válaszfogalmazvány. - (M.) A sor fölött betoldva: Thokus de Zakachi.

³²⁷ Papíron, a szöveg alatt kissé töredezett gyűrűpecséttel. DL 10981. (NRA 729-52.) - (M.)

³²⁸ Nagy Imre: Sopron vármegye története. Oklevéltár második kötet (Sopron, 1891)

„Garai Miklós nádornak 1425. 50-o die 8-rum festi b. Georgii martyris kelt átiratából, mely oly okból készült, hogy Borbála királyné Lachhaza és Zenthemrelifalva birtokok iránt Szántai Laczkfi Miklós fia Jakab, Benedek boszniai püspök, továbbá Nempty János fia László, Némái Jeromos és ennek fia László ellen pert indítván, midőn a per tárgyalásakor az utóbb nevezett alperesek, Zsigmond királynak főntebbi oklevelét felmutatták, **Ezdegei** néhai bán azt a kérést intézte a nádorhoz, hogy a királynak levele néki párban adassék ki, mert a király **Egerszeg nevű Torna vármegyei birtokot** néki admányozta, s a nádor ezen kérésre azt hiteles alakban kiadta; 213. 1807. Zsigmond király oklevelének kelte helyére I. Itáth K. m. kir. utazása 2-ik kiadás, mely szerint a király 1420. oct. 28-án Beraunlian (Csehországban) tartózkodott.”³²⁹

A következő esetben a volt bánt jelentik fel, amikor egyházi kezelésű földeket foglalt el jogtalanul, azokat használta, az erdők fáját vágatta.

1421. január 11. ([sabbafjo p. Pauli primi heremite])

„A leleszi konvent jelenti Zsigmondnak, hogy György Sepus-i prépost és a káptalan érdekében hozzájuk intézett éves megbízása értelmében Zombur-i János királyi emberrel Mihály fráter papot küldték ki, akik visszatérve jelentették, hogy a Zemplén megyében megtartott vizsgálat szerint **Ezdege-i Pál** bán (magn.) és a két Benye nevű birtokán lakó jobbágysai a prépost és a káptalan Lyzka nevű birtokán incipiens a quodam lapide Feyerkew vocato in portu fluvii Bodrugh habito szántóföldeket és erdőket hatalmaskodva elfoglaltak és azokat használják. Majd Pál első remete napja előtti csütörtökön (jan. 9.) eltiltották a bánt és jobbágysait az említett szántóföld és erdő elfoglalásától és használatától, továbbá a favágástól és a kivágott fák elszállításától.”³³⁰

1421 tavaszán kelt okirat szerint az Ezdegei Bessenyő Páltól zálogba vett birtokot továbbadták.

1421. március. 2. (in Letare)

„Az egri káptalan előtt Kapla-i Desew fia: János (magn.) bevallást tett arról, hogy Kapla-i vajda fia: néhai Péter az Abaúj megyei Somogy, a Borsod megyei Bodwa, Abod, Machon, Iwan, Harnoch, a Gömör megyei Geztete és Symony, valamint a Nógrád megyei Kwrth és Zebrod birtokokon lévő részeit hasznával és tartozékaival, amelyeket **Ezdege-i Pál** bántól (magn.) 1000 forintért, presentis nove monete, quemlibet florenum per centum denarios novos computando váltott ki, Kapla-i Loránd fiának: Györgynek 1000 forintért elzálogosítja.”³³¹

Ismételten egy panasz a bán és más birtokosok ellen, mert földeket bitoroltak el másoktól.

³²⁹ Garai Miklós nádor átirata.

³³⁰ Bal oldalt csonka papíron, hátlapján pecsét apró darabjaival. Szepesi prépostság lt. 154. (DF 264271.)

³³¹ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 11058. (NRA 934-53.)

1421. augusztus 6. (f. IV. a. Laurentii)

„Péter jászói prépost és a konvent emlékezetül adja, hogy megjelent előttük Miklós szepesi custos és kanonok, aki a maga meg György szepesi prépost és a káptalan (hon. et circ.) nevében tiltakozott az ellen, hogy a Szabolcs megyei Chychir-i Ormos (dictus) Domokos Chenke nevű particula-jukat és szántóföldjeiket, rétjeiket és erdőiket, továbbá halastavaikat, különösen az Arasthow nevűt, inter metas possessionis dictorum prepositi et capituli Lizkaolazy nuncupate, a királytól felkérte és el akarja foglalni. Továbbá Toma-i **Bissenus Pál** (magn.), Mezes-i Pál fia: György, valamint Wpor-i László és fia: János ugyancsak Lizkaolazy birtokuk határain belül fevő szántóföldekből, szőlőkből, rétekből, szőlőhegyekből, erdőkből és vizekből bizonyos területet elfoglaltak és bitorolnak ac sibi et suis heredibus apro-priare et perpetuare laborarent az ő jogaik sérelmére. Egyúttal Ormos Domokost és mindenki mást eltilt a mondottaknak a királytól való felkérésétől, a királyt az eladományozástól, valamint Pál bánt, Pál fiát: Györgyöt, Wpor-i Lászlót és fiát: Jánost meg universos etiam fratres germanos et condivisionales atque heredes eorundem, Lizkaolazy birtok szomszédjait és határosait annak elfoglalásától, kisebbitésétől és használatától, a maguk bevezetettetésétől és mindezeknek részükre történő iktattatásától iustitia requirente a jelen oklevél bizonyossága által.”³³²

A következő évből egy hasonló eset, amelyben Bessenýő Pál vétkes.

1422. november 8. (dom. a. Martini)

„Miklós leleszi prépost és a konvent Zsigmondhoz.

Tudja meg, hogy ők György szepesi prépost és a káptalan részére vizsgálatokra, idézésekre és más perbeli cselekmények végzésére szóló éves megbízása alapján kiküldték tanúbizonyságukat, Jakab fráter presbitert Abon-i Mihály fia: János kijelölt királyi emberrel, akik visszatérve jelentették, hogy ők kiszállva Zemplén megyébe, akiktől kell és illik, nyíltan és titkon vizsgálódva megtudták, miszerint **Thorna-i Pál bán** (magn.) várnagya: Horwath György, ura parancsára és meghagyására a prépost és a káptalan Liska birtokának határain belül lévő quandam silvam Longa vocatam, necnon vineas ac terras arabiles et piscinas elfoglalt és Benye birtokhoz csatolta; továbbá egy Liska-n lakó jobbágyukat a birtok határain belül találva ártatlanul elfogta és fogolyként Benye birtokra vezette, bilincsen tartva akarata szerint ideig potentia mediante az ő igen nagy sérelmükre.”³³³

1422 nyarán Ezdegei Bessenýő Pál a husziták ellen indult harcba Zsigmond király oldalán, Csehországban. Erről a következő oklevél szól.

1422 nyara Buda, D. termini prenotati.

„Garai Miklós nádor a Sarno-i Benedek fia Miklós és Harazth-i Pot László felsége: Ágota között folyó perben Szent György nyolcadára (május 1.) kitűzött oklevél bemutatást

³³² Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Szepesi prépostság lt. 158. (DF 264275.) - A hátlapon felül korabeli kéztől: contra Dominicum Ormos prohibitio 1421 (alul is, mindkétszer arab számmal).

³³³ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. Szepesi káptalan mit. 2-9-688. (DF 272288.) - A hátlap szélén keresztben: contra Georgium Horvát inquisitio super silva Longa.

Ezdege-i ... Pál kérésére, miszerint Sarno-i Miklós vele Morvaországba megy a wiclyfisták elleni királyi hadjáratba, elhalasztja Jakab apostol nyolcadára (augusztus 1.).”³³⁴

A perhalasztási okirat.

1423-ból megint egy birtokháborítási ügy a bán ellen.

1423. február. 22. (Bude, 41. die oct. epiph.)

„Garai Miklós nádor a jászói konventnek.

Tudják meg, hogy Olnod-i Zwdar (dictus) Jakab fia: Simon (proc. Leh-i Antal, levél nélkül) a vízkereszt nyolcadon a nádor perhalasztó levele értelmében **Ezdege-i Pál** bán és officialisa: Illés ellenében bemutatta a jászói konvent vizsgálati és idézést tartalmazó, királynak címzett jelentését. Eszerint Zwdar Jakab képviselőjében a királynak előadták, hogy **Bessenew Pál** volt szlavón bán Ivanch-i officialisával: Ülással és jobbágyaival együtt Zwdar Jakab ellen hatalmaskodott, amit Jakab vizsgálati levéllel képes lenne igazolni; a király erre megparancsolta a jászói konventnek, hogy küldje ki emberét tanúnak, akinek jelenlétében a királyi emberek egyike idézze meg **Pál bánt** és Illést a királyi jelenlét elé, az említett jobbágyokat pedig állíttassa elő. A konvent Lehy-i Zsigmond királyi emberrel kiküldte András papot tanúnak, akik 1420-ban, a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe utáni kedden (sept. 17.) **Pál bánt** Ivanch nevű birtokáról, Illést pedig itteni officialátusából megidézték (1420) Mihály-nap nyolcadára a különös királyi jelenlét elé, meghagyva az említett jobbágyok előállítását. Mihály-nap nyolcadáról a pert a nádor a jelenlegi vízkereszt nyolcadára halasztotta el.

Ekkor **Pál bán** és officialisa nem jelentek meg, ezért bírságban marasztalta el őket és kéri a jászói konventet, hogy küldje ki emberét, akinek jelenlétében a királyi ember másodszor-

³³⁴ Eredeti, papír, alul csonka, szakadt, a hajtásnál ragasztott, hátoldalon rányomott záró pecsét csekély maradványa.- Regeszta forrása: OL regeszta (Bándi)

A Husz János által John Wycliffe nyomán elindított vallási mozgalom, ők a huszitizmus követői, amely az európai reformáció fontos előzményének tekinthető. Csehországban Husz máglyahalála után a mozgalom tovább fejlődött, hívei a börtönben megkérdezett Husz jóváhagyásával felújították azt az ősi keresztény szokást, hogy az úrvacsorában a szentostya mellett bevezették szentségek kehely (calix) által történő kiszolgáltatását. A husziták ugyan kezdettől fogva pártokra voltak szakadva, de a pártokat a közös veszély egyesítette és mind a császár serege, mind pedig a pápai legátusok által vezérelt keresztések és zsoldosok ellen olyan lelkesen és vitézül harcoltak, hogy a 12 évig, 1419 és 1432 között dúló háborúban sorozatos győzelmeket arattak. A veszély csökkenésével azonban a pártok fokozatosan ellentétbe kerültek egymással.

ra is idézze meg Pál bánt és officialisát Györgynap nyolcadára, az említett jobbágyokat pedig állíttassák elő. Kijelölt királyi emberek: Sebastianus, Sigismundus de Lehy, David de eadem, Demet-rius, Mathias de eadem.”³³⁵

Látjuk, hogy sorozatosan történnek pro és kontra azokban az időkben a különféle birtokviták, erőszakoskodások. Ennek ellenére, súlyos, elmarasztaló ítéletekkel nem találkozunk, legfeljebb olyan oklevelekkel, amelyben az eredeti állapot visszaállítását rendelik el. Valószínű, hogy abban a korban ezek az ügyek nem számítottak túlzottan súlyosnak és a társadalmi hierarchiában elfoglalt hely, esetleg a királyi kegy sokat tompítottak ezeken a dolgokon.

Mi sem jellemzőbb az előbbi megállapítás alátámasztására, mint a következő oklevél, amelyben Ezdegei Bessenyő Pál az egyik „kezese” annak a királyi ígéretnek, adott szónak, hogy Ulászló lengyel király és kísérete bántódás nélkül jöhessen-mehessen. Ezdegei Bessenyő Pál tehát ekkor is jelentős személyiség, tekintet nélkül az előzőekben előtárt rágadozásokra, hatalmaskodásokra. Ráadásul ekkor még regnál a tornai megyésispáni széken is, azaz egyik „őre” a törvényességnek!

1423. március. 19. (in Antiqua villa, f. VI. a. dom. Judica)

„György passauai püspök, esztergomi administrator, kancellár, Tamás egri püspök, Garai Miklós nádor, Chaak-i Miklós erdélyi vajda, Peren-i Péter országbíró, Maroth-i János bán, Henrik fia: Péter tárnokmester, Palwcz-i Máté titkoscancellár és borsodi ispán, Gara-i Dezső macsói bán, **Ezdege-i Pál bán**, Rozgon-i János fő-kincstartó, Peren-i Miklós marscallus, Thomasy-i Henrik udvarmester, Compult-i László pohárnokmester, János óbudai prépost, a magyar nagypecsét alkancellárja, Hamonna-i Zsigmond, Pelsewcz-i Detre nádor fia: Miklós, Zechen-i Salgo Miklós és Magyarország többi főpapja, bárója és nemese minden bármely állapotú ember, főként Zsigmond nevében menlevelet adnak Ulászló lengyel királynak, főpapjainak, báróinak, nemeseinek és minden alattvalójának, akik a Zsigmonddal és velük folytatandó tárgyalásra Magyar- és Lengyelország bármely helyére, különösen ad finem pontis in parte regni Hungarie, qui pendet inter Antiquam villám et Sramovicze, jönnek a közöttük és Ulászló király, illetve a két ország és alattvalóik közötti nézeteltérések megszüntetéseért. A tárgyalást követően saját országa, Litvánia földjei vagy bármely neki alávetett terület irányába elhagyhatja az országot. Saját és kíséretének biztonságát a határtól hat mérföldes távolságban garantálják.”³³⁶

1423. március 29. (in opido Kesmarkt diocesis Strigoniensis, f. II. p. dom. Ramis palmarum)

„Zsigmond emlékezetül adja, hogy miután elhatározta, hogy Ulászló lengyel királlyal tárgyalásokat folytat a közte egyfelől, Ulászló, valamint Sándor másképpen Vitold litván nagyherceg között másfelől a korábban Lublóban kötött örök béke óta kialakult nézeteltérésekről, károkról és jogtalanságokról, a főpapok, fejedelmek, bárók és előkelők tanácsára a békét helyreállítja és megújítja, és ígéretet tesz a korábbi rendelkezések betartására. A békét megerősíti még a király mellett: György passauai püspök, esztergomi érseki kormányzó, római

³³⁵ Papíron, záró gyűrűspecsét nyomával. DL 11321. (NRA 1699-220.)

³³⁶ Hártyán, 18 db függőpecséttel. AGAD-Varsó, AKK Dokumenty pergaminowe 5566. (DF 288998.) - Óváry 93., reg. (Moszkvai lt.) - Fejér X/6. 527. (Apud Sommersberg 82.)

királyi kancellár, Tamás egri és Péter korbáviai püspökök, István rác despota, Ciliéi Hermann varasdi ispán, Garai Miklós nádor, Csáki Miklós erdélyi vajda, Perényi Péter országbíró, Henrik fia: Péter tárnokmester, Ozorai Pipo temesi ispán, Garai Dezső macsói bán, Garai János, Maróti János bán, Alsáni Gergely fia: János, **Özdegei Pál bán**, Szántói Jakab vajda, Rozgonyi János főkincstartó, Palóci Máté borsodi és beregi ispán, Perényi Miklós lovászmester, Tamási Henrik udvarmester, Bátori István asztalnokmester, Kompolti László pohárnokmester, Kusalyi Jakcs János, ifjabb Rozgonyi István pozsonyi ispán, István fia: Mihály nógrádi ispán.³³⁷

Aztán folytatódnak a korábban már megszokott birtokpercek, vizzálykodások.

1423. május 22. (sab., in vig. penths.)

„Péter jászói prépost és a konvent emlékeztül adja, hogy személyesen megjelenve előttük Heeth-i Bryzo (? dictus) Tamás, Kapla-i Desew fiai: László, Leusták és János meg vajda fiai: Péter és Leusták, valamint Loránd fia: György nevében eltiltotta **Ezdege-i Pál** egykori bánt és fiát: Miklóst meg frater-ét: Safar (dictus) Istvánt, valamint fiaikat és örököseiket az Abaúj megyei Somogy birtok tartozékainak és haszonvételeinek új határjelek állítása által történő elfoglalásától és mindezeknek ellent is mondott.³³⁸

1423. október. 11. (3. di e f. VI.(!), in Dionisii)

„Péter jászói prépost és a konvent Zsigmondhoz.

A szepesi káptalan részére perbeli cselekmények végzésére szóló éves megbízása értelmében Knol (dictus) László királyi emberrel Péter presbitert küldték ki, akik visszatérve elmondták, hogy ők pénteken(l), azaz Dénes-napon kimentek Zemplén megyébe, ahol mindenkitől, akiktől kell és illik, megtudták, hogy **Pál egykori bán** Torna castrum-ba állított várnagy: György - [ura] akaratából és engedélyével - a káptalan Jakab nevű jobbágját interveras [] teeorundem dominorum repertum penitus insontem detineri et captivando [] ri, necnon ad possessionem eiusdem Pauli alias bani Beyne deducti [prop]ter quod quandam silvam Longvocatam in maxima parte succidi atque [] et capituli perarari fecisset potenciométer a mediante.³³⁹

1423. november. 4. (Bude, f. V p. omn. sanct.)

„Zsigmond emlékeztül adja, hogy megjelent előtte János, a váradi Szent István protomártír-egyház prépostja a jászói konvent nevében és tiltakozott az ellen, hogy **Ezdege-i Pál** (magn.) volt szlavón bán az egyház bizonyos Jászó birtok határain belüli művelt és nem művelt földjeit, erdeit, legelőit a parte castri eiusdem **Pauli Thorna** vocati et per-tinentiarum eiusdem adiacentes elfoglalta és a várhoz csatolta, és jobbágyaiknak nem engedi a földeket művelni, az erdőt használni potentia mediante az ő igen nagy kárukra; majd János a konvent

³³⁷ Altmann I. 5493. (HHStA RRB G fol. 180a-b. - DF 288581 fol. 202a-b.) -Márc. 30-i (f. III. p. dom. Ramis p.) keltezéssel: AGAD-Varsó, Dok. Perg. 5567. Akk „Hun-garia.” (DF 288999.) - Kiadásai ilyen dátummal: Dogiel I. 52., Fejér X/6. 533., Wagner I.14. (Mindkettő Dogiel alapján.)

³³⁸ Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 11361. (NRA 777-49.)

³³⁹ Papíron, amelynek a bal oldali harmada hiányzik, hátlapján pecsét töredékével. Szepesi prépostság mit. 167. (D F 264285.)

nevében eltiltotta **Pál bánt** és fiát: Miklóst meg minden szomszédot és határost a mondott földek, erdők és legelők elfoglalásától, használatától stb., egyúttal ellent is mondott mindezeknek.³⁴⁰

1423. november 18. (prope villám Gyarmath, 16. die f. IV p. omn. sanct.)

„Garai Miklós nádor emlékeztül adja, hogy Nógrád és Hont megye nemességének universitas-a részére mindenszentek ünnepe utáni szerdán (nov. 3.) prope villám Gyarmath tartott congregatio generalis-án Hydaga-i Bálint diák György választott esztergomi érsek nevében annak levelével a többiek közül felkelvén tiltakozott az ellen, hogy Salgo-i Miklós az érsekség Hwgyagh birtokához tartozó negyven holdnyi szántóföldjét és Bathorfew nevű erdejének nagy részét Almaas birtokához csatolta és amelyeket most familiáris seu officiális viri magnifici **Pauli bani de Torna** occupatoris bonorum dicti Nicolai de Salgo, újból elfoglalt és újólag Almaas birtokhoz csatolt a Hwgyagh-on lakó népek és jobbágyok nagy félelmére. Ezért az ügyvéd eltűtja ettől, ahogy Salgo-i Miklóst és Zekellew-i Jánost, úgy Miklós javainak lefoglalóit is.³⁴¹

1423. december. 8. (in concep. Marié)

„A nyitrai káptalan emlékeztül adja, hogy megjelent előttük Gyemes-i Forgách Péter fia: Forgách György - a maga meg uterinus testvérei: János és István, valamint patrueis testvérei: Forgách Miklós fiai: János, István, Péter, László és György nevében - és tütakozott az ellen, hogy apja: Péter és Forgách Miklós fia: Imre a napokban az ő tudtuk és megkérdezésük nélkül, sőt akaratak ellenére **Ezdege-i Byssenus Pál** volt szlavón bánnal és Berench-i Gergely fia: Bissenus István mesterrel, volt királyi dispensator-ral az ő Nyitra megye Komyathy birtokukon István mester Berench birtoka felől elterülő, Tarán nevű részföldek dolgában -nevükben is - egyezsége léptek és kötelezettséget vállaltak, ezért eltűtja apját és Imrét az egyezés kötésétől, a vitás földek, rétek, erdők és ligetek elidegenítésétől és Komyathy birtokuk határjeleinek lerontásától, **Bessenýő Pált** és István mestert meg mindenki mást pedig a földek stb. elfoglalásától és használatától.³⁴²

1423. december 08.

„A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Gimesi Forgách Péter fia Forgách György a maga és név szerint felsorolt édestestvérei és atyai nagybátyjai nevében protestált az ellen, hogy atyja: Péter és Forgách Miklós fia Imre az ő tudta és megkérdezése nélkül, sőt akarata ellenére **Ezdegei Besenyő Pál** volt szlavon bánnal és Berench-i Gergely fiával: Besenyő István mesterrel, királyi "dispensatorral" a Nyitra megyei Komyathy és Berenc possessiók határaitra és a közöttük fekvő Taran földre vonatkozólag békés egyezséget kötött az ő és társai kárára; egyben Pétert és Imrét ettől az egyezségtől eltűtja, eltűtja egyben a szóban forgó földek elidegenítését és a határok megváltoztatását.³⁴³

³⁴⁰ Papíron, a szöveg alatt pecsét nyomával. Jászói konvent mit. 113. (DF 232880.) -A hátlapján jobbról fenn: comitatus v. contra Thorna.

³⁴¹ Hártyán, hátlapján pecsét nyomával. Prímási világi lt., Acta radicalia F-55. (DF 248236.)

³⁴² Papíron, hátlapján pecsét nyomával. DL 58979. (Forgách cs. lt.)

³⁴³ Eredeti, papír, hátlapján rány. p. maradv.- Regeszta forrása: OL regeszta (IIa)

1424-ben Egerszeg (Égerszög) birtokába való beiktatás.

1424. május 10.

„A király **Bessenyő Pált** Egerszeg birtokba iktatni rendeli.”³⁴⁴

1424. május 10. Visegrád

„Zsigmond király **Bessenyő Pál** slavon bánt Egerszeg tornamegyei birtokba a jászói convent után iktatni rendeli.”³⁴⁵

1424. májusi oklevélen vannak megörökítve az országnagyok. Itt az általuk használt pecsétek is leírásra kerültek!

1424. május 25. Bude. in festo b. Urbani pape.

ALBERT OSZTRÁK HERCEG ÉS A MAGYAR ORSZÁGNAGYOK

„Albert osztrák herceg és morva őrgróf és a magyarországi egyházi és világi főurak, vitézek és nemesek, név szerint: Georgius archiepiscopus Strigoniensis, Johannes Zagradiensis, sacri Romani imperii ac regis reginalisque majestatum sumpmus cancellarius, Thomas Agriensis et Nicolaus Waciensis episcopi, Petrus de Rozgon Wesprimiensis et Ladislaus de Marczaly Chanadiensis ecclesiarum electi, necnon Nicolaus de Gara regni Hungarie palatinus, Nicolaus de Chaak wayuoda Transsilvanus, comes Stephanus Kompolth de Nana, judex curie regie, Pipe de Ozora comes Themesiensis, Johanne de Maroth alias banus Machoviensis, Albertus de Ungh prior Aurane ac regnorum Dalmatie et Croatie bani, Petrus filius Herzici de Berzewycze tavarnicorum, Ladislaus filius Johannis wayuode de Thamasy janitorum, Stephanus de Bathor dapiferorum, Ladislaus similiter Kompolth de dicta Nana pincernarum, Nicolaus de Peren agazonum regalum magistri, **Paulus Bissenus de Ezdege** alias regni Sclavonie banus, Johannes de prefata Rozgon sumpmus thesaurarius regie majestatis, Petrus Cheh de lewa, pridem similiter agazonum regalum magister, Petrus filius Detrici palatini de Pelsewcz Siculorum, Georgius filius Leustachii palatini de Ilawa Zoliensis, Matheus et Emericus de Palowcz capitane castri Dyosgewr vocati, Heweswywariensis et Boreodiensis ac Stephanus de endem Rozgon Jauriensis comitatum comites jelentik, hogy Borbála királyné az ő tudtuk, hozzájárulásuk és beleegyezésük mellett kapta vissza Zsigmond királytól a már egyszer neki adományozott, majd elvett, és most ismét neki adományozott következő várakat, városokat, falvakat, bánya- és vámjövedelmeket stb. amint alant következnek: Trencsén vára az egész Trencsén megyével, Zucchya, Orozlankw, Bestricia, Hrycchow, Strechen és Owar várak a hozzájuk tartozó mindenféle birtokkal és jövedelemmel, úgyszintén a bizonyos okokból lerombolt és most romokban heverő Bugyetin vár

³⁴⁴ Kammerer Ernő: A zichi és vásónkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. VIII. (Budapest, 1895.)

³⁴⁵ Közli: Kőszeghy S. — Péter prépost a jászói conventnek 1424. máj. 31-én kelt privilégiumából, amelyben előadja, hogy Lazoni Barabással (így) Tamás pap 1424. máj. 16-án az iktatást ellentmondás nélkül teljesítette. Közölve a jászói conventnek 1439. júl. 15-én kelt átiratából, amelyet Albert királynak Budán 1439. jun. 10-én kelt rendeletére berenchi Sáfár István és fia Szilveszter részére állított ki. Hártyán, ibolyaszín és sárga selyemszálakról függő kopott pecséttel 217. C. 19. — 217. C. 20. sz. alatt roncsolt és hiányos állapotban ezen iktató levél eredeti példánya is fennmaradt, hártyán kiállítva. V. ö. Albert királynak 1439. jun. 6-án kelt, az illető helyen közölt adománylevelével.

összes tartozékai, mindkét Kemlek vár, Kwkproncza vára a Kaproncza nevű várossal, Zenthpetur nevű falu a révvel, Soploncza vára, Welyke kerülete és a következő birtokok: Garygh, Gersencze, Palychna, valamennyi Szlavóniában, Körös megyében, a Zágráb melletti Montisgrencensis város, Posegawar városa a várral és a megyével, és az ott szedett nyestadóval, Werewcze város szintén a megyével és az ott szedett nyestadóval és tizedekkel, míg Szlavónia teljes nyestadója helyébe, amelyet a király egyszer már a királynénak adományozott, de újra el is vett tőle, most 8000 forintnyi készpénzt biztosított neki a körmöczy kamara bánya- és vámjövedelmeiből. További adományok: Bwyak vár és tartozékai, Zonda vár és tartozékai Nógrád megyében, amelyek Paztoh-i Domonkos fia: János, fia: Jakab hűtlensége folytán szálltak a koronára; ugyancsak Nógrádmegyében Agard birtoka, mely Galsa-i Istvánnak a magvaszakadása folytán szállt a koronára; Boldogazzonhathwana birtok Pest megyében, amelyet a király egykor Wayda-i István fiának: Miklósnak adományozott, de mert a megerősítést nem kérte, az visszaszállt a koronára; ugyancsak Pest megyében Koka, Almas és Sambok benépesített és Raby meg Zentheged néptelen birtokok; a hewesmegyei Ench, Taas, Terebes és Roznuk birtokok; Nógrádmegyében Sampsonhaza Feyerkw várának a helyével, a Kazarban lévő birtokrész, továbbá Zewres birtok, amelyeket a király egykor Teten-i András literatusnak adott oly feltétellel, hogy ha helyettük más birtokokat kap, köteles ezeket visszaszolgáltatni, amelyekért azután a sárosmegyei Kapy várát kapta, amely vár viszont Paharos Osvaldnak magvaszakadása folytán szállt a koronára. További jövedelmek: az egész országban befolyó harmincadok; civitas Veteris Budensis a várral együtt, Szentjakab és Kelenfewld falvakkal és a Szentjakabon szedetni szokott vámmal, a nagy sziget: Chepel Buda mellett a hozzátartozó akár a szigeten, akár azon kívül fekvő birtokokkal, név szerint: Dempseed, Gubach, Zenthlewryncz, Harazth és Zenthdyenes Pest megyében, Adon a ménesekkel, Bessenew és Kereszthwr Fejér megyében; Kechkemeth város a benne lévő vámmal és a királynéi kunokkal, akik Kechkemeth és Bechee városok mellett laknak; a Kechkemeth melletti Feleghaz; Gwdwllew és Martonvására birtokok, az utóbbi a benne lévő ménessel és vámmal, amely két birtok szintén Paharos Osvald magtalan halála folytán szállt a koronára; a Fejér megyében lévő Teten és Gardon, a Gardonban lévő ménessel, amely a királyt csere alapján illette; Pest megyében Ewrkyn, amelyet a király egykor Borosyenew-i Pál fiának: Lászlónak adományozott, de meg nem erősítés miatt az visszaszállt a koronára; a szintén Pest megyei Sary és Kerekeghaz birtokok és a Pechel és Gwmeres birtokokban lévő birtokrészek, amelyek Hertel zsigmond budai polgárnak magtalan halála révén kerültek a király birtokába; a Pest megyei Halasztelek birtok; a Fejér megyei Laczkhaza és Zenthemrehfalwa birtokok, amelyeket a király csere útján szerzett meg Zanthow-i Laczk fiaitól: Jakab volt erdélyi vajdától és Dávidtól, azelőtt szlavon bántól Galsa birtokért, amely Galsa-i István magtalan halála folytán szállt a koronára; Tolnamegyében Tolnawar nevű város a vámmal és Kystolna nevű birtokkal; azonkívül Zólyom megye és Zolyom városa a benne lévő "domus regia"-val; ...obronya, Lypche és Wygles várak és azok tartozékai; Corpona városa Barsmegyében; Saskw királyi vár, amelyet a király egykor a Chethnek-i nemeseknek adományozott oly feltétellel, hogy amikor Hruszow várát nekik visszaadja, Saskw várát vissza kell szolgáltatniok; Hruszow várát valamikor Leustacchius nádornak adományozta, de a megerősítés elmaradása miatt visszaszállt a koronára s így adományozta a Chethnek-i nemeseknek. Mindezen javak nagyobb részét a király már egy előbbi adományozó oklevelében adta a királynénak, és azok adományozását most csak megújítja; új adományok: Trencsén vára, Trencsén megye, Zuczha, Crozlanlw,

Bistricia, Hrychow, Strechen és Owar várak és tartozékaik és a lerombolt Bugyetin vár tartozékai. Mindezek az adományok az őt tudtukkal, tanácsukkal és elhatározásukkal történtek, aminek bizonyságául valamennyien ráfüggesztették gyűrűs pecsétjüket az oklevélre. Eredeti, hártya, 25 gyűrűs függőpecsét, legtöbbje ép, a kis hártya szalagocskán a tulajdonos neve is olvasható. – Regeszta forrása: OL regeszta

Pecsét:Függő 18 (1. Pecsét tulajdonosa: György esztergomi érsek. Vörös színű viasz, kb. 05 x 12 mm, hatszögletű gyűrűspecsét. Ábra: álló férfialak felsőteste. Felirata: ----- Ép. (V8-520.). 2. Pecsét tulajdonosa: Miklós váci püspök. Vörös színű viasz, kb. 15 x 12 mm, hatszögletű, gyűrűs függőpecsét. Ábra: címerpajzs: sugárkévével, benne átlós irányban sáv, azon két csillag, félhold. Felirata: S D NICOLAUI EPISCOPI VACI. Ép. (V8-521.). 3. Pecsét tulajdonosa: Rozgonyi Péter veszprémi püspök. Vörös színű viasz, kb. 15 mm, függőpecsét. Ábra: címerpajzs, benne levélfüzér, közepén madár. Felirata --- Ép. (V8-522.). 4. Pecsét tulajdonosa: Marczali László csanádi püspök. Vörös színű viasz, kb. 15 x 12 mm, hatszögletű, gyűrűs függőpecsét. Ábra: címerpajzs, fölötte sisakos fej. Felirata: S LADISLAI EPISCOPI CHANADIENSIS. Ép. (V8-523.). 5. Pecsét tulajdonosa: Csáki Miklós erdélyi vajda. Zöld színű viasz, kb. 22 mm, függőpecsét. Ábra: harcos feje. Felirata: S NICO DE CHAK VAYUOD TNSS. Ép. (V8-524.). 6. Pecsét tulajdonosa: Ozorai Pipo temesi ispán. Zöld színű viasz, kb. 22 mm, függőpecsét. Ábra: díszítőelemek, lenn címerpajzs, benne átlósan négy pólya. Felirata: P - S. Kissé sérült: kis darabja letörött. (V8-525.). 7. Pecsét tulajdonosa: Maróthi János macsói bán. Zöld színű viasz, kb. 26 mm, függőpecsét. Ábra: körben címerpajzs, benne három jobbról balra húzódó ékalakú pólya. Felirata: S IOHANNI BANI DE (M)AROTH. Kissé sérült: két betű hiány. (V8-526.).

Az országnagyokat felsoroló oklevél

8. Pecsét tulajdonosa: Nánai Kompolth László pohárnokmester. Zöld színű viasz, kb. 24 mm, függőpecsét. Ábra: lenn címerpajzs, benne: kiterjesztett szárnyú madár, a pajzs jobb felső sarkán ugyancsak kiterjesztett szárnyú madár. Felirata: --- LAUS FILIUS STEPHI -- -POLT. Kissé sérült: négy-öt betű kitörött. (V8-527.). 9 Pecsét tulajdonosa: Perényi Miklós főlovászmester. Természetes

színű viasz, kb. 20 mm, függőpecsét. Ábra? Felirata: S NICOLAI DE PEREN. (V8-528.). 10. Pecsét tulajdonosa: Ezdegei Bessenyő Pál szlapon bán. Zöld színű viasz, kb. 18 mm, függőpecsét. Ábra: címerpajzs, benne mellszobor, fején koronával. Felirata: S PAULI BISE BANI. Ép. (V8-529.). 11. Pecsét tulajdonosa: Pelsőci Bebek Detre fia Péter székely ispán.

Zöld színű viasz, kb. 22 mm, függőpecsét. Ábra: lenn: balra dőlő címerpajzs, benne: kettős kereszt, fölötté álló férfialak? Felirata: S PETR BEBEK COMES CULOR. Kissé sérült: jobb felső szélé kitörött. (V8-530.). 12. Pecsét tulajdonosa: Ilsvai Leusták fia György zólyomi ispán. Zöld színű viasz, kb. 30 mm, függőpecsét. Ábra: díszes keret, díszítőelemek, levélfűzér, két hársfalevél stb. Felirata: S GEORGII FY L D ILSWA P I. Ép. (V8-531.). 13. Pecsét tulajdonosa: Pálóczi Imre diósgyőri várnagy, Zöld színű viasz, kb. 20 mm, függőpecsét. Ábra: címerpajzs. Felirata: S EMERICI DE PALOCH. Kissé sérült: bal felső szélé kitört. (V8-532.). 14. Pecsét tulajdonosa: Rozgonyi István győri ispán. Zöld színű viasz, kb. 26 mm, függőpecsét. Ábra: jobbra dőlő címer, rajta lovagsisak, fölötté pelikán? Felirata: S STEFANUS D-- --. Sérült: kb. 20 % hiányzik. (V8-533.).³⁴⁶

Aztán folytatódnak a korábban már megszokott birtokpercek, vizzálykodások.

1424. július. 05.

„A jászói konvent jelenti Zsigmond királynak, hogy parancsára lefolytatott vizsgálat szerint **Ezdegi Pál**, volt szlavonai bán tornai várnagya, Horwath György különböző hatalmaskodásokat követett el György prépost és a szépesi káptalan ellen.”³⁴⁷

1427-es kamarahaszna összeírásokban Bánrévén és az akkor még meglevő Kisnehén a birtokosok és a porták száma.³⁴⁸

→ Bánrévi Miklós (Bánrévi Beke fia), a porták száma: 16.

→ Besenyő Pál (özdögei, tornai, Pál fia; volt horvát-szlavón bán), porták száma: 8.

→ Nehei Bánrévi Balázs, porták száma: 6.

1428-ban egy bizvást meghökkentő oklevél, amely Zsigmond király ellen szól a tornai vár és az ahhoz tartozó birtokokkal kapcsolatosan.

1428. augusztus 21. (sabb. p. regis Stephani)

„Péter prépost és a jászói konvent előtt Zeen-i István fia: Imre, Elswafew-i János fia: György, Zelona-i (!) László fia: István meg János fia: György és Péter helyett, nevében és személyében megjelenő Baktha-i János tiltakozást tett. Zsigmond király az elmúlt időkből Zeen-i Istvánt, Elswafew-i Nagy (Magnós) Jakabot és Fülöpöt, Zalona-i Loránd fia: Jánost - az említett Imre atyját és unokahvéreit (fr. patr.) - elfogatva bilincsbe verette, a Thorna nevű várról és tartozékairól szóló okleveleket tőlük elvétette, továbbá bilincsbe verve, és nem önként, bevallást tétetett velük, hogy sem nekik, sem más atyafiuknak és rokonuknak soha semmikor, semmilyen joga és saját joghatósága Thorna várához nem volt, és a jövőben sem lesz. Baktha-i János ezért a fentiek nevében Zeen-i Istvánt, Nagy Jakabot és Fülöpöt, Loránd fia:

³⁴⁶ DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratokból (I) • Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok (Q 2)

³⁴⁷ Papír, hátlapján pecsét nyoma. – Regeszta forrása: OL regeszta (Bakács)

³⁴⁸ Engel Pál: Kamarahaszna-összeírások 1427. (Budapest, 1989. Új Történelmi Tár 2.)

<http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28B%E1nr%E9ve%29&s=SORT&m=14&a=rec>

*Jánost, bárki más atyafiaikat ettől a bevallástól és az ahhoz való hozzájárulástól, Zsigmond királyt pedig a vár és tartozékai elvételeitől és eladományozásától, **Ezdege-i Bessenyő (Byssenum) Pál** egykori szlavón bánt és Berencz-i Saphar (dictus) Istvánt a királytól új adomány címén való felkérésétől, tartástól, éléstől jövedelmeinek beszédésétől, maguk, fiaik és örököseik részére történő iktatástól eltiltja az ország törvényei szerint.*"³⁴⁹

Érdekes, mert tekintettel az előzőekre, ekkor már Ezdegei Bessenyő Pál és Berencsi Bessenyő (Sáfár) István 19 éve a birtokosa Torna várának és az uradalomnak! 1409-ben kapták és 1410-ben az egri káptalan be is iktatta őket.

Ennek az „eltiltásnak” természetesen semmi fogatja nincs.

1428-ban Zsigmond király utasítására a jászói konvent vizsgálatot folytatott le Lenkei Mátyás megöletése ügyében. A konvent emberei beszéltek ez ügyben Ezdegei Bessenyő Pállal, Torna megye főispánjával, az alispánnal és a megye szolgabíráival. Ezután a Lenkével és Kőszöggel határos és a távolabbi szomszédos falukból, éspedig Komjátiból 3, Nádasáról (Nádaskáról) 5, Becske-házáról 6, Kovácsiból 4, Horvátiból 3, Barakonyból 3, Szentandrásról 3 és Hidvégardóról 13, összesen 40, az oklevélben név szerint is megnevezett nemes és nem nemes személyt idéztek meg Torna városába, a Torna megyei törvényszékre. Ott vallomást tettek, mit tudnak az esetről. Minden tanú neve mellett ott áll, hogy nemes vagy nem nemes ember, a hidvégardói és tornaszentandrás tanúk pedig mind hospesek, vagyis külföldi telepesek leszármazottai voltak. A Horvátiból való nemesek vallomása volt a legrészletesebb, ők „tudomásuk alapján erősítették, hogy (Kőszegi) Bede Jakab saját erdejében malomjavításhoz való fát jelölt ki. Ezt a fát (Lenkei) Mátyás kivágta és el akarta vitetni az erdőből. Bede Jakab ezt megtudva néhány emberét az erdőbe küldte, hogy zálogot vegyenek Mátyástól és ne engedjék, hogy a fát elvigye. Akkor ölték meg ott Mátyást, de nem Jakab megbízásából, nem az ő akaratából". A komjáti és nádasdi (nádaskai) tanúk is hasonlóképp tudtak hallomásból az esetről, hogy „Bede Jakab és fia János néhány emberüket kiküldték a saját erdejükbe, hogy onnan Lenkei Mátyást zavarják el és az általa végzett fa kivágás miatt zálogolják meg. Embereik közül az egyik, aki Mátyástól korábban különféle jogtalanságokat és sérelmeket szenvedett ezekért Mátyást megölte. Nem tudtak arról, hogy ez Bede Jakab megbízásából és akaratából történt volna." A Lenkével és Kőszöggel szomszédos Kovácsiba (ma Kovácsipusztá) való nemesek is ugyanúgy hallották az esetet, miszerint „a néhai Mátyást Bede Jakab és János egyik embere ölte meg, akinek Mátyás különféle sérelmeket és jogtalanságokat okozott". Arról egyetlen tanú sem tudott, hogy Lenkei Mátyás megöletése Kőszegi Bede Jakab akaratából és megbízásából történt volna. Minderről, a jászói konvent részletes jelentést küldött a királynak.³⁵⁰

1429. június 24. (in nat. Joh. bapt.) Székesfehérvár (Albe).

*„Zsigmond király meghagyja Torna megye ispánjának, illetőleg alispánjának és szolgabíráinak, hogy **Ezdegew-i Pál** volt bán (magn.) panasza tárgyában, amely szerint Pelseuchi Nagy (magnus) János fia: Miklós, néhai Detre nádor fiai: Péter és Miklós, László vajda fia:*

³⁴⁹ Papíron, hátlapján pecsét nyoma. DL 70847. (fasc. XI. fr. 7.)

³⁵⁰ Dénes György: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története (Borsodi Kismonográfiák 16. Miskolc, 1983)

*Imre a Torna megyei Luchka nevű birtokán levő Bikzedo (javítva Bykzad-ból) nevű erdejét elfoglalták, és az onnan fát hordó jobbágyait megverték, tartsanak vizsgálatot, a nádornak pedig tegyenek jelentést.*³⁵¹

Egy – mondhatni - különös ügyben kell eljárnia a volt bánnak a király nevében, Sopron megyében. A teljes részletességgel rendelkezésre álló oklevélkivonatok egyértelműen rámutatnak a kor egynéhány „fontos” dolgára, de arra nézve is, hogy a bor komoly dolog, nem lehet vele viccelni! Felettébb tanulságos történet, amelyet a királyi bizottság a legnagyobb körültekintéssel intézett, a kérdés súlyának megfelelően! A bor ügyébe aztán valamiféle birtokhatár vita is belevegyül, de a bizottság „egy füst” alatt ezt is elintézte. Remélem, hogy ennyi veszködés közepette a bort is megköstölték!

1429. szeptember 14. Pozsony

„Zsigmond király értesíti a soproni polgárokat, hogy képviselőiben **Bessenyő Pál** volt szlavón bánt bízta meg a sopronmegyei közgyűlés megtartásával, aki előtt összes sérelmeiket, különösen Kelemen győri püspök ellen hangzókat, orvoslás céljából panaszolják fel commissio propria domini regis.

1429. október 12. Pozsony

„Zsigmond király megparancsolja **Ezdegei Pál** volt szlavón bánnak, András császmái örkanonok, kir. alkancellárnak és Raveni Mihály kőrösmegyei szék ítélőmesterének, hogy a sopronmegyei közgyűlésen tartsanak vizsgálatot arra nézve, hogy vajjon a győri püspök közvetlen Sz. Márton napja után szedendő bordézmát köteles-e Sopron városából eladás nélkül azonnal elszállítani vagy nem és az eredményről neki jelentést tegyenek.”

1429. október 12. Pozsony

„Zsigmond király meghagyja **Ezdegei Pál** volt szlavón bánnak és két társának, hogy azt a parancslevelet, — amelyet ő a soproni polgárok panaszára néhai János győri püspökhöz intézett arra nézve, hogy a bordézmát nem szabad neki kicsiben kiméretni Sopronban, hanem csak hordóban tartozik eladni és amely állítólag a város őrizetében van — kerestessék elő és ha megtalálják, úgy egyéb, e pert érintő oklevelekkel egyetemben egy tokba zárva és lepecsételve küldjék hozzá, ha pedig nem akadnak nyomára, ez esetben a polgármester, a városbíró és a 12 esküdt egyenkint és személyesen tegyen le esküt arra, hogy ilyen parancslevelet nem ismernek, tehát nincs is náluk és az eskü letevéséről állítsanak ki bizonyáglevelet.”³⁵²

1429. október 19. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt szlavón bán és két társa Zsigmond királynak jelenti, hogy parancsához híven a soproni tanács bemutatta nekik 1412 júl. 7-iki királyi oklevelet, amelyet átírtak

³⁵¹ Átírta Torna megye 1429. augusztus 15-én kelt jelentésében. DL 66872. (ad Arch. Kékkő n. 35.) Tringli István: A Perényi család levéltára 1222-1526 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.. Budapest, 2008.

³⁵² Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. rész, 2. kötet, Oklevelek és levelek 1407-től 1429-ig. (Sopron, 1923.)

és azután tokba zárva és lepecsételve újból átadtak a soproni tanácsnak azzal az utasítással, hogy királyi színe elé vigyék.”

1429. október 20. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt szlavón bán és két társa jelenti Zsigmond királynak, hogy parancsa értelmében a vármegyei közgyűlésen vizsgálatot tartottak és a jelenlevő nemesek kivétel nélkül mind azt vallották, hogy a győri püspökök a tizedbort Sopronban elhelyezhették, sőt gyakran a tanácstól béreltek ki pincét, kimérni e bort azonban nem volt szabad nekik, hanem csak hordókban eladni.”

1429. október 29. Sopron

„**Ezdegei Pál** volt szlavón bán és András császári örkanonok, kir, alkancellár jelentik Zsigmond királynak, hogy parancsához híven Sopron és Rákos között megjárták a határt, miután azonban úgy a város, mint a győri püspök e határjárásnak kölcsönösen ellenmondtak és a város az eskü letetését sem fogadta el, ezért ez ügyet eldöntésre a soproni polgárok óhajához képest kir. színe elé terjesztik.”

1429. november 1. Pozsony

„Zsigmond király Kelemen győri püspök és Sopron városa között a bordézsmá ügyében folyt perben a bizonyítékok meghallgatása és a vizsgálat lefolytatása után úgy ítélik, hogy a bordézsmá szedése mindig Sz. Márton másodnapján kezdődjék, az így összeszedett bort a püspöki tizedszedők tartoznak haladéktalanul a polgárok pincéiből a város falain belül fekvő püspöki pincékbe szállítani és ott megőrizni tetszés szerinti ideig, kimérni azonban kicsiben nem szabad, hanem csak hordónként eladni, a soproni polgárokra pedig, miután nem tudták a panaszkodást beigazolni, ebben a kérdésben az örökös hallgatást mondja ki.”

1429. november 3. Pozsony,

„Zsigmond király megparancsolja a csornai konventnek, hogy miután úgy Sopron városa, mint a győri püspök egymást kölcsönösen birtokelfoglalással vádolják, ezért Sopron városa és Rákos között először a püspök bemondása és az általa felmutatott IV. Bélától és Demeter kir. tárnokmestertől származó oklevelek nyújtotta adatok alapján járják be a határt, ha pedig a soproni polgárok ennek ellenmondának, úgy a polgárok mutatása szerint is végezzenek határjárást és amiben kölcsönösen megegyeznek, ott a határjeleket újítsák meg, a vitás földterület értékét pedig állapítsák meg és az egészről neki jelentést tegyenek.”

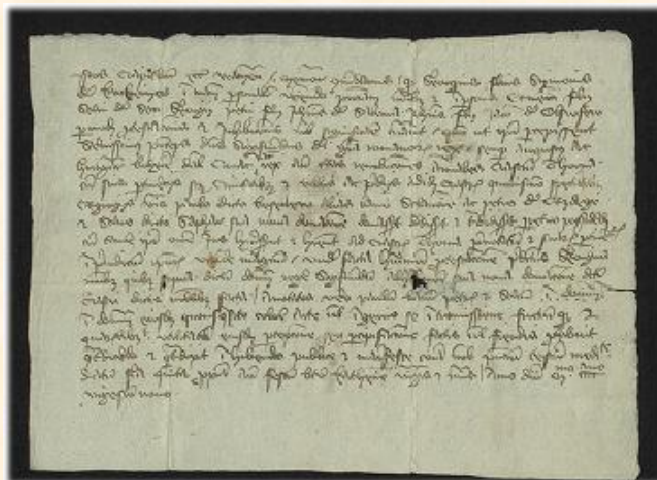
Aztán ez évben még egyszer próbálkoznak a „tornai örökösök”.

1429. november 24. (f. V. a. Katherine)

„A váci káptalan előtt megjelent személyesen Kwkenyes-i Simon fia: György és Sen-i István fia: Imre, Salona-i János fiai: György és Péter, Olswfew-i Jakab fia: János nevében, személyében, és tiltakozást tett. Mint megtudták, Zsigmond király évekkel ezelőtt Thorna várát tartozékaival, ti. városokkal (civitatibus), falvakkal és prédiuumokkal együtt **Besenew (dictus) Pálnak** (egr.), egykori szlavón bánnak, Ezdege-i Péternek és Saphar (dictus) Istvánnak adományozta új adományként. Mivel pedig a várhoz tartozó minden jog az övék, ezért Zsigmond

királyt a várnak a nemeseknek történő eladományozásától, **Pál bánt**, Pétert és Istvánt ennek birtokába bármi színen történő bebocsáttatásától, haszonvételeinek beszédésétől eltiltja, és ennek ellentmond.”³⁵³

246

1424. november 24-i oklevél.

1430-ban Ezdegei Bessenyő Pál Zagyvfő és Gede váraival is kapcsolatba került. A Zagyvfői család kihalása után a koronára „háramlott” várat (Zagyvfő vára és feltehetően tartozékait is) Zsigmond először Keszi Lászlónak és Kálnai Etre Mihálynak, majd hamarosan - a zálogösszeg kifizetésének fejében – Ezdegei (Özdögei) Bessenyő Pálnak zálogosította el. Amikor azonban az Özdögeiek a király kérésére továbbadták a várat, azt már elhagyottnak mondják, amint ez egy 1435-ös oklevélből is kiderül.³⁵⁴

1430. április 17.

„Zsigmond király értesíti Sandrin fiát: Lászlót és Etre fiát: Mihályt, hogy a nekik elzálogosított Gede várat tartozékaival együtt **Ezdege-i Pál** volt szlapon bánnak zálogosította el, felszólítja egyben őket, hogy a várat, miután ez nekik a zálogösszeget kifizette, neki adják át.”³⁵⁵

Zsigmond - Zagyvfővel együtt Gede várat is - 6000 forintért elzálogosítja várnagyainak, Keszi Sandrin fia Lászlónak és Kálnai Etre Mihálynak, akiktől 1430-ban Özdögei Bessenyő Pál váltja magához.

1431-ben kelt oklevélen Bánréve is szerepel.

³⁵³ Papíron, hátlapján pecsét nyoma. DL 70854. (fasc. XI. fr. 13.)

³⁵⁴ Bodnár Katalin – Juan Cabello – Simon Zoltán: A zagyvfői vár kutatása

http://library.arcanum.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Mm_04_Horler/?query=szo%3D%28%C3%B6zd%C3%B6ge%29&pg=114&zoom=h&layout=s

Zagyvfő várát, amely a mai Zagyvaróna település melletti várhegyen állt, valószínűleg a XIII. század végén építették a Kacsics nemzetségbeli Zagyvfőiek. A család az 1420-30-as években kihalt. ezért a vár Zsigmond királyra szállt.

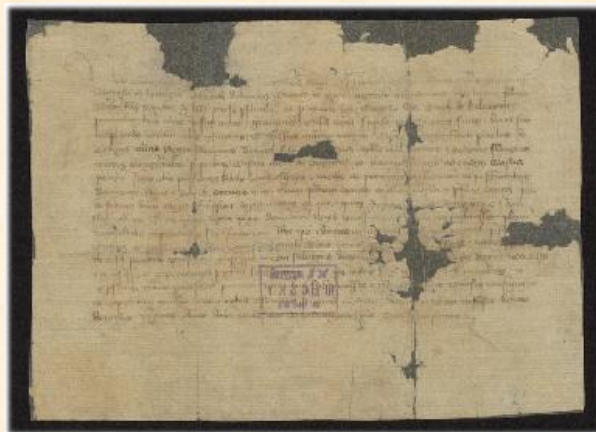
³⁵⁵ (Csonka szöveg), eredeti, papír, restaurálva, több helyen kisebb nagyobb hiányok, alig olvasható, elhalványult írás, szöveg alá nyomott piros viaszú pecsét helye, Nógrád megye: Gede vára és tartozékai. – Regeszta forrása: OL regeszta (IIa) DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Becsky család (Q 32)

1431. február 6.

„Pálóci Máté országbíró bizonyítja, hogy Kezy-i Sándor unokája, László, a maga és Kalno-i Etreh Gergely fia Mihály nevében Gede és Zaggwafew várakat, meg Karlo, Lekwshaza s Weche possessiókat és részeket Banrewe, Raas és Zolnok possessiókban, végül Monay prediumot átadta **Ezdege-i Pál** volt szlavon bánnak, mert a király ennek adta e kokat zálogba, és mert Pál volt bán nekik azt az összeget, melyért ők zálogban bírták, kifizette.”³⁵⁶

Zagyvafő, Gede várak és egyéb birtokok (Bánréve)

Egyes iratok szerint Ezdegei Bessenyő Pál 1432-ben, egy évre királyi helytartói megbízást kapott.³⁵⁷ 1432. az az év, ameddig a tornai megyésispánságát is datálják.

1432-ben emlékeznek meg az írások arról, hogy az Ezdegei Bessenyők vasgyártással is próbálkoztak.

„...A 15. század harmincas éveiben a szomolnokiak ismét a prépostság területére törekedtek, s ebijen támogatókra találtak a tornai várurakban. A tornai királyi vár a hozzá tartozó birtokkal egyetemben, körülbelül 1357-től a Tornaiaké volt kihalásukig, 1406-ig; velük jószomszédságban élt a prépostság. 1409 óta az Ezdegei Bessenyők és a berencsi Sáfárok, 1436-tól pedig egyedül ez utóbbiak s maradékaik bírták, majd a 70-es években János esztergomi érsek és rokonsága, kiktől Zápolyai Imre és neje, Pelsőci Orsolya vette meg 10,000 forintért 1476-ban. A Bessenyők és Sáfárok gyakran háborgatták a monostor központi birtoktestét s itt lakó népeit, úgyhogy a prépostság számos esetben volt kénytelen, kellemetlen szomszédai ellen pereskedni. De 1439-ben maguk a szomolnokiak is pert indítottak a Sáfárok ellen, kik bányászatukat háborították; majd 1455-ben. ismételen is.

Visszatérve a szomolnokiak fentemlített törekvéseire, 1432 szeptemberében Weykharih szomolnoki bíró, s Kysthner Miklós, Dwnel Janó és Criker Pál esküdtek, élve az alkalommal, hogy a birtokos urak és egyházfők a husziták ellen hadba szálltak, a mecenzéfi határban hármort állítottak fel és a mecenzéfi vashányákban bányásztak. III. János prépost (1429—1433) és konventje nevében György mecenzéfi officiális a szepesi káptalannál, maga János prépost pedig a leleszi prépost és konventje előtt tiltakozott ellenük. János prépost utódja Szaniszló (J435—1440) lett, kinek prépostsága kezdetén lefolytatott nyomozásról a két hiteleshely 1435.

³⁵⁶ Eredeti, papír, felragasztva, hajtasoknál és más helyeken rongált, hiányos, hátlapján rányomott pecsét helye. Nógrád m. Zagyvafő vár és tartozékai, Gede vára és tartozékai. – Regeszta forrása: OL regeszta (IIa) DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Becsky család (Q 32)

³⁵⁷ Ennek pontos mibenlétét eddig nem igazán tudtam kideríteni. A királyi helytartók intézménye 1527–1867 között létezett. Ekkor a királyi helytartó és tanácsa hatáskörébe tartozott az adóbehajtás, eleinte még kamara is volt. Az egyházi hivatalok betöltését is javasolhatta. Tárgyalt a törvényhatóságokkal, fölügyelt a törvények végrehajtására. Legfőbb teendője a bíraskodás: a helytartóság volt a legfelsőbb törvényszék, mely elé minden pert föllebbezni lehetett.

április havában küldött relatiót a királyhoz. A szepesi káptalan jelentése szerint Trócsányi Mátyás tornai várnagy Ezdegei Bessenýő Miklós bán meghagyásából építtetett hámort a, Boldván Alsómecezenzf határában s vágatta a prépostság erdejét és az irtást a tornai várhoz csatolta. A leleszi hiteleshely jelentése pedig arról szól, hogy Kryger Pál szomolnoki bíró és társai Bessenýő Pál bán és fia, Miklós bán adományozásából kifolyólag építtettek hámort a Gölnic felé eső részen, amit a monostor határozottan tilalmazott.

Szaniszló prépostot és konventjét kérésükre Palóci Mátyás nádor vezette be a hámor tulajdonába, mint ezt a leleszi konventnek a statutoról 1435.szeptember 19-én kiadott privilegialis oklevele tanúsítja. De a székesfehérvári törvényt napokon 1436 januárjában Szaniszló prépost újra tiltakozni volt kénytelen az ott szintén jelen volt Kryger ellen a hámor miatt, az összes szomolnokiak ellen pedig azért, mert a Gölnic és Boldva folyók közti monostori erdőrészt erőszakosan elfoglalták...³⁵⁸

Ez év januárjában kelt egy oklevél, amely az új dénár és a régi értékarányaival foglalkozott. A tanácskozás résztvevői– magas egyházi és világi méltóságok - között ott találjuk Ezdegei Bessenýő Pált is.

1432. januar 20.

„Nos Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex memorie commendamus, quod licet nos alias¹ unacum prelati et baronibus nostris mature deliberantes id, ut denarii maiores nove monete nostre, cuius centum denarii unum florenum auri representant, denarii pro tempore currentes nominarentur, vocitarentur et reputarentur, universique et singuli proventus tarn nostri regales, quam ecclesiarum consequenterque dictorum baronum et quorumlibet regnicolarum nostrorum cum dictis maioribus denariis solverentur et exigenterentur, de alia autem minori moneta nostra quating vocata quadringenti denarii pro uno floreno auri et quatuor denarii eiusdem minoris monete nostre pro uno denario dicte maioris monete nostre cursum haberent et reciperentur, disposuerimus et decreverimus, tarnen quia iam, ut hoc notorium est, in [contrar] ium huiusmodi nostre dispositionis et decreti singuli floreni auri pro singulis decem centenari is ipsius monete quating per quoslibet in hoc regno nostro Hungarie communiter cambirentur, propter quod in omnibus [neg]otiationibus, venditionibus et emptionibus quarumcunque rerum, exactionibusque decimarum, collectarum et tributorum inter regnicolas nostros ecclesiasticos et seculares, redemptionibus etiam litterarum inter eosdem regfnic]olas nostros ac magistros cancelliarum et curie nostrarum notarios multipharie disparitates et differentie contentionesque et discordie nonnunquam exorte fuissent et haberentur, ipsique regno [nostro] et eius incolis diverse et plurime incommoditates et varii defectus necnon caristie, penurie atque dampna dinoscuntur evenisse. Ideo nos huiusmodi defectibus et incommoditatibus dicti regni nostri et regnicolarum nostrorum obviare eorundemque comodo et utilitati providere cupientes unacum eisdem prelati et baronibus nostris, utputa reverendis in Christo patribus dominis Georgio archiepiscopo Strigoniensi, Johanne Zagrabiensis nostre maiestatis sumpmo cancellario, Dyonisio Varadiensis, Petro

³⁵⁸ DR. SPILKA LŐRINC: JÁSZÓ TÖRTÉNETE 1243-TÓL 1552-IG

(JÁSZÓ VÁROSI KIVÁLTSÁGOKKAL TÖRTÉNT FELRUHÁZÁSÁNAK 700 ÉVES EMLÉKÉRE)

<http://mek.oszk.hu/06700/06702/06702.pdf>

Agriensis, Symone Vesprimiensis et demente Jauriensis ecclesiarum episcopis, item magnificis Nicolao de Gara prefati regni nostri Hungarie palatino, Mathius de Palocz iudice curie, Petro Herrici de Berzewicze magistro tauarnicorum nostre maiestatis, Ladislao bano nostro Machouiensi et Nicolao filiis prefati Nicolai palatini, **Paulo Bisseno de Ezdege regni nostri Sclauonie**, Petro Cheh de Lewa similiter Machouiensi alias banis, Stephano de Bathor dapi[[f]erorum, Herrico de Thamasy ianitorum nostrorum pridem magistris, Sigismundo de Losonch et Ladislao de Kanisa necnon plerisque aliis viris ecclesiasticis ac diversorum comitatum dicti regni nostri potioribus nobiles, item civitatum nostrarum Budensis, Pestiensis, Albensis, Strigoniensis, Cassoviensis, Posoniensis, Tirnaviensis, Soproniensis, Zegediensis ceterarumque iudicibus et iuratis civibus per nos ad hoc in ipsam civitatem nostram Budensem vocatis et accersitis mature tractantes et sane deliberrantes, visaque necnon capta et examinata qualitate ac essentia et comperta valore ipsius minoris monete nostre quating appellate volumus et statuendo decernimus, sicuti etiam perprieus disposueramus, ut soli huiusmodi maioris nostre monete denarii novi semper in antea generaliter nominentur, vocitentur et reputentur denarii novi pro tempore currentes et centum ipsorum denariorum maiorum valeant unum florenum auri, ipsorum autem denariorum monete quating nuncupate, eo quod iam, ut premittitur, pro decem centenariis denariis ipsius monete quating unus florenus auri cambitur, ipsi decem centenarii denarii pro predicto uno floreno auri et pro unoquoque dictorum denariorum prefate maioris nostre monete decem denarii cursum habeant ac in cunctis mercantiis necnon venditionibus, forizationibus et emptionibus quarumlibet rerum venalium recipiantur, universique et singuli proventus tam videlicet nostri regales, quam ecclesiarum ac aliorum quorumcunque puta lucrum camare nostre ac decimé ecclesiarum, tributa et quelibet collecte necnon [r]edemptiones litterarum predictarum solvantur et exigantur cum dictis denariis maioribus, ita ut in quibuslibet solutionibus, ubi unus denarius ab olim dari consuevit, ibi de cetero unus denarius predictae maioris monete nostre aut loco cuiuslibet huiusmodi denarii decem ex dictis minoribus denariis monete quating predictae solvantur et ubique recipiantur contradictione et renitentia sine omni. Quocirca vobis fidei[[bus]] nostris predictis prelati et baronibus nostris universis, necnon comitibus, castellanis, nobiles ac vestris officialibus, item prefatarum et aliarum quarumlibet nostrarum aliorumque quorumvis vestrum civitatum, opidorum, p[os]sessionum et villarum rectoribus, iudicibus utputa et villicis, cunctis etiam tam regnicolis nostris, quam forensibus, maioribus utputa et minoribus, cuiuscunque status, gradus et conditionis existant, harum serie firmissime et districtissime precipiendo iniungimus, ut vos et quilibet vestrum in solvendis quibusvis collectis antefatis expediendisque, exponendis, faciendis et exigendis quibuslibet pecuniariis solutionibus iuxta premissam nostram ac vestram scilicet prelatorum et baronum nostrorum potiorumque prefati regni nostri procerum, iudicumque et iuratorum prefatarum civitatum nostrarum dispositionem et limitationem modo prenotato factam ubilibet in pretacto regno nostro Hungarie et partibus eidem subiectis, presertim vero in nundinis seu foris annualibus et ebdomalibus, tam videlicet in nostris, quam vestris civitatibus, opidis et villis celebrandis in quibusvis venditionibus et emptionibus huiusmodi monetam nostram seu denarios maiores pro denariis novis nominare et vocitare ac semper ad numerum seu valorem eorundem forizare seu forum facere, sicque valorem seu pretium ipsorum maiorum denariorum nostrorum, si eosdem in promptis non habueritis seu non habuerint, cum dictis minoribus

*denariis prefate monete quarting exsolvere debeatis et teneamini adimplere sub pena detentionis personarum et ablationis huiusmodi pecuniarum aliarumque rerum venalium vestrarum apud vos reperendarum, quarum a transgressoribus huiusmodi nostre voluntatis et mandati aufferendarum in tres partes dividendarum unam partem inventoribus seu acusatoribus talium transgressorum, aliam vero partem comitibus parochialibus in provinciis puta extra civitates liberas, in civitatibus autem liberis iudicibus earundem, receptoribus scilicet ipsarum pecuniarum atque rerum et tertiam partem fisco nostro regio cedere, applicare et pro-venire volumus et mandamus, et hoc volumus ubique in dicto regno nostro palam facere proclamari. Secus igitur in premissis facere nequaquam ausuri. Datum Bude in festo beatorum Fabiani et Sebastiani martirum, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo, regnorum nostro [rum] anno Hungarie etc. XLmo quinto, Romanorum vigesimo secundo et Bohemie duodecimo.*³⁵⁹

1433-ban Zsigmondot Rómában német-római császárrá koronázzák.

1434-es oklevél, amelyben Bánréve zálogbirtokba való adása szerepel.

1434. november 9.

*„Zsigmond király bizonyítja, hogy Ezdegei Bessenyő Pál fia Miklós Nógrád, Heves és Borsod megyei birtokokat, valamint Kewrews birtokát 6500 forintért kapta zálogba. Ezdegei azonban Lököshaza és Bánréve (Gömör m.) birtokokat Balogi Alt fia Györgynek engedte át, azonban ő a teljes zálogösszeg visszafizetésére kötelezte magát.*³⁶⁰

A következő iratban már a bán fia Ezdegei Bessenyő Miklóssal kapcsolatosak az ügyek.

1435.

*„Ezdegei Miklós szlavón bán. Zsigmond királytól 1435-ben az egegi vámszedési jogot kapja.*³⁶¹

Itt azonban valami nem jó! Ezdegei Miklós, valószínűleg Ezdegei Bessenyő Pál bán Miklós fia, aki viszont soha sem volt bán. Egeg (szlovákul Hokovce) község Szlovákiában, a Nyitrai kerület Lévai járásában. 1245-ben említik először. A település már a középkorban

³⁵⁹ Franciscus Dörny: Decreta Regni Hungariae: Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. (Jogszabályok és rendeletek Magyarország 1301-1457)

Az oklevél az új dénár bevezetéséről, értékének megállapításáról szól a korábbi pénzhez képest. Felsorolja, hogy a tanácskozáson kik voltak jelen. A felsorolt papi méltóságok a következők: Pálóczi György, esztergomi érsek (1423-1439), Albeni János, zágrábi püspök (1421-1433), a magyar-kancellár (1421-1432), a római birodalmi kancellár (1423-1432), Kusalyi Jakcs Dénes, váradi püspök (1427-1435), Rozgonyi Péter egri püspök (1425-1438), Rozgonyi Simon, veszprémi püspök (1428-1440), Molnári Kelemen, győri püspök (1417-1438). A jelen levő világi méltóságok: Garai Miklós nádor (1402-1433), Pálóczi Mátyás, főbíró (1425-1435), Berzeviczi Péter, tárnokmester (1419-1433), Garai László, macsói bán (1431 -1438), Ezdegei Bessenyő Pál, szlavón bán (1402-1406), Lévai Cseh Péter, macsói bán (1427-1432), Báthori István, királyi étekfogómester(1418-1431), Tamási Henrik, királyi ajtónálló (1417-1434).

³⁶⁰ Eredetije DL 44065. (Múzeumi Törzsanyag.) Bártfai Szabó 654., 655. Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták, 1002–1437. (Budapest, 1982. Pest Megye Múltjából sorozat 5.)

³⁶¹ (D L 44065, Fejér X 7 653.) Bakács István: Hont vármegye Mohács előtt (Budapest, 1971)

fontos utak találkozásánál feküdt, így vámja és városi rangja is volt. A vám a 14. század végéig a sági konvent birtokában volt.

Ebben az évben vették zálogba Inaszó települést is. Ez a mostani Salgótarjánhoz közeli hely, akkor már minden bizonnyal Zagyvafő várával lehetett kapcsolatos birtok.³⁶²

A bárói ligák területei 1433³⁶³

1435.

„Inaszó. 1435-ben, amikor Zsigmond király az Ezdegei Bessenyőknek elzálogosította, oppidum-nak nevezték, 1478-ban, mint pusztát, Zagyvafő várához tartozott.”³⁶⁴

1435. november 8.

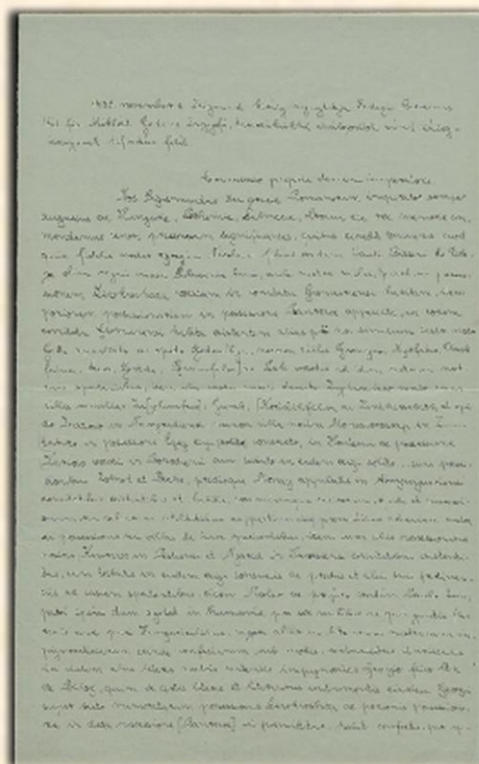
„Zsigmond király bizonyítja, hogy egy korábbi oklevelében a gömörmezei Lewkwshaza birtokot, valamint Banrewe egy részét Gede várával és az ehhez tartozó Gedeallya várossal, Gwnyw, Kysfalw, Chaakfalwa, Dusa, Geztete s más név szerint felsorolt helyekkel, Zaghwafew várát a hozzá tartozó, név szerint felsorolt helyekkel valamint más helyeket Nógrád, Hont, Borsod, Abauj, Pest és Heves vármegyékben 6500 arany forintért elzálogosította Ezdege-i Bissenus Pál fiának: Miklósnak és bár most Lewkwshazát és a Banrewe-i részt átengedte a király, kérésére Balog-i Ath fiának: Györgynek, a király biztosítja, hogy a fenti birtokok kiváltásánál a teljes 6500 forintot fogja neki kifizetni.”³⁶⁵

³⁶² Borovszky: Magyarország vármegyei Nógrád vármegye története

³⁶³ Történelmi világtalasz Budapest 2001.

³⁶⁴ (Fejér: X. 7. 653.)

³⁶⁵ (Teljes szöveg.) Eredeti, papír, a hajtásoknál kissé rongált, szöveg alatt piros viaszú rányomott pecsét helye. - Regeszta forrása: OL regeszta (IIa) DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Gyűjteményekből (P és R szekcióból és állagtalán fondok) • Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10)

1435. november 8-i oklevél, amelyben Bánréve birtoklása is szerepel

1435. november 11 előtt.

„Zsigmond király az **Ezdegei Besenyei Pál** volt szlapon bán **fia Miklós** által bemutatott oklevelekből meggyőződve arról, hogy neki teljes joga van az alábbi birtokokra: Gömör m. Löksháza, Bánréve b. Gede vr., Gedealja f., Gunyő f., Kisfalu, Csákfalva, Dusa, Geztete, Leh f., Zagyvafő pusztá vár, Gáncs b.; Nógrád és Hont m. Inazow, Szentersébet b., Monostorsáp f., Egeg b.; Borsod m. Karsowb; Abauj m. Monay, Szolnok, Becse b. Pest m. Kőrös b. vámmal; Heves m. Nyárad vámmal, őt azon birtokban megerősíti.”³⁶⁶

1435. november 11 előtt.

„Zsigmond király biztosítja **Ezdegei Besenyei Pált és utódait**, hogy azon 6500 forintot, amelyet Bánréve és Gede és tartozékai (köztük Kewrews Pest, Nyárad b. Heves m.) zálogösszege gyanánt Balogi Alt fiának Györgynek elengedett, ő és utódai neki megtérítik.”³⁶⁷

A bán fia, Ezdegei Bessenyő Miklós, 1435-ben meghalt. Apja csak egy-két évvel élt túl. Halálának időpontja talán 1436?

Halálukkal a család ezen ága kihalt. A tornai birtok – amint azt az előbb írtuk – előbb a királyra, majd huzavonák után ismét a korábbi társtulajdonosra Berencsi Bessenyő Istvánra szállt, aki ekkor már Tornay István!³⁶⁸

³⁶⁶ (Eredeti után Fejér X. 7. 653.1.) 654. Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599-ig. (Budapest, 1938.)

³⁶⁷ (Fejér X. 7. 653. 1.) 655 Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599-ig. (Budapest, 1938.)

³⁶⁸ Korábban már láttuk, hogy ő Ezdegei Bessenyő Pál bán unokatestvére volt.

A többi, az ország számos más helyein levő, birtok valószínűleg az akkori törvények alapján a királyra szállt vissza.

Zsigmond király, német-római császár 1437-ben meghalt, gyakorlatilag egy évvel élte túl Ezdegei Bessenyő Pált. A magyar korona Habsburg Albert fejére került.

Korábban utaltunk rá, hogy az Ezdegei Bessenyő család a szomszédos bánya- és kohó-területekkel kapcsolatban állt. Egy 1437-es, azaz, már a család „kihalása” utáni ügy.

1437.

„Zsigmond Hedervári Lőrincz nádort, Rozgonyi János királyi tárnokmestert, Perényi János királyi főtátnokot és Torna várának várnagyát bízta meg a szomolnoki polgároknak Pelsőczy Bebek Péter, Miklós, Imre, István és László elleni védelmével — »cum eosdem in nostram Regiam recepimus et tutelam specialem.«”³⁶⁹

Az Ezdegei Bessenyő család kihalása után a birtokperek újult erővel indultak.

1438. január 25. (in conversionis Pauli) Buda

„Hedrehwara-i Lőrinc nádor előtt Zalonya-i Loránd fia: István maga és Olsuafew-i mondott Loránd fia: János fiai: György és Péter, Jakab fiai: Tekes György és János nevében tiltakozást tett. Zsigmond császár és király Thornafew várát Torna megyei tartozékaival együtt Debrente-i Saphar (dictus) Istvánnak és fiának: Szilveszternek adta örökre, ezért a királyt az adományozástól és örökítéstől, Istvánt, Szilvesztert és bárki mást pedig az elfoglaltságtól, tartástól, jövedelmeinek beszedésétől eltiltja.”³⁷⁰

1438. február 7. (f. VI. p. purificationis Marié)

„Szaniszló prépost és a jászói konvent előtt megjelent személyesen Ilchwafew-i János fia: György, Zalona-i Jakab fia: János, János fia: Péter, Loránd fia: László fia: István, János fiai: György és Péter, és a királyt Thorna vára és a Torna megyében levő tartozékai eladományozásától, Berench-i Saphar (dictus) Istvánt és fiát: Szilvesztert pedig elfoglalásától, tartásától, jövedelmeinek beszedésétől, a maguk számára történő iktatástól eltiltják, ellentmondást téve.”³⁷¹

Még egy irat, amely már az Ezdegei Bessenyő család utód nélküli kihalása után keletkezett, és egy tartozás körüli vitáról szól.

1439. február 19.

„Cékei Márton borsodi ispán

Borsodmegye hatósága /:Czeke Márton comes és a szolgabírák:/ jelenti Albert királynak, hogy febr. 19-én megjelent előtte **Besenew-i Parvus László** nevében Heghnicz-i Balás és

³⁶⁹ Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. (Budapest, 1880.)

³⁷⁰ Papíron, hátlapján pecsét darabkái. DL 70882. (fasc. XII. fr. 24.) Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.)

³⁷¹ Papíron, hátlapján pecsét nyoma. DL 70883. (fasc. XII. fr. 23.) Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.)

Thorna-i Safar Istvánnal szemben bejelentette, hogy megbízója: Parvus László **Ezdeke-i** **/:Ezdege-i h.:/ Pál bán** fiának: **Miklós**nak kérésére Safar Istvánnak 5 márkát, puri et fini argenti, adott kölcsön, de azt Ezdeke-i Miklós életében nem fizette neki vissza és mivel Miklósnak minden ingó és ingatlan vagyona a nevezett Safar Istvánra szállt, ebből a hagyatékából kéri 5 ezüst márkájának a visszafizetését. Erre Safar István megbízottja: Kwbli Pál a jászói konvent ü. v. levelével azt válaszolta, hogy sem Ezdeke-i Miklós, sem Safar István nem tartoztak sohasem Parvus Lászlónak az 5 ezüst márkával. A hatóság Safar Istvánt a maga személyében leteendő esküre kötelezte, hogy nem tartozik semmivel. Erre Safar István procuratora bemutatta a királynak jan. 26-án kiállított oklevelét, mely a jelen ügynek mostani állásában a kir. kuriába való átküldését írta elő, amit a megyei hatóság teljesített is, Szent György nyolcadát írva elő a feleknek az ottani megjelenésre.”³⁷²

1439. június. 6. Buda

„Albert király Egerszeg birtokot az alsómérai részzsel és somogyi vámmal együtt Sáfár Istvánnak és és fiainak adományozza.”³⁷³

1439. augusztus 12.

„Az egri káptalan jelentése arról, hogy Sáfár Istvánt és fiait Egerszeg birtokba ellentmondás nélkül beiktatta.”³⁷⁴

Jó harminc esztendővel Ezdegei Bessenyő Pál bán halála után a család - ”Tornay” Bessenyő István féle ága – tovább viaskodik a valamikori birtokok részeiért.

1466. november 23.

„Palocz-i László országbíró előtt Serke-i Lóránt fia György, fia János, ezen György a másik fia Tóbiás nevében is, valamint Thorna-i Szilveszter fia János és az ezen Szilveszter fiai: István és Benedek és Thorna-i Vitus fia Osvát nevében az országbírói ügyvédvalló levéllel megjelent Komyath-i Albert abban a perben, melyet Thorna-i János és társai Gömör és Torna megyék részére általa Gewmer falu mellett mindszent harmadik napján (nov.3.) királyi parancsra tartott közgyűlésén György és fiai: János és Tóbiás gömörmegyei Gede nevű vára miatt indítottak, amelyet Zsigmond király János és társai elődeinek: **Ezdege-i Pál** szlavón

³⁷² Magyar Országos Levéltár

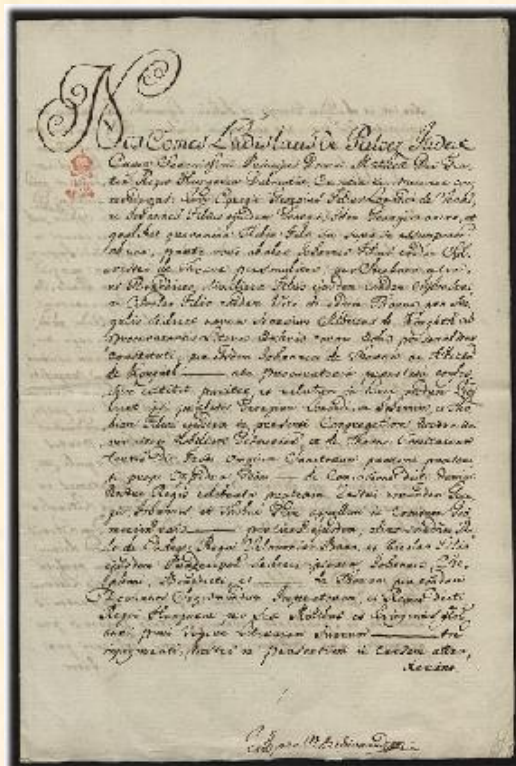
³⁷³ Kammerer Ernő: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. VIII. (Budapest, 1895.

³⁷⁴ Kammerer Ernő: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. VIII. (Budapest, 1895.

bánnak és fiának: Miklósnak 6500 aranyforintért elzálogosított, kérték, hogy vagy a várat, vagy pedig a 6500 aranyforintot adják vissza, mivel azonban Thorna-i János és társai az oklevelekből meggyőződtek arról, hogy nem csak Gede várat, hanem több mezővárost, prediumot és sok falut és vámot zálogosított el Zsigmond király a 6500 aranyforintért Pál bánnak és fiának, Miklósnak, amelyek nem is György és fiai: János és Tóbiás kezén vannak, Olnod-i Czwdar Jakab és más fogott bírák közbenjárására megegyeznek abban, hogy közösen négy fogott bírót választanak, akik meghallgatva érveléseiket és átvizsgálva okleveleiket, ha ezekből az oklevelekből és más okmányokból magállapítják, hogy a Zsigmond király által 6500 aranyforintért elzálogosított Gede vár, tartozékai, a mezővárosok, prediumok, vámok és falvak a Thorna-i nemeseket illetik, Serke-i György és János tartoznak abban az összegben, melyre a fogott bírák a 6500 aranyforintból Gede várat és tartozékait becsülik, az abaújszántói Somogy nevű birtokukat átadni Thornai Jánosnak, Istvánnak, Benedeknek és Osvátnak mindaddig, míg azt ki nem váltják és addig is, míg ezt az összeget meg nem állapítják, Lóránt fia György és fia János tartoznak a Thorna-i nemeseknek 200 aranyforintot fizetni, amit a Thornai nemesek, amikor Lóránt fia György és János Somogy birtokukat tőlük visszaváltják, kötelesek a megállapítandó összegből leszámítani. Ha György és fia János Thorna-i Jánost, Istvánt, Benedeket és Osvátot Somogyban megtartani nem tudnák, kötelesek 200 jobbágytelket az országban ott, ahol azt János, István, Benedek és Osvát kívánják, zálogul átadni és azok birtokában megoltalmazni, továbbá a felek kölcsönösen nyugtatják egymást és familiárisaikat és embereiket az egymás ellen, továbbá familiárisaik és embereik ellen elkövetett mindenféle kártétel, jogtalanság, gyalázkodás, hatalmaskodás és minden gonoszított felől és az összes ezekre vonatkozó peres- és bírságleveleiket semmisnek nyilvánítták.³⁷⁵

1467. február 7. (sab. a. Dorothee)

„Az egri káptalan előtt megjelentek személyesen Zeen-i Loránd fia: néhai János fiai: György és Péter, a maguk és György gyermekei: Jób, Ferenc, Erzsébet, Margit, Ilona és Dorottya, Péter gyermekei: Mátyás, János, Imre, István, Mihály, Orsolya, Borbála és Katalin, továbbá Ilsuafew-i Jakab fia: János és Thekes István fia: néhai György fiai: másik János és István nevében. Mátyás királyt ellentmondva eltiltották Thorna vár és a Torna megyei Thorna, Wdwarnoky, Ayhlwczka, Barka, Wyfalw és Megér, a Borsod megyei Debrethe, Kewbly, Vyzlo, Rakacza, Zenthlstwhan, az Újvár megyei Ench, Inaanch, Mera, a Torna megyei Kápolna, Rakó, a Gömör megyei Ras, a Zemplén megyei mindkét Benye (utraque Benye) birtokok - Thorna várának tartozékai - eladományozásától, Zapolya-i Imrét és Istvánt (magnifici)

³⁷⁵ Hátlapján pecsét nyomával. DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Kincstári levéltárból (E) • MKA, Neo-regestrata acta (Q 311)

és bárki mást ezek felkérésétől, elfoglalásától és használatától és azokba történő bevezettetésétől.”³⁷⁶

1471. február 6. (in Dorothee) Buda

„Rozgon-i János országbíró előtt megjelent Zeen-i Péternek és fiainak: Jánosnak, Mátyásnak, Istvánnak, Mihálynak és Imrének, Ilswafew-i Thekes Jánosnak, Zeen-i néhai György hainak: Jóbnak és Ferencnek, Ilswafew-i Thekes néhai György fia: Istvánnak familiárisa: Rechke-i Dámján, urai nevében és személyében, és tiltakozást tett. Megtudták, hogy Thorna-i néhai Szilveszter fiai: István, János és Benedek a panaszosok Thorna nevű várát a Torna megyei teljes Thorna birtokot az itt szedni szokott vámmal együtt, Wdwarnyk, Lwchka, Barka, Saybylese más néven Bodnarwagasa, Wyfalw elhagyott (deserta) és Wyfalw lakott (populosa), Ay, Rakó, Kápolna, Borczefelde bhtokokat, a Borsod megyei Megyés, ZenthJacab, Debrethe, Wyfalw, Rakocha, Zenthlstwhan, más néven Warmos, az Abaiúvár megyei Kebly, Pomlen, Ench, Inanch, Mera [birtokokat]b és a Somogy birtokon szedni szokott vámot, a Zemplén megyei AlsoBenye, FelseBenye más néven ErdewBenye, Zegy, a Gömör megyei Ras birtokokat és tartozékaikat örökre eladták János egi püspöknek, Henrik (egr.) egi ispánnak (comes Agriensis), Dorottyának, Henrik feleségének és nővérüknek. János püspök, Henrik és Dorottya bevezettették és beiktattatták magukat egy királyi és egy fehérvári káptalani emberrel a bhtokok és a vár birtokába. Rechke-i Dámján ezért az említettek nevében Thorna-i Istvánt, Jánost és Benedeket az eladástól, János püspököt, Henriket, Dorottyát és bárki mást a vásárlástól és a maguk számára bármi színen történő iktatástól, valamint a használattól nyilvánosan eltiltotta.”³⁷⁷

³⁷⁶ Szakadt, de összevarrt papíron, hátlapján pecsét darabkái. DL 70935. (fasc. XTV. fr. 9.)

Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.)

³⁷⁷ Vakarással javított dátum, az eredetileg írt prima helyett utóbb quinto-t írtak, Rozgonyi János azonban 1471-ben meghalt. Papíron, hátlapján pecsét nyoma. DL 70951. (fasc. XV. fr.14.) Tringli István: A Perényi család levéltára 1222–1526 (Budapest, 2008. Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.)

Ezdegei Bessenyő Pál birtokviszonyai

Azt gondolom, hogy egy közel 600 évvel ezelőtt élt emberről és a családról, valamint az akkori körülményekről, ügyes-bajos dolgokról, elég sok mindent ki tudunk deríteni.

Néhány dolog azonban még hátravan, ezekkel szeretnék most röviden foglalkozni.

A fellelt oklevelek tükrében az Ezdegei Bessenýő birtokokról a következő táblázatban láthatók az adatok. Itt természetesen csak azok szerepelnek, amelyekre valamilyen oklevélben rábukkantunk, vagy más utalásban megerősítést nyertek.

Dátum	A birtok neve, megszerzésének körülményei
1402. október 8.	Pozsonyban keltezett oklevél szerint kapja érdemeiért ő és testvére, Ezdegei Bessenýő Péter, valamint Hardi Bessenýő Miklós a királyi sziget volt ispánja, (Csepel sziget ispánja?), valamint Berencsi István az utódok nélkül meghalt, Lyuky-i Mihály nyitramegyei birtokait. A birtokkal az egyházi kegyúri jogok is rájuk szálltak.
1403. november 2.	...körösmegyei Megyeryche nevű birtokát (Megyeriche-i Gergely fiainak: Demeternek és Györgynek, hűtlenek)
1404. április 3.	...néhai Zenthgrolth-i Miklós körösmegyei Kerezthwr és Sclauanya nevű birtokait, (az akkori tulajdonos: Wywar-i Tamás fia János, hűtlenek)
1405. augusztus 24.	...Caproncha civitasért s az örökjoggal nyert Ffenewalya és Gradistya körösmegyei birtokokért
1408	Kőkapronca vára és uradalma Berencsi (Sáfár) Istvánval közösen
1409. március 11.	...a szlavóniai Kőkapronca várért cserében Torna várat
1409. március 11	Thorna várat Thorna civitas-sal és az ottani vámmal, Wduarniky, Ay, Luchka, Barka, Wyfalu déserta, altéra Wyfalu populosa, Meggyes, Zenthyakab, Pomlyn, Debrethe, Rakacha, Rakó, Kápolna, Hermanuagasa tornamegyei, Zenthstfan másnéven Warmus, Ench, Inanch, Felsewbenye, Zeghy, Kebly, Wyzlo ujjvármegyei, Kaas gömörmegyei és Also-benye zemplénmegyei falvakkal s ezek valamennyi tartozékával s kegyúri jogával együtt Torna vár tartozékaiból, ún. Torna opidumból, Wduarnok, Lwchka, Barka, aybilese déserta, Wyfalu más néven Bbdnarwagasa déserta, Ay, Wyfalu populosa, Rakó, Kápolna, Berchefelde tornamegyei, Meggyes, Debrethe, Zenth-iacob, Wyzlo, Rakathya, Zenthistuan más néven Warmus borsodmegyei, Kwbli, Pomlen, Ench, Inanch abaujjvármegyei, Alsobenye, Felsewbenye más néven Erdewbenye és Zegy déserta zemplénmegyei, Raas gömörmegyei birtokokból vagy falvakból in signum nostri dominii nobis provenire deberet s megengedi, hogy azt ők és utódaik saját céljaikra fordítsák. Együttal visszaadja a királynak Kőkapronca várát, és az örökadományul nyert körösmegyei Fenewalya és Gradischa birtokokat.
1410.	...más tornai, abaúji, zempléni és gömöri faluval együtt Keblyt is.
1411. május 22 .	...hogy bármely birtokukon fából vagy kőből castra seu fortalitia seu castella építesse, s azokat eisdem libertatibus et gratiarum prerogati - vis tarthassák kezükben
1411. szeptember 21.	...bemutatott és megvizsgát oklevelekből kitűnik, a Nyitra megyei Nogfalu és Molnuszfalu birtokok Berench-it és bírói határozatból frater-ét, Izdege- i Pál volt szlavón bánt (magn.) illetik.
1414. április 19.	Berench-i István, volt királyi dispensator örök érvénnyel megosztja birtokait - Thorna várát a hozzá tartozó opidum-mal, a Nyitra megyei Berench, Lywky, Wyfalu és Zela birtokokat és a Bwchan birtokban levő részt, a Baranya megyei Agtelek, Kerestwr, Kwlyuk és Loazow, a Körös megyei Zlauania és Kerestwr birtokokban levő részeket meg két budai házat - Ezdege-i Pál fia: Pál (magn.), volt szlavón bánnal
1416. január 13	...mindkét Hollós birtokot ... a birtokokat, amelyek zálog gyanánt vannak kezükön, Bissenus Pál volt szlavón bánnak (magn.) és feleségének: Apolyna-nak (nob.) elzalogosítják ugyanazért a 800 aranyforintért, amelyért ők azokat kezükben tartották. Egyszersmind felhatalmazzák a bánt és feleségét, hogy abban az esetben, ha a birtokokat nem tudnák számukra biztosítani, Bodenhel és Zowath Sopron megyei birtokaik tulajdonába beléphessenek.
1416.	...a Nyitra megyei [Gergerfalua] birokuk határain belül in fluvio Nitrie és más vizeken lévő halászhelyeiket László [és Imre] macsói [bánok] (magn.) korábban Nagfalu

	nevű birtokukhoz csatolták, most pedig ezzel együtt cserében adták [Berench-i] István mesternek, valamint Ezdege-i [Besjsenv [Pál]] volt szlavón bánnak és Péternek
1419. június 8.	Vezessék be Ezdege-i Pál (magn.) volt szlavón bánt az Újvár megyei Somogy birtokban lévő vám birtokába, amelyet cum eiusdem iurisdictionibus, sub quibus idem tributum sub nomine nostro regio, necnon viis eiusdem tributi falsis et obliquis másik oklevelével örökre neki adományozott és iktassák azt részére minden haszonvételével és tartozékával; az esetleges ellentmondókat idézzék a királyi különös jelenlét elé
1419. december 6.	...Ezdeghe-i Pál (magn.) volt szlavón bán panaszt tett ellene (Kaplai János fia Péter ellen) amiatt, hogy vállalt kötelezettsége ellenére a tőle kapott összegért nem engedte őt be Kazynch és Syrke birtokok kivételével valamennyi birtokába és birtokrészébe
1420. június 30.	...előtt Ezdege-i Bissenus Pál volt szlavón bán (magn.) a neki Kaza-i János vajda fia: Péter mester által elzálogosított, Abaújvár megyei Somogy, Borsod megyei Boldwa, Abod, Molchon, Iwan meg Harnolch, Gömör megyei Simoni és Gezthethe meg Nógrád megyei Kyrth és Zobor birtokokon lévő részeket a Boldwa-i vámrésszel együtt in duobus milibus florenis nove monete továbbadja zálogba Kapla-i Desew fiainak: Lászlónak és Jánosnak (egr.) oly feltétellel, hogy azokat Kaza-i az összegért omni estimatione exclusa bármikor visszaválthatja
1420. július 2.	Ezdege-i Byssenews Pál volt szlavón bán Caza-i János vajda fia: Péter valamennyi birtokán vagy birtokrészén, ti. Somogy, Abod, Boldwa, Muchon, Harnoch, Iwan, Simony, Gestheth, Kyrth és Zobor birtokokon lakó jobbágyaihoz. Capolla-i Desew mester fiait: Lászlót és Jánost, valamint embereiket, mivel egyezséget kötve velük, visszaadta nekik a fenti birtokrészeket, fogadják el mint természetes uraikat és mindenben engedelmeskedjenek nekik
1420. október 1.	Ezdege-i Bissenus Pál volt szlavón bán elismeri, hogy Kapola-i Desew mester fia: János (generosus) 360 új forintot fizetett neki testvére, vajda fia: Péter (nob.) birtokrészei visszaváltására.
1421. március 2.	Az egri káptalan előtt Kapla-i Desew fia: János (magn.) bevallást tett arról, hogy Kapla-i vajda fia: néhai Péter az Abaúj megyei Somogy, a Borsod megyei Bodwa, Abod, Machon, Iwan, Harnoch, a Gömör megyei Geztete és Symony, valamint a Nógrád megyei Kwrth és Zebrod birtokokon lévő részeit hasznával és tartozékaival, amelyeket Ezdege-i Pál bántól (magn.) 1000 forintért, presentis nove monete, quemlibet florenum per centum denarios novos computando váltott ki, Kapla-i Loránd fiának: Györgynek 1000 forintért elzálogosítja.
1423. december 8	...az ő tudtuk és megkérdezésük nélkül, sőt akaratuk ellenére Ezdege-i Byssenus Pál volt szlavón bánnal és Berench-i Gergely fia: Bissenus István mesterrel, volt királyi dispensator-ral az ő Nyitra megye Komyathy birtokukon István mester Berench birtoka felől elterülő, Tarán nevű részföldek dolgában -nevükben is - egyezsége léptek
1424. május 10.	Zsigmond király Bessenýő Pál slavon bánt Egerszeg tornamegyei birtokba a jászói convent utján iktatni rendeli.
1430. április 17.	Zsigmond király értesíti Sandrin fiát: Lászlót és Etre fiát: Mihályt, hogy a nekik elzálogosított Gede várát tartozékaival együtt Ezdege-i Pál volt szlavon bánnak zálogosította el, felszólítja egyben őket, hogy a várat, miután ez nekik a zálogösszeget kifizette, neki adják át.
1431. február 6.	Pálóci Máté országbíró bizonyítja, hogy Kezy-i Sándor unokája, László, a maga és Kalno-i Etreh Gergely fia Mihály nevében Gede és Zaggwafew várakat, meg Karlo, Lekwshaza s Weche possessiókat és részeket Banrewe, Raas és Zolnok possessiókban, végül Monay prediumot átadta Ezdege-i Pál volt szlavon bánnak, mert a király ennek adta e birtokokat zálogba, és mert Pál volt bán nekik azt az összeget, melyért ők zálogban bírták, kifizette.
1434. november 9.	Zsigmond király bizonyítja, hogy Ezdegei Bessenýő Pál fia Miklós Nógrád, Heves és Borsod megyei birtokokat, valamint Kewrews birtokát 6500 forintért kapta zálogba. Ezdegei azonban Lököshaza és Bánréve (Gömör m.) birtokokat Balogi Alt fia Györgynek engedte át, azonban ő a teljes zálogösszeg visszafizetésére kötelezte magát
1435	Zsigmond királytól 1435-ben az egegi vámszedési jogot kapja
1435	Inaszó Zsigmond király az Ezdegei Bessenýőknek elzálogosította,
1435. november 11 előtt.	...az Ezdegei Besenyei Pál volt szlavon bán fia Miklós által bemutatott oklevelekből meggyőződve arról, hogy neki teljes joga van az alábbi birtokokra: Gömör m. Lökösháza, Bánréve b. Gede vr., Gedealja f., Gunyó f., Kisfalu, Csákfalva, Dusa, Geztete, Leh f., Zagyvafő pusztá vár, Gáncs b.; Nógrád és Hont m. Inazow,

	Szenterzsébet b., Monostorsáp f., Egeg b.; Borsod m. Karsowb; Abauj m. Monay, Szolnok, Becse b. Pest m. Körös b. vámmal; Heves m. Nyárad vámmal, őt azon birtokban megerősíti
1435. november 11 előtt.	...biztosítja Ezdegei Besenyei Pált és utódait , hogy azon 6500 forintot, amelyet Bánréve és Gede és tartozékai (köztük Kewrews Pest, Nyárad b. Heves m.) zálogösszege gyanánt Balogi Alt fiának Györgynek elengedett, ő és utódai neki megtérítik

A család ezen ága tehát meglehetősen és egyértelműen gazdag volt. A kiterjedt birtokok, az oklevelekben leírt események, perek, mind ezt bizonyítják. Ezdegei Bessenýő Pál a korának egyik gazdag főura, országos címek, hivatalok birtokosa, a Sárkány rend lovagja, bárója, volt bán, amely címet élete végéig felemlégetik. Zsigmond királyhoz a bán haláláig hű maradt. Mindezek azt jelentették számára, hogy a király még azokban az esetekben is pártolta, amikor nagyon súlyos és bizonyítottan vétkes dolgokat követett el. Zsigmond mindössze egy évvel élte túl a bánt. Valószínűsíthető azonban, hogy az Ezdegei Bessenýő vagyon nagy része a királyra „háramlott” vissza, a család „magva szakadása” okán.

Ezdegei Bessenýő Pál és családja – Miklós fia – birtokai az okleveles említések alapján, név szerint rendezve

Birtok, település, vár neve	Megye
Abod	Borsod
Agtelek	Baranya
Also-benye	Zemplén
Ay	Torna
Banrewé	Gömör
Barka	Torna
Becse	Újvár
Berénch	Nyitra
Boldwa a vámrésszel	Borsod
Bwchan	Nyitra
Csákfalva	Gömör
Debrethe	Torna
Dusa	Gömör
Egeg (vám)	Nyitra
Egerszeg	Torna
Ench	Újvár
Felsewbenye	Újvár
Ffenewalya	Körös
Gáncs	Nógrád
Gede vára	Nógrád
Gedealja	Gömör
Gergerfalua	Nyitra
Gezthethe	Gömör
Gradistya	Körös
Gunyö	Gömör
Harnolch	Borsod
Hermanuagasa	Torna
Hollós	Nyitra
Inanch	Újvár
Inaszó	Nógrád

Iwan	Borsod
Kápolna	Torna
Karlo	Gömör
Karsowb	Borsod
Kazynch	Borsod
Kebly	Újvár
Kerestwr	Baranya
Kerezthwr	Körös
Kewrews (Nagykörös)	Pest
Kisfalu	Gömör
Komyathy	Nyitra
Kókapronca vára	Körös
Kwlyuk	Baranya
Kyrth	Nógrád
Leh	Gömör
Lekwshaza	Gömör
Loazow	Baranya
Luchka	Torna
Lyuky-i Mihály birtokai,	Nyitra
Meggyes	Torna
Molchon	Borsod
Molnusfalu	Nyitra
Monay	Újvár
Monostorsáp	Nógrád
Nogfalu	Nyitra
Nyárad (vámmal)	Heves
Pomlyn	Torna
Raas (Kaas?)	Gömör
Rakacha	Torna
Rakó	Torna
Sclauanya	Körös
Simoni	Gömör
Somogy birtokban lévő vám	Újvár
Syrke	Borsod
Szenterzsébet	Hont
Thorna vára	Torna
Wduarniky	Torna
Weche	Gömör
Wyfalu	Torna
Wyzlo	Újvár
Zaggwafew vára	Nógrád
Zagyvafő puszta	Újvár
Zeghy	Nyitra
Zela	Újvár
Zenthestfan másnéven Warmus	Torna
Zentyakab	Nógrád
Zobor	Újvár
Zolnok	Nógrád

Vármegyég szerint rendezve

Birtok, település, vár neve	Megye

Agtelek	Baranya
Kerestwr	Baranya
Kwlyuk	Baranya
Loazow	Baranya
Abod	Borsod
Boldwa a vámrésszel	Borsod
Harnolch	Borsod
Iwan	Borsod
Karsowb	Borsod
Kazynch	Borsod
Molchon	Borsod
Syrke	Borsod
Banrewe	Gömör
Csákfalva	Gömör
Dusa	Gömör
Gedealja	Gömör
Geztete	Gömör
Gezthethe	Gömör
Gunyö	Gömör
Karlo	Gömör
Kisfalu	Gömör
Leh	Gömör
Lekwshaza	Gömör
Raas (Kaas?)	Gömör
Simoni	Gömör
Weche	Gömör
Nyárád (vámval)	Heves
Szenterzsébet	Hont
Ffenewalya	Körös
Gradistya	Körös
Kerezthwr	Körös
Kókapronca vára	Körös
Sclauanya	Körös
Gáneh	Nógrád
Gede vára	Nógrád
Inaszó	Nógrád
Kyrth	Nógrád
Monostorsáp	Nógrád
Zaggwafew vára	Nógrád
Zenthyakab	Nógrád
Zolnok	Nógrád
Berench	Nyitra
Bwchan	Nyitra
Egeg (vám)	Nyitra
Gergerfalua	Nyitra
Hollós	Nyitra
Komyathy	Nyitra
Lyuky-i Mihály birtokai	Nyitra

Molnuszfalu	Nyitra
Nogfalu	Nyitra
Zeghy	Nyitra

Kewrews (Nagykőrös)	Pest

Ay	Torna
Barka	Torna
Debrethe	Torna
Egerszeg	Torna
Hermanuagasa	Torna
Kápolna	Torna
Luchka	Torna
Meggyes	Torna
Pomlyn	Torna
Rakacha	Torna
Rakó	Torna
Thorna vára	Torna
Wduarniky	Torna
Wyfalu	Torna
Zenthestfan másnéven Warmus	Torna

Becse	Újvár
Ench	Újvár
Felsewbenye	Újvár
Inanch	Újvár
Kebly	Újvár
Monay	Újvár
Somogy birtokban lévő vám	Újvár
Wyzlo	Újvár
Zagyvafő puszta	Újvár
Zela	Újvár
Zobor	Újvár

Also-benye	Zemplén

Az Ezdegei Bessenyő család rokoni kapcsolatai

Egy másik érdekes és fontos kérdés a családi kapcsolatok, a rokonság ügye. Jó néhány utalást már az előzőekben is tettünk, de itt kicsit részletesebben szeretnénk foglalkozni e kérdéssel. Mindezt annál inkább, mert Ezdegei Bessenyő Miklós 1435-ös és apja 1436-os halálával a család ezen ágát kihaltként tekinthetjük. Mik is voltak a kideríthető rokoni kapcsolatok?

Amikor e kérdéskör vizsgálat alá került megpróbáltuk a fellelt Bessenyők rokoni kapcsolatait térképezni. A különféle családi ágak sokasága, az időben fellelhető adatok nagy szórása, és a kapcsolati rendszerek bizonytalansága, sajnos ezt nem tették lehetővé.

Utalások vannak, de ezek kapcsolatba hozása az ezdegei családdal meghaladják e munka kereteit. Néhányat azonban megemlítünk.

1331.

„A fehérvári káptalan előtt Bessenyő Miklós királyi ügyész, Borjád birtokot, harmincz márkáért, Kéri Lőrincz fiaitól és Péli Bekétől kiváltja.”³⁷⁸

1334-ben a kajdacsai nemes besenyők nemzetségéből származó, Bessenyő Bertalan pap tűnik fel a forrásokban.

1342. Visegrád

„Erzsébet királyné előtt Belchy László Tolna vármegyei Belch helységben levő birtokrészét, Bessenyő Lászlónak ismét elzálogosítja.”³⁷⁹

1343.

„A budai káptalan előtt Bessenyő Miklós a kispéli és hodosi birtokait husz márkáért Becsei Tötösnek eladja.”³⁸⁰

1345.

„A székesfehérvári keresztesek konvent előtt Bessenyő Péter a Zalay Pálnak elzálogosított kerchi birtokrésznek kiváltási jogát Bessenyő Jánosra átruházza.”³⁸¹

1347.

„A szegszárdi convent előtt Szentágotai Bessenyő Mihály, Kovászna és Karakó birtokok használatától Dénes fiát: Jánost eltiltja.”³⁸²

1347-ből való utalás szerint „az összes besenyők” ispánja a Liptó megyében élő Zsádányi Besenyő János fia: Gergely, a besenyők főbírája (1346-52)

³⁷⁸ Nagy Imre–Nagy Iván–Véghely Dezső: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I. (Pest, 1871.)

³⁷⁹ A Zichy és Vasonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára = Codex diplomaticus domus senioris ...

³⁸⁰ A Zichy és Vasonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára = Codex diplomaticus domus senioris ...

³⁸¹ A Zichy és Vasonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára = Codex diplomaticus domus senioris ...

³⁸² Nagy Imre–Nagy Iván–Véghely Dezső: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo. I. (Pest, 1871.)

Ugyanez évben a király a fejér megyei ősi birtokairól elszármazott Zsadányi Bessenyő Gergelyt, az összes besenyők ispánját és rokonait kivette az ország, de különösen Liptó vármegye rendes bírának joghatása alól.

1349. Buda

„I. Lajos király előtt Tötös mester és Bessenyő Gergely Laca, Cheneréve, Kundaszentmiklós, Hodos és Belch Baranya vármegyei birtokokat illetőleg csere-szerződésre lépnek.”³⁸³

1350-ben Zsadányi Bessenyő János Nagy Lajos király al-lovászmestere volt, s mint ilyen részt vett a nápolyi hadjáratban. A beneventói harcban nagyon kitűnt. Egymaga három német zsoldost vágott le, noha a harmadik őt fején súlyosan megsebesítette.

1352-ből való a hír: Nagy Lajos király megszünteti a besenyő ispánságot. A besenyők utolsó ispánja (főbírája) Zsadányi Bessenyő János fia: Gergely (Zsadányi Bessenyő Gergely). A fejér megyei nemes besenyőket felveszi az országos nemesek sorába.

1353. november 26-án Zsadányi Bessenyő János, egy Zólyom vármegyei vadászaton, megmenti a király életét, leteríti és megöli a királyt már földre teperő és a lábán megsebesítő medvét. Élt még 1383-ban is. Ekkor Veszprém vármegyei főispán volt. Őt küldötte Mária királyné kormánybiztosként a dalmát városokba, hogy azokat megnyugtassa és hűségben megtartsa.³⁸⁴

1354.

„Bodrogh vármegye alispánja és bírótársai, Tötös fia Bátmonostori birtokának haszonvételétől Bessenyő Gergelyt és ennek szeremlényi jobbágysait letiltatják.”³⁸⁵

Ezdegei Bessenyő Pál apjára vonatkozóan egyértelmű volt – okleveles említésből – hogy ő is Bessenyő Pál, de az előnév itt még nem szerepelt. Ő csak Bessenyő Pálként van említve, akinek a fia Ezdegei Bessenyő Pál bán.

Bessenyő Pállal kapcsolatosan egy további irat is előkerült. Gyakorlatilag az említés dátuma is lehetségessé teszi azt, hogy róla van szó. Talán a Csicsó várával kapcsolatos dolgok is – lásd harmadik fejezetben – a Bessenyő család lehetséges rokoni kapcsolatainak halványan körvonalai felé mutatnak?³⁸⁶

³⁸³ A Zichy és Vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára = Codex diplomaticus domus senioris ...

³⁸⁴ (Hist. Hung. Fontes Dom. III. 161. 166. Márki, Mária királyné 38.)

³⁸⁵ A Zichy és Vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára = Codex diplomaticus domus senioris ...

³⁸⁶ Csicsó uradalmának fele a Rátold nemzetségé, a másik fele királyi várföld. Ennek jobbágy- birtokosai kihálása után, az elnéptelenedett várföldet III. András király a Losonczy Bánffyak ősének Dénes nádor fia Dénes ispánnak adományozta. Mindezt 1293. február 20-án kérelmezte Dénes nádor fia Dénes ispán. 1294-ben a káptalan beiktatta a birtokba, azzal a feltétellel, hogy a birtokot benépesíti. A vár és az uradalom birtoklása 1321-ben visszaszáll a királyra. 1387-ig királyi birtok, majd ekkor ismét a Losonci család Dezsőfy és Bánfy ágáé. Nem kizárt tehát, hogy az 1364-es említése Bessenyő Pálnak már ezzel kapcsolatos.

Körülbelül 1364

„Bessenyő Pál, Csicsó földesura figyelmezteti a románjait, hogy ne vegyenek részt a zavargásokban, és ígéri, hogy visszatérte után helyreállítja a békét.”³⁸⁷

Csak egy rövid gondolat az előző oklevéllel kapcsolatosan! A tatárjárás egyenes következménye volt, hogy az erdélyi elnéptelenedett területekre nagymértékű román bevándorlás történt. Ez folyamatosan, lassan és hosszú évszázadok alatt ment végbe. Ráadásul tervszerűen és kedvezményekkel történt, törvényekkel garantálva, a királyi birtokokra. Így kerültek románok a történelem folyamán olyan erdélyi területekre is, ahol korábban nyomuk sem volt! Nagy Lajos uralkodása alatt a Tomaj nemzetség három ága is jelentős birtokokat szerzett itt Erdélyben. (Losonciak, Dezsőfiak, Bánffyak) 1366-ban Nagy Lajos király személyesen jelent meg Erdélyben, hogy a románok társadalmi-jogi beilleszkedése miatti zavargásokat, a földesúri – jobbágyi viszonyokat rendbe tegye. Ezekre a zavargásokra utalhat az oklevél szövege 1364-ben. Ami teljesen bizonyos, hogy Csicsóvár várnagyai között 1364-ben ott találjuk az idősebb Bessenyő Pál nevét.

A korábbiakban – főleg a birtok adományozások kapcsán – már láttunk néhány összefüggést. Ami ezekből és az egyéb oklevelekből kiderült, az a következő.

- Bessenyő Pál (? - ?)
(Felesége: ?)
 - Ezdegei Bessenyő Pál bán (1360-70? – 1436)
(Felesége: Gönyői Apollina, 1406-ban még élt)
 - Ezdegei Bessenyő Miklós (? – 1435)
 - Ezdegei Bessenyő Péter (? - ?)
(Oklevélen a neve utoljára, amikor még bizonyosan élt: 1416.)
 - ?
 - További gyermekek: ?
 - ?

Unokatestvérek:

- Hardi³⁸⁸ Bessenyő ? (? - ?)
 - Hardi Bessenyő Miklós (? - ?)
(Oklevélen a neve utoljára, amikor még bizonyosan élt: 1406)
 - Hardi Bessenyő István (Miklós egyik fia), pécsi kanonok, a fehérvári Szent Miklós egyház prépostja. (1412-ben említik).
 - ?

³⁸⁷ Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.)

³⁸⁸ 1399-től Hard birtokosai besenyők (1280-1334 közötti urai még magyar nemesek) Kései besenyő alapításról, de még inkább egy eredetileg magyar birtok névváltásáról lehet szó: a névadó birtokosok az 1320-as években létező besenyő személyek.

- *Hardi Bessenýő István (? - ?)*
- Berencsi Mártonfi Gergely
(Felesége: Nezei (Sztrezai) Besenýő Mihály lánya: ?)
 - *Berencsi (majd később Bessenýő „Sáfár”) István (? - ?)*
Felesége: ?)
(A neve és alkalmazásai egyelőre homályosak! Okleveleken Berenchi, Berencsi, majd Bessenýő, később a királyi szolgálat miatt használja a „Sáfár” nevet is! Aztán majd ő lesz a „Tornay” család megalapítója, valamikor 1436 után.
 - *Berencsi (később Tornay) „Sáfár” Szilveszter*
(Utolsó említés, amikor még bizonyosan élt: 1458)
 - *Tornay János (említve 1466),*
 - *Tornay István (említve 1466),*
 - *Tornay Benedek (említve 1466)*
 - *Berencsi (később Tornay) „Sáfár” György*
 - *Berencsi (később Tornay) „Sáfár” László*
 - *Berencsi (később Tornay) „Sáfár” János*
 - *Tornay „Sáfár” Vitus (Vid)*
(Utolsó említés, amikor még bizonyosan élt: 1458)
 - *Tornay Osvát (említve 1466),*

Az Ezdegei Bessenýő család és a Gönyűi család³⁸⁹ kapcsolata.

A térkép az 1366 körüli időszakban mutatja be a zászlósurak területeit. Gönyűi János (Gönyű János) ajtónállómester területe jól látható a Dunántúl északi részén.

Az oklevél, amely alapján kutatni lehet:

1406. április 15.

„Zsigmond Losonci György és László, anyjuk s ennek testvére, Ezdegei Bessenýő Pál volt szlapon bán kérésére átírja Mária királynő 1383. jan. 11. oklevelét.”

Ennek alapján azt lehetett feltételezni, hogy a Losonci fiúk anyja és Ezdegei Bessenýő Pál testvérek voltak. A további kutatás bizonyítja, hogy vagy az oklevél szövege, vagy a fordítás hibás!

A további keresés folytán az első írásos emlék, amely ezzel kapcsolatba hozható volt

³⁸⁹ Gönyűi János 1363. VII. 29. - 1379. II. 12. megyei ispán, egyben királyi ajtónállómester, bakonyi, vértesi, komáromi és fejéri ispán. Győr megye archontológiája 1318-1526. Horváth Richárd: Győr megye hatóságának oklevelei (1328-1525). (Győr, 2005. A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, tanulmányok 1.

<http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28G%F6ny%u0171i%20J%E1nos%29&s=SORT&m=0&a=rec>

Zászlósurak és területeik 1366³⁹⁰

1373. március 29. Buda.

„I. Lajos király Gönyői Tamás fia János királyi főajtónálló-mester leányait apjuk összes jószágában fiúsítja. Nos Ludovicus dei gratia rex Hungáriáé, Poloniae, Dalmatiae etc. significamus tenore praesentium quibus expedit unversis, quod nos pro multimodis fidelitatibus et multiplici laudum preconio extollendis meritis magnifici Joannis filii Thomae, magistri ianitorum nostrorum, comitis Jawriensis et Comaromiensis fidelis nostri et dilecti, quibus idem in cunctis nostris et regni nostri negotiis, sicuti prosperis sic et adversis, continue vestigia nostrae maiestatis imitando et lateri nostro adhaerendo, sudorosas labores et onera expensarum supportando, strenue et fideliter diversis et inopinatis fortunae casibus pro nostri honoris incremento exponendo nostrae meruit laudabiliter complacere maiestati, ratione quorum, licet idem multo maiora antidotum praemia a nostra mereretur serenitate, ut tamen votis eiusdem ad praesens aliquantisper respondere et satisfacere videamur, ad humillimam et devotam ipsius magistri supplicationem nostro culmini regio per eundem instanter porrectam, nobiles puellas filias eiusdem nunc propagatas et in futurum ab eodem propagandas et de eius femore legitime descendentes in cunctis et universis possessionibus et iuribus possessionariis eiusdem, ubilibet in regno nostro habitis et quovis nominis vocabuio vocitatis, in veros heredes et legitimos successores, uti filios eiusdem masculinos, de plenitudine nostrae regiae pote statis et gratia speciali instituimus, praefecimus et creavimus universasque eius possessiones magistri Joannis dictis suis filiabus nunc et in futurum procreandis, earumque heredibus, succes soribus et posteritatibus universis tamquam ipsius filiiis legitimis et heredibus masculinis in perpetuam adscribimus ex nunc hereditatem, praesentis scripti nostri patrocínio mediante, sine tamen praeiudicio iuris alieni, consuetudinaria lege regni nostri, quae huic iuri gratiae nostrae impugnare videretur, non obstante.

³⁹⁰ Rörténelmi világtatlasz Budapest 2001.

*Dátum Budae feria tertia proxima post dominicam Laetare, anno domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio.*³⁹¹

1383. január 11.

„Mária királyné apródja, Losonczy Tamás fia Dénes kérésére, I, Lajos királynak Gönyűi János leányai fiúsításáról szóló oklevelét átírja és megerősíti.

Maria dei gratia Hungáriáé, Dalmaciae, Croaciae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque regina, princeps Salernitana et honoris Montis Sancti Angeli domina omnibus Christi fidelibus tam praesentibus quam futuris praesentium notitiam habituris salutem in omnium salvatore. Regiae serenitatis gloriae et honori convenit fidelia fidelium obsequia ubertatis gratia fecundare, promptumque suorum animum promptio rem efficere retributionis cum favore. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod magister Dionisius filius Thomae filii Dionisii de Lossoncz aulae nostrae iuvenis in personis dominae Anna vocatae consortis suae, necnon nobilis puellae Appollonia nuncupatae, filiarum utputa quondam magistri Joannis filii Thomae de Gheoneo, illustrissimo et excellentissimo principe domino Ludovico rege Hungáriáé, Poloniae, Dalmaciae etc. felicitis recordationis genitore nostro charissimo nutu divino absque prole masculina de medio sublato, nobisque iure succes sorio et ordine geniturae solium et coronam dicti regni Hungáriáé ac fastigium regiminis dicti nostri genitoris superna Christi clementia annuente feliciter adeptis, in nostrae celsitudinis veniens conspectum, exhibuit nobis quasdam literas patentes olim dicti domini Ludovici regis, quibus mediantibus sua regalis benignitas praefatas nobilem dominam et puellam in paternis iuribus ipsarum in veros heredes uti masculinos praefecisse dinoscitur tenoris infrascripti, supplicans exinde maiestati nostrae humiliter et devote, ut easdem ratas, gratas et acceptas habendo, nostrisque literis privilegialibus de verbo ad verbum inseri faciendo, pro praefatis nobilibus domina et puella ac earum heredibus universis perpetuo dignaremur confirmare, quarum tenor talis est: Nos Ludovicus etc. (Következik I. Lajos király 1373 márczius 29-én kelt oklevelei lásd a CCXXXL szám alatt.) Nos igitur humillimis et devotis ipsius magistri Dionisii supplicationibus nominibus quibus supra nostrae per eum subiective oblatis maiestati regali pietate exauditis et clementer admissis praefatas literas paternas prorsus omni suspicionis vitio destitutas, praesentibus verbotenus insertas, quo ad omnes suas ccontinencias et clausulas requirentibus eiusdem magistri Dionisii fidelibus servitiis, per ipsum olim dicto charissimo genitori nostro et tandem nobis intrepide exhibitis, ex consensu et beneplacita voluntate serenae simae principis dominae Elizabet eadem dei gratia reginae Hungáriáé, Poloniae et Dalmaciae etc. matris nostrae percharae, consilioque praelatorum et baronum nostrorum praematuró, acceptamus, approbamus et ratificamus ac ex certa nostrae maiestatis scientia ipsas pro praefatis nobilibus domina et puella Anna et Appollonia nuncupatis ac earum heredibus heredumque suarum successoribus et posteritatibus universis innovantes perpetue valituras confirmamus praesentis scripti nostri patrocínio mediante, absque tamen praeiudicio iuris alieni. In cuius rei memóriám firmitatemque perpetuam praesentes concessimus literas nostras privilegiales, pendentis et autentici sigilli nostri duplicis munimine roboratas. Dátum per manus in Christo

³⁹¹ Átírva Mária királyné 1383. január 11-ikén kelt privilegialis levelében. (Lásd a CCLXIV. szám alatt.) Varjú Elemér: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez. I. 1214–1457. (Budapest, 1908.)

reverendissimi patris et domini domini Demetrii miseratione divina tituli Sanctorum Quatuor Coronatorum sacrosanctae Romanae ecclesiae presbyteri cardinalis ac sanctae Strigoniensis ecclesiae gubernatoris perpetui, locique eiusdem comitis similiter perpetui et aulae nostrae cancellarii dilecti nobis et fidelis, anno domini millesimo trecentesimo octuage Reverendissimis et venerabilibus in Christo patribus eodem domino Demetrio dictae sanctae Strigoniensis ecclesiae gubernátoré perpetuo, Ludovico Colocensi, Vgolino Spalatensi et Vgone Ragusiensi archiepiscopis, Emerico Agriensis, Paulo Zagradiensis, [Gubliño] Transsilvaniensis, Valentino Quinqueecclesiensis decretorum doctore, Joanne Waradiensis, Gwyllelmo Jawriensis, Benedicto Bezprimiensis, Joanne Chanadiensis, Georgio Boznensis, Petro Vaciensis, Joanne Sirmiensi, fratre Lodouico Nitriensis, Paulo Tinniniensis, Demetrio Nonensis, Grisogono Traguriensis, Matthaeo Sibiricensis, Stephano Farensis, Jacobo Macarensis, Michaele Scardonensis, Thoma Seniensis ecclesiarum episcopis, ecclesias dei feliciter gubernatibus, Corbaviensi sede vacante. Magnificis viris Nicolao de Ghara¹⁾ regni nostri palatino et iudice Comanorum, Ladislao waiwoda Transsilvano et comite de Zonuk, comite Nicolao de Zeech iudice curiae nostrae, Stephano de Lindwa totius regni Sclavoniae, Stephano filio Philpus de Makó, Emerico dicto Bebek Dalmaciae et Croaciae banis, Nicolao dicto Zambo tavernicorum, Blasio dicto Forgach pincernarum, Nicolao filio Nicolai de Thelegd ianitorum, Ladislao filio Nicolai de Vesen dapiferorum, Stephano filio quondam domini Dionisii waiwodae agazonum nostrorum magistris, praedicto Nicolao dicto Zambo comite Posoniensi, aliisque quam pluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores. „³⁹²

Aztán előkerült 1406. április 15. dátummal még egy irat.

1406. április 15.

Zsigmond király Losonczy György és László, valamint anyjuk, Gönyűi Anna asszony, s ennek testvére, Apollonia, Özdögei Bessenýó Pálné kérésére Mária királynőnek 1383. január 11-ikén kelt, Gönyűi János leányainak fiúsításáról szóló oklevelét átírja és megerősíti.

Sigismundus dei gratia Hungáriáé, Dalmaciae, Croaciae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque rex, marchio Brandenburgensis, sacri Romani imperii archicamerarius necnon Bohemiae et Luxemburgensis heres, omnibus Christi fidelibus tam praesentibus quam futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in salutis largitore. Regum circumspectio sic sólet sibi subiectos prospicere, ut si eis desit solatium filiorum, de propinquis suis heres sibi instituere possit et pariter successores beneficio principali. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod cum nos praelatorum et baronum et potiorum regni nostri procerum communicato consilio et sana deliberatione exinde subsecuta id statuentes decrevimus et ubique in regno nostro faceremus publice proclamari, ut universae literae quondam excellentissimi principis domini Ludovici regis Hungáriáé, soceri et praedecessoris nostri charissimi, sub ipsius secreto sigillo tantummodo et serenissimarum principum dominarum Elizabet et Mariae reginarum, matris et conthoralis nostrarum charissimarum felicium recordationum, necnon nostrae, sub earum atque nostris tam maioribus, quam minoribus sigillis super factis quibusvis et praesertim possessionariis

³⁹² Átírva a Zsigmond királynak 1406. április 15-ikén kelt privilegiális levelében.

pro quibuscunque personis dignitate quavis et conditione fungentibus, ecclesiasticis et saecularibus datae et assignatae pro tollendo omni dubio, removendo scandalo et ad evitanda multa atque varia, quae propter sigillorum ipsarum reginarum atque nostrorum deperditionem ac nostri maioris videlicet duplicis, ex causis et rationibus legitimis confractorum, in multorum iuribus et praesertim possessionariis dampna gravia et periculosa detrimenta hactenus evenire potuerunt, a festo beati Georgii martyris iam proxime praeterito usque festum eiusdem primitus affuturum, sub poena revocationis, annulationis et cassationis huiusmodi literarum non productarum per nos videndae, examinandae et si opus fuerit. sub praesenti nostro minori sigillo denuo praeparato confirmandae, approbandae et ratificandae nostrae claritatis exhiberi deberent conspectui et praesentari, tandem fideles nostri Georgius et Ladislaus, filii quondam Dionisii bani filii Thomae de Lossoncz ex nobili domina Anna vocata, filia quondam Joannis filii Thomae de Gewnew procreati, ipsorum ac nobilis dominae Appolloniae vocatae, filiae scilicet eiusdem quondam Johannis filii Thomae, consortis utputa viri magnifici **Pauli Bisseni de Ezdege**, pridem regni nostri Sclavoniae bani in personis, nostrae celsitudinis venientes in conspectum, exhibuerunt nobis quasdam literas privilegiales ipsius quondam dominae Mariae reginae conthoralis nostrae charissimae, tenores et continentias quarundam literarum ipsius quondam Ludovici regis patentium, quibus mediantibus idem quondam Ludovicus rex praefatas dominas Annám matrem dictorum Georgii et Ladislai ac Appollinam consortem dicti **Pauli bani** in possessionibus et iuribus paternis ipsarum in heredes et filios masculinos praefecisse dinoscitur, confirmative in se habentes, tenoris infrascripti, supplicando suo ac nominibus quibus supra nostro culmini prece subiectiva, ut easdem literas ratas, gratas et acceptas habendo nostrisque literis privilegialibus sub moderno novo nostro maiori authentico sigillo emanandis verbo tenus inseri faciendo, pro ipsis ac eorum heredibus et posteritatibus universis innovantes perpetuo valituras dignaremur confirmare, quarum tenor talis est: Maria . . . (Következék Mária királynő 1383 január H-én kelt oklevele, lásd a CCLXIV. szám alatt.) Nos igitur humillimis et devotis annotatorum Georgii et Ladislai filiorum quondam Dionisii bani filii Thomae supplicationibus per ipsos nobis eorum ac nominibus quibus supra nostrae subiective oblati maiestati regia benignitate exauditis et clementer admissis, praefatas literas ipsius quondam dominae Mariae reginae privilegiales non abrasas, non cancellatas nec in aliqua earum parte suspectas, sed in omni prorsus vitio et suspitione carentes, verae et sincerae veritatis integritatem praepollentes, praesentibusque de verbo ad verbum insertas, quoad omnes earum articulos et continentias acceptamus, approbamus et ratificamus, eas nihilo minus requirentibus praefatorum Georgii et Ladislai fidelitatibus et fidelium servitiorum gratuitis meritis et . . . *) famulatibus per ipsos nobis et sacro nostro regio diademati sub diversitate locorum et temporum exhibitis laudabiliter et impensis, simul cum antefatis filiali creatione, praefectione et institutione, necnon perpetuali possessionaria ascriptione omnibusque aliis et singulis superius in tenoribus earundem literarum latius explicatis et contentis, mera auctoritate regia et potestatis plenitudine ac ex certa scientia nostrae maiestatis, praelatorum etiam et baronum nostrorum consilio praematurato ac uniformi decreto eorundem pro ipsis Georgio et Ladislao necnon nobilibus dominabus Anna et Appollonia vocitatis, eorumque heredibus et posteritatibus universis absque praeiudicio iuris alieni innovantes, perpetue valituras confirmamus, praesentis scripti nostri patrocínio mediante. In cuius rei memóriam firmitatemque perpetuam praesentes concessimus literas nostras privilegiales, pendentis et

*authentici sigilli nostri novi duplicis praedicti munimine roboratas. Dátum per manus reverendi in Christo patris N. reverendi¹⁾ eadem dei et apostolicae sedis gratia episcopi Zagrabiensis, aulae nostrae summi cancellarii, fidelis nostri dilecti, anno domini millesimo quadringentesimo sexto decimo septimo Kalendas Maii, regni antem nostri anno decimo octavo. Venerabilibus in Christo patribus et dominis Valentino tituli Sanctae Sabinae sacrosanctae Romanae ecclesiae presbytero cardinali, ecclesiae Quinqueeccle siensis gubernatore, Joanne Strigoniensi, Colocensi et Jadrensi sedibus vacantibus, Andrea Spalatensi et altero Andrea Ragusiensi archiepiscopis, Waradiensi sede vacante, Stephano Transsilvaniensis, eodem domino Eberhardo Zagrabiensis, Agriensi sede vacante, Johanne Bosnensis, Vesprimiensi sede vacante, Johanne Jauriensi, Vaciensi sede vacante, fratribus Dosa Chanadiensis, Hynkone Nitriensis et Thom a Senniensis electis ecclesiarum episcopis, ecclesias dei feliciter gubernantibus, Sirimiensi, Tragoriensi, Scardonensi, Tinniniensi, Nonensi, Sibinicensi, Macarensi, Farensi et Corbaviensi sedibus vacantibus; necnon spectabili et magnificis viris domino Hermannó comite Cillii et Zagoriae, Dalmaciaeque et Croaciae praedictorum ac Slavoniae regnorum nostrorum bano, socero nostro charissimo, Nicolao de Gara dicti regni nostri Hungáriáé palatino, Johanne et Jacobo waiuodis nostris Transsilvaniensibus, comite Frank de Zechen iudice curiae nostrae, Johanne de Maroth bano Machoviensi, Johanne banatus²⁾ aliisque quampluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores.*³⁹³

Itt már egyértelmű, hogy a Losonci gyerekek anyja *Gönyűi Anna* és Pál bán felesége – *Gönyűi Apollina* – testvérek. Ezdegei tehát a Losonciakkal sógori viszonyban van. Ezdegei Bessenýő Pál pedig *Gönyűi János* veje, ahogyan Losonci Dénes is.

Ha az előző térképre visszagondolunk, ahol a VIV. század utolsó harmadára nézve a magyar zászlósarak érdektérületei vannak feltüntetve, akkor bizvást beláthatjuk, hogy az após, Gönyűi János hatalmával, befolyásával, és támogatásával, nagyon messzire lehetett jutni. A köznemesi származású Ezdegei Bessenýő Pál valószínűleg e támogatások révén kerülhetett közel a királyi udvarhoz és szolgálathoz. Ehhez aztán tudása, szorgalma, bátorsága, vitézsége is társult, így nem csodálkozhatunk sem Ezdegei Bessenýő Pál, sem a Losoncziak előrehaladásán.

A Gönyűi és a Losonci (Losonczi) nevek aztán egyértelműen a Losonczi Bánfi család felé mutatnak! Természetesen még számos más lehetőség is van, ahogy ezek a családok az idők folyamán elágaztak.

A Losonci család a besenyő eredetű *Tomaj* nemzetségből származó család, mely a losonczi Bánfi családdal közös töről ered. Eredetileg Szolnok megyében volt birtokos. Ősök, Dénes nádor a Nógrád megyei Losoncot a 13. század első negyedében kapta. Több országos tisztséget is viseltek: a 14. században István a székelyek ispánja, majd horvát és szlavón bán volt. Fia Szörényi és dalmáciai bán volt, és Arad megyében kapott további birtokokat. László erdélyi vajda és Mária királynő diplomatája volt. 1552-ben Losonci István védelmezte Temesvárt a török ellen. A nehéz küzdelemhez felesége, Pekri Anna Somoskő várából küldött

³⁹³ Varjú Elemér: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez. I. 1214–1457. (Budapest. A XV. század második feléből való egyszerű másolatban. Bánffy-levéltár Kolozsvárott. 1908.) <http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D%281383%20janu%E1r%29&s=SORT&m=6&a=rec>

segítségül fegyvereket, de ezt útközben elkobozták és Losoncit a törökök tőrbe csalták. Halálával családja is kihalt.

- *Losonczi*
- *Losonczi Bánffy*
- *Losonczi Dezsőffy*

Az eddig ismert családfa³⁹⁴

Losonczy Dénes

- A1 **Tamás** székely ispán
 - B1 **Mihály**
 - B2 **Tamás**
 - C1 **István**
 - C2 **Dénes**, horvát-dalmát bán, zólyomi főispán, 1. neje: Felsőlendvai Széchy Ilona; 2. neje: **Gönyűi, vagy Genyő Anna**³⁹⁵
 - D1 **Péter**
 - D2 **László**, 1. neje: Alsólendvai Bánffy Sára 2. neje: Rad Katalin 3. neje: Kusaly Jakcs Katalin *Losonci Bánfi család alapítója.*
 - D3 **György**
 - B3 **István**, neje: Domoszlói Erzsébet
 - C1 **László**, horvát bán
 - D1 **Zsigmond** 1. neje: Szécsényi Dorottya, 2. neje: Kusaly Jakcs Krisztina
 - E1 **László**
 - E2 **Margit**
 - D2 **Dénes**
 - E1 **István**
 - E2 **Miklós**
 - E3 **János**
 - E4 **Albert**, neje: Széchenyi Hedvig vagy Zéchényi Adviga
 - F1 **László**, erdélyi vajda, tárnokmester, neje: Várdai Katalin
 - G1 **Zsigmond**, zászlós úr, 1. neje: Dóczy Judit, 2. neje: Homonnay Drugeth Erzsébet
 - H1 **Antal** főpohárnok neje: Báthory Klára
 - I1 **Klára** férje: Homonnay Gáspár
 - I2 **Dorottya** férje: Kisvárdai Miklós
 - H2 **Farkas**
 - H3 **Anna**
 - H4 **István**, (+1552), nógrádi főispán, temesvári kapitány neje: Pekry Anna
 - I1 **Anna** (1553 – Szomolya, 1595. február 22.) 1. férje: Báthory Miklós, 2. férje: Ungnad Kristóf, 3. férje: Forgách Zsigmond
 - I2 **Fruzsina** (*1544)
 - H5 **László**
 - E5 **Zsófia**

³⁹⁴ http://hu.wikipedia.org/wiki/Losonci_csal%C3%A1d

³⁹⁵ Egyértelmű a Gönyűi név!

- D3 László
- D4 Katalin, 1. férje: Pásztói János 2. férje Jolsvai György
- C2 István, macsói bán, neje: Mikolai Orsolya
- C3 Albert
- C4 György
- B4 Katalin
- A2 István, szörényi bán
- A3 Dezső, (1319-1348), *Losonczy-Dezsőfy család alapítója*
 - B1 László, Erdélyi vajda, Székelyispán, (+1391/1392)
 - C1 János, (1393-1399)
 - B2 Dénes, (1347-1381)
 - B3 Mihály, (1357-1382)
 - B4 Miklós, Székelyispán, (+1396/1398)
 - C1 István, (1398-1413); neje: Pásztói Katalin
 - D1 Miklós, (*1427)
 - D2 László, (+1467/1468); neje: Kusaly Jakcs Katalin (*1449)
 - E1 Zsófia, (*1499); férje: Szobi Mihály
 - D3 Benedek, (+Rigómező, 1448)
 - C2 János, (1405-1431); neje: Csáky Katalin (1429-1468)
 - D1 János, (+1468/1473); neje: Pásztói Hedvig
 - D2 Mihály, (1439-1441)
 - E1 Mihály, (+1494/1495); neje: Szentgyörgyi Julianna grófnő (1487-1494)
 - F1 János, (+1503/1504)
 - F2 Imre, (1491-1495)
 - F3 Erzsébet, (1494-1520); férje: Várkonyi Amade István (1486-1526)
 - F4 Szabina, (*1494)
 - E2 Anna, férje: Rozgonyi István, Temesi főispán (+1440)
 - D3 Ferenc, (*1445)
 - D4 Dezső, Erdélyi vajda, (+1456)
 - E1 László, (1451-1467) Asztalnokmester, neje: Katalin?
 - E2 Zsigmond, (1456-1470); neje: Katalin?
 - F1 Ferenc, (+1468/1475)
- A4 Klára

Egy másik feldolgozás szerint³⁹⁶

Dénes Losonczi, fl 1275-94, had issue:

- A1. **Tamás**, Székelyispán, fl 1302-61
 - B1. **Mihály**, fl 1322
 - B2. **Tamás**, +1366; m. Bonchida N
 - C1. **István**, fl 1363
 - C2. **Dénes**, Ban of Croatia, Dalmatia and Slavonia (*Horvát-dalmát bán*), Zólyomi főispán, +1392/93; 1m: **Ilona Széchy de Felsőlendva**; 2m: Anna Gönyűi (fl 1383-1406)
 - D1. **Péter**, fl 1393

³⁹⁶ <http://genealogy.euweb.cz/hung/losoncz.html>

- D2. **László Bánffy de Losoncz**, fl 1368, +1427; 1m: **Sára Bánffy, de Alsó-lendva** (fl 1407-11); 2m: Katalin Rad; 3m: **Katalin Jakcs de Kusaly** (fl 1417-31); for his issue, **Bánffy de Losoncz family**, see [HERE](#)
 - D3. **György**, fl 1393-1415
 - B3. **István**, fl 1322-70; m. Erzsébet Domoszlói, from Aba family (fl 1352-88)
 - C1. **László**, Ban of Croatia, Dalmatia and Slavonia, +1395
 - D1. **Zsigmond**, +1434/35; 1m: **Dorottya Szécsényi** (+1419); 2m: **Krisztina Jakcs de Kusaly** (fl 1439-43)
 - E1. [1m.] **László**, +1439
 - E2. [2m.] **Margit**, fl 1439-43
 - D2. **Dénes**, +1426/27; m. Anna N (fl 1427-38)
 - E1. **István**, fl 1427-34
 - E2. **Miklós**, fl 1427
 - E3. **János**, Szabolcsi főispán, fl 1427-54
 - E4. **Albert**, +1464/66; m. **Hedvig Szécsényi** (fl 1435-70)
 - F1. **László**, Erdélyi vajda, Tárnokmester, +1498; m. Katalin Várdai (fl 1478-87)
 - G1. **Zsigmond**, +1521/25; 1m: Judit Dóczy; 2m: Erzsébet Drugeth de Homonna
 - H1. [1m.] **Antal**, Pohárnokmester, +1551; m. **Klára Báthori de Ecsed** (+after 1540)
 - I1. **Klára**; m. Gáspár Drugeth e Homonna
 - I2. **Dorottya**; m. Miklós Várdai
 - H2. [1m.] **Farkas**
 - H3. [1m.] **Anna**
 - H4. [2m.] **István**, Temesi főispán, +27.7.1552; m. Anna Pekry (fl 1552-1561)
 - I1. **Fruzsina**, *1544; m. **Miklós Báthori de Ecsed** (+17.12.1584)
 - I2. **Anna**, +Szomolya 22.2.1595; 1m: 1567 Baron Christoph von Ungnad, Horvát-dalmát és szlavón bán (+Eger 6.11.1587); 2m: Baron **Zsigmond Forgách de Ghymes et Gács** (*1559, +30.6.1621)
 - E5. **Zsófia**, fl 1438
 - D3. **László**, fl 1396
 - D4. **Katalin**, fl 1399-1428; 1m: János Pásztói; 2m: György Jolsvai, from Rátót family (fl 1413-27)
 - C2. **István**, Macsói bán, +1395; m. Orsolya Mikolai (fl 1397-1418)
 - C3. **Albert**, fl 1380-89
 - C4. **György**, fl 1380-81
 - B4. **Katalin**, fl 1368
 - A2. **István**, Szörényi bán, +1352/56
 - A3. **Dezső**, fl 1319-48; for his issue, **Dezsőfi de Losoncz family**, see [HERE](#)

- A4. **Klára**, fl 1348-55; m. Jakab Lónyay (fl 1348-13)

Egy másik – családi pereskedési – oklevélből az is kihámozható, hogy az Ezdegei Bessenyő és a Losonci családok a Treutul (Treutel) családdal is rokonok. Treutel János 1376. I. 25-VI. 21. között szörényi bán, Treutel Miklós 1394. IX. 24-1397. II. 25. között macsói bán volt.

Ezdegei Bessenyő Pál és a tornai templom freskói

Tornán, a történelem folyamán két katolikus templom volt. A Nagyboldogasszony és a Szent Mihály templomok. Ma már csak a Nagyboldogasszony templom ismert, amely kimagaslik a község többi épülete közül, mert a Gyűr nevű kopár dombon épült. Vastag kőkerítés veszi körül, amelyen lőrések vannak. Igazi középkori erődtemplom.³⁹⁷ Ezt a ma is használatban lévő lomot a történelem folyamán többször átépítették. Feltételezik, hogy már Szent István király idejében

279

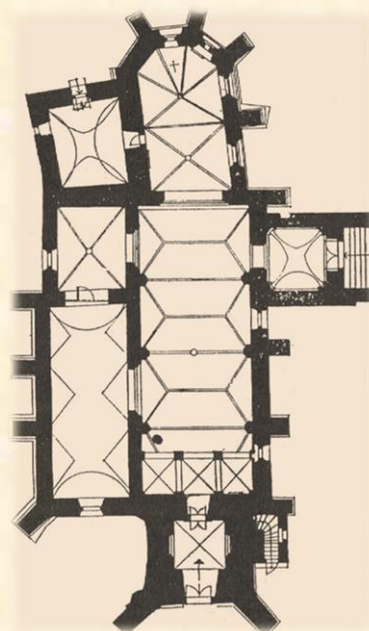

állt Tornán egy templom. A restaurátorok 2008-ban megtalálták a korábbi templom kőből készült alapjait, amelyek a román korból (XII. század) származnak. A román stílusról tesz tanúságot néhány ablak is, amely szintén a restaurátorok munkája nyomán tárult fel.

Az első írásos adatok a templomról 1274-ből származnak. Akkor és a középkorban végig Szent Egyed tiszteletére volt

felszentelve, később változtatták meg a templom titulását Nagyboldogasszonyra.

A jelenlegi szentély a *Tornay* család idejében épülhetett, a XIV. században. 1420-körül a teljes szentélyt az akkori kegyúr, *Özdögei Bessenyő Pál* megbízásából freskókkal látták el.³⁹⁸

A templom alaprajza

Tornai Nagyboldogasszony templom középkori freskók részletei³⁹⁹

³⁹⁷ A tornai plébánia honlapja alapján készült. <http://www.torna.sk/epuletek-ertekeink/>

³⁹⁸ Oklevélen, regesztán ennek sajnos eddig semmiféle bizonyítékát nem lehetett fellelni.

³⁹⁹ Tornai Plébánia, Dr. Juhász Attila plébános szíves közlése.

A tornai freskó részletei⁴⁰⁰

Vajon ki lehet a freskórészleten látható férfi, aki a katonái mellett áll és kardját tolja a hüvelyébe?

Talán a birtokos

várúr, Ezdegei Bessenyő Pál? Ez így bizonyosan egy nagyon merész kérdés, de talán nem egy „ördögtől való eretnek” gondolat! A középkorban és később is volt rá számos példa, hogy a megbízó, a mecénás, saját alakját, arcképét rátetette a művésszel a műalkotásra.

Vagy esetleg ő Ezdegei Bessenyő Pál?

Talán ugyanezt gondolja Dr. Juhász Attila tornai plébános úr is és célzatosan ezeket a részleteket küldte el e munkám illusztrálásához?

A freskók, a tornai kehely mellett, Ezdegei Bessenyő Pál első ismert jelei műpártolásának, és nem is akármilyenek, igazán arisztokratahoz méltóak.

⁴⁰⁰ Dr. Juhász Attila tornai plébános szíves közlése.

A tornai kehely és Ezdegei Bessenyő Pál

A kelyhet 1815-ben buzini gróf Keglevich János, a tornai uradalom akkori birtokosa ajándékozta a Nemzeti Múzeumnak és az első katalógus szerint „emberemlékezetet megelőző idő óta Torna városának parókiáján” őrizték.

A tornai kehely egy olyan műalkotás, amelyről évszázadokon keresztül hamis nézetek voltak az elfogadottak. A kelyhet még a műértők is sokáig Forgách kehelyként emlegették. Szerencsénkre aztán a dolgok mostanra a helyükre kerültek. Ilyenformán ez a műremek is egyértelműen Ezdegi Bessenő Pálhoz kapcsolódik.

„Nagy Lajos lányának, Mária királynénak egykori tulajdonosként való szerepeltetése merült fel a Hazai Tudósítások 1807. évfolyamában közölt, a tornai templom ezüst kelyhéről⁴⁰¹ szóló írásban. A szerző a kehely részletes leírása után kitért az emlék eredetének kérdésére is. Azt a vélekedést, mely szerint az ötvösmű II. András feleségének, a Bánk bán által gyilkolt Gertrudisnak „ajándéka” lett volna, teljesen elvetette, „mert Andrásnak 3 felesége közül egy sem volt Mária nevezetű, ez a’ kehely pedig Mária kegyességére utal.” Elfogadhatóbbnak véli azok feltevését, akik „Nagy Lajos” Leányát, Maria királynét, ki 1382 tájon kezdett uralkodni, mint ezen kehelynek szerzőjét, tisztelik. Ezek vélekedésének kedvezni láttatnak a’ 14dik Századból némelly reánk maradt szép régiségeknek hasonló maradványai.” Ismertet ugyanakkor egy újabb nézetet is, amely szerint a kehely IV. Béla özvegyének, Laskaris Máriának „jótéviségétől származott” volna. Bár a szerző neve nem szerepel az újságban, személye az újabb kutatások alapján azonosítható. A cikk szövege pontosan megegyezik ugyanis azzal a leírással, amely az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található „Collectio Manuscriptorum argumenti varii...” című kolligátumban olvasható. Ezt a történeti feljegyzéseket is tartalmazó kéziratot 1856-ban Veszler József özvegye ajándékozta a könyvtárnak, a tornai kehelyről szóló tudósítás szerzője tehát a tudós numizmatika volt. A kehely készítője egyébként az ötvöstárgyon található címer alapján Özdegi Besenő Pál horvát-szlavón bán volt, aki hivatalát a 15. század elején viselte. A kehely a Hazai Tudósítások-beli írás megjelenése után néhány évvel, 1815-ben buzini gróf Keglevich Jánosnak, a templom kegyurának ajándékként a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került.”⁴⁰²

⁴⁰¹ A fénykép a http://www.mfa.gov.hu/kulkepvisolet/SLO/hu/Hirek/tornai_kehely_20100901.htm cikke alapján.

⁴⁰² http://epa.oszk.hu/00000/00021/00040/mks2004_1_04.htm
A fénykép a http://www.mfa.gov.hu/kulkepvisolet/SLO/hu/Hirek/tornai_kehely_20100901.htm cikke alapján.

A tornai kehely⁴⁰³

A tornai kehely egy különleges ötvösmunka, amely 1409-35 között készülhetett Budán, Ezdegi Besenyő Pál megbízásából. A kehely is igazán arisztokratához méltó kivitelezésű.

A kelyhen látható a különböző védőszentek mellett a Cillei Borbál királynőnek tulajdonított képmás is, amely Luxemburgi Zsigmond második feleségének, kevés korabeli ábrázolásainak egyike.⁴⁰⁴

283

A kehely egyik oldala és talpa⁴⁰⁵

Felül a királynő képe,
alul az Ezdegi Bessenyő címer

**Zsigmond király második felesége,
Cillei Borbála**

⁴⁰³ Dr Juhász Attila tornai plébános szíves közlése és fényképe.

⁴⁰⁴ A kehely bizonyítottan Ezdegi Bessenyő Pál megrendelésére készült. A kehely korábban tévesen Forgách kehelyként is szerepelt. A talpán belül elhelyezett címer alapján Dr. Lövei Pál művészettörténész egyértelműen azonosította. Az Ezdegi Bessenyő címert a későbbiekben, a munkában közöljük.

⁴⁰⁵ Dr Lövei Pál: Néhány címeres emlék a 14 - 15. századból. Művészettörténeti Értesítő 1991.

**Ezdegei Bessenyő Pál
bán címere**

A kehely hatkaréjos talpa mezőinek egyikét Szent Borbála fél alakja alatt kerek talpú, álló címerpajzs tölti ki, sötét, zománcozott háttér előtt szembenéző, hosszú hajú, koronás fiatal nő mellképével. A múzeumnak 1815-ben adományozott kehely 1825-ben megjelent ismertetésekor a címerábra „királyné-királylány” ábrázolásában Zsigmond király második feleségének, Ciliói Borbálának alakját vélték felismerni

— kapcsolatot próbálva ezzel teremteni a címer és a fölötte ábrázolt, védőszentnek gondolt, Borbála között. A nőalakot jó száz évvel később Varjú Elemér a Forgách család címereként határozta meg. Erre alapot a család, hasonló, hármashalomból kinövő, szembenéző, koronás női mellképet ábrázoló címerpajzsa adhatott, amely például Forgách Gergelynek Ioannes Fiorentinus szignatúrájában, 1515-ös évszámú, egykor Felsőelefánton (Horné Lefantovce) őrzött sírkövén látható. A vélekedést Kolba Judit cáfolta meg azzal, hogy a Forgáchok ezt a címerváltozatot csak a 16. század elejétől használták, 15. századi címerük ettől eltért. Kolba végül nem vetette el „a pajzs alakú mező” Borbála királyné utaló voltának feltevését, és megbízónak a királyt, esetleg a királynét tartotta.

A megoldás kulcsát maga az 1987-es, Zsigmond-kiállítás szolgáltatta. A diplomatikai részen, az Albert osztrák herceg és az országnagyok által 1424. május 25-én kiadott oklevél (Országos Levéltár, Dl. 39.284) pecséteinek kiállított másolatai között volt ugyanis egy, amely a kehely címerével egyezőt mutatott, ez pedig Özdögei Besenyő Pál volt szlavón bán gyűrűspecse volt!⁴⁰⁶

A bizonyítást tehát Dr Lövei Pál végezte el egyértelműen. A címer tehát Ezdegei Bessenyő Pálé!

„...Végül a Tornáról származó, bevett elnevezéssel Forgács-kehelyként emlegetett ötvösremekről, amelynek talpfelületén fekete zománcos címerpajzsban koronás, növekvő nőalak látható (Budapest, 1987. II. 416–417. [Ö. 9. sz. — Kolba Judit]; Budapest, 2006. 390–391. [4.100. sz. — Kiss Etele]), Lövei Pál bebizonyította, hogy nem a Forgácsok, hanem özdögei Besenyő Pál megrendelésére készült, így a rajta feltüntetett címer sem hozható kapcsolatba a Forgács családdal...”⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Dr Lövei Pál: Néhány címeres emlék a 14 - 15. századból. Művészettörténeti Értesítő 1991.

⁴⁰⁷ Dr Körmendi Tamás: A Hontpázmány nemzetség címerváltozatai a középkorban

Ezdegei Bessenyő Pál címere és pecsétei

Az előző fejezet okleveleinek ismertetésekor már néhány pecsét képét is megadtuk. A tornai kehely kapcsán aztán egyértelmű lett, hogy a címer is megkerült!

A címer egy ugyancsak általa használt, korábbi változatán, egy 1402-es lenyomatból ismert pecséten a koronás női mellkép bal haránt helyzetben található.

Címer a tornai kelyhen

1402-es pecsét vázlata⁴⁰⁸

Az 1404. január 4-i oklevélen Ezdegi Pál dalmát – horvát – szlavón bán pecsége is szerepel. Zöld színű viasz, hozzávetőleg 18 mm átmérőjű, gyűrűs függőpecsét. Ábrája: címerpajzs, benne: koronás mellalak. Felirata: S PAULI BISSENI.

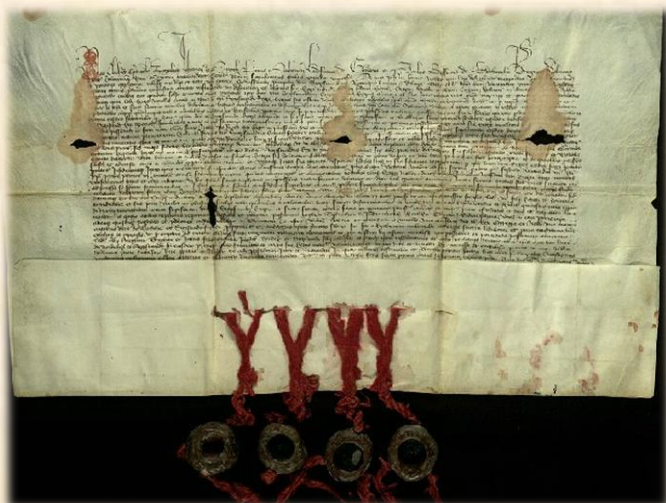

1404. január 4. pecsét⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Dr Lővei Pál

⁴⁰⁹ Országos Széchényi Könyvtár A középkori Magyarország adatbázisa

Az 1404. január 4-én kelt oklevél.
A 4. pecsét Bessenyő Pálé⁴¹⁰

1420. július 2-i oklevélen levő
pecsét-töredék⁴¹¹

1420. október 1.
pecsét-töredék⁴¹²

1424-ből származó pecsét⁴¹³

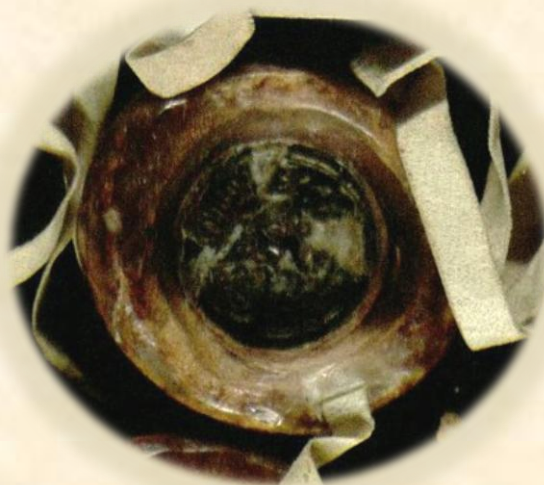
⁴¹⁰ Országos Széchényi Könyvtár A középkori Magyarország adatbázisa

⁴¹¹ Országos Széchényi Könyvtár A középkori Magyarország adatbázisa

⁴¹² Országos Széchényi Könyvtár A középkori Magyarország adatbázisa

⁴¹³ Dr. Lövei Pál

1424. május 25. oklevél,
Albert osztrák hercegről és
a magyar országnagyokról
Balról a 10. pecsét Ezdegei
Bessenyő Pálé

„1424. május 25. Bude. in festo b. Urbani pape.

ALBERT OSZTRÁK HERCEG ÉS A MAGYAR ORSZÁGNAGYOK

„Albert osztrák herceg és morva őrgróf és a magyarországi egyházi és világi főurak,
vitézek és nemesek, név szerint:**Paulus Bissenus de Ezdege** alias regni Sclavonie banus
.....”

A tornai kelyhen látható címer, kerek talpú, álló címer-
pajzsban, sötét, zománcozott háttér előtt szembenéző, hosszú
hajú, koronás fiatal nő mellképe. A korona jellegzetes három-
ágú. A fej két oldalán három – három hajfonat.
A címer királynője a pajzsban normál, álló helyzetben van ábrázolva.

A legkorábbi pecsét az 1402-es évjáratú. Itt a pajzsban az alak bal haránt dől. A pecsét viszont a címerpajzsban levő nőalakra szimmetrikus, azaz e szerint a címerpajzs dől jobbra. A pecsét kerek szegélyén felirat nincs. A belső gyűrű a címerpajzsot veszi körül. A második gyűrű a pecsét külső pereme. A közöttük levő részen felirat nincs, csak két oldalt, stilizált növényi szár (virág) helyezkedik el, az alakkal párhuzamosan, az üres helyet sugárirányú rovátkolás díszíti.

Az 1404-es pecsét már ettől annyiban tér el, hogy a pecsétet osztó gyűrűk közötti mezőben, körív mentén a felirat:

S PAULI BISSENI

Az 1420. július 2-i pecséten – bár erősen töredékes – a mellalak még dőlt. Az 1420. októberin viszont már – bár ez is csak egy maradék részlet – talán a mellalak dőlése megszűnt.

Az 1424-es pecsét viszont már egyértelmű, a királynői mellalak a pajzsban nem dől. Ez a pecsét is az előzőekhez hasonló méretű és kialakítású. A körgyűrű mezőben a felirat:

PAULUS BISSENIUS DE EZDEGE

Összességében a címerben elhelyezett királynői koronás mellalak és a különféle korokból származó pecsétek ugyanezen alakjai igen jó egyezést mutatnak. A pecséteken látható koronás királynői mellalak is azt bizonyítja, hogy az ugyanilyen ábrázolású tornai kelyhen levő címer Ezdegei Bessenyő Pálé.

**Mi történt Ezdegei Bessenyő Miklós (1435)
és Ezdegei Bessenyő Pál bán (1436)
halála után a tornai birtokon?**

A tornai uradalom és a vár a Berencsi Sáfár Istvánból lett Tornay Istvánra és fiaira Tornay Szilveszterre és Tornay Vitusra (Vid) szállt. A korábban említett gyerekek ekkor már nem éltek? Nekik már nem találtuk nyomát.

Találtunk viszont egyebeket! Állandó lett az ellenségeskedés – többek között - a jászói prépostsággal. Ezen túl pedig érdekes adatokra leltünk a területre való „oláh” lakosság betelepítésével kapcsolatosan.

„Rossz szomszédság török átok.” Ezt a közmondást bőségesen igazolja a jászói prépostság története. Bár akkor, amikorról beszélünk, a török ezektől a területektől még messze járt! Örökös a perpatvar közte és a szomszédjai között, különösen oly években, mikor gyenge a királyi hatalom. Így volt ez Zsigmond király idejében, így Albert éveiben is. Ez időkben a jászói prépostság legkonokabb, legmegátalkodottabb szomszédjai Tornavár urai.

Tornay István és fiai Szilveszter - akkor már Tornamegye főispánja - s Vid (Vitus) alatt öltöttek nagyobb méretet a Jászó és Torna közötti ellenséges összetűzések. Nemcsak évről-évre, de bátran mondhatjuk, hónapról-hónapra hallunk határjelek ledöntéséről, a prépostság birtokainak jogtalan elfoglalásáról, jobbágynak erőszakos fogságba elhurcolásáról, barmaiknak közönséges rablók módjára való, elrablásáról.

„...A 15. század harmincas éveiben a szomolnokiak ismét a prépostság területére törekedtek, s ebijen támogatókra találtak a tornai várurakban. A tornai királyi vár a hozzá tartozó birtokkal egyetemben, körülbelül 1357-től a Tornaiaké volt kihalásukig, 1406-ig; velük jószomszédságban élt a prépostság. 1409 óta az Ezdegei Bessenýők és a berencsi Sáfárok, 1436-tól pedig egyedül ez utóbbiak s maradékaik birták, majd a 70-es években János esztergomi érsek és rokonsága, kiktől Zápolyai Imre és neje, Pelsőci Orsolya vette meg 10,000 forintért 1476-ban. A Bessenýők és Sáfárok gyakran háborgatták a monostor központi birtoktestét s itt lakó népeit, úgyhogy a prépostság számos esetben volt kénytelen, kellemetlen szomszédai ellen pereskedni. De 1439-ben maguk a szomolnokiak is pert indítottak a Sáfárok ellen, kik bá nyászatukat háborították; majd 1455-ben. ismételten is.

Visszatérve a szomolnokiak fentemlített törekvéseire, 1432 szeptemberében Weykharh szomolnoki bíró, s Kysthner Miklós, Dwnel Janó és Criker Pál esküdtek, élve az alkalommal, hogy a birtokos urak és egyházfők a husziták ellen hadba szálltak, a mecenzéfi határban hámort állítottak fel és a mecenzéfi vasbányákban bányásztak. III. János prépost (1429—1433) és konventje nevében György mecenzéfi officiális a szepesi káptalannál, maga János prépost pedig a leleszi prépost és konventje előtt tiltakozott ellenük. János prépost utódja Szaniszló (1435—1440) lett, kinek prépostsága kezdetén lefolytatott nyomozásról a két hiteleshely 1435. április havában küldött relatiót a királyhoz. A szepesi káptalan jelentése szerint Trócsányi Mátyás tornai várnagy Ezdegei Bessenýő Miklós bán meghagyásából építtetett hámort a Boldván Alsómecenzéfi határában s vágatta a prépostság erdejét és az irtást a tornai várhoz csatolta. A leleszi hiteleshely jelentése pedig arról szólt, hogy Kryger Pál szomolnoki bíró és társai Bessenýő Pál bán és fia, Miklós bán adományozásából kifolyólag építtettek hámort a Gölnic felé eső részen, amit a monostor határozottan tilalmazott.

Szaniszló prépostot és konventjét kérésükre Palóci Mátyás nádor vezette be a hámor tulajdonába, mint ezt a leleszi konventnek a statutoról 1435.szeptember 19-én kiadott privilegialis oklevele tanúsítja. De a székesfehérvári törvénynapokon 1436 januárjában Szaniszló prépost újra tiltakozni volt kénytelen az ott szintén jelen volt Kryger ellen a hámor mi-

att, az összes szomolnokiak ellen pedig azért, mert a Gölnic és Boldva folyók közti monostori erdőrészt erőszakosan elfoglalták.

A göhriciek ellen pedig 1437-ben Szepsi emelt panaszt a királynál, mert a Feketeerdőben és a pányi erdőben megkárosították őket. Augusztus 10-én Zsigmond meghagyta a gölnicieknek, hogy azzal hagyjanak fel.

Ebből látjuk, hogy a gölniciek a tőlük meglehetősen távol fekvő, a prépostság birtokával különben délkelet felől határos pányi erdőt is használni kezdték.

Tornai Sáfár Szilveszter hataimaskodási esetei

Feltűnő, hogy azok között, akikre Ulászló a jászóvári monostor oltalmazását bízta, éppen Sáfár Szilveszter nevével is találkozunk — mert megelőzően már sokat ártott a monostornak, s többi szomszédainak.

Így 1436 áprilisában Nádasdi István és Hanganon László tornai várnagyok Therek Dámján somodi vámosakkal és más, tornai és udvarnoki embereikkel lerontották a monostor depródi területén megújított határjeleket, s ugyanígy cselekedtek a Kapplai nemesek somodi birtokán is. Ezen kívül elfoglalták a monostori területen fekvő Sűgő és Nehotateleke nevű praediumokat, melyek kaszálóin az általuk oda telepített pásztorok meghagyásukra állataikat huzamosabb ideig legeltették, az erdőt állandóan vágatták, s a fát a környező falvak népének eladogatták.

Szeptember elején a várnagyok emberei szintén beleegyezésükkel a monostor két depródi jobbágját, Mátyást és Jánost fogták el szénagyűjtés közben, s Tornán tartották.

Ugyanez ősszel Hanganon László várnagy és Bolkai Albert alvárnagy Thewrek Dámjával, továbbá tornai és udvarnoki embereikkel fegyveresen monostori területre jöttek, s depródi hospesk és jobbágysok gulyáját körülvették, elhajtották Tornára, ahol három jobb tehenet levágtak, tizenhetet pedig maguknak őrzetben tartottak. Négy depródi embert megvertek és megsebesítettek. Ebből az ügyből kifolyólag a vármegyei hatóság a várnagyot kétszer is megidézte; majd perhalaszítások következtek.

1437 tavaszán. Hanganon László és Bolkai Albert meghagyására embereik a jászói erdőből fogságba hurcolták Zemppel György jászói hámosos, prépostsági jobbágy szénégetőt, ősszel pedig ércet –fuvarozó embereit, egy hét lótol vont kocsit rakományával együtt, Mecenzéf mellől, nyílt útról kísérték be a tornai várba,

A szénégetőket később szabadon engedték ugyan, de Zemppel több mint 100 tiszta arany forintnyi kárt szenvedett, a fuvarosok szabadonbocsátását pedig meg tagadták. A szénégetők ügyében a vármegyei hatóságon kívül a szepesi káptalan is közreműködött, amennyiben lefolytatott egy nyomozást, melyről relatiót küldött Zsigmondhoz, de a király ekkor már nem élt.

1438-ban Szaniszló prépost a szepesi káptalan előtt a miatt tiltakozott Tornai Sáfár István és fiai, Szilveszter és Vitus ellen, mert a mecenzéfi területen hámost emeltek, s a jászói, mecenzéfi és depródi határban erdőt, réteket és földeket vettek használatba, s — úgylátszik — statuáltatni is akarták maguknak.

Ugyancsak 1458-ban, március végén vagy április elején Tornai Sáfárék pásztorai, Zolthyz Gergely és tizenegy társa — uraik meghagyására — Jászó, Debród és Mecenzéf határában felgyújtották az erdőt, május. vége felé pedig ugyanezen helységek összes rétjein legeltették állataikat.

Ugyanezen év június elején Szilveszter és Vitus Ablonchi Jánossal egyetértőleg a debrődi erdőbe küldték tornai familiárisaikat és jobbágyaikat, akik az ott fát vágó Gál nevű monostori jobbágyot kifosztották. Többszörös perhalasztás következett 1440-ig.

1458 október 16-án, egy restatutio végeztével Sáfár Szilveszter, atyjjának, Istvánnak és fivérének, Vitusnak beleegyezésével, nemes familiárisaikkal, úgymint Verbechei Orros Albert tornai várnaggyal, Ablonchi Jánossal, Méhészi Lászlóval, Papy Miklóssal és Kálnói Jakabbal, s több jobbágyukkal együtt az erdőben kereste a prépostot, „hogy életét vegyék, de csak egy monostori jobbágyot találtak, akinek kezét akarták levágni, végül is csak félholtra verve otthagyták. Ellenük Szaniszló prépost és a konvent nevében Mátyás perjel emelt óvást a leleszi hiteleshely előtt.

A huszita idők beállta után 1440-től 1447-ig Sáfárok elleni peres oklevelet nem találunk.

Szilveszter azután tovább folytatta hatalmaskodásait. 1447 szeptemberében Keresi Vitus tornai várnaggyal, Ablonci Jánossal, Miéheszi Lászlóval és Péterrel, Chekeházi Mihállyal és egy bizonyos Miklóssal, valamint több tornai jobbágyával debrodi területen tartózkodó monostori jobbágyoktól lovaikat kocsijukkal együtt Tornára hajtatta, de ezzel nem elégedett meg, hanem két monostori jobbágyot, András molnárt és Omarath Jánost elfogatta, s oly sokáig tartotta börtönben, hogy amikor szabadságukat visszanyerték, hamarosan meghaltak.

Chekeházi Mihály, Keresi Vitus és Lőrinc fegyveres erővel Mecenzéfre rontottak s ott raboltak, Zwnapl Györgyöt és Christianust megsebesítették és félholtra verték.

Sáfár Szilveszter ugyanez évben elfoglalta a monostor Sűgőfő praediumát, boldvafői erdejét és vashámorait a hozzájuk tartozó rétekkal és halassal (piscatura) együtt. E fekvőségek elfoglalása és esetleges elzálogosítása ellen konventje és a saját nevében maga Bíró Lukács prépost (1447—1469) emelt óvást Palóci László országbíró előtt Szikszón.

1451. november vége felé Méhcszi László. Nádasdi István, Cheke házi Mihály. Belsei Bitó János és Pederi Miklós familiárisaival Sáfár Szilveszter a monostor mindszeri birtokáról Gergely pástortól hat ökröt és hét tehenet hajtattott el. Alsómecenzéfen ugyanezek elvették Synbcl Györgytől a koc&ija elé fogott öt lovát s a kocsin talált holmiját. Mikor pedig Lukács prépost fivére, Nagyida várának hadnagya — Székely Tamás vránai perjel küldetésében — Nagyida várából, ahol a perjel azidőszert tartózkodott. Sáfár Szilveszterhez ment, hogy a jogtalanul elvett állatok és holmi visszaadására bírja, a nevezett várur fogságra vetette. Bíró Lukács prépost mindezeket, konventje nevében is, Hunyadi János előtt panaszolta el...⁴¹⁴

1455.

„V. László király a szomolnokiaknak Bebek Imre és István özvegyei elleni védelmezése céljából, hasonló intézkedéseket tesz.

S úgy szintén Mátyás király is 1458. a Bebekeknek krasznahorkai várnagya Konde László, s 1459. Bebek István özvegye, valamint a krasznahorkai és zadvai várnagyok ellen, kik a szomolnokiakat és svedlérieket háborgatták, erdei házikóikat felgyújtották, mileszénhelyeiket pusztították, lovaikat elrabolták stb. erélyes rendeleteket adott ki.

⁴¹⁴ DR. SPILKA LŐRINC: JÁSZÓ TÖRTÉNETE 1243-TÓL 1552-IG (JÁSZÓ VÁROSI KIVÁLT-SÁGOKKAL TÖRTÉNT FELRUHÁZÁSÁNAK 700 ÉVES EMLÉKÉRE)
<http://mek.oszk.hu/06700/06702/06702.pdf>

Nem ugyan oly elkeseredettek, mint a Bebekekkel való küzdelmek, de mégis eléggé kártékonyok voltak a bányavárosiak, névszerint a szomolnokiak és gölnicziek ellenségeskedései a Jekelfalusiakkal is.

Vége Torna vára részéről is sok ellenségeskedést tapasztaltak a szomolnokiak. Ennek folytán Albert király 1439. Tornai Saffár István s fiai Szilveszter és Vid ellenében rendeletet adott ki, hogy nekik eleget tegyenek, 1453. László király ismét Szilvester ellen védelmezi őket.”⁴¹⁵

Gyakorlatilag tehát a Tornay család ott folytatta, ahol az elődei abbahagyták, de látni fogjuk majd, hogy a későbbi urak sem voltak különbek!

Eme határvillongások, birtokháborítások, erőszakoskodások révén érdekes dolgok jutnak tudomásunkra, melyek az oláhokra vonatkoznak s így etnográfiai szempontból értékkel bírnak. Oláh származású jobbágyok (pásztorok) jelennek meg az oklevelek szerint a tornai uradalom településein!

Az idők folyamán az oláhok Erdély déli részeitől kiindulva elszármaztak egész Máramarosig, nyugat felé pedig otthont találtak Krassó-Szörény, Hunyad, Zaránd, Arad, Bihar megyékben. Ezen előhaladásuk és térfoglalásuk egyrészt szinte észrevétlenül történt, részint tervszerű telepítés útján valósult meg. Csak utalni szeretnék a korábbiakra, amikor is a Losonci család révén az erdélyi Csicsóvár (1364) és idősebb Bessenyő Pál kapcsolatára fény derült. A Losonci Bánffy család erdélyi birtokai révén az oláh jobbágyok megjelenése Tornában már talán nem is olyan meglepő dolog.

A Jászó és Torna közötti említett torzsalkodások arról tudósítanak; hogy igenis oláhok érkeztek a felső magyarországi részekbe is. Az 1437. évben Gechei László Abaujmegye alispánja és bírái jelentik Zsigmond királynak, hogy Pálóczi Máté nádor parancsa szerint, Fáy Pál bírót küldték ki I. Szaniszló jászói prépost panaszának megvizsgálására. Aki úgy találta, hogy „Nádasdi István és Hagoni László Tornavár várnagyai jobbágyaikkal, szolgáltaikkal a jászói prépostságnak Debrőd (Debreghe) és Somodi (Sumogy) között emelt határjeleit leromboltatták, s e határjeleken túl nem csekély réjtjét és erdejét elfoglaltatták, továbbá Sűgő (Szvgo) és Nehotatelke majorsági birtokaikat elvették „occupando . . . eadem fenilia per ipso rum populos, nec non quorundam Walachorum per ipsos castellanos illuc adductorum. oves ac alia animalia depasci et conculcari, . . . silvos quoque sine intermissione succidi et devastari fecissent . . .”

Ugyanezen évben "Báthori István országbíró a szepesi káptalannak hagyja meg, hogy ugyanezen ügyből kifolyólag idézze meg Hagoni Lászlót a király személye elé, mivel a prépostság határjeleit ledöntette és „feneta per suos proprios populos ac quorundam valachorum per ipsum Ladislaum castellanum illac adductorum per oves et alia animalia depasci . . . , fecisset"

A következő esztendőben a területen élő oláhok közül többen már név szerint is említetnek. Az ok és a körülmények ugyanazok, mint az előző évben. Gechei László alispán jelenti Albert királynak, hogy Szaniszló prépost ügyének megvizsgálására ismét Fáy Pált küldötte ki, ki is ezeket találta: „Tornai Sáfár István és fiai Szilveszter és Vid oláh jobbágyai, mint György, s ennek fiai Bálint, Jakab, György, továbbá másik György, Simon, harmadik György és Miklós

⁴¹⁵ Wenzel Gusztáv: Magyarország bányászatának kritikai története. (Budapest, 1880.)

„Wolahij” földuraik megbízásából a jászai, deprődi és meczenzéfi prépostsági birtokokon, az erdőt felgyújtották, s ugyané helyeken a réteket lelegeltették.”

Ugyancsak 1438-ban Albert király „*ex consilio prelatorum et baronum*” ismételt megparancsolta Abaujmegye főispánjának, alispánjának, bírának s a leleszi konventnek, hogy tartsanak határjárást Szaniszló prépost, s a tornai urak birtokai között, mivel: „*Sylvester et Vitus, filii Stephani Saffar de Thorna ex consensu et voluntate patris eorum in diebus quadragesimalibus mox preteritis quasdam parti culas terrarum arabilium ac pratorum et silvarum dicte ecclesie de Jazow . . . intra metas predii eorum Sugofew vocati, nec non quam pl úrim a alia prata et silvas intra metas Jazow, Debreghe et Mechenzeff pro seipsis occupantes quosdam volahos eorum in faciebus earundem terrarum, pratorum et silvarum collocassent et residere fecissent . . . s ha úgy találják, hogy a prépost panasza jogos, iktassák be a prépostot újból az elfoglalt birtokrészekbe.*” Az oklevél megszakad a közepén s, így nem tudjuk, hogy mit végeztek a kiküldöttek, de hogy Szaniszló prépost ezután sem tekinthetett jó reménnyel a jövőbe, onnan következtethetjük, hogy a tornaiak nem jelentek meg a határjárásnál.

Hozzávetőleg ötven év múlva már a jászói prépostság birtokaiban is laknak oláhok; ismételt találkozunk oláh nevezetű jobbággal, mert bár e kort megelőzőleg a prépostság számos jobbágját név szerint ismerjük, „Oláh” nevezetű nem fordul elő köztük, míg ezen túl már található. Ezekben az időkben megint határvillongások, s más erőszakoskodások vannak az oklevelekben. Torna már az óta urat cserélt, most a hatalmas Zápolyák bírják, de a jászói házi levéltár adatai azt bizonyítják, hogy a Zápolyák nem sokkal voltak jobb szomszédok, mint a Tornaik...”⁴¹⁶

Bánrévével kapcsolatosan viszont a település nevének elemzése során majd részleteiben látjuk, hogy 1435. novemberben már azt elzalogosították.

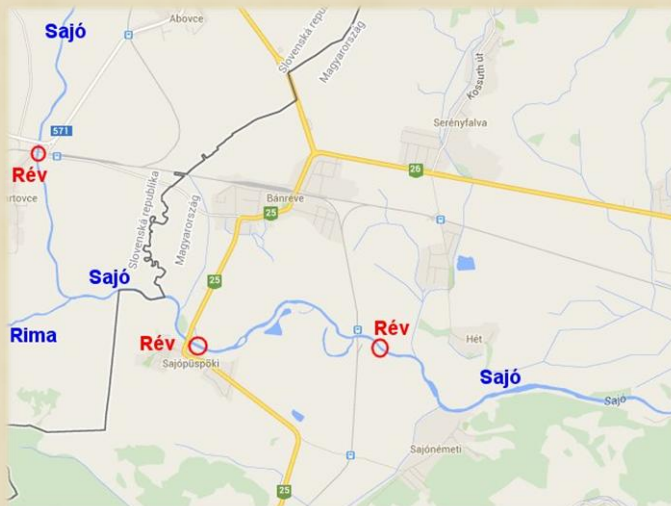
„...a **Banrewe-i** részt átengedte a király, kérésére Balog-i Alth fiának: Györgynek...”

⁴¹⁶ A leírás a következő munka alapján történt: Ethnographia /A Magyar Néprajzi Társaság értesítője • 14. évfolyam, Budapest, 1903 Értekezések • Tóth-Szabó Pál: Tornamegye régi oláh telepesei 361 (364. oldal) <http://www2.arcanum.hu/ethnographia/opt/a100602.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28Ezdegi%20Besseny%u0151%20P%20E11%29&s=SORT&m=0&a=rec>

A bán – révének a helye

Úgy gondolom, a körülményeket mérlegelve, ha révről beszélünk, akkor nem egy, de inkább két, vagy három hely látszik valószínűnek!

Ami szintén igen valószínű, hogy Sajónémeti a közelben egy olyan hely, ahol a hegyen földvár van. Ez bizonyos esetekben Nehe, majd Bánréve lakosainak is védelmet adhatott. Ezért lehet egy rév helye a rajzon a jobb szélső is, a jelenlegi vasúti híd térségében.

Egy dolog azonban egyértelműnek látszik! Mindhárom lehetséges révhelyen átvezető út azokban az időkben is nagyon fontos lehetett.

**Ki lehetett az a bán, akiről Bánréve
település a nevét kapta?**

Bánréve elődje Nehe (Kisnehe) településvolt.

Nehe első említése IV. (Kun) László király okleveléből derül ki, melyben 1281-ben várjobbágyokat emel nemesi rangra (királyi serviens⁴¹⁸). A településnév az itt birtokos család, a Neheiek nevéből ered, egyes források szerint.

„Lajos király szóról szóra átírja és megerősíti László király 1281-i privilégiumát a Nehe-i várjobbágyok számára.”⁴¹⁹

„A Nehe falubeli Weechk, Chombold fia: Borouch, Paska fia: Miklós, Boda fia: Jobus és Péter fia: István Gumur-i várjobbágyokat Nehe falubeli s minden más örökölt és szerzett birtokaikkal együtt kiveszi a várjobbágyok és a gömöri ispán joghatósága alól s a királyi serviensek közé emeli.”⁴²⁰

A következő dátum 1318.

„[...] Nehe egyháza csak 1318-ban létesült.[...].”⁴²¹

Egy ugyancsak 1318-ból fennmaradt oklevél, amely imaház (templom?) építéssel kapcsolatos torzsalkodást tartalmaz.

„Kilián gömöri főesperes előtt a nehei, szentkirályi, lóczi és hamvai nemesek a szentkirályi plébánia jogainak sérelme nélkül, egy kápolna fölépíthetése iránt kiegésznek.”⁴²²

„A gömöri Nehe várjobbágyi eredetű nemesei a Mindenszentek tiszteltére állított kápolnájukban (1318-ban) önmagukat és javaikat akarják a nyugtalan időkben oltalmazni (... in predicto oratorio cum sms rebus conservare possent), kötelmeik megszabása után a gömöri esperestől meg is kapják a hozzájárulást.”⁴²³

Ennyit előzetesen.

Bánréve nevével, névadójával kapcsolatos kérdés változatlanul foglalkoztat. Jelenleg nézeteim szerint két lehetséges megoldás létezik e kérdésre.

1. Az 1381-es oklevélen már Bánréve a település neve

⁴¹⁸ Az ispán és a várjobbágyok között elhelyezkedő réteg volt a szervienseké vagy királyszolgáké (serviens, minister), akik különböző, köztük egyedi feladatokat láttak el.

⁴¹⁹ Kivonatos szöveg). Bebek Imre országbíró 1390. március 3. – Regeszta forrása: OL regeszta DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Gyűjteményekből (P és R szekcióból és állagatlan fondok) • Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10)

⁴²⁰ Tartalmilag átírta: I. Lajos 1361. márc. 5-i átírása alapján Bebek Imre országbíró 1390. márc. 3. (DL. 50.405.)

⁴²¹ B Kovács István: Gondolatok Gömör vármegye kialakulásáról. A Hermann Ottó Múzeum évkönyve 37. (1999)

⁴²² Nagy Imre: Anjoukori okmánytár Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. (1301-1321) Zöld selyem zsinóron függött pecsétje elveszett; eredetije a N. Múzeumban. Közli : Nagy Gyula.

[http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D\(Nehe\)&s=SORT&m=10&a=rec](http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D(Nehe)&s=SORT&m=10&a=rec)

⁴²³ Mező András: A patrocíniumi helységnevek keletkezése (7. oldal)

Az első esetben, ha az 1381-es oklevélen – bár ismét hangsúlyozom, hogy a sok helyen hivatkozott 1381. évi oklevelet én még nem láttam, sem eredeti szöveggel, sem fordított változatban – Bánréve (Banrew, Banrev, Banreu, Banreue...) megnevezés van, akkor a név egyértelmű. Valamely bán a településrész birtokosa, de ez nem lehet Ezdegei Bessenyő Pál, mert azt már láttuk, hogy 1381 környékén Ezdegei Bessenyő Pál még nem volt bán. Az majd csak 21 évvel később, 1402-ben lesz és ezt a hivatalát 1406-ig tölti be. Az, hogy ő itt 1381 környékén birtokos lett volna, semmi sem zárja ki, de ebben az esetben nem ő az a bán, akiről Bán-réve neve származhat.

Ha tehát Bánréve név szerepel az 1381-es oklevélen, akkor a bánok választéka a következő lehet. Ezt a névsort az Ezdegei Bessenyő családdal előbb – utóbb rokon családok, alapján állítottam össze, akik a kérdéses időben bánokat adtak az országnak.⁴²⁴

Macsói bánok:

- *Losonczy István 1390. V. 23-1392. III. 10; (1391: beregi ispán is,*
- *Treutel Miklós 1394. IX. 24-1397. II. 25.*

Erdélyi vajdák, akik szintén báni méltóságok voltak:

- *Gönyüi Tamás 1350-1351*
- *Losonci László 1376-1385*
- *Losonci László 1386-1392*

Szörényi bánok:

- *Losonci István 1342. XII. 19-1349. XI. 5; (miháldi várnagy is)*
- *Treutel János 1376. I. 25-VI. 21.*
- *Losonci László, ifj. 1387. II. 11-IX. 26; (temesi és csanádi ispán, Szlavónia főkapitánya, horvát bán is)*
- *Losonci István 1387. II. 11-1388. I. 23; (temesi és csanádi ispán, horvát bán is)*

Az 1381 utáni bánokat Bánréve nevével kapcsolatosan bizvást kizárhatjuk e gondolat-sornál. Magam részéről a Losonci családból származó bánokra fogadnék, mert sok apró, közvetett jel erre mutat. E módon Losonci László és Losonci István látszanak valószínűnek. Az erdélyi Csicsóvár birtoklása kapcsán láthattuk, hogy a Losonczy Bánffy család is lehet elvileg (Dénes).

Bár ez így nem igazán bizonyít semmit sem, mert azokban az időkben a birtokok a királyra is szállhattak. A hűtlenektől a birtokokat elkobozták, aztán másoknak adták. Egymástól, akár idegenek is, vásárolhattak birtokokat, zálogba is adhatták, vehették. Még csak a családok települési helyei sem adhatnak teljes bizonyosságot, mert amint azt láttuk az Ezdegei Bessenyő birtokok esetében is, azok az ország számos pontján voltak.

⁴²⁴ Lásd a függelékben!

Ebben az esetben tehát változatlanul nyitott kérdés ki az a bánt, akiről az 1381-es okleveles említésben, Bánréve a nevét kaphatta?

2. Az 1381-es oklevélen még csak Rew, Rev, Rév, ... a település neve

Az 1381-es oklevélen nem Bánréve és ennek akkori korabeli változata íródott, hanem csak az, hogy Rév (Rew, Rev, Reu...). Erre vonatkozóan találtam bizonyítékot több helyen is. 1406 körüli királyi oklevél utal arra, hogy Rew (Bánréve) akkoriban igen jelentős vásárok helyszíne volt, mert ott komoly peres ügyekkel való, idézéseket kiáltottak ki.

*„...Az alperes a tárgyalásokról távolmaradt s csak most Szt.Jakab nyolcadán (aug. 1.) jelent meg, miután Keresztelő Szt. János születése előtti szombaton (jún.23.) Chyhek opidumban, a következő vasárnap (24.) **Rew**⁴²⁵ birtokon, hétfőn (25.) pedig Gewmewr faluba n in tribus foris conprovincialibus diebus et locis in pretactis celebrari consuetis három vásáron való kikiáltással megidézette...”⁴²⁶*

Egy másik idézett oklevél 1408-ból való és Gömör, valamint Torna vármegyék nádori közgyűléseivel foglalkozik.

*„...A királyi parancs vétele után a nádor útitervet készített, majd értesítette a vármegyét, hogy gondoskodjanak a közgyűlés összehívásáról, s közhírré tételéről. A kihirdetés szokásszerű vásári kikiáltás formájában történt meg, ennek fórumai egy 1408. évi oklevél szerint Csetnek, **Rév (Bánréve)** és Gömör voltak. Zsigmond korában már egyre gyakrabban a király nemcsak a nádornak adott parancsot, hanem az illető megye hatóságát is értesítette a közgyűlés megtartásáról...”⁴²⁷*

Ezekben az időkben az okleveleken tehát a település neve nem Bánréve, hanem csak Rév! Amennyiben ezt tekintjük tényként, akkor egyértelmű, hogy Ezdegei Bessenyő Pál már lehet majd Bán-réve olyan birtokosa, aki már ekkora volt bán és róla kaphatta a település a nevét.

Ila Bálint, aki a *Várad* Török család levéltárát is kutatta, egyik oklevele alapján megállapította, hogy Bánréve csak a XV. század elején vált ki Nehe területéből, lassan azonban ez utóbbi név, feledésbe ment és az óta csak az előbbi él.⁴²⁸ Mi viszont a XV. század eleje?

⁴²⁵ Rew tulajdonképpen Bánréve, de csak a rév szerepel!!!

⁴²⁶ Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár II. (1400–1410): Második rész (1407–1410) (MOL kiadványai 2. sorozat: Forráskiadványok 4.1958) Révai Ferenc nádori helytartó 1549. jan. 23. okl.-ból. Leleszi konvent orsz. lt. Met. Cott. Gömör nr.1. O. L. Fkg

⁴²⁷ A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 39. (2000) Havassy Péter: Gömör és Torna vármegyék nádori közgyűlései a 14-15. században

http://library.arcanum.hu/hu/view/MEGY_BAZE_Hom_Evkonyv_39/?query=szo%3D%28B%C3%A1nr%C3%A9v%29&pg=143&zoom=h&layout=s

⁴²⁸ Ila Bálint: Gömöri levéltárak

1427-ből származó „*kamarahaszna*” (adó) összeírásokon ismét találkozhatunk a település nevével. Itt Nehe már „*elpusztult falu*” Bánréve mellett.

„17. **Bánréve** (318). *Birtokosai: Bánrévi Beke fia Miklós. Porták száma: 16.*

182. Nehe, Kis- (309): *elpusztult falu Bánréve mellett. Birtokosai: Nehei (Bánrévi) Balázs. Porták száma: 6.*”⁴²⁹

Bánréve tehát 1420-30 körül válik olyan önálló településsé, amikor már beleolvad Nehe és a későbbi Kisnehe, amelyek ezek aztán lassan feledésbe mennek. A korábbi birtokosok a „*Nehei*”-ek is lassan áttérnek a „*Bánrévi – Nehei*”, majd csak a „*Bánrévi*”, később „*Bánrévei*” vezetéknevekre.

A Nehei vezetéknevű családokról még 1392-ben is találtam említést. Az első Bánrévi előnevet 1427-ben találtam (Bánrévi Beke Miklós), 1427-28, 1430. azok az évek, amikor a korábbi Nehei előnevű családból Bánrévi (Nehe-i) lett. [Bánrévi (Nehe-i) Balázs]

Az egyértelmű, Bánréve településnevet én 1429-es, majd 1435-ös oklevélen láttam.

1429. március 7.

„Az egri káptalan bizonyáglevele arról az egyezségről, melyet előtte Kezy-i Miklós fia László és Kalnow-i Etreh fia Mihály egyrészről, meg **Banrewe-i, másként Nehe-i Balázs** másrészről az első fél által a királytól adományban felkért, a Twrocz folyó mellett fekvő Lewkewshaza, másként Bekehaza possessió birtoklására és öröklésére vonatkozólag kötöttek és amelyhez az első fél név szerint felsorolt rokonai is hozzájárulásukat adták.”⁴³⁰

Az 1435-ből származó okleveleken birtokjog odaítéléséről van szó. Ebből egyértelmű, hogy akkoriban ki volt a település ura.

1435. november 11 előtt.

„Zsigmond király. az Ezdegei Besenyei Pál volt szlapon bán fia Miklós által bemutatott oklevelekből meggyőződve arról, hogy neki teljes joga van az alábbi birtokokra: Gömör m. Lökösháza, **Bánréve** b. Gede vr., Gedealja f., Gunyö f., Kisfalu, Csákfalva, Dusa, Geztete, Leh f., Zagyvafő pusztá vár, Gáncb b. ; Nógrád és Hont m. Inazow, Szenterzsébet b., Monostorsáp f., Egeg b.; Borsod m. Karsowb. ; Abauj m. Monay, Szolnok, Becse b. Pest m. Kőrös b. vámmal; Heves m. Nyárad vámmal, őt azon birtokban megerősíti.”⁴³¹

⁴²⁹ Engel Pál: Kamarahaszna összeírások 1427. 1393.04.14.

<http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28B%E1nr%E9ve%29&s=SORT&m=14&a=rec>

⁴³⁰ EGRI KÁPTALAN Régi jelzet: Q 197 DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Családi levéltárak (P szekcióból) • Török család, váradi (Q 197) *Pecsét*: Függő. Eredeti, hártya + 18. sz. egysz. más., csonka f. p. Gömör m.: Lökösháza másként, Bekaháza helység, **Bánréve, másként Nehe.**– Regesztá forrása: OL regesztá (IIa)

⁴³¹ Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei. (Eredeti után Fejér X. 7. 653.1.), (Fejér X. 7. 653. 1.) 655.

<http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&q=WRD%3D%28B%E1nr%E9ve%29&s=SORT&m=9&a=rec>

1435. november 8.

„Zsigmond király bizonyítja, hogy egy korábbi oklevelében a gömöregyei Lewkwshaza birtokot, valamint **Banrewe** egy részét Gede várával és az ehhez tartozó Gedeallya várossal, Gwnyw, Kysfalw, Chaakfalwa, Dusa, Geztete s más név szerint felsorolt helyekkel, Zaghwafew várát a hozzá tartozó, név szerint felsorolt helyekkel valamint más helyeket Nógrád, Hont, Borsod, Abaúj, Pest és Heves vármegyékben 6500 arany forintért elzálogosította **Ezdege-i Bissenus Pál fiának: Miklósnak** és bár most Lewkwshazát és a **Banrewe-i** részt átengedte a király, kérésére Balog-i Alth fiának: Györgynek, a király biztosítja, hogy a fenti birtokok kiváltásánál a teljes 6500 forintot fogja neki kifizetni.”⁴³²

303

Bánrévét és a Bánrévei nemzetséget is érintette egy a király elleni összeesküvés és az azt követő eljárások. A „*hűtelenek*” felsorolásában ott találjuk Bánrévy (de Banrew) Miklós „*hűtlen lázadót*”, 1441-ben keltezett oklevélben, amelyben birtokaitól megfosztották.

Ilyen módon, tehát - ha a Bánréve megnevezés csak 1406 után jelenik meg először - Ezdegei Bessenýő Pál bánt már elfogadhatjuk Bánréve névadójaként. Úgy vélem az általam megismert oklevelek kivonatai alapján, hogy ennek a változatnak van realitása. Időben pedig ezt úgy tudom elhelyezni, hogy a korábbi Rév (Rew) településrész magába olvasztotta Nehét, majd Kisnehét is és ez valamikor 1420 után következhetett be.

⁴³² (Teljes szöveg.) Eredeti, papír, a hajtásoknál kissé rongált, szöveg alatt piros viaszú rányomott pecsét helye. - Regeszta forrása: OL regeszta (IIa)

DIPLOMATIKAI LEVÉLTÁR (Q szekció) • Gyűjteményekből (P és R szekcióból és állagtalán fondok) • Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10)

Függelék

A függelékben csak azon főméltóságok listáját adjuk meg, akik az Ezdegi Bessenő Pálról szóló, ezen munka során, valamilyen módon említésre kerültek, illetve hivatkozás van valamely személyre.

A zászlósúrok a középkori, 14–16. századi Magyarországon azok a kiterjedt földbirtokkal rendelkező nemesek és főméltóságok voltak, akik vagyonuk vagy hivataluk függvényében kisebb-nagyobb létszámú katonai csapatot, bandériumot voltak kötelesek az ország védelmére kiállítani, és háború esetén saját zászlajuk alatt a király táborába vezetni. A 17. századtól a kifejezés jobbra már csak azokra a világi vagy egyházi vezetőkre vonatkozott, akik az ország valamely főméltóságát vagy udvari főtiszttségét töltötték be (például nádor, országbíró, érsek, kincstartó, főpohárnok, asztalnokmester, erdélyi vajda, szlavón bán, horvát bán, macsói bán, szörényi bán, ajtónállómester, lovászmester, ispán stb.).

A zászlósúrok tagjai voltak a rendi országgyűlés felsőtáblájának, illetve 1867 után a főrendiháznak.

Magyarország nádorai

A nádor vagy nádorispán (latinul palatinus, comes palatinus, comes palatii) a király után a legnagyobb országos méltóság volt Magyarországon a Szent Istvántól 1848-ig terjedő időszakban. Szent István német-frank mintára hozta létre a tisztséget a palotagróf (pfalzgraf) mintájára. Eleinte tisztsége egybeesett az udvarispánéval (comes curialis), aki általában az udvar gazdasági és jogi ügyeinek felelőse volt. A 12. századtól vált el tisztsége az udvarispánétól - ahogy később az országbíróé is - és vált önálló, országos hatáskörűvé. Ekkor kialakult bírói szervezete és ekkor lett a király helyettese. A 13. századtól udvari helyett rendi méltósággá vált, a rendek hatalmi törekvéseit szolgálta a királlyal szemben is

Árpádok kora

Név	Nádorság ideje	Nádorsága alatt ural- kodó	Megjegyzés
Aba Sámuel	1038 előtt	Szent István	1041-1044 között király
Zache	1055	I. András	szerepel a Tihanyi alapítóle- vélen
Radó	1057	I. András	
Ottó	1066	Salamon	Győr nembeli
Radván	1067 körül	Salamon	
Gyula	1075-1091 előtt	I. Géza, Szent László (?)	
Péter	1091	Szent László	

Gyula	1094	Szent László	
János	1108–1113	Könyves Kálmán	Uros fia
Fancsal	1131 körül –1138	II. Béla	Bozeta fia
Belos	1146–1157	II. Géza	Ilona királyné öccse, II. Géza nagybátyja
Henrik	1162–1163 körül	III. István	Héder nembeli
Tamás	1163	IV. István	Héder nembeli
Ampud	1165–1174	III. István, III. Béla	
Farkas	1177körül –1183	III. Béla	Bikács nembeli
Dénes	1184	III. Béla	
Tamás	1185–1186	III. Béla	
Mog	1192–1193, 1198–1199, 1206	III. Béla, Imre, II. András	
Ézsau	1197–1198	Imre	
Mika (Mihály)	1199–1201	Imre	Ják nembeli
Benedek	1202–1204	Imre	
Miklós	1205	III. László	
Csépán	1206–1209	II. András	Győr nemzetség
Pot	1209–1212	II. András	Győr nembeli
Bánk	1212–1213	II. András	Bár-Kalán nembeli
Miklós	1213–1214, 1219–1222, 1226	II. András	Szák nembeli
Gyula	1215–1217, 1222–1226	II. András	Kán nembeli
Tódor	1222	II. András	Csanád nembeli
Dénes	1227–1229, 1231–1234	II. András	Apod fia
I. Mojs	1229–1230	II. András	Apod fia
Dénes	1235–1241	IV. Béla	Tomaj nembeli
Arnold	1242	IV. Béla	Buzád-Hahót nembeli
László	1242–1245	IV. Béla	Kán nembeli
Dénes	1245–1246, 1248	IV. Béla	Türje nembeli
István	1246–1248	IV. Béla	Gut-Keled nembeli
Lóránd	1248–1261, 1272–1273, 1274–1275	IV. Béla, IV. István, IV. (Kun) László	Rátót nembeli
Kőszegi Nagy Henrik	1261–1267	IV. Béla	Héder nembeli
Dénes	1263, 1273–1274, 1277–1278	IV. Béla, IV. (Kun) László	Péc nembeli, 1263-ban István ifjabb király nádora
Domonkos	1266	IV. Béla	Csák nembeli, István ifjabb király nádora
Benedek	1268	IV. Béla	Tombold fia, István ifjabb

			király nádora
Lőrinc	1267-1270,1272, 1273	IV. Béla, V. István, IV. (Kun) László	Kemény fia
II. Mojs	1270-1272	V. István	
Kőszegi Miklós	1275, 1276-1277, 1284-1286, 1289-1290, 1291, 1293-1295	IV. (Kun) László, III. András	Héder nembeli, 1289-1290 között „dunántúli” nádor
Péter	1275-1276, 1277, 1278	IV. (Kun) László	Csák nembeli
Máté	1278-1280, 1282-1284	IV. (Kun) László	Csák nembeli
Finta	1280-1281	IV. (Kun) László	Aba nembeli
Kőszegi Iván	1281-1282, 1287-1288	IV. (Kun) László	Héder nembeli
István	1284. november	IV. (Kun) László	Kacsics nembeli (?) Tekus fia
Makján	1286-1287	IV. (Kun) László	Aba nembeli
Amadé	1288-1289, 1290-1291, 1293, 1295-1296, 1297-1298,1299-1301	IV. (Kun) László, III. András	Aba nembeli
Rénold	1289-1290	IV. (Kun) László	Basztély nembeli, „dunáninnyi” nádor
Mizse	1290	IV. (Kun) László	„dunáninnyi” nádor
Mihály	1291-1293	III. András	Szente-Mágócs nembeli
Máté	1296-1297	III. András	Csák nembeli
Apor	1298-1299	III. András	Péc nembeli, „dunántúli” nádor
Lóránd	1298-1299	III. András	Rátót nembeli, „dunáninnyi nádor”

Anjou kor

Név	Nádorság ideje	Nádorsága alatt ural- kodó	Megjegyzés
Csák Máté	1297–1322	III. Vencel, Ottó, Károly Róbert	Csák nemzetség, a címet önkényesen viselte tisztségétől 1297-ben történt megfosztása után
Ákos István	1301–1307	III. Vencel, Ottó	Ákos nemzetség
Kőszegi Iván	1302–1307	III. Vencel, Ottó, Károly Róbert	Kőszegi család
Aba Amadé	1302–1310	III. Vencel, Ottó, Károly Róbert	Aba nemzetség
Lóránd	1303–1307	III. Vencel, Ottó	Rátót nemzetség

Apor	1304–1307	Vencel	Péc nemzetség
Borsa Kopasz	1306–1314	Ottó, Károly Róbert	Borsa nemzetség
Domokos	1314–1320	Károly Róbert	Rátót nemzetség, a Pásztói család őse
Debreceni Dózsa	1322	Károly Róbert	
Druget Fülöp	1323–1327	Károly Róbert	Druget család
Druget János	1328–1333	Károly Róbert	Druget család
Druget Vilmos	1333–1342	Károly Róbert	Druget család
Gilétfi Miklós	1342–1356	I. Nagy Lajos	Zsámboki Miklós
Kont Miklós	1356–1367	I. Nagy Lajos	az Újlaki család őse
Oppelni László	1367–1372	I. Nagy Lajos	Piast-ház
Lackfi Imre	1372–1375	I. Nagy Lajos	Simontornyai I.
Garai Miklós	1375–1385	I. Nagy Lajos 1382-ig, utána I. Anjou Mária	V. Miklós
Szécsi Miklós	1385–1386	I. Anjou Mária	VI. Miklós

Vegyesházi királyok kora

Név	Nádorság ideje	Nádorsága alatt uralkodó	Megjegyzés
Lackfi István	1387–1392	Mária	csáktornyai, V. István
Jolsvai Leusták	1392–1397	I. Mária; Zsigmond	Rátót nemzetség
Bebek Detre	1397–1402	Zsigmond	
Garai Miklós	1402–1433	Zsigmond	VII. Miklós
Pálóczy Máté	1435–1437	Zsigmond	III. Máté
Hédervári Lőrinc	1437–1447	Albert; I. Ulászló	II. Lőrinc
Garai László	1447–1458	V. László	III. László
Guthi Ország Mihály	1458–1484	I. Mátyás	III. Mihály
Szapolyai Imre	1486–1487	I. Mátyás	II. Imre
Szapolyai István	1492–1499	II. Ulászló	VI. István
Geréb Péter	1500–1503	II. Ulászló	vingárti, III. Péter
Perényi Imre	1504–1519	II. Ulászló; II. Lajos	
Báthori István	1519–1523	II. Lajos	VII. István
Báthori István	1524–1525	II. Lajos	VII. István
Werbőczy István	1525–1526	II. Lajos	VIII. István
Báthori István	1526–1530	János; I. Ferdinánd	VII. István

Török háborúk és hódoltság

Név	Nádorság ideje	Nádorsága alatt uralkodó	Megjegyzés
Bánffy IV. János	1530–1533	Szapolyai János, I. (Habsburg) Ferdinánd	alsólindvai
nincs nádor	1533–1554	Szapolyai János, 1540- tól János Zsigmond I. (Habsburg) Ferdinánd	
Nádasdy III. Tamás	1554–1562	János Zsigmond, 1556–59- ig Izabella királyné I. (Habsburg) Ferdinánd	
nincs nádor	1562–1608	I. Ferdinánd (Habsburg), 1564-től Habsburg Mik- sa, 1576-től (Habsburg) Ru- dolf	
Illésházy IX. István	1608–1609	II. (Habsburg) Mátyás	
Thurzó György (nádor)	1609–1616	II. (Habsburg) Mátyás	
Forgách Zsigmond	1618–1621	II. (Habsburg) Mátyás, 1619-től II. (Habsburg) Ferdi- nánd	
Thurzó Szaniszló	1622–1625	II. (Habsburg) Ferdinánd	
Esterházy VIII. Miklós	1625–1645	II. (Habsburg) Ferdinánd, 1637-től III. (Habsburg) Fer- dinánd	
Draskovics V. János	1646–1648	III. (Habsburg) Ferdinánd	
Pálffy Pál	1649–1654	III. (Habsburg) Ferdinánd	
Wesselényi Ferenc	1655–1667	III. (Habsburg) Ferdinánd, 1657-től I. (Habsburg) Lipót	
nincs nádor	1667–1681	I. (Habsburg) Lipót	

Magyarország a Habsburg birodalomban

Név	Nádorság ideje	Nádorsága alatt uralkodó	Megjegyzés
Esterházy IV. Pál	1681–1713	I. Lipót, 1705-től I. József, 1711-től III. Károly	
Pálffy IX. Miklós	1714–1732	III. Károly	
nincs nádor	1732–1741	III. Károly, 1740-től Mária Terézia	
Pálffy VI. János	1741–1751	Mária Terézia	

Batthyány Lajos	1751–1765	Mária Terézia	
nincs nádor	1765–1790	Mária Terézia, 1780-tól II. József	
Sándor Lipót főherceg	1790–1795	II. Lipót, 1792-től I. Ferenc	Habsburg–Lotaringiai-ház
József Antal főherceg (József nádor)	1796–1847	I. Ferenc, 1835-től V. Ferdinánd	Habsburg–Lotaringiai-ház
István Ferenc főherceg (István nádor)	1847–1848	V. Ferdinánd, 1848-tól I. Ferenc József	Habsburg–Lotaringiai-ház, (1848 után hatáskörét nem gyakorolta)

Magyarország országbírói

Az országbíró kialakult formájában a király és nádor után a régi Magyarország harmadik legfontosabb világi tisztviselője volt, országos bíró, az országgyűlésen a nádor helyettese.

Az országbíró (latinul *judex curiae regiae*), a nádor után következő nagybírája volt az országnak, és aki mint ilyen, hiteles pecsét alatt bírói parancsokat bocsáthatott ki, bizonyításokat, megbízásokat a hiteles helyekhez adhatott. I. Mátyás az állam bírói intézményét rendezvén, 1486. évi dekrétumában az országbírót a második helyre, a nádor után sorolja; később a Hétszemélyes Tábla közbírája és a nádor akadályoztatása esetében elnöke (1723. évi XXIV. törvénycikk), a királyi táblához pedig kinevezte az országbírói ítélőmestert, az al-országbírót. Az 1608. évi III. törvénycikk szerint az országbíró a nádor halála után egy év múlva a király helyett a nádorválasztó országgyűlést összehívja, valamint még a főrendi táblának és a helytartó tanácsnak tagja és másodelnöke volt. A 19. század végére azonban az országbíró állásának közjogi jelentősége sokkal csekélyebb volt; az 1896. évi LIV. törvénycikk értelmében az országbíró a Kúria semmitő osztályának elnöke volt, az 1881. évi LIX. törvénycikk alapján a semmitőszék a legfőbb ítélőszékekkel egyesítettén, a Királyi Kúria elnöke lett. De az 1884. évi XXXVIII. törvénycikk az országbírói állást elválasztotta a tényleges bíraskodástól és ez időtől közjogi szereplése abban állt, hogy mint zászlósúr a főrendiháznak tagja volt és a király koronázása alkalmával a királyi pálcát vitte.

Árpádok kora

Név	Országbíróság ideje	Országbírósága alatti uralkodó	Megjegyzés
Gyula	1127-1131 körül		
György	1135 előtt		

Fanzell	1141 előtt		
Cadarius	1146		
Gereon	1148		
Henrik	1150-1157		
Gábor	1162-1163		
Lőrinc	1164-1172		
Cumpurdinus	1174/78-1181		
Péter	1183		
Moch	1185-1186		
Domonkos	1192-1193		
Ézsau	1197-1198		
Péter	1198		Turwey fia
Micha	1199		
Vejteh	1199-1200		
Achilleus	1201		
Gyula	1202-1204		
Smaragd	1205-1206		
Marcell (először)	1207		Tétény nembeli
Miklós	1208-1210		
Marcell (másodszor)	1211-1212		Tétény nembeli
Gyula	1212-1213		Kán nembeli
Márton	1214		Hont-Pázmány nembeli
Atyusz	1215-1218		Vázsony nemzetség
Gyula (először)	1219-1221		Rátót nembeli
Bánk	1221-1222		Bár-Kalán nembeli
Pósa	1222		Bár-Kalán nembeli
Botez	1222-1224		Negol nembeli
Salamon	1227 előtt		
László (először)	1224-1230		Kán nembeli
Benedek	1231-1232		
Demeter (először)	1232-1234		Csák nembeli
László (másodszor)	1234-1235		Kán nembeli
Gyula (másodszor)	1235-39	IV. Béla	Rátót nembeli
Andor	1239-41	IV. Béla	Szerafin fia
Pál (először)	1241-42	IV. Béla	Geregye nembeli
Demeter (másodszor)	1242-45	IV. Béla	Csák nembeli
István	1245-46	IV. Béla	Gutkeled nembeli

Lóránt (Roland)	1246-48	IV. Béla	Rátót nembeli
Pál (másodszor)	1248-53	IV. Béla	Geregye nembeli
Kőszegi Henrik	1254-61	IV. Béla	Héder nembeli
Lőrinc	1261-67	IV. Béla	Kemény fia
Ernye (először)	1267-70	IV. Béla	Ákos nembeli
Miklós (először)	1270-72	IV. Béla	Gutkeled nembeli
Dénes (először)	1272		Péc nembeli
Sándor	1272-1273		Vaja nembeli
László	1273		Kán nembeli
Máté	1273		Csák nembeli
Miklós (másodszor)	1273-1274		Gutkled nembeli
Erney (másodszor)	1274		Ákos nembeli
Miklós (harmadszor)	1274		Gutkeled nembeli
Erney (harmadszor)	1274		Ákos nembeli
Dénes (másodszor)	1275		Péc nembeli
Tamás (először)	1275		Hont-Pázmány nembeli
Miklós	1275		Geregye nembeli
Ugrin	1275-1276		Csák nembeli
Mojs	1276		
Móric	1275		
Jakab	1276		
Dénes (harmadszor)	1277		Péc nembeli
Roland	1277		
Gyula	1278		Rátót nembeli
István	1278-1280		Gutkeled nembeli
Péter	1280-1281		Aba nembeli
János	1281-1282		
Aba Amadé (először)	1283		Aba nemzetség
Rubinus	1283		
Péc nembeli Gergely	1288		Péc nemzetség
Aba Amadé (másodszor)	1289		Aba nemzetség
Tamás (másodszor)	1290-		Hont-Pázmány nembeli
Apor	1293 – 1298 (1297)		Péc nembeli
István	1298-1301/1304?		Ákos nembeli

Név	Udvarispánság ideje	Udvarispánsága alatti uralkodó	Megjegyzés
Miklós	1208-10	II. András	Szák nembeli
Gyula	1212-13	II. András	Kán nembeli

Királynéi udvarispánok

313

Név	Udvarispánság ideje	Udvarispánsága alatti uralkodó	Megjegyzés
Gyula	1221-22	II. András	Kán nembeli
Miklós	1222-25	II. András	Szák nembeli

Anjou kor

Név	Országbíróság ideje	Országbírósága alatti uralkodó	Megjegyzés
Péter	1301		Vencel híve
Csák Ugrin	1304?-1311?		Csák nemzetség újlaki ága, Pósa fia
János	1311–1314		Csák nemzetség
Lampert	1314-1324		Hermány nemzetség
Köcski Sándor	1324–1328	I. Károly	
Nagymartoni Pál	1328–1349	I. Károly, I. Lajos	
Szécsényi Tamás	1349–1354	I. Lajos	
Druget Miklós	1354–1355		
Szécsi Miklós	1355–1359		
Miklós	1359		Csák nemzetség újlaki ága
Bebek István	1360–1369		
Szécsi Miklós (másodszor)	1369–1372		
Szepesi Jakab (először)	1372		
Cudar Péter	1372–1373		
Szepesi Jakab (másodszor)	1373-1380		
Szécsi Miklós (harmadszor)	1381-1384	I. Lajos, Mária	
Szentgyörgyi Tamás	1385	Mária	
Kaplai János (először)	1385		

Bebek Imre (először)	1386 január		

Vegyesházi királyok kora

314

Név	Országbírótság ideje	Országbírótsága alatti ural- kodó	Megjegyzés
Bebek Imre (másodszor)	1386 március – 1392	Luxemburgi Zsigmond	
Kaplai János (másodszor)	1392-1395	Zsigmond	
Szécsényi Simon	1395. áprilistól novemberig	Zsigmond	
Szécsényi Frank	1397–1408	Zsigmond	
Perényi Péter	1415-23	Zsigmond	Simon fia
Kompolti István	1423-25	Zsigmond	Péter fia
Pálóczy Mátyás	1425-1435	Luxemburgi Zsigmond	

Magyarország érsekei

Érsek (archiepiscopus) az egyháztartomány élén álló megyéspüspök, kinek székéhez a pápa tartósan suffraganeus egyházmegyét kapcsol. Megfelelője a bizánci szertartásban a metropolita.

Esztergomi érsekek

Név	Hivatali idő	Megjegyzések
Domonkos	1000–1002	
Sebestyén (Radla)	1002–1007	
Anasztáz (Asztrik)	1007–1036	
II. Domonkos	1037–1040	
Benedek	1046-1055	
Dersfi Dezső	1067–1075 előtt†	
Nehemiás	1075 –1077. június 9. után†	
István	1093-tól	
Acha	1094-től	Csak a nevét említi egy Szent László

		ló korabeli oklevél
Szerafin	kb. 1095–1104	
Lőrinc	1105–1116 után	halálának időpontja bizonytalan
Marcell	1119 körül	a püspöki trónralépés dátuma bizonytalan és halálának időpontja ismeretlen
Felicián	1127–1139	
Makár	1142 körül	a püspöki trónralépés dátuma bizonytalan és halálának időpontja ismeretlen
Kökényes	1146 körül	"
Martyrius	1151–1158	"
Bánfi Lukács	1158–1181†	1156–1158 egri püspök
Miklós	1181–1183	
Jób	1185–1203	1203-tól pápai legátus
Csák Ugrin	1204	Csak választott érsek.
Bár-Kalán nembeli Kalán	1204–1205	Az esztergomi káptalan szabálytalan választása alapján választott érsek.
Merániai János	1205–1223	
Tamás	1224–1225. március 17.†	egri püspök
Róbert	1226–1239	veszprémi püspök
Rátót nembeli Mátyás	1239–1241. április 11.†	váci püspök, a muhi csatában esett el
Báncsa István	1243–1252	bíboros
Benedek	1253–1261	
Szentgróti Fülöp	1262–1273	
Benedek	1274 február közepe – 1276.november 18. után†	budai prépost, csak a káptalan választja, pápai megerősítést nem kap
Kőszegi Péter		
Monoszló nembeli Lodomér	1279. június 13.–1297/1298 fordulója†	1268-tól váradi püspök
Bicskei Gergely	1298. január–február/1299.január 28.–1303†	székesfehérvári prépost, érseki kormányzó
Bői Mihály	1303. november 4. – 1304.augusztus 24. és november 1. között †	zágrábi püspök
Tamás	1305–1321	
Piast Boleszláv (Bolesław)	1321 – 1328	
Dörögdi Miklós	1329 – 1330	A káptalan érseknek választja, a széket elfoglalja, de útban a pápához rablók elfogják és fogvatartják, közben a pápa Telegdit választja érseknek.
Telegdi Csanád	1330 – 1349	

Vásári Miklós	1350-1358	
Keszei Miklós	1358-1366	
Telegdi Tamás	1367-1376	
De Surdis János	1376-1378	
Demeter	1378. augusztus 16. – 1387. február 20.†	bíboros, 1379-től apostoli kormányzó
Kanizsai János	1387. október 9. – 1418. május 30.†	
Hohenlohe György	1418. december – 1423. július 10.†	apostoli kormányzó
Pálóczi György	1423. október – 1439. június vé- ge†	prímás
Szécsi Dénes (Desiderius Széchy, Dionysius)	1440. február 15.–1465. február 1.†	prímás, egri püspök (1439– 1440), 1439. december 18-ától bíboros
Vitéz János	1465. február/május 15. – 1472. augusztus 8.†	Várad püspöke is, 1472. április 2- ától Beckensloer János egri püspök felügye- lete alatt
Beckensloer János	1474 tavasza/1475. április 24.– 1476	február 13-án megszökik, de címét továbbra is viseli; egri püspök (1468– 1474), 1472. április 2-ától az esztergomi érsekség és Vitéz János érsek felügyelője
Aragoniai János	1480. február/1482december– 1485. október 17.†	érseki kormányzó (adminisztrátor)
Estei Hippolit (Ippolito d'Este)	1486. április 1./1487. május 27. – 1497. december 20-ánlemond)	bíboros, Mátyás király hatéves korában nevezte ki, a pápa ezért 1486. június 6- án még megtagadta a megerősítést. Utóbb méltóságát pápai jóváhagyással elcserél- te Bakócz Tamással az egri püspökségre
Bakócz Tamás	1497. december 20. – 1521.június 16.†	egri püspök (1493–1497), 1500-tól bíboros
Szalmáry György	1521 – 1524. április 7.†	Veszprém (1499–1501), Várad (1501–1505) és Pécs püspöke
Szalkai László	1524. május 6. előtt – 1526.augusztus 29.†	egri püspök (1520/1523– 1524), 1543 és 1820 között az érseki szék- hely Nagyszombatban volt
Várdai Pál	1526. november 10. után – 1549. október 12.†)	egri püspök (1524–1562)
Fráter György	1551. augusztus – 1551.december 17.†	bíboros
Oláh Miklós	1553. március 20. – 1568†	egri püspök (1548–1553)
Verancsics Antal	1569. október 17. – 1573.június 15.†	egri püspök (1557–1569)
	1573–1596	a primási szék betöltetlen, Telegdi Mik- lós az érseki helytartó (1573-1586)

Fejérvöly István	1596	még beiktatása előtt meghalt
Kutassy János	1597. január 22. – 1601	
Forgách Ferenc	1607. július 4. – 1615†	bíboros
Pázmány Péter S.J.	1616. szeptember 28. – 1637.március 19.†	"
Lósy Imre	1637. május 14. – 1642.november 7.†	egri püspök (1633 – 1637)
Lippay György	1642. november 18. – 1666.január 3.†	egri püspök (1637 – 1642)
Szelepcsényi György	1666. január 15. – 1685†	kalocsai érsek
Széchenyi György	1685. március 21. – 1695†	"
Kollonich Lipót (Leopold Karl von Kollonitsch)	1695. július 14. – 1707. január 20.†	győri püspök (1685–1695) és kalocsai ér- sek (1688/1689–1695), 1686-tól bíboros
Keresztély Ágost (Christian August von Sachsen-Weitz)	1707. január 21. – 1725.augusztus 23.†	győri püspök (1695–1725), 1706- tól bíboros, hercegprímás
Esterházy Imre	1725. augusztus 31. – 1745.december 6.†	veszprémi püspök (1723 – 1725), hercegprímás
Csáky Miklós	1751. július 30. – 1757. május 31.†	kalocsai érsek, bíboros, hercegprímás
Barkóczy Ferenc	1761. május 13. – 1765. június 18.†	egri püspök (1744 – 1761), hercegprímás
	1765-1776	a primási szék betöltetlen
Batthyány József	1776. január 15./május 20. – 1799. október 23. †	kalocsai érsek, bíboros, hercegprímás Mária Terézia 11 évig törvényellenesen várt a szék betöltésével
	1799–1808	a primási szék betöltetlen
Lotaringiai-Habsburg Károly Ambrus (Karl Ambrosius von Österreich-Este)	1808–1809	hercegprímás
	1809-1819	a primási szék betöltetlen
Rudnay Sándor	1819. december 17. – 1831.szeptember 13.	bíboros, hercegprímás
	1831-1838	a primási szék betöltetlen
Kopácsy József	1838–1847	hercegprímás
(Hám János)	1848–1849	Kinevezett érsek, de állását mégsem foglalta el
Scitovszky János	1849. szeptember 28. – 1866.október 19.	bíboros, hercegprímás
Simor János	1867 – 1891	"
Vaszary Kolos O. S. B.	1891. december 13. – 1912	"
Csernoch János	1912. december 13.– 1927.július 25.	"

Serédi Jusztinián György O. S. B.	1927. november 30. – 1945.március 29.	bíboros, hercegprímás
Mindszenty József	1945. október 2. – 1973.december 18.	bíboros, hercegprímás
Lékai László	1976. február 12. – 1986.június 30.	bíboros, prímás
Paskai László O. F. M.	1987. március 3. – 2002.december 7. lemondott	Esztergom-Budapesti érsek, bíboros, prímás
Erdő Péter	2002. december 7. –	Esztergom-Budapesti érsek, bíboros, prímás

Kalocsai érsekek

Név	Hivatali idő	Megjegyzések
Szent Asztrik	1000–1012	
?	1012–1049	nincs információ
György	1050–1064	
Dezső	1064–1090	
Fábián	1090–1102	
Ugolin	1102–1103	
Fulbert	1105–1111	
Pál	1111–1113	
?	1114–1123	nincs információ
Gergely	1124	
?	1125–1130	nincs információ
Fáncsika	1130–1134	
Simon	1135–1141	
Mucsia	1142–1155	
Mikó	1156–1165	
Csáma	1166–1171	
István	1172–1176	A Magyar Archontológiában 1176-tól – más forrásokban 1177-től, megint más forrásokban 1187-től – látja el a kalocsai érseki tisztet. Pauler Gyula munkájában úgy véli, hogy még nem szentelték fel, s III. Béla ellenfeleivel való „cimborálás” miatt elmozdította.
András	1177–1186	
Pál	1186–1188	
Kán nembeli Péter	1188–1191	

Győr nembeli Saul	1192–1201	
Merániai János	1202–1205	
Andechs-Merani Bertold herceg	1206–1219	
Csák Ugrin	1219–1241	A Muhi csatában hadvezérként esett el.
Benedek	1241–1253	
Buza Tamás	1255–1256	
Zsámbéki Smaragd	1257–1266	
Bancsai István	1267–1278	
Hont-Pázmány nembeli János	1278–1301	gimesi
István	1302–1304	
?	1303–1306	nincs információ
Csák Vince	1307–1311	
Vicsadoli Demeter	1312–1337	
Janki László	1338–1343	
Kaboli László	1345	
Neszményi Miklós	1345	
Büki István	1345–1348	
Vásári Miklós	1349–1350	
Lackfi Dénes	1350–1355	
Keszei Miklós	1356–1358	
Telegdi Tamás	1358–1367	Csanád nembéli
Bebek Domokos	1367	
Szigeti István	1367–1382	
Helfenstein Lajos	1383–1391	
Pelsőci Bebek Miklós	1391–1400	
Szepesi János	1401–1403	
De Dominis Krizogon	1403–1408	
Korbáviai Miklós	1409–1411	
De Castigliona Branda	1410–1413	Piacenza püspöke
De Benzis András	1413–1421	
Scolari Carmanus	1421–1423	
Buondelmonte János	1424–1447	
De la Bischino Máté	1449	
Szekcsői Hercegh Raffael	1450–1456	
Várdai István	1457–1471	
Matucsinai Gábor	1471–1478	
Handó György	1478–1480	

Várad Péter	1481–1501	
Geréb László	1501–1502	
Kálmáncsehi Domonkos	1503	(beiktatás előtt meghalt)
Frangepán Gergely	1503–1520	
Széküresedés	1520–1523	
Tomori Pál	1523–1526	
Széküresedés	1526–1530	
Frangepán Ferenc	1530–1543	
Széküresedés	1543–1565	
Gregoriánc Pál	1565	
Széküresedés	1565–1572	
Draskovich György	1573–1587	
Széküresedés	1587–1596	
Kutassy János	1596–1597	
Széküresedés	1597–1600	
Hetesy Pethe Márton	1600–1607	
Szuhay István	1607	
Naprágyi Demeter	1608–1619	
Lépes Bálint	1619–1623	
Telegdy János	1623–1647	
Széküresedés	1647–1649	
Püsky János	1649–1657	
Szelepcsényi György	1657–1666	
Petretich Péter	1667	
Széchenyi György	1668–1685	
Gubasóczy János	1685–1686	
Borkovich Márton	1686–1687	
Széküresedés	1687–1691	
Kollonich Lipót	1691–1695	
Széchenyi Pál	1696–1710	
Csáky Imre	1710–1732	
Patachich Gábor	1733–1745	
Széküresedés	1745–1747	
Csáky Miklós	1747–1751	
Klobusiczky Ferenc	1751–1760	
Batthyány József	1760–1776	
Patachich Ádám	1776–1784	

Széküresedés	1784–1787	
Kollonich László	1787–1817	
Széküresedés	1817–1822	
Klobusiczky Péter	1822–1843	
Széküresedés	1843–1845	
Széküresedés	1851–1854	
Kunszt József	1854–1866	
Lonovics József	1866–1867	
Haynald Lajos	1867–1891	
Császka György	1891–1904	
Városy Gyula (1846-1910)	1905–1910	
Csernoch János	1911–1913	
Várady Lipót Árpád	1914–1923	
adm Zichy Gyula	1923–1925	
Zichy Gyula	1925–1942	érsek
Széküresedés	1942–1943	Glattfelder Gyula, lemondott
Grósz József	1943–1961	
Széküresedés	1961–1964	
Hamvas Endre	1964–1969	
Ijjas József	1969–1987	
Paskai László	1982–1987	koadjutor érsek
Dankó László	1987–1993	
Dankó László	1993–1999	
Bábel Balázs	1999–	

Egri érsekek

Név	Hivatali idő	Megjegyzések
Fuchs Xavér Ferenc	1804	
Fischer István	1807	
Pyrker János	1827	
Bartakovics Béla	1850	
Samassa József	1873	(1906: bíboros)
Szmrecsányi Lajos	1912	
Czapik Gyula	1943	
Brezanóczy Pál	1959	adm

Breznóczy Pál	1969	
Bánk József	1974	
Kádár László	1978	
Seregély István	1987	
Dr Ternyák Csaba	2007	

Veszprémi érsekek

Név	Hivatali idő	Megjegyzések
Szendi József	1993	
Márfi Gyula	1997	

Ajtónállómesterek

Az ajtónállómester (magister janitorum), vagy eleinte csőszök ispánja (comes preconum) volt a királyi udvarházak és az udvar csőszeinek – akik ajtónálló és hírvivő feladatokat láttak el – felügyelője. Ő idézte a király elé ércpecsétjével - azaz a király idéző pecsétjével - és országos hírvivő hálózatának segítségével azokat, akikkel a király beszélni akart. Ők hordozták körbe a véres kardot is, amikor hadba hívtak. A Korona és kard legendája szerint a csőszök ispánja figyelmeztette Béla herceget, hogy a kardot válassza I. András színe előtt. A jelenet arra utal, hogy a csőszök ispánja egyben a palotaőrség parancsnoka is volt. Nyugaton az udvarmester felelt meg ennek a tisztségnek. Ajtónállómesterként a források először 1261-ben említik. Az ajtónállók, vagyis a királyi testőrök elöljárója volt. Gondoskodnia kellett a királyi lakosztályok és a királyi család biztonságáról.

Werbőczy István meghatározása szerint (Tripartitum I. R. 94. c.) az ország zászlósurainak és kisebb báróinak egyike. Tagja volt a királyi tanácsnak. Tényleges feladatait az Anjoukor óta helyettese, általában egyik köznemesi familiárisa látta el, a bárót főajtónállómesternek kezdték hívni, majd tisztsége összeolvadt az udvarmesterével. Tagja volt a Mohács utáni Habsburg udvartartásnak is. 1608-tól feladata volt a rendi országgyűlés rendjének felügyelete is. 1848-ig az országgyűlés felső táblájának tagja, majd a második világháború végéig a felsőház tagja volt.

Csőszök ispánjai

Név	Tisztségviselés ideje	Uralkodó neve tisztségviselése idején	Megjegyzés
Trisztán	1250 körül	IV. Béla	Buzád nembeli

Árpádok kora

323

Név	Ajtónállómesterség ideje	Ajtónállómestersége alatti uralkodó	Megjegyzés
Tamás	1261–70	IV. Béla	Pok nembeli

Anjou kor

Név	Ajtónállómesterség ideje	Ajtónállómestersége alatti uralkodó	Megjegyzés
Rátót nembeli Domokos	1301		Rátót nemzetség, Porc István fia, a Pásztói család őse
Sirokai Miklós	1338–1342		
Becsei Töttös	1343–1353	I. Lajos	1342-ben a Léli család befogadja a Becse-Gergely nemzetségbe, előtte köznemes, királyi szerviens
Gönyüi Tamás	1353-1358		Csór nemzetség
Gönyüi János	1359–1373		
Cudar Mihály	1378-1379		
Cudar István	1380-1381		
Korógyi István	1382		
Telegdi Miklós	1383-1384	Mária	
Alsáni Pál	1385-1386		

Vegyesházi királyok kora

Név	Ajtónállómesterség ideje	Ajtónállómestersége alatti uralkodó	Megjegyzés
Jolsvai Leusták	1387-1392	Zsigmond	Rátót nb. Dezső-fi Péter fia, Kanizsai János pártfogoltja

Sárai László	1392-1395†		Lévai Cseh Péter apja
Tamási János	1409-1416†		Tamási Henrik apja, Héder nemzetség, a Kőszegiek egyik ágából
Tamási László	1417-1434		Tamási János fia
Tamási Henrik	1423-1434		Tamási János fia
Marcali János	1436-1437		Marcali Miklós fia
Tamási László	1438-1439	Albert	Tamási János fia
Tamási Henrik	1438-1444	Albert és I. Ulászló	Tamási János fia
Guthi Ország Mihály	1453-1458	V. László	Gutkeled nb.
Bánfi Pál	1456-1458-?		
Buzlai Mózes			Buzlai László fia
Geréb Péter	1492-1494	II. Ulászló	Geréb János és Szilágyi Zsófia fia, Mátyás király unokatestvére
Bánfi Miklós	?-1492-1494-?		
Korlátkői Péter	1519-1526†	II. Lajos	

Királyi főajtónállók 1526-1848

Név	Tisztségviselés ideje	Uralkodó neve tisztségviselése idején	Megjegyzés
Guthi Ország Imre	1522-1536†	II. Lajos, Szapolyai János, I. Ferdinánd	
?	1536-1537	Szapolyai János, I. Ferdinánd	
Tharnóczi Imre	1539?-1556		
Bánffy László	1556. március 4 - 1573	I. Ferdinánd, Miksa	alsó-lindvai gróf
Balassa János	1574. április 16 - 1576	Miksa	gyarmati
Révay Mihály	1577. március 23 - 1587	Rudolf	
Révay Ferenc	1587. november 12 - 1598		
Istvánffy Miklós	1599. február 5 - 1615†	Rudolf, II. Mátyás	kisasszonyfalvi
Pethe László	1615. augusztus 15 - 1617. november 17.†	II. Mátyás	hetesi báró
Alaghy Menyhért	1618. július 2 - 1625. november 29.	II. Ferdinánd	bekényi; utána országbíró
Rákóczi Pál	1625. november 29 - 1631. július 24.		felsővadászi; utána országbíró
Nyáry István	1631. november 27 -	II. Ferdinánd, III. Ferdinánd	bedeki

	1643†		
Csáky László	1643. június 8 - 1649. október 23.	III. Ferdinánd	gróf; utána országbíró
Erdődy Gábor	1649. november 23 - 1650†		monyorókeréki; utána országbíró
Pálffy Miklós	1650. július 22 - 1662. november 22.	III. Ferdinánd, I. Lipót	erdődi gróf; utána kamarás
Draskovich Miklós	1662. november 22 - 1681. december 27.	I. Lipót	gróf; utána országbíró
Zichy István	1681. december 27 - 1690. június 12.		koronaőr; utána tárnokmester
Czobor Márk	1692. január 24 - 1728. március 1.†	I. Lipót, I. József, III. Károly	szentmihályi gróf
Esterházy György	1730. április 19 - 1735†	III. Károly	galántai gróf
Pálffy Károly	1735. március 4 - 1774†	III. Károly, Mária Terézia	gróf
Pálffy Lipót	1777. február 17 - 1799†	Mária Terézia, II. József, II. Lipót, I. Ferenc	gróf
Erdődy József	1799. december 13 - 1806	I. Ferenc	gróf; utána étekfogó
Nádasdy Mihály	1806. szeptember 26 - 1826. június 10.†		gróf
Esterházy József	1827. augusztus 31 - 1830		galántai gróf
Amadé Antal	1830. június 25 - 1834	V. Ferdinánd	várkonyi gróf
Malonyai Nepomuk János	1835. január 10 - 1837		vicsapi báró
Zichy Ferenc	1838. január 4 - 1848		vázsonykői gróf

Bánok

A bánok a középkori Magyar Királyság különleges területi hatalommal felruházott tisztségviselői voltak. A középkori Horvátország és a Magyar Királyság déli határterületei, az úgynevezett bánágok felett a királyt helyettesítő széles jogkörrel rendelkeztek. Szélesebbel, mint a nádor, akinek az ő területük felett nem is volt hatásköre. Hadat is gyűjthettek veszély esetén előzetes királyi engedély nélkül, amit területüknek a központtól való távolsága indokolt. Területükön az ispánok nekik tartoztak engedelmisséggel, nem a királynak. Nagy Károly közigazgatási rendszerében az örgróf feleltethető meg nekik. A báni cím a középkori Magyar Királyság felbomlásával megszűnt, kivéve a horvát bán (horvátul hrvatski ban) tisztségét, amely egészen 1918-ig létezett.

A felsorolt jogok a középkori Erdélyt irányító erdélyi vajdára is ugyanúgy vonatkoztak, aki ezért fogalmilag szintén a bánok közé sorolható.

Horvát - Szlavon – Dalmát bánok

Időpont	Név	Megjegyzés
1110-16	Alexius	
1116	Kledin	
1134	Péter	
1141 e., 1141-57	Béla	
1144-56	Belus	
1158	Apa	
1163	Belus	(2x)
1167-78	Ampud	
1168-?	Konstantin Sebastos	
1175-76	Ampud v. Ompus	
1178-80	Rogierius	
1180-83	Dénes	
1181-84	Dénes	
1182	Mór	
1184-96	Imre	
1185	Suban	
1190-94	Kalán	Bár-Kalán nb.
1194-98	Domonkos	
1197-1204	Endre	Imre király öccse
1198-99	Benedek	
1199-1200	Benedek	
1199	Miklós	
1200	Kelemen	Csanád nb.
1201	Dominicus	
1201-02	Kelemen és Miklós	Csanád nb.
1203-04	IPOCH	
1205-06	Merkur	
1205-07	István	
1206-07	Mika fia Csépán	
1208-09	Bánk	Bár-Kalán nb.
1209-12	Meráni Berthold	kalocsai érsek
1212	Mihály és Simon	Kacsics nb.
1213	Márton	Hont-Pázmán nb.
1213	Gyula	Kán nb.
1214	Atyusz	Vázsony nb.
1214-19	Fra Pontius de Cruce	a templomosok mestere
1215	János	
1216	Pósa	Csák nb.
1217	Bánk	Bár-Kalán nb. (2x)
1219	Gyula	
1219-22	Atyusz	Vázsony nb. (2x)
1221-26	Béla ifjabb kir.	
1222-24	Miska fia Salamon	
1223	Salamon	
1224	Mihály és Márton	
1224	Mihály	
1224	Márton	
1224-26	Aladár	

1224-26	Voina	tengermelléki bán
1226	Márton	
1226-41	Kálmán halicsi hg.	
1227-28	Buzád	Hahót nb.
1228	Benedek	
1228-31	Gyula	Rátót nb.
1229 e.	Makár fia Tamás	
1229-35	Gyula	Kán nb. „öregebb”
1230	Nemil	zágrábi főispán
1231	Jula	
1232	Atyusz	
1233	Okus	
1233-35	Gyula	Kán nb.
1235-39	Apaj	Gut-Keled nb.
1238	Albericus	
1239-41	Gut-Keled nb.	
1241-45	Türje nb. Dénes	tengermelléki bán
1243-63	Babonic István	engermelléki bán
1245-47	László	Kán nb.
1247-48	Ratiszláv	
1248-60	István	Gut-Keled nb. Stájerország kapitánya is
1260-61	Cvsák	Hahót nb.
1261-62	Loránd	Rátót nb.
1261-67	Roland	Rátót nb.
1263	Dénes	
1264-67	Loránd	Rátót nb. (2x)
1267-70	Kőszegi Henrik	Héder nb.
1270-72	Joachim	Gut-Keled nb.
1272. VI-IX	Mojs	
1272. IX-XI	Joachim	Gut-Keled nb. (2x)
1272. XI-1273. V	Máté	Csák nb.
1273. V-1274. IX	Kőszegi Henrik	Héder nb. (2x)
1274. IX-1275. VI	Dénes	Pécz nb.
1275. VI-X	Kőszegi Iván és Miklós	Héder nb. Gut-Keled nb.
1275. XI-1276. VI	Tamás	Hont-Pázmán nb.
1276. VI-1277. IV	Joachim	Gut-Keled nb. (3x)
1277. VII-X	Loránd (Roland?)	Rátót nb.
1277. XI-1278. IV	Kőszegi Miklós	Héder nb.
1278-1309	Subich Pál	tengermelléki bán
1309	Subich Mladen	tengermelléki bán
1322. X. 16	Babonics János	
1323	Felsőlendvai Miklós	
1325	Ákos Micsk	
1345. IX. 22-1346. VII. 6	Miklós	Hahót nb.
1346. VIII. 3-1349. VI. 5	Szécsi Miklós;	
1349	Paksi Leusták és Ugali Pál	
1351. I. 19-1353. I. 13	Lackfi István	
1353. V. 13-1356. II. 22	Miklós	Hahót nb. (2x)
1356	Paksi Leusták	(2x)
1357. VII. 2-1358. XI. 18	Csúz János	
1359. I. 2-1366. VIII. 9	Szécsi Miklós	(2x)

1366. XI. 20-1367. XI. 28	Kónya Miklós	Szécsényi Kónya?
1368. I. 30-X. 31	Lackfi Imre	
1369. II. 17-1371. III. 9	Medgyesi Simon	
1371. IX. 16	Lackfi István ifj.	csáktornyai
1372. X. 1-1373. XII. 21	Durazzói Károly hg.	
1372	Szécsi Miklós	
1376. I. 25-V. 6	Durazzói Károly hg.	(2x)
1376. V. 29-1380. X. 2	Szécsi Miklós	(4x)
1380. X. 11-1383. VI. 15	Bebek Imre	
1383. VI. 15-1384. III. 30	Lackfi István,	csáktornyai (2x)
1384. V. 11-1385. I. 4	Szentgyörgyi Tamás	
1385. II. 2-III. 6	Lackfi István	csáktornyai (3x)
1385. III. 12-X. 16	Kaplai [Serkei] János	
1385. X. 2-1386. VI. 10	Garai Miklós, id.	
1386. IX. 24	Cudar Péter	
1387	Losonczi István	
1387. VIII. 10-X. 2	Losonczi László	szörényi bán is
1387. X. 17-1390. II. 28	Losonczi Dénes	
1390 IV. 2	betöltetlen	
1390. X. 21-1391. X. 32	Bebek Detre	
1392	Sárói László	
1392. XI. 11-1393. XI. 29. (†)	Frangepán János	
1393. XII. 29-1394. I. 28	betöltetlen	
1394	Korbáviai Bolkó	
1394. XII. 23-1402. II. 7	Garai Miklós, ifj.	
1402. II. 19-IX. 3	Éberhard. és Bebek Imre	zágrábi pp. / auránai perjel
1402. X. 4-1406. III. 31	Bessenyő Pál, özdögei	1404-:auránai perjel is
1402. X. 5-1404. IV. 7	Fáncs László, godovai	
1404. V. 6-1406. III. 31	Pécsi Pál	
1406. IV. 11-1408. I. 32	Cillei Hermann	
1408. VII. 12-1409. III. 29	betöltetlen	
1409. IV. 7-1411. VII. 27	Korbáviai Károly	
1411. VIII. 19-1414. I. 27	Medvei Péter	
1414. V. 25-1419. IV. 28	Medvei [Albeni] János	
1419. VI. 9-1426. I. 24	Nagymihályi Albert	egyidejűleg auránai perjel
1421. VII. 16:	Nelipčić	
1426. VIII. 2-1432. IV. 22	Frangepán Miklós;	
1432. XI. 24	betöltetlen;	
1433. IV. 25-1436. III. 14	Frangepán János	
1434. VII. 25-1436. III. 10: és		
1436. V. 11-1437. IV. 24	Frangepán István	
1436. IV. 28	betöltetlen	
1436. V. 11-1445. I. 31	Thallóczi Máté	
1437. XI. 5-1452. X. 31	Thallóczi Péter	
1444. II. 22-1446. X. 12	Thallóczi Frank	
1446. VI. 12-1448. I. 30	Székely János	szentgyörgyi, egyidejűleg az auránai perjelség kormányzója s a kunok bírája is
1452. X. 19	Cillei Ulrik	
1453. III. 30-VIII. 24	Hunyadi László;	
1454. I. 19-1457. III. 21	betöltetlen	
1457	Vitovec János	

1459	Szobi Péter és Horvát Pál	
1463	Szapolyai Imre	
1465	Szobi Péter és Disznósi László	
1466	Laki Thuz János, Vitovec János és Újlaki Miklós	
1470	Magyar Balázs és Horváth Döme	
1475	Dánfi András	
1476-78(?)	Egervári László és Laki Thuz János	
1478	Egervári László	
1482	Magyar Balázs és Geréb Mátyás	
1484	Geréb Mátyás	
1489-92	Egervári László	
1490-93	Korvin János	
1493	Derencsényi Imre és Bajnai Both János	
1494	Kanizsai László és Ernuszt Zsigmond	
1496-99	Korvin János	
1498-1504	Kanizsai György	
1504	Balassa Ferenc és Bajnai Both Endre	
1506	Bajnai Both Endre és Mislenovich Márk	
1507	Kanizsai György és Ernuszt János	
1511	Perényi Imre	
1513	Beriszló Péter	
1520-22(?)	Karlovics János	
1522	Karlovics János és Batthyány Ferenc	
1526-31	Batthyány Ferenc	I. Ferdinánd bánja
1526-27	Frangepán Kristóf	Szapolyai János bánja
1528-29	Bánffy János	Szapolyai János bánja
1530-31	Erdődy Simon	zágrábi pp. Szapolyai János bánja
1532	András	tinnini pp., báni helytartó
1532-37	Pekry Lajos	I. Ferdinánd bánja
1534	Keglevich Péter	báni helytartó
1535-36	Gerédy Miklós	erdélyi pp. báni helytartó
1537-42	Nádasdy Tamás	tárnokmester I. Ferdinánd bánja
1537	Keglevich Péter	I. Ferdinánd bánja, elbo-csátva
1542	Zrínyi Miklós	tárnokmester
1557. I. 10	Erdődy Péter (†)	
1567	Zekel Lukács	főkapitány
1567	Draskovich György és Frangepán Ferenc;	
1572-78	Draskovich György	zágrábi pp.
1572-75	Alapy Gáspár	
1576. III. 27	Ungnad Kristóf	
1583. IX. 21-1595. III	Erdődy Tamás	
1595	Sztankováchky Gáspár	zágrábi pp.

1596-1606	Draskovich János	
1607	betöltetlen	
1608	Erdődy Tamás	(2x), lemondott
1615. II. 16	Thuróczy Benedek	
1617	Frangepán Miklós	elbocsátották
1622. V	Zrínyi György	
1627	Erdődy Zsigmond (†)	
1639. IX. 3	Draskovich János	nádor
1646. IX	betöltetlen	
1647. XII. 27	Zrínyi Miklós (†)	
1665. I. 24	Zrínyi Péter	
1670	Erdődy Miklós	báni helytartó, 1678-1698 (†) tényleges bán
1693. VII. 7	Batthyány Ádám (†)	
1704. I. 17-1731. X. 5	Pálffy János országbíró	
1709-10	Esterházy Imre	zágrábi pp., báni helytartó
1709	Keglevich Péter	báni helytartó
1721	Draskovich János	báni helytartó, 1731. XII. 24: tényleges bán (†)
1733. I. 8	Branyugh György	zágrábi pp., báni helytartó
IV. 20	Esterházy József	
1741-42	betöltetlen	
1741. X. 26	Branyugh György	báni helytartó
1742. X. 5-1756. III. 15	Batthyány Károly	
1749-52	Erdődy Lajos	báni helytartó
1753. III. 2-1775	Batthyány Ádám ifj.	báni helytartó
1756. IX. 26-1783. V. 15	Nádasdy Ferenc (†)	
1757. IV. 18-?	Thauzy Ferenc	zágrábi pp. báni helytartó
1783. VII. 11-1785. IV	Esterházy Ferenc	lemondott
1783. VII. 11-1785. IV	Széchenyi Ferenc	báni helytartó
1785. V. 6	Balassa Ferenc	lemondott
1790. III. 31	Erdődy János (†)	
1806. IV. 18	Gyulay Ignác	
1832. IV. 13	Vlasits Ferenc	
1841	betöltetlen	
1842. IX. 7	Haller Ferenc	lemondott
1846	betöltetlen	
1848. III. 23-VI. 10: és 1848. IX. 4-1859. V. 19	Josip Jelacic	
1859. V. 20	Pejacsevich Péter	báni helytartó
VII. 25	Johan Coronini-Cronberg	
1860. VI. 19	Sokcsevics József	főkapitány, fiumei kor- mányzó s a zágrábi báni tábla alelnöke
1867. VI. 27	Rauch Levin	báni helytartó, 1868. XII. 9: bán
1871. I. 26	Bedekovich Kálmán	
1872. II. 17	Vukanovich Antal	báni helytartó
1873. IX. 20	Mazsuranics Iván	
1880. II. 21	Pejacsevich László	
1883. IX. 4	Hermann von Ramberg	
1883. XII. 1	Khuen-Héderváry Károly	
1903. VII. 1	Pejacsevich Tivadar	

1907. VI. 26	Rakodczay Sándor	
1908. I. 8	Rauch Pál	
1910. II. 5	Tomassich Miklós	
1912. I. 19-1913. VII. 21	Cuvaj Ede	1912. XII. 20-: szabadság
1912. XII. 20-1913. VII. 21	Unkelhäusser Károly	
1917. VI. 29-1919. I. 20.	Mihalovich Antal	

Erdélyi vajdák

Erdélynek az akkori közlekedési viszonyok mellett a központtól való nagy távolsága miatt a király a vármegyék élére az erdélyi vajda személyét képviselő méltóságot állított, melynek betöltője a 12. század elején a "princeps" címet viselte, a 13. század óta szláv eredetű szóval vajdának (vojvoda) nevezték. Az erdélyi vajda a király helyett az ő bírói, hadügyi és pénzügyi joghatóságát gyakorolta, vezette az erdélyi had-erőt, beszédette és kezelte a király jövedelmeit és igazságot szolgáltatott. A király nevezte ki tetszés szerinti időre.

Árpád kor

Név	Vajdaság ideje	Vajdasága alatt uralkodó	Megjegyzés
Erdőelvi Zoltán	1003	I. (Szent) István	
Vincurius(?)	1097	Könyves Kálmán	Vincurius comes Bellegratae (gyulafehérvári ispán)
Mercurius	1111		Mercurius princeps ultrasilvanus („erdőntúl” hercege)
Leusták v. Lesták	1176	III. Béla	Rátót nembeli
Legforus	1199-1200	Imre	
Eth	1200		
Gyula	1201		Kán nembeli
Benedek	1202-1203		
Benedek	1206	II. András	Korlát fia (először)
Smaragd	1206		
Benedek	1208-1209		Korlát fia (másodszor)
Mihály	1209-1212		Kacsics nembeli
Bertold	1212-1213		andechs-meráni, Gertrudis királyné öccse
Miklós	1213		
Gyula	1214		Kán nembeli
Simon	1215		
Ipoeh	1216-1217		Bogátradvány nembeli

Rafain	1217		
Neuka	1219-1221		
Pál	1221-1222		Péter fia
Pósa	1226-1229		Sólyom fia
Gyula	1230-1231		Rátót nembeli
Dénes	1233-1234		Tomaj nembeli
András	1235		Szerafin fia
Pósa	1235-1241	IV. Béla	Sólyom fia
Lőrinc	1242-1252		
Ernye	1252-1260		Ákos nembeli
László	1260-1267		Kán nembeli
Miklós	1267-1270		Gut-Keled nembeli
Csák Máté	1270-1272	V. István	Csák nembeli
Miklós	1272-1273	IV. (Kun) László	Geregye nembeli
János	1273		
Miklós	1273-1274		Geregye nembeli
Csák Máté	1274		Csák nembeli
Miklós	1274		Geregye nembeli
Csák Máté	1274-1275		Csák nembeli
Ugrin	1275		Csák nembeli
László	1275-1276		Kán nembeli
Ugrin	1276		Csák nembeli
Csák Máté	1276-1277		Csák nembeli
Miklós	1277-1278		Pok nembeli
Finta	1278-1280		Aba nembeli
István	1280		Tekus fia
Lóránd	1282		Borsa nembeli
Apor	1283		Péc nembeli
Lóránd	1284-1285		Borsa nembeli, Borsa Kopasz öccse
Mojs	1287-1288		
Lóránd	1288-1297	III. (Endre) András	Borsa nembeli

Anjou kor

Név	Vajdaság ideje	Vajdasága alatt uralkodó	Megjegyzés
Kán László	1297-1315	"Interregnum"	Kán nembeli

Meggyesi Miklós	1315-1316	Károly Róbert	
Pok nembeli Miklós	1315-1318		Pok nemzetség
Debreceni Dózsa	1318-1321		
Szécsényi Tamás	1321-1342		
Sirokai Miklós	1342-1344	I. Nagy Lajos (Anjou)	
Lackfi István	1344-1350		
Gönyüi Tamás	1350-1351		Csór nemzetség
Kont Miklós	1351-1356		
Lackfi András	1356-1359		
Lackfi Dénes	1359-1367		
ifj. Lackfi Miklós	1367-1369 v. 1367 – 1368		
Lackfi Imre	1369-1372 (1367 – 1372		
Lackfi István	1372-1376		csáktornyai (először)
Losonci László	1376-1385		(először)
Lackfi István	1385-1386		csáktornyai (másodszor)
Losonci László	1386-1392		(másodszor)

Vegyesházi királyok kora

Név	Vajdaság ideje	Vajdasága alatt uralkodó	Megjegyzés
Bebek Imre	1392-1393	Luxemburgi Zsigmond	
Szécsényi Frank	1393-1395		
Stiboriczi Stibor	1395-1401		
Szécsényi Simon	1401-1402		
Csáky Miklós Marcali Miklós	1402-1403		
Tamási János Szántai Lack Jakab	1403-1409		
Stiboriczi Stibor	1409-1414		
Csáky Miklós	1415-1426		
Csáky László	1426-1437		
Lévai Cseh Péter	1436-1438	Luxemburgi Zsigmond, (Habsburg) Albert	
Losonci Dezső	1438-1441	(Habsburg) Albert	
Kusalyi Jakcs Mihály Kusalyi Jakcs László	1440-1441	I. (Jagelló) Ulászló	
Hunyadi János	1441-1446	I. Ulászló, V. (Habsburg) László	

Újlaki Miklós	1441-1458		
Bebek Imre	1446-1448	V. László	
Rozgonyi János	1450-1458		
Rozgonyi Sebestyén	1458-1461		
Kanizsai László	1459-1461	Hunyadi Mátyás	
Kanizsai Miklós	1461		
Újlaki Miklós Dengelegi Pongrácz János	1462-1465		
Szentgyörgyi Zsigmond Szentgyörgyi János Ellerbach Bertold	1465-1467		
Dengelegi Pongrácz János Monoszlói Csupor Miklós	1468-1472		
Magyar Balázs	1472-1475		
Dengelegi Pongrácz János	1475-1476		
Vingárti Geréb Péter	1478-1479		
Báthori István	1479-1493	I. Mátyás, II. (Jagelló) Ulászló	ecsed
Losonczy László Drágffy Bertalan	1493-1494	II. Ulászló	
Drágffy Bertalan	1494-1498		
Szentgyörgyi Péter	1498-1510		
Szapolyai János	1510-1526	II. Ulászló, II. Lajos	

A fejedelemség kialakulásáig

Név	Vajdaság ideje	Vajdasága alatt uralkodó	Megjegyzés
Perényi Péter	1526-1529	I. (Habsburg) Ferdinánd, Szapolyai János	
Báthory István	1530-1534		somlyói
Laszky Jeromos	1530-1534		
Majláth István	1534-1541		
Balassa Imre	1538-1540		
Martinuzzi Fráter György	1551		
Báthory András	1552-1553		
Dobó István és Kendy Ferenc	1553-1556		
Báthory István	1571-1576	Báthory István	1576-tól fejedelem és lengyel király
Báthory Kristóf	1576-1581		Báthory István bátyja

Báthory Zsigmond	1581-1588		Báthory Kristóf fia

Macsói bánok

Macsói bánság: a déli határvédelemre szervezett hűbéres tartomány a Száva jobb partján, Rácország, Szerbia és Bosznia határvidékén. Törzsterületét É-on a Száva és a Duna (Krassó, Keve, Temes, Szerém, Valkó vármegye), K-en a Kolubár folyók (szörényi bánság), D-en Rácország (meghatározhatatlan, mozgó határokkal). Ny-on a Drina folyó (sói bánság) határolta, de a magyar Anjou királyok idején K-i határa a Duna-Fehér Timok folyók vidékéig terjedt (utóbbi a bodonyi bánság határfolyója volt). Ekkor magában foglalta a nándorfehérvári bánság területét is. Időnként ide számították a Száva és a Drina között a Verbász vize mellett szervezett Orbász, és a Bosnya vize mellett szervezett Szrebernyik vármegyét, melyből utóbbi bánságot alakítottak

Név	Bánságának ideje	Uralkodó	Megjegyzés
Roland	1272–1273	V. István, IV. László	Rátót nb.
János	1273	IV. László	(1273–1277)
Egyed	1273		Monoszló nb. (1273–1274)
Albert	1275		(Pestynél nem szerepel)
Ugron	1279		Csák nb. (1276–1280)[20]; (1274–1279)– Csák Ugrin
Sárkányi Pethend	1283-1284		(Pestynél nem szerepel)
Dragutin István	1284?–1317		
	1317-1319		szerb megszállás
Garai Pál	1320–1328	I. Károly	(1312–1328) – Kozol Pál
Alsáni János	1328–1334		Logreth fia
Miklós	1335–1339		Osl nb. (1335–1340) Ostfi Miklós
Domokos	1340–1353	I. Károly, I. Lajos	Osl nb. Ostfi Domonkos
Lackfi András	1353–1354	I. Lajos	
Miklós	1354–1359		(1355–1356) Kont Miklós; (1354–1359) Csák nb. Ugrin fia Miklós
Garai Miklós	1359–1375		(1356–1375)
Horváti János	1375–1381		
Kórógyi István	1382–1385	Mária	(1382) Liszkói Pál, (1383–1385) Kórógyi István
Horváti János	1385–1386	Mária, II. Károly	(1386) – nincs betöltve

alsólendvai Bánfi János	1386–1387		(1386) – nincs betöltve
ifj. Garai Miklós	1387–1390		alsólendvai Bánfi János 1388. VI. 23; említik macsói bánként
Losonci István	1390–1392	Mária, Zsigmond	
Lackfi György	1392–1393		Nemeti György
Ifj. Garai Milós	1394		(1394) – nincs adat
Treutel Miklós	1394–1397		(1395–1396)
Kórógyi István	1394–1397		(1395–1396)
Perényi Péter	1397		
Maróti János	1397		
Bebek Ferenc	1397–1400		
Maróti János	1398–1402	Zsigmond	(1398–1401)
Perényi Péter	1400–1401		(1401)
Ludányi István	1402		
Ludányi Tamás	1402		egri püspök
Újlaki László	1402–1403	Nápolyi László	Zsigmond nevezte ki, de Nápolyi László bánja; (1402)
Maróti János	1402–1410	Zsigmond	
Ludányi Tamás	1403	Nápolyi László	egri püspök
Újlaki László	1410–1418		(1414–1416 Maróti János
Újlaki Imre	1410–1418		(1414–1416 Maróti János)
Garai Dezső	1419–1427		(1425-ben Garai Lászlóval)
Maróti János	1427–1428	Zsigmond	
Lévai Cseh Péter	1427–1431		
Újlaki István	1429–1430		
Garai László	1431–1441	Zsigmond, Albert, Erzsébet	
Garai Dezső	1431–1438	Zsigmond, Albert	(1433–1437)
Újlaki Miklós	1438–1458	Albert, Erzsébet, I. Ulászló, V. László	(1439-, 1440-, 1446-ban
Maróti László	1441–1443	I. Ulászló	(1441–1444)
Hédervári Imre	1442–1445	I. Ulászló, V. László	(1444, 1445, 1447)
Garai László	1445–1447		
Bebek István	1447–1448		
Kórógyi János	1447–1456	V. László	(1449–1456)
szekcsői Herceg Pál	1456		
Szilágyi Mihály	1456–1458		(1457–1458) –

			Zylagy Mihály
Újlaki Miklós	1458–1473	Hunyadi Mátyás	1467-ben nem szerepel
Hédervári Imre	1458		
Szilágyi Mihály	1460		
Szokoli Péter	1466–1467		
Maróti Mátyus	1469–1476		1473-, 1475-ben nem szerepel; – Maróti Máté (?)
Garai Jób	1474		
Felföldi Pál	1477–1479		
Újlaki Lőrinc	1479–1496	Hunyadi Mátyás, II. Ulászló	

Szörényi bánok

A Szörényi Bánság (Banatus Zewriniensis) a középkori Magyar Királyság délkeleti tartománya volt, amely a jelenleg Romániához tartozó Olténiát és a Bánság egy kis részét foglalta magába. A tartományt Béla herceg alapította 1228-ban, a kunok kiűzése után, székhelyévé Szörényvárt téve meg. A Szörényi Bánság fennállása alatt gyakran volt háborúk ki-robbantó oka a Magyar Királyság és Havasalföld között, míg végül az oszmán hadsereg 1522-1524 között uralma alá hajtotta a vidéket, megszüntetve ezzel a Szörényi Bánságot.

Név	Bánság ideje	Bánsága alatti uralkodó	Megjegyzés
Lukács	1233	II. András	(banus de Scevrin)
Oslu	1240	IV. Béla	(banus de Zeurenó)
Csáky István	1243		(banus de Scevrem)
Johanniták	1247-54		a János-lovagok bir-tokolták
Pous	1255		(tárnokmester is)
István	1257-61		
István	1262		
Lőrinc	1263-67		(István ifj. kir. tár-nokmestere)
Ugrin	1268		
Sándor	1268		
Lőrinc	1269		
Ponit	1270	IV. Béla, V. István	
Lőrinc	1270-71	V. István, IV. (Kun) László	(dobokai főispán is)
Pál	1271-72		(dobokai főispán is)

Lőrinc	1272:		(dobokai főispán is)
Albert	1272		
Pál	1273		(dobokai és Valkói főispán is)
Lőrinc	1273		(dobokai főispán is)
Pál	1274. I. 12-VIII. 21		
Ugrin	1274-75		
Mykud	1275		
Pál	1275		
Reynold	1275	IV. (Kun) László	
Mykud	1276-79		
Pál	1277-78		
Lőrinc	1279		
Béla	1279		
Timotheus	1280-83		
Makó	1284-86		
Káthai Rafael	1287-89		
Lőrinc	1290-93	IV. (Kun) László, III. András	(Keve és Krassó vm. főispánja is)
Sólymosi Pósa	1294-96	III. András	
Rátholti László	1297-99		
Tárnok András	1299-1307	III. András, (Cseh) Vencel, (Bajor) Ottó	
Tárnok András és Tárnok Márton	1308-13	I. Károly Róbert	
Csornai Domokos	1314		
Rátholti László	1319		
Szécsi Dénes	1323		
Pál	1324		(bodrogi, szerémi és Valkói főispán is)
Szécsi Dénes	1330-(1335. V. 19) 1341. IX. 13;		(Miklós fia, asztalnokmester, Miháldi és Zsidóvári várnagy is)
Losonci István	1342. XII. 19-1349. XI. 5	I. Károly Róbert, I. (Nagy) Lajos	(Miháldi várnagy is)
Szécsi Miklós	1350. III. 14-1355. II. 2	I. (Nagy) Lajos	(krassói és kevei ispán is)
Lackfi Dénes	1355. VI. 26-1359. IV. 30		(lovászmester, krassói és kevei ispán is)

betöltetlen	1359-75		
<i>Treutel János</i>	<i>1376. I. 25-VI. 21.</i>		
betöltetlen	1376-87	I. (Nagy) Lajos, Mária, II. (Kis) Károly	
<i>Losonci László, ifj.</i>	<i>1387. II. 11-IX. 26.</i>	Mária	<i>(temesi és csanádi ispán, Szlavónia főkapitánya, horvát bán is)</i>
<i>Losonci István</i>	<i>1387. II. 11-1388. I. 23</i>	Mária	<i>(temesi és csanádi ispán, horvát bán is)</i>
Kaplai [Serkei] János	1388. IX. 23-1390. III. 16	Mária, Luxemburgi Zsigmond	
Perényi Miklós	1390. IX. 29-1391. XI. 30	Luxemburgi Zsigmond	
Gerebenci Szemere	1392. III. 10-III. 14		
Bebek Detre	1392. IX. 20-1393. IV. 28		(temesi és csanádi ispán is)
üresedés	1393. VI. 29		
Szécsi Frank	1393. X. 28		kir. okl. kancelláriai jegyzetében szerepel szörényi bánként
Márk fia Lukács	1397. X. 30		(Oszkolai)
Majos fia Lőrinc	1410. III. 30		
Ozorai Pipo	1408. XII. 12-1409. I. 7		(temesi stb. ispán és sókamaraispán is)
üresedés	1409. II. 24-1428. II. 14		
Losonci Zsigmond	1420. VII. 25		Szörénytornya és más környező várak (Orsova, Miháld, Karánsebes, Zsidóvár) kapitánya, de báni címet nem viselt
Marcali Imre	1427. II. 1 - 1428. V. 27		somogyi és verőcei ispán is
Redwitz Miklós	1430. I. 16-1435. V. 4		az 1429-ben betelepített német lovagok kapitánya
üresedés	1435. VI. 20-1436. III. 10		
berekszói Hagymás László és Macedóniai „Dancs” [Jánost]	1435. VIII. 20		egyres helyeken bánoknak nevezik őket
Tallóci Frank	1436. IV. 28-1439. IV. 13	Luxemburgi Zsigmond, I. Ulászló	1436-39: kevei, 1436-38: krassói és 1438-39: máramarosi ispán, sókamaraispán

			is
Hunyadi János	1439. IX. 27-1446. III. 15	I. Ulászló, V. László	erdélyi vajda, szé- kely, temesi stb. is- pán is
Újlaki Miklós	1445. II. 18-1446. III. 15	V. László, (Hunyadi János kor- mányzó	erdélyi vajda, macsói bán, székel, temesi stb. ispán is
döbrönteí Himfi Basi	1445. II. 18		vicebán
Szalánci János	1445. II. 18		vicebán
döbrönteí Himfi Basi	1451		kinevezett bán
üresedés	1454. I. 19-1456. IV. 28		Hunyadi a bánságot haláláig irányította, híveivel kormányoz- tatta, akik báni címet viseltek, de nem számítottak az országbarók közé
Csornai Mihály	1447. X. 6-1454. III. 15		
Csornai Balázs	1449. VI. 2		
sebesi Dancs Péter	1452. VI. 4-1454. III. 15		
üresedés	1455-57		
Bethlen Gergely és Vlad	1458		
üresedés	1459-60	Hunyadi Mátyás	
Dóczi László	1460		
Újlaki Miklós	1462-63		
üresedés	1464-66		
dengelegi Pongrácz János	1466. III. 27		
üresedés	1467		
Muthnoki István és Muthnoki Mihály	1467		
üresedés	1468-71		
Hédervári Imre	1471-78		
Erdő János és Bethlen Domokos	1478		
üresedés	1478		
Török Ambrus és Szenhelsebethi György	1479		
Pathócsy Bertalan	1479		
Pathócsy Bertalan és Ha- raszti Ferenc	1480-83		

Haraszti Ferenc és Szokoly András	1483-89		
Ozorai Imre	1490	Hunyadi Mátyás, II. Ulászló	
Ozorai Imre és dobozi Dánfy András	1491	II. Ulászló	
Haraszti Ferenc és dobozi Dánfy András	1491-92		
Csulai Móré Fülöp	1492		
Csulai Móré György és gyarmati Balassa Ferenc	1492-94		
Macskási Tárnok Péter	1495-1501		1482 tárnokmester
a zenggi és kruppai várkapitány, valamint Gerlisthey Jakab	1487		
Gerlisthey Jakab és Belai Barnabás	1501		
Gerlisthey Jakab és Macskási Tárnok Péter	1502		
Belai Barnabás	1503		
Gerlisthey Jakab	1503		
Gerlisthey Jakab és Belai Barnabás	1504-08		
Paksi (de Pakos) Mihály és Belai Barnabás	1508-13		
Belai Barnabás és Szapolyai János	1514		erdélyi vajda, székelly gr., országos főkapitány, Szepes vm. örökös főispánja is
berekszói Hagymási Miklós	1515-16	II. Ulászló, II. Lajos	
üresedés	1517-18	II. Lajos	
Belai Barnabás	1519		
Gerlisthey Miklós	1520-21		
Kállay Vitéz János	1522-23		
Szapolyai János és Kállay Vitéz János	1524-26		az udvari huszárok kapitánya is

Bodonyi bánok

Bodonyi bánság, bolgár bánság a középkori államunk déli határait biztosító tartományok egyike az Al-Duna mentén, a Duna jobb partján. Székhelye Bodony vára (ma Viddin, Bulgária); e birtok után lett 1258 után a magyar király címében a 9. helyen a Rex Bulgariae cím. 1365-93: bolgár bánság I. (Nagy) Lajos birodalmában. 1394-ben török uralom alá került, mely alatt a ruméliai pasalikhoz tartozott.

342

Név	Bánság ideje	Bánsága alatti uralkodó	Megjegyzés
Lackfi Dénes és Lackfi Imre	1365-66	I. (Nagy) Lajos	
Szeglaki László és Szécsényi Kónya	1366-67		
Húnfi Benedek	1367-68		

Sói bánok

Sói bánság, Sófölde, II. (Vak) Béla király (1131-41) hódításai nyomán a Só (törökül Tuzla) melletti sóbányák körül, a Boszna folyó mindkét partján a Szávaig s a Drináig szervezett közigazgatási terület. II. András király (1205-35) 1224-ben Ugrin kalocsai érseket (1219-41) bízta meg a bogumilok visszatérítésével, neki adta egész Boszniát a Száva menti területekkel. 1232-50-ben Ninoslav Máté boszniai bán uralma alatt állott. IV. Béla (1235-70) veje, Ratiszláv halála (1262) után fia, Béla herceg (†1272) kapta, aki azt bánokkal kormányozta. 1323-ban Só és Ozora a boszniai bánok fennhatósága alá került. Az Anjouk idején a bánok gyakorolták a bírói joghatóságot. 1410-ben Zsigmond király (1387-1437) a föllázadt Ostoja bosnyák királyt Hervoja segítségével legyőzte, az Anjou királyok idején Boszniához csatolt Ozorát és Sót visszacsatolta Magyarországhoz, Szrebernik várát és környékét a rác despotának engedte át

Név	Bánság ideje	Bánsága alatti uralkodó	Megjegyzés
Ernye	1262-67	IV. Béla	Ákos nemzetbeli, Ozora és Só bánja
Kőszegi Henrik	1272 után	IV. (Kun) László	Béla gyilkosa, Só és Ozora bánja
Dragutin István	1284		
Kotromanics István	1320-53	I. Károly Róbert, I. Nagy Lajos	1323-tól a sói és ozorai bánság a boszniai bán fennhatósága alá került

Tartalomjegyzék

Bánréve	5
Ezdegei Bessenyő Pál kora	16
I. Nagy Lajos	17
Mária királynő	30
II. Károly (Kis Károly)	32
Luxemburgi Zsigmond	39
Habsburg Albert	46
I. Ulászló	47
V. László	50
Néhány hasznos ismeret, az elkövetkezők értelmezéséhez	54
A báni méltóság	55
Özdöge (Ezdege)	59
Kapronca (Kőkapronca)	60
Kőkapronca vára	61
Torna vármegye, Torna, a tornai vár	62
A tornai plébánia	65
Sárkány rend	65
A tornai kehely	68
Bebek Imre, vránai perjel	68
Vrána	69
Vránai perjelség	70
A nikápolyi csata	73
Várgede (Gede)	78
Az 1405–1410. évi boszniai hadjáratok	78
Dubica	79
Ináncs	80
Égerszög	81
A mindennapi élet a középkorban	81
Hiteleshely	96
Jászói prépostság	96
Leleszi prépostság	100
Perjel	102
Prelatúra	102
Szádvár	103
Csicsó vára	105
Ezdegei (Özdögei) Bessenyő Pál bán élete, a fellelt írásos emlékek alapján	109
Ezdegei (Özdögei) Bessenyő Pál bán	203
Ezdegei Bessenyő Pál birtokviszonyai	257
Az Ezdegei Bessenyő család rokoni kapcsolatai	264
Ezdegei Bessenyő Pál és a tornai templom freskói	278
A tornai kehely és Ezdegei Bessenyő Pál	281
Ezdegei Bessenyő Pál címere és pecsétei	285

Mi történt Ezdegei Bessenyő Miklós (1435) és Ezdegei Bessenyő Pál bán (1436) halála után a tornai birtokon?	290
A bán – révének a helye	296
Ki lehetett az a bán, akiről Bánréve település a nevét kapta?	298
Függelék	304
Magyarország nádorai	305
Magyarország országbírói	310
Magyarország érsekei	314
Ajtónállómesterek	322
Bánok	325
Horvát - Szlavón – Dalmát bánok	326
Erdélyi vajdák	331
Macsói bánok	335
Szörényi bánok	337
Bodonyi bánok	342
Sói bánok	342